cūra, *ae, f.* péče; **I 1)** péče; pečlivost, starost o něco, dbalost něčeho, horlivost: *cum cura ac fide L* pečlivě a svědomitě; *est mihi cura alcis rei* mám něco na starosti, pečuji o něco; *si tibi c. videndi coniugis O* máš-li touhu spatřiti chotě; *mihi est alqd curae* mám na starosti, na péči, dávám si na tom záležeti, chráním, mám rád; *id erat curae H* na to jsem právě pomýšlel; *curam remittere C Cs* povoliti, ochabnouti v pečlivosti; *c. ingenii humani L* pud ducha, zvědavost lidská; *c. videre fuit*; (*vidi templum*) *O* zatoužil jsem spatřiti; *c. deorum O* bohoslužba; *c. peculi H* (nemírná) starost o peníze, hrabivost; *animum gerens curamque virilem V* ducha i rozvahu; *venandi cura Tib* vášeň — spec. α) péče, pozornost: *curas intendere in alqm Cu* obrátiti pozornost na někoho; β) vědecká péče, vzdělání, práce: *si plures ad curas vitam produxero T* zůstanu-li na živu k dalším pracím vědeckým; meton. výplod práce vědecké, práce, spis, dílo: *quorum in manus c. nostra venerit T*; *pretium curae recentis O*; **2)** péče, opatrování, ošetřování, pěstění: *c. boum V* chov dobytka; *saucios curā sustentare T* raněným pomáhati opatrováním; meton. předmět něžné péče, starosti, starost, miláček, chráněnec: *Anchises, c. deum V*; *puer, mea maxima c. V* chlapec, má největší starost; *raucae, tua c., palumbes V*; *c. pii dis sunt O* zbožní jsou předmětem péče bohů; — spec. opatrování, obstarávání, dohled, dozor; správa, řízení, velení, úřad: *c. rerum publicarum S* správa věcí obecních; *c. urbis L* dozor nad městem; *c. arcis Cu* velení, velitelství tvrze; *cohortium curā exsolvi T* býti zbaven správy kohort; *c. tabularum publicarum T* správa veřejných listin, správa státní pokladny (kdež také státní archiv byl chován); *in partem curarum vocari T* býti povolán k části správy státní; **II** starost, starostlivost, úzkostlivost, obava, svízel, strast: *sine cura* bez starosti, bezstarostně (srov. *securus*); *curae edaces H* sžíravé starosti; *curae anxiae L* traplivé obavy; *quae (virtus) necesse est cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur C* ctnost nutně musí s jistým neklidem, nepokojem (mysli) zavrhnouti protivy; *c. erat duci, ne ... L* vůdce měl starost, obavu; *curam senatui iniecit, ne ... L* obavu vzbudil; — spec. útrapa lásky, trýzeň, láska: *curā removente soporem O* ana láska zaplašuje spánek; meton. láska, milenka: *tua c., Lycoris V.*

cūralium, viz *coralium.*

cūrātē, adv. [*curatus*] pečlivě, bedlivě: *eius negotii initium curatius disseram T* počátek té věci vypíši obšírněji, zevrubněji.

cūrātiō, *ōnis, f.* [*curo*] **1)** pečování, (pečlivé) opatrování, ošetřování, hledění: *cultus et c. hominum C*; — spec. léčení, hojení (srov. „prodělal kuru"): *alia sit admovenda c. C* způsob (methoda) léčení; *perturbationum variae sunt curationes C* způsoby (methody) léčiti náruživosti; **2)** obstarávání, opatrování, řízení, vedení, správa: *negotii publici c. C.*

cūrātius, viz *curate.*

cūrātor, *ōris, m.* [*curo*] **1)** pečovatel; — spec. poručník, kurátor: *c. a praetore datus H*; **2)** obstaravatel, opatrovatel, dohlížitel, správce: *negotiorum c. S.* obstaravatel prací; *rei publicae c. S* plnomocník, zástupce obce.

cūrātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *curo*] **1)** pěstěný: *bene curata cutis H* dobře pěstěná, vykrmená kůže (tělo); **2)** metaf. pečlivý: *curatissimae preces T* velmi horlivé, velmi snažné, velmi usilovné prosby.

curculiō, *ōnis, m.* [*curvus*] pilous.

Cūrēs, *ium, f.* Kury, starobylé hlavní město Sabinů; meton. *intumuere Cures O* vzkypěly Kury (t. j. obyvatelé). Odt. adj. **Cūrēnsis**, *e* kurský.

Cūrētes, *um, m.* [Κουρῆτες] Kureti, kněží Jovovi na Kretě, kteří na počest boha provozovali hlučné tance zbrojné. Často jsou směšováni s fryžskými Korybanty: *Curetum orae V* kraje Kuretů (= Kreta). Odt. **Cūrētis**, *idis, f.* kuretská: *terra O* (= Kreta).

cūria, *ae, f.* [*co + viria] sbor mužů; **1)** kurie, družstvo několika sousedících rodů (patricijských) majících společnou bohoslužbu. Dle podání dělila se každá ze tří kmenových tribuí v 10 kurií po 10 rodech (*gentes*); **2)** meton. stavení, v němž se kurie shromažďovala k po-

svátným obřadům, kurie: *curiae veteres T* budova ležící v sev.-vých. cípu Palatinu (u nyn. vítězoslavného oblouku Konstantinova); 3) metaf. budova, v níž se římský senát scházel k poradám, kurie, radnice. Nejstarší byla *c. Hostilia* na komitiu (shořela r. 52 př. Kr. při pohřbu demagoga Klodia), na jejíž místo nastoupila později *c. Iulia*. Mimo to byla ještě *c. Pompeia* na poli Martově, v níž byl zavražděn diktátor Caesar. Kurie jest znakem římského práva a zákona: *pro c. inversique mores! H* ó zvráceného zákona a mravů! — též radnice v jiných městech; meton. shromáždění v radnici, senát, rada: *c. maesta ac trepida orare C*; *non c. vires meas desiderat C*; meton. vyšší hodnosti, vyšší úřady (od quaestury počínajíc), jichž zastávání propůjčovalo hodnost senátorskou: *c. restabat O.*

cūriālis, *e* [*curia*] patřící k téže kurii (jakožto překlad řeckého *δημότης*) (spolu)občan.

Curiātiī, *ōrum*, *m.* albský rod, k němuž náležela trojčata, která zápasila s Horatii *L.*

cūriātim, adv. [*curia*] po kuriích; podle kurií.

cūriātus, *a*, *um* příslušný ke kuriím, kuriatní, patricijský: *comitia curiata* komitie kuriátní, nejstarší shromáždění (sněm) národa dle kurií, v němž zastoupeni byli pouze patriciové. Politická práva jejich přešla časem na komitie centuriátní a tributní a zbyla jim pouze působnost ve věcech týkajících se rodů, na př. při adopci; *lex curiata* zákon kuriátní, přijatý v komitiích kuriátních.

Curicta, *ae*, *f.* ostrůvek v moři Adriatickém (nyn. *Krk* v zátoce Kvarnerské).

1. cūriō, *ōnis*, *m.* [*curia*] náčelník (starosta) kurie.

2. Cūriō, *ōnis*, *m.* příjmení rodu Skriboniova (*gens Scribonia*).

cūriōsē, adv. [*curiosus*] pečlivě, bedlivě, horlivě.

Curiosolites, viz *Coriosolites.*

cūriōsus, *a*, *um* [*cura*] a) pečlivý, bedlivý, horlivý; b) (horlivě) zvídavý, pátravý, badavý: *curiosi oculi C*; — spec. (s příhanou) zvědavý, všetečný: *ne aliis molestus, vobis c. viderer C.*

curis, *is*, *f.* [slovo sabinské] kopí, oštěp

Curius, jméno plebejského rodu římského (*gens Curia*); 1) *M.' Curius Dentatus, homo novus* z plebejského rodu, byl třikrát konsulem, r. 275 př. Kr. zvítězil nad Pyrrhem u Beneventa. Curius byl vzor starořímské poctivosti, prostoty a neúplatnosti; odt. stalo se jménem obecným: *nenia Curiis et decantata Camillis H* mužové střídmí a chabří (jako byl Curius); 2) *Q. Curius*, účastník spiknutí Katilinova *S.*

cūrō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*cura*] 1) pečovati, míti péči, starati se o někoho n. něco, dbáti, hleděti, všímati si něčeho (alqm n. alqd; s ut n. ne; s inf.; s acc. c. gerundivo): *seque remque publicam curabant S* starali se o sebe i obec, spravovali sebe i obec; *sociorum iniurias c. S* míti na péči, všímati si bezpráví na spojencích (páchaného); *preces c. H* všímati si proseb, vyslyšeti prosby; (příslov.) *reduviam c. C* starati se o záděru, o vřídek (t. j. o věc malichernou); *animus, quod ultra est, oderit c. H* o budoucnost af se nestará; *nec curant caeco contendere Marte amplius V* a již nechtějí potýkati se v slepé půtce; *nec virtus curat reponi deterioribus H* ani statečnost nechce, netouží vrátiti se ke zbabělým; *si curas esse, quod audis H* chceš-li býti tím, zač jsi pokládán; *quod cures proprium fecisse H* co bys chtěl, co bys rád učinil svým majetkem; (s acc. gerundiva) *obsides dandos c. Cs* starati se o dodání rukojmí, aby rukojmí byli dáni; často se překládá slovesy: rozkázati, dáti s inf.: *pontem faciendum curat Cs* dá most vystavěti; 2) obstarávati, opatřovati, ošetřovati: *aliena negotia c. H*; *mandatum* (*praeceptum*) *diligentissime c. C* vykonati příkaz; *vites c. V* pěstiti; (zvl. o vojínech) *corpora* (*corpus*) *c.* opatřovati své tělesné potřeby, své občerstvení, občerstviti se (pokrmem, nápojem a odpočinkem), odpočívati, hověti sobě; *cras genium mero curabis H* zítra osvěžíš se vínem; *curati cibo, somno L Cu* občerstveni, posíleni pokrmem, spánkem; *corpus exanimum c. Cu* opatřiti, obstarati mrtvolu (t. j. balsamovati); (s příhanou) *cutem c. H* pěstiti kůži (tělo), živiti (hýčkati) tělo (t. j. jísti a píti) přáti si, pěstiti blahobyt; (s acc. vztah.) *curatus*

capillos inaequali tonsore H maje nerovně vlasy (upraveny) ostříhány od holiče, maje schůdky na vlasech; — spec. α) (oběti a p.) obstarávati: *sacrum c. L* opatřiti, vykonati obět; *prodigia c.* (= *procurare*) *L* opatřiti prodigie, vykonáním oběti usmířiti; β) (úřad) spravovati, říditi: *bellum c. L* říditi válku; *exercitum c. T* veleti vojsku; *Achaiam c. T* spravovati, vésti správu; *in sinistra parte Manlius cum funditoribus curabat S* na levé straně velel Manlius maje prakovníky; *in postremo C. Marius curabat S* v zadním voji velel Marius; *gliscentibus negotiis duo additi, qui Romae curarent T* aby úřadovali v Římě; γ) (nemoci) léčiti, hojiti: *curandi tempus H* doba léčení; *c. morbum C*; *adulescentes tristius curantur C* mladíci s většími útrapami, namahavěji jsou léčeni; δ) (peníze) opatřiti, zapraviti, zaplatiti: *nummos c. C*; *ut pro frumento pecunia curaretur L.*

curriculum, *ī*, *n.* [*curro*] 1) běžení, běh: *transcurre curriculo ad nos Pl* přeběhni kvapem (honem) k nám; — spec. α) běh o závod, dostihy; *curricula equorum L* koňské dostihy; β) běh, oběh (těles nebeských): *c. solis et lunae C*; *medio iam Noctis abactae curriculo V* uprostřed běhu (dráhy) Noci již zapuzené (t. j. uprostřed doby, kdy Noc, dospěvši nejvyššího bodu své dráhy, opět s nebe ustupuje); (obr.) *vitae c. C* běh života; 2) meton. a) závodní dráha, závodiště: *se in curriculo exercere C*; (obr.) *haec* (*sunt*) *curricula mentis C* to jsou závodiště rozumu; b) závodní vůz: *sunt, quos curriculo pulverem collegisse iuvat H*; vůb. vůz.

currō, *ere*, *cucurrī*, *cursum* 1) běžeti, běhati, páditi, hnáti se, kvapiti: *ut nudi iuvenes currerent L* aby (sem tam) pobíhali; (neos. pass.) *curritur in forum L* (lidé) sbíhají se na forum; (obr.) *in contraria vitia c. H* ubíhati, upadati v opačné chyby; — spec. α) běžeti o závod: *qui stadium currit C*; β) (o plavbě) spěchati (s lodí), (rychle) plaviti se, plouti, jeti: *fractis remis c. V* se zlomenými vesly dále plouti; *qui trans mare currunt H* kteří kvapí (na lodích) za moře; *currit iter tutum aequore classis V* běží bezpečnou cestou po hladině loďstvo; *currimus aequor V* plavíme se po moři; (obr.) *talia saecla currite V* takovými věky probíhejte, takové věky plyňte; γ) (vzduchem) letěti: *medio ut limite curras, Icare O*; δ) běžeti dokola, otáčeti se: *currens rota H* otáčející se kruh (hrnčířský); ε) (o vodě) běžeti, (rychle) téci, plynouti, prouditi: *in freta dum fluvii current V*; 2) metaf. a) (o čase) běžeti, ubíhati, rychle plynouti: *currit ferox aetas H* bouřná doba mládí rychle ubíhá; *cucurrit hiems O* uběhla, uplynula; (též o jiných věcech) *oratio currit C*; *est brevitate opus, ut currat sententia H* aby rychle plynula; *scimus, ingenii currant flumina quanta tui O* jak mocným valem proudí duch tvůj; b) (o věcech a duševních stavech) *chlamys, quam plurima circum purpura cucurrit V* kol kterého (pláště) velmi široký nach (nachová obruba) obíhala; *rubor per ora cucurrit V* nach studu se rozlil na tvářích; *gelidus per ima cucurrit ossa tremor V* mrazivý strach proběhl kostmi; *varius per ora cucurrit fremor V* rozličný ústy probíhal hlukot.

currus, *ūs*, *m.* [*curro*] 1) vůz, povoz: *curru volans dat lora secundo V* na voze běhutém letě popouští uzdu (koním); básn. často plur. m. sing. (srov. Hom. ὄχεα, ἄρματα): *currus rogat ille paternos O*; *Pelidae poscere currus V*; — spec. α) válečný, bitevní vůz (dvoukolý): *quaedam nationes curru proeliantur T* bojují s válečného vozu; β) vůz závodní: *ruunt effusi carcere currus V*; γ) vůz vítězný, triumfální (na němž jel triumfátor): *currus aurei H*; meton. vítězoslavný průvod, triumf: *Pauli currum rex Perses honestavit C*; 2) synekd. vůz i s koňmi, spřežení: *neque audit c. habenas V*; *iuncto bipedum curru equorum V*; *domitant in pulvere currūs V* krotí spřežení.

cursim, adv. [*curro*] během; honem, spěšně, zběžně, rychle.

cursitō, *āre* [verb. frequ. — intens. od *curso*] (sem tam, prudce) pobíhati.

cursō, *āre* [verb. frequ. — intens. od *curro*] běhati, pobíhati.

1. cursor, *ōris*, *m.* běžec, běhoun, rychlý posel.

2. Cursor, *ōris, m.* příjmení rodu Papiriova.

cursus, *ūs, m.* [*curro*] běžení, běh, cval: *ad cursum equum esse natum C*; *c. ac lassitudo Cs* únavný běh; *c. armatorum L* (sem tam) pobíhající ozbrojenci; často abl. *cursu* (srov. *δρόμῳ*) během, v běhu, klusem: *cursu in hostem ferri LCu* během se hnáti proti nepříteli; *c. ad hostem contendere*; běh, spěch, rychlost: *cursu pedum praevertere ventos V*; *non cursu segnior illo* (sc. *turbine*) *V* rychlostí nejsouc zdlouhavější nad onoho (t. vlčka); — spec. α) běh, jízda o závod: *Atalanta victa cursu O*; *cursu contingere metam H* v běhu závodním dospěti k cíli; *cursus equestres ducere V* prováděti závody jízdné; *cursus instruere equorum V* seřaditi závody jízdné; metaf. závoděni, závod: *c. popularis C* závodění o přízeň lidu; meton. závoděním (s jinými) zjednaný postup (v hodnostech), dráha životní: *in eodem cursu fuimus C* prošli jsme touž dráhu životní; *cum numquam sit illius c. a me impeditus C* nikdy ode mne překáženo nebylo jeho dráze (životní); *honorum c.* postup, stupně hodností; β) běh na koni, jízda: *cursum in medios hostes dedit V* (skok učinil) přihnal se na koni mezi nepřátele; *incredibilis c. C* neobyčejně rychlá jízda; γ) (vzduchem) let: *c. aërius O* let vzduchem; *Cyllenius inclinat cursūs O* obrací (do kola) let svůj; *cursum per auras dirigite in lucos V* řiďte let svůj, lette skrze vánky do hájů; δ) cestování, cesta, (zvl. o lodi) plavba, směr (plavby): *litora felici tenuisse cursu O*; *maritimos cursus praecludebat hiemis magnitudo C* mořské plavby; *Naxon cursus advertite vestros O* plavbou zaměřte k Naxu; *in medio cursu Cs* na polou cestě; *iterare cursus relictos H* opětovati plavbu (směr plavby) opuštěnou (jíž se vzdal); *cursum tenere* (*retinere*) držeti se směru, dodržeti směr; *c. vocat vela in altum V* plavba (t. j. vítr plavbě příznivý) volá plachty na širé moře; *dant cursum placidi austri O* mírný jih skýtá příznivou plavbu; metaf. běh, cesta (životní), dráha, směr: *vitae brevis est c., gloriae sempiternus C*; *quemcunque cursum fortuna dederit C* ať mu osud vytkne jakýkoli směr; *c. ingenii C* směr ducha; *de suo cursu demovere C*; běh, průběh (událostí): *qui c. rerum, qui exitus futurus sit T* (průb)běh věcí; *cursum rerum sequi T* pospíšiti si za během událostí; *continuus proeliorum c. T* nepřetržitá řada bojů; *in cursu meus dolor est O* má bolest jest v běhu, neodpočívá, trvá, neustává; *domus in c. est O* dům jest ve šťastném) běhu, prospívá; ε) (o řekách) běh, tok: *iustus c. amnis L* pravé řečiště; *fluvii defrenato volvuntur in aequora cursu O* v bezuzdném běhu; (o tělesech nebeských) běh, oběh, dráha: *ad cursus lunae L* dle měsíčných oběhů; *inflectens sol cursum C*; (o řeči) rychlý proud, plynnost: *verborum c. C*; *orationis c. C.*

Curtius, římské jméno rodové; *M. Curtius,* dle pověsti vrhl se r. 362 př. Kr. s koněm do rozsedliny země, která se na foru rozevřela; tato rozsedlina, naplněná podzemní vodou, se jmenovala *lacus Curtius.*

curtō, *āre* [*curtus*] krátiti, komoliti; metaf. umenšovati, ztenšovati.

curtus, *a, um* [srov. krátký; z lat. je něm. kurz] uříznutý; 1) zkrácený, zkomolený: *c. Iudaeus H* obřezaný; 2) metaf. neúplný: *c. res H* neúplný majetek; *curto testu O* skrovný střep, kus střepu; *c. mulus H* chudičký (nepatrný mezek).

curūlis, *e* [m. **currulis* od *currus*] 1) k vozu náležející, vozní: *curules equos praebere L* čtverospřeží koní (státem opatřených k závodní jízdě v cirku); 2) kurulský: *sella c.* (původ. stolice na kolečkách) kurulská stolice n. křeslo slonovinou vykládané, odznak vyšších úředníků v Římě; *magistratus curules L* úřady kurulské n. vyšší (t. j. aedilita kurulská, praetura, konsulát; censura, diktatura); meton. *fasces dabit eripietque curule ebur H* vyrve kurulskou slonovinu, t. j. (vyšší) úřad; též **curūlis,** *is, f.* (sc. *sella*) kurulská stolice: *praetorem curuli depellere T*; *Valentem curuli suae circumposuit T.*

curvāmen, *inis, n.* [*curvo*] zakřivení, křivina, zatočení, ohnutí, ohyb; sklenutí: *lato curvamine* (abl. qual.) *limes O* dráha mající širokou křivinu (t. j. ekliptika); *pennas parvo curvamine flectit O* mírnou měrou (mírně) ohýbá; *c.*

ripae O křivolaký, klikatý břeh; *clipei c. O* (= *curvus clipeus*); *arcuatum c. O* (s)klenutý oblouk (duhový).

curvātūra, *ae, f.* [*curvo*] zakřivení, křivina: *c. summae rotae O* kruhový kraj kola, věnec kolový (loukotě).

curvātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *curvo*] skřivený, křivý, ohnutý, zahnutý, skloněný: *ilex glandibus curvata O* ohýbající se žaludy (plody); *portus c. in arcum V* přístav zahýbající se v oblouk; (*amnis*) *flexibus c. Cu* ohyby křivolaká; *iugum flexu curvatum Cu* hřeben (horský) zakřivený v záhyb; *curvati ignes lunae H* zakřivené plameny měsíce, ohnivé srpy měsíčné; *membra senio curvata T* údy zkřivené, schromlé stářím; *curvatis fertur spatiis V* v zakřivených (v kruhových) krouží drahách (o vlčku); *curvata in montis faciem unda V* v podobu hory, jak hora zakřivená, sklenutá; *tollimur in caelum curvato gurgite V* do nebe se zdvíháme klenutým vírem.

curvō, *āre, āvī, ātum* [*curvus*] nakřiviti, skřiviti, obloučiti, ohýbati, prohýbati: *curvat aper lances H* mísy se prohýbají pod tíhou kance; *c. bracchia O* ohýbati, otáčeti klepety; (praegn.) *Hadria curvans Calabros sinūs H* (= *curvando sinus efficiens*) tvořící zátoky kalaberské; *iter curvat in orbem O* let obloučí v kruh, krouží v letu (nad týmž místem); *curvant Aeacum anni O* léta ohýbají, sklánějí; lety jest prohnutý, shrbený; *in montis speciem curvari O* v podobu hory, jako hora se klenouti; *se c. in cornua Cu* v růžky se křiviti (o novém měsíci). Viz též *curvatus.*

curvus, *a, um* [příb. s *κυρ-τός* křivý] 1) křivý, zakřivený, ohnutý, obloučný, křivolaký, sklenutý: *curva arbor O* ohýbající se, ohnutý (pod tíhou plodů); *c. arator V* sehnutý, skloněný (při práci); *curva membra O* shrbené tělo (stařeny); *curva senecta O*; *flumen curvum O* klikatá, křivolaká; *c. limes O* obloučná dráha (t. j. duha); *curvi delphines O* vyhrblé pliskavice (mají obloučný hřbet); *curvum aequor O* vzduté, sklenuté moře; *curvae naves O* zakřivené; *curvae carinae V* křivé dutiny; *colles curvi V* obloučné vrchy (t. j. táhnoucí se v oblouku); *curva compagibus alvus V* břicho vazbou zakřivené, vyduté, sklenuté; 2) metaf. *curvo dignoscere rectum H* od křivého rozeznati rovné (od měřických protiv přeneseno na pojmy ethické: od špatného dobré).

cuspis, *idis, f.* 1) hrot, hrotec, špička, osten, bodec: *praeacutae cuspidis* (gen. qual.) *hasta O*; *acuta cuspide* (abl. qual.) *conti V*; *pro longa cuspide rostrum O* místo dlouhého hrotu meče zobák; *curvata c. O* zakřivené žahadlo (štírovo); 2) synekd. kopí, oštěp; — spec. trojzub (Neptunův): *deus, aequoreas qui cuspide temperat undas O.*

custōdia, *ae, f.* [*custos*] hlídání, dozor, střežení, stráž(e), ochrana: *dura matrum c. H* přísný dozor; *ad custodiam corporis habere L* míti za životní stráži; *fideli asservare custodiā L* věrně uschovati; *custodiam corporis barbaris committere C* ochranu sebe svěřiti barbarům; meton. (konkr.) obyč. v plur. stráže, hlídky: *noctem c. ducit V* noc tráví stráž; *c. qualis vestibulo sedeat V*; *anser, c. villae O* husa, strážkyně dvorce; *praesidia, custodia, vigiliae C* posádky, stráže a hlídky; — spec. střežení, stráž, dozor (omezující osobní svobodu), vazba, vězení; meton. (konkr.) strážnice; vězení, žalář: *familias in portubus atque custodiis habere C* v přístavech a (celních) strážnicích; *custodiā teneri V* býti držen, chován ve vazbě; *in custodiam tradere* (*dare*) *CL*; *haberi in custodiis liberis S* býti držen ve svobodné (domácí) vazbě (vězení); *honoratā custodiā habere T* držeti v čestném zajetí.

custōdiō, *īre, īvī, ītum* [*custos*] střící (střežiti), hlídati, chrániti, opatrovati: *ni tua custodis H* neopatruješ-li svého majetku; *rem memoriā c. C* opatrovati, chovati v paměti; — spec. α) střící někoho, pozor dávati na někoho, pozorovati; dávati pod dohlídku (alqm): *multorum te oculi custodient C*; *alqm custodiendum tradere Cs* odevzdati někoho pod dohlídku; β) věznit, držeti ve vazbě (ve vězení); *publice custodiri C* od obce býti držen ve vězení; *custodiri domibus magistratuum T.*

custōs, *ōdis, m. f.* strážce (strážkyně), hlídač, dozorce, opatrovník (opatrovnice), ochránce (ochránkyně); (v plur. lze též přeložiti) stráž, posádka: *c.*

gazae regiae N královský pokladník; *c. boum O* hlídač, pastýř skotu; *c. et comes Iuli V* dozorce, pěstoun; *corporis custodes* osobní strážcové, životní (tělesná) stráž; *sedet custos* (praed.) *V* sedí na stráži; *custodes arcis L* posádka hradní, ve tvrzi; (básn.) *c. telorum O* opatrovatel, chovatel šípů (t. j. toulec); *c. turis O* schránka kadidla; — spec. strážce vězňů, žalářník: *praefectus custodum N* vrchní dozorce žalářní.

Cusus, *ī, m.* pobočka Dunaje v Uhřích (asi nyn. *Vah*) *T.*

Cutiliae, *ārum, f.* Kutilie, starobylé město sabinské poblíž Reate (nyn. *Contiglione*).

cutis, *is, f.* [srov. *κύτος* pokrývka, kůže] kůže (na těle): (příslov.) *cutem curare H* viz *curare* **2).**

Cyanē, *ēs, f.* [*Κυάνη* „tmavomodrá“] pramen, pobočka říčky Anapis, vtékající do syrakuského přístavu. Dle pověsti víla, jež se proměnila v pramen.

Cyaneae, *ārum, f.* [*Κυάνεαι* (sc. *πέτραι, νῆσοι*) od *κυάνεος* tmavomodrý]; „Tmavé skály“, dva skalnaté ostrůvky v Bosporu. Viz *Symplegades.*

Cyaneē, *ēs, f.* [*Κυανέη* „temnomodrá“] dcera říčního boha Maiandra *O.*

cyathus, *ī, m.* [*κύαθος*] **a)** malá číše, sklenka k nabírání (čerpání) i k pití. Z měsidla nabíráno bylo víno cyathem (naběradlem) a vléváno do pohárů. Odt. *ad cyathum statui H* býti postaven, státi u naběradla, dělati číšníka; **b)** meton. míra věcí tekutých i suchých: *tribus aut novem miscentur cyathis pocula commodis H* třemi neb devíti číšemi vína vhodně se mísí poháry (t. j. pro slabší pijáky $^3/_{12}$ ($^1/_4$) vína smísiti s $^9/_{12}$ ($^3/_4$) vody, pro silnější $^9/_{12}$ ($^3/_4$) vína s $^3/_{12}$ ($^1/_4$) vody. Jedničkou míry byl sextarius (půllitr), jenž měl 12 cyathů.

cybaeus, *a, um* [*κυβύ,* cupa] podobný bečce, baňatý: *cybaea navis* neb pouze **cybaea,** *ae, f.* náklądní loď.

Cybēbē, *ēs, f.* [*Κυβήβη*] vedlejší tvar jména *Cybele* (v. t.) *V.*

Cybēlē, *ēs* i *-ae, f.* [*Κυβέλη*] **1)** fryžská n. předoasijská bohyně (mocná, životodárná) zvaná obyčejně „Velká matka (bohů)“. Často byla ztotožňována s Rheou a Opou (*Ops*). Její bohoslužba přenesena byla r. 204 př. Kr. do Říma. Ku poctě její slavena byla od patricijských paní slavnost Megalesia (slavnost Veliké [*μεγάλη*] matky); **2)** hora ve Frygii: *cultrix Cybelae V* obyvatelka Cybely. Odt. adj. **Cybelēius,** *a, um* **a)** Kybelin: *C. frena O* t. j. otěže vozu lvy taženého, na němž Kybele jede; **b)** příslušný k hoře Kybele, kybelský: *C. mater O.*

Cycladēs, *dum, f.* [*κυκλάς* kruhovitý] Kyklady, souostroví aegejského moře, ležící v kruhu kol ostrova Delu.

cyclicus, *a, um* [*κυκλικός*] příslušný ke kruhu, kyklický: *scriptor cyclicus H* kyklický básník, jenž vzdělával básnicky t. zv. epický cyklus, t. j. báje souvisící s okruhem pověstí trojských, děje buď předcházející události líčené v Iliadě a Odyssei, buď po nich následující.

Cyclōps, *ōpis, m.* [*κύκλωψ* kruhooký] Kyklop; zvl. Polyfem od Odyssea oslepený: *Cyclopa movetur* (= *saltat*) *H* tančí Kyklopa (Polyfema) v pantomimu, v němž znázorněna byla láska Polyfemova ke sličné nymfě Galatei; v plur. *Cyclōpes, um* báječný národ obrů, majících pouze jedno oko uprostřed čela, kteří jako pomocníci boha Vulkana kují v sopce Aetně blesky Jovovi. Odt. adj. **Cyclōpius,** *a, um* kyklopský.

Cycnēius, *a, um* viz **2.** *Cycnus* **3).**

cycnēus, *a, um* [*κύκνειος*] labutí.

1. cycnus, *ī, m.* [*κύκνος*] labuť, věštný pták, zasvěcený Apollinovi; *Dircaeus c. H* labuť dircejská (t. j. básník Pindar).

2. Cycnus, *ī, m.* **1)** syn Sthenclův, král Ligurův, byl proměněn v labuť; **2)** syn Neptunův, rovněž proměněný v labuť; **3)** Boiočan, syn Apollonův. Odt. **Cycnēius,** *a, um* Kyknův: *Cycneia tempe O* Kyknovo údolí půvabné.

Cydnus, *ī, m.* řeka v Kilikii *Cu.*

1. Cȳdōn, *ōnis, m.* syn Forkův, byl zabit od Aenea *V.*

2. Cȳdōn, *ōnis, m.* [*Κύδων*] Kydoňan, obyvatel města Kydonu n. Kydonie v sev. končině ostrova Krety. Odt. adj. **a) Cydōnēus,** *a, um*; **b) Cydōnius,** *a, um* kydonský, kretský: *C. arcus H* kretský luk (Kreťané byli výborní lučištníci).

cylindrus, *ī, m.* [*κύλινδρος*] válec; **a)** geometrické těleso; **b)** k urovnání půdy a rozmělňování hrud.

Cyllēnē, *ēs* a *-ae*, *f.* [*Κυλλήνη*] 1) pohoří v sev.-výcb. Arkadii, kde prý Maja porodila a odchovala Merkuria. Odt. adj. a) **Cyllēnius**, *a, um* kyllenský: *C. proles VO* kyllenský zrozenec neb pouze *Cyllenius V* (= *Mercurius*); b) **Cyllēnēus**, *a, um* kyllenský: *fides Cyllenea H* kyllenská loutna (již vynalezl Merkurius); c) fem. **Cyllēnis**, *idis* Merkuriova: *C. harpe O* Merkuriův srpovitý meč; 2) přímořské město v Elidě *L.*

Cylōn, *ōnis*, *m.* [*Κύλων*] Atheňan, jenž učinil marný pokus zmocniti se v Atbenách samovlády (asi r. 632 př. Kr.). Jeho přívrženci byli povražděni na místě posvátném, čímž Atheňané uvalili na sebe kletbu bohů. Odt. adj. **Cylōnius**, *a, um* kylonský: *C. scelus C* (*τὸ Κυλώνειον ἄγος*).

Cȳmaeus, *a, um* viz *Cyme.*

cymba, *ae, f.* viz *cumba.*

cymbalum, *ī, n.* [*κύμβαλον*] cymbál (hudební nástroj, mající podobu duté polokoule (poddutého talíře) kovové, jíž se tepalo o jinou; odt.) obyč. v plur.

cymbium, *iī, n.* [*κυμβίον* demin. od *κύμβη*] pohár, číše (podobná člunku).

Cȳmē, *ēs, f.* [*Κύμη*] 1) město v Aiolidě, rodiště otce Hesiodova, mateřské město osady kumské na pobřeží kampanském. Odt. adj. **Cȳmaeus**, *a, um* kymský; obyv. **Cȳmaeī**, *ōrum, m.* Kymští; 2) = *Cumae* (v. t.).

Cȳmodocē, *ēs*, n. **Cȳmodocēa**, *ae, f.* [*Κυμοδόκη* „vlny přijímající“] výmluvné jméno Nereovny *V.*

Cȳmothoē, *ēs, f.* [*Κυμοθόη* „rychlá jako vlna“] výmluvné jméno Nereovny *V.*

Cynapsēs, *is, m.* řeka v Asii, vtéká do Černého moře *O.*

Cynicus, *a, um* [*κυνικός* psí] kynický, příslušný k filosofii kynické; často subst. **Cynicus**, *ī, m.* kynik, filosof kynický. (Kynikové spatřovali ctnost v nezávislosti na zevnějších statcích.)

Cynosarges, *is, n.* [*τὸ Κυνόσαργες*] gymnasion s chrámem Herakleovým sev.-vých. od Athen na pahorku téhož jména *L.*

Cynoscephalae, *ārum, f.* [*Κυνὸς κεφαλαί* „Psí hlavy“] dva pahorky v Thessalii, u nichž r. 197 př. Kr. byl poražen Filipp makedonský *L.*

Cynosūra, *ae, f.* [*Κυνὸς οὐρά* „Psí ohon“] souhvězdí Malý medvěd. Odt. adj. **Cynosūris**, *idis, f.* kynosurská: *C. ursa O* Malý medvěd.

Cynosūrae, *ārum, f.* předhoří v Attice *C.*

Cynthus, *ī, m.* [*Κύνθος*] hora na ostrově Delu, rodiště Apollina a Diany. Odt. adj. *Cynthius, a, um* cynthský; subst. *m. Cynthius, iī* Cynťan (= *Apollo*); subst. *f. Cynthia, ae* Cynthia, Cynťanka (= *Diana*).

Cȳnus, *ī, f.* město a předhoří v opuntské Lokridě *L.*

cyparissus, viz *cupressus.*

Cyprius vīcus (*Cuprius vicus*), silnice vedoucí od Kolossca směrem severním k Subuře *L.*

Cypros n. **-rus**, *ī, f.* ostrov Kypr, ležící jižně od Malé Asie, bohatý měděnými doly. Na Kypru ctěna byla zvláště bohyně Venus. Odt. adj. **Cyprius**, *a, um* kyperský; subst. a) **Cypria**, *ae, f.* Kypřanka (= *Venus*); b) **Cypriī**, *ōrum, m.* Kypřané, Kyperští.

Cypsela, *ōrum, n.* město thrácké nad řekou Hebrem *L.*

Cypselus, *ī, m.* [*Κύψελος*] samovládce korinthský († ok. 627 př. Kr.), otec Periandrův *C.*

Cyrēnē, *ēs*, n. **-nae**, *ārum, f.* [*Κυρήνη*] znamenitá osada řecká v severní Africe (v Libyi) nedaleko Veliké Syrty. Odt. adj. a) **Cyrēnaeus**, *a, um* kyrenský; subst. *Cyrenaei, orum, m.* Kyrenaikové, přívrženci filosofické školy kyrenské (stoupenci Aristippa z Kyreny); b) **Cyrēnaicus**, *a, um* kyrenský; subst. *Cyrenaici, orum, m.* Kyrenaikové; c) **Cyrēnēnsis**, *e* kyrenský; subst. *Cyrenēnsēs, ium, m.* Kyrenští.

Cyrnēus, *a, um* příslušný k ostrovu Kyrnos (*Korsika*), korsický.

Cyrus, *ī, m.* [jméno perské „Slunce“] jméno několika Achaimenovců; 1) *Kyros starší*, zakladatel a král říše perské, padl r. 529 př. Kr. v boji proti Skythům; 2) *Kyros mladší*, syn Dareia II. a Parysatidy, padl r. 401 u Kunax v boji proti staršímu bratru, králi Artaxerxovi.

Cyssūs, *ūntis, f.* [*Κυσσοῦς*] přístavní město ionské naproti Chiu *L.*

Cythēra, *ōrum, n.* [*Κύθηρα*] ostrov při jižním výběžku Lakonie, se staro-

bylým kultem bohyně Afrodity, kdež prý tato se vynořila z mořské pěny. Odt. adj. **a) Cytherēus**, *a, um* kytherský: *Venus O*; subst. **Cytherēa**, *ae* n. **Cytherēis**, *idos*, *f.* Kytheřanka (= *Venus*); **b) Cytherēius**, *a, um* kytherský n. příslušný ke Kytheřance, Venušin: *C. heros O* (= *Aeneas*, syn Venušin); **c) Cytherēias**, *adis*, *f.* Venušina, Venuši zasvěcená: *columba O*; **Cytheris** jméno otrokyně, viz *Volumnia*.

Cythnos (*Cythnus*), *ī*, *f.* [*Κύθνος*] ostrov kykladský jihovýchodně od Kea.

cytisus, *ī*, *f.* [*κύτισος*] vojtěška; vůb. jetýlek.

Cytōrus, *ī*, *m.* pohoří v Paflagonii, hojně porostlé stromy zimostrázovými. Odt. adj. **Cytōriacus**, *a, um* cytorský: *pecten O* hřeben cytorský (t. j. ze dřeva zimostrázového).

Cyzicus (*Cyzicos*), *ī*, *f.* [*Κύζικος*] bohaté obchodní město fryžské na ostrohu v Propontidě. Odt. adj. **Cyzicēnus**, *a, um* kyzický; obyv. *Cyzicēni*, *ōrum*, *m.* Kyzičtí.

D

D jako zkratek značí: **1)** předejmení *D(ecimus)*; **2)** číslo 500; **3)** *a. d.* (= *ante diem*).

Dācī, *ōrum, m.* (sing. *Dācus* obyč. smyslem souborným) Dakové, bojovný národ, jenž bydlil na levém břehu dolního Dunaje (Histru). odt. **Dācia**, *ae, f.* (země) Dakie (býv. vých. Uhry, Sedmihradsko a Rumunsko).

dactylicus, *a, um* [*δακτυλικός*] daktylský.

dactylus, *ī, m.* [*δάκτυλος* prst] daktyl, metrický takt – ∪∪.

Daedala, *ōrum, n.* **1)** tvrz Rhoďanů na pevnině (v Karii) *L*; **2)** krajina v severo-záp. Indii *Cu.*

Daedaliōn, *ōnis, m.* [*Δαιδαλίων*] syn Luciferův, byl proměněn v jestřába *O.*

1. daedalus, *a, um* [*δαίδαλος*] umělý, umělecký; – spec. obmyslný, lstný: *Circe V.*

2. Daedalus, *ī, m.* [*Δαίδαλος*] athenský umělec doby bájeslovné, otec Ikarův, zbudoval králi Minoovi na Kretě pověstný labyrinth. odt. adj. **Daedalĕus**, *a, um* Daidalův: *ope Daedalea H.*

Dahae, *ārum, m.* Dahové, čudský národ na vých. pobřeží moře Chvalinského (v nyn. Turkestanu) *L Cu T.*

Dalmatae (*Delmatae*), *ārum, m.* Dalmatové (obyvatelé nyn. Dalmácie). odt. **a) Dalmatia**, *ae, f.* Dalmácie (země ležící vých. podél moře Jaderského); **b)** adj. **Dalmaticus** (*Delmaticus*) *a, um* dalmatský.

1. dāma, *ae, f.* viz *damma.*

2. Dāma, *ae, m.* jméno otroka *H*

Dāmarātus, *ī, m.* viz *Demaratus.*

Damascus, *ī, f.* hlavní město Coelesyrie *Cu.*

Damasippus, *ī, m.* **1)** milovník děl uměleckých, jenž pozbyv svého jmění, stal se horlivým učněm stoické filosofie *H*; **2)** *L. Iunius Damasippus*, vášnivý Mariovec, jenž jsa praetorem r. 82 př. Kr. dal popraviti mnoho přívrženců strany Sullovy *SC.*

dāmiūrgus, viz *dēmiūrgus.*

damma, *ae, f.* (*m. V timidi dammae*) (rod zvěře nedosti určitý) daněk, kamzík.

damnātiō, *ōnis, f.* [*damno*] odsouzení, odsuzování; (s gen. causae) *d. ambitūs C* odsouzení pro nezákonné ucházení se o úřad; (s gen. trestu) *d. tantae pecuniae C* odsouzení k tak veliké pokutě peněžité.

damnātōrius, *a, um* [*damno*] odsuzovací.

damnātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *damno*] odsouzený: *quis te damnatior? C* kdo nad tebe rozhodněji odsouzen?

damnō, *āre, āvī, ātum* [*damnum*] ukládati pokutu; **1)** (o soudci) odsuzovati někoho pro nějakou vinu k něčemu (k pokutě), trestati něčím (alqm alcis rei): *falsi damnari T* býti odsouzen pro podvod; *maiestatis C*; *eo crimine damnaretur C*; *caedis nomine erat damnatus Cs* byl odsouzen z vraždy; (s předl.) *d. de vi*; *de pecuniis repetundis C*; *octupli damnari C* k osmeronásobné pokutě; *d. capitis* n. *capite C* odsouditi hrdla (na smrt); (básn.) *damnatus Sisyphus laboris H* odsouzen k práci; (s abl.) *pecuniā damnari L* k peněžité pokutě; *decem milibus aeris d. L* pokutovati deseti tisíci assů; (básn.) *lumina aeternā nocte O* k věčné temnotě; *Midas partem damnatur in unam O* jest potre-

stán (jen) na jedné části; — spec. (o žalobci) přivoditi odsouzení něčí, dáti odsouditi někoho: *quas fraudis sub iudice damnavisset T*; 2) metaf. (mimo soud) a) odsouditi, zavázati někoho k něčemu; zasvětiti, oddati, určiti (zvl. záhubě): *heredes damnati populo gladiatores dare H* zavázáni (závětí); *voti damnari* býti zavázán k vyplnění slibu (bohům daného), t. j. dojíti (vyslyšení) žádosti (přání); *damnabis tu quoque (agricolas) votis V* t. j. vyslyšíš (splníš) jejich prosby; *Proserpina caput damnaverat Orco V*; *quem damnet labor* (sc. *leto*) *V* koho boj zasvěcuje smrti (t. j. kdo v boji padne); *Ilion damnatum mihi H* propadlé mně; b) odsuzovati, zamítati, zavrhovati, zatracovati (alqm, alqd): *damnandus in uno facto O* hoden trestu za ten jediný čin; *damnem medici fidem Cu* mám zatratiti věrnost lékařovu?

damnōsē, adv. [*damnosus*] škůdně: *d. bibere H* píti na škodu hostitelovu, t. j. notně, strašně, nehorázně, do důchodu.

damnōsus, *a*, *um* [*damnum*] škodlivý, škodný, záhubný, zhoubný.

damnum, *ī*, *n.* [srov. *daps*, *δαπάνη*] vl. náklad, poškozující jmění; 1) ztráta, škoda, pohroma, zkáza: *duarum cohortium damno Cs* se ztrátou dvou kohort; *d. finium T* ztráta, odnětí pozemků; *capitis d. O* pohroma (zmrzačení) hlavy; *d. naturae L* přirozená vada, úhona; *me specioso eripe damno O* skvělá pohroma; *damna caelestia H* ztráty na nebi (ubývání měsíce); *pervenit damno graviore* (abl. modi) *pestis O* s těžší pohromou; *in damno habere L* pokládati za (skutečnou) ztrátu; *damno esse alci O* býti na škodu; 2) meton. ztráta, (věc) předmět ztracený: *matrem circum sua damna volantem O* kol ubohých (ztracených) dítek (mláďat, ptáčat); *vestigia damni O* stopy ztracené dcery; 3) pokuta, trest: *quis tanto damno senatorem coëgit? C* kdo pod takovým trestem volal senátora do senátu; *vinculis, damno coërcere C.*

Dāmoclēs, *is*, *m.* [*Δαμοκλῆς*] dvořan staršího Dionysia, samovládce syrakuského. Naň naráženo praví *H*: *ensis cui super cervice pendet.*

Dāmoetās, *ae*, *m.* jméno pastýře *V.*

Dāmōn, *ōnis*, *m.* [*Δάμων*] 1) Pythagoreovec, jehož obětovné přátelství s Fintiou stalo se pověstným *C*; 2) slavný hudebník athenský *N.*

Danaē, *ēs*, *f.* [*Δανάη*] dcera krále Akrisia, od Dia matka Perseova, jenž se k ní, uvězněné v kovové věži, snesl v podobě zlatého deště *HO.* Dle italské pověsti Danaë byvši na rozkaz otcův vysazena v truhle na moře, přistala na břehu italském, založila město Ardeu a zasnoubila se s králem rutulským Pilumnem, jemuž porodila Dauna, otce Turnova *V.* Odt. adj. **Danaēĭus**, *a*, *um* Danain: *D. heros O* (= Perseus).

Danaus, *ī*, *m.* syn Belův, jsa tísněn od bratra Aigypta, vystěhoval se se svými 50 dcerami do Peloponnesu a založil tam hrad argejský. Ale od 50 synů bratrových, kteří jej stíhali, byl přinucen dáti jim své dcery za manželky. Danaovny pak, vyjma Hypermestru, na rozkaz otcův zavraždily v jediné noci své ženichy. Za tuto vraždu byly odsouzeny, aby v podsvětí po věky nabíraly vody do děravého sudu. Odt. a) ženské patronym. **Danaïdes**, *um*, *f.* Danaovny; b) adj. **Danaus**, *a*, *um* danajský, řecký; subst. **Danaī**, *ōrum*, *m.* Danaové (souborné pojmenování Řeků, zvl. před Trojou).

Dandaridae, *ārum*, *m.* Dandaridové, skythský kmen usedlý nad řekou Tanais; země jejich **Dandarica**, *ae*, *f.* (sc. *terra*) Dandarika *T.*

Dānuvius, *iī*, *m.* Dunaj (obyčejně hořejší (a střední) tok Dunaje; dolní tok slove *Hister*).

Daphnē, *ēs*, *f.* 1) dcera říčního boha Peneia, byla proměněna ve vavřín (*δάφνη*) *O*; 2) městečko u Antiochie v Syrii s hájem vavřínovým a chrámem Apollonovým *L.*

Daphnis, *idis*, *m.* [srov. *ἡ δαφνίς* vavřínový plod] 1) sličný pastýř sicilský, syn Merkuriův, miláček Panův, vynálezce pastýřských zpěvů *V*; 2) pastýř z pohoří idského ve Frygii *O.*

daps, *dapis f.* [srov. *damnum*, *δαπάνη*] (obyč. v plur.) 1) hostina, hody, kvas: *illi se cingunt dapibus futuris V*; — spec. obětní hody, slavnostní hostina: *obligatam redde Iovi dapem H*; *Saliaribus ornare pulvinar deorum dapibus H*;

2) vůb. jídlo (jídla), krmě, pokrm (pokrmy), potrava: *amor dapis H*; *dapes mensae brevis H*; *dapes cum sanguine O* krvavá jídla; *humana dape pavit equos O* lidským masem; *dapibus mensas onerare V*; *extructae dapibus mensae O* stoly pokrmy navršené (vystrojené); *ictae* (sc. *fulmine*) *dapes T* jídla, do nichž udeřil blesk.

Dardanī, *ōrum, m.* Dardanové, národ usedlý v sev. Moesii (v nyn. Srbsku) *Cs.*

Dardanus, *ī, m.* [*Δάρδανος*] syn Diův a Elektřin, praotec královského rodu trojského. Odt. 1) patronym. a) mužské **Dardanidēs**, *ae* [*Δαρδανίδης*] Dardanovec, syn (potomek) Dardanův (= *Aeneas*); často v plur. *Dardanidae* (gen. *Dardanidum*) Dardanovci, Trojané; též adj. *Dardanidae pastores V* trojští pastýři; b) ženské **Dardanis**, *idis* [*Δαρδανίς*] Dardanovna, Trojanka (= Kreusa) *V*; 2) adj. **Dardanius**, *a, um* dardanský, trojský: *D. dux O* (= Aeneas); *D. puer V* (= Iulus); *D. vates O* (= Helenos, syn Priamův); *D. adulter V* (= Paris); *Dardania proles V* trojské potomstvo; *Dardaniā stratus dextrā V* skolen pravicí Aeneovou; subst. *m. Dardanius, iī* Dardanec (= Aeneas): *hāc Dardanium dextrā sub Tartara mittam*; subst. *f.* **Dardania**, *ae* Dardanie, město i kraj v Malé Asii sev. od Troady při Hellespontu (nyn. Dardanelly); básn. = Troja (město i kraj): *o lux Dardaniae V*; 3) adj. **Dardanus**, *a, um* dardanský, trojský: *Dardana gens H*; subst. *m.* Trojan: (kollekt.) *ultro venisset D. V*; *hauriat hunc ignem D.* (= Aeneas) *V.*

Darēs, *ētis, m.* Trojan, výborný zápasník pěstní *V.* Acc. *Dareta* i *Daren.*

Dārius a Dārēus, *ī, m.* [*Δαρεῖος*] jméno několika králů perských.

Datamēs, *is, m.* perský vojevůdce a satrapa *N.*

Dataphernēs, *is, m.* společník Bessův *Cu.*

dătiō, *ōnis, f.* [*do*] dávání: *legum d. C*; – spec. právo, směti něco dáti, právo převésti v cizí majetek: *d. est alci L.*

Dātis, *tidis, m.* perský vojevůdce v bitvě u Marathona (r. 490 př. Kr.) *N.*

dator, *ōris, m.* [nomen agentis od *do*] dárce.

Daulis, *idis, f.* [*Δαυλίς*] město ve Fokidě sev. od Delf, dějiště báje o Tereovi, Prokně a Filomele. Odt. adj. a) **Daulius**, *a, um* daulijský; b) **Daulias**, *adis, f.* daulijská: *D. ales O* (= Prokne, jež byla proměněna ve vlaštovku).

Daunus, *ī, m.* prastarý král apulský, dle báje otec Turna, knížete rutulského: *pauper aquae D. H* chudovodý (narážka na nedostatek vody v Apulii). Odt. adj. a) **Daunius**, *a, um* Daunův, daunský, apulský: *D. heros V* (= Turnus); *Daunia gens V* (= Rutulové); synekd. = římský: *Daunia camena H*; *Dauniae caedes H*; b) **Daunias**, *adis, f.* Daunie, Apulie.

Dāvus, *ī, m.* časté jméno otroků v římské komoedii. Odt. appellat. = otrok: *intererit multum, Davusne loquatur an heros H.*

dē, předl. s ablat. značí I o místě 1) (o směru s hora dolů) **s, se**: *de muro se deicere Cs*; *de caelo stella cecidit O*; *de viridi stillabant ilice mella*; *cadere de equo C*; *ancora de prora iacitur V* kotva se hodí s přídy (do moře); *Harpyiae de montibus adsunt V* přiblíží se, přilétnou s hor; *elatus est de templo N* po schodech snesen; *palam de sella ac tribunali pronuntiare C*; 2) (o vzdalování (se) odněkud) **z, ze**: *de finibus exire Cs* odejíti z území (navždy); *de manibus vestris effugit C*; *extorta est ista sica de manibus C*; *de convivio in vincula abripere C*; *agri de hostibus capti C* území odňaté nepřátelům; *partem solido demere de die H* ujímati (ubírati) část celému dni; *haec de Danais arma V* zbraň odňatá Danaům; 3) metaf. a) (o původu) **z, ze**: *homo de plebe CL* muž z lidu; *neque me Argolica de gente* (sc. *esse*) *negabo V*; *Volsca de gente Camilla V*; *humili de plebe parentes O* z nízkého rodu; *de Cecrope natae O* dcery Kekropovy; (obr.) *genus de complexu eius ac sinu C* lidé z jeho náručí a klínu; b) (o celku, z něhož část se ubírá) **z, ze**: *alter de duobus C*; *se gladio percussum esse ab uno de illis C*; *nulla de virtutibus tuis plurimis C*; *minimus de stirpe virili V* nejmladší z mužského potomstva; *de tot milibus una O*; (o prameni penězitém)

quos de publico nummos acceperat C ze státní pokladny; *de publico est datus* (sc. *sumptus*) *L*; *de vestro impendatis, hortor L* vybízím (vás), abyste vynaložili ze svého (majetku); **c)** (o látce) **z, ze:** *de duro est ultima* (sc. *aetas*) *ferro O* poslední (věk) jest z tvrdého železa; *factum de marmore signum O*; *templum de marmore ponam V* chrám mramorový zbuduji; *de viro factus femina O* z muže stal se ženou; **II** o čase **a)** (hned) **po:** *statim de auctione venire C*; *diem de die prospectans L* den ode dne, den po dni; *diem de die differre L*; **b)** (ještě) **za, o:** *de multa nocte C* (ještě) za čiré noci; *de tertia vigilia Cs*; *surgunt de nocte latrones H* za noci; *medio potare de die H* již po poledni; **III a)** (o příčině): **pro, z(e), za, od:** *qua de causa*; *de vi condemnati sunt C* byli odsouzeni pro násilí; *passus de vulnere tardus O* od rány; *murmura, qualia de pelagi undis esse solent O* od vln mořských; *humus de corpore fervet O* od těla žíří; *de femineo* (*lapidum*) *iactu femina est reparata O* ženiným vrhem kamenů; **b)** (o způsobu) **podle:** *de consilio legatorum copias mittere Cs* po radě, dle rady; *nullis de more funeribus O* bez obvyklých průvodů pohřebních; *castae de more puellae portabant sacra O* dle zvyku; *malum de more O* obyčejná útrapa; *de improviso* z nenadání; *de industria* z úmysla, úmyslně, horlivě; *de integro* znova; *urbem de integro condere L* nový základ dáti městu; **c)** (o předmětu a vztahu) **o, co do,** vzhledem k . . ., ve příčině, strany něčeho, co se týče . . .: *dicere, docere, scribere, cogitare de re*; *si quid de te merui V* zjednala-li jsem si o tebe zásluhu; *fidem servare de numero dierum Cs* co do počtu dní; *sese omnia de pace expertum Cs* o mír že se všemožně přičinil, všemožnou si dal práci; *impetrare de indutiis Cs* vymoci, dosíci příměří; *timere de re N* míti obavu strany věci, o věc; *satisfacere de iniuriis Cs* dosti učiniti za bezpráví, nahraditi škodu; *de captivis dissuadere C* neraditi k výměně, býti proti výměně zajatců; *quid facerent de rebus suis N* vzhledem ke svému stavu, ve příčině svých poměrů; co si mají počíti ve svém postavení.

dea, *ae, f.* bohyně: *ab Iove ceterisque dis deabusque C*; *et nunc nequiquam fallis dea V* nadarmo skrýváš božství, skrýváš, že jsi bohyně; *triplices deae O* (= Parky, Sudičky); *poenarum deae triplices O* (= Erinye, Litice); *d. bellica O* (= Minerva); *d. Saturnia V* (= Juno); *deae pelagi V* (= Nereovny); *pandite nunc Helicona, deae V* (= Musy).

de-albō, *āre, āvī, ātum* obíliti.

de-armō, *āre, āvī, ātum* odzbrojovati.

dē-bacchor, *ārī, ātus sum* zuřiti, bouřiti až do konce (do únavy), vybouřiti se, dozuřiti: (obr.) *qua parte debacchentur ignes, qua nebulae* (zeugma) *H* kde žáry (vedra) zuří, kde (věčné) mlhy leží.

dēbellātor, *ōris, m.* [*debello*] pokořitel, podmanitel: *d. ferarum V* udatný lovec zvěře.

dē-bellō, *āre, āvī, ātum* **1)** intrans. doválčiti, dobojovati, válku dokončiti: *Aulius cum Frentanis uno secundo proelio debellavit L* ukončil válku jedinou šťastnou bitvou; (neos. a absol.) *debellatum illā victoriā foret T*; (abl. absol.) *prope ut iam debellato L* jako by již téměř válka byla skončena; **2)** transit. **a)** bojem ukončiti něco: *rixa debellata H* hádka, při níž (bylo) bojováno na život a na smrt; **b)** zdolati, nadobro přemoci, úplně pokořiti: *parcere subiectis et d. superbos V* zdrtiti zpupné; *hi sunt, quos clamore debellastis T* jež jste porazili křikem.

dēbeō, *ēre, dēbuī, dēbitus* [od *de* a *habeo*] míti od někoho (peníze); **1)** býti dlužen, dluhovati: (absol.) *ii, qui debent C* (= *debentes L*) dlužníci; *illi, quibus debeo C* moji věřitelé; *ut illi quam plurumi deberent S* aby co nejčetnější byli jeho dlužníky; *qui se d. fateantur Cs*; *debebat? Immo in suis nummis versabatur C* byl zadlužen; (s acc.) *debebat nummum nemini C* nikomu nebyl dlužen; (v pass.) *cum ei pecunia deberetur C* když mu peníze byly dluhovány; *frumentum debetur Cs* obilí má býti vydáváno; (obr.) *navis, quae tibi creditum debes Vergilium H* jež dluhuješ Vergilia, ručíš za Vergilia; *Veneri vota debet C* dluhuje splnění slibů, má splniti sliby; **2)** metaf. **a)** dluhovati, býti povinen, býti zavázán; (v pass.)

slušeti, náležeti, patřiti: *suā causā cupere ac d. C* z vlastního zájmu si přáti a býti zavázán; *patriae poenas d. V* dluhovati trest vlasti, zasluhovati trest od vlasti; *Turnum debent haec iam mihi sacra V* Turnus mi náleží již touto obětí (smlouvou); *quam (dextram) d. vides Turnum gnatoque patrique V* kterážť, jak vidíš, dlužna jest Turna synu i otci (t. j. musí skláti Turna); *opus debentes H* zavázaní k dílu (k práci), dělníci; *pretium debetur L* odměna náleží; *nec indomitae deberi praemia dextrae O* odměna jen pravici že nepatří nezdolatelné; *supplicia, quae debentur hostibus victis C* tresty, které patří; (s inf.) býti povinován, míti, musiti; (se záporem) nemíti, nesměti: *quid ego facere debeo C* co mám, co jest mi činiti; *debuit misereri O* byl by se měl slitovati; (s inf. pass.) *iam nunc debentia dici H* co již nyní (právě) má býti řečeno; *quamquam parum erat, a quibus debuerat* (sc. *adiuvari*), *adiutus C* ač málo podpory nalezl u těch, u kterých měl; **b)** (osudem, zákonem přírodním) býti povinen, býti určen, býti usouzen, býti vyvolen: *nisi ventis debes ludibrium H* nemáš-li býti hříčkou větrům (srov. *γέλωτα ὀφλισκάνειν*); *urbem* (acc. předm.) *cerno debere nepotes* (acc. podm.) *O* vidím, že vnukové jsou povinni (dle vůle osudu) založiti město, že dle vůle osudu založí; *cui regnum Italiae debetur V* komu jest souzeno; *Aenean scis caelo deberi V* víš, že Aeneas náleží nebi, že Aeneovi souzeno jest nebe (= nesmrtelnost); *quos (annos) terrae debuit O* léta, po která náležel zemi, jež mu souzeno žíti na světě, léta života; *debemur morti nos nostraque H* propadáme smrti sami i majetek náš; *omnia* (acc. vztahový) *debemur vobis O* zcela vám propadáme; *quibus altera fato corpora debentur V* jimž těla opět nová jsou určena sudbou; *soli mihi Pallas debetur V* mně jedinému (pouze mně) patří, jest propadlý; *debebatur fatis urbis origo L* osudům mělo býti povinno město svým původem, osudům náležel (byl vyhrazen) vznik, osud měl míti zásluhu o vznik města; **c)** býti povinován, býti zavázán, míti děkovati komu zač, býti povinen vděčností (alci alqd): *vitam tibi debere fatetur O* že jest ti povinen, že ti má děkovati za život; *tibi se semper debebit Iason O* tobě bude vždy zavázán za svůj život; *salutem d. alci* děkovati za záchranu; *tibi se mortalia corpora debebunt O* tobě smrtelníci budou povinni svým bytím; *quamvis Priami deberem plurima natis V* ač za přemnohé byl jsem díkem zavázán synům Priamovým; *quid debeat patriae et quid amicis H* čím jest povinen vlasti; *nos confitemur prosperum (exitum) tibi debituros Cu* že za šťastný konec tobě budeme zavázáni; part. perf. pass. **dēbitus**, *a, um* **a)** dlužný, povinný: *debita pecunia C* dluh(y); *praemia debita V* zasloužené odměny; *pro debita (ope) petere L* žádati za pomoc povinnou; **b)** (sudbou) povinný, určený, usouzený, propadlý: *tellus fatis debita V* sudbami zaslíbená; *debita moenia* (sc. *fatis*) *V*; *debita coniunx O* osudem souzená, určená; *homo d. fatis V* propadlý sudbě (smrti); *morti d. L*; *spicula debita Troianis fatis O* střely (osudem) určené ke zkáze Troje; *d. aequoribus O* (osudem) určený, vyvolený pro moře. — *Debitum* viz zvlášť.

dēbilis, *e* vysílený, zeslablý, zemdlený, malátný, slabý, ochromený: *unum (corpus) debile, alterum firmum C* jedno (tělo) slabé, druhé silné; *vires debiles C* mdlá moc; *infirmi ac debiles C* slabí a malátní; *ferrum haud debile V* ocel neslabá, pádná, účinná (litotes); *membris omnibus captus ac d. C* ochromen na všech údech; metaf. *ingenio debilior T* (jsa) ducha ještě bídnějšího.

dēbilitās, *ātis*, *f.* [*debilis*] vysílení, slabost, ochromení, ochrnutí, neduh: *d. pedum T* slabost nohou, dna (v nohách); *caecitas ac d. T* slepota a neduh (t. j. dna ruky); *d. corporis C* neduživost; *delibitates repellere C* zapuzovati neduhy; metaf. *d. animi C* duševní slabost.

dēbilitātiō, *ōnis*, *f.* [*debilito*] zeslabení, ochabnutí, skleslost: *d. atque abiectio animi C* skleslost a sklíčenost mysli.

dēbilitō, *āre, āvī, ātum* [*debilis*] **1)** ochromovati, vysilovati, zbavovati síly: *debilitari vulnere Cu* býti zeslaben ranou; *debilitati Cu* (bojem) vysílení; —

spec. pochroumati, zmrzačiti: *contusi ac debilitati inter saxa rupesque L* zhmožděni a pochroumáni mezi skalami a roklemi; *quinquaginta milia hominum eo casu debilitata aut obtrita sunt T* bylo zmrzačeno neb zahubeno; **2)** metaf. (v činnosti) ochromovati, krušiti, vysilovati, oslabovati: (*hiems*) *debilitat mare H* kruší moře, láme příboj mořský; *ferrum et audaciam d. C* odníti sílu oceli a odvaze (jejich), činiti neškodnou; *debilitari dolore C* dáti se bolem zeslabovati; *amicitia debilitari animos non patitur C* nenechává mysl malátněti; *naufragorum debilitata manus C* zesláblý hlouček zoufalců.

dēbitiō, *ōnis, f.* [*debeo*] dluhování.

dēbitor, *ōris, m.* [*debeo*] **1)** dlužník: *d. aeris H*; **2)** metaf. ten, jenž jest někomu zavázán, jenž má děkovati za něco: *perpetuus animae d. huius ero O* povždy tobě budu děkovati (budu zavázán vděčností) za svůj život; *qui tibi est d. vitae O* jenž ti má děkovati za svůj život.

dēbitum, *ī, n.* [vl. subst. part. perf. pass. od *debeo*] **1)** dluh: *d. solvere C* zaplatiti dluhy; **2)** metaf. dluh, daň, závazek: *naturae d. reddere NC* splatiti přírodě (povinný) dluh, t. j. zemříti (eufemismus).

dēbitus, *a, um* viz *debeo.*

dē-cantō, *āre, āvī, ātum* **1)** odzpěvovati, zpívavě odříkávati, zpívavě přednášeti: *elegos H*; — spec. (s přihanou) odříkávati, opakovati až do omrzení, stále opakovati, drmoliti: *dictata d. C* odříkávati stále (školské) diktáty; *nenia . . . decantata Camillis H* (říkání) zásada stále hlásaná Kamilly; **2)** dozpívati, přestávati zpívati, býti se zpěvem u konce: *iam decantaverant C.*

dē-cēdō, *ere, cessī, cessum* odstupovati; **1)** odcházeti, vzdalovati se, ubírati se, odebírati se (s místa) (ab, ex, de re n. s pouh. abl.): *mihi respondeas, iste in Sicilia sit, an iam decesserit C*; *naves suo cursu decesserunt Cs* odchýlily se od svého směru; *d. ex hominum conspectu N* vyhýbati se zrakům (pohledu); *de via d.* ustupovati s cesty, jíti stranou; (též obr.) uchýliti se s pravé cesty; *iumenta decesserant viā Cu* soumaři uhnuli se silnice; (obr.) *poëma summo decessit H* nedosahuje vrcholu (dokonalosti); — spec. **α)** (t. t. voj.) odtáhnouti: *d. finibus T* odtáhnouti z území; *de colle d. Cs* sestoupiti s pahorku; *d. agmine T* opustiti řadu; (obr.) *de statione vitae non d. C* neopouštěti stanoviště života; **β)** (o úředníku po prošlé době správní) odcházeti (z provincie), opouštěti (provincii): *d.* (*de, ex*) *provincia*; **γ)** ustupovati z cesty, vyhýbati se někomu: (absol.) *honorabilia sunt salutari, decedi, adsurgi C* jest vyznamenáním, když lidé (starci) z cesty ustupují; (s dat.) *his omnes decedunt Cs* těmto se všichni vyhýbají, těchto se štítí; (obr.) *d. serae nocti V* chrániti se pozdní noci (t. j. nočního chladu); **2)** metaf. **a)** ustupovati, odcházeti, zacházeti, pomíjeti, mizeti, přestávati, (o tělesech nebeských) zapadati: *subito febris decessit N* náhle horečka pominula; *patribus cura decessit L* otcům starost odešla, otcové se zbyli starosti; *formido mentibus decessit S* bázeň ustoupila z myslí; *vires decedunt L* sil ubývá, síly chabnou; *decedet odor H* zápach vyjde, ztratí se, zmizí; *tibi non decedunt amores H* tebe neopouští (prudká) láska; *sol decedens duplicat umbras V* zacházejíc, zapadajíc; *decedentia tempora H* plynoucí čas; — spec. *de vita d.* neb jen *decedere* sejíti se světa, zemříti: *in tanta paupertate decessit, ut . . . N*; **b)** ustupovati od něčeho, vzdávati se něčeho: *de foro d. N* ustupovati z veřejnosti, vzdávati se veřejného života; *iure suo d. L* vzdáti se svého práva; *de sententia* (*sententiā T*) *d. C* zříci se mínění; *cum* (*senatus*) *nihil a superioribus decretis decesserit C*; *fide d. L* zpronevěřiti se danému slovu; **c)** ustupovati někomu, nebýti roveň, nevyrovnávati se: *non Hymetto mella decedunt H* med vyrovná se Hymettu (t. j. medu hymettskému), nezadá si v ničem.

Decelēa, *ae, f.* [Δεκέλεια] tvrz v severní Attice *N.*

decem [srov. deset, δέκα] **1)** deset: *decem primi* deset prvních (předních), zvláštní výbor rady (senátu) municipální, jehož obec zvláště užívala k vyslanectvím. (Senát municipií a kolonií římských skládal se pravidelně ze 100 členů, kteří byli rozděleni v oddělení po 10 (*decuriae*).

V čele všech dekurií stáli zmínění *d. primi*); 2) synekd. značí okrouhlé číslo (srov. „tucet"): *d. vitiis instructior H* jenž jest více opatřen 10 chybami, jenž má o tucet chyb více (než já).

December, *bris, bre*; a) příslušný k číslu deset, desátý: *mensis December* neb jen *December, bris, m.* desátý (poslední) měsíc starořímského roku, jenž se počínal březnem, později dvanáctý měsíc roku slunečního, prosinec; b) prosincový: *libertas Decembris H* volnost (svoboda) prosincová (t. j. o Saturnaliích slavených v prosinci).

decempeda, *ae, f.* [*decem* a *pes*] měřická tyč (10 stop dlouhá).

decempedātor, *ōris, m.* měřič, zeměměřič.

decem-plex, *plicis,* adj. [*decem* a *plico*] desaterонásobný.

decem-vir, *ī, m.* obyč. v plur. **decemviri** (*Xviri*). *ōrum (-um), m.* úřední kollegium (sbor) deseti mužů, „desítka", decemvirové; 1) *Decemviri legibus scribundis* (desítka k sepsání zákonů) zvolení r. 451 př. Kr., sepsali zákony dvanácti desk; 2) *Decemviri (st)litibus iudicandis* (desítka k rozsuzování sporů), starobylé soudcovské kollegium. Soudili ve sporech dědických a ve sporech týkajících se osobní svobody; 3) *Decemviri sacrorum* n. *sacris faciundis* (desítka ke konání bohoslužebných [původně řeckých] obřadů) střehli posvátných knih sibyllských a v případě potřeby je vykládali. Od doby Sullovy toto kollegium bylo rozmnoženo na 15 členů (*quindecemviri*). Odt. adj. **decemvirālis,** *e* týkající se desítky, decemvirů, decemvirální: *audacia d. C* smělost decemvirů; *d. invidia C* zanevření na decemviry, nenávist proti decemvirům; *leges decemvirales C* zákony dvanácti desk.

decemvirātus, *ūs, m.* decemvirální úřad, decemvirát.

decēns, *entis,* adj. [vl. part. pracs. od *decet*] zdobný; 1) slušný, způsobný, přiměřený, náležitý: *d. amictus O*; (obr.) *quid verum atque d. sit H* co jest pravda a slušnost; 2) sličný, půvabný, lepý, krásný, spanilý, líbezný, rozkošný, švarný: *Gratiae decentes H*; *quā* (abl. kompar.) *nulla decentior O* již žádná sličností se nevyrovnala; *tempora crine decentia O* skráně vlasem zdobené; (*habitus Agricolae*) *decentior quam sublimior fuit T* postava byla více ušlechtilá (krásná) než vznešená.

decenter, adv. [*decens*] zdobně, slušně, způsobně, přiměřeně: *lasciva decentius* (= *quam magis decet lascivire*) *aetas H* mládí zdobněji bujné (t. j. jemuž více sluší skotačivost než stáří).

decentia, *ae, f.* slušnost, způsobnost.

dē-cernō, *ere, crēvī, crētum* konečně rozhodovati; 1) (o úřední osobě, o korporaci) rozhodovati, činiti rozhodnutí, usnesení, nález; uzavříti; (rozhodnutím) ustanoviti, nařídit, prohlásiti; (o soudci) rozsuzovati (alqd, s acc. c. inf., s ut): *quibus verbis in decernendo Metellus usus est C*; *senatus tumultum decrevit C* senát prohlásil, že jest vzpoura (vzbouření); *dilectus tota Italia decreti sunt C* odvod byl nařízen, ustanoven; (s dvojím acc.) *Dolabellam hostem d. C* vyhlásiti Dolabellu za nepřítele (vlasti); *senatus satis severe decrevit C* učinil snesení dosti přísné; *decrevit senatus frequens de meo reditu C* usnesl se na mém návratu; — spec. (usnesením) povoliti, přiřknouti, přisouditi (alci alqd): *triumphum alci d. C*; *statuas multis d. C*; *honores alci d. C*; *decretum (esse) patri suo caelum T* přisouditi božství; *provinciam d. C* vykázati, určiti provincii; *praemium* (acc. praed.) *servo libertatem decrevēre S* odměnou ustanovili otroku svobodu; 2) (o jednotlivci) rozhodovati se pro něco, navrhovati, činiti návrh, hlasovati pro něco (= *censere*): *Silanus sententiam rogatus supplicium sumendum decreverat S*; *pauci ferocius decernunt S* navrhují přísnější opatření, hlasují pro přísnější opatření; — spec. (úmyslem, vůlí) rozhodnouti se (u sebe), umíniti si, ustanoviti se na něčem (s inf. n. s ut): *decrevi procul a re publica aetatem agere S*; *hic decernit, ut miser sit C*; 3) (t. t. voj.) rozhodovati bojem (až jedna strana podlehne), bojovati, sváděti rozhodný boj: *d. pugnam L*; *d. proelium C* (srov. διαχρίνειν τὸν πόλεμον); (absol.) *decernendi potestatem Pompeio facit Cs* nabídne Pompejovi rozhodný boj; (s abl.) *armis d. L*; *acie d. N*; *classe d. N* loďstvem (na moři) svésti rozhodný

boj; (básn.) *cursibus et caestu d. V* závoditi během a pěstním zápasem; metaf. (slovy) rozhodovati, zápoliti, zápasiti: *decernite criminibus, mox ferro decreturi L.*

dē-cerpō, *ere, cerpsī, cerptum* [*de-carpo*] 1) utrhnouti, otrhati: *d. poma* (*arbore*) *O*; *d. aristas O*; 2) metaf. brátí odněkud, ubrati: *animus humanus decerptus ex mente divina C* jest vzat z . . ., jest částí duše božské; — spec. α) brátí, požívati: *ex re d. fructus H*; β) ubírati (na škodu druhého): *ne quid iocus de gravitate decerperet C* aby nebyl na ujmu vážnosti; *nihil sibi ex laude centurio decerpit C* neosobuje si.

decertātiō, *ōnis, f.* [*decerto*] rozhodování bojem (zápasem): *harum omnium rerum d. C* rozhodný boj o všecky tyto věci.

dē-certō, *āre, āvī, ātum* 1) zápasiti až do rozhodnutí (o rozhodnutí), bíti se, potýkati se, svádětí rozhodný boj, (věc) rozhodovati bitvou, zápasiti na život a na smrt (cum alqo, de re): *armis, proelio, pugna* (abl. instrum.) *d.*; *cum duobus ducibus de imperio decertatum est L*; (básn. s dat.) *Africus decertans Aquilonibus H*; 2) metaf. zápasiti slovy.

dēcessiō, *ōnis f.* [*decedo*] ustoupení; 1) odchod: *neque ante adventum C. Verris neque post decessionem C*; 2) metaf. ubývání, úbytek: *bonorum d. C.*

dēcessor, *ōris, m.* [*decedo*] ten, jenž odchází; — spec. ten, jenž odchází z úřadu, předchůdce (v úřadě).

dēcessus, *ūs, m.* [*decedo*] ústup; 1) odchod; — spec. odchod na vždy, smrt, úmrtí: *angi decessu amicorum C*; 2) metaf. odchod, ubývání, úbytek: *aestūs d. Cs* ubývání, odpad příboje, odliv.

decet, *ēre, decuit,* — [srov. *decus*] vl. zdobiti; 1) sluší, hodí se, jest přiměřeno někomu (alqm): *timor decuit O* strach slušel; *quam dolor ipse decebat O* jíž bol sám slušel; 2) metaf. sluší (se), přísluší, patří, jest slušno, (někdo) má (alqm): *nescit, quod augurem decet C*; (s acc. c. inf.) *facies, qualem decet esse sororum O* obličej (podoba), jaký má býti sester; *quos decebat arma tenere O* kteří měli, byli by měli držeti zbraň.

Decetia, *ae, f.* město haedujské nad Ligerem (nyn. *Decize*) *Cs.*

Deciānus, viz *Decius.*

1. dēcidō, *ere, cidī,* — [*de* a *cado*] 1) padati (shora dolů), spadnouti s něčeho někam (ab, ex, de re neb pouhý abl.; in alqd): *graviore casu decidunt turres H* říti se; *cum deciderint comae H* až spadnou vlasy, t. j. až budou ostříhány; *in praeceps d. O* spadnouti, sletěti srázem (střemhlav) dolů; (obr.) *d. praedonum in turbam H* upadnouti mezi lotry; — spec. spadnouti, sklesnouti, býti svržen (do podsvětí), zapadnouti, zemříti: *nos ubi decidimus, quo pater Aeneas . . ., pulvis et umbra sumus H*; 2) metaf. padnouti, klesnouti, podlehnouti, přijíti k pádu, potkati se s nezdarem, přijíti na zmar: *huc decidisse cuncta, ut . . . T* tam (tak daleko) že vše pokleslo.

2. dēcīdō, *ere, cīdī, cīsum* [*de* a *caedo*] 1) stíti, utíti, useknouti: *decisis pennis H* s přistřiženými perutěmi, brky; 2) metaf. a) roztíti (věc spornou), rozhodnouti, vypořádati, vyrovnati (alqd): *omnibus rebus actis atque decisis C*; *post decisa negotia H* po skončení prací (záležitostí); b) shodnouti se s někým, smluviti se, srovnati se, vyrovnati se (cum alqo): *ut cum Chrysogono transigeret atque decideret C* aby s Chrysogonem vyjednával a se shodl.

deciēs (*deciēns*) [srov. *decem*] desetkrát; synekd. častokrát, často: *carmen d. castigavit H*; (*poësis*) *d. repetita placebit H.*

decima, viz *decuma.*

decimānus, viz *decumanus.*

decimō, *āre* viz *decumo.*

1. decimus (zastar. *decumus*), *a, um* [*decem*] desátý: *decuma pars* desetina; — spec. *decima unda O* mohutná, ohromná vlna (dle starořímské pověry desátá z valicích se vln byla nejsilnější a nejnebezpečnější); adv. *decimum* podesáté.

2. Decimus, *ī, m.* [vl. desátý z narozených] římské předejmení, psáno zpravidla zkratkem **D.**

dē-cipiō, *ere, cēpī, ceptum* [*de* a *capio*] vl. podchytiti (o ptáčníku); podskočiti, oblouditi, klamati, mámiti, šáliti, podváděti: (*legati*) *istius fide ac potius perfidia decepti C*; *decipimur specie recti H*

dáváme se klamati, svésti zdáním pravého; — spec. α) ujíti pozornosti něčí, nebýti pozorován od někoho: *amatorem amicae turpia decipiunt caecum H* ošklivost milenky uchází pozornosti zaslepeného milovníka, zaslepený milovník nevidí vad; *laborum decipitur H* (srov. *τῶν πόνων κλέπτεται, λήθεται*) zapomíná trampot (dle jiného čtení: *laborem d.*); β) nepozorovaně tráviti, mařiti: *d. diem O* krátiti si čas.

dēcīsiō, *ōnis, f.* [*decīdo*] vl. stětí, roztětí; metaf. rozhodnutí, vyrovnání, dohoda.

Decius, římské jméno rodové. *P. Decius Mus* dopomohl v boji proti Latinům r. 340 př. Kr. dobrovolnou smrtí Římanům k vítězství. Stejným způsobem obětoval život za vlast syn jeho v bitvě proti Samnitům u Sentina r. 295 př. Kr. odt. adj. **Deciānus,** *a, um* Deciův.

dēclāmātiō, *ōnis, f.* [*declamo*] cvičení se v přednášení, v řečnění; — spec. (s příhanou) jalové řečnění, tlachání, klevety, klepy: *vulgaris et pervulgata d. C.*

dēclāmātor, *ōris, m.* [*declamo*] učitel řečnění, krasořečník; — spec. (s příhanou) tlučhuba: *nonne vobis videtur cum aliquo declamatore disputare? C.*

dēclāmātōrius, *a, um* vztahující se k přednášení řeči, řečnický.

dēclāmitō, *āre* [verb. frequ. od *declamo*] a) intrans. často. pilně cvičiti se v přednášení, v řečnění; b) transit. *d. causas C* cvičiti se v řečnění, míti cvičnou řeč o právních sporech.

dē-clāmō, *are, āvī, ātum* nahlas odříkávati, přednášeti (srov. deklamovati); 1) cvičiti se v řečnění: *dum tu declamas Romae H*; transit. *quae mihi iste visus est ex alia oratione d. C* zdálo se mi, že to žalobce přednášel z jiné řeči; 2) prudce řečniti, hořliti: *qui pro isto vehementissime contra me declamasset C.*

dēclārātiō, *ōnis, f.* [*declaro*] objasnění; projevení, projev, osvědčení.

dē-clārō, *āre, āvī, ātum* činiti jasným, objasňovati; 1) a) (znamením) činiti zřejmým, zřetelně ukazovati, označovati: *navem suis d. N*; b) (slovy) činiti zřejmým, veřejně vyhlašovati, prohlašovati: *Numa rex declaratus L* Numa za krále byv prohlášen, uznán, potvrzen; (*Marius*) *per omnes tribus declaratur* (se. *tribunus militum*) *S* byl prohlášen, byl zvolen za tribuna vojenského; 2) metaf. a) objasňovati, vyličovati, osvětlovati: *imaginem vitae N*; b) dávati na jevo, projevovati, osvědčovati, dosvědčovati: *ut res ipsa declarat C* jak věc sama (jasně) dosvědčuje; *populus declaravit maximam libertatis cupidinem C* projevil, osvědčil.

dēclīnātiō, *ōnis, f.* [*declino*] 1) odchýlení, uchýlení (se), uhnutí, odchylka: *corporis declinatione evitare ictum Cu*; (obr.) *tuas petitiones parva quadam declinatione effugi C*; 2) metaf. vyhýbání se něčemu, odpor, nechuť, nelibost k něčemu, *laboris et periculi d. C*; *adpetitio et d. naturalis C.*

dē-clīnō, *āre, āvī, ātum* [srov. *κλίνω*] odkloňovati, odchylovati; 1) transit. a) odchylovati, odkloňovati, obraceti něco někam (alqd ab, de re ad alqd): *declinasse iter eo Cu* že obrátil směr cesty tam; *agmen d. L* obrátiti voj, postaviti voj v jinou stranu, zabočiti s vojem (jinam; *neu te rota declinet ad anguem O* aniž tě kolo uchyl (s pravé dráhy) k hadu; *non se declinat ab illo O* neodvrací se od něho, nespouští očí s něho; (básn.) *nec dulci declinat lumina somno V* a neskláni víček (nezavírá očí) k sladkému spánku; b) vyhýbati se, vyhnouti se něčemu (alqd): *urbem d. C*; *regionem d. Cu*; metaf. *certamen d. L*; *iudicii laqueos d. C* vyhýbati se okům, kličkám soudního řízení; *societate culpae invidiam declinavit T* výčitkou spoluviny vyhnul se nenávisti; 2) intrans. (a mediálně) uchylovati se, uhýbati (se), uhnouti, odbočovati, vybočovati: (*de*) *viā d. L*; *bellum in Italiam declinaverat L* válka se schýlila, sklonila do Italie; *in fugam declinari Cu* obraceti se na útěk; metaf. *a proposito C* odchýliti se od úmyslu, změniti úmysl; *unde huc declinavit oratio C*; *declinat amor O* odchyluje se láska (s pravé dráhy), láska přichází na scestí.

dē-clīvis, *e* [*de* a *clivus*] mající svah, svažitý, spádný, sklonitý: *d. latitudo S* sklonitá pláň; *flumina declivia O* spádné řeky (t. j. proudící v údolí); (obr.) *iter declive senectae O* nakloněná

(k smrti) cesta stáří; subst. *decline*, (plur. *declivia*) *n.* svah, sráz, úbočí, stráň: *per declive O* po svahu (dolů); *declivia et devexa Cs* svahy a spády, stráně a srázy.

dēclīvitās, *ātis. f.* [*declivis*] sklonitost, svah, spád, (při výšinách) úbočí.

dēcoctor, *ōris, m.* [*decoquo*] vl. jenž (vše) provařil (ztratil); metaf. přišlý na mizinu, marnotratník, zhýřilec: *exercitus conlectus ex rusticis decoctoribus C.*

dē-color, *ōris,* adj. přirozené (vlastní) barvy zbavený, (a tím) změněný, znetvořený; vybledlý, vyrudlý: *d. ipse suo sanguine Rhenus O* Rýn zbarvený svou vlastní krví; *deterior ac d. aetas V* věk horší a zbavený své původní barvy (t. zlaté; byl-li původně zlatý věk, jenž se zhoršil ve stříbrný atd.), věk horší a špatnější barvy; *d. fama O* znetvořená pověst; — spec. osmahlý, snědý: *d. India O.*

dēcolōrātiō, *ōnis, f.* [*decoloro*] zbavení přirozené (původní) barvy; zbarvení; vybledlost, vyrudlost.

dēcolōrō, *āre, āvī, ātum* zbaviti přirozené (původní) barvy, zbarviti: *mare decoloravere caedes H* proudy krve (prolité ve válkách občanských) poskvrnily, zbarvily moře.

dē-coquō, *ere, coxī, coctum* **1)** zvařiti, uvařiti: *d. olus H*; — spec. svařiti, svařením umenšiti: *pars quarta argenti decocta erat L* čtvrtina se svařila, tavením přišla na zmar; **2)** metaf. (absol.) provařiti, promarniti, prohýřiti jmění, přijíti na mizinu: *praetextatus decoxisti C* již jako chlapec byl jsi na mizině.

decor, *ōris, m.* [*decet*] **1)** slušnost, způsobnost, důstojnost; ozdoba: *Germanicus cum decōre ac modestia respondit T* důstojně a skromně; *cuncta ad decōrem imperii composita T* vše bylo upraveno dle slušnosti, dle důstojnosti, které stát požadoval; *d. naturis est dandus H* povahám jest dáti to, co jim přísluší (co se srovnává s různými povahami); *d. est quaesitus ab istis O* (jen) ozdoby v nich jsem hledal; **2)** (tělesný) půvab, sličnost, spanilost, vnada: *paravit ars (saltandi) decōrem T* obratnost zjednala půvab; *d. oris T* spanilost obličeje.

decōrē, adv. [*decorus*] **1)** slušně, důstojně; **2)** půvabně.

decorō, *āre, āvī, ātum* [*decus*] **1)** zdobiti, krášliti: *oppidum monumentis d. C*; *templa novo d. saxo H* zdobiti chrámy novým kamenem (t. mramorem); *quem modo decoratum ovantemque vidistis L* s čestnou ozdobou a u vítězoslavném plesu; (básn.) *calor dissignatorem decorat lictoribus atris H* úpal zdobí pořadatele pohřbů smutečními liktory (nařážka na vedra, jež bývají v Římě převelká i v září a vyžadují si značných obětí na životech); **2)** metaf. zdobiti, vyznamenávati, oslavovati: *amplissimis honoribus d. alqm C*; *d. sepulcro V* poctiti rovem, zříditi rov na poctu; *nemo me lacrumis decoret u C Ennius*; *fidem Magnetum decoravere, uti . . . T* věrnost Magnetanů odměnili (tím způsobem), že . . .; *Domitium decoravit pater T* Domitiovi otec zjednal slávu.

decōrus, *a, um* [*decor*] **1)** slušný, příslušný, vhodný, případný, způsobný, důstojný, čestný, zdobný: *ordo vel paci d. vel bello L* řád vhodný buď pro mír, buď pro válku; *patribus decorum (esse) L* že přísluší otcům, že jest důstojno otců (senátu); *est d. seni sermo quietus et remissus C* klidná a umírněná řeč starci přísluší, jest kmeta důstojná; *nequaquam decorum (esse) pudori suo T* že nikterak se nesrovnává s . . ., že se příčí jeho stydlivosti (skromnosti); *intra decōra feminis se tenere T* držeti se v mezích ženám slušících; *quod virginitati decorum (erat) L* což (jejímu) panenství bylo se cti; *dulce et decorum est pro patria mori H* sladké a čestné jest zemříti za vlast; *quam decora victoribus libertas T* jakou okrasou svoboda vítězům; *decora palaestra H* tělocvik, jenž činí tělo ztepilým, ušlechtilá hra tělocvičná; *decōrum* **a)** subst. n. slušnost (*τὸ πρέπον*); **b)** adv. *ridere decorum H* slušně, půvabně; **2)** půvabný, sličný, krásný, spanilý, švarný: *corpus decorum T*; *decora facies T*; *decora ingenia T* skvělí, výteční duchové; *genus illi decorum (erat) T* pocházel z rodu vzácného; (s abl. instrum.) ozdoben, vy-

zdoben, zářící něčím: (*Phoebus*) *arcu d. H* mající na sobě zdobný luk; (*Autumnus*) *pomis d. H*; *nigris oculis d. H* maje krásné černé oči, s krásnýma černýma očima; *satis d. Graecā facundia T* jenž dosti ovládal řecký jazyk.

dēcrepitus, *a, um* (věkem) sešlý, sestárlý.

dē-crēscō, *ere, —, —* **1)** (ve vzrůstu) ubývati; **2)** metaf. ubývati, zmenšovati se, ztráceti se: *decrescentia flumina H* opadávající řeky; *crescunt loca decrescentibus undis O* přibývá pevných míst opadáváním vod; *cornua decrescunt O* rohy (na hlavě) znenáhla mizejí; (*fons*) *multum ex calore decrescit Cu* pramen ztrácí mnoho z teploty.

dēcrētum, *ī, n.* [vl. part. perf. pass. od *decerno*] **1)** rozhodnutí, rozsudek, nález, snesení, nařízení: *decreto stare Cs L* podrobiti se, podvoliti se nálezu; *iniuria decreti L* nespravedlivý rozsudek; **2)** metaf. (filosofická) zásada, princip (*δόγμα*).

decuma (*decima*), *ae, f.* (sc. *pars*) desátý díl, desetina; **a)** desátý díl kořisti; **b)** desátý díl (úrody obilní), desátek (jakožto daň, poplatek).

decumānus (*decimanus*), *a, um* příslušný k desátému, desetinný; **a)** (k *decuma* desátek) příslušný k desátku, desátkový: *ager d. C* pole, z něhož se platí desátek, pole desátku podrobené; *decumanum frumentum C* desátek (z obilí); subst. **decumānus,** *ī, m.* nájemce n. výběrčí desátku: *cum tantum lucri decumano sit datum C*; **b)** (k *decumus* desátý) příslušný k desáté legii: *castra decumanorum T* tábor desáté legie; zvl. *decumana porta* zadní brána římského tábora, odvrácená od nepřítele.

decumātēs, *ium,* plur. adj. [*decumus* (*decimus*)]: *d. agri T* desátková pole (z jichž užitku placen byl desátek jako daň).

dē-cumbō, *ere, cubuī, —* **1)** pokládati se, uléhati; **2)** metaf. podléhati, klesati, přijímati smrtelnou ránu (o gladiatoru).

decumō (*decimo*), *āre, āvī, ātum* [*decumus* (*decimus*)] každého desátého (vybrati a) usmrtiti (srov. decimovati): *decumari legiones T* že v legiích každý desátý (vojín) jest usmrcován.

decuria, *ae, f.* [*decem*; srov. *centuria*] **1)** oddělení (výbor) čítající deset mužů, desetina (ze 100), dekurie; **2)** synekd. oddělení, třída, dekurie (o více než 10 členech): *d. iudicum C.*

decuriātiō, *ōnis, f.* [**1.** *decurio*] rozdělení (členů politického klubu) v dekurie (v oddíly po 10) za účelem volebních rejdů: *d. tribulium C.*

decuriātus, *ūs, m.* [**1.** *decurio*] rozdělení (jízdy) v dekurie (v oddíly po 10 mužích) *L.*

1. decuriō, *āre, āvī, ātum* [*decuria*] děliti v dekurie (v oddíly po deseti mužích); — spec. **α)** (t. t. voj.) *decuriati equites coniurabant L* jezdci přísahali v oddílech po 10 mužích; **β)** *d. tribules C* členy tribue (kteří se přihlásili do politického klubu) rozděliti v oddíly po desíti, organisovati je (za účelem voleb).

2. decuriō, *ōnis, m.* [*decuria*] velitel (náčelník) dekurie (t. j. deseti mužův), desátník; — spec. **α)** (t. t. voj.) náčelník jízdné dekurie; **β)** (v municipiích a osadách) člen městské rady (senátu).

dē-currō, *ere, currī* n. *cucurrī, cursum* I intrans. **1) a)** sbíhati (shůry), seběhnouti, sletěti, kvapiti, páditi (dolů) (ab, ex, de re n. pouhý abl., in n. ad alqd): *cito decurrit tramite virgo V* kvapně slétne po dráze dívka; *monte decurrens amnis H* s vrchu pádící, řítící se; *amnes decurrentes confluunt L* řeky stékající (v údolí) sbíhají se; *amnis in mare decurrit L* vtéká; *naves decurrunt T* plují po proudu, vracejí se zpět; **b)** (s oslabeným význ. předložky) odněkud běžeti, kvapiti, páditi, spěchati: *ad calcem d. C* přiběhnouti, přijíti (kvapem) ke konci (dráhy životní); *ad pecora d. L* vyřítiti se na stáda; *pelago decurrit aperto V* po volném moři (k břehu) letí (s lodí); *in spatio d. N* v rejdišti se probíhati, harcovati (o cvičení koní); — spec. (t. t. voj.) **α)** konati cvičení, manevrovati; **β)** (vy)táhnouti v slavnostním pochodu (v parádě), defilovati: *ter circum accensos decurrēre rogos V* (při tryznách) objelo (obešlo) vojsko třikrát kol pohřební hranice; *honori patris princeps ipse cum legionibus decucurrit T* na počest otcovu sám v čele s legiemi

(kol oltáře) v slavnostním pochodu obešel; **2)** metaf. utíkati se k něčemu, (kvapně) uchýliti se, sáhnouti (k poslednímu prostředku, často s vedlejším pojmem ukvapení) přikročiti, bráti útočiště (útěchu) k ...: *non est meum ad miseras preces d. H*; *decurritur ad leniorem sententiam L* vezme se útočiště k mírnějšímu návrhu; *ad extremum illud senatus consultum d. Cs*; **II** trans. **1)** proběhnouti, (v běhu) uraziti: *meta decursa est O* dráha byla proběhnuta (od ní), proběhla dráhu; *decurso spatio C* po proběhnutí závodní dráhou, po ukončení pozemské pouti; **2)** metaf. **a)** slovy proběhnouti, zběžně pojednati o něčem (alqd): *quae abs te breviter de arte decursa sunt C*; **b)** dokonati, dokončiti: *d. laborem V*; *d. aetatem C.*

dēcursiō, *ōnis, f.* [*decurro*] seběhnutí; přepadení, vpád (nepřátelský horalů s výšin) *Hirt.*

dēcursus, *ūs, m.* [*decurro*] **1)** sběh (dolů): *d. aquarum O* vody stékající (s výšin); — spec. **α)** (nenadálý) náběh nepřátelský s vrchů: *subitus ex collibus d. L*; **β)** (t. t. voj.) slavnostní pochod, defilování, paráda: *decursibus cohortium interesse T*; **2)** proběhnutí; metaf. *d. honorum C* zastávání (všech) úřadův.

decus, *ŏris, n.* [*decet*] **1)** ozdoba, okrasa; — spec. **α)** krása, půvab, sličnost: *d. enitet ore V* půvab září z obličeje; *d. formae V*; *d. divinum V*; **β)** ozdoba, lesk, sláva, oslava, čest, důstojnost: *decori est* jest na ozdobu, ozdobou, jest ke cti; *d. urbi addere L* zjednati novou ozdobu, dodati nového lesku; *decori officere L* býti na překážku, vaditi slávě; *rara eius decoris fortuna fuit L* zřídka se tato sláva poštěstila; *culpam in d. vertere T* obrátiti vinu ve slávu; *d. belli L* (*bellorum T*) sláva válečná; *d. publicum T* čest státu; *contra d. imperii T* proti důstojnosti vlády; *contra d. S* proti slušnosti, důstojnosti (na venek); *d. atque libertatem gratificari S* (osobní) čest (důstojnost); *d. ac pudicitia S* počestnost a stud; **γ)** mravní ozdoba, krása, ušlechtilost, ctnost, počestnost, poctivost (τὸ καλόν): *nihil* (*natura*) *habet praestantius quam honestatem, quam d.*; **2)** meton. **a)** ozdobná věc, ozdoba, zdoba, okrasa: *decora atque ornamenta fanorum C*; *decora gestare T* nositi vyznamenání (vojenská); *legati sine decore ad Sullam perfugiunt S* bez ozdoby, bez odznaků své důstojnosti; **b)** zdobný, slavný (udatný) skutek (čin), krásný, čestný čin, pomník slávy: *nunc vestra decora recensete T*; *tanti decoris testis T*; *statuae, decora maiorum T* sochy, pomníky předků; *ubi non sua decora eum vindicent T* pomníky jeho slávy; **c)** (o osobách) ozdoba, chlouba: (*Pompeius*) *imperii d. ac lumen C* ozdoba a světlo říše; *Maecenas, dulce d. meum H*; *d. caeli H* (o Dianě); *decora provinciarum ad poenam vocare T* ozdoby (t. j. nejznamenitější muže); *ex Iudaico exercitu lecta decora T* nejlepší mužstvo, jádro mužstva (elita); (o slavných předcích) *Sulpiciae decora nobilitati adicere T* slavnými předky (slávou předků) rodu Sulpiciů oslaviti svůj vznešený rod; *longa decora praeferre T* honositi se dlouhou řadou slavných předků.

dec-ussis, *is, m.* [*decem* a *as*] deset assů, desetník; meton. znamení deseti (X), (šikmý) kříž.

decussō, *āre, āvī, ātum* [*decussis*] děliti křížem (na kříž).

dē-cutiō, *ere, cussī, cussum* [*de* a *quatio*] střásati, sráželi, poráželi, povaliti: *December silvis honorem decutit H* zdobu (listí) sráží; *summa papaverum capita d. L* srážeti nejvyšší makovice; *decutit ense caput O.*

dē-decet, *dedecuit* zpravidla neos. sloveso **1)** nezdobí, nesluší někomu (alqm): *nec dominam dedecuēre comae O* (litotes) a dobře jí slušely; **2)** metaf. nesluší se, nečiní cti někomu, nepatří: *quarum* (sc. *precum*) *me dedecet usus O* jež jsou mne nehodny; *Atticus Claudiorum imagines d. videbatur T* že nečiní veliké cti rodu Klaudiův; (s inf.) *quam nec ferre pedem dedecuit choris H* nečinilo jí hanbu.

dē-decorō, *āre, āvī, ātum* zohaviti, zohyzditi; zneuctiti, zhanobiti, poskvrniti: *d. auctoritatem magistri C* dělati nečest.

dē-decōrus, *a, um* zneuctivající, hanobící někoho, potupný někomu (alci): *maioribus suis d. T* nehodný svých předků;

quod dedecorum barbaris T což u barbarů (jest) potupné.

dē-decus, *ŏris, n.* nezdoba; **1)** (abstr.) nečest, hanba, potupa: *per d.* hanebně, potupně; *mihi dedecori est C* působí mi hanbu, činí nečest, není ke cti; *sumptus effusi cum probro atque dedecore C* mrhavost hanebná a potupná; *odiis Seiani per d. suum gratificari T* propůjčovati se záští Seianovu k vlastní hanbě; *alqm per dedecora fovere T* kořiti se někomu nestoudně (až hnusno); **2)** (konkr.) **a)** hanobící předmět, hanba, ohyzda: *prodere visum d. O* prozraditi uzřenou hanbu (o oslích uších Midových); **b)** jednání zahanbující, hanebnost, nešest, čin (skutek) hanebný, nepoctivý: *d. admittere Cs*; *quantum dedecoris adierit legio T* jak velikou nečest na sebe uvalila legie; *in scelera ac dedecora prorumpere T* oddati se na zločiny a nešesti.

dēdicātiō, *ōnis, f.* [*dedico*] zasvěcení, posvěcení: *verba dedicationis C* slova (formule) zasvěcovací.

dē-dicō, *āre, āvī, ātum* slavnostně ohlašovati; **a)** ohlašovati, opovídati (jmění při odhadu); **b)** ohlašovati dar božstvu, zasvěcovati: *templum deo* (místo chrámu jméno božstva samého): *Iuno in Aventino dedicata est L* chrám Junonin byl zasvěcen; *quid dedicatum poscit Apollinem vates?* zač prosí básník Apollina zasvěceného (t. j. Apollina, jehož chrám a socha byla zasvěcena); vůb. *memoriae ac nomini* (sc. *equi*) *d. urbem Cu* zasvěcovati město památce a jménu svého koně.

dēdier, zastar. inf. praes. pass. od *dedo* (v. t.).

dē-dignor, *ārī, ātus sum* zavrhovati, zamítati někoho (něco) jako (nedůstojného) nehodného, neráčiti, pokládati, (uznávati) za nehodného, pohrdati, opovrhovati někým (alqm): *d. imperium Cu*; (s dvojím acc.) *qui Philippum patrem dedignatur Cu* jenž neuznává Filippa za otce (sebe hodného); *quos ego sim dedignata maritos V* jichž (s nimiž) sňatek jsem zamítla; (absol.) *accendebat dedignantes et ipse T* rozněcoval také sám jejich nevážnost (odpor k sobě); (s inf.) *fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur T* za nehodné pokládal, aby starý strýc poslouchal mladého syna bratrova.

dē-discō, *ere, didicī,* — odnaučovati se, odvykati něčemu, zapomínati na něco (alqd).

dēditīcius, *a, um* [*dedo*] kdo se vzdal na milost i nemilost, podmaněný, podrobený; subst. poddaný, podrobenec.

dēditiō, *ōnis, f.* [*dedo*] (t. t. voj.) odevzdání, poddání, vzdání, podrobení (se): *deditione facta Cs* po vzdání se; *in deditionem venire Cs T* přicházeti v porobu, podrobovati se; *alqm in deditionem accipere* (*recipere*) přijmouti někoho v poddanství, přijmouti podrobení něčí, přijmouti někoho na milost; *per deditionem L* poddáním se.

dēditus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *dedo*] (zcela) odevzdaný; **1)** (ve významu mediálném) ten, jenž se vzdal, podrobil, vzdavší se: *fama dediti Segestis T* pověst, že Segestes se vzdal, o vzdání se Segestově; **2) a)** (osobám) oddaný, příchylný, nakloněn: *auctoritati senatus d. C* oddán vůli senátu; **b)** (věcem) oddaný, (zcela) se věnující: *lanae dedita L* (pilně) horlivě zaměstnaná vlnou (předením); *studio d. C* věnující se (zcela) studiu; *d. superstitionibus Cs L T* oddaný modlářství, pověrám; *dediti somno ciboque T* oddáni, oddávající se, hovice; *eo* (= *ad spectacula*) *deditae erant mentes cum oculis L* upřena byla pozornost.

dē-dō, *ere, didī, ditum* (zcela) vzdáti; **1)** vydati: *hostibus d. alqm C*; *in cruciatum d. Cs* vydati v útrapy, na mučení; *ad supplicium d. Cs*; *ad exitium d. T* vydati na smrt; *res dedier* (zastar. inf. praes. pass.) *mihi exposco L* žádám, aby mi věci byly vydány; (reflex. a med.) vzdávati se (na milost i nemilost), poddávati se, podrobovati se (alci); **2)** metaf. oddávati, vydávati (v šanc, na pospas), věnovati, obětovati, posvětiti: *alqm periculis C*; *poëtis aures suas d. C* (po)přáti sluchu; *sacris d. animum L* zření míti k službě boží; (reflex.) oddávati se, věnovati se, svěřovati se, hověti: *me totum dedo rei publicae N* zcela se oddávám správě obce, věcem veřejným; *totum me dedo litteris C* úplně žiji vědám; – *deditā operā*

vl. když námaha (práce) byla vynaložena, úmyslně, zúmysla, schválně.

dē-doceō, *ēre* odučovati, odnaučovati.

dē-doleō, *ēre* dobolestiti, dotrpěti *O.*

dē-dūcō, *ere, dūxī, ductum* I vésti shora dolů, sváděti někoho (něco) odněkud (alqm n. alqd ab, ex, de n. pouhý abl. in, ad alqd): *amnes in mare deducunt undas O*; *mons eluvie in aequor deductus est O* vrch zátopou byl spláchnut v rovinu; *d. vestem O* svlékati šat; *deducentia ramos pondere poma suo O* ovoce sklánějící svou tíhou větve; *lunam d. caelo O* stáhnouti měsíc s nebe (kouzly); (obr.) *imbres nivesque deducunt Iovem H* v plískanicích a chumelicích sestupuje Juppiter; *caesariem barbae dextrā d. O* hladiti si pravicí vousy; *crines pectine d. O* česati si hřebenem vlasy; *vela* (*carbasa*) *d.* (sc. *ex antemnis*) plachty spouštěti, rozvíjeti, rozpínati; (obr.) *natura ad humum maerore deducit H* k zemi sklání, sráží; — spec. (t. t. námořní) stahovati, spouštěti (lodi s břehu do vody), vypravovati (z loděnic): *litore deducunt naves V*; ale *naves ab Meloduno d. Cs* (násilně) odvésti, odvléci; II odváděti; 1) odvésti, odvléci: *ex qua* (*provincia*) *Q. Ennium poëtam secum deduxerat N* odvedl, vzal s sebou (do Říma); *pecora d. Cs* odvésti, odehnati stáda; *onerarias naves deducunt in portum Cs* (násilně) odvlekou; (obr.) *silvis deducti Fauni H* odvedení, přivedení (na jeviště); *regem ex ea possessione d. L* násilně zahnati, vytisknouti; (obr.) *corpore febres d. H* odvésti, odstraniti; — spec. α) (vojsko) odvésti, odtáhnouti (s nim), hnouti (jím): *exercitum ex iis regionibus d. Cs*; *praesidia d. Cs* odvolati, stáhnouti stráže; ale *vigiliae deducebantur S* stráže byly zaváděny; *praesidia eo deducebat Cs* vkládal tam posádky; β) (osadníky) odváděti, zaváděti, vysílati; (osadu) zakládati: *milites in colonias d. C*; *coloniam* (*colonos*) *d. CL*; 2) metaf. odváděti, odvraceti (alqm de, ab re): *hi homines deduci de sententia possunt C* lze je odvrátiti od předsevzetí, přemluviti po dobrém; *de animi lenitate d. C* odvrátiti od mírnosti; a) (původ) odváděti od někoho (ab alqo, ab re): *nomen ab Anco O*; b) (při počtu) odčítati, odpočítávati, srážeti: *d. de capite, quod usuris pernumeratum est L* od (dlužné) jistiny sraziti zaplacené úroky; *ut centum nummi deducerentur C*; c) (niti s kužele) vésti, spřádati, přísti: *d. pollice filum O* palcem upřádati nit; *vetus in tela deducitur argumentum O* stará událost vetkává se do tkaniny; (obr.) *perpetuum carmen ab origine mundi ad mea tempora deducite O* veďte báseň nepřetržitě (souvisle); (báseň) spřádati, (umělě) zdělávati, skládati: *tenui deducta poëmata filo H* básně spředené jemnou nití, jemně složené; *mille versūs d. H* narobiti; *luctor d. versum O*; *Aeolium carmen ad Italos d. modos H* složiti aiolskou píseň dle italských nápěvů; (dle jiného výkladu: převésti aiolskou píseň v italské nápěvy, t. j. zasaditi lyriku Alkaiovu a Sapfinu na italské půdě); III (význam předložky oslaben, v popředí poněkud cíle) odvésti někam; 1) vésti, přiváděti, dopravovati k někomu n. někam: *exercitum in aciem d. L*; *ipsa vestigia dominum eo deductura erant L* bylo očekávati, že samy stopy byly by přivedly; *Pydnam eum deduci iussit N*; a) (z domu provázejíc) vésti, vésti v (čestném) průvodu, provázeti, doprovázeti: *frequentes eum domum deduxerunt C*; *haec sunt honorabilia: adsurgi, deduci C*; b) (nevěstu) přiváděti z domu otcovského k ženichovi, přiváděti v manželství, za manželku: *d. filiam in domum patrui T* vdáti dceru za strýce; c) přiváděti mladého Římana k řečníku a státníku za dalším vzděláním: *ego eram a patre deductus ad Scaevolam C* byl jsem dán Scaevolovi na vzdělání; 2) metaf. a) uváděti, přiváděti (ve stav): *res eo* (*in eum locum*) *deducta est NCs* tak daleko (až tam) věc dospěla, tak daleko došlo; *rem ad otium d. Cs* vyříditi věc mírumilovně, zachovati mír; *si in eum casum deducerentur Cs* kdyby se měli dostati až tam (tak daleko); *rem in summum periculum d. Cs*; *rem d. ad arma Cs* přivoditi rozhodnutí zbraněmi (válkou); *in noctem rem deduxerant Cs* boj prodloužili (až) do noci; (básn.) *audi, quo rem deducam H* kam s věcí (s tím) mířím, co z toho chci vyvoditi; b) přivésti k něčemu, pohnouti, přiměti, získati něčemu: *ad*

sententiam d. Cs; *ad misericordiam d. C*; — spec. (s příhanou) přivádět ke zlému, svádět, lákati: *adulescentes praemio deducti Cs*; *a quibus deductum Pompeium queritur Cs.*

dēductiō, *ōnis, f.* [*deduco*] **1)** odvedení: (obr.) *Albanae aquae d. C*; — spec. *α)* násilné odvedení, vypuzení (z majetku): *vis ac d. C*; *β)* odvedení do osady, osazení, ubytování: *in oppida militum crudelis d. C* kruté ubytování vojska po městech; **2)** metaf. srážka (na penězích): *ex omni pecunia deductiones fieri solebant C.*

dēductus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *deduco*] skloněný; *deducta vox* ztlumený hlas; *deductum carmen V* prostá, jednoduchá píseň (proti mohutné a vzletné básni herojské).

de-errō, *āre, āvī, —* zbloudit (od pravé cesty), zabloudit; metaf. *sors deerrabat ad parum idoneos T* los (omylem) padal na málo způsobilé.

dēfatigātiō (*defetigatio*), *ōnis, f.* [*defatigo*] (úplné) unavení, unavenost, únava, zemdlenost (tělesná i duševní): *corpora exercitationum defatigatione ingravescunt C* umořujícími cvičeními.

dē-fatīgō (*defetigo*) *āre, āvī, ātum* (zcela) unaviti, utrmáceti (tělesně n. duševně); part. perf. *defatigatus, a, um* unaven, umdlelý, vysílen.

dēfectiō, *ōnis, f.* [*deficio*] **1)** odpadnutí, odpad, vzpoura, odboj: *sollicitatis ad defectionem animis L* k odpadnutí od smlouvy, k porušení smlouvy; **2)** ubývání, mizení: *d. virium C*; *d. lucis C*; — spec. *α)* zatmění: *solis d. C*; *d. sideris T* ubývání, zatmění nebeského tělesa (t. j. měsíce); *β)* ubývání sil, mdloba: *manifestam defectionem tegebat T.*

dēfector, *ōris, m.* [*deficio*] jenž odpadl od někoho, odpadlík, zbojník.

dēfectus, *ūs, m.* [*deficio*] (= *defectio*) **1)** odpadnutí, odboj: *d. Spartanorum Cu*; **2)** ubývání, úbytek: *defectūs solis varios V* zatmění slunce.

dēfendō, *ere, fendī, fēnsum* [srov. *θείνω* tluku, č. ženu (ranami)] **1)** odbánět, odpuzovati, odrážeti (alqm n. alqd, alqd ab alqo): *d. ictūs ac repellere Cs*; metaf. *qui non defendit iniuriam neque propulsat, iniuste facit C* nebrání bezpráví a neodráží ho; *crimen d. O* hájiti se proti nařknutí; *cum alias bellum inferrent, alias illatum defenderent C* jednak vedli válku útočnou, jednak obrannou; *toga defendit frigus H* chrání před mrazem; *nimios solis defendit ardores C*; (absol.) odrážeti útoky, klásti odpor, stavěti se na obranu, hájiti se, brániti se: *ad defendendum opes minores sunt S* k odražení útoků; *cum iam defenderet nemo Cs*; *qui d. facile possent C* kteří by mohli snadno se postaviti na obranu; *etiam si ab hoste defendant C* byť i ochránili, skýtali obrany proti nepříteli; **2)** **a)** (odrážejíc útoky nepřátelské) brániti, hájiti, chrániti někoho od někoho n. před někým n. něčím (alqm, alqd ab alqo, contra n. adversus alqm): *defendunt ac tuentur bonos C*; *vestra tecta custodiis defendite C*; *Turni defendier* (zastar. inf. praes. pass.) *armis V*; *te mea dextera bello defensum dabit V* válkou tebe bude chrániti; **b)** metaf. hájiti (postavení, povinnosti, mínění), zastávati: *d. sententiam C*; *me id maxime defendisse, ut .. C* že bojoval jsem nejvíce za to, aby ...; *actoris partes chorus officiumque virile defendat H* nechť zastává úkol herců; *d. vicem poëtae H* zastávati úlohu básníkovu, vésti si po způsobu básníkově; — spec. *α)* (před soudem i jinde) hájiti, zastávati se (řeči, písmem): *d. Sex. Roscium parricidii reum C*; *accusatorem se existimari (vult), qui antea d. consuerat C* chce pokládán býti za žalobníka, jenž dříve obyčejně hájíval (býval obhájcem): *satis copiose defenderetur C* měl by dosti hojné obhájce; *β)* (rozhodně) tvrditi, uváděti na obranu, hájiti se tím, že ... (alqd, acc. c. inf.): *Erillus scientiam summum bonum esse defendit C*; *provideo, quid sit defensurus Hortensius C*; *M. Cicero apud te defendit (= defendendi causa dixit) ... C*; *ille principi paruisse defendebat T* hájil se tím, že byl poslušen knížete.

dēfēnsiō, *ōnis, f.* [*defendo*] **1)** odražení něčeho; obrana proti něčemu: *criminis d. C*; **2)** **a)** hájení, obrana něčeho (zbraní): *d. urbium Cs*; **b)** metaf. hájení, obrana: *d. fortunarum, salutis*; *officii mei C*; — spec. hájení, obrana před soudem: (s gen. subj.) *hac spe Sopatri d. nititur C*; (s gen. obj.) *tu mihi*

Cornelii defensionem obicis C předhazuješ mi, že hájím Kornelia; *quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? C*; meton. obhajovací řeč: *defensionem scribere C*; důvod k obraně: *istum ex communi calamitate defensionem ullam sumere non sinam C*; *hic d. nulla est C* tu nelze se ospravedlniti.

dēfēnsitō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequ. od *defenso*] často obhajovati: *d. causas C* často obhajovati, býti často obhájcem před soudem.

dēfēnsō, *āre* [verb. intens. od *defendo*] 1) prudce odrážeti (útok); klásti úsilný odpor, stavěti se prudce na odpor: *dum defensamus O*; 2) úsilně hájiti, chrániti: *sua d. T* hájiti (neohroženě) svého majetku.

dēfēnsor, *ōris, m.* [*defendo*] 1) odvratitel, zabranitel: *d. calamitatum*; *periculi*; *necis C*; (abl. abs.) *his defensoribus Cs* jich (t. j. kolů) odporem (proti síle proudu), jich ochranou; 2) obhájce, ochránce: *huius imperii d. C*; *defensores dare T* dáti ochránce (na cestu), dáti branný průvod; — spec. obhájce před soudem.

dē-ferō, *ferre, tulī, lātum* I nésti shora dolů, snášeti: *Baucis ramalia arida tecto detulit O* snesla s půdy; *aciem in campos d. L* svésti, přivésti na rovinu; *ferrum elatum in pectus d. T* napřažený meč stopiti v prsou, vraziti do prsou; — spec. α) (po proudu) nésti, unášeti: *secundo amne deferri L*; *cursu d. sub aequora O* proudem ponořiti, zanésti do moře; β) vrhati dolů, svrhovati; med. vrhati se (dolů), řítiti se, padati: *in praeceps deferri L* řítiti se do propasti; *praeceps speculā de montis in undas deferar V* střemhlav se vrhnu; *in foveas deferri Cu* padati do jam; II (od pravé cesty) odnášeti, zanášeti, unášeti, odvážeti: *Platonem tempestas in desertum litus detulit C*; *huc impetus hastam detulerat V* tam rána (vrh) zanesla kopí; (v pass.) býti zanesen, zahnán, uchvácen, stržen, (mimoděk) dostati se, octnouti se: *navis delata Oricum Cs*; *Troes delati in portus V*; *Ulixem longo illo errore in Oceanum delatum T*; *quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes H* dávám se zanésti jako host; *ad castra Romanorum delati Cs*; III (význam předložky oslaben, v popředí poněti cíle) odnášeti někam; 1) donášeti, přinášeti, dopravovati, odevzdávati (alqd in, ad alqd n. ad alqm): *litteras ad Caesarem d. Cs*; *iussi pecuniam atque arma d. T*; *quasdam domos deferebant L* unášeli; *acta Dolabellae ad collegium d. C* zařízení Dolabellova odevzdati (ku prozkoumání) kollegiu; (t. t. státní správy) *alqd ad* (*in*) *aerarium d. LT* odevzdati do státní pokladny; *censum Romam d. L* odhadní seznamy (listiny) zaslati do Říma; 2) metaf. podávati, nabízeti; odevzdávati, svěřovati, vznášeti, udělovati, propůjčovati (alqd alci n. ad alqm): *si quid petet, ultro defer H*; *id omne populo Romano polliceor ac defero C* (ochotně) slibuji a (samoděk) nabízím; *Caesari regnum d. C* nabízeti korunu královskou; *id delatum accipere N* přijmouti dar nabízený; *causam d. ad alqm C* svěřiti při někomu; *non ad unum omnia deferrent T* aby nevznášeli (neskládali) vše na jednoho; *qui ad me pericula rerum suarum detulerunt C* vznesli na mne hájení svého ohroženého jmění; *honorem ultro alci d. C* uděliti, propůjčiti; a) (věc k rozhodnutí) vznášeti, předkládati: *hac re ad consilium delatā Cs*; b) (zprávy) donášeti, oznamovati, dáti zprávu (vědomost), uvědomiti: *fama ei detulit armari classem V*; *d. dicta, mandata*; *falsa d. N* podati klamnou zprávu; *ad patres d. L* oznámiti senátu; — spec. α) (něco, někoho) donésti soudu, oznámiti soudu, učiniti soudní udání, udati, obžalovati: *nomina filiorum de parricidio delata sunt C* synové byli udáni z otcovraždy; *cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur C* když žaloba z vyděračství na někoho se podává; *crimen ad alqm d. C* obžalovati u někoho ze zločinu; *Cossutium Cilices detulerant T*; *d. furti* (gen. criminis) *C*; *d. maiestatis T*; β) oznámiti, ohlásiti, udávati (osoby, jmění při odhadu): *in beneficiis ad aerarium delatus est a proconsule C* byl zadán, navržen u státní pokladny mezi těmi, kteří zasluhují odměny; *vestes, currus in censum d. L* ohlásiti, udati při odhadu; *nostrum in modum d. census T* po našem způsobu své jmění oznamovati.

dē-fervēscō, *ere, fervī* a *ferbuī*, — vyvříti, vykypěti; metaf. vybouřiti se, utišiti se, vykvasiti se: *cum adulescentiae cupiditates deferbuissent C*; *dum defervescat ira C*; *quasi deferverat oratio C* řeč takřka se vypěnila, vykvasila.

dēfessus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *defetiscor*] (zcela) unaven(ý), znaven(ý), umdlen(ý), vysílený, (na smrt) zemdlelý, utýrán.

dēfetīgātiō, dēfetīgō, viz *defatigatio, defatigo*.

dē-fetīscor, *ī, defessus* [*de* a *fatiscor*] (zcela) unavovati se, zemdleti, utýrati se.

dē-ficiō, *ere, fēcī, fectum* [*de* a *facio*] (*defexit L* zastaralý tvar = *defecerit*) **I** intrans. od-dělávati se; **1)** odstupovati, odpadati, odtrhovati se od někoho (ab alqo), (odstupujíc od uěkoho) přistupovati, přidávati se k někomu (ad alqm): *quod oppidum ab rege defecerat S*; (absol.) *Boi defecerunt L*; (s abl.) *illis legibus populus Romanus non deficiet L* od oněch podmínek neustoupí, neodchýlí se, jim se nezpronevěří; (obr.) *a me ipse deficerem C* sám sobě bych se zpronevěřil; **2)** metaf. **a)** ustupovati, ubývati, scházeti, nedostávati se, nestačovati, docházeti: *deficis interdum O* (o slunci) zatemňuješ se; *copia defecit Cs* zásoba došla; *cum epulae defecēre T* když pokrmy dojdou; *primo avulso non deficit alter aureus* (*ramus*) *V* když první (ratolest) jest utržena, nescházi druhá zlatá (t. j. hned vyrůstá opět nová zlatá); *ignem d. videbat V* hasnouti, nhasínati; *quā deficit ignis V* kam oheň nedosahuje; *fontis aquae deficiunt O* vysychají; *munimenta deficiunt Cu* scházejí, stávají se chatrnými; *non deficiente crumenā H* když se ne nedostává, když jest hojně peněz; *deficiente consilio L* nevědouce si rady, jsouce na rozpacích, v nesnázi; *deficit ars O* nestačí umění, nic není platen um; **b)** (vzhledem k silám) umdlévati, chabnouti: *pugnando* (dat.) *non deficiebant Cs* neochabovali, osvědčovali se v boji; *lassitudine et fame d. L* klesati únavou i hladem; *me tenuit moriens deficiente manu O* chabnoucí rukou; *navis deficit tantis surgentibus undis* (abl. abs.) *V* loď podléhá za tak hrozného návalu vln, podléhá tak hroznému návalu; *ne deficeret* (*Eurydice*) *metuens O* obávaje se, aby nebyla mdlá; *res publica deficiet T* obec nebude stačiti (finančně), obec se vysílí; *utcumque defecēre mores H* mravy poklesly; *animo d.* klesati na mysli, pozbývati mysli (odvahy), malomyslněti; (též absol.) *multi tot bellis defecerant Cs* pozbyli sil, stali se neschopnými (ke službě vojenské); *spe d. Cs* vzdávati se naděje, nedoufati; — spec. chřadnouti, hasnouti, umírati: *fovere deficientem T* opatrovati slábnoucího; *momenta deficientis T* okamžiky umírajícího; *iam deficiens O* již hasna; **II** transit. opouštěti někoho (něco), nedostávati se, docházeti někomu (alqm); v pass. býti opouštěn od něčeho, postrádati: (*Sol*) *cum deficit orbem O* opouští zemský obor (při zatmění); *omnia me deficiunt Cs* všechno mne opouští, nevím si rady; *res eos iam pridem, fides d. nuper coepit C* jmění jim již dávno, úvěru teprve nedávno počalo se nedostávati; *dies me deficiet C* den mně nebude stačiti; *cupidum* (sc. *me*) *vires deficiunt H* rád bych, ale sil se mi nedostává; *cum omnia* (*eos*) *defecerunt T* když vše je opustí, když pozbudou všeho; *memoria deficit* (*alqm*) *C* paměť opouští někoho; *tu ne defice* (sc. *me*) *dubiis rebus* (abl. abs.) *V* neopouštěj mne v tísni; *deficior viribus Cs* postrádám sil; — part. perf. pass. *defectus, a, um* opuštěný od někoho, zbavený něčeho: *defecta vigore cervix O* šíje zbavená svěžesti a sil; — spec. zbavený sil, zesláblý, sešlý, zmožený: *Tubero defecto corpore T* tělem sešlý; *poples d. O* oslabené podkolení; *amor d. O* vychladlá, odumřelá láska.

dē-fīgō, *ere, fīxī, fīxum* **1)** zarážeti, vrážeti, vkláti, vetknouti něco do něčeho (alqd in re); med. zaraziti se (a tak) utkvíti, uváznouti: *sicam in consulis corpore d. C* vraziti do těla; (básn. s pouh. abl.) *ensem iugulo d. O* vraziti do hrdla; *defigunt tellure hastas V* zabodnou do země; *stant terrā defixae hastae V* trčí kopí do země zaražená; **2)** metaf. **a)** (oči, mysl) vrážeti, upírati, (ztrnule) upřeně hleděti na někoho n. něco; pohrouziti, zahloubati do něčeho: *in vultu regis oculos d. Cu* upřenými zraky pohlížeti na krále; *in cogitatione defixus C* zahloubán v přemítání, dumaje; *cogitationes in*

rei publicae salute d. C zamysliti se o spáse obce; *Aeneas defixus lumina* (acc. vztah.) *ingreditur V* maje oči upřeny k zemi, se sklopenýma očima; *Latinus defixa obtutu tenet ora V* obličej má sklopený k zemi ztrnule pohlížeje; *obtutu defixus in uno V* pouze v prohlížení zahloubán, zabrán; *defixis oculis torpet H* se ztrnulým zrakem; (s dat.) *Libyae defixit lumina regnis V*; **b)** (do mysli) zaraziti, pevně (trvale, hluboko) vštípiti, zakotviti: *audaciam in mentibus d. C*; *virtus est altissimis defixa radicibus C* jest zakořeněna (tkví) hluboko; **c)** (podivem, leknutím) zaraziti, ohromiti, omráčiti, učiniti ztrnulým: *obiecta res inmobiles eos defixit L* překvapením ztrnuli bez hnutí; *maestitia defixit omnium animos L* všichni upadli (ustrnuli) v truchlivost; *stupor omnes admiratione defixit C* všichni ztrnuli úžasem; *novissimae res defixēre aciem in his vestigiis T* poslední události (jakoby) přikovali voj (nepřátelský) na těchto místech; zvl. part. perf. pass. *defixus, a, um* zaražen, ztrnulý, ohromen, (jakoby) přikován: *miles ob metum d. T.*

dē-fingō, *ere* vytvořovati, vytvářeti, zpodobovati; — spec. (s příhanou) zpotvořovati: *defingit Rheni luteum caput H* (lepší čtení *diffingit* v. t.).

dē-fīniō, *īre, īvī, ītum* **1)** obmezovati, vymezovati, ohraničovati: *si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur C* jsou-li omezeny (teprve) hranicemi světa, sahají-li naše válečné činy až na samý konec světa; *Caesar in iis est locis, quae imperium .. definiunt C* která činí (tvoří) hranice říše; **2)** metaf. **a)** (vymezením) zevrubně (pevně, jistě) určiti, vytknouti, ustanoviti: *definitur et numerus T*; *cum esset omnibus definita mors C*; — spec. (t. t. logický) pojmy vymezovati, definovati: *voluptatem sic definiunt C*; **b)** omezovati něčím: *definit amicitiam paribus officiis ac voluntatibus C* omezuje přátelství stejnou měrou ochoty a náklonnosti.

dēfīnītē, adv. [*definitus*] vymezeně; určitě, přesně, zřetelně, výslovně.

dēfīnītiō, *ōnis, f.* [*definio*] **1)** vymezení, ohraničení; **2)** metaf. určení, ustanovení; — spec. (t. t. logický) vymezení pojmu, výměr.

dēfīnītus, *a, um* [vl. part. perf. pass od *definio*] vymezený; určitý, zřetelný.

dē-fīō, *fierī,* — (básn. pass. k *deficio*) (= *deesse*): scházeti, chyběti, nedostávati se: *numquamne causa defiet, cur ... L* nikdyliž nebude (vám) scházeti záminka (výmluva), což vždy budete míti po ruce záminku, proč ...

dēflagrātiō, *ōnis, f.* [*deflagro*] **1)** shoření, splanutí: *omnium terrarum d. C* všeobecný požár světový; **2)** metaf. záhuba, zhouba (ohněm): *cum mea domus ardore suo deflagrationem urbi minarctur C.*

dē-flagrō, *āre, āvī, ātum* **I** intrans. **1)** shořeti, vzplanouti, lehnouti popelem; **2)** metaf. zhynouti: *ruere ac d. omnia passuri estis? L* chcete dopustiti, aby vše se sřítilo a zhynulo; (o vášních) dohořívati, tišiti se, chabnouti: *deflagrante seditione T*; **II** trans. **1)** spalovati; **2)** metaf. ohněm ničiti: *cinis deflagrati imperii C* popel říše ohněm zničené.

dē-flectō, *ere, flexī, flexum* **I** trans. **1)** shýbati; **2)** **a)** uhýbati, odkloňovati, odchylovati, odvraceti: *tela d. V*; *amnes in alium cursum deflexi C* řeky obrácené, tekoucí jiným směrem; *neque a se deflecteret oculos L* a aby neodvracel očí od něho, aby nespouštěl očí s něho; **b)** metaf. měniti, přeměňovati, překrucovati: *d. sententiam C*; **II** intrans. **1)** uhýbati (se), uchylovati se, odbočovati: *d. viā T* odbíhati s cesty; *d. ad maritimos locos T* uchýliti se k pomořským místům; **2)** metaf. *d. a veritate C*; *deflexit de spatio curriculoque consuetudo maiorum C* předkové odbočili již ve svých zvycích z vyjeté dráhy.

dē-fleō, *ēre, ēvī, ētum* oplakávati někoho, plakati pro někoho, nad někým n. něčím (alqm): *carmen, quo Germanici suprema defleverat T* žalozpěv o smrti Germanikově; *dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur T* zatím co oplakávali (drahé zesnulé); — spec. s pláčem vypravovati: *haec ubi deflevit V.*

dē-flōrēscō, *ere, flōruī,* — **1)** odkvétati; **2)** metaf. odkvétati, vad-

nouti, zacházeti: *cum corporibus vigere et d. animos L.*

dē-fluō, *ere, flūxī,* — I stékati; 1) téci dolů, stékati: *defluit saxis* (abl.) *humor H*; — spec. plouti po řece (po proudu): *sumptis ducibus amnis peritis defluxit ad insulam Cu*; *pars cetera secundo defluit amni V*; 2) metaf. splývati, smekati se, káceti se (dolů), spadnouti: *cohors relictis ad terram defluxit equis V* (hbitě) seskákala s koní; *in latus a dextro paulatim defluit armo O* (k zemi) na bok se kácí znenáhla po pravém lokti; *corpus ex equo defluxit ad terram Cu* mrtvola se svezla, spadla; — spec. α) (o vlasech) spadati, vypadati, lézti (dolů): *defluxēre comae O*; β) (o šatech) splývati, viseti (dolů): *toga defluit H* (nedbale) visí; *pedes vestis defluxit ad imos V*; II odtékati; 1) odtékati, přestávati téci: *rusticus expectat, dum defluat amnis H*; 2) metaf. uplývati, tratiti se, mizeti: *sic horridus ille defluxit numerus H*; (politicky) *unus* (*tribunus*) *me absente defluxit C* odpadl, odtrhl se; III (význam předložky oslaben, v popředí ponětí cíle) téci k někomu: metaf. přitékati, plynouti k někomu: (*id*) *ad illum potissimum defluxisse C* připadlo nejspíše jemu; *ab amicitiis ad leves inimicitias defluxit oratio C* řeč přešla k . . .; *merces tibi defluat ab Iove H* nechť ti plyne (v hojnosti).

dē-fodiō, *ere, fōdī, fossum* 1) odkopati, vykopati, zkopati: *argenti pondus et auri defossā deponere terrā H* uložiti, uschovati do vykopané země (jámy); *siros d. Cu* vykopávati jámy; 2) zakopati, zahrabati: *abdita et defossa ignorantur T* místa skrytá a zahrabaná zůstávají neznáma, ucházejí pozornosti; *defossa eruere T* vyhrabávati věci zahrabané; (obr.) *aetas defodiet condetque nitentia H* zakope (pohřbí) a ukryje.

dēfore, inf. fut. od *desum.*

dēformātiō, *ōnis, f.* [*deformo*] znetvoření, zohavení; metaf. *d. maiestatis L* potupení velebnosti.

dēformis, *e,* [*de* a *forma*] 1) beztvárný: *deformes animae O* beztvárné duše (nemající hmotného těla); 2) znetvořený, zohyzděný, ohyzdný, ošklivý, škaredý, neúhledný; hnusný, potupný: *ora lato deformia rictu O* obličej znetvořený širokou tlamou; (*Valens*) *d. et flens processit T* v neúhledném oděvu (otrockém); *tam deforme spectaculum L* tak hnusná podívaná; *deforme obsequium T* hnusná podlízavost (servilismus); (subst.) *deformia meditari T* pomýšleti na mrzké věci.

dēformitās, *ātis, f.* [*deformis*] znetvoření, zohyzdění, ohyzdnost, zohavení, škaredost, ošklivost: metaf. *d. eventūs T* hanebnost konce (života); *flagitiorum d. T* hnusnost (ohavnost) mrzkých činů; *ludicra d. T* hnusné vystoupení v divadle.

dē-formō, *āre, āvī, ātum* 1) vytvářeti, vypodobiti, zobraziti; metaf. vyobraziti slovy, vylíčiti: *quem supra deformavi C*; 2) a) znetvořiti, zohyzditi, zohaviti: *canitiem deformat pulvere V* šediny zohaví (si) popelem; b) metaf. zhanobiti, poskvrniti, zneuctiti, tupiti: *d. domum V* poskvrniti; *deformatus aerumnis S* zohaven strastmi.

dē-fraudō, *āre, āvī, ātum* oklamati, ošidit, obelstíti někoho o něco (alqm alqa re).

dē-frēnātus, *a, um* bezuzdný.

dē-fricō, *āre, fricuī, frictum* (*fricātum*) otírati, natírati; metaf. *sale multo urbem defricuit H* hojnými vtipy městu solil.

dē-fringō, *ere, frēgī, frāctum* [*de* a *frango*] přelomiti, ulomiti, zlomiti: *ab hasta defringit ferrum V* od kopí ulomí hrot (kovový).

dē-fugiō, *ere, fūgī, fugitūrus* 1) (absol.) utíkati, prchati, býti na útěku; 2) (s acc. předm.) a) prchati před někým; b) metaf. vyhýbati se, vzdalovati se, straniti se.

dē-fundō, *ere, fūdī, fūsum* líti dolů; odlévati, vylévati, nalévati: *ac nisi mutatum parcit d. vinum H* a jen zkysléhо (zkaženého) vína nalije (do číše), podá k pití; (obr. o věcech netekutých) *fruges defudit Copia cornu H* vylila, vysypala.

dē-fungor, *ī, fūnctus sum* úplně vyříditi, dokončiti, dokonati (zvl. něco nepříjemného), zbaviti se něčeho (alqa re): *proelio d. L* (úplně) dokončiti boj; *d. periculo C* přestáti, přetrpěti, vyváznouti

z nebezpečenství; *defunctā civitate plurimorum morbis L* když obec přetrpěla (zažila) nemoci přemnohých spoluobčanů; *d. laboribus H*; *ubi defunctae* (sc. *carinae*) *portūs tenebunt V* přetrpíce (všecka nebezpečenství), po přestálých nebezpečenstvích; *d. imperio L* dostáti, vyhověti, dosti činiti rozkazu; *nonnulli defuncti honoribus C* kteří zastávali (již) úřady; *suis temporibus defuncta H* co (již) svůj věk prožilo (si odbylo); — spec. dokonati život, skonati, zemříti: (s abl.) *corpora vitā defuncta V* těla, jež dokonala dráhu životní; *defunctus terrā O* jenž dokončil život pozemský, dráhu pozemskou; (absol.) *defuncta (est) virgo T*; *defuncto rege T* po králově smrti; *honor gravis defunctis T*; *morte egregiā d. Cu* zahynouti slavnou smrtí.

dē-gener, *ĕris*, adj. [*de* a *genus*] 1) zrůdný, odrodilý, zvrhlý, nezdárný, nepravý: *non d. patriae artis* (gen. vztah.) *O* nezvrhlý v umu otcově (v šalbě se potatil); *Artabanus materno genere Arsacides, cetera d. T* ostatně z rodu sprostého; *non d. ad pericula T* neodrodilá vzhledem k nebezpečenstvím, neleknoucí se nebezpečenství (jak dědičné bylo v rodě, ze kterého pocházela); 2) metaf. (mravně) zvrhlý, nešlechetný, špatný, podlý, nízký: *degeneres animi V*.

dē-generō, *āre, āvī, ātum* 1) intrans. a) odroditi se, zvrhnouti se, pozbývati dobrých vlastností (rodu): *degeneras O* jsi odrodilá (jevíš se nehodnou svého rodu); *degeneravisse Parthos T*; *vitā d. T* v životě se zvrhnouti; b) odstupovati, odchylovati se; odpadati, upouštěti od něčeho (ab alqa re): *neque Antonius neque Hormus a fama vitaque degeneravēre T* nestali se nevěrnými své (dosavadní) pověsti a životu; *degenerabat a labore ac virtute miles T* upouštěl od práce a udatnosti; 2) trans. (odrodilostí) hanobiti, kaziti něco: *equus degenerat palmas O* činí hanbu vítězné palmě. — (part.) **dēgenerātus**, *a, um* odrodilý: *degeneratum in aliis L* zvrhlost (jeho) v jiných věcech.

dēgō, *ere*, —,— [*de* a *ago*] (čas, život) tráviti, prožívati: *d. senectam H*; (absol.) tráviti věk, žíti: *ille laetus deget H*.

dē-grandinat, neosob. slov. přestává krupobití *O*.

dē-gravō, *āre, āvī, ātum* 1) tížiti, (dolů) tisknouti, (dolů) tlačiti: *degravat Aetna caput O* hlavu (Tyfoeovu) Aetna tlačí; *litora ingenti passu degravat O* tíží břeh ohromným krokem (o Polyfemovi); *laxos degravat illa sinus O* záhyby roucha tíží (květinami), ukládá květy do záhybů; 2) metaf. tížiti, přiváděti v tíseň, obtěžovati: *quae* (se. *milia*) *degravabant cornu L*; *etiam peritos nandi vulnera degravant L*; *vulnus degravabat* (sc. *consulem*) *L*.

dē-gredior, *ī, gressus sum* [*de* a *gradior*] 1) sestupovati odněkud (de, ex re n. pouhý abl.): *ad pedes degressus eques L* jezdci, kteří sestoupili, sesedli s koní; 2) odstupovati, odcházeti.

dē-gustō, *āre, āvī, ātum* 1) okoušeti, ochutnávati: (básn.) *lancea summum degustat vulnere corpus V* kopí drasne (škrábne, zasáhne) povrch těla ranou (t. j. raní pouze po vrchu); 2) okoušeti, zakoušeti, zkoušeti: *visne ipse eam* (sc. *vitam*) *d.? C*.

de-hinc, adv. 1) (o prostoře) odtud; 2) (o čase) a) odnynějška; b) potom: *primum — d. SV* nejprve — potom (dále), předně — za druhé.

de-hīscō, *ere*, —,— rozvírati ústa; rozvírati se, rozestupovati se; pukati: (v zařikání) *dehiscat mihi terra V* kéž se země pode mnou rozevře, kéž se propadnu, kéž mne země pohltí; *unda dehiscens V* šklebící se vlna; *rimis cymba dehiscit O* kocábka se rozvírá, puká štěrbinami; *dehiscent ora* (*domūs*) *V* rozevrou se vchody.

dehonestāmentum *ī, n.* [*dehonesto*] 1) zohyždění: *oris d. T*; 2) metaf. zneuctění, hanba: *amicitiarum dehonestamenta T* hanebné přátelství.

de-honestō, *āre, āvī, ātum* hyzditi, poskvrňovati, hanobiti, zneucťovati.

de-hortor, *ārī, ātus sum* srážeti, zrazovati, odrazovati někoho s něčeho, vymlouvati někomu něco (alqm ab re; věta s ne n. inf.).

Dēianīra, *ae, f.* [*Δηϊάνειρα*] dcera kalydonského krále Oinea, sestra Meleagrova, choť Herakleova.

dēiciō, *ere, iēcī, iectum* [*de* a *iacio*] I házeti dolů; 1) shazovati, svrhovati, strhovati, povalovati (alqm a

alqd ab, de, ex alqa re n. pouhý abl. in alqd): *saxo Tarpeio deicitur T*; *deiecto in pectora mento O* sraziv mu bradu na prsa, t. j. (ranou) roztříštiv mu bradu; *securim in caput d. L* vraziti do hlavy; *sortes d. Cs V L* losy vhoditi (do osudí), losovati; *arbores d. L* káceti; *statuas d. C* povaliti; *muros d. L*; *opus d. C* zbořiti, pobořiti dílo (stavbu); uraziti: *trunca* (v. t.) *deiectis vulnera membris O*; reflex. a med. vrhati se (dolů), řititi se, seskakovati, skočiti někam: *se de muro d. Cs*; — spec. sráženi (k zemi), povaliti, zabiti, skoliti, srubnouti: *deiectis stipatoribus T* když osobní strážcové byli pobiti; **2)** metaf. **a)** sklánění, sklopovati: *vultum d.* (*in terram, in humum*) *VOT* sklopiti obličej; *deiectis in terram oculis T*; *deiectus oculos VL* sklopiv zrak, s očima sklopenýma; **b)** sráženi, svrhovati s něčeho: *hoc* (sc. *Critiā*) *deiecto N* po svržení, po pádu tohoto; *principatu deici Cs* býti svržen s náčelnictví; *impositus Artavasdes et deiectus* (sc. *regno*) *T*; *spe deiecti Cs* zklamáni v naději;

II odhazovati, odháněti; **1)** strhovati, zahánění (ze svého směru), odháněti, odrážeti: *tempestate Menelaus ad Libyam deiectus est T*; *nostros ex munitione d. Cs*; **2)** metaf. vytiskovati, zapuzovati, odvracení, odstraňovati, zbavovati; (než i tu leckde patrný jest původní význam předložky: srážeti dolů): *de statu* (*gradu*) *d. C* vytisknouti z postavení, přivésti z rovnováhy duševní; *de sententia d. C* odvrátiti od mínění; *d. honore per coitionem aliquem L* úmluvou odvrátiti od ucházení se o úřad; *haud deiectus* (sc. *consilio*) *equum petit V* neodstrašen od svého předsevzetí; *a cervicibus iugum servile d. C* svrhnouti se šíje jho otrocké; *mucrones a iugulis d. C* odraziti hroty od hrdel; *a re publica d. oculos C* spouštěti oči (někam); *ecquid intellegis, quantum mali de humana condicione deieceris C* jak veliké zlo jsi sňal s osudu lidského; *metum d. C* zbaviti strachu; *deiecta coniuge tanto V* zbavena (ztrativši) chotě tak slavného.

Dēidamīa, *ae, f.* [*Δηϊδάμεια*] dcera Lykomeda, krále ostrova Skyru, porodila Achillovi syna Pyrrha.

dēiectiō, *ōnis, f.* [*deicio*] vyhození; vypuzení, zapuzení (z majetku) *C*.

1. dēiectus, *ūs, m.* [*deicio*] **1)** shození, skácení, porážení: *angustiae saeptae deiectu arborum L* sporáženými stromy, zásekami; **2)** svah, sklon, spád, sráz: *lateris deiectūs Cs* srázné stráně; *d. gravis O* prudký spád.

2. dēiectus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *deicio*] ponížen; nízký: *deiecta loca Cs* nížiny.

dein, adv. [zkráceno z *deinde*] (o místě a hlavně o čase) potom, pak; dále.

deinceps (básn. dvojslab. *dēinceps*), adv. [*dein* a *capio*; vl. pův. adj. „následující“] (v prostoře i čase) po sobě, za sebou; po pořádku, pořadem, dále; (hned) potom: (v platnosti attributivné) *hi d. anni L* tato léta za sebou jdoucí; *duo d. reges L* dva po sobě vládnuvší králové; *caedes d. tyranni L* zavraždění ihned následovavší, potom vykonané, nastalé; *inde d. L* potom po řadě.

de-inde, (básn. dvojslab. *dēinde*) [*de* + *inde*] odtud dále; o pořadí a posloupnosti **a)** místní: dále: *iuxta Hermunduros Naristi ac d. Marcomani agunt T* a dále (za nimi) Markomani bydlí; (v platnosti přívlastkové) *igitur Sequanis Haeduisque ac d., prout opulentia civitatibus erat, infensi T* a na jiné národy jsouce rozhořčeni; **b)** (nejčastěji) časové: od té doby, od té chvíle, potom, na to: *nec d. in terris Romulus fuit L* od toho okamžiku; (též o budoucnosti) potom, na dále, v budoucnosti, budoucně: *sic d., quicumque alius transiliet moenia mea L*; *quae d.* (= *in posterum*) *sequatur gloria* (*prolem*) *V*; — (spec. o bezprostřední budoucnosti) brzy, za krátko, co nejdříve, co nevidět: *nec, quae te circumstent d. pericula, cernis? V*; (v závěti důrazně vytýká následnost děje): *cum iam virium haud paeniteret, consilium d. viribus parat L*; *sic fatus d. comantem Androgei galeam induitur V* (srov. *εἶτα, ἔπειτα* po participiu časovém); (vytýká důrazně otázku) pak (za těch okolností): *cur d. Metrodori liberos commendas? C* proč pak; *quo d. fugam, quo tenditis V* kam pak prcháte; *quae nunc d. mora est? V* který pak ještě nyní průtah jest, t. j. nač další průtah; (při vypočítávání) *d.* = potom, dále, za druhé: *primum ..., d. ..., tum ..., denique* (n. *postremo*).

Dēīonidēs, *ae, m.* [*Δηϊονίδης*] Deionovec (metronymikon) t. j. syn Krefanky Deiony (a Apollona) (= *Miletus*) *O.*

Dēiopēa, *ae, f.* [*Δηϊόπεια*] jméno nymfy *V.*

Dēiotarus, *ī, m.* [*Δηϊόταρος*] tetrarcha galatský, jehož Cicero hájil (r. 45 př. Kr.) v řeči nás dochované proti obžalobě, že ukládal o život Caesarův.

Dēiphobē, *ēs, f.* [*Δηϊφόβη*] věštkyně (Sibylla), dcera věštného boha mořského Glauka *V.*

Dēiphobus, *ī, m.* [*Δηΐφοβος*] syn Priamův, jenž po smrti Paridově pojal Helenu za choť *V.*

dē-iungō, *ere* vypřahati; metaf. *se d. a labore T* vypřáhnouti se z práce, upustiti od práce.

dē-lābor, *ī, lāpsus sum* 1) sklouznouti, smeknouti se, svézti se, spadnouti, upadnouti, sklesnouti s čeho (ab, de, ex n. pouhý abl.): *d. ex equo L*; *d. equo T*; *de caelo d. C*; *caelo d. LV* spustiti se, snésti se, sletěti, sestoupiti s nebe; *delapsus Somnus ab astris V*; *illa caeli delapsa per auras V* snesši se; *de manibus delapsa arma C* z rukou vypadlé zbraně; — spec. *flūmen delabens in mare H* řeka plynoucí (tekoucí) do moře; 2) metaf. šinouti se, spadnouti, upadnouti, sklesnouti do něčeho, v něco, ocitnouti se v něčem (in, ad alqd): *d. in medios hostes V*; *in idem genus morbi d. C*; *in servitutem d. L* upadnouti v porobu; *ad inopiam d. T* sklesnouti v chudobu; *ad aequitatem d. C* kloniti se k slušnosti; *specie religionis in ambitionem d. T* pod rouškou náboženské úcty upadati ve ctižádost, t. j. ze ctižádosti nadsazovati práva svatyně; *a sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur C* náš výklad přechází (obrací se) od důvěrných styků mudrců k všednímu přátelství.

dē-lāmentor, *ārī* (prudce) hořekovati, kvíleti, bědovati nad někým (alqm) *O.*

dē-lassō, *āre* (zcela, úplně) unaviti, znaviti *H.*

dēlātiō, *ōnis, f.* [*defero*] donášení; metaf. — spec. (t. t. v mluvě soudní) donášení jména něčího na soud, udávání, udání, podání žaloby, žaloba: *cui potissimum d. detur C* komu nejspíše podání žaloby má býti svěřeno; *cum in P. Gabinium delationem nominis postularet C* když žádal za dovolení, aby směl žalovati P. Gabinia; *delationem factitare T*; *delationes exercere T* zabývati se udavačstvím.

dēlātor, *ōris, m.* [*defero*] donášeč; — spec. (s přihanou) donášeč (na soud), udavač, žalobník.

dēlectābilis, *e* [*delecto*] rozkošný, příjemný, milý *T.*

dēlectāmentum, *ī, n.* vl. prostředek baviti se; zábava, kratochvíle.

dēlectātiō, *ōnis, f.* [*delecto*] bavení se, kochání se; obveselení, zábava, potěšení, rozkoš, požitek: *satiari delectatione non possum C* nemohu se nabažiti rozkoše; *conviviorum d. C* požitek z hostin; *sermonis d. C* požitek plynoucí z rozhovoru; *non amoenitas ad delectationem (eum devocavit) C* půvab místa nesvedl ho, aby se pokochal; *materiā utuntur informi et citra speciem aut delectationem T* bez krásy a půvabu.

dē-lectō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequ. — intens. od zastar. *lacio* lákati] těšiti, obveselovati, baviti, vyrážeti, činiti rozkoš někomu něčím (alqm alqa re): (absol.) *aut prodesse volunt aut delectare poëtae H*; med. (reflex) těšiti se, baviti se, kochati se něčím, míti zálibu v něčem, míti požitek z něčeho, žíti něčemu (alqa re): *adulescentibus bona indole praeditis sapientes senes delectantur C* mají radost z jinochů nadaných; (s inf.) *vir bonus dici delector H* těší mne (jsem rád), jsem-li nazýván dobrým mužem.

dēlēctus, (*dilectus*), *ūs, m.* [1. *deligo*] výběr, výbor, volba: *earum rerum hic tenetur a sapiente d., ut . . . C* mudřec rozhodne se při své volbě tak, že . . .

dē-lēgō, *āre, āvī, ātum* 1) odesílati, odkazovati někoho někam, k někomu, na někoho (alqm in alqd, ad alqm); 2) metaf. a) odkazovati, přikazovati, svěřovati někomu něco, vznášeti něco na někoho (alqd ad alqm n. alci): *rem ad senatum d. T*; *nec ancillis delegantur* (sc. *liberi*) *T* péče o dítky není svěřována služkám; *delegato triumviris ministerio, ut . . . T* když úkol přikázán (uložen) byl triumvirům; b) (zásluhu, vinu) svalovati, sváděti na ně-

koho, přičítati, připisovati někomu: *servati consulis decus ad servum d. L*; *scelera aliis d. T.*

dēlēnīmentum, *ī, n.* [*delenio*] utišující prostředek, ulehčení, úleva: *vitae delenimenta T* útěchy života; — spec. (s přihanou) vnadidlo, lákadlo: *delenimenta vitiorum T.*

dē-lēniō, *īre, īvī* (*iī*), *ītum* mírniti, tišiti, chlácholiti, konejšiti: *multitudinem, animos d. C*; — spec. jímati (pro sebe), vnaditi, nakloňovati si, okouzlovati: *quibus* (sc. *rebus*) *illa aetas capi ac deleniri potest C*; *epulis multitudinem d. C*; *Midan carmine delenit O* jímá, okouzluje.

dēlēnītor, *ōris, m.* [*delenio*] tišitel, konejšitel.

dēleō, *ēre, ēvī, ētum* [snad **de-(o)leo*; srov. *ab-oleo*] ničiti (zničiti), hubiti (zahubiti), vyhladiti, zahladiti: *d. aedificia*; *oppida*; *d. et evertere rem publicam funditus C* zničiti a ze základů vyvrátiti; *Volscum nomen d. L* vyhladiti; *delet simulatio veritatem C* maří licoměrnost správný úsudek; *bella d. C.* udusiti války; — spec. (písmo) zničiti, setříti, vymazati, vyškrábati, vyhladiti: *nomen Scipionis d. ac tollere C* zúplna vyhladiti; *et notat et delet O* píše a vymazuje (písmo); *sororem d. O* vymazati slovo „sestra"; (obr.) *maculam d. Cs* smazati skvrnu; *memoriam discordiarum oblivione sempiterna d. C* vyhladiti vzpomínku na různice věčným zapomenutím.

dēlētrīx, *īcis, f.* [*deleo*] zahubitelka *C.*

Dēlia, *Dēliacus, Dēlium, Dēlius* viz *Delos.*

dēlīberābundus, *a, um* [*delibero*] pečlivě (dlouho) uvažující, rozmýšlející se, (hluboce) pohřížený v přemýšlení, pln(ý) úvahy.

dēlīberātiō, *ōnis, f.* [*delibero*] uvažování, rozvažování, rozvaha, úvaha, rozmýšlení: *consilii capiendi d. C* úvaha o tom, jak se rozhodnouti; *in deliberationem cadere C* spadati v úvahu; *d. est L* jest možnost, povinnost uvažovati; — spec. uvažování s jinými, porada: *deliberationes habebat de re publica C* měl (konal) porady o záležitostech obecních.

dēlīberātīvus, *a, um* uvažovací, rozvažovací.

dēlīberātor, *ōris, m.* [*delibero*] uvažovatel, rozvažovatel *C.*

dēlīberō, *āre, āvī, ātum* [*de* a *libra* váha; m. **delibro*; *e* vloženo prostonárodní etymologií dle *libero* osvobozovati] vl. odvažovati; 1) uvažovati, rozvažovati, rozmýšleti, přemýšleti, raditi se, bráti radu s sebou, bráti (v poradu) v úvahu (de re, alqd): *spatium* (*dies*) *deliberandi NCs* čas (lhůta) na rozmyšlenou; — spec. bráti radu s jiným, dotazovati se o radu, tázati se o radu: *deliberantibus Pythia respondit N*; 2) (rozváženi a) uraditi se (u sebe), rozmysliti se, ustanoviti se, rozhodnouti se, odhodlati se: *deliberatā morte ferocior H* jsouc (ještě) odvážnější tím, že se odhodlala zemříti, odhodláním se k smrti ...; *certum est deliberatumque* (sc. *mihi*) *C* jsem rozhodnut a odhodlán.

dē-lībō, *āre, āvī, ātum* 1) při libaci (oběti) něco vína z poháru ulévati, odlévati, (část) obětovati; metaf. ubírati, z něčeho, (bera) ochutnávati, okoušeti něčeho: *ex universa mente delibatos* (= *decerptos*) *animos habemus C* máme duše ubrané z ..., duše naše jsou výrony božské duše všehomíra; *undique flosculos carpere atque d. C* květy řečnické trhati a sbírati; *novum honorem d. L* okoušeti nové cti; *summa delibans oscula V* něžné dávaje polibky, něžně celuje; 2) metaf. (ubíraje) zmenšovati: *de gloria d. C* zlehčovati slávu.

dē-librō, *āre, āvī, ātum* [*de* a *liber* lýko] oloupati, oloupiti (kůru).

dēlībūtus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *delibuo* natírati tekutinou, mazati (mastí)] natřen(ý), potřen; namazán, pomazán: *medicamentis propter artuum dolorem d. C*; *Nessi cruore d. Hercules H* Nessovou krví natřený, otrávený; *d. capillus C* namazaný vlas.

dēlicātē, adv. [*delicatus*] bujně, chlípně, rozkošnicky, rozmařile: *d. ac molliter vivere C.*

dēlicātus, *a, um* [na vývoj významu silně působila snad správná etymologie, jež spojovala toto slovo s *deliciae*] 1) vnadný, vábný, lákavý, rozkošný, půvabný; nádherný, skvostný, vybraný: *delicatissimum litus C*; *delicatae voluptates C*;

delicata aqua Cu lahodná voda; **2)** (s přihanou) smyslný, rozmařilý, rozkošnický, vybíravý; *adulescens d. C* vyhýčkaný mladík; *delicatum fastidium C* přemrštěná pohrdavost.

dēliciae, *ārum, f.* [*de* a *lacio* lákati, vábiti (do léčky); srov. *laqueus* smyčka] co vábí (láká) smysly; **1)** lákadlo; (jemný) požitek (požitky), rozkoš, blaho, veselí, potěšení, kratochvíle, slast: *omissis hoc age deliciis H* nedbaje lákadel; *non deliciis neque desidia torpescere T* neochaboval rozkošemi ani zahálkou; *d. muliebres T* ženská marnivost; *educationis d. T* jemnost vychování, (jemné) rozmařilé vychování; *esse alci in deliciis C* býti něčí rozkoší, miláčkem; *habere alqm in deliciis C* míti potěšení v někom; **2)** meton. **a)** (o osobách) potěšení, rozkoš, miláček: *Roscius, d. tuae C*; *Alexis, d. domini V*; **b)** (o věcech) ozdoba (ozdoby), nádhera: *excutere delicias C* zurážeti (umělecké) ozdoby; *animus talium deliciarum egens H* takových ozdob, takové nádhery.

dēlictum, *ī, n.* [vl. subst. part. perf. pass. od *delinquo*] opomenuté, pochybené; poklesek, přestupek, provinění, přečin; chyba (v básni); zločin.

1. dēligō, *ere, lēgī, lēctum* [*de* a *lego*] **1)** vybírati, sbírati: *d. oleam O*; *d. rosam O* trhati; **2)** metaf. vybírati, (vy)voliti (si), vyhlédnouti si; (ve voj.) odváděti: subst. *dēlēctī, ōrum, m.* vybraní mužové, vybrané mužstvo, výbor (mužů); (s dvojím acc.) *alqm socium d.* vyvoliti (si) někoho za spojence (spojencem); — spec. (vybíraje) vyřazovati: *d. infirmiores milites Cs*; *d. longaevos senes ac fessas matres V.*

2. dē-ligō, *āre, āvī, ātum* přivazovati, uvazovati, připevňovati (alqd ad alqd): *naves d. ad ancoras Cs* zakotviti lodi.

dē-linquō, *ere, līquī, lictum* opomenouti; intrans. scházeti, nedostávati se; metaf. (mravně, v povinnosti) scházeti, chybovati, poklesnouti, proviniti se v něčem, něčím: (s acc. vnitřn.) *quod deliquerunt L* v čem (čím) se provinili; *flagitia d. T* páchati ohavnosti.

dē-liquēscō, *ere, licuī,* — roztékati se; taviti se, (o sněhu) táti; rozplývati se: *flendo delicuit O* (samým) pláčem se rozplynula; metaf. *qui alacritate deliquescat O.*

dēlīrātiō, *ōnis, f.* [*deliro*] vl. vybočení z brázdy (z dráhy) rozumu; pomatenost, třeštění; potrhlost, pošetilost: *senilis stultitia, quae d. appellari solet C* pošetilost starců zvaná obyčejně dětinstvím.

dē-līrō, *āre, āvī, ātum* [srov. *lira* brázda] vl. (při orání) z brázdy vybočiti, odchýliti se; metaf. vybočiti, vyjeti z brázdy (z kolejí) rozumu, bláznit i, blouzniti, býti potrhlý, pošetilý, ztřeštěný: (přísl.) *quidquid delirant reges, plectuntur Achivi H* v čemkoli blázní knížata, za to jsou biti Achajové (t. j. obecný lid), za každé bláznovství králů pykají Achajové.

dēlīrus, *a, um* jenž vybočil (vyjel) z kolejí rozumu; ztřeštěný, potrhlý, nesmyslný, pošetilý.

dēlitēscō, (*dēlitīscō*), *ere, lituī,* — [*de* a *latesco*] skrývati (ukrývati) se, schovávati se, zalézati někam; metaf. schovávati se, strkati se za někoho.

dē-lītigō, *āre* prudce (do únavy) se hádati, hašteřiti.

Dēlius, *Dēlium,* viz *Delos.*

Dellius, *iī, m. Q. Dellius,* Říman nespolehlivé povahy, jenž, změniv několikrát své smýšlení politické, přidal se konečně r. 31 př. Kr. k Oktaviánovi *H.*

Delmaticus, viz *Dalmatae.*

Dēlos, (*Dēlus*) *ī, f.* [Δῆλος] ostrov v aegejském moři, střed kykladských ostrovů. Dle mythu bohyně Leto nalezla na Delu útulek a porodila tam na hoře Kynthu Apollona a Dianu. Od té doby prý tento ostrov, jenž dotud v moři sem a tam se zmítal (*erratica O*), pevně tkví. Odt. adj. **a) Dēlius,** *a, um* delský: *D. vates H* (= Apollo); *folia Delia H* (= vavřín); *Delia dea H* (= Diana); též subst. *α) Dēlius, iī, m.* Delan, delský bůh (= Apollo); *β) Dēlia, ae, f.* Delanka, delská bohyně (= Diana); *γ)* **Dēlium,** *iī, n.* boiotské městečko při hranicích Attiky; **b) Dēliacus,** *a, um* delský.

Delphī, *ōrum, m.* město ve Fokidě na úpatí Parnassu s proslulým chrámem a věštírnou Apollonovou (nyn. *Kastri*). Odt. adj. **Delphicus,** *a, um* delfský; subst. *Delphicus, ī, m.* Delfan (= Apollo).

delphīn, *īnis, m.* a *delphīnus, ī, m.* [*δελφίς*] plískavice, delfín; meton. (souhvězdí) Delfín *O.*

dēlūbrum, *ī, n.* [*de* a *luo*] místo očistné a smírné; svatyně, chrám.

dē-lūdō, *ere, lūsī, lūsum* činiti si hříčku z někoho; klamati, šáliti, podváděti.

dēlumbō, *āre* [*de* a *lumbus*] vl. ochromiti bedro; metaf. ochromiti, zeslabiti.

Dēlus, viz *Delos.*

Dēmādēs, *is, m.* [*Δημάδης*] athenský řečník, vrstevník Demosthenův.

dē-madēscō, *ere, maduī,* — zcela zvlhnouti.

dē-mandō, *āre, āvī, ātum* úplně, zcela přikázati, svěřovati, odporučovati, odevzdávati někomu něco (alci alqd).

Dēmarātus, *ī, m.* [*Δημάρατος*] řecké jméno mužské; zvl. *Demaratus* Bakchiovec, jenž z Korinthu prchl do Tarquinií; otec římského krále Tarquinia Priska.

dē-mēns, *entis,* adj. bezsmyslný, (jsoucí) beze smyslů; pominulý smyslem, rozumem; bezhlavý, potřeštěný, šílený; nesmyslný, pošetilý, nemoudrý, nerozumný, zpozdilý.

dēmenter, adv. [*demens*] bezsmyslně, šíleně; nerozumně, pošetile, zpozdile.

dēmentia, *ae, f.* [*demens*] bezsmyslnost, bezhlavost; šílenost, ztřeštěnost, bláznovství; nerozum, pošetilost, zpozdilost.

dē-mereō, *ēre, uī, itum,* obyč. dep. **dē-mereor**, *ērī, itus sum* zásluhou, službou získati si, zavázati si, zavděčiti si někoho (alqm): (absol.) *plura saepe peccantur, dum demeremur T* když se zavděčujeme.

dē-mergō, *ere, mersī, mersum* 1) pohrouziti, potopiti; v pass. (u)tonouti: *corporeas dapes d. in alvum O* do žaludku pohrouziti (spolknouti) masité pokrmy (= živiti se masitými pokrmy); 2) metaf. potápěti, pokořovati, ponižovati, svrhovati: *patriam demersam extuli C*; *animus caelestis depressus et quasi demersus in terram C* nebeská duše vtlačena a jaksi (snížena) vnucena na svět; *aere alieno demergi L* tonouti v dluzích; *plebs in cloacas exhauriendas demersa L* lid ponížený ke kopání stok; *domus demersa exitio* (abl.) *H* dům svržený v záhubu.

dē-metior, *īrī, mēnsus sum* odměřovati, přeměřovati, odvažovati.

dē-metō, *ere, messuī, messum* požnouti, posekati, pokositi: *d. fructūs C* požíti obilí, sklízeti plodiny; *ense caput d. O* useknouti, utíti; *flos demessus pollice virgineo V* utržený květ.

Dēmētrias, *adis, f.* [*Δημητριάς*] město thessalské při zálivu pagasském, původně osada založená od Demetria Poliorketa.

Dēmētrius, *iī, m.* [*Δημήτριος*] řecké jméno mužské; 1) *Demetrius Phalēreus* (z Falera, přístaviště athenského), státník a učenec, byl náměstkem Kassandrovým v Athenách (317—307 př. Kr.); 2) *Demetrius Poliorcētēs* (*Πολιορκητής* „Oblehatel měst"), syn Antigonův, od r. 294 př. Kr. král makedonský; 3) *Demetrius,* hudebník, protivník Horatiův *H*; 4) *Demetrius,* filosof kynický v Římě za cís. Kaliguly, přítel Thraseův *T.*

dēmigrātiō, *ōnis, f.* [*demigro*] odstěhování (se), vystěhování (se).

dē-migrō, *āre, āvī, ātum* odejíti, odtáhnouti; odstěhovati se, vystěhovati se odněkud, (pryč) se odebrati, vzdáliti se; opustiti něco: *iniussu dei hinc d. C* odtud (s tohoto světa) odejíti, opustiti tento svět, t. j. zemříti.

dē-minuō, *ere, uī, ūtum* 1) umenšovati, zmenšovati, ztenčovati, oslabovati: *arborem deminutam (esse) T* že strom schřadl; 2) ubírati (z celého), činiti ujmu, ubližovati v něčem (alqd), de (ex) re: *ne quid de iure eorum deminuisse videretur Cs* aby se nezdálo, že je zkrátil nějak v jejich právu.

dēminūtiō, *onis, f.* [*deminuo*] 1) zmenšení, umenšení, úbytek, ujma; 2) metaf. ujma, ztráta: *muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens T* vykládaje ve své ponížení; *d. capitis* viz *caput* 3) b).

dē-mīror, *ārī, ātus sum* velice (velmi) se diviti někomu, něčemu (alqm, alqd).

dēmissē, adv. [*demissus*] 1) skloněně, nízko, dole: *demissius volare O* letěti níže; 2) metaf. a) poníženě, pokorně, b) malomyslně.

dēmissiō, *ōnis, f.* [*demitto*] 1) spuštění: *storiarum d. Cs* spuštění svislých rohoží, spuštěné (svislé) rohože; 2) metaf. ochablost: *d. (animi) C* malomyslnost.

dēmissus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *demitto*] 1) spuštěný, svislý, sklo-něný; (o šatu, vlasech) dolů splývající; (o místě) nízko položený, nízký, hluboký: *si demissior ibis, si celsior O* poletíš-li příliš nízko; 2) metaf. a) (o hlase) slabý, tichý, ztlumený; b) (o duchu) ponížený, pokorný, skromný: *demissi in obscuro vitam habent S* skromně v temnu žijí; c) malomyslný, ochablý.

dē-mittō, *ere, mīsī, missum*, 1) spouštěti, pouštěti dolů, sesílati (alqm, alqd de, e, a re n. s pouh. abl., cíl vyjádřen: in, ad alqd, alci rei): *se d.* n. *demitti* spouštěti se (dolů); schylovati se, shýbati se; (o ptáku) reflex. snášeti se, spouštěti se: *aquila demissa leniter L* orel mírně slétnuv; (*aquilam*) *in ovilia demisit impetus H* (jako orla) prudkost pudí (s výše) na ovčín, (jako orel) prudkostí puzen vrhne se na ovčín (na ovce); *ancilia caelo demissa L* s nebes seslané, spadlé; (s úsměškem o patriciech) *de caelo demissi L* (lidé) s nebe seslaní, spadlí (t. j. povstalí zázrakem); *calculum in urnam d. O* vhoditi; (trámy) zapouštěti, zarážeti; *caementa d. H* spouštěti zdivo, balvany (do hlubiny); (zbraň) vrážeti, vetknouti, vkláti: *ensem iugulo demisit O*; *demisit in ilia ferrum O* vrazil ocel do slabin; (hlavu, zrak ...) (s)klopiti: *demisso lumine V*; (uši) sklopiti, schlípiti; *adspiciunt apes uvam d. ramis V* spatřují, jak včely hroznem (podobou hroznu, podobny hroznu) visí na ...; (o vojsku) sváděti dolů *agmen d. L* sestupovati s vojem; (obr.) *multos demittimus Orco* (dat. cíle) *V* mnohé sesíláme Orku, t. j. pobíjíme (srov. Hom. *ψυχὰς Ἄιδι προΐαψεν*); *d. Neci V* ubiti, skláti; (o vodách) *se d.* spouštěti se, stékati, téci (dolů) do údolí: *rivi se demittunt O*; *iugulis demitte cruorem V* z hrdel krev vylij (na planoucí oltáře); (slzy) prolévati: *demisit lacrimas V*; (o lodích) *d. naves V* (se širého moře) sesílati lodi (k zemi), přistati s loďmi (srov. *κατάγεσθαι*); *arma Rheno d. T* dopraviti zbraně po Rýnu (na lodích); (o polohách) *se d.* skláněti se, svažovati se: *gemino demittunt bracchia muro scopuli V* úskalí svažují se ve dvě skalní stěny; 2) metaf. a) (o původu) *demitti* sestupovati, pocházeti od někoho: *a magno demissum* (= *ortum*) *nomen Iulo V* pocházející; *ab alto demissum genus Aenea H* rod pocházející, pošlý od ...; *Romanum Troiā demissum* (*esse*) *T* že Římané pocházejí z Troje; b) *demisso in viscera censu O* když břich pohltil (vše) bohatství; *hoc in pectus tuum demitte S* vštěp si (hluboko) do srdce, vezmi si k srdci; *spes animo d. O* chovati v srdci naděje; *dicta d. in aures V* připustiti slova k sluchu, dopřáti sluchu; *demissa per aurem* (sc. *in animum*) *H* co sluchem vnikne do mysli; c) *se in causam d. C* pouštěti, dávati se do sporu; *demissa in discrimen dignitas L* vážnost vydaná v nebezpečenství; d) *cunctis in adulationem demissis T* když se oddali na (podlé) pochlebování, snížili se k pochlebování; *ad servilem patientiam demissus T* ponížený (pokleslý) až k otrocké trpělivosti; e) *animum d.* klesati na mysli, tratiti srdce, malomysleti; (spojení výrazu vlastního i metaf.) *demisere vultum animumque Pelasgi O* zrak i odvaha klesla Pelasgům.

dēmiūrgus, *ī*, *m.* [*δημιουργός*] (nejvyšší úředník v některých obcích řeckých) správce obce (státu).

dēmō, *ere, dēmpsī, dēmptum* [*de* a *emo*] 1) snímati, sundati, odstraňovati (alqd de, ex, a re, n. s pouh. abl.): *aes d. O* sníti, odložiti přílbu; *securim d. L* odstraniti sekeru; *pomum arbore d. O* utrhnouti jablko se stromu; *demptis aristis O* když klasy (obilí) jsou sklizeny, po žních; 2) odnímati, ubírati (z celku), brátí (alci alqd): *quanto aut additō aut demptō C*; *obluctanti gladio caput dempsit Cu* bránícímu se mečem sťal hlavu; *deme terrorem Romanis L* odejmi strach, zbav, sprosti strachu; *demit honorem aemulus O* ujímá čest, plodí ostudu; *furto silentia deme O* odhal krádež; *partem solido d. de die H* ubrati, ujmouti část z celého dne (o denních hodinách věnovaných zábavě, osvěžení, ne práci); *dempto hoc fulgore nominis Romani L* odejme-li se, odmyslí-li se tento lesk ...; *dempto auctore L* nehledí-li se k původci.

Dēmocritus, *ī*, *m.* [*Δημόκριτος*] filosof z Abder (* 460 — † 361 př. Kr.), učil, že svět povstal z atomů. Proti zasmušilému Herakleitovi byl zván „smějící se“ (lidským pošetilostem). Odt. a)

Democritēus (*-īus*), *a, um* Demokritův; subst. *m.* žák, stoupenec Demokritův; **b) Democritēa**, *ōrum, n.* (sc. *praecepta*) nauka, učení Demokritovo.

dē-mōlior, *īrī, ītus sum* vl. svalovati (dolů); **1)** skáceti, strhnouti, sbourati, sbořiti, rozvaliti, rozbořiti (srov. demolovati): *signum d. et Messanam deportare C* sníti sochu; **2)** metaf. zkaziti, zničiti: *robora aevi d. O.*

dēmōlītiō, *ōnis, f.* [*demolior*] skácení, stržení, sbourání: *signorum d. perdifficilis videbatur C* zdálo se býti velmi nesnadné sníti (dolů) sochy.

dēmōnstrātiō, *ōnis, f.* [*demonstro*] **1)** ukazování (posunky); **2)** metaf. ukazování slovy, výklad; dokazování, důkaz.

dē-mōnstrō, *āre, āvī, ātum* **1)** (zřetelně) ukazovati, označovati (posunky, rukou); **2)** metaf. ukazovati slovy, označovati, poznamenávati, sdělovati, uváděti, dávati zprávu; dokazovati; objasňovati.

dē-morior, *ī, dēmortuus sum* odumříti, zemříti.

dē-moror, *ārī, ātus sum* **I** intrans. zdržovati se, prodlévati: *ille nihil demoratus exsurgit T* neváhaje . . .; **II** transit. zdržovati, zadržovati, meškati někoho, protahovati, překážeti někomu (alqm): *Teucros quid demoror armis? V* proč zdržuji od boje; *inutilis annos demoror V* nadarmo zdržuji léta, t. j. ještě žiji; *et tua progenies mortalia demoror arma? V* a já, tvá dcera, zadržuji (smrtné) zbraně smrtelníků, t. j. boj dříve neustane, dokud nebudu zraněna zbraní smrtelníka.

Dēmosthenēs, *is, m.* [*Δημοσθένης*] řecké jméno mužské; **1)** vojevůdce athenský za války peloponneské; **2)** nejslavnější řečník athenský (* ok. 384 — † 322 př. Kr.), nadšený obhájce samostatnosti a svobody řecké proti makedonskému králi Filippovi II.

dē-moveō, *ēre, mōvī, mōtum* hýbati něčím (shora dolů); **1)** shazovati, sehnati, svrci: *de loco d. C* vytisknouti z postavení; **2)** odháněti, odstraňovati, zapuzovati, odvraceti od něčeho (a k jinému) sváděti: *Clanis alveo demotus T* (řeka) Klanis odvedená z (obvyklého) řečiště; *d. lucro H* odvrátiti od zisku; *eā* (sc. *matre*) *demotā T* po jejím odstranění, t. j. po její smrti; (*agricolam*) *numquam demoveas, ut . . . H* nikdy bys nesvedl, nikdy nesvedeš (tak), aby . . . (dle jiného čtení: *dimoveas* neodloučíš, neodloudíš . . .).

dē-mūgītus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od neužívaného *demugio*] naplněný bučením, rozléhající se bučením.

dē-mulceō, *ēre*, hladiti: *dorsum d. L.*

dēmum, adv. [vl. superl. od *dē* „nejdoleji, naposled“] **1)** (o čase) teprve, konečně (později, než se očekávalo): *iam d. O* teprve nyní; **2)** (silně vytýkajíc) *immemor est d. O* ten teprve, ten dokonce jest nepamětliv.

dē-murmurō, *āre* odmumlávati.

dēmūtātiō, *ōnis, f.* [*demuto*] změna.

dē-mūtō, *āre, āvī, ātum* měniti, změniti.

dēnārius, *iī, m.* [*deni*] obsahující po desíti (t. assech): *d. nummus L* denár; obyč. subst. **dēnārius**, *iī, m.* (sc. *nummus*) denár, stříbrný peníz římský, jenž měl původně deset assů, od druhé války punské 16 assů: *solvere ad denarium C* platiti římskou mincí, v římské měně; přenes. peníze.

dē-nārrō, *āre, āvī, ātum* zevrubně, dopodrobna vypravovati, líčiti.

dē-natō, *āre* plovati shora dolů, plovati (po proudu).

dē-negō, *āre, āvī, ātum* **1)** důrazně, rozhodně popírati, upírati (alqd); **2)** rozhodně, naprosto odpírati, odříci, zdráhati se (alqd, alci alqd, s inf., s quominus).

dēnī, *ae, a* čísl. podílná [z * *decni* od *decem*] po desíti.

dē-nicālis, *e* [*de* a *nex*] očišťující od účinu smrti; (jen ve spojení) *denicales feriae C* (očistná) slavnost za zemřelé.

dēnique, adv. **1)** (uzavírá výčet) konečně, na konec, posléze; — spec. *α)* (uzavírá a shrnuje) vůbec, krátce, zkrátka, slovem: *d. sit quidvis simplex dumtaxat et unum H*; *β)* (stupňuje) ba, ba i, nad to: *quibus non civium, non d. hominum numero essent L* u kterých ani za občany, ba ani za lidi nejsou považováni; (snižuje) konečně přece, aspoň: *quod deditione facta nostros praesidia deducturos, aut d. indiligentius servaturos crediderant Cs*; **2)** (časově) (= *demum*)

konečně, teprve: *modo d. O* teprve nyní.

dē-nōminō, *āre, āvī, ātum* pojmenovati po někom.

dēnormō, *āre* [*de* a *norma*] činiti nerovným, nepravidelným: *angulus, qui denormat agellum H* cíp, který schází k zaokrouhlení políčka.

dē-notō, *āre, āvī, ātum* zřetelně vyznačovati, označovati, činiti zřetelným, zřetelně ukazovati na někoho, na něco (alqm, alqd): *uno nuntio cives Romanos necandos denotavit C* jedinkým písemným pokynem naznačil (dal) usmrtiti občany římské; *d. ora ac metum singulorum T* ukazovati na tváře a úzkost jednotlivců; *cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus* (sc. *Domitiani*) *T* dostačoval, aby tolik obličejů lidských zbledlo; *haud dubie Icilios denotante senatu L* an senát zřetelně ukazoval, narážel na ...

dēns, *dentis, m.* [vl. part. praes. akt. k *edo* jísti] jedoucí; **1)** zub, (u vlka, kance a j.) kel, tesák: *dentes Indi O* indské zuby, t. j. kly sloní (slonové), slonovina; (obr.) zub času: *dentes aevi O*; hlodavý zub závisti: *et iam dente minus mordeor invido H*; zub jízlivého posměchu: *doluēre cruento dente lacessiti H*; **2)** metaf. (o věcech zubu podobných): *d. curvus V* zubatá motyka; *d. Saturni V* srp Saturnův; *insecti dentes O* vřezané (vsazené) paprsky (brda).

Dēnsēlētae, *ārum, m.* vedl. tvar slova *Dentheleti* (v. t.)

dēnseō, *ēre, —,—* [*densus*] zhušťovati; v pass. houstnouti: *densetur caelum O* nebe se pokrývá (zatahuje) hustými mraky; — spec. α) *agmina densentur V* zástupy se tísní; β) hustě (často) po sobě pouštěti, dávati něco: *denserent ictūs T* aby rány hustě (za sebou) zasazovali; *hastilia denset V* hustě metá; *densentur funera H* pohřby hromadí se, kupí se.

dēnsō, *āre, āvī, ātum* [*densus*] zhušťovati; v pass. houstnouti: *densate catervas V* shlukněte se, semkněte se v zástupy; *ordines densati Cu* řady hustě sestavené, husté.

dēnsus, *a, um* [srov. δασύς] **1)** hustý (opak řídký *rarus*): *densae plagae H* tenata s hustými (malými) oky; *densum litus O* pevný břeh; — spec. (jsoucí) těsně při sobě, v hustých řadách, semknutý: *densis circumfundimur armis V* viz *circumfundo*; *mille rapit densos acie V* na kvap vede tisíc mužů, kteří bojují v těsných řadách; *nec scuta aut spicula densi deponunt V* a stojíce těsně při sobě neodkládají ani štítů ani kopí; (s abl.) hustě obalený, pokrytý něčím, plný něčeho; (o půdě) hustě porostlý: *trames caligine d. opaca O* stezka zahalená v stinnou mrákotu; *vallis piceis densa O* hustě porostlé, *densum umeris volgus H* dav mající hustě při sobě ramena, dav hlava na hlavě; sporý, žírný: *denso distendere* (v. t.) *pingui V*; **2)** metaf. hustý, častý: *densis ictibus pulsat V* husté rány (ránu za ranou) zasazuje; *spicula densa cadunt V* střely hustě za sebou dopadají, sypou se (do tábora).

dentālia, *ium, n.* [*dens*] splaz, náhlaví (u pluhu).

1. dentātus, *a, um* mající zuby, zubatý, ozubený.

2. Dentātus, *ī, m.* (srov. Zubatý) přijmení v rodě Kuriů (*gens Curia*); viz *Curius*.

Denthaliās, *ātis*, adj. denthalský, příslušný k městečku *Denthalioi* v Peloponnesu na hranici lakonsko-messenské.

Denthēlētī, *ōrum, m.* [*Δενθηλῆται*] Dentheletové, thrácký kmen usedlý při horním toku Strymona *L*.

dē-nūbō, *ere, nūpsī, nūptum*, vyvdávati se (z otcovského domu), provdávati se za někoho (*alci*).

dē-nūdō, *āre, āvī, ātum* **1)** obnažovati, svlékati, odhalovati, odkrývati; **2)** metaf. a) odhalovati, vyjevovati: *alci consilia d. L*; b) slupovati.

dēnuntiātiō, *ōnis, f.* [*denuntio*] opovědění, oznámení, zvěst, ohlášení, ohláška: *d. terroris L* okázání hrůzy. — spec. α) (ohlášení obsahující) vyzvání; β) rozkaz; γ) pohrůžka.

dē-nuntiō, *āre, āvī, ātum* **1)** opovídati, oznamovati, ohlašovati, dávati na jevo, zvěstovati (absol., alci alqd, s acc. c. inf., s nepř. ot.): *hoc data arma denuntiant T* to značí, to znamenají dané zbraně; *quid haec consternatio denuntiat? Cu* co znamená toto vzbouření; — spec. α) vyhrožujíc oznamovati, vyhrožovati:

bellum d. C; *mortem Miloni d. C*; β) vyzývajíc oznamovati, vyzývati, rozkazovati, vydávati rozkaz (s *ut, ne,* s pouh. konj., s inf.); γ) oznamovati do budoucnosti, věstiti, prorokovati; **2)** (t. t. právní) **a)** *testimonium alci d. C*; vyzývati někoho k vydání svědectví, uložiti svědectví; **b)** *de isto fundo Caecinae d. C* ohlásiti, že podá žalobu na Caecinu stran onoho statku; (odt. hanlivé: denuncovati, denunciant).

dēnuō, adv. [m. * *de-novo*] znova, opět, opětně, zase.

Dēōis, *idis, f.* [*Δηωίς* sc. *θυγάτηρ*] dcera Deoina (Cereřina) [*Δηώ* = Demeter, *Ceres*], t. j. Proserpina; — **Dēōius,** *a, um* příslušný Deoi, Deoin.

de-onerō, *āre* snímati břímě, zbavovati břemene; metaf. *ex illius invidia d. alqd C* z jeho neoblíbenosti svalovati něco.

deorsum, adv. [* *de-vorsum* (= *versum*)] dolů obrácen; dolů.

Dēōus, *a, um* [*Δηῶος*] = *Deoïus* (v. t.)

dē-pacīscor, ī, *pactus sum* viz *dēpecīscor.*

dē-pāscō, *ere, pāvī, pāstum* **1)** (o dobytku) spásati, ožírati; part. perf. pass. *depāstus, a, um*: *saepes florem* (acc. vztah.) *salicti depasta apibus* (dat. pův.) *V* plot, jehož jívový květ spásaly včelky; *depasta altaria liquit V* oltář, na němž žertvy pozřel, opustil (had); též deponens **dēpāscor,** ī: (*serpens uterque*) *miseros morsu depascitur artus V* oba hadi hryzem (t. j. kousajíce) spásají bědné údy, pasou se na bědných údech; **2)** (o pastýři) spásati.

dē-pecīscor, ī, *dēpectus sum* (u)činiti smlouvu, vyjednávati: *cum illo partem suam d. C* s oním vyjednával o svůj díl; — spec. (při jednání, ve smlouvě) vyměňovati si: *tria praedia sibi depectus est C.*

dē-pectō, *ere,* —, *exum* sčesati.

dē-pecūlātor, *ōris, m.* [*depeculor*] lupič; plenitel.

dē-pecūlor, *ārī, ātus sum* [srov. *peculium*] zbavovati majetku; pleniti, (u)loupiti, oloupiti.

dē-pellō, *ere, pulī, pulsum* **1) a)** shánět (dolů), (věci) srážeti, skáceti, svrhovati: *simulacra deorum depulsa sunt C*; — spec. (mláďata) odstavovati: *depulsi a lacte agni V*; *lacte depulsus leo H*; **b)** odháněti, zaháněti, zapuzovati (a, de, ex re n. s pouh. abl.): *Italiā d. T* vypověděti z Italie; *senatu d. T* vyloučiti ze senátu; **2)** metaf. zaháněti, zapuzovati; odstraňovati, odvraceti (alqd a re, alci alqd; alqm a (de) re n. s pouh. abl.): *a se depulsum Martem convertit in ipsos O* boj odvrácený od sebe; *ignem classibus d. V*; *de spe depulsus C* odvrácen od (své) naděje; *his depulsis urbis periculis C* po odvrácení těchto nebezpečenství města.

dē-pendeō, *ēre* —,— **1)** viseti (dolů), splývati (absol., ex, a re, re, s dat.): *lateri cervina vellera dependent O* s boku (na boku) visí kůže jelení; **2)** metaf. (zá)viseti, (o jménech) pocházeti od něčeho: *huius et augurium dependet origine verbi O* od kmene tohoto slova pochází též (slovo) *augurium.*

dē-pendō, *ere, pendī, pēnsum* odvažovati; — spec. odvažovati (peníze) k placení, (za)platiti; metaf. *poenas d. C* zaplatiti pokutu, pykati (za něco).

dē-perdō, *ere, didī, ditum* **a)** utratiti, zničiti; **b)** (na vždy) ztratiti, pozbýti, přijíti o něco.

dē-pereō, *īre, iī, peritūrus* zahynouti, zhynouti, přijíti na zmar, vzíti za své; — spec. (láskou) hynouti, mříti, na smrt býti zamilován: *deperibat amore mulierculae L*; *in quo* (sc. *corpore*) *deperibat Cu* k němuž láskou mřel.

dē-pingō, *ere, pīnxī, pictum* **1)** (na)malovati, vymalovati; **2)** metaf. zobraziti, vylíčiti.

dē-plangō, *ere, plānxī, plānctum* bíti se silně v prsa (na znamení smutku a žalu); kvíleti, lkáti pro někoho, oplakávati někoho: *palmis deplanxēre domum O* v prsa se bily dlaněmi, oplakávajíce rod; *suis deplangitur Ardea pennis O* Ardea (proměněná v ptáka volavku) jest želena třepotem svých křídel.

dē-plōrō, *āre, āvī, ātum* **I** intrans. prudce plakati, bědovati, naříkati, hořekovati nad něčím (*de re*); **II** transit. oplakávati (věc jako ztracenou), želiti; vzdáti se něčeho (alqd): *communibus* (sc. *consiliis*) *deploratis L* zoufavše nad obecnými záměry; *spem deploratam esse L* že naděje jest pohřbena; *vota deplo-*

rata O naděje (tužby) oplakané, oželené, pohřbené.

dē-pōnō, *ere, posuī, positum* 1) skládati (dolů), (snímajíc) odkládati (alqd in re n. s pouh. abl.): *caput strato d. O* položiti hlavu na lože; *laurum capillis* (abl. odl.) *ponite! Deponunt O* odkládají; *pallam d. O*; *corpora sub ramis deponunt V* uloží těla (údy), rozloží se pod větvemi; *depositis armis auxiliisque* (zeugma) *Cs* složíce zbraně a vzdajíce se pomůcek (k vedení války); — spec. uložiti (k uschování, k opatrování), uschovati něco u někoho; metaf. odevzdati, svěřiti někomu něco: *saucios d. Cs* uložiti raněné (na bezpečné místo), zaopatřiti; *pecuniam d. C* (srov. deponovati peníze); *in aure d. H* svěřiti ucbu; subst. part. perf. pass. **dēpositum**, ī, *n.* uložená věc, svěřené zboží: *fallere d. O* oklamati o..., nevrátiti...; 2) odkládati, odstraňovati: *populum deponunt V* muže odkládají (jako nepotřebné břímě), odloučí muže (od ostatních, kteří chtějí plouti dále), muže zanechají tam; *lex deposita est C* zákon byl pohřben, návrh zákona padl; a) (o úřadech) složiti (se sebe), vzdáti se: *imperium d. L*; b) odložiti, zapuditi, zaplašiti: *spem d. Cs* vzdáti se naděje; *consilium d. Cs* vzdáti se úmyslu; *memoriam rei d.* (= *oblivisci*) *Cs* vypustiti z paměti; *bellum d. LT* ukončiti válku; *certamen d. L* ukliditi zápas; *sitim d. O* uhasiti žízeň; c) (nemocného) se vzdáti, pokládati za ztracena: *depositi fata parentis V* sudba umírajícího, skonávajícího otce; (obr.) *deposita pars rei publicae C* část (nadobro) ztracená.

dē-populātiō, *ōnis, f.* [*depopulor*] zpustošení (vy)plenění: *alcī rei depopulationem inferre C* zpustošiti něco.

dē-populor, *ārī, ātus sum* (úplně) zpustošiti, popleniti, vyloupiti; **dēpopulātus**, *a, um* (v pass. významu od zastar. aktiva *depopulo*) zpustošen(ý), popleněn(ý), vyhuben(ý).

dē-portō, *āre, āvī, ātum* 1) snášeti (dolů), svážeti, dopravovati; 2) odnášeti, odvážeti (a někam) dopravovati, přivážeti někam: *exercitum d. C* vojsko přivézti (s sebou domů z dobyté země); (obr.) *triumphum d. N* dobýti; *d. laurcam T* dosíci, dobýti vavřínů (vítězných); *famam d. T*; — spec. (o vyhnancích) odvážeti za trest, vypovídati někam (srov. „deportace“).

dē-pōscō, *ere, popōscī*, — důrazně (úsilně; zjevně, hlasitě, výslovně) žádati, vyžadovati (si), (jako právem) domáhati se, naléhati: *sibi Volscos d. L* vyžádati si Volsků (aby mohli bojovati proti nim); *sibi partes d. C* vyžádati si úlohu; *d. atque expetere C* úsilně žádati; *appetere atque d. C* výslovně žádati; — spec. α) vyžadovati si za podmínku, vymiňovati si: *sibi id muneris d. Cs*; β) vyžadovati k potrestání, naléhati na potrestání: *ausum talia deposcunt O* žádají trestu pro takového smělce; *auctorem culpae deposcunt L* žádají za vydání vinníka; srov. *ducem in poenam deposcunt L* na potrestání žádají vydání vůdce; *ad supplicium* (*morti T*) *d. C.*

dēpositum, viz *depono* 1)

dēprāvātē, adv. [*depravatus*] zkřiveně; zvráceně: *neque d. iudicare neque corrupte C* vydávati soud nezkalený a nepředpojatý.

dēprāvātiō, *ōnis, f.* [*depravo*] zkřivení; překroucení, znetvoření, zvrácenost: (obr.) *d. animi C* zohyzdění srdce.

dēprāvō, *āre, āvī, ātum* [*de* a *pravus*] 1) zkřiviti, zkroutiti; znetvořiti, zohyzditi; 2) metaf. kaziti (pokaziti), sváděti.

dēprecābundus, *a, um* [*deprecor*] důtklivě, úpěnlivě prosící *T.*

dēprecātiō, *ōnis, f.* [*deprecor*] 1) odprošování; a) prosba za odvrácení něčeho: *d. periculi C*; b) prosba za odpuštění, omluva; 2) prosba, přímluva za někoho: *quae d. est reliqua? C* která cesta milosti zbývá.

dēprecātor, *ōris, m.* [*deprecor*] 1) prosebník za odvrácení něčeho (zlého), jenž prosbami odvrací (zlé): *d. periculi C*; 2) přímluvce, přímluvčí, orodovník: (abl. abs.) *eo deprecatore Cs* na jeho přímluvu, jeho přímluvou.

dē-precor, *ārī, ātus sum* 1) odprošovati; a) prositi za odvrácení (zlého), odvraceti prosbami (alqd, alqd ab alqo): *saepe precor mortem, mortem quoque deprecor idem O*; *mortem non deprecor O* neprosím za život; *hoc unum deprecor O* jen toho, prosím, (na mně) nechtěj; (absol.) *equidem merui nec de-*

precor V a nechci, a nežádám milosti; b) prositi za odpuštění; — spec. prosíc pronášeti, uváděti něco na odpuštění sobě, na omluvu: (s acc. c. inf.) *legati errasse regem deprecati sunt S*; 2) vyprošovati si něco, doprošovati se něčeho, snažně prositi za něco, přimlouvati se (alqd; alqd pro alqo n. alci, alqm, s ut n. ne): *multorum hic vitam est deprecatus C* vyprosil si život.

dē-prehendō, *ere, endī, ēnsum* staž. **dē-prēndō**, *ere, prēndī, prēnsum* 1) zachytiti, chytiti, polapiti; zajmouti, zatknouti; zabaviti: *quo* (sc. *cursu*) *deprendi visa fera est O* zdálo se, že šelma jest doháněna; a) zastihnouti, zastati; zachvátiti: *Argolico mari deprensus V* zastižen v moři argolském; b) (věc) zastihnouti, nalézti, odhaliti: *furta d. O*; *gladios d. L*; *coniurationem d. C*; c) (osobu) postihnouti, přistihnouti, dopadnouti (obyč. při zlém skutku); — spec. překvapiti, přepadnouti: *nuntio deprehensus est T* zprávou byl zastižen, překvapen; 2) metaf. postihnouti myslí, postřehnouti, poznati, (z)pozorovati, shledati: *si me stultior ipso deprenderis H* jsi-li shledáván, ukazuje-li se, že jsi ...

dēprehēnsiō, *ōnis, f.* [*deprehendo*] zachycení; dopadení; postižení, nalezení, odhalení.

dē-prēndō, viz *dēprehendō*.

dēpressus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *deprimo*] stlačený; nízko položený, nízký.

dē-primō, *ere, pressī, pressum* [*de* a *premo*] 1) (dolů) stlačiti, snížiti: *terram ea lanx et maria deprimet C* zemi ta miska i moře dolů strhne; *depressit duos O* srazil (k zemi), povalil, rozdrtil; *animus depressus C* viz *demergo*; — spec. α) (loď) ponořiti (nárazem, proražením), potopiti (a tak) zničiti; β) hluboko (do země) zapouštěti, prohlubovati, (hluboko) (vy)kopati: *fossam d. CsT* vykopati příkop (kanál); *locus humi depressus S* místo vykopané do země; *totum* (sc. *opus*) *est e saxo in mirandam altitudinem depresso C* celé jest z kamene, který jest vykopán, (který jde, sahá) do podivuhodné hloubky; 2) metaf. potlačiti, udusiti.

dē-proelior, *ārī* prudce bojovati.

dē-prōmō, *ere, prōmpsī, prōmptum* vynímati, bráti odněkud, vybírati (alqd ex, de re n. s pouh. abl.): *d. Caecubum cellis H* vyndati, dáti přinésti Caekubské ze sklepů; *condo et compono, quae mox d. possim H* schovávám a ukládám to, co bych si mohl (jako ze zásobárny) v brzku vybrati, čeho bych mohl (ke své potřebě) užiti.

dē-properō, *āre, āvī, ātum* a) intrans. pospíšiti si; b) transit. naspěch sehnati, opatřiti: *d. coronas H* rychle naplésti.

dē-pugnō, *āre, āvī, ātum* bojovati rozhodný boj n. rozhodným bojem, svádětí rozhodný boj: *d. parati H* hotovi ukázati pěsti.

dēpulsiō, *ōnis f.* [*depello*] zapuzení, zahnání; odvrácení, odstranění.

dē-pulsor, *ōris, m.* [*depello*] zapuditel; odvratitel: *d. dominatūs esse maluit C* chtěl raději podvrátiti samovládu.

dē-putō, *āre* zevrubně odhaduji, počítám: *in senecta hoc deputo miserrimum u C Statius* to (rozhodně) pokládám za nejbídnější.

Derbicēs, *um, m.* Derbikové, kmen usedlý vých. od Chvalinského jezera *Cu.*

Dercetis, *is, f.* [*Δερκετώ*] syrská bohyně, matka babylonské Semiramidy *O.*

dērēctē, dērēctō, viz *directe, directo.*

dērēctus, viz *directus.*

dērelictiō, *ōnis, f.* [*derelinquo*] ostavení, opuštění; zanedbání, opomenutí.

dē-relinquō, *ere, līquī, lictum* (nadobro) opustiti, ostaviti, zůstaviti; metaf. zanedbati, opomenouti.

dē-rīdeō, *ēre, rīsī, rīsum* posmívati se, vysmívati se někomu, tupiti (abs., alqm n. alqd).

dērīdiculus, *a, um* (strašně) směšný; — subst. neutr. **dērīdiculum**, *ī* a) posměch: *deridiculo fuit T* stal se směšným; *per d. auditur T* s posměchem jest slyšen; b) posměšný zjev: *deridiculo corporis despiciendus T* posměšným tělem hodný opovržení.

dē-rigēscō, *ere, riguī*, — (zcela) (z)tuhnouti, (z)trnouti, zdřevěněti: *deriguit malis O* ztrnula nad pohromami (nad neštěstím); *deriguēre comae O* zježily se vlasy; *deriguēre oculi V* v sloup se obrátily oči.

dē-rigō, viz *dirigo*.

dē-ripiō, *ere, ripuī, reptum* 1) strhnouti (dolů), vytrhnouti (alqm n. alqd [de, ex] re): *tergora deripiunt costis V* kůži chvatně stahují s žeber; *dextram deripit ense V* pravici srazí (srubne, utne) mečem; *d. rates navalibus V* vytrhnouti, kvapně vytáhnouti lodi z loděnic; *vaginā deripit ensem V* z pochvy vytrhne meč; a) vytrhnouti, vyrvati někomu něco: *arma militibus derepta H* zbraně stržené vojínům; *spolia derepta Latinis V*; 2) metaf. utrhovati, ubírati z něčeho, ztenčovati něco: *de auctoritate d. C.*

dērīsor, *ōris, m.* [*derideo*] posměvač, posměváček; čtverák, šprýmař: *ut tu semper d. eris H* jak ty věčně zůstaneš čtverákem; *d. vero laudatore plus movetur H* čtverák (čtverácký pochlebník) více jest dojat (na oko) než opravdový (upřímný) chvalořečník.

dērīsus, *ūs, m.* [*derideo*] posměch, výsměch: *derisui esse T* býti na posměch.

dērīvātiō, *ōnis, f.* [*derivo*] odvedení (vody).

dē-rīvō, *āre, āvī, ātum* [*de* a *rivus*] 1) odvodňovati, odváděti (vodu), vésti někam: (obr.) *hoc fonte derivata clades H* pohroma odvozená z tohoto pramene; 2) metaf. sváděti: *crimen d. C* svalovati vinu (s někoho).

dē-rōdō, *ere, rōsī, rōsum* ohlodati.

dērogātiō, *ōnis, f.* [*derogo*] částečné zrušení (zákona) návrhem (*rogatione*) učiněným k národu *C.*

dē-rogō, *āre, āvī, ātum* odnímati, ubírati: *nihil iuri d. T* neubírati právu, neomezovati práva; *tutelae nihil d. T* nezkracovati nikterak ochranu; *certam derogat vetustas fidem L* jistou (bezpečnou) hodnověrnost odnímá starobylost; *non tantum mihi derogo, tametsi nihil adrogo, ut... C* (neubírám si tolik) tolik se nepodceňuji, ačkoliv (si také neosobuji) se také nepřeceňuji; — spec. rušiti částečně (zákon), platnost (zákona) omeziti návrhem (*rogatione*) předloženým lidu (*de, ex lege, legi*).

Dertōna, *ae, f.* město v Ligurii (nyn. *Tortona*) *C.*

dē-ruptus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od neužívaného *derumpo*] odtržený; strmý, příkrý, srázný; — subst. **dērupta**, *ōrum, n.* strže, propasti, srázy: *per avia ac derupta T* po necestách a srázech.

dē-saeviō, *īre* prudce zuřiti, soptiti.

dē-scendō, *ere, scendī, scēnsum* 1) sestupovati, sejíti (dolů), odebírati se (s vyššího místa dolů), přijíti, (o vojsku) táhnouti (ex, de, a re, re in n. ad alqd): *in forum d. C* přijíti na forum (římské forum bylo v dolině); (též prostě) *hodie non descendit Antonius C* dnes nepřijde Antonius (na forum); *fuge, quo d. gestis H* utíkej (honem), spěchej honem, kam dostati se toužíš; 2) metaf. a) sestoupiti, sejíti (dolů): *d. ad ipsum O* sestoupiti až k němu samému; *Afra avis descendat in ventrem H* Africký pták (= perlička) by vklouzla do žaludku; *toto descendit corpore pestis V* zkáza šíří se po celém trupu (lodi), vniká do...; *in Maeci descendat aures H* nechť přijde k (soudnému, kritickému) sluchu Maeciovu; *infra d. L* sáhnouti dolů; *d. in causam C* ujmouti se věci; *aperte descendisse in causam videbatur T* bylo viděti, že (patrně) se přidal ke straně; *in certamen d. C* dáti se do hádky; — (o zbraních, střelách) vnikati, pronikati: *ferrum in corpus descendit L*; (obr.) *quod verbum in pectus altius descendit S* a to slovo vniklo, zarylo se; *qui* (sc. *metus*) *cum d. ad animos non posset L* ale poněvadž nemohl proniknouti k srdci, vniknouti do srdce; — (o horách) sestupovati, skláněti se, svažovati se: *mons descendit in aequum O*; — (o vodstvu) rozlíti se po..., zatopiti něco: *mare descendit in campos Cu*; b) přistoupiti, přikročiti (k nejkrajnějšímu prostředku; často s vedl. významem ukvapení, chvatu) sáhnouti k..., odhodlati se, chopiti se něčeho; (s vedl. významem snížení) přistoupiti na něco, svoliti k..., podvoliti se, poddati se, snížiti se: *ad omnia d. Cs* přistoupiti na vše, podvoliti se všemu; *ad contumelias d. Cs* snížiti se k potupám; *preces in omnes d. V* ku všelikým ponížiti se prosbám; *ad quas* (sc. *calamitatum societates*) *non est facile inventu, qui descendant C* malo kdo sníží se k účasti v pohromách; — (ncos. pass.) *eo contemptionis descensum* (*esse*), *ut... T* že až tam v pohrdání jimi došlo...

dēscēnsiō, *ōnis,f.* [*descendo*] sestupování, sestoupení: *d. Tiberina C* plavba (o závod) po T.; meton. vana v lázních *Plin.*

dēscēnsus, *ūs, m.* [*descendo*] 1) sestupování, sestup: *quā illi d. erat S* kudy mu bylo sestoupiti; *facilis d. Averno* (dat. cíle) *V* do podsvětí snadno lze sestoupiti; 2) meton. cesta dolů (vedoucí).

dē-scīscō, *ere, scīī, scītum* 1) usnášeti se odpadnouti (srov. *scīscō*); odpadati, odtrhovati se, odvraceti se; (odpadajíc od někoho), přidávati se k někomu; (abs., ab alqo, ad alqm); 2) metaf. odvraceti se, odchylovati se od . . ., uchylovati se.

dē-scrībō, *ere, scrīpsī, scrīptum* 1) (na)rýsovati, (na)kresliti, (písmem) zobrazovati, napsati, zaznamenati: *in cortice fagi carmina d. V* vrýti (vyřezati) písně do kůry bukové; *caeli meatus describent radio V* zobrazí oběhy nebeských těles; — spec. psáti z předlohy, opisovati: *factorum dictorumque eius descripta per dies recitare T* předčítati jeho zápisky, denní záznamy; 2) metaf. popisovati, vypisovati, (slovem n. písmem) (vy)líčiti, vyložiti, vysvětliti, (popisem) označiti: *quam* (sc. *coniugem*) *sine contumelia describo C* o níž se zmiňuji bez pohany; *si quis dignus erat describi H* zasluhoval-li někdo, aby byl (v komoedii) posměšně vylíčen, aby byl stepán; (s dvojím acc.) *me abiecti homines latronem describebant C* na mne naráželi (narážky činili) jako na lupiče. — Viz též *discribo.*

dēscrīptiō, *ōnis, f.* [*describo*] 1) výkres, nárys, vypsání: *numeris aut descriptionibus explicare C* vysvětlovati počty a měřickými tvary; *aedificandi d. C* nákres stavby, stavební plán; 2) metaf. popsání, vypsání, (vy)líčení.

dē-secō, *āre, secuī, sectum* odříznouti, useknouti, utíti, (obilí, trávu) požíti, pokositi.

dē-serō, *ere, seruī, sertum* vl. od sebe odřaditi, odpojiti; 1) opouštěti (řadu), zůstavovati: *Aeneas deserit muros V* ustává obléhati; — spec. proti povinnosti, zrádně opouštěti, zůstavovati, vydávati v šanc, zrazovati, (ve vojenství) zběhnouti (od vojska): *relinquere ac d. C* věrolomně opustiti; *vadimonium d. C* zůstaviti rukojemství, nedostaviti se na soud (v ustanovený den), nedostáti slibu stvrzenému rukojmím; *officium d. C* zpronevěřiti se, nedostáti povinnosti; 2) metaf. opouštěti, ostavovati, zanechávati něčeho, opomenouti, zanedbávati: *non deserit sese Cs* neopouští sebe, nepozbývá mysli, nezoufá sám nad sebou.

dēsertor, *ōris, m.* [*desero*] 1) ostavitel; — spec. kdo zrádně opouští (opustil), (ve voj.) zběh, uprchlík, úskok (srov. desertér); 2) metaf. zanedbatel: *communis utilitatis d. C* kdo zanedbá všeobecného prospěchu.

dēsertus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *desero*] opuštěný, osamělý; (o krajině, půdě) liduprázdný, neobývaný, pustý, nevzdělaný; subst. **deserta**, *ōrum, n.* pustiny, poušť.

dē-serviō, *īre* horlivě sloužiti, býti oddán, býti zasvěcen někomu.

dēses, *idis,* adj. [*desideo* nečinně seděti] kdo nečinně sedí; nečinný, líný, zahálčivý: *res Romana d. L* obec římská ochablá.

dēsīderābilis, *e* [*desidero*] žádoucí, nezapomenutelný.

dēsīderātiō, *ōnis,f.* [*desidero*] touha.

dēsīderium, *iī, n.* 1) žádostivost (něčeho pohřešující), touha, tužba; stýskání, stesk po něčem: *d. ferre L* míti, chovati touhu; *in desiderio esse C* míti touhu; meton. (= *postulatum*) žádost, přání, požadavek; 2) metaf. potřeba: *desideria naturae C* přirozené potřeby.

dē-sīderō, *āre, āvī, ātum* [srovn. *considero*] toužiti, míti touhu; žádati si, přáti si, požadovati, vyžadovati: *d. suos L* stýskati si po svých: *si desideranda erant* (sc. *beneficia*) *S* když by byla žádoucna; *quae* (sc. *genera*) *eloquentiam desiderant C* vyžadují výmluvnosti; — spec. postrádati, pohřešovati, ztratiti: *in eo proelio ducentos milites desideravit C*; v pass. nedostávati se, chyběti.

dēsidia, *ae, f.* [*desideo*] nečinné sedění, nehybnost; zahálka, nečinnost, lenost: (v plur.) *vobis desidiae cordi V* vám stále na mysli zahálka.

dēsidiōsus, *a, um* [*desidia*] vl. a) zahálčivý; b) plodící zahálčivost, rozmařilý.

dē-sīdō, *ere, dēsēdī,* — ssaditi se, ssednouti, slehnouti se: *subductā ad manes desedimus undā V* uplynutím (od-

tokem) vln klesáme (až) ke stínům; (obr.) *velut desidentes mores L* mravy jakoby povolující, upadající, klesající.

dēsignātiō, *ōnis, f.* [*designo*] označení, popsání, popis, nárys; — spec. určení, jmenování, ustanovení, volba (na úřad pro příští rok): *d. consulatūs T* ustanovení za konsula.

dē-signō, *āre, āvī, ātum* označovati, stanoviti, vytýkati, vykazovati, narážeti na někobo; — spec. α) vyobrazovati, vypodobovati (na tkanině); β) (o úředníku) zvl. v part. perf. pass. na př. *consul designatus* konsul zvolený pro příští rok, nastávající konsul; γ) zařizovati, pořádati: (s příhanou) *quid non ebrietas designat? H* co (vše) opojení nevyvede (nenastrojí).

dēsiliō, *īre, siluī, —* [*de* a *salio*] 1) seskakovati, (o vlnách) spadati (abs.; de, ex re; re, a re) 2) metaf. *imitator desilit in artum H* dostává se (zabředne) do úzkých.

dē-sinō, *ere, dēsiī, dēsitum* 1) intrans. přestávati (= nepokračovati), ustávati (abs., re, in re); *imbres desierant O*; (s gen. [graecismus]) *desine querellarum H* ustaň od nářků, přestaň naříkati, nenařikej již (srov. *λῆγ' ὀδυρμῶν*); (s *in* s acc.) *desinit in piscem mulier H* končí, vybíhá, přechází v rybu; (nejčast. s inf.) *desine mirari C* nediv se (již, dále); (při inf. pass. klade se v klass. době též passivný tvar *desitus sum*) *orationes legi sunt desitae C* řeči přestaly se čísti; *numquam desitum turbari comitia L* nikdy nepřestalo rušení voleb; 2) transit. ustávati od něčeho, nechávati něčeho (alqd): *desine plura, puer! V* ustaň již; *desine versūs V* nech již písní.

dēsipiō, *ere, —,—* [*de* a *sapio*] býti nemoudrý, bláznit, jednati pošetile, chovati se zpozdile: *d. in loco H* zablázniti (zablouzniti) si v pravý čas.

dē-sistō, *ere, stitī, —* vl. odstupovati; ustávati, přestávati; nechávati něčeho, upouštěti od něčeho (abs., re, de re, a re): *sonus destitit O* hlas uvízl (v hrdle), selhal; (s gen. [graecismus]) *d. pugnae V* ustati od boje; (s inf.) *desiste manum committere Teucris V* ustaň potýkati se, nepotýkej se (již) s Teukry; *liceri non destitit C* stále přihazoval (při dražbě).

dē-sōlō, *āre, āvī, ātum* [*de* a *solus*] osamocovati, opouštěti, (o kraji) zbavovati lidu, činiti pustým: *desolavimus agros V* zpustošili jsme nivy; — zvl. part. perf. pass. **dēsōlātus**, *a, um* osamocený, opuštěný, liduprázdný, zpustošený, pustý: *desolati manipli V* opuštěné (od vůdců); *desolatae terrae O.*

dē-spectō, *āre* [verb. frequ. od *despicio*] 1) hleděti, pohlížeti shora (s výše), shlížeti na něco, (o místech vyšších) ovládati něco: *quos (populos) despectant moenia Abellae V*; 2) metaf. shlížeti pohrdavě; pohrdati někým alqm).

1. dēspectus, *ūs, m.* [*despicio*] shled; 1) rozhled shora; 2) metaf. pohrdavé shlížení, pohrdání: *ut Treveris etiam despectui sit (res Romana) T* aby i Treverové směli pohrdati.

2. dēspectus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *despicio*] zhrzený, povržený, hodný povržení; nepovšimnutý.

dēspērātiō, *ōnis, f.* [*despero*] zbavení naděje, zoufání, zoufalost, zoufalství; beznadějnost, beznadějné (zoufalé) postavení: (s gen. obj.) *d. vitae C* zoufalství nad životem; *d. omnium rerum C* úplná zoufalost; *magnam pacis desperationem offerebat Cs* neskýtalo valné naděje v mír; *d. donativi T* zklamaná naděje v obdarování.

dēspērātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *despero*] zbavený naděje, beznadějný, ztracený, zoufalý: *d. ab omnibus C* bez naděje ode všech opuštěný; *homines desperati Cs* zoufalci (jimž není spásy ni pomoci).

dē-spērō, *āre, āvī, ātum* nemíti naděje, býti bez naděje, vzdávati se naděje, ztráceti naději, nedoufati v něco, nedůvěřovati, zoufati, nad (někým něčím); míti někoho za ztracena; 1) intrans (abs., de alqo, de re, s dat.) *sibi d. Cs* zoufati sám nad sebou; (s acc. c. inf.) *quae desperat tractata nitescere posse H* o čem nemá naděje, že jsouc zpracováno bude moci (básnickou krásou) se skvíti, o čem myslí, že (básnického) lesku není schopno; 2) transit. (alqd) *nil desperandum H* nic netřeba zoufati; *d. membra Glyconis H* nemíti naděje v sílu paží Glykonových (t. j. nemoci silou paží dostihnouti Glykona); (zvl. v abl. abs.) *auxiliis desperatis Cs* když nebylo naděje

v pomoc, vzdavše se naděje v pomoc, zoufajíce nad pomocí; *desperata re Cs* (jsouce) v zoufalém postavení, vidouce nezbytí.

dēspicātiō, *ōnis, f.* [*despicor*] pohrdání, opovrhování.

1. dēspicātus, *ūs, m.* [*despicor*] opovržení; (jen v dat.) *despicatui dūci C* býti v opovržení.

2. dēspicātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *despicor*] opovržený.

dēspicientia, *ae, f.* [*despicio*] pohrdání něčím (alcis rei), (pohrdavá) nevážnost.

dēspiciō, *ere, spexī, spectum* [*de* a zastar. *specio*] I 1) shlížeti, pohlížeti (shora dolů) na něco; 2) metaf. hleděti s vysoka, s patra (t. j. povržlivě) na někoho, pohrdati, opovrhovati někým, nevážiti si, nedbati někoho (alqm, alqd): *copias d. Cs* pohrdlivě se vysloviti o ...; *laborem d. Cs* odmítati ...; II odvraceti oči: *ut, simul atque ille despexerit* (= *oculos averterit*), *aliquid moliantur C* aby, jakmile oči odvrátí (se ohlédne), kuli něco takového.

dē-spoliō, *āre, āvī, ātum* vl. úplně svléci (z oděvu); oloupiti, obrati; zbaviti někoho něčeho (alqm alqa re), vypleniti.

dē-spondeō, *ere, spondī, spōnsum* 1) zaslibovati, přislibovati; — spec. zaslibovati (za nevěstu), zasnubovati; 2) *ipsi desponderant animos L* sami pozbyli ducha, klesli na mysli, zmalomyslněli.

dē-spūmō, *āre* sbírati pěnu s ...

dē-spuō, *ere*, —,— vyplivnouti.

dē-stillō, *āre* kapati s něčeho.

dēstinātiō, *ōnis, f.* [*destino*] určení, ustanovení; — spec. rozhodnutí, pevný úmysl.

dē-stinō, *āre, āvī, ātum* [* *de-stano*; *stano* pochodí ze *sto*, rozšířeného o *n*; srov. *ἱστάνω, δύ-στηνος*, č. stan]; 1) upevňovati, uvazovati, přitužovati (alqd re, alqd ad alqd); *falces laqueis d. Cs* zachycovati; 2) metaf. ustanovovati, určovati (alqd alci, alqd alcl rei, alqd ad (in) alqd); — spec. α) (u sebe) ustanovovati, umiňovati si, ustanoviti se na něčem, rozhodnouti se, odhodlati se (také s přídavkem *animo, in animo*) alqd, s inf., s acc. c. inf.; β) určovati za cíl, mířiti: *si quis insignibus effulgens* (sc. *erat*), *ad ictum destinabant T* vynikal-li kdo odznaky, na toho mířili; γ) (dívku) určovati někomu za manželku, zasnubovati; δ) určiti, ustanoviti (za úředníka) s dvojím acc. (v pass. s dvojím nom.); — perf. **dēstinātus**, *a, um* a) pass. ustanovený, určený; b) akt. (o osobě, mysli) odhodlaný; subst. **dēstinātum**, *ī, n*, předsevzetí, úmysl, záměr, účel, cíl: *certo ictu destinata ferire Cu* střílet jistě k cíli.

dē-stituō, *ere, stituī, stitūtum* [*de* a *statuo*] odstavovati od sebe; postavovati (stranou), zůstavovati, ostavovati, opouštěti: *ante tribunal regis destitutus L* jsa postaven před (soudnou) stolici královou; *destituti inter patrum et plebis odia L* opuštěni stojíce mezi nenávistí ...; — spec. zrádně opouštěti, zrazovati: (abs.) *si destituat spes L* opustí-li naděje, zmizí-li naděje, zklame-li se v naději; *spem d. L* brátí, mařiti naději; *destituit* (= *fraudavit*) *deos mercede pacta Laomedon H* ošálil, oklamal, připravil o smluvenou mzdu ...

dēstitūtiō, *ōnis, f.* [*destituo*] zrádné opuštění, oklamání.

dēstrictus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *destringo*] (metafora vzata od obnaženého meče) ostrý, rázný, rozhodný.

dē-stringō, *ere, strinxī, strictum* a) odtrhovati, strhovati, odhalovati: *d. gladium d.* obnažiti, tasiti meč; *destricta securis L* namířená sekera; b) zlehka (povrchně) se dotýkati, zavaditi, škrábnouti, (o zbrani) lehce raniti: *aequora destringunt summis alis O* hladinu zlehka čeří koncem křídel.

dē-struō, *ere, strūxī, strūctum* 1) (stavbu) strhnouti, zbourati, zbořiti; 2) metaf. ničiti, hubiti: *fortunam d. T* podrývati důstojnost.

dēsūdō, *āre, āvī*, — silně se potiti; metaf. v potu tváři se namáhati, lopotiti se.

dē-suē-fīō, *fierī, factus sum* odvykati si, odvyknouti; *desuefactus, a, um* odvyklý něčemu (a re).

dēsuētūdō, *inis, f.* odvyknutí od něčeho (alcis rei), nezvyklost.

dē-suētus, *a, um* a) (o věcech) vyšlý z obyčeje, neobvyklý, neobyčejný; b) (o osobách) odvyklý, nezvyklý.

dēsultor, *ōris, m.* [*desilio*] vl. seskakovatel; 1) krasojezdec, který při jízdě o závod přeskakoval s koně na koně; 2) metaf. nestálý člověk: *d. amoris O* »motýlek«.

dēsultōrius, *a, um* krasojezdcův: *equus d.*; subst. *desultōrius, ii, m.* krasojízdný (závodní) kůň.

dē-sum, *esse, fuī, futūrus* (u básn. tvary *dēerat, dēero, dēerit* jsou dvojslabičné; *dēfuĕrunt* z potřeby metrické) býti pryč, nebýti přítomen (pohotově), nebýti účasten, scházeti, chyběti, nedostávati se (alci rei, ad alqd): *quaerenti defuit orbis O* (jí) hledající nebylo světa, t. j. na světě nebylo místa, kde by nebyla hledala; *dimicationi d. L* nedostaviti se k zápasu; *nec fundator defuit urbis V* také byl přítomen ...; — spec. chyběti svou pomocí, odepříti pomoci, vzdalovati se něčeho, nepřispěti, nepomáhati, opouštěti někoho; obmeškati, zanedbati něco (s dat.): *nulli fides eius defuit N* nikomu neodepřel své pomoci; *neque Pompeiani huic rei defuerunt Cs* a Pompejovci vykonali (v této věci) svou povinnost; *dignitati suae d. C* zapomínati své důstojnosti; *haud mihi dēero H* postarám se již o sebe; *rei publicae non deesse C* přispěti ...; *ne occasioni temporis deesset Cs* aby nezmeškal, nepropásl ...; *commodis eorum non d. C* neobmeškati prospěti jim v jejich zájmech.

dē-sūmō, *ere, sūmpsī, sūmptum* vybírati si, vyhlédnouti si, vyvoliti si.

dē-super, adv. shůry, svrchu, shora: *d. vulnerare Cs.*

dē-surgō, *ere, —,—* zvednouti se, povstati od něčeho (re).

dē-tegō, *ere, tēxī, tēctum* 1) odkrývati, odhalovati, obnažovati: *aedis detecta N* chrám beze střechy; *puer caput detectus V* s nepokrytou hlavou, t. j. bez přilby 2) metaf. odkrývati, odhalovati, objeviti, vyzraditi: (medial.) *formidine detegi T* prozraditi se strachem.

dē-tendō, *ere, —, tēnsum* stahovati něco rozepjatého, skládati: *tabernacula d. Cs.*

dē-tergeō, *ēre, tersī, tersum* 1) stírati, utírati: (básn.) *deterget nubila caelo Notus H* stírá mraky s nebe jih; — spec. (utírajíc) čistiti; 2) metaf. uraziti, zurážeti: *remos d. Cs.*

dēterior, *ius* [adj. kompar. k pův. adv. *de* shora dolů, dole; vl. dolejší, nižší] (superl. **dēterrimus,** *a, um*) méně dobrý, špatnější, horší; slabší, nepatrnější: *vect galia deteriora facere Cs* ztenčiti, umenšiti důchody; *si placeant spe deterius nostra H* nedojdou-li očekávané obliby naše (plody); *nec virtus curat reponi deterioribus H* udatnost netouží vrátiti se k bázlivcům, k zbabělcům; (subst.) *in deterius trahere T* vykládati v horší (než jest pravda), vykládati ve zlé; *cuncta in d. audita T* všecky zprávy zněly hůře; *in d. augere T* zvětšiti v horší.

dēterminātiō, *ōnis, f.* [*determino*] omezení, vymezení, hranice; konec.

dē-terminō, *āre, āvī, ātum* přesně omezovati, vymezovati, ohraničovati.

dē-terō, *ere, trīvī, trītum* 1) stírati, otírati: *detrita tegmina T* sedřený šat; *detereret sibi multa H* mnohé by si obrousil; 2) metaf. ztenčovati, zeslabovati, umenšovati; zlehčovati: *ardor deteritur T* zápal se zeslabuje, klesá, se ničí.

dē-terreō, *ēre, uī, itum* odstrašovati, (strachem) odvraceti, odrazovati, odpuzovati od něčeho, brániti něčemu (abs., alqm a re, de re, re); v pass. dávati se odstrašiti, upouštěti od něčeho: *victu foedo d. H* odvraceti, odvykati od ...; (s acc. věci) *nefas d. O* brániti zločinu; *vim d. L* odvraceti násilí.

dētestābilis, *e,* hodný prokletí; hoden opovržení, ohavný, zlořečený.

dētestātiō, *ōnis, f.* [*detestor*] a) prokletí, zlořečení, kletba; b) odvrácení, usmíření: *d. scelerum C.*

dē-testor, *ārī, ātus sum* 1) (bohů se dovolávajíc) svolávati něco (zlého) na někoho: *in caput d. pericula L*; 2) a) proklínati (dovolávajíc se bohů), zažehnávati někoho, zlořečiti někomu (alqm): *detestandus = detestabilis* (v. t.); part. perf. *dētestātus, a, um* v pass. význ. *bella matribus* (dat. pův.) *detestata H* války matkami prokleté; b) prosbami odvraceti, slavnostně se zříkati něčeho (alqd): *a se querimoniam d. ac deprecari C* omluviti se a ospravedlniti se ze stížnosti.

dē-texō, *ere, texuī, textum* 1) dotkávati, doplétati, uplésti; 2) metaf. dokončiti.

dē-tineō, *ēre, tinuī, tentum* [*de* a *teneo*] 1) zdržovati někoho od něčeho: *ab incepto d. S*; 2) zdržovati, zadržovati někoho: *ne quis Cremonensem* (acc. předm.) *captivum* (acc. praed.) *detineret T* aby nikdo obyvatele Kremony nedržel v zajetí; *equitatus novissimos proelio detinebat* (= *morabatur*) *Cs* hleděla zadržeti; (absol.) *nisi quid te detinet H* nezdržuje-li tě nic, t. j. máš-li pokdy; **a)** zadržovati něčím (v něčem), zabavovati, zaměstnávati, poutati: *d. studiis animum O*; *in legatione detentus T* zaměstnán, ponechán; *in lyricis d. modis O* zabavovati zpěvem při lyře; **b)** (čas) zabaviti něčím, ztráviti: *d. sermone diem O* ztráviti den rozprávkou; **c)** *se d.* (= *vitam conservare*) *T* držeti se na živu; **d)** (peníze, majetek) zadržovati někomu: *pecuniam d. T.*

dē-tondeō, *ēre, tondī, tōnsum* ostříhati: *detonsae frigore frondes O* listí mrazem smetené, spadlé.

dē-tonō, *āre, tonuī*, — 1) hřmíti (shora dolů); 2) dohřměti, přestati bouřiti.

dē-torqueō, *ēre, torsī, tortum* 1) zatáčeti, otáčeti od něčeho (pryč, jinam), odvraceti (alqd a re): *vulnus Iuno detorsit V* odvrátila; **a)** ohýbati, křiviti, zchromiti: *corpus detortum T* zkřivené tělo; (obr.) *si Graeco fonte cadent parce detorta* (sc. *verba*) *H* budou-li plynouti s měrou z pramene řeckého odvozená; 2) (odvracejíc od něčeho) otáčeti, obraceti k něčemu (alqd ad, in alqd); (obr.) *si te alio pravum detorseris H* obrátíš-li se jinam na scestí; *verba in crimen detorquens T* překrucuje slova ve zločin.

dētractiō, *ōnis, f.* [*detraho*] 1) stažení, odtažení, odnětí, vzetí: *d. atque appetitio alieni C* odnětí cizího majetku a touha po něm; 2) metaf. zbavení, sproštění: *doloris d. C* osvobození od bolesti.

dētractō, *āre* viz *detracto*.

dētractor, *ōris, m.* [*detraho*] zlehčovatel: *haudquaquam sui d. T* (litotes) nikterak sebe nezlehčující, ač se rád chlubíval.

dē-trahō, *ere, trāxī, tractum* 1) strhovati (dolů), stahovati, snímati (alqm, alqd de, e re n. s pouh. abl.): *muros d. T* strhnouti, zbořiti zdi; *signa detracta lucis T* odznaky sňaté se stromů v hájích, vzaté z hájů; 2) **a)** odnímati, ubírati (alcl, alci rei alqd; alqd de (ex) re): *d. corpori L* ubrati, utrhnouti tělu (sobě); *d. arma suspectis T* odzbrojovati podezřelé; *d. de homine sensūs C* odnímati smysly člověku; *de possessione d. C* ubrati z majetku; (obr.) *errorem animis d. O* zbaviti mysl nejistoty; **b)** ubírati, utrhovati někomu (na cti), zlehčovati někoho, něco (alci, de alqo, de re); 3) odvléci, odvésti, odciziti, oddáliti, vzdáliti (alqm., alqd): *Hannibalem ex Italia d. L.*

dētrectātiō, *ōnis, f.* [*detrecto*] odpírání něčeho, vzpouzení se, zpěčování se něčemu (alcis rei).

dētrectātor, *ōris, m.* [*detrecto*] zlehčovatel.

dētrectō, *āre, āvī, ātum* (*dētractō*) vl. strhovati dolů; 1) (= *detraho*) snižovati, zlehčovati: *adversae res etiam bonos detrectant S* nezdar snižuje i chrabré; 2) (= *recuso*) odpírati něco, vytahovati se, vytáčeti se z něčeho, vyhýbati se, zpěčovati se něčemu, vzpouzeti se proti něčemu (alqd): *pugnam d. T* vzdalovati se bitvy; *si imperium detrectetur* (sc. *a legionibus*) *T* jestliže by odepřely poslušnost.

dētrīmentōsus, *a, um* [*detrimentum*] velice škodlivý, přeškodlivý, záhubný, zhoubný, (jsoucí) velice na záhubu (na ujmu) *Cs.*

dētrīmentum, *ī, n.* [*detero*] vl. otěrek; 1) metaf. sedření, vysílení: (konkr.) *patres, ergastuli detrimenta* (= *homines ergastulo detriti*) *Cu* otcové otrockou robotou vysílení; 2) ujma, škoda, ztráta, pohroma: *videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat C Cs S L*; *detrimento esse C Cs* býti na škodu; *d. accipere, capere, facere* utrpěti ztrátu, škodu; *d. militum Cs* ztráta na vojínech; — spec. (ve válce) nehoda válečná, porážka: *d. accipere Cs* vzíti, utrpěti porážku.

dē-trūdo, *ere, trūsī, trūsum* 1) strčiti (dolů), sraziti, sehnati, svrhnouti (alqm, alqd; ex, de, a re n. s pouh. abl.); — spec.

(nepřítele) vytisknouti (odněkud), zatlačiti, vypuditi; 2) tisknouti někoho k něčemu, doháněti, nutiti: *ad belli necessitatem d. T* donutiti k válce; *nec me in paupertatem ipse detrudam T* aniž se sám uvrhnu (přivedu) do chudoby.

dē-truncō, *āre, āvī, ātum* 1) odděliti, odtíti od trupu (pně): *caput d. O* utíti; 2) metou. osekati, oklestiti, zkomoliti: *arbores d. L.*

dē-turbō, *āre, āvī, ātum* 1) prudce sháněti (dolů), svrhovati, sráželi; zahánětі, zatlačovati, zapuzovati, vytisknouti (alqm de, ex, a re n. s pouh. abl.): *caput orantis deturbat terrae* (dat. cíle) *V* hlavu prosícího srubne k zemi; 2) metaf. vypuditi z něčeho, zbaviti, oloupiti o něco: *d. spe* (*ex spe*) *C* připraviti o naději.

Deucaliōn, *ōnis, m.* [*Δευκαλίων*] Deukalion, syn Prometheův, řecký Noe. Při potopě světa zachráněn byl pouze on a manželka jeho Pyrrha, a ti stvořili opět nové lidstvo. Odt. adj. **Deucaliōnēus**, *a, um* Deukalionův, deukalionský.

deūnx, *uncis, m.* [*de a uncia*, t.j. (jedna) uncie schází, méně uncie] jedenáct dvanáctin (assu i jiného předmětu).

de-ūrō, *ere, ussi, ūstum* spalovati.

deus, *ī, m.* (v pl. *dī, dīs*, pozd. *deī, deīs* a *dīī, dīīs*) [z **deiuos*, odk. nepř. pády *dīvī* atd., v. *dīvus*] bůh, božstvo: *di meliora* (*melius*) sc. *dent* nedejž bůh, chraň bůh; *in dis est O* jest v moci bohů; *iacebat multo deo* (= *Baccho* = = *vino*) *victus V* vínem přemožen; *dis votisque reliquit O* zůstavil vůli bohů; *interpres deum L* vykladatelka vůle bohů, věštkyně bohů; metaf. (dle nauky řeckých filosofů, na př. Pythagory) božská duše světová. — V pozdější době často užíváno *deus* o císaři a velmoži vůbec.

dē-vastō, *āre, āvī, ātum* na dobro) zpustošiti, vypleniti; pohubiti.

dē-vehō, *ere, vēxī, vectum* (dolů) svážeti; přiváželi, dopravovati; zavézti; (pass.) (dolů) jeti, plaviti se.

dē-vēlō, *āre, āvī, ātum* odhalovati.

dē-veneror, *ārī, ātus sum* (vroucně) klaněti se, vzývati (alqm).

dē-veniō, *īre, vēnī, ventum* 1) sejíti (dolů), přijíti, dostati se, doraziti, stihnouti někam, octnouti se někde (ad alqm; ad, in alqd, básn. s pouh. acc.; 2) metaf. přejíti, obrátiti se k něčemu: *ad iuris studium d. C.*

1. dē-versor, *ārī, ātus sum* [verb. intens. od *devertor*] odchýliti se (od cesty), zajeti (jako host n. cizinec), staviti se u někoho, uhostiti se, ubytovati se, býti hostem (abs., apud alqm, in loco).

2. dēversor, *ōris, m.* [*deverto*] host.

dēversōrium, *ī, n.* [*deverto*] zájezdný příbytek, hospoda, hostinec; útulek, (s přihanou) pelech: (obr.) *commorandi d., non habitandi C* útulek k dočasnému, ne ke stálému pobytu; *studiorum, non libidinum d. C* stánek studií, ne vášní; *flagitiorum omnium d. C* útulek, pelech všelikých neřestí.

dēverticulum, *ī, n.* [*deverto*] 1) odbočení (od hlavní cesty); pobočná cesta: *deverticula petere Cu*; obr.) *deverticula amoena L* půvabné (příjemné) odbočky, episody; 2) hospoda, hostinec; útočiště, skrýše, pelech.

dē-vertō, *ere, tī, sum* ve význ. intrans. a medialně **dēvertor** (perf. však vždy akt. *deverti*) 1) odvraceti se (od své cesty, odbočiti (s cesty); obrátiti se, zabočiti někam (re, a re; ad alqm; in alqd); — spec. zajeti, zastaviti se, uchýliti se, zavítati, ubytovati se, uhostiti se u někoho (ad alqm, in alqd): *in hortos, in quibus devertebatur* (= *deverticulum habebat*) *Saturninus T* v nichž bydlel; 2) metaf. a) odchýliti se, uchýliti se (v řeči); b) uchýliti se k něčemu: *meas devertor ad artes O.*

dēvexus, *a, um* [*deveho*] 1) táhnoucí se dolů, schýlený, skloněný, sklonitý; srázný, -pádný; (o řece) stékající, přitékající, tekoucí: *amnis d. ab Indis V*; (o souhvězdí) skloněn (k západu), zapadlý: *d. Orion H*; subst. **dēvexum**, *ī n.* sráz, spád, svah.

Dēviciācus viz *Diviciacus.*

dē-vinciō, *īre, vinxī, vinctum*, 1) (pevně) uvázati, připevniti; 2) metaf. upoutati, připoutati; — spec. α) spoutati; β) zavázati (si vděčností), zavděčiti si.

dē-vincō, *ere, vīcī, victum* (úplně), na hlavu poraziti, přemoci, pokořiti, udolati, podmaniti: *Mettius Tullo devictos hostes gratulatur L* Mettius blaho-

přeje Tullovi k úplné (dokonalé) porážce nepřátel; (obr.) *suffragia largitione devicta C* zotročení hlasovací svobody podplácením; (praegn.) *devicta bella V* války vítězně dobojované, vítězně skončené; *devictam Asiam subsedit adulter V* na vítěze Asie (t. j. Troje) záletník si počíhal.

dēvinctus, *a um* [vl. part. perf. pass. od *devincio*] upoutaný, zavázaný; zcela (vděčností) oddaný: *neque quis* (= *quibus*) *me sit devinctior alter H* a jimž nikdo (druhý) nade mne není více oddán

dē-vītō, *āre, āvī, ātum* vyhnouti se, uvarovati se; uniknouti (alqm, alqd.)

dē-vius, *a, um* [*de via*] 1) (jsoucí, ležící) od cesty, s cesty, scestný; odlehlý, vzdálený; (jsoucí) stranou, ústranný, (žijící, bydlící) o samotě: *iter devium NT* ústranná cesta; poboční cesta, stezka; subst. *dēvia, ōrum, n.* místa, kam noha lidská nevkročí: *per invia ac devia decurrunt L* horem pádem dolů sebčhnou; — spec. jsoucí s cesty, zatoulaný, zaběhlý, těkavý; 2) metaf. odbočující od pravé cesty, pošetilý, nerozumný, nestálý: *quid potest esse tam devium, quam animus eius, qui ... C.*

dē-vocō, *āre, āvī, ātum* 1) svolávati (shora dolů); metaf. *defixa caelo d. sidera H* stáhnouti s nebe (kouzelným říkáním); 2) odvolávati (alqm de, ex, a re); metaf. *non avaritia ab instituto cursu devocavit C* nesvedla (nezlákala, nezvábila) s ustanoveného směru plavby lakota.

dē-volō, *āre, āvī, ātum* 1) sletěti (shora dolů); metaf. sběhnouti; 2) odletěti; metaf. odkvapiti.

dē-volvō, *ere, volvī, volūtum* váleti (shora dolů), svalovati (alqd de, e re n. s pouh. abl.): *corpora devolvunt in humum O* svalují se k zemi; (básn.) *pensa fusis devolvunt V* s vřeten spřádají vlnu; (*Pindarus*) *nova verba devolvit H* nová válí slova (jako bystřina balvany), proudu nových slov bučeti dává; (medial.) *devolvi* valiti se (dolů), řítiti se, sklesnouti; metaf. *devolvere retro ad stirpem! L* (jen) se sval, sklesni k (svému nepatrnému) rodu.

dē-vorō, *āre, āvī, ātum* 1) pohltiti, pozříti, spolknouti; 2) metaf. a) (jmění) pohltiti, stráviti, utratiti, promarniti; b) (nepříjemné s trpkostí) spolknouti, potlačiti, utajiti, (trpělivě) snésti: *lacrimas d. O*; *paucorum dierum molestiam d. C*; c) hltati něco, dychtivě ssáti do sebe: *verbum d. C*; *spem d. Cu*; *spe devoratum lucrum C* zisk naději (již) shltnutý.

dēvōtiō, *ōnis, f.* [*devoveo*] 1) zaslíbení (bohům); — spec. α) zaslíbení bohům podzemským (na usmířenou), obětování; β) zaříkávání, zaklínání, zaklínací formule: *carmina et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum T* kouzelná zaříkávání na Germanikovo jméno, vyrytá v desky olověné.

dēvōtus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *devoveo*] a) zaslíbený, posvěcený: *devota morti corpora H*; *sica initiata ac devota C* dýka zasvěcená a zaslíbená (k vraždě); — spec. zaslíbený bohům podzemním (na usmířenou), zaslíbený zkáze, prokletý: *devota arbor H*; b) věrně oddaný; subst. zaslíbenec, posvěcenec: *cum DC devotis Cs* se 600 věrnými.

dē-voveō, *ēre, vōvī, vōtum* 1) zaslibovati, zasvěcovati (božstvu); — spec. α) zaslibovati bohům podzemním (na usmířenou: *d. se pro patria L* zasvětiti se smrti za vlast; β) proklínati, klnouti: *artes d. O*; *d. natum suum O*; 2) metaf. zaslibovati, zasvěcovati, věnovati: *se amicitiae d. Cs*; *cui* (sc. *gloriae*) *me uni devovi Cu* kteréž jediné život jsem zasvětil.

dexter, *t(e)ra, t(e)rum* [srov. δεξιτερός, δεξιός] (komp. **dexterior**, *ius*, superl. **dextumus** a **dextimus**) 1) pravý, (jsoucí) v pravo, na pravo, na (po) pravé straně: *neu te dexterior rota ducat O* příliš v pravo; *dextris adducor litora remis O* veslováním (vesluje) v pravo dostihuji břehu; *quo tantum mihi d. abis? V* kam tolik v pravo mi odcházíš; *apud dextumos S* u nejkrajnějších v pravo, u nejkrajnějších na pravém křídle; 2) metaf. a) (t. t. mluvy augurské; dle způsobu přejatého od Řeků, u nichž znamení s pravé strany pokládána byla za příznivá) příznivý, šťastný; (o osobách) milostivý, blahovolný: *sidera caelo dextra feras V* příznivé (plavbě) hvězdy na nebi) zjednej; *dextro Apolline O* s přízní, s blahovůlí Apollinovou;

b) zručný, obratný; příhodný, vhodný: *quis rebus d. modus?* V kterak vhodný způsob k vykonání věci (úmyslu); *dextro tempore H* při vhodné příležitosti.

dext(e)ra, *ae*, *f.* (sc. *manus*) [srov. *δεξιτερή* sc. *χείρ*] 1) pravice (v plur. paže): *dextram dare* podati pravici (na znamení přátelství n. věrnosti); *dextrā* po pravici, v pravo; 2) meton. a) slib věrnosti (učiněný podáním pravice), věrnost (věrné) slovo: *fallere dextras V* zrušiti slib (věrnosti); *renovare dextras* (=*foedus*) *T*; *quam petitis, iuncta est mihi foedere dextra V* spolek, jehož žádáte, uzavřel jsem již smlouvou (t. j. hostinným přátelstvím s Anchisem); b) pravice (odznak síly, chrabrosti), síla, chrabrost.

dext(e)rē adv. [*dexter*] obratně, zručně: *nemo dexterius fortunā est usus II* nikdo neužil chytřeji štěstí; *dextere obire officia L* obratně konati služby.

dexteritās, *ātis*, *f.* [*dexter*] obratnost.

dextrōrsum n. **dextrorsus** adv. [z **dextro-vorsum*] vl. obráceně (směrem) v pravo; v pravo, na pravo.

Dīa, *ae*, *f.* [*Δία*] staré poetické jméno ostrova Naxu. *O.*

Diablintēs, viz *Aulerci* 2) *Cs.*

diadēma, *ātis*, *n.* [*διάδημα*] 1) modrá stuha, bíle protkaná kolem tiáry, znak moci královské u Peršanů, diadem, čelenka; 2) meton. diadem, důstojnost královská, koruna královská.

Diagorās, *ae*, *m.* [*Διαγόρας*] znamenitý zápasník z ostrova Rhodu za válek perských *C.*

dialectica, viz *dialecticus.*

dialectice, adv. [*dialecticus*] dialekticky, po způsobu dialektiků, logicky.

dialecticus, *a*, *um* [*διαλεκτικός*] příslušný k dialektice, k umění vědecky (logicky) rozmlouvati, dialektický; subst. α) **dialecticus**, *ī*, *m.* dialektik; β) **dialectica**, *ae*, *f.* (sc. *ars*) dialektika; γ) **dialectica**, *ōrum*, *n.* (sc. *praecepta*): dialektika, dialektické poučky: *in dialecticis C* v logice.

Diālis, *e* [srov. *deus, divus, dies, Diespiter*] příslušný Jovovi, Jovův: (*flamen*) *Dialis* kněz Jovův. Odt. též příslušný (flaminovi) knězi Jovovu.

dialogus, *ī*, *m.* [*διάλογος*] rozmluva (vědecká, zvl. filosofická).

Diāna, *ae*, *f.* [srov. *deus, divus, dies*] dcera Jovova a Latonina, sestra Apollinova, bohyně luny, později též lovu a nočních kouzel. Odt. **Diānius**, *a*, *um* Dianin; subst. **Diānium**, *ī*, *n.* (sc. *templum*) svatyně Dianina (v Římě na svahu Caelia).

diarium, *ī*, *n.* [*dies*] denní strava (vojínův, otroků, vězňů a p.)

dica, *ae*, *f.* [*δίκη*] žaloba, právní pře (spor), proces.

dicācitās, *ātis*, *f.* [*dicax*] vtipnost, šprýmovnost; — spec. (s příhanou) prostořekost, uštěpačnost.

Dicaearchus, *ī*, *m.* [*Δικαίαρχος*] peripatetický filosof a slavný zeměpisec, žák Aristotelův *C.*

dicātiō, *ōnis*, *f.* [1. *dico*] prohlášení; přijetí (vstoupení) v občanský svazek (jiné obce).

dicāx, *ācis*, adj. vl. rád mluvící; vtipný, šprýmovný; — spec. (s příhanou) prostořeký, uštěpačný.

diciō, *ōnis* *f.* (nom. nebyl v užívání) [srov. 2. *dico*] vl. právo ukazovati, právo poroučeti; poručenství, moc, právo; svrchovanost, panství, vláda: *in dicione alicuius esse C* býti v moci něčí = = v poddanství něčím, býti podroben někomu; *suae dicionis facere L* podrobiti si; *dicionis alienae fieri L* býti podroben jinému, pozbýti samostatnosti.

dicis, gen. [od 2. *dico*] (jen ve spojení) *dicis causā* jen aby se něco řeklo; pro jméno, na oko.

1. dicō, *āre*, *āvī*, *ātum* [od *dīcō*, *ere*] vl. slavnostně ohlásiti; 1) zaslíbiti, posvětiti, zasvětiti: *ille inter numina dicatus Augustus T* mezi bohy vřaděný; 2) metaf. zasvětiti, věnovati, oddati, odevzdati: *se in clientelam alci d. Cs* odevzdati se někomu v ochranu.

2. dīcō, *ere*, *dīxī*, *dictum* [srov. *δείκνυμι*] vl. ukazovati: 1) ukazovati; — spec. α) (u)stanoviti, určiti; umluviti, slíbiti: *pretium d. muneris H*; *legem sibi dixerat ipse O* byl sám si stanovil pravidlo; *ius d.* (vl. ukazovati právo) souditi; *praetor ei diem dixit C* položil rok, určil den k (soudnímu) stání; β) (s dvojím acc.) jmenovati, voliti někoho někým: *alqm dictatorem d. CL*; 2) ukazovati řečí, díti, říkati, zmiňovati se, praviti, pověděti, prohlašovati, tvrditi, jistiti: (abs.)

incredibile dictu k víře nepodobno; alqd, alqm (*Tencteri, quos supra diximus* o nichž jsme se svrchu zmínili); de re, alci alqd, s acc. c. inf., v pass. s nom. c. inf.: *dicor, diceris* ... praví se (o mně), (já) prý ..; — (s *ut, ne*) kázati, žádati, aby ..: *sententiam d. C* hlasovati; *sacramentum d.* přísahati; *causam d.* vésti právní spor (viz *causa* II a); spec. α) vysloviti; β) mluviti (ve shromáždění, veřejně) řečniti, míti řeč: *pro reo d. C* mluviti za (ve prospěch) obžalovaného, hájiti obžalovaného; (praegn. proti *facere* jednati) výmluvně mluviti: *nec mihi d. promptum, nec facere est isti O*; γ) jmenovati, nazývati, zváti: *alqd a* n. *de re* dle něčeho, s dvojím acc.; v pass. s dvojím nom. slouti: *Meropis dici cupiens O* touže býti zván synem Meropovým; δ) (vysvětlovací) *dico* ve vsutých větách: míním, totiž; ε) (slovy) líčiti, popisovati, vypravovati; (o věštbě) prorokovati; (o básníku) opěvati, velebiti, oslavovati; (verše) skládati: *dicar deduxisse modos H* budu slaven, veleben, že ....

Dictaeus, *a, um* diktejský (od hory kretské Dikte, zasvěcené Diovi). Odt. synekd. kretský: *Dictaeus rex* (= *Iuppiter* n. *Minos*).

dictamnus, *i, f.* n. **dictamnum,** *ī. n.* třemdala, jesenka (hojivá bylina, která rostla na kretské hoře Dikte a měla prý moc vytáhnouti hroty šípů vniklé do těla).

dictāta, *ōrum n.* viz *dicto.*

dictātor, *ōris, m.* [*dicto*] diktátor, nejvyšší úředník a) v některých městech italských; b) v Římě. Diktatura byl úřad mimořádný, kterého bylo užíváno, kdykoli se viděla potřeba, aby veškeré *imperium* (v. t.) bylo soustředěno v rukou jednoho muže, t. j. za povážlivých vnitřních bouří neb za nebezpečné války. Diktatura jest obnovení moci královské. Doba úřadování byla omezena na 6 měsíců. Zpravidla na základě snesení senátu jeden z konsulů jmenoval (t. t. *dictatorem dicere,* zřídka *creare, facere, legere*) diktátora. Ostatní úředníci byli mu podřízeni. Často jmenován byl diktátor k vykonání zvláštních úkolů, na př. aby zatloukl roční hřeb v chrámu Jova Kapitolského (*clavi figendi causā*), aby doplnil senát, aby vystrojil hry a j. Pozdější diktatury, Sullova a Caesarova, mají s diktaturou právě vypsanou jen jméno společné, pod kterým tito mužové uchvátili protizákonně nejvyšší moc ve státě. Caesarova diktatura byla přechodem k monarchii.

dictātōrius, *a, um* [*dictator*] diktatorův, diktatorský: *invidia dictatoria L* závist proti diktatorovi.

dictātūra, *ae, f.* [*dictator*] diktatura, diktatorský úřad, hodnost.

dictiō, *ōnis, f.* [2. *dico*] mluvení, rčení, vyrčení; — spec. α) přednášení, přednes, přednáška, promluva; β) (t. t. soudní) *causae d.* přednášení své věci před soudem, hájení se, obrana; γ) odpověď věštírny, věštba: *data d. erat L.*

dictitō, *āre, āvī,* — [verb. frequent. od frequentativa *dicto*] (opět a opět) říkati, říkávati, hlásati, vyhlašovati, tvrditi, jistiti (abs., alqd. s acc. c. inf.): — spec. hlásati předstíraje: *Numitor hostes invasisse urbem dictitans ... ostendit L* předstíraje.

dictō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequent. od *dico*] opětně říkati: *nomina d. H* říkati, šeptati jména do ucha; — spec. α) předříkávati, diktovati. Odt. subst. *dictāta, ōrum, n.* diktát, úkol; praegn. slova po někom odříkávaná, papouškování: *nam ista vestra ... dictata sunt C*; β) (poněvadž vznešení Římané nepsali sami, nýbrž otrokům diktovali, odt. =) psáti, skládati: *carmina d. H.*; *versūs d. H.*

dictum, *ī, n.* [vl. part. perf. pass. od 2. *dico*] řečené; výrok, slovo, vyjádření, výpověď: *dicta dare V* promlouvati slova; *dicta non falsa O* neklamné pověsti; *res dicta secuta est O* po slovech následoval čin; — spec. α) průpověď; β) vtipné slovo, vtip: *in te dicta dicere C*; γ) rozkaz, nařízení: *dicta peragere O* vykonati rozkaz; δ) dané slovo, slib, přípověď: *dictis manere V* státi ve slovu: ε) slovo, výrok věštírny, věštba.

Dictyn(n)a, *ae, f.* [*Δίκτυννα* od *δίκτυον*] síť vl. (lovecké sítě strojící] přímení Diany jakožto bohyně lovu.

Dictys, *yos, m.* [srov. *δίκτυον* síť] 1) jméno rybáře *O*; 2) jméno Kentaura *O.*

1. Dīdō, *ūs n. ōnis, f.* zakladatelka a královna karthaginská.

2. dīdō, *ere, dīdidī, dīditum* [*dis* a *do*] různo dávati; 1) rozdělovati; 2) *metaf.* (pověst) roznášeti, šířiti.

dī-dūcō, *ere, dūxī, ductum* 1) rozváděti; rozvírati, otvírati, roztahovati, rozvinouti: *ordines d. T*; *d. alqm ab alqo O* (mocí) rozvésti od sebe, rozloučiti; 2) rozváděti, rozdělovati, oddělovati, roztrhnouti, rozptylovati: *amnis in rivos diductus T* řeka rozvedená v potoky; *assem in centum partes d. H*; *d. manum hostium S* rozptýliti brannou moc nepřátel; (obr.) *diductam civitatem (esse) T* že rozdvojena obec; *iis in studia diductis T* když se rozdělili ve strany, když se přidali k jedné neb druhé straně; *in curas animo diducitur omnes V* zmítán jest na mysli starostmi všelikými.

Didymae, *ārum, f.* [*δίδυμαι* sc. *νῆσοι* dvojostroví] Didymy (dva ostrůvky v aegejském moři nedaleko Syru) *O*.

Didymēon, *ī, n.* [*Διδυμεῖον*] svatyně Apollinova v městě zvaném Didyma nedaleko Mileta v Ionii *Cu*.

diēs, *ēī, m.* (*f.* v klass. prose jen v sing. a to ve významu „určitý den, termin“) [srov. *dius, deus*] 1) den (obecný t. j. denní doba, čas od rána do večera, neb hvězdářský, t. j. doba od východu do východu slunce); — spec. denní světlo, denní jas: *cum die O* s úsvitem; *inmissus d. terret umbras O* vpuštěné denní světlo děsí stíny (zemřelých); a) meton. námaha dne, práce denní, zaměstnání denní, události dne: *exercere diem V* konati denní práci; 2) určitý den, určitá doba, lhůta (zvl. o terminu soudním): *diem Scaevolae dixit C* oznámil, určil rok (lhůtu) Scaevolovi (aby se dostavil k soudu), pohnal Scaevolu k soudu; a) (usouzený) den záhuby, zhouby, smrti: *stat sua cuique dies V* každému usouzen den záhuby; *diem proferre H* odročiti den zhouby (zkázy); b) výroční den, svátek: *Silvano sacrare lucumque diemque V*; 3) synekd. doba, čas, lhůta: *sexenni die Cs* v šestiletní lhůtě; *dies rerum verbis terere T* dobu činů mařiti řečmi; *cadat ante diem V* předčasně; *filius ante diem patrios inquirit in annos O* dříve než čas; *post diem longam O* po dlouhé době, za dlouhý čas; *nulla dies memori vos eximet aevo V* žádný čas nevyhladí vaši památku; *multa d. rettulit in melius V* mnohé věci čas obrátil k lepšímu.

Diēspiter, *tris, m.* = Juppiter.

diffāmō, *āre, āvī, ātum* [*dis* a *fama*] rozhlašovati, roznášeti (alqm, alqd); — spec. (s příhanou) uváděti ve zlou pověst.

differentia, *ae, f.* [*differo*] rozdíl, různost.

dif-ferō, *differre, distulī, dīlatum* I transit. 1) roznášeti, rozšiřovati: *castra vi fluminis differebantur T* nával vody roznášel tábor; *membra d. H* roznésti, rozchvátiti údy; *medium in diversa quadrigae distulerant V* v půli čtverospřeží roztrhlo (jej) v různé strany; 2) metaf. roznášeti řečí, pověstí (alqd, alqm, s acc. c. inf.): *pars imminentes dominos variis rumoribus differebant T* část o budoucích vladařích šířila různé řeči; 3) odkládati něco, s něčím, oddalovati, protahovati (alqd): *distulit ira sitim O* hněv zapudil (na okamžik) žízeň; *dilatam dimicationem velle L* přáti si odkládání boje; (s inf.) *quaerere distuli H* (o tom) pátrati jsem odložil, o tom nyní pátrati nechci; (o osobách) uchovávati (pro budoucí dobu, odkazovati (na pozdější dobu): *decimum dilatus in annum (Hector) O* ponechán byl (svým pádem) na desátý rok; *quo vivacem differtis anum? O* k čemu život prodlíte stařeně; *decimum quos distulit Hector in annum V* jimž (jediný) Hektor protáhl válku do desátého roku; *distulerant eum tamquam maiora meritum T* odložili jej (t. j. odměnu jemu), jakoby si byl větší zasloužil; *dilatus segnitiā ducis ... flagitavi T* byv zadržen liknavostí vojevůdcovou snažně jsem prosil; *candidatos d. T* odkazovati uchazeče (na dobu pozdější); II intrans. rozcházeti se, odchylovati se, lišiti se (abs., ab alqo n. ab re, cum re, s dat.; re něčím, v něčem): *tragico d. colori H.* odchýliti se od tragického výrazu; neos. *differt* jest rozdíl, záleží na tom.

differtus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *differcio*] nacpaný, napěchovaný, přeplněný, hemžící se (s abl.): *corpus odoribus differtum T* mrtvola naplněná vonnými mastmi.

difficilis, *e* [*dis* a *facilis*] 1) nesnadný, těžký, namahavý: *ianua d. O* dvéře, jež nesnadno (opět) nalézti; *moderatio in difficili est L* umírněnost

jest nesnadná; — spec. α) (o prostorách) nesnadný, obtížný přístupem, nepřístupný, neschůdný, příkrý; β) (o postavení v čase) trudný, krušný, nepříznivý, zlý, nebezpečný; 2) metaf. (o osobách a povaze) ten, s nímž nesnadno jednati, nepřístupný, nevrlý, nevlídný, (mrzout); svéhlavý, umíněný; neúprosný, nepodajný.

difficiliter adv. [*difficilis*] nesnadno, těžce.

difficultās, *ātis f.* [*difficilis*] 1) nesnadnost, nesnáz, obtíž, obtížnost; nouze: *hiemis d. Cs* krutá zima; *d. rerum S* těžké postavení; 2) metaf. (o povaze osoby) nepřístupnost, svéhlavost *C.*

difficulter adv. [*difficilis*] nesnadno, těžce, trudně.

diffīdentia, *ae, f.* [*diffido*] nedůvěřivost, nedůvěra v někoho, v něco (alcis, alcis rei): *diffidentiam rei simulare S* tvářiti se, jakoby si nedůvěřoval.

diffīdō, *ere, fīsus sum* [*dis* a *fido*] nedůvěřovati (si), nemíti důvěry (naděje), nespoléhati, zonfati nad... (alci, alci rei, s abl., s acc. c. inf.): *d. rebus suis CSL* nemíti důvěry ve vlastní síly (moc), zoufati nad svým postavením (stavem), zoufati sám nad sebou; *haud d. L* býti pln důvěry, nikterak nepochybovati.

dif-findō, *ere, fidī, fissum* rozštěpiti, rozděliti, rozpůliti: *tempora plumbo diffidit V* olovem roztříštil skráně; (obr.) *diffidit urbium portas vir H* (zlatem) roztříštil, otevřel si brány měst muž; *ei triste omen diem diffidit L* jemu neblahé znamení den rozštěpilo, přerušilo, zmařilo (tak že musilo jednání býti odloženo na jiný den).

dif-fingō, *ere, finxī, fictum* vl. způsobiti, že něco od původní podoby se liší; přetvořiti, přeměniti: (praegn.) *diffingas retusum in Massagetas ferrum H* překuj otupělou ocel a obrať ji proti Massagetům; metaf. *non tamen irritum efficiet neque diffinget infectumque reddet H* přece neučiní neplatným, ani nezmění, ani neodčiní...

diffīsus, *a, um* viz *diffīdō.*

dif-fluō, *ere, flūxī,* — 1) roztékati se, rozplývati se: (obr.) *ubi per socordiam vires diffluxere S* když nečinností síly (tělesné) se rozplynou, jsou ty tam; 2) metaf. rozplývati se (rozkošemi, rozmařilostí).

dif-fugiō, *ere, fūgī,* — rozutéci se, rozprchnouti se, rozptýliti se; prchati, mizeti.

diffugium, *ī, n.* rozprchnutí se, útěk.

dif-fundō, *ere, fūdī, fūsum* 1) rozlévati, vylévati; med. rozlévati se, prouditi: *vina diffusa H* víno stočené (z velkých sudů do menších nádob); *medicamentum se diffundit in venas Cu* lék vniká do žil; *undanti animam diffundit in arma cruore V* (s) tryskající (proudící) krví vylévá život na zbroj; 2) metaf. a) rozlévati, šířiti; med. šířiti se, rozkládati se: *haec dea virum diffundit in ora V* tuto zvěst rozsévá bohyně v ústa mužů; *equitem latis diffundite campis V* jízdou zaplavte širé nivy; *dederat comam d. ventis V* nechala vlasy rozpuštěny vláti po větru; *Claudia a quo diffunditur gens V.* od něhož Kl. rod jest rozvětven; b) rozptylovati, rozveselovati: *diffudit vultūs O* rozveselila svou tvář; *diffusus nectare O* rozjařen nektarem; *ut et bonis amici quasi diffundatur (virtus) et incommodis contrahatur C* že i štěstím přítelovým se rozveseluje i neštěstím skličuje (kormoutí).

diffūsē, *adv.* [*diffusus*] rozptýleně, rozvláčně.

diffūsus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *diffundo*] 1) rozvětvený, rozložitý; 2) rozvláčný, obšírný.

Digentia, *ae, f.* potok v Latiu (u sabinského statečku Horatiova), vlévá se do řeky Anio (nyn. *Licenza*).

dīgerō, *ere, gessī, gestum* [*dis* a *gero*] 1) roznášeti, rozváděti, rozdělovati: *quam meruit poenam solus, digessit in omnes O* trestem, který zasloužil sám, podělil všechny; *novem volucres in novem digerit annos O* devět mláďat (ptáků) rozděluje na devět let (války), t. j. z počtu devíti mláďat soudí na devět let války; 2) (oddělujíc) pořádati, tříditi: *digestos capillos O* učesané; *ita digerit omina Calchas V* tak vykládá věštbu Kalchas; *matris d. annos O* počítati.

digitus, *ī, m.* 1) prst: *d. pollex Cs* palec; *d. index H* ukazováček; 2) meton. (jako míra) palec.

dīgladior, *ārī, ātus sum* [*dis* a *gladius*] vl. mečem se potýkati; bojovati, zápasiti.

dignātiō, *ōnis, f.* [*dignor*] oceňování; vážnost, důstojnost; (vážné) postavení, hodnost, důstojenství.

dignitās, *ātis, f.* [*dignus*] **1)** důstojnost, hodnost, zaslouženost, zásluhy: *pro dignitate laudare C* chváliti dle důstojnosti, jak si zasluhuje; **2)** metaf. důstojnost; **a)** (vnější, osobní) důstojnost, vážnost, čest, vzácnost: *non est dignitatis (populi Romani) Cs* nesrovnává se s důstojností (se ctí), — spec. hodnost, důstojnost, důstojenství, (vážné) postavení, stav: *dignitatis gradus C*; *principis d. T*; (též o osobách) *cum dignitates abessent L* hodnostáři; **b)** (mravní) důstojnost: *Catonis d. tuam improbitatem tegit C*; **c)** (o věcech vzbuzujících vážnost): *corporis d. N.* důstojná postava; (o stavbách) velikolepost, nádhera; **d)** strojená důstojnost, okázalost: *plus dignitatis quam fidei T.*

dignor, *ārī, ātus sum* [*dignus*] pokládati, uznávati za hodna, za slušné (alqm. alqa re): *coniugio Veneris dignata V* uznaný za hodna sňatku s Venuší (part. perf. v pass. významu od zastaralého *digno*); (s dvojím acc.) *si quem dignabitur virum O* uzná-li někoho za hodna, aby jí byl chotěm; *regem dignatus est filium Cu* krále uznal za hodna svým synem; (s inf.) *cui se dignetur iungere Dido V* s nímž se zasnoubiti Dido za hodné uznává, chce; *nullā alite verti dignatur O* nepokládá za slušné v žádného (jiného) ptáka se proměniti.

dignōscō viz **dinōscō.**

dignus, *a, um* [* *decnos*, * *degnos* souvisí s *decet*] (vl. zdobný, slušný) důstojný, hodný, zasloužilý; (o věcech) přiměřený, slušný, zasloužený (abs., s abl., s gen. se supinem 2., s qui a conj., s ut, s inf.) *d. est laude* jest hoden chvály, zasluhuje chválu; *dignum est* (= *decet*) jest hodno, slušno (s inf., s acc. c. inf.); *digna causa L* závažná, důstojná příčina; *digna merces L* zasloužená odměna; *si digna poena pro factis eorum reperitur S* trest přiměřený jejich činům.

dīgredior, *ī, gressus sum* [*dis* a *gradior*] **1)** rozestupovati se, rozcházeti se (rozejíti se), rozloučiti se, odcházeti (odejíti), vzdalovati se (abs.; s pouh. abl.; ab alqo; ab, ex re); **2)** (v řeči) uchýliti se, odbočiti.

dīgressiō, *ōnis, f.* [*digredior*] rozejití se, rozchod, odchod.

dīgressus, *ūs, m.* = *digressio.*

dīiūdicātiō, *ōnis, f.* [*diiudico*] rozsouzení, rozhodnutí.

dīiūdicō, *āre, āvī, ātum*; **1)** rozsuzovati, rozhodovati; **2)** rozeznávati (alqd a re).

dī-lābor, *ī, lāpsus sum* rozpliznouti se; **1)** rozpadati se, sesouvati se: *ungula dilapsa in ungues absumitur O* kopyto rozštěpivši se v pazoury mizí; *concordiā parvae res crescunt, discordiā maxumae dilabuntur S*; **a)** zacházeti, mizeti; **2)** rozplývati se, roztékati se: *dilabente aestu T* když příboj se rozplýval, za odlivu; *nix dilapsa est L* sníh roztál; *vis mali dilapsa per artus O* síla jedu roztekši se, vnikši do údů...; (obr.) *dilapso tempore S* po uplynutí doby; **a)** metaf. rozptylovati se, rozprchnouti se, rozběhnouti se; rozšířiti se.

dī-lacerō, *āre, āvī, ātum* **1)** rozsápati, roztrhati; **2)** metaf. rozchvacovati, rozdírati: *acerbitatibus dilaceratus T* trpkostmi rozerván.

dī-laniō, *āre, āvī, ātum* rozsápati, roztrhnouti.

dī-largior, *īrī, ītus sum* štědře rozdávati: *foedera sociis, Latium* (= *ius Latii*) *externis dilargiri T* smlouvy štědře uděloval spojencům (t. j. se spojenci uzavíral smlouvy těmto výhodné), právo latinské cizincům.

dīlātiō, *ōnis f.* [*differo*] odložení, odklad; prodlení, průtah (alcis rei): *dilationem recipere L* snášeti odklad.

dīlātō, *āre, āvī, ātum* [*dis-latus*] rozšiřovati, zvětšovati; prodlužovati; *dilatari C* nabýti rozšíření.

dīlātor, *ōris, m.* [*differo*] odkládač, odkládavý člověk, odklada.

1. dīlēctus, *a, um* viz **dīligō.**

2. dīlēctus, *ūs, m.* [*diligo*] vybírání; **1)** výběr, výbor; — spec. (t. t. voj.) sbírání mužstva, odvod, mobilisace: *dilectum habere Cs* konati odvod, odváděti; **2)** meton. mužstvo sebrané: *sex milia Delmatarum, recens d.* (*copiae recens conscriptae*) *comitabantur T* vojsko nově

sebrané; *dilectūs per Gallias habitos* (*remittit*) *T* vojsko po Galliích sebrané.

dīligēns, *entis*, adj. s kompar. i sup. [vl. part. praes. od *diligo*] vl. (pečlivě) vybírající; vůb. pečlivý, dbalý, bedlivý, svědomitý, horlivý alcis rei v něčem: *veritatis d. N* pravdy milovný; *d imperii N* v povinnostech velitelských; *diligentissimus omnis officii C*; *d. ad custodiendum C* pečlivý strážce; *ipse d. fuit ad reportandum C* svědomitě vrátil; přesný, správný, důkladný: *in omni genere d. C. d. talium monumentorum auctor L*; (oxymoron) *quaedam etiam neglegentia est d. C* nepečlivost jest pečlivá; *in uno Gallinio sunt tam diligentes C* úzkostliví; ve sm. pass. i o věcech: *assidua ac d. scriptura C* ustavičné a pilné psaní; *diligentem accusationem C* pilnou, důležitou; pozorný, všímavý, obezřelý: *d ac moderatus dux T*; — spec. hospodárný, spořivý, šetrný; přičinlivý: *patre usus est diligente N*; *homo frugi ac d. C.*

dīligenter, adv. [*diligens*] pečlivě, dbale, bedlivě, svědomitě, horlivě: *d. vigilias agere N*; *quorum* (*civium*) *vobis habenda est ratio d. C*, přesně, správně, důkladně: (*antiquitatem*) *d. habuit cognitam N; diligentius rem cognoscere Cs*; *latine et diligenter loqui C* mluviti správnou a vybranou latinou; pozorně, obezřele: *iter caute diligenterque facere Cs* opatrně a ostražitě; *d. attendere C.*

dīligentia, *ae*, *f.* [*diligens*] pečlivost, dbalost, bedlivost, svědomitost: *impedimenta naturae diligentiā industriāque superare C* svědomitou pílí; *ratio et diligentia habenda est, ut . . . C* bedlivý zřetel; *diligentiam adhibere* (v. t. 2) b)) *ad rem, in rem, in re*; *d. conferre in rem C*; *eam diligentiam adhibere, ut . . . C* k tomu bedlivě přihlížeti, aby; (s gen. obj.) *sacrorum d. C* svědomité vykonávání bohoslužeb; *commoditatis dignitatisque d. C* zřetel k . . .; přesnost, správnost, důkladnost v něčem: *testamentorum d. C*; (ironicky) *ea prima Tiberio erga pecuniam alienam d. fuit T* tak projevil T. po prvé přesnost v příčině peněz; *litterarum accuratissima d. C*; pozornost, obezřelost, ostražitost, opatrnost: *mea virtute atque diligentia C*; často jako vlastnost vojevůdcova: *cur de ipsius diligentia desperarent Cs*; — spec. spořivost, šetrnost; přičinlivost: *potius diligentiā quam pretio parare N*; *vita haec rustica diligentiae magistra est C.*

dīligō, *ere*, *lēxī*, *lēctum* [* *dis-ligo* z *dis-lego*] (pův. rozkládati, děliti) 1) vybírati, voliti: *non illam de scelesta plebe dilectam esse H* tvá milenka není z podlé chátry; 2) ob. meton. oblíbiti si: *ut bonos boni diligant C* dobří lidé lnou k dobrým; *eum praecipue dilexit Cicero N*; *auream mediocritatem H*; vážiti si něčeho, míti v úctě: (*poetarum*) *semper ingenia dilexi C*; *senatum d.*; *ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse C*; míti rád, milovati (zejm. pro pěkné vlastnosti nebo zásluhy. srov. *amo*): *propter virtutem et probitatem etiam eos, quos numquam vidimus, d. C*; *tantum nimium dilexit amicum V* toliko (tím se provinil, že) příliš miloval; *omnis est natura diligens sui C* každá bytost má vlastnost, milovati samu sebe; *dilectus alicui* (dat. původový) milovaný od někoho; *paene simul visa est dilectaque raptaque Diti O* Dis skoro zároveň ji uzřel, vzplanul (k ní) láskou a uchvátil. Part. perf. pass. **dīlectus,** *a*, *um* i v platnosti adj. oblíbený, zamilovaný, rozmilý, milý, drahý, alicui někomu: *dilecti tibi poetae H* tvoji milí básníci.

dīlōrīcō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*dis*, *lorica*] (pův. rozepnouti pancíř): *eius diloricare tunicam C* strhnouti mu s prsou tuniku.

dī-lūceō, *ēre*, —,— (vl. jest rozsvětleno); metaf. býti jasný, býti na jevě; vysvítati, projevovati se: *d. fraus coepit L.*

dī-lūcescō, *ere*, *lūxī*, — [verb. inchoat. od *diluceo*] rozsvětlovati se, rozjasňovati se; spec. neos. *dilucescit* rozednívá se, svítá; *omnem crede diem tibi diluxisse supremum H* o každém dni mysli, že poslední ti zasvitl; — metaf. vyjasňovati se: *discussa est caligo*; *diluxit C.*

dīlūcidē, adv [*dilucidus*] světle; — metaf. průhledně, jasně, zřetelně: *d. perspicere C; cum mea lex d. vetet C*; *d. planeque dicere C* jasně a přímo; *docere d. L* jasně podati zprávu.

dīlūcidus, *a*, *um* [*dilucere*] světlý;

metaf. průhledný, jasný, zřetelný, zřejmý: *d. oratio C*; *verbis dilucidis utendum est C; omnia dilucidiora, non ampliora facientes C.*

dīlūculum, *ī, n.* [*dilucere*] svítání, rozednívání, úsvit: *primo diluculo nuntius venit C* hned na úsvitě.

dīlūdium, *iī, n.* [*dis, ludus*] vl. přerušení n. odklad zápasů gladiatorských; obr. *diludia posco H* žádám za přerušení zápasu.

dī-luō, *ere, uī, ūtum* [*dis-lavo* (*lavere*); v přenes. významu splynulo se slovesem *di-luo,* v němž *luo* (v. t.) = *λύω*] **1)** rozmočiti: *ne aqua lateres d. posset Cs*; rozpustiti, rozředit: *aceto bacam d. H; venenum* (acc. vnitř.) *d. L* namíchati jedu; *color diluitur O* barva se (rozřeďováním) tratí; *lacte favos et miti dilue Baccho V*; *mella Falerno diluta H* med rozředěný falernským (vzácný druh oblíbeného nápoje zv. *mulsum* v. t.); — meton. *aether pluviā sata diluit V* zaplavuje; **2)** metaf. smývati; zmenšovati, ztenčovati; rušiti, zahlazovati, spec. rozmlouvati (někomu něco): *molestias d. C* zaplašovati; *diluitur posito serior hora mero O* krátí se; *amicitias sensim d. C* přátelské svazky znenáhla rozpoutávati, uvolňovati: — spec. oslabovati, vyvraceti (důvody odpůrcovy): *res leves infirmare ac d. C* liché věci vyvrátiti a v niveč přivésti; *crimen d. C* vyvrátiti žalobu; *sic orationis flumine reprensoris convicia diluuntur C* odpor se rozplývá proudem řeči.

dīluvium, *iī, n.* n. **dīluviēs,** *ēī f.* (*H*) [*diluo*] (vl. rozmočení země); **1)** povodeň, rozvodnění, potopa: *diluvio tellus lutulenta recenti O; diluvio miscere V* viz *effundo; cum fera diluvies quietos irritat amnes H* když dravý příval vzbouří klidné řeky: *Aufidus diluviem minitatur agris H* hrozí zaplavením; **2)** metaf. zkáza, záhuba, spoušť: *diluvio ex illo V* (o zničení Troje).

dīmachae, *ārum, m* [slovo řecké = *διμάχαι*] *trecentos quos dimachas appellant adiungit Cu* tři sta tak zvaných „dimachů“ (druh vojska Alexandra Vel., bojující dvojím způsobem t. j. buď na koních nebo jako pěší, podle potřeby).

dīmānō, *āre, āvī, ātum* [*dis, mano*] roztékati se; metaf. rozšířiti se, rozhlásiti se, roznésti se: *meus labor vitaeque ratio dimanavit ad existimationem hominum latius commendatione ac iudicio meorum C* nabyly jména v širších kruzích doporučujícím úsudkem mých krajanů.

dīmēnsiō, *ōnis, f.* [*dimetior*] rozměření, vyměření: *d. quadrati C* měření.

dī-mētior, *īrī, mēnsus sum* [*dis, metior*] (přesně) vyměřovati, rozměřovati; meton. vytyčiti; *campum ad certamen d. V; (studium) dimetiendi paene caeli atque terrae C*; spec. *syllabas dinumerare et d. C; versum d.* stanoviti rozměr verše. Part. perf. *dimensus* mívá význ. pass.: (*domum*) *iam dimensam et exaedificatam C* vyměřený; *opere dimenso Cs* po vyměření díla (t. tábora); *tigna dimensa Cs*; *a quo essent illa dimensa C*; *certis dimensum partibus orbem V* kruh (roku), rozměřený na určité díly; *castra dimensis principiis legionum manus ostendant T* podle rozměrů shromáždiště; *d mensis vicorum ordinibus T* domy (byly stavěny) v pravidelných řadách.

dī-mētō, *āre, āvī, ātum* [*dis, meto*] n. **dīmētor,** *ārī, ātus sum* ohraničiti, vytyčiti; meton. vyměřiti: *locum castris d L*; metaf. (měřením) stanoviti, určiti: *siderum cursus dimetati C*

dīmicātiō, *ōnis f.* [*dimico*] boj (zvl. tuhý), půtka, bitva, seč, zápas: **1)** *nec magni certaminis* (gen. qual.) *ea d. fuit L* boj se skončil bez velkého zápasu; *nostri cum nullam dimicationem recusarent Hirt.* žádné srážce se nevyhýbali; *non tulēre dimicationem L; universae rei d., d. ultima L* rozhodný boj; *illam pugnam parva dimicatione commissam arbitraris? C* což snad ona bitva byla spojena jen s malým potýkáním? **2)** metaf. boj, zápas, alicuius rei o něco, zejm. nebezpečný zápas, meton. nebezpečí (zvl. při soudním řízení): *vitae dimicationes C*; *d. capitis C* zápas o život, na život a na smrt; *in dimicatione fortunarum C* v nebezpečí hrozícím hmotné existenci; *in extremo discrimine ac dimicatione fortunae C* ve svrchovaně napjatém postavení; (*Porsinnam*) *moverat subeunda d. totiens, quot coniurati superessent L* P. pohnulo pomyšlení, že jeho životu hrozí tolikeré nebezpečí,

kolik spiklenců zbývá; *ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo C* od nebezpečného pokusu.

dī-micō, *āre, āvī, ātum* (*dimicuisse O*) [*dis-mico*] (vl. blýskati meči) **1)** potýkati se, zápasiti, bojovati, bíti se (usilovně): *manum conserere atque armis d. Cs*; *turris, ex qua dimicabat Cu*; *proelio d. Cs* bojem se utkati; *acie d. L*; *si ancipiti proelio dimicaretur Cs* nastane-li boj se dvou stran; *d. de aliqua re* ob. bojovati o něco (k dosažení něčeho, *μάχεσθαι περί τινος*); *d. pro aliqua re* bojovati za něco, pro něco (k ochránění něčeho, *μάχεσθαι ὑπέρ τινος*): *nec de imperio, sed pro salute d. Cu*; *de victoria d. Cu*; *de summis rebus d. N* o nadvládu; *d.* (*debemus*) *paratius de honore et gloria quam de ceteris commodis C*; – *d. pro legibus, pro libertate, pro patria C*; **2)** metaf. bojovati, zápasiti; namáhati se, usilovati o něco (zejm. kde hrozí ztráta něčeho n. nebezpečí, zvl. při soudním řízení): *omni ratione erit dimicandum C*; *inter dimicantes competitores L*; *d. de aliqua re* zápasím o něco, jde mi o něco: *d. de liberis L* zápas (na soudě) vésti o děti; *Timotheo de fama dimicanti deesse N* když mu jde o čest; *de vita gloriae causa d. C* nasazovati život pro slávu; *in hoc discrimen accingere, ut capite dimices tuo L* že nebudeš jist životem; *de repulsa d.* nebýti jist před odmrštěním.

dīmidiātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *dimidio, are*, srov. *dimidium*] rozpůlený, poloviční: *epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis fere C* skoro celé druhé polovice; *ferre plus dimidiati mensis cibaria C* nositi potravu více než na půl měsíce.

dīmidium viz násl.

dīmidius, *a, um*, adj. [*dis-medius*] v půli rozdělený, rozpůlený; poloviční; **1) a)** klass. ve spojení *dimidia pars* = subst. **dīmidium,** *ī, n.* polovice, polovička, polovina, půle: *luna est maior quam dimidia pars lunae C*; *dimidium tributi L* o polovici menší poplatek; *se dimidium eius, quod pactus esset, daturum C* polovici ujednané odměny; *dimidio* (abl. mensurae) *maior* dvakrát větší; *parte dimidia auctas copias L* zdvojnásobené; **b)** jiné vazby: *dimidium fere spatium confecerat N* měl skoro půl cesty za sebou; *dimidiae sinuantur cornua lunae O* rohy polovičního měsíce (měsíční čtvrti); (přísl.) *dimidium facti qui coepit habet H* „s chutí do toho, je půl hotovo“; **2)** (obr.) *animae dimidium meae H* (o příteli Vergiliovi); *dimidia parte superstes ero O* polovicí své bytosti (o manželce); (*ut*) *dimidius patrum sit, dimidius plebis L* náleží zpola mezi patricie, zpola mezi plebeje.

dī-minuō, *ere, —, —* [*dis, minuo*] rozděliti v malé částky, rozdrobiti; rozbiti: *caput d. Pl*; klass. *deminuo* v. t.

dīmissiō, *ōnis, f.* [*dimitto*] rozeslání, rozpuštění: *d. libertorum ad diripiendas provincias C*; propuštění: *classis inops propter dimissionem propugnatorum C.*

dī-mittō, *ere, mīsī, missum* [*dis, mitto*; v rukopisech a vydáních klassiků bývá zaměňováno s *demitto* v. t.] **I 1) a)** rozesílati: *speculatoribus in omnes partes dimissis Cs*; *dimissis circum municipia litteris Cs*; *nuntios d. Cs*; *per omnem oram, qui prospicerent hostium, classem dimissis L* byly rozestaveny stráže, aby . . .; bez udání předmětu *dimisit circum omnes provincias Cs* poslal po všech provinciích; *levem armaturam dimittit L* rozkáže rozptýleně (ve volných odděleních) postupovati; **b)** rozpouštěti: *concilium dimittit Cs*; *senatum d. C*; – spec. *exercitum d. Cs, C* („demobilisovati“); *convivium bucinā d. T* (v táboře římském a také makedonském byl počátek i konec večerní hostiny ve stanu vojevůdcově ohlašován zatroubením), *L*; *ludis dimissis L* po skončení her; – metaf. *amicitias d. C* rušiti přátelské svazky; **2) a)** odesílati, vysílati, propouštěti: (*Antigonus*) *plerosque militum ex praesidiis ad regem dimiserat Cu*; *omnem ab se equitatum noctu dimittere Cs*; *Iuturnam fratris d. ab armis V* odvésti od bojujícího bratra; – spec. *neque quemquam* (*nautarum*) *esse dimissum C* nebyl propuštěn *neque uxorem dimittere volebat C*; – básn. (*agellum*) *bonos solitum Variam dimittere patres H* jenž vysílává do V. (= z něhož chodí t. na trh); **b)** pouštěti, propouštěti (uechati jíti): *ho-*

stem ex manibus Cs; aliquem ex custodia d. L z vězení; *familiarissimum suum a se d. C* pustiti od sebe; *non prius duces ex concilio dimittunt Cs*; (prolept.) *d. equos V* sesednouti s koní; s doplňkem: *dimittit omnes incolumes Cs* bez pohromy; (*Hannibal*) *neminem nisi victum dimisit N* nikoho nepustil jinak než jako přemoženého; *saucium inde ac fugatum dimittit Cs* na konec jej zraněného zažene odtud na útěk; *dono quam si dimittar onustus H* jako kdybych se loučil dary obtížen; metaf. *unde simul primum me dimisere Philippi H* jakmile mě odtamtud (z vojny) F. propustily. **II** metaf. **1)** rozesílati, vysílati: (*Daedalus*) *ignotas animum dimittit in artes O* vysílá, obrací mysl k neznámým uměním; *aciem partes dimittit in omnes O* na všechny strany zrak svůj vysílá; **2)** pouštěti (z rukou), zanechávati něčeho, upouštěti od něčeho, vzdávati se, zříkati se, spouštěti se něčeho: *speratam praedam ex manibus d. Cs*; *Demosthenem* (meton.) *non dimittis e manibus C* nedáváš z rukou; *captam d. Troiam O* vzdáti se dobyté T.; *exploratam victoriam d. Cs* pustiti z rukou jistě vítězství; *occasionem, tempus d. C Cs N* propásti; *spem d.* vzdáti se naděje, zanechati; *condiciones pacis d. Cs* přerušiti vyjednávání o mír; *imperium d. N* vzdáti se vlády; *Sequani principatum dimiserant Cs*; *iracundiam suam rei publicae d. Cs* odložiti ve prospěch obce; *dimitte fugam V* nech útěku; *praeterita instantia futura pari oblivione dimiserat T* vše stejně zapomínaje pustil s mysli; *dimittere commemorationem nominis C* nechati vymizeti památku jména; *vitam alieno arbitrio d. N* opustiti život; (*philosophia*) *prope dimissa revocatur* filosofická soustava již skoro opuštěná jest obnovována; part. perf. pass. jako subst. *quantum dimissa petītis praestent H* oč lepší jest, co opustil, než to, čeho si přál; — spec. (o penězích) odpustiti: *tributa d. T*; (o místě) opustiti: *locum, ripas Cs.*

dī-moveō, *ēre, mōvī, mōtum* [*dis, moveo*; v rukopisech a vydáních klassiků bývá zaměňováno s *demoveo*, v. t.] v různé strany pohybovati něčím; **1)** rozlučovati, rozdělovati, rozkládati, rozháněti: *rubum d. H* rozhrnouti; *Caecina dimota turba consul incessit T* středem rozděleného lidu (= když se lid rozstoupil); *dimovit obstantes propinquos H* proklestil si cestu, prodral se zástupem příbuzných; — spec. *glaebam d. aratro O V* rozorávati, brázditi; *cinerem d. O* rozhrábnouti; rozrážeti: *dimotis undis O*; (*Apollo*) *spirantis dimovet auras V*; *rauca dimovit talibus ora sonis O* hučivé rty takovými slovy otevřel (o bohu řeky Tiberu); — metaf. *ab eo qui hos dimovit, te depulsum putas C* od toho, jenž vstoupil mezi tyto (o kandidátech úřadu); **2)** odsouvati, oddalovati, odstraňovati, odklízeti; zaháněti: *dimotis omnibus T* všechny odstraniv; *multitudo se dimovit L* odstoupil; *faciem litore* (*non*) *dimovet H* neodvrací; *dies corticem dimovebit amphorae H* odstraní korek; *Aurora polo dimoverat umbram V* stín zahnala s nebe; *ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem T* jakoby strhl stěny a veřejně ukazoval; metaf. *equites, quos spes societatis a plebe dimoverat S* jež naděje ve spojení (s senatory) odcizila lidu.

Dindymus, *ī, m.* (se. *mons, Δίνδυμον* sc. *ὄρος*) n. **Dindyma**, *ōrum, n.* (*τὰ Δίνδυμα* se. *ὄρη*) **1)** hora v Mysii u města Kyziku; **2)** pohoří na hranici Frygie a Galatie u města Pessinuntu (nyn. Muraddagh). Tato obě místa byla proslavena kultem bohyně Kybely (Veliké Matky), *O V*, jež byla dle toho nazývána přijmím **Dindymēnē** (*Δινδυμήνη* sc. *Μήτηρ*) *H.*

dīnōscō, *ere, nōvī*, n. starší **dignōscō** [*dis, (g)nosco*] **1)** (poznávati rozdíl), rozpoznávati, rozeznávati: *vix ut dignoscere possis* (*geminos catulos ursae*) *O*; *dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas T* nerozeznal bys podle nějakého hýčkání; **2)** (uznávati rozdíl), rozlišovati, líšiti: *qui civem* (*non*) *dignosceret hoste H* jenž by nedělal rozdílu mezi (domácím občanem a cizincem) přítelem a nepřítelem; *curvo d. rectum H* rovné od křivého (v mravním smyslu).

dīnumerātiō, *ōnis, f.* [*dinumero*] rozpočítávání; počítání: *d. noctium ac dierum C*; — spec. (term. tech.) *C* výčet (*ἀπαρίθμησις*), řečnická figura.

dī-numerō, *āre, āvī, ātum* [*dis, numero*] **1)** rozpočítávati, vypočítávati: *tanta sunt varietate, ut eorum molestum sit d. sententias C* tříditi; — spec. vypočítávati peníze, vypláceti: (*Octavianus*) *centuriat Capuae, dinumerat C* vyplácí žold; **2)** (přesně) počítati; sčítati: *d. stellas C; Aeolis dinumerat noctes O* počítá noci; *tempora V; regiis annis dinumeratis C* spočítáme-li léta vlády králů; *generis d. gradus O* počítati pokolení (generace) rodu, t. j. jak starý jest rod; *de syllabis dinumerandis loquemur C*

Diō (tvar latinisovaný) n. **Diōn,** *ōnis m.* [*Δίων*] vlast. jméno mužské, zvl. Dion, urozený Syrakusan, syn Hipparinův, svak Dionysia I.; * asi r. 404 př. Kr., byl přítelem Platonovým; s Dionysiem II. se znepřátelil, byl od něho vypuzen ze Sicilie, z Řecka podnikl proti němu výpravu r. 357, Dionysia s trůnu zahnal, ale sám se stal tyranem; r. 354 byl zavražděn.

Diodōrus, *ī, m.* [*Διόδωρος*] vlast. jméno mužské, zvl. **1)** D. z Iasu v Karii, filosof školy megarské, pověstný dialektik, žil na dvoře Ptolemaia Sotera; **2)** D. z Tyru, Kritolaův žák a nástupce v řízení filosofické školy peripatetické, žil ve 2. stol. př. Kr.

Diodotus, *ī, m.* [*Διόδοτος*] všestranně vzdělaný stoik, Ciceronův učitel dialektiky, mathematiky, musiky a jiných umění; poslední léta života strávil v domě Ciceronově; † r. 59 př. Kr.

dioecēsis, *is, f.* [*διοίκησις*, původ. správa] (správní) okres, kraj; *omnium dioecesium, quae cis Taurum sunt C.* Okresy byly tvořeny od Římanů v dobytých zemích, zejména na východě, k usnadnění administrativy tak, že význačnějším městům byla přikazována a podřizována okolní území (regio) a celkům tak povstalým ponechána větší nebo menší samospráva.

dioecētēs, *ae, m.* [*διοικητής*] správce důchodů, nejvyšší důchodní: *d. fuit regius C* správce královských důchodů (o úředníku egyptského krále).

Diogenēs, *is, m.* [*Διογένης*] vlast. jméno mužské, zvl. **1)** D. z Apollonie na Kretě, filosof za doby Perikleovy; ve filosofii zaujímal sprostředkující stanovisko mezi Anaxagorovým *νοῦς* a Anaximenovou naukou o vzduchu jako prapůvodu všeho, co jest; **2)** D. ze Sinopy, pověstný kynik, vrstevník Alexandra Vel.; **3)** D. ze Seleukie v Syrii, zvaný *ὁ Βαβυλώνιος*, stoický filosof, žák Chrysippův. S Karneadem a Kritolaem přišel r. 155 př. Kr. jako člen vyslanectva athenského do Říma; po vyřízení svého poslání přednášeli o filosofii, což mělo veliký význam pro rozvoj filosofie u Římanů.

Diomēdēs, *is, m.* [*Διομήδης*] vlast. jméno mužské zvl. D., syn Tydea z Kalydonu, účastník výpravy t. zv. epigonů proti Thebám, po dědu Adrastovi vládce v Argu; účastnil se války trojské a v Iliadě jest jeden z nejstatečnějších hrdin řeckých; dle pohomerských bájí opustil po návratu od Troje k vůli své nevěrné ženě Argos a dostal se do Italie do země krále Dauna (t. j. do sev. Apulie), jenž mu za poskytnou pomoc dal své království a dceru za manželku: *Diomedis urbs V O* = Argyrippa (*Arpi*, v. t.); *Diomedis campus L* rovina v Apulii, sev. od řeky Aufidu. Adj. **Diomēdēus,** *a, um* Diomedův: *Diomedeos Aeneas fugerat enses O*; *Diomedeae insulae* sev. od hory Garganu, na nich byl prý Diomedův hrob.

Diōn v. **Diō.**

Diōna, *ae,* n. **Diōnē,** *ēs f.* [*Διώνη*] vlast. jméno řecké bohyně; původ. bohyně deště a pramenů, dcera Okeanova, záhy byla uvedena v souvislost s Afroditou a buďto s ní byla ztotožňována nebo jmenována její matkou, odtud *Dione comitata Cupidine parvo O*; (*Venus*) *tertia Iove nata et Dionā C*; adj. **Dionaeus,** *a, um* Dionin, Dionský: *Dionaei Caesaris astrum V* Caesara, potomka Dionina; *Dionaeo sub antro H* v Dionské (Dioně zasvěcené) jeskyni; subst. *Dionaea* (*Διωναίη*) = *Dione*: *Dionaeae matri V* matce Dioně (Veneře).

Dionȳsius, *ī, m.* [*Διονύσιος*] vlast. jméno mužské, zvl. **1)** Dionysius I. (Starší), který se stal r. 406 př. Kr. za válek Syrakusanů s Kathagiňany vládcem nad Syrakusami a částí Sicilie (*ἄρχων Σικελίας*); straničtí dějepisci starověcí vylíčili jej jako typ tyrana a vypravovali o něm v tom smyslu mnoho anekdot; † r. 367; **2)** Dionysius II. (Mladší), syn

a nástupce předešlého, známý zejména svými styky s Platonem; Platon chtěl skrze něho uskutečniti své politické ideály, ale zklamal se v něm. Od Diona byl D. II. r. 357 zahnán s trůnu, ale po zavraždění Dionově zmocnil se vlády po druhé; úplně od něho osvobodil Syrakusy Timoleon r. 343; **3)** slavný hudebník, učitel Epameinondův *N*; **4)** D. z Herakleie Pontské, žák Zenonův, nejdříve stoik, později se oddal učení kyrenaiků nebo Epikurovu (zakusiv prý tělesné bolesti) *C*; **5)** *tune, Syri Damae aut Dionysi filius, audes H* jména otroků, uvedená za příklad.

Dionȳsus, *ī, m.* [*Διόνυσος*] řecký bůh plodnosti a života v přírodě, zejména dárce vína; významný v řecké mystice; dle obyčejné báje syn Diův a Semelin; u Římanů zván obyčejně svým druhým jménem (Bakchos) *Bacchus* v. t.; i pl. *Dionysos multos habemus C* (podle různých genealogií).

Dioscūrī, *ōrum m.* [*Διόσκουροι*] Dioskurové, synové Diovi a Ledy, manželky Tyndarea, krále lakedaimonského (byly však i jiné genealogie), zvaní Kastor a Polydeukes (*Castor* a *Pollux,* v. t.), pův. dvě jasné hvězdy souhvězdí Bližence (Gemini) ve zvířetníku, významné pro plavce, kteří proto vzývali Dioskury jako své ochránce. Jejich kult kvetl zejména ve Spartě, kde byli především ideály bojovníků. U Římanů byli ochránci stavu jezdeckého. Příslovečnou se stala jejich bratrská láska.

diōta, *ae, f.* [isol. acc. *δίωτα* od *δί-ους*] dvouuchá nádoba, (amfora): *deprome Sabinā merum diotā H* ze sabinského ucháče (t. j. se sabinským vínem).

diplōma, *atis, n.* [*δίπλωμα* (srov. *διπλοῦς*) vl. co jest na dvé přeloženo] listina; — spec. **1)** pověřovací, věřicí list (glejt), průvodní list (které byly vydávány od státních úřadů v Římě nebo v provinciích, za doby císařské od císařů nebo jejich jménem, aby zabezpečovaly majiteli na cestách ochranu a podporu) *C T*; **2)** za císařské doby (dvorní) dekret, patent (obsahující doporučení, pověření, jmenování, udělení privilegia a pod.)

Dipylon, *ī, n.* [*Δίπυλον*] hlavní brána v Athenách na sev.-záp. straně, vedoucí z Kerameiku Vnitřního do Kerameiku Vnějšího, na cestě k Akademii („Dvojitá" brána; vl. dvě brány, spojené zdmi a uzavírající prostranné nádvoří; její vlastní jméno bylo *Θριάσιαι πύλαι*: *porta ea (Dipylon) maior aliquanto patentiorque quam ceterae est L.*

dīrae, Dīrae v. **dīrus.**

Dircē, *ēs, f.* [*Δίρκη*] pramen u Theb v Boiotii *O.* Dle pověsti byla Dirke původně manželka Lyka, krále v Thebách; protože týrala příbuznou Antiopu, dali ji Antiopini synové Amfion a Zethos usmrtiti divokému býku; z její krve vytryskl pramen po ní nazvaný. Odt. adj. **Dircaeus,** *a, um* [*Διρκαῖος*] dirkajský, dircký = thebský, boiotský: *Amphion D. V* (poněvadž se narodil v Boiotii a vystavěl hradby thebské); *D. cycnus H* o básníku Pindarovi, jenž se narodil v Kynoskefalich nedaleko Theb.

dīrēctē, adv. [*directus*] přímo; spec. *directe ad perpendiculum Cs* (přímo dle olovnice) svisle; — metaf. (*dicere*) *directe, sicut natura ipsa tulerit C* (o přirozeném slovosledu).

dīrēctō adv. přímo, rovně: (*atomus*) *cum pondere d. deorsum feratur C* přímo dolů; *Phoenices directius gubernant C* přímějším směrem; *supra ea tigna d. transversas trabes iniecerunt Cs* trámy v pravém úhlu (přes sebe) přeložené; — metaf. zpříma, rovnou, bez okolků: *d. arma petere L.*

dīrēctus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *dirigo*] (v rukopisech a vydáních klassiků též *derectus*) přímo řízený; **1)** přímý, rovný, (ležící) v rovné čáře: *non tuba directi, non aeris cornua flexi,* (gen. qualit.) *O* ani trouba z kovu rovného, ani rohy z kovu zakřiveného, ani kovová trouba rovná, ani rohy zakřivené; *cornu magis directum Cs* přímější, méně ohnutý; (*arborum*) *directos in quincuncem ordines C* řady stromů vysázených v podobě pětky (na kostce); *directos via quinque perarcūs O* cesta přes pět pásem; — spec. *α)* vodorovný: *trabes directae Cs*; *β)* kolmý, příkrý, strmý, srázný; *fossa lateribus directis Cs* s kolmými stěnami; (*Henna*) *ab omni aditu circumcisa atque directa est C* se všech stran jest příkrá a srázná; (*locus*) *utraque ex parte d. Cs*; **2)** metaf. přímý, (pronesený) bez okolků; upřímný,

prostý: *directa percontatio L* přímý dotaz.

dirēmptus, *ūs, m.* [*dirimo*] rozloučení, rozklad *C*

dīreptiō, *ōnis, f.* [*diripio*] rozchvácení: plenění: *direptiones sociarum urbium L*; *urbem relictam direptioni et incendiis C*; *Syracusarum d. C* vyplenění; (s gen. obj. osob.) *expilationes direptionesque sociorum C* olupování a plenění spojenců; vůb. loupení něčeho: *argenti maximeque vini foeda d. C.*

dīreptor, *ōris, m.* [*diripio*] rozchvatitel; plenitel, lupič: (*genus*) *praedatorum direptorumque C* lupičů a plenitelů; *cum direptoribus bonorum meorum C*; (s gen. obj. osob.) uchvatitel někoho *T.*

diribeō, *ēre, uī, itum* [*dis habeo*] vl. držeti na různých místech; jen spec. třídíti, sčítati hlasovací lístky při volbě odevzdané, konati skrutinium: *diribitae* (*sunt*) *tabellae C.*

diribitiō, *ōnis, f.* [*diribeo*] třídění, sčítání hlasovacích lístků, skrutinium *C.*

diribitor, *ōris, m* [*diribeo*] sčitatel hlasovacích lístků, skrutator *C.*

dīrigō (n. **dērigō**; toto sloveso bylo původně odchylného významu, ale v rukopisech a vydáních klassiků bývá zaměňováno s *dirigo*), *ere, rēxī, rēctum* [*dis, rego*; synkopovaný tvar *direxti V* = *direxisti*] říditi (něco jistým směrem); **I 1)** v různé strany říditi, (pravidelně) rozřaďovati **a)** spec. ve vojenství řaditi: *aciem d.* sestaviti, zříditi, seřaditi, spořádati; *naves d L;* též absol. *in frontem d. L* rozvinouti (v postavení frontální); *cum Romanae legiones contra derexerint T* až se k boji sešikují; *directis operibus Cs* náležitě umístiv, namířiv obléhací stroje; **b)** *crates directae Cs* nastrojené; *cura vicos derigendi L* péče o pravidelnost ulic; **2)** jedním směrem říditi něco, dáti (určitý) směr něčemu, mířiti, zaměřiti něco n. něčím k něčemu, někam: (*equum*) *in ipsum infestus consulem derigit L* obrátí koně proti samému k.: *ad castra vela d. Cs*; *flumina d. C* řekám dávati směr; — spec **a)** o zbrani: namířiti: *Dardana qui direxti tela manusque corpus in Aeacidae V*: meton. vystřeliti: *non primus Teucer tela direxit arcu H; certa letiferā direxit spicula dextrā O* jistý šíp vystřelil; (*Camilla*) *spicula converso fugientia dirigit arcu V* obráceným (nazad) lukem metá prchající (s ní) šípy: *Ilo* (dat.) *direxerat hastam V* po Ilovi mrštil; *vulnera d. V T* zraňující střely metati; *ferus direxit ad inguina dentes O* zaťal; **b)** (o pohybu) *huc dirige gressum V* zaměř: *cursum per auras dirigite in lucos V* letem zaměřte; *ad litora cursum d. Cs* (o lodích) plouti směrem k něčemu; *eo omnes onerariae derigebant cursum L* to byl cíl všech; **II** metaf. **1)** říditi něco k něčemu, vésti: *ad veritatem d. C; ad voluptatem artes d. C* činiti rozkoš cílem umění: pass. *dirigi* ad aliquid směřovati k něčemu: *deliberationes ad utilitatem alicuius diriguntur C*; — spec. *argumentatio dirigitur C* postupuje přímo; *quae dea sit, Bacche, dirige vatis opus O* buď vůdcem pěvcovu dílu (a ukaž), která to bohyně jest; **2)** říditi něco podle něčeho: *quo iudicium meum dirigerem C* čím bych řídil svůj úsudek; *vitam ad certam rationis normam d. C* říditi se v životě jistými theoretickými zásadami; *Antonius nihil non ad rationem et tamquam ad artem dirigebat C* ve všem se řídil methodou a jakoby umělou theorii; (*principibus*) *praecipua rerum ad famam derigenda sunt T* v nejdůležitějších věcech musí se říditi pověstí; **3)** určovati, označovati, měřiti něco něčím: *spatium* (*mensium*) *ad hunc lunae modum dirigunt Cu* určují dle této fase měsíce; *d. finem viam regiam L* určiti za hranici; *honestate dirigenda utilitas est C* má býti měřen; *neque sunt haec rhythmicorum acerrimā normā dirigenda C* nesmí se na to bráti přísné měřítko rhythmiků; *ut ad hanc similitudinem huius histrionis oratoriam laudem dirigamus C* abychom učinili příklad tohoto herce měřítkem pro výtečnost v řečnictví.

dirimō, *ere, ēmī, ēmptum* [* *disimo* z *dis* a *emo*] rozbírati; — metaf. **1)** rozkládati, rozdělovati, rozdvojovati; (*corpus*) *quod dirimi distrahive non possit C* nedělitelné a nerozlučitelné; *Hispaniam a Gallia Pyrenaei montes dirimunt Cs* oddělují; *urbs Volturno flumine dirempta L* protékané; *ut in conspectu steterunt dirimente amni L* na obou březích řeky, přes řeku; *d. so-*

cietatem civilem L; – spec. a) roztrhávati, rozváděti, dostávati od sebe (znepřátelené): *mulieres dirimere infestas acies, dirimere iras L* roztrhávaly šiky, roztrhávaly rozlícené muže; *moderatione meliorum dirempti sunt T* smírným zakročením rozumnějších mužů byli rozvedeni; b) rozhodovati, rozsuzovati: *dirimant certamina nymphae O*; *controversiam C*; (rozhodnutím) končiti: *bellum L*; často *T* m. *conficere* n. *finire*: *proelium fugā diremptum* skončila se; *diremit consiliorum diversitatem Classicus*; 2) rozrušovati, přerušovati, rušiti: *comitia d.* (term. techn. pro předčasné rozpuštění nebo zmaření sněmů, způsobené nepříznivým znamením n. jinou překážkou) *C L*; *colloquium d. Cs*; *sermonem d. C* přetrhnouti; *proelium d. Cs S*; *dirempta (esse) belli commercia T* (v. *commercium* 1)); rušiti: *pacem d. C L*; *amicitias T*; *ideo decemviros conubium diremisse L* (mezi patricii a plebeji); *affinitatem Claudius diremit T* zrušil příbuzenský svazek; mařiti: *ea res consilium diremit S.*

dīripiō, *ere, ripuī, reptum* [*dis-rapio*] I rozchvacovati; 1) roztrhávati, rváti, sápati: *Hippolyte ... cum consternatis diripereris equis O*; 2) rozchvacovati, rozbírati: *praedas bellicas S*; *diripuere aras V*; – spec. pleniti, popleniti: *direptum oppidum atque incensum est L* vypleněno; *d. castra, portum*; *ad expilandos socios diripiendasque provincias C* k oloupení spojenců a vyplenění provincií; (absol.) *propter diripiendi cupiditatem C* z touhy po plenění; – metaf. *patrimonium dignitatis diripitur C* odkaz jest pleněn; s předm. osob. vypleniti, oloupiti někoho: *ad diripiendos Eburones Cs*; (*obsecrant Vercingetorigem, ne se diripi patiatur Cs* aby jich nenechal vypleniti; meton. (*Galba*) *qui diripuit Lusitanos N* potřel, zničil; II uchvacovati; 1) odtrhávati, strhávati: *tergora diripiunt costis* (abl. odl.) *V* kůži s žeber; *a pectore vestem d. O* strhnouti si šat s prsou; *direpto ex capite regni insigni Cu*; *ferrum a latere diripuit T* vytrhl (též *V*, jiné rukopisy *deripit*); *litore funem d. V* odvázati; *rates navalibus d. V* vytrhnouti s loďmi; 2) uchvacovati, brāti: *magnum numerum frumenti diripit Cs* velikou sílu obilí (jim) sebere; *impedimenta d. Cs*; *bona alcis d. Cs* uchvátiti, zabrati; (*pulcherrimae res*) *ex totā Asia direptae C* ukořistěné; (*Harpyiae*) *diripiunt dapes C* uchvátí.

dīritās, *ātis, f.* [*dirus*] strašlivost, děsnost; – spec. neštěstí (osudem zaviněné): *si qua invecta diritas casu foret C* (v překladě veršů Euripidových; v orig. prostě *εἴ τι πάσχοιμι*) kdyby na mne přikvapil nějaký zlý osud; (o povaze) krutost, zloba: *quanta in altero (fratre) diritas, in altero comitas C* jak strašný člověk jest jeden, jak přívětivý druhý.

dī-rumpō, *ere, rūpī, ruptum* [někdy psáno též *disrumpo*] rozrážeti, roztrhnouti, pře-, rozlomiti: *puer paedagogo tabula disrumpet caput Pl*; *dividere atque d. nubem C*; *d. imagines Galbae T* rozbíjeti; – metaf. a) *amicitias disrumpimus C* trháme přátelské svazky; *dirumpi necesse est humani generis societatem C* společnost lidská musí se roztříštiti; *homo diruptus dirutusque C* zničený člověk; b) *dirumpi* α) puknouti, prasknouti (zlostí, závistí): *dirumpatur licet ista furia C*; *dirumpor dolore C*; β) *dirupi me paene in iudicio C* byl bych se přetrhl (namáháním).

dī-ruō, *ere, uī, ŭtum* [*dis-ruo*] 1) a) rozervati; rozbořiti, sbořiti: *urbem C L*; *muros N*; *urbem ad solum d. Cu* srovnati se zemí; *omnia Bacchanalia d. L* všechny svatyně Bakchovy; bourati, strhnouti: *domum L*; *nova diruunt, alia aedificant S*; b) odervati: *arbusta diruta ripis* (abl. odl.) *V* strhané, odervané; 2) metaf. a) *monumentum d. H* zničiti; *Claudius agmina ferrata diruit H* rozbil železné šiky; (*sententia*) *diruit, aedificat H* boří, staví (t. j. dělá nové a nové plány); b) spec. *aere* (abl. odl.) *dirui* (vl. býti odtržen od platu) nedostati platu (trest, jehož bylo užíváno proti vojákům za přestupky proti kázni, ku př. když se nedostavili včas do tábora nebo do služby); odt. *in quibus (castris aleatoris) cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est C* (posměšně o Verrovi) ačkoli se horlivě dostavoval do jeho ležení, přece přišel o peníze.

dīrus, *a, um*, adj. [srov. *δεινός*; *Servius* ve výkladu *V*: *Sabini et Umbri,*

quae nos mala, dira appellabant; na některých m. není jisto, zdali tam bylo pův. *dirus* či *durus*] strašný, hrozný, děsný, příšerný; a) (ve smyslu sakrálním) *d. nefas V; dira detestatio H* strašné prokletí, *L: d. dapes O* (o Tereovi, který jedl maso ze svého syna); *diri sacrorum ritus T* černé, kouzelnické obřady („černokněžnictví"); *religio dira loci V* posvátná hrůza před místem; — spec. (o zlých znameních) zlověstný: *diri cometae V; bubo, dirum mortalibus omen O* zlé znamení; *exta sine capite, quibus nihil videtur dirius C;* b) (vůb. o osobách i věcech) *dira canam O* hrozné věci; krutý: *d. exitium V; dira venena H; d. noverca O; dea dira O* (o Kirce); *d. Necessitas H; diraе sollicitudines H; d. vox V* příšerný; *quae mens tam dira V* úmysl hrozný; *regnandi, lucis tam dira cupido V* tak hrozná (= velká) touha; *d. hydrops H* zlá vodnatelnost; *dirus Afer H* (= Hannibal); *Caci facies dira V O* hrozný; *dux effosso oculo dirus ore* (abl. vztah.) zohyžděný. Odt. adj. sm. subst. **dīrae**, *ārum, f.* a) zlá znamení: *dirarum obnuntiatione neglecta C;* b) kletby: *diris agam vos H* mé kletby vás budou štváti; *meditatas compositasque diras imprecabatur T* kletby naň svolával; c) **Dīrae**, *ārum* jm. vlast. = *Furiae*, Litice *V; ultrices Dirae V* mstitelky Litice; 1 sing. *Dirae cognovit stridorem V.*

1. dīs, *dītis*, adj. [nepřímé pády j. *dītis* vznikly pravidelným stažením z *divitis* od *dives*, dle nich pak vytvořen 1 nom. *dīs;* abl. sing. *dītī*, gen. pl. *ditium;* kompar. *dītior*, sup. *dītissimus*] významem = **dīves** v. t.

2. Dīs, *Dītis, m.* [překlad řeckého jména *Πλούτων* („Bohatý" = *Ἀιδης*), které samo též se v lat. vyskytuje (*Pluto*, v. t.)] vlast. jméno, bůh podsvětí přejatý od Řeků (starší domácí byl Veiovis v. t.), manžel Persefonin (Proserpinin); v náboženství řím. vystupuje spolu s Proserpinou po prvé r. 249 př. Kr., kdy byly k jejich uctění a usmíření konány t. zv. *ludi Tarentini* (t. v.) Jméno D. mělo větší význam v poesii než v kultu; posléze užíváno ho k označení bohů podsvětí a smrti i u jiných národů (ku př. *Cs* jmenuje D. u Gallů, *T* v městě Sinope); *Dis pater C; sacvus D. V; niger D. O;* meton. podsvětí *V.*

dis-cēdō, *ere, cessī, cessum* I 1) krátceti v různé strany, rozcházeti se, rozptylovati se; a) *populus ex contione discedit S; coetu soluto discedunt Nereides O;* (neosob.) *ab concilio, ex contione discediturr Cs* schůze se rozejde; *ex hac fuga auxilia discesserunt Cs; contionem d. in manipulos iubet T* rozejíti se, nastoupiti v manipuly; *longe inter se discesserant N* daleko od sebe se rozptýlili, rozložili (ubytovali); (obr.) *hinc vos, vos hinc discedite H* sem odstupte; spec. *ut sodalitates decuriatique discederent C* aby se rozešly (t. j. byly zrušeny); b) rozestoupiti se α) (o osobách) *discessere omnes medii V* na dvě strany; metaf. *in duas partes discedunt Numidae S* rozdvojí se; — spec. o hlasování v senátě, jež se dělo skutečným rozstoupením (srov. *ire in sententiam alcis*): *d. in sententiam alcis* přistoupiti k něčímu mínění; *in alia omnia d. C L* viz *alius* spec. α); *discediturr in hanc sententiam L* toto mínění má většinu, vítězí; β) (o věcech): *cum terra discessisset magnis imbribus C* rozsedla se, rozpukala se; *alta iubet d. flumina V; caelum discedit C V* otvírá se; básn. *scaena versis discedit frontibus V* jeviště se otvírá po proměně pozadí; 2) krátceti odněkud, odcházeti, odstupovati: a) α) *cum ab eo nusquam discederem C* ač jsem od něho (nikam) ani na krok neodcházel; *legati a Caesare discesserant Cs; d. ab amicis C* rozloučiti se s přáteli; *discedens dedit oscula O* při rozchodu, loučení; personif. *audivi quartanam a te discessisse C* zimnice tě opustila, nechala; *pronuntiare, ne quis ab loco discederet Cs* aby se nikdo nehýbal s místa; — spec. *a signis d. Cs* opouštěti prapory; — eufem. opustiti někoho, odpadnouti od někoho: *d. a nobis Cs; commemorantes discessisse se a Perseo L* že odešli od P.; β) ex *hibernis d. Cs* opustiti; *ex aede d. C, e curia C; e Gallia d. Cs; ex conspectu castrorum Cs;* γ) řídčeji de *foro discessimus C; de colloquio discessum L* od rozmluvy; δ) *Brundisio d. C; discedite templo O* vyjděte z chrámu. ε) (s udáním cíle): *Numidae in proximos colles dis-*

cedunt *S* ustoupí na návrší; *d. ad urbem V*; ζ) absol.: *quodsi me noles usquam discedere H* nebudeš-li chtít mě nikam od sebe pustiti; *misere d. quaerens H*; obraz.: *sol discedens H* (= zapadající); metaf. *qui d. animum censent*; b) spec. term. techn. voj.: odtáhnouti, hnouti se, ustoupiti, odraziti: *d. ab Gergovia Cs*; *quas (legiones) longius discessisse cognoverant Cs*; s doplňkem n. přísl. určením o výsledku boje: *superiorem (victorem) proelio (pugna) d.* vyjíti z boje jako vítěz; vrch, pole obdržeti, vyhráti, zvítěziti; *victum d. S* porážku vzíti, utrpěti, utržiti; *aequo (pari) proelio (Marte) d. N L* skončiti boj nerozhodně; *postquam (equus) victor discessit ab hoste H* vyšel (od nepřítele) z boje jako vítěz; *fugae specie discessum (est) T* výsledek byl podoben útěku; dle toho term. techn. o soudě: *superiorem d. C* zvítěziti, vyhráti (při); *liberatum d. N* býti osvobozen; *a iudicio capitis maximā discessit gloriā* (abl. způs.) *N* ze soudu (= z processu) vyšel s velikou slávou; *ut spoliis ex hoc iudicio ornati discedant C*; *si istius iniuria impunita discesserit C* vyvázne-li bez trestu; — obr. *discedo Alcaeus puncto illius H* Alkaiem jsem na konec od něho prohlášen (t. j. chválí mě jako druhého A.) II metaf. 1) odcházeti odněkud, odstupovati, odlučovati se od někoho: *d. a societate communis concilii L* vystoupiti ze svazu; *d. a vita C* rozloučiti se se světem; *prius a se poterit quisque d. quam ... C* odloučiti se sám od sebe (od své osoby); *hic discessu meo discessit a sese C* po mém odchodu rozešel se sám se sebou (t. j. zpronevěřil se svým zásadám); *magnitudine timoris a constantia atque a se discessit C* ztratil pevnost a byl bez sebe; 2) ustoupiti od něčeho, zanechávati něčeho, ustávati od něčeho: *d. ab oppugnatione castrorum Cs*; *d. ab armis S L* složiti zbraně; *d. a bello atque hoste Cs* ustoupiti od; *Marcellus a sua sententia discessit Cs* vzal svůj návrh zpět, odvolal; *a sperata dicendi gloria d. C* opustiti, vzdáti se slávy; *d. a iudiciis causisque C* vzdáti se řečnické činnosti soudní; 3) vzdáliti, odchýliti se od něčeho, spustiti se něčeho: *(sophistae) a re saepe discedunt C* odbočují; *a natura d. C*; *a ratione discessum est C* byla opuštěna dráha rozumu; *ab officio d. Cs* nedostáti své povinnosti, zpronevěřiti se povinnosti; *(Marius) a fide iustitiaque discessit C*; míjeti něco, nehleděti na něco: *(C. Aculeoni), cum ab hoc discesseritis, nemo anteponitur C* vyjímaje tohoto, po tomto; *amoris erga me, cum a fraterno amore discessi, tibi primas defero C*; 4) odejíti od někoho (úmyslně), odloučiti se, odtrhnouti se, odděliti se: *d. ab amicis peccantibus C*; *d. a contactu T*; 5) absol. odejíti, mizeti: *spes discessit Cs*; *sollicitudines L* přešly, přestaly; *numquam ex animo meo discedit memoria C*.

disceptātiō, *ōnis, f.* [*discepto*] rozbírání; jen metaf. 1) rozbírání něčeho (řečí), přetřásání; rokování, diskusse, debatta: *in hominum disceptationem cadere C* dostati se na přetřes, státi se předmětem rokování, diskusse; *in dicendi disceptationem vocare C* přivésti něco k řeči, činiti předmětem rokování, diskusse; *in forensibus disceptationibus iudiciorum aut deliberationum C* při veřejném rokování na soudech nebo ve sněmech; *res posita in disceptatione reorum C* věc zakládající se na výpovědech stran; *ibi non d. modo, sed altercatio fuit L*; *si verborum disceptationis res esset L* kdyby věc připouštěla dlouhé výklady; uvažování: *aut simplex est d. aut ex comparatione C* forma úvahy jest buď jednoduchá nebo přirovnávací; vyjednávání: *de Argis d. L*; *legis d. C* právní, soudní projednávání; *per disceptationem — per vim C*; *vobiscum una d. est L* s vámi máme jediné o tom jednati; — meton. rokování ve věci sporné, spor: *civium disceptationes C* soukromoprávní spory; *parva d. orta est* de alqua re *L* nedorozumění; term. techn. *ex rationis et firmamenti conflictione quaestio exoritur, quam disceptationem voco C* sporná otázka; 2) rozbírání důvodů; rozhodování; spec. rozsuzování: *veritatis d. C* o pravdě; *seditionis d. L* rozhodnutí sporu; de alqua re *disceptationem ab rege ad Romanos revocare L* pro rozhodnutí odvolati se od krále k Ř.; *ea d. L* rozhodnutí o té věci; *his, quae praesentis disceptationis essent, libera*

mandata L těm byla dána plná moc ke všem opatřením na místě samém.

disceptātor, *ōris, m.* [*discepto*] rozhodčí, rozsudí: *d. id est rei sententiaeque moderator C;* s gen. obj. *litis, iuris d. C; agrorum d. T* stran polí; *Aedui de suo iure ad Caesarem disceptatorem veniunt Cs* přicházejí k C. (jakožto rozhodčímu) o rozhodnutí stran svého práva; (*Romani*) *inter populum Carthaginiensem et regem Masinissam in re praesenti disceptatores de agro fuerunt L* na místě samém byli rozhodčími strany území; *alquo disceptatore uti C L* míti, vzíti si někoho za prostředníka; — spec. (smírčí) soudce (od stran soukromě zvolený, srov. *arbiter*): *iudicium persaepe disceptatore domestico diiudicatur C; vel severissimis disceptatoribus vitam alcis probare C* před nejpřísnějšími soudci; *disceptatorem ait se sumptum inter patrem et filium L* byl vzat za rozhodčího; *disceptatorem senatum nobis relinque T.*

disceptātrīx, *īcis, f.* [fem. k *disceptator*] rozhodčí, rozsuzovatelka: (*dialectica*) *veri et falsi quasi d. et iudex C.*

disceptō, *āre, āvī, ātum* [*dis, capto*] rozbírati; jen metaf. **1)** rozbírati řečí něco, přetřásati; rokovati o něčem, diskutovati, uvažovati; vyjednávati, smlouvati se o něco: *latius de genere quam de parte d. licet C* obšírněji lze vykládati o věcech všeobecných než o zvláštních; *de omnibus condicionibus d. C; de foederum iure verbis d. L* (slovy), široce a dlouze vykládati; *inter se de cunctis negotiis d. S* dohodnouti se vespolek o veškerých otázkách; *multum in vicem disceptato* (abl. absol.) *T* po dlouhém vzájemném vyjednávání; — meton. *cum alquo ob rem pecuniariam d. T* míti spor; **2)** rozbírati důvody něčí, rozhodovati; spec. rozsuzovati: *controversias d. C* (o sporech filosofů), *L* (o sporech soudních a politických); *de controversiis iure d. Cs Hirt S* rozhodovati spory cestou práva; *armis d. C T; sed erat non disceptando* (abl. modi) *decertandum — armis fuit dimicandum C* zápas musil býti rozhodnut nikoli cestou vyjednávání; *d. inter alquos L; ad disceptandum vocare alquem L.*

dis-cernō, *ere, crēvī, crētum* **1)** rozlučovati, rozdělovati: **a)** *terrae, urbes magno spatio discretae L Cu* oddělené; *mons, qui fines eorum discerneret S* hora, jež by dělila jejich území; *(Germani) colunt discreti ac diversi T* bydlí rozptýleni a porůznu; *septem discretus in ostia Nilus O; ubi discretas* (prolept.) *insula rumpit aquas O* kde ostrov tříští rozdělené vlny; *quod moenibus cingebatur, fulguribus discretum est T* bylo blesky protínáno; meton. *nec mors discreta fuisset O* v smrti bychom nebyli bývali odloučeni; — metaf. *discreti viribus hostium exercitus T* vojska s rozptýlenými silami; **b)** odlučovati, oddělovati: *sedes discretae piorum H; discretus labor T* oddělená práce: obr. *limes agro positus, litem ut discerneret arvis V* rozepře aby odstraňoval s polí; **2)** metaf. **a)** činiti rozdíl, rozlišovati, rozsuzovati: *d., utra pars iustiorem habeat causam Cs; (non) discernitur interdiu nocte, aequo iniquo loco pugnent* (disjunktivní otázka asyndetická) *L;* obr. (*Sithonii*) *fas atque nefas exiguo fine libidinum discernunt avidi H* dobré a zlé dělí úzkou mezí svých vášní; *eloquentia fortunā non discernitur T* při výmluvnosti nerozhoduje postavení; odlišovati, vyznačovati: *ut id saltem discerneret cohortes T; tenui telas discreverat auro V* protkala zlatými nitmi; **b)** poznávati rozdíl, rozeznávati: *d. suos Cs; d. alba et atra C; diem noctemque V; stultus auditor a sapienti iudice discernitur C; haud facile discerneres C L* nesnadno bys byl rozeznal.

discerpō, *ere, psī, ptum* [*dis, carpo*] rozškubávati, roztrhávati; rozsápati: *discerptum (esse) regem patrum manibus L; discerptum iuvenem V* (o Orfeovi); term. techn. o pokrmech: *discerpta membra gruis H* rozkrájené; *animus discerpi non potest C; (Pythagoras) non vidit discerpi deum C* že bůh jest na kusy trhán; básn. *aurae omnia* (sc. *mandata*) *discerpunt V* vítr roznese, rozvěje; — metaf. rozložiti, rozdrobiti, rozkouskovati: *res, quae proposita est, quasi in membra discerpitur C; non discerptis sententiis C.*

discessiō, *ōnis, f.* [*discedo*] **1)** rozstoupení, rozchod; — spec. o hlasování v senátě, jež se dělo v době republikánské vždy, později obyčejně rozstoupením senátorů ve stranu pro

návrh a proti návrhu: *discessionem facere* dáti hlasovati; *in hanc sententiam facta (est) d. T* tento návrh byl přijat; *senatus consultum per discessionem fit C T* usnesení senátu děje se přímo rozstoupením (t. j. bez debatty, když ji předseda pokládá za zbytečnou), bez rokování, *fit sine ulla varietate d. C* jednomyslné usnesení; 2) odchod: *desolatus aliorum discessione T.*

discessus, *ūs, m.* [*discedo*] 1) rozchod: *existimans non longinquum inter nos digressum et discessum fore C* že náš rozchod a rozloučení nebude na dlouho; — spec. rozchod, rozpuštění senátu, prázdniny senátu: *d. est C;* — metaf. *d. et secretio ac diremptus partium C; d. caeli C* otevření nebes (při blýskavici); 2) odchod: *ut me levarat tuus adventus, sic d. adflixit C; Alexandriā d. C* z Alexandrie; abl. času *discessu* nahrazuje abl. absol. a mívá též význ. příčinný: po odchodu i odchodem; *discessu mugire boves V* při odchodu; *discessu suorum perterriti Cs* nepřítomností; term. techn. voj. odtažení: *post discessum Belgarum Cs; d. C* euf. o svém vyhnanství; — metaf. *d. e vita C* (euf. o smrti); *d. animi a corpore C* odloučení duše od těla; *solis accessus discessusque C* přiblížení a vzdálení.

discidium, *iī, n.* [*discindo*] vl. roztržení; metaf. a) *d. alcis* rozloučení, rozchod s někým: *(Dido) non bene d. latura mariti V; d. coniugis C; desiderium tui discidii C* stesk způsobený rozchodem s tebou, rozloučením s tebou; absol. *discidium C* odchod (euf. o svém vyhnanství) — spec. o rozluce manželství: rozvod (srov. *divortium*): *tanta cupido si tibi discidii est O* jestliže si tolik přeješ jejich rozvedení; *Agrippa discidio domum imminuerat T; d. Octaviae T* rozvod s O., zapuzení Oktavie; b) roztržka, rozpor, různice, neshoda: *d. linguae atque cordis C* mezi jazykem a hlavou (= rozumem); *amicorum d. C* mezi přáteli; *docere, qua de causa d. factum sit C* rozkol (o filosofických školách); c) roztržení; rušení, rozvrat: *divortia atque affinitatum discidia C; d. publicorum foederum L.*

di-scindo, *ere, scidī, scissum* roztrhnouti: *d. tunicam C; (regina) discindit amictus V* (na znamení smutku); *discissos laniabant artus V;* rozštípati, roztíti, rozříznouti: *d. cotem novaculā C L;* — metaf. roztrhnouti, (náhle) přerušiti; obr. *(tales amicitiae sunt) dissuendae magis quam discindendae C* přátelství spíše párati než trhati (t. j. spíše znenáhla jich nechávati než náhle je přerušovati).

dis-cingō, *ere, cinxī, cinctum* odepnouti pás, rozpásati; uvolniti, popustiti (zejm. o tunice) *discinctā tunicā H* (v nepřepásané tunice), v pouhé košili; obr. *in sinu est (Caesar) neque ego discingor C* Caesara nosím v srdci a odtamtud ho nevytrousím; part. perf. pass. též j. adj. **discinctus,** *a, um* nepřepásaný, rozkasaný: *discincti Afri V; institor discinctus O* = punský; *discincti ludere H* udělavše si pohodlí, volně; — spec. neopásaný (vojenským pásem zv. *cingulum,* kterým se lišil voják od civilisty); *centuriones destrictis gladiis discinctos destituit L* bez pásů (a plášťů), v holých tunikách (vojenský trest; jím stižení vojáci zváni *tunicati*); odt. metaf. nevojenský, pohodlný: *discincta in otia natus O;* nevázaný, prostopášný; rozpustilý: *d. nepos H.*

disciplīna, *ae, f.* [z *discipulina* od *discipulus*] vyučování, učení, vzdělávání; vychovávání; cvičení, cvik I 1) *homines ex Amerina disciplina patris familiae rusticani C* lidé vychovaní americjskou methodou vesnického hospodáře, po amerijsku od...; *e ludo atque pueritiae disciplinis in militiae disciplinam profectus est C* z učení dětského do učení vojenského; *Cyri vitam et disciplinam legunt C; in disciplinam* alcis *tradere* alquem *C* dáti k někomu do učení, do školy; *res quarum d. est C* věci, jež (jsou) mohou býti předmětem vyučování: *vir natura, non disciplina consultus C* od přirozenosti a ne vzděláním; poučování, theorie, poučení: *vir ad usum ac disciplinam peritus C* v praxi i v theorii; *nec disciplinam modo, sed exemplum etiam* ab alquo *petere L* dostávati od někoho nejen výklady, nýbrž i příklad; *(incommoda) pro d. et praeceptis habere C* vzíti si ze škod poučení a výstrahu; v. *adhibeo* 2) b); 2) meton. a) cíl vyučování: vyučení, vzdělání, vzdělanost α) absol.: *summo ingenio homo ac disciplinā C;*

insitiva quadam disciplina doctior fieri C; β) s gen. obj. n. adj. vzdělání, výcvik v něčem, znalost něčeho, umění: *philosophorum d. C* znalost filosofie; *d. navalis C* plavecké, námořnické umění; b) prostředky vyučování; nauka, předmět, obor: *memoriae d. C* nauka o paměti, mnemonika; *d. sacrificandi L* obětní řád, ritus; *homo omnium disciplinā iuris civilis eruditissimus C* v oboru; *alia intellegendi, alia dicendi d. est C* něco jiného jest věda, něco jiného umění řečnické; pl. *disciplinae* vědy: *amnis disciplinarum et artium C;* — spec. filosofická nauka, soustava, škola; učení: *d. Stoicorum C; (Tubero) congruens cum ea disciplina, quam colebat C* učení (filosofické); c) místo vyučování, škola: *itinera disciplinarum C* do škol; II metaf. 1) kázeň: *d. ac severitas T* přísná kázeň; spec. term. techn. vojen.: *d. militaris L* vojenská kázeň: *disciplinam militarem solvere, restituere L* kázeň porušiti, obnoviti; 2) způsob, směr života, zásady; řád, mrav; politika: *d. maiorum C S L* mrav předků, zděděný; *hunc institutum meā disciplinā L* vychovaného v mých zásadách; *tenax disciplinae suae Cu* člověk, držící se svého způsobu života; — spec. (státní) zřízení, ústava: *perturbatio disciplinae veteris C* rozvrat starého zřízení; *d. civitatis, rei publicae C.*

discipula, *ae, f.* žákyně, žačka; spec. *discipularum inter cathedras H* (poněkud s pohrdáním o dívkách, učících se hudbě).

discipulus, *ī, m.* (učedlník), žák; metaf. žák, přívrženec, stoupenec, následovník.

disclūdō, *ere, sī, sum* [*dis, claudo*] 1) někam porůznu zavírati; metaf. rozlučovati, rozdělovati: *mons, qui Arvernos ab Helviis discludit Cs* dělí; *(tignis) disclusis Cs* rozepřením trámů; odlučovati, oddělovati: obr. *d. Nerea ponto* (abl. instr.) *V* vodstvu vykázati moře; *semotus a mente et disclusus C;* 2) rozvírati: básn. *d. morsus roboris V* rozevříti spáry dřeva.

discō, *ere, didicī,* — [z **di-dc-sco* reduplikací z kořene *dek* —, srov. *doceo, διδάσκω* z **δι-δακ-σκω*] 1) učiti se; naučiti se: (absol.) *ii, qui discunt Cs, discentes L* žáci; *d. alqd* něčemu: *discite iustitiam moniti V* výstrahou učte se spravedlnosti, spravedlivě žíti; *discebant fidibus* (sc. *canere*) *antiqui C* učili se na lyru; *d. ab alquo* (*ex alquo,* zř. *de alquo*) zastupuje pass. k *docere*: učiti se, býti vyučován od někoho, u někoho, absol. býti něčím posluchačem *C; disce, puer, virtutem ex me, fortunam ex aliis V* uč se statečnosti ode mne, štěstí od jiných (t. j. buď statečný jako já, ale šťastnější); (*puella*) *disceret unde preces H* (odkud) od koho by se učila; pass. *quae (artes) non facile discuntur C* jimž nelze se snadno naučiti; básn. *fractis discentem currere remis V* pokoušejícího se; studovati: absol. *ego semper me didicisse prae me tuli C* že jsem konal studia; *ego litteras Graecas senex didici C; ius civile d. C* studovati práva; — spec. *causam d. C* prostudovati při (ku př. o právním zástupci); *didici* j. perf. praes. naučil jsem se = vím, umím, zejm. inf. *in minoribus navigiis rudem esse, quinqueremes gubernare didicisse C; multa didicisse C* míti hojné vědomosti; *quae illi litteris, ea ego militando didici S* čemu oni z knih, tomu já naučil jsem se v poli; *se ita a patribus didicisse, ut Cs* že jsme tak naučeni; někdy i praes. význ. uměti: *non ignara mali miseris succurrere disco V; (Echo) prior ipsa loqui (non) didicit O; ut qui discam ne secundas quidem (res) minus discriminis habere T* poněvadž vím; 2) metaf. poznávati, poznati: *experiendo didicisse T* poznati vlastní zkušeností; *in medium discenda dabat O* naukou zjevoval; (s acc. osoby n. věci) *me discet Hiber H; illum discere nectaris sucos patiar H* aby poznal chut nektarového moku; *venientum d. voltus V* rozeznati; *haec certis d. signis V* poznati dle jistých znamení; — spec. (*Minos*) *silentum vitas et crimina discit V* zkoumá, vyšetřuje; s nepř. ot. *laesa quid faciat, disces O* poznáš, uvidíš; *discite, femineis quid tela virilia praestent O* vizte; *disce, quae censet amiculus H* slyš; s acc. n. s acc. c. inf. dověděti se, zvěděti: *casus sororis O.*

dis-color, *ōris,* adj. 1) různobarevný, (věc) různé, jiné barvy: *matrona meretrici dispar erit atque discolor H* barvou (sc. roucha) bude se lišiti (t. *matronae* nosily bílou stolu, *meretrices* barevnou

togu); *d. miles O* vojáci různých barev (t. figurky ve hře vrhcábní); *d. auri per ramos aura refulsit V* odlišný třpyt zlata (lišící se od ostatního listí); básn. *sumatur fatis d. alba (vestis) meis O* bílé roucho barvou neshodné s mým osudem (t. černým, smutným); — metaf. nepodobný; 2) pestrý.

dis-conveniō, *īre*, —, — býti neshodný, neladný, disharmonický: (*sententia*) *vitae disconvenit ordine toto H* mysl jest v neladu celým způsobem života; neos. *eo disconvenit inter me et te H* v tom jest neshoda.

discordia, *ae*, *f.* [*discors*] nesvornost, nesjednocenost; roztržka, rozkol; rozbroj: *legionum auxiliorumque discordia T* rozpor mezi . . .; *discordiae civiles S T* občanské bouře; *furere discordiis populum Romanum T* že národ ř. jest zachvácen rozbroji; metaf. *tanta est d. mentis O* takový rozpor srdce (její) dělí; rozepře, spor, různice, svár: (*odia*) *taciturnis nunc discordiis continentur C* nenávist jest obmezena na tiché třenice; *discordiae consulum adversus tribunos T* spory s tribuny; *d.* (*Pisonis*) *erga Germanicum T* nepřátelský poměr ke G.; *perfecta tibi bello d. tristi V* svár jest dovršen válkou; nepřátelství: *lupis et agnis quanta d. obtigit H;* obr. *quae in rerum natura constarent, ea* (acc. obj.) *contrahere amicitiam* (acc. subj.), *dissipare discordiam C* to sbližuje přátelství, rozptyluje svár (*φιλία — νεῖκος*; učení Empedokleovo); — spec. vzpoura, odboj, vzbouření; vypovědění poslušnosti; nekázeň: *nec deerant in exercitu semina discordiae T; cohortes discordiā temporum a legione digressae T* za všeobecného odboje; *eo discordiae ventum est T* vzpoura dostoupila toho stupně; euf. boj, válka *T.* Personif. *Discordia* Svár; jako řec. Eris byla i *D.* bohyně nepřátelství, dcera Noci, průvodkyně boha války.

discordiōsus, *a*, *um* [*discordia*] svárlivý.

discordō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*discors*] býti nesvorný, nesjednocený, rozdvojený; býti ve sváru, znesvářen: *aegra municipia et discordantia T* nepokojná a plná rozbrojů; *non aliud discordantis patriae remedium fuisse T* pro rozbouřenou vlast; nesrovnávati se, nesnášeti se, neshodovati se, svářiti se: *animus secum discordans C* jenž sám s sebou jest v rozporu; *Claudius discordantes in consilium vocat T* sporné strany; — spec. bouřiti se, vypovídati poslušnost *T;* — metaf. neshodovati se, různiti se, lišiti se: *quantum discordet parcus avaro* (dat.) *H si discordet eques H* není-li pro to lepší obecenstvo, „parterre".

discors, *cordis* adj. [*dis, cor;* opak *con-cors*] nesvorný, nesjednocený, rozdvojený: (*gens*) *tum d. erat L* byla v něm roztržka; *tum magis increscunt animis discordibus irae V* v prsou nepřátel; *discordes animis exercitus T* nesvorná vojska; *opus d. seditionibus T* líčení doby plné rozbrojů; *nil usquam turbidum aut d. esse T* že není nikde žádný nepokoj ani rozbroj; *discordi populo non aliud remedium esse T* proti rozeštvanému lidu (t. k vůli hercům); *d. cum matre animus T* nesvornost; básn. i o věcech: *discordes venti V; discordia Thebae bella movent O* přelož. rozdvojené T. (t. dva synové Oidipovi, Eteokles a Polyneikes) válku zdvihají; oxymoron: *concordia d. O H* v. *concordia* 3); *symphonia d. H* nesouzvučná, falešná hudba; *d. alci* nepříznivý, nepřátelský někomu, nevraživý na někoho; svárlivý: *discordem alci esse T* žíti s někým v neshodě, v nepřátelství; *si qua discordes iecissent T* jestliže něco v hádce prohodili; *discordia arma V* nepřátelské zbraně; — spec. odbojný, vzbouřený: *Aegyptum discordem et mobilem T* odbojný a nepokojný; *Thraecia d. agebat T* bouřila se; — metaf. neshodný, nesouhlasný; nepodobný, různý: *discordia inter se responsa L* navzájem si odporující; *ora sono discordia signant V* znamenají, že vzezření se neshoduje s řečí (t. j. že to jsou přestrojení nepřátelé); (*hostes*) *discordes moribus, linguis Cu* nepřátelé nejrůznějších mravův a jazykův.

dis-crepantia, *ae*, *f.* [*discrepo*] nesouzvučnost; meton. nesouhlas, neshoda, rozdíl, nedorozumění; spor: *maior rerum d. quam verborum C* větší neshoda ve věci než v slovech.

dis-crepō, *āre*, *āvī* (básn. i *uī*), — 1) různě zníti, nesouhlasiti: *in fidibus,*

quamvis paulum discrepent, tamen id animadverti solet C sebe menší zlozvuk; *ipsi sibi singuli discrepantes C* jednotlivci (= solisté) falešně zpívající; obr. *ut haec duo (honestas a utilitas) verbo inter se discrepare, re unum sonare videantur C* že jen jejich jména různě zní, ve věci že souhlasí; 2) metaf. nesouhlasiti, nebýti v souzvuku; neshodovati se, nesrovnávati se, uchylovati se, lišiti se, různiti se: α) absol. *videndum est, in vita ne forte quid discrepet C* aby nic nerušilo souladu; *peccata, quia discrepant, aeque discrepant C* poněvadž jsou špatné, jsou stejně špatné; *nec multum discrepat aetas V* neliší se mnoho (jejich) věk; básn. *causa latendi discrepat O* příčina jest nejistá; β) *d. a re: ea, quae multum ab humanitate discrepant C* co příliš odporuje slušnosti; *d. cum re; d. sibi,* básn. *alci: adfectio discrepans sibi ipsa C* nedůsledná; *quantum simplex nepoti discrepet H; sortilegis non discrepuit sententia Delphis H* nelišila se od D. (t. j. vyrovnala se věštbám delfským t. svou nejasností); *vino Medus acinaces discrepat H* vínu nesluší, k vínu se nehodí; *d. de re: (philosophi) de bonis rebus discrepant C* neshodují se o dobru, v příčině dobra; neos. *discrepat L* jest neshoda, spor o něčem: *non parvo numero inter auctores discrepat* (s nepř. ot.) *L* o mnoho se spisovatelé rozcházejí; *non discrepat, quin* n. acc. c. inf. *L.*

dī-scrībō, *ere, scrīpsī, scrīptum* [v rukopisech a vydáních klassiků bývá zaměňováno s **dēscrībō**, v. t.] původně čarami rozdělovati; 1) vůb. rozdělovati, děliti, rozvrhnouti: *populum in tribus tres C; in duodecim menses discribit annum L; magnam vim frumenti L; servis non ... discriptis per familiam ministeriis utuntur T* neužívají tak, aby byly úkoly rozděleny mezi čeleď; 2) metaf. a) (rozdělením) pořádati, urovnati; rozměřovati: *iura d., C* vydávati rozsudky; — spec. *agmina d. Cu* seřaditi; *cum ante equites in suam quisque gentem discriberentur Curt.* byli vřazováni; určiti; b) zříditi, ustanovovati: *hunc ordinem ex censu discripsit L* zřídil tuto ústavu; c) praegn. stanoviti, vyměřiti, uložiti, přikázati: *vecturas frumenti civitatibus Cs.*

discrīmen, *inis, n.* [*discerno*] vl. rozdělování, rozlučování; I 1) přehrada, rozhraní, hranice, mez: *cum pertenui discrimine separarentur (duo maria) C; mare et tellus nullum d. habebant O; discrimina costis qua spina dabat V* kde páteř dělila (od sebe) žebra; spec. *compositum d. erit, discrimina lauda O* stezka, pěšinka (na hlavě): — metaf. *vera a falsis nullo discrimine separantur C;* 2) mezera, prostora mezi věcmi; vzdálenost, odlehlost: *spatium discrimina fallit O* (velikou) vzdáleností mezery se tratí; obr. *tenui discrimine leti esse V* býti na pokraji záhuby; II metaf. 1) a) rozdělování, rozlišování, rozeznávání: *in vulgo non est d. C* lid nemá schopnosti rozeznávati (kritického ducha, kritiky); *nullo discrimine V* vl. bez rozlišování: α) nestranně, spravedlivě; β) bez ohledu, nešetrně, nelítostně, napořád; b) rozhodování; rozhodnutí: *alquid in discrimine est L* o něčem se rozhoduje, o něco jde; *d. facere L* rozhodovati; *d. ac dimicatio* (v. t. 2)) *fortunae C; medium rerum omnium certamen atque d. C* střed rozhodného zápasu; *in discrimine est humanum genus* (s nepř. ot.) *L* v napětí; — meton. α) rozhodný čin: *rem in d. mittere T* přistoupiti k rozhodnému činu; β) rozhodná známka, sudidlo; zkoušk a; *experiar discrimine aperto O;* γ) rozhodný okamžik, rozhodná doba, krise: *in tanto discrimine rerum L* v době tak rozhodné, vážné; — spec. nebezpečná doba, nebezpečné, kritické postavení, povážlivý stav; nebezpečenství; *salus in d. venit C* jest ohrožena; hendiad. *periculum discrimenque C* svrchované, nejvyšší nebezpečenství; *vitae d.; rem publicam in d. committere L* vydati obec v nebezpečenství; *d. adire T* podstupovati nebezpečenství; *metum ac d. ostendere T* hrozící nebezpečenství; zvl. též o soudním řízení: (nebezpečný) soud: *d. capitis intendere T* státi někomu na hrdlo; uvaliti na někoho hrdelní při; 2) rozdíl; různost, odchylka: *d. bonorum et malorum C* mezi (lidmi) dobrými a zlými; *d. inter aliquos Cu; agminum discrimina Cu* rozličné oddíly vojska; (*obloquitur*) *septem discrimina vocum V* doprovází na sedmihlasný nástroj (t. j. na sedmi-

strunnou lyru, *λύρα ἑπτάχορδος*); *tenues parvi discriminis* (gen. qual.) *umbrae O* odstíny s nepatrnými přechody; *discrimine parvo O* bez mála, téměř; *quo discrimine ripas hae linquunt, illae vada verrunt V* proč ten rozdíl, že . . .; *nullo discrimine habebo V* nebudu činiti rozdílu; *haec haud in magno ponam discrimine L* to u mne nebude valně rozhodovati, na to nebudu klásti příliš váhu; — spec. o rozdílech v občanstvu a v pravomoci úřadův: *omnia discrimina talia, quibus ordines discernerentur L* všechny rozdíly, které se činí mezi stavy v obci (= „všechno kastovnictví“); *conditor omnis in civitate discriminis ordinumque L* zakladatel rozdělení občanstva ve stavy; *discrimina rerum servabant L* šetřili právních poměrů.

discrīminō, *āre, āvī, ātum* [*discrimen*] 1) rozdělovati: *Etruriam discriminat Cassia C* protíná; 2) rozlišovati, činiti rozdíl, rozeznávati: *vigiliarum somnique nec die nec nocte discriminata tempora L* čas nebyl rozdělován dle dne a noci; *lucet via et late discriminat agros V* ozařuje široký pruh polí (vl. odlišuje od míst neosvětlených).

discrīptiō, *ōnis, f.* [*discribo* v. t.] rozdělení; rozvržení, rozvrh: *d. centuriarum L* rozdělení na centurie; *d. atque ordo C* rozvrh a spořádání (látky řečnické); meton. uspořádání, urovnání: *d. omnium corporis partium C; aedificandi d. C* stavební plán; zřízení: *discriptionem civitatis sapientissime constitutam (esse) C* obci bylo dáno velemoudré zřízení; *iuris aequa d. C* spravedlivé právní zřízení; vyměření, výměr: *haec est d. officii C.*

dis-cruciō, *āre, āvī, ātum* (významem silnější než simplex *crucio*) zmučiti, ztrýzniti; — metaf. (duševně) mučiti, trýzniti, trápiti; soužiti, sužovati; med. *discrucior* s acc. c. inf.) *C* mučí mě (vulgárně žere mě), že . . . .

discumbō, *ere, cubuī, cubitum* [*dis-, *cumbo*] rozložiti se (každý na své místo); 1) spec. při jídle (dle zvyku římského, přijatého od Řeků) uložiti se (ke stolu), rozsaditi se, zasednouti: *discubuere toris O* rozložili se na lehátkách; *strato super discumbitur ostro V* usadí se; meton. seděti (u stolu), býti na hostině, hodovati: *cum super eum Piso discumberet T* P. seděl před ním (t. na čestnějším místě); *circumdati, qui simul discubuerant T* ostatní hodovníci; 2) ulehnouti si (k spánku), jíti spat: *cenati discubuerunt ibidem C.*

dis-cupiō, *ere, īvī, ītum* (silnější než *cupio*) býti roztoužen, dychtiti.

dis-currō, *ere, currī* n. *cucurrī, cursum* 1) rozběhnouti se; rozptýliti se: *in muros discurritur V* nastane sběh na hradby; spec. ve voj.: *ad arma d. L T* rozběhnouti se do zbraně; *in cornu d. Cu* rozvinouti se (v postavení frontální); *equites discurrunt in cornua L* rozjedou se; obr. *fama tota urbe discurrit Cu* rozletí se; básn. (*Nilus*) *septem discurrit in ora V* rozbíhá se v sedmero ústí; 2) pobíhati, těkati: *deus discurrere gaudet in montibus O* (o bohu Panovi).

discursus, *ūs, m.* [*discurro*] 1) rozbíhání, rozptylování, zejm. spec. ve vojen.: *continere ab discursu (militem) L* zdržeti vojsko, aby se nerozběhlo (za kořistí); *subito discursu terga cinxerat eques T* jízda se náhle rozdělila a ze zad sevřela; *Fabii vallem latis discursibus implent O* F. široko rozptýlení; 2) běhání sem tam, pobíhání (zvl. zmatené): *Romae sueti discursus T* pochůzky; *media campi eques discursu complebat T* projížděním, harcováním; (*navis*) *libero inter ordines discursu praetervecta L* volně propluvši.

discus, *ī, m.* [*δίσκος*] diskos, touš (t. kotouč, v nejstarší době kamenný, později litý ze železa a zejména ze spěže v podobě čočkovité, o průměru 20—30 *cm*, vážící průměrně 2 *kg*). Házení diskem bylo oblíbenou částí gymnastických cvičení a závodů u Řeků již za dob Homerových, později i u Římanů a dosud se provozuje; jde při něm o to, vrhnouti d. co nejdále (u Řeků zaznamenán jest vrh skoro 30 m daleko): (*philosophorum*) *auditores discum audire quam philosophum malunt C* raději poslouchají svištění disku.

discutiō, *ere, cussī, cussum* [*dis-, quatio*] rozrážeti, pro-; I 1) roztříštiti, roztlouci, rozbíjeti: *saxo discutit ora O* roztříštiti hlavu o skálu; *aliquantum muri discussit L* část hradební zdi pobořil; *nivem d. Cs* proházeti (ale *nix discussa Cu* roztálý sníh); *discussae iubae capiti V* chochol s hlavy sražen; 2) rozháněti, rozprášiti, roz-

ptýliti, zaplašovati; rozmetati: *illos coetus d. L*; *discusso Boeotico concilio L* po rozpuštění, zrušení spolku; *sol discutit umbras V*; obr. *discussa est illa caligo C* rozptýlila se; *discutiunt (tenebras) fulmina O* blesky trhají tmy; **II** metaf. **1)** rozháněti, zahánětí, odstraňovati, odklízeti; zapuzovati: *periculum d. C L*; *disceptatio discussa est L* nedorozumění bylo odstraněno, skončeno; *discutienda sunt ea, quae obscurant C* odmítnouti (op. *sumenda*); *ebrietate discussa Cu* když vystřízlivěl; **2)** zamezovati, odvraceti; mařiti, ničiti: *res consensu patrum discussa est L; famam d. T.*

disertē, adv. [*disertus*] jasně, zřetelně, výslovně, určitě; výmluvně, plynně: *d. scribere C; disertissime planissimeque (in decreto) scriptum est L* výslovně a zcela jasně; *ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur T* (významná záměna epithet) rozkošně mluví — výmluvně tančí.

disertus, *a, um,* adj. s kompar. a sup. [z **dissertus* od *dissero* **2**)] **1)** urovnaný, určitý, zřetelný, jasný: *diserta oratio C*; **2)** o os. výřečný, výmluvný (v řečnictví méně než *eloquens*, v. t.): *eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum* (dle obecného dobrého zdání) *dicere C*; subst. *diserti, orum T* řečníci; *talibus atque aliis, in quae dolor ipse disertum fecerat O* k nimž bolest mi dala výmluvnost.

disiciō, *ere, iēcī, iectum* [*dis, iacio*] **I 1)** rozházeti, rozhoditi, rozmetati, rozptýliti, rozehnati, rozprášiti: *rates d. V; (Juppiter) nubila disiecit O; disiectas inter arenas T* mezi závějemi písku; (*Cerialis*) *navibus remeabat disiecto agmine T* s rozděleným vojskem (část plula s ním, část táhla po souši); — spec. *comas, capillos d. O* rozpustiti, rozcuchati vlasy; *disiecta comas* (acc. vztah.) s rozpuštěnými vlasy; *dide ac disice* (sc. *rem familiarem*) *Caecilius u C* rozdávej a rozhazuj; (*turbo ventorum*) *villas arbusta fruges passim disiecit T* zpustošil, zničil; **2)** rozmetati, rozraziti, rozbiti, rozervati, roztříštiti: *phalangem d. Cs; ni rota fracta ac disiecta fuisset O* kdyby se nebylo zlomilo a rozbořilo; *trunca ostendens disiectis* (spr. *deiectis*) *vulnera* (v. t.) *membris O* s odervanými údy; obr. *invenias etiam disiecti membra poetae H* (nalezl bys), poznal bys i rozhozené kusy básníka (vtipný dvojsmysl, poněvadž *d. m. p.* může znamenati **1)** „údy rozsápaného básníka", jako byl ku př. Orfeus, a **2)** „části (*κῶλα*) vytržené z verše"); strhnouti, sbořiti, sbourati: *tecta disiecta H; disiecto aeditui contubernio T;* **II** metaf. mařiti, ničiti, překaziti: *disice compositam pacem V* zruš; *haec consilia clamor militum disiecit L.*

disiectus, *a, um,* adj. [vl. part. perf. pass. od *disicio*] rozhozený, roztroušený, rozptýlený: *rara disiectaque aedificia Cs* řídké samoty; *pabulatio disiecta est Hirt.* (vl. picování jest roztroušené, rozstrkané) pro píci jest třeba choditi na různá místa; *disiecta spatio urbs L* rozlehlé; *in vasta urbe lateque moenibus disiectis L* při širokém rozsahu hradeb; *nostri disiecti Hirt.* porůznu bydlící; — spec. ve vojen. *disiecti* rozběhlí, rozprchlí *S, disiectos coercere T;* — metaf. **α)** rozházený, nepořádný: *cuncta incuriā disiecta erant T* vše bylo v bezstarostném nepořádku; **β)** osamělý, ojedinělý: *neque disiecti nec paucorum instinctu T* ojediněle.

disiūnctē (n. **dīiūnctē**) adv. [*disiunctus*] *quae disiunctius dicuntur C* řeči s trochou (logické) rozluky.

disiūnctiō, *ōnis, f.* [*disiungo*] **1)** rozloučení, oddělování: *in tanto luctu meorum, tanta disiunctione C* při odloučení (sc. od nich); *alienatio disiunctioque fit* (sc. *amicorum*) *C* odcizení a rozchod; **2)** rozdíl, odchylka, různost, opak; *d. sententiae C;* **3)** (t. t. v logice) rozluka (spojená s protikladem): *in omnibus disiunctionibus alterutrum verum esse C*; **4)** t. t. v řečnictví = *συνωνυμία*, řečnická figura (přísudek společný různým podmětům téže věty rozvádí se tak, aby ke každému podmětu patřilo vhodné zvláštní sloveso přísudkové; účelem jest větší živost a barvitost).

disiūnctus, *a, um* (n. **dīiūnctus**), adj. s kompar. a sup. [vl. part. perf. pass. od *disiungo*] **1)** rozdělený, rozdrobený, rozkouskovaný: *Brutum otiosum atque disiunctum visum esse T* (t. bez umělých

period); oddělený, odloučený; vzdálený, odlehlý, *a re* od něčeho, cizí něčemu: *duobus in locis disiunctissimis C; neque diiuncti doctores, sed eidem erant vivendi praeceptores C* zvláštní; *nihil est ab ea cogitatione disiunctius C* nic nepříčí se více té myšlence; *mores longissime a tanti sceleris atrocitate esse disiunctos C* naprosto se příčí; 2) odlišný, lišící se, odchylný, různý: (*ratio*) *disiuncta coniungit C*; 3) t. t. v logice vylučující se, sporný, nesouhlasný.

dis-iungō, *ere, iūnxī, iūnctum* (též **diiungō**) odpřáhnouti, vy-: *iumenta d. C*; *bovem disiunctum H*; metaf. I 1) rozdělovati, od-, rozlučovati: (*flumen*) *Jugurthae Bocchique regnum diiungebat S* dělila, byla rozhraním; *amicitiam d. L* rozloučiti, rozvésti přátelství; 2) oddalovati, vzdalovati, odcizovati (*a re* n. *re* od něčeho): *videre populum a senatu disiunctum C* národ (zde sm. optimaty) zbavený přístupu do senátu; *Italis longe disiungimur oris V*; *alqm ab alcis amicitia, familiaritate d. C* rozvésti, znepřáteliti někoho s někým; II rozlišovati, rozeznávati, různiti: *insaniam a furore disiungimus C.*

dis-pālor, *ārī, ātus sum* (na různé strany) rozbíhati se, rozptylovati se; sem tam těkati: *dispalatus N* rozprchlý, rozběhlý; *eius generis multitudinem magnam dispalatam immisit N* veliké množství takto (t. se zapálenými otýpkami) na všechny strany pustil.

dis-pār, *aris*, adj. nerovný, nestejný; jiný, rozdílný, různý (*alci*): *dispares cicutae, calami VO* nerovné (délkou); *dispar septenis fistula cannis O* nerovné (t. j. stupňovité) moldánky o sedmi píšťalách; *dispares mores disparia studia sequuntur C* různé povahy mají různé náklonnosti; (*imperatores*) *ipsi pares, ceterum opibus disparibus S* osobně sobě rovní, ale s nerovnými prostředky; *dispari proelio contendere Cs* (t. pěší proti jezdcům); *dispares colores C* odlišné; (*Alcaeus*) *rebus et ordine dispar H* nepodobný, lišící se; (litot.) *fratres nec aetate nec viribus dispares L* věkem i silou rovní; *quae ad Tanaim spectant, humano cultu haud disparia sunt Cu* jsou podobny (viz 2. *cultus* 1); *Pollio haud disparibus verbis ac Vitellius censet T* stejnými slovy jako . . .; subst. *neque haberet* (*animus*) *in se quicquam admixtum dispar sui atque dissimile C* nic různorodého a nepodobného; (*leonibus*) *nisi in dispar feris H* proti (rodu) cizímu.

disparilis, *e* [*dispar*] nerovný, nestejný; měnivý.

dis-parō, *āre, āvī, ātum* [*dis* a 1. *paro*, srov. *dispar*] (vl. rušiti sdružení, rovnost něčeho) rozdělovati, od-; rozmíchati, vymíchati, roztříditi: (*eos*) *disparandos curare Cs* dáti je (ani byli v nespořádané směsici) spořádati v oddíly; part. perf. pass. subst. jako t. t. v logice **disparātum**, *ī* pojem protikladný, protiklad (ku př. *sapere, non sapere C*).

dispartiō, -ior viz **dispertiō.**

dis-pellō, *ere, pulī, pulsum* 1) rozháněti, rozptylovati: (*pecudes*) *dispulsae C; d. nebulam L;* 2) zaháněti, zaplašovati: obr. (*philosophia*) *ab animo tamquam ab oculis caliginem dispulit C.*

dispendium, *iī, n.* [*dis-pendo* rozvažovati (zboží na vahách)] vl. co se při vážení provážÍ, ztráta při vážení (op. *compendium*); metaf. vůb. prodělek, ztráta, ujma, škoda: *sine damno et dispendio tuo Pl; hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti* (gen. pretii), *quin . . . V* (*morae* (gen. determ.) *d.* ztráta času, způsobená čekáním) nepokládej žádné čekání za tak velikou ztrátu, abys ne . . .

dispēnsātiō, *ōnis, f.* [*dispenso*] vl. rozvažování, odvažování; 1) spec. o penězích a) rozdělování, vyplácení, b) synekd. spravování, správa: *d. regia C* správa královských důchodů; *pecuniae d. L.* správa peněz, finanční; 2) odt. metaf. a) rozdělování: *d. inopiae L* (rovnoměrné) rozdělování nedostatku (t. aby jej každý snášel rovnou měrou); b) správa, řízení: *aerarii d. C*; *annonae d. L* správa špíže.

dispēnsātor, *ōris, m.* [*dispenso*] správce peněz; účetní, pokladník, důchodní *C T.*

dis-pēnsō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequ.-intens. od *dispendo*] vl. (na vahách) rozvažovati, (vážením) rozměřovati, odvažovati; 1) spec. o penězích a) rozdělovati, vypláceti, b) synekd. spravovati: *d. pecuniam N* spravovati válečnou pokladnu; 2) odt. metaf. a) rozdělovati: *inventa momento quodam dispensare atque componere C* nalezenou látku dle závažnosti

roztříditi a srovnati; *in pensiones aequas solutio aeris alieni dispensata est L* bylo rozděleno, rozpočítáno; *dispensari laetitia poterat* inter alquos *L* o radost mohli se sděliti; *oscula dispensat natos per omnes O* polibky rozdílí všem synům; **b)** spravovati, říditi; pořádati: (*annum*) *dispensavit L* uspořádal, upravil; *consilium dispensandae victoriae imperatoribus maiores dederunt L* dali sbor pro opatření spojená s vítězstvím; (*sorores*) *quae dispensant mortalia fata O* odvažují (= spravují) lidské osudy; abs. *recte d. H* dobře hospodařiti.

dis-perdō, *ere, didī, ditum* (úplně) zničiti, zkaziti, přivésti v zkázu, na mizinu: *possessiones d. C; me mea dis-perdat puella O;* básn. *stridenti miserum stipula d. carmen* (acc. vnitř.) *V* pištěti, vrzati písničku. Pass. *dispereo* viz. násl.

dis-pereō, *īre, iī, —* (úplně) zahynouti, zajíti, po-; přijíti v niveč, na mizinu: *dispeream, ni summosses omnes H* ať je po mně, jestliže ne . . . (úsloví z obecné mluvy, jímž se dodává tvrzení důrazu).

dispergō, *ere, sī, sum* [*dis, spargo*] **1)** roztrousiti, rozprášiti, rozsypati, rozhoditi; rozptylovati, rozháněti: (*Medea*) *corpus dispergit C* roztrousí tělo (t. rozsekané); *late rorem d. V* rozstřikovati; *pars Iudaeae vicis dispergitur T* jest poseta; obr. (*Phoebus*) *partem* (*voti*) *volucres dispersit in auras V* část modlitby rozptýlil do vzduchu (t. j. nevyslyšel; srov. u Homera: *τῷ δ'ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν*); (*evocatos*) *tota acie disperserat Cs* rozdělil po celém voji; — metaf. *vitam dispergit in auras V* život vydechne; *plus formidinis in alios dispergebatur T* větší strach šířil se mezi jinými; *falsos rumores d. T* roztrušovati; i absol. *vulgus disperserat accitum* (*esse*) *in adoptionem T* roztrousil, roznesl (t. pověst), že .. **2)** rozdělovati, děliti, rozrážeti: *ossa dispersit V* roztříštil; metaf. *exercitum pluris in manus dispergit T; cohortes turbidas d. T; vires d. T* drobiti síly; **3)** rozhazovati, rozdíleti, (hojně) rozdávati: *libellos dispergit T.* Part. perf. pass. **dispersus**, *a, um* (též jako adj.) roztroušený, rozsypaný, rozhozený; rozptýlený, (na otázku kde? často pouhý abl.), rozprášený (zejm. ve vojen.), rozdrobený; *quae dispersa sunt, cogere C; membrorum collectio dispersa C* (sbírání na rozličných místech), shledávání; *dispersa immittit silvis incendia pastor V* na různých místech mýtiny zažíhá; *bellum tam longe lateque dispersum C* válka rozšířená po tak vzdálených končinách; *quos ubi dispersos* (prolept.) *fugavit Cu* když je rozprášil; *genus dispersum montibus V* po horách; *dispersi a suis S* jsouce rozběhlí od svých druhů; *plebis vis dispersa in multitudine S* síla lidu rozdrobená při značném jeho počtu; jednotlivý, ojedinělý, praed. porůznu.

dispersē adv. [*dispersus* od *dispergo*] roztroušeně, tu a tam; ojediněle, porůznu: *d. dicere C.*

dispersiō, *ōnis, f.* [*dispergo*] rozptýlení; *d. urbis C* viz *dispertitio.*

dispersus, *ūs, m.* [*dispergo*] rozptýlení.

dispertiō, *īre, īvī, ītum* [*dis, partio*] děliti na části, rozdělovati, rozvrhnouti: *d. vires T; d. legiones in quattuor cuneos T; in utrumque latus auxiliarios equites dispertiverat S* rozdělil pomocnou jízdu na obě křídla; *inter manipulos funditores et sagittarios dispertit S* do mezer mezi manipuly rozdělí; *coniuratos municipiis* (abl.) *d. C*, po municipiích; *generum quasi quaedam membra* (acc. vnitř.) *d. C* rozděliti druhy na oddíly; (*Romani*) *tempora voluptatis laborisque dispertiunt C* rozdělují čas = zachovávají rozdíl času; *consules administrationem inter se dispertiri* (reflex.) *iussi* rozděliti si; rozdíleti, rozdávati *alci alqd* někomu, mezi někoho, podělovati někoho něčím: *d. bona militibus N; arma iuventuti d. T; hominibus somnia d. ac dividere C.*

dispertītiō, *ōnis, f.* [*dispertio*] rozdělení: *d. urbis C* (v rukop. *dispersionem*).

dispiciō, *ere, spēxī, spectum* [*dis, specio*] prohlédnouti, prozříti **I 1)** *catuli, qui iam dispecturi sunt C* která již (brzy) prohlédnou; **2)** přech. viděti, zříti (zvl. s námahou, v dálce a p.): *dispecta est et Thule T* zahlédli i T.; *neque auras dispiciunt clausae tenebris V* nevidí světla; — obr. *libertatem ex diu-*

turna servitute d. C viděti záblesk svobody; *acie mentis d. C;* II 1) metaf. prohlédnouti, propátrati, prozkoumati, vy-; uvážiti: *d. mentem principis T; discerne, dispice insidiatorem et petitum insidiis L* prohlédni a rozeznej úkladníka a obět úkladů; *d. merita T* hleděti k zásluhám; 2) chápati, rozuměti, poznávati: *Pompeius quid velit, non dispicio C.*

displiceō, *ēre, plicuī, plicitum* [*dis, placeo*] nelíbiti se; nezamlouvati se, nezdáti se, nebýti po chuti; býti proti mysli, nemilý, odporný: *displicet iste locus H* (t. zápasiště; jeden z důvodů, pro který bývaly zápasy přerušovány; zde obrazně); *res mihi in alquo displicet* nelíbí se mi při někom, do někoho; litot. *haud displicet res Tullo L* líbí se, zamlouvá se; *quoniam tibi non omnino displicet definire C* nejsi vůbec proti definování; *displicet mihi alqd* nejsem tím spokojen; nesouhlasím s tím; *mihi displiceo C* není mi dobře; nejsem v dobré míře, nejsem svůj, jsem mrzut; *cum ceteris, tum mihi ipse displiceo C* mrzím jiné i sám jsem omrzelý.

dis-plōdō, *ere, sī, sum* [*dis, plaudo*] rozplesknouti, rozplácnouti: *displosa vesica H* prasklý měchýř.

dis-pōnō, *ere, posuī, positum* 1) na různá místa, tu a tam klásti, stavěti, rozkládati, rozestavovati (zejm. ve vojen.), rozdělovati, *in alquo loco* někam, někde: *tormenta in muris d. Cs; cohortes ad ripam d. Cs* podél břehu; (*socii*) *tectos* (prolept.) *per herbam disponunt enses V* tu a tam schovají, ukryjí meče; *ministeria principatus in equites Romanos disponit T* císařské úřady obsadí jezdci; *disposito per mensas miliens sestertio T* dav do oběhu; rozdíleti: *tamquam disponeret imperii curas T;* 2) metaf. pořádati, uváděti v pořádek, rovnati, urovnávati, upravovati: *Homeri libros confusos antea d. C;* (*Nymphae*) *gramina disponunt O* rovnají; *haec ubi disposuit O* (o Hermovi) jakmile si to upravil (t. svůj výstroj); *d. diem T* rozvrhnouti si; — spec. a) ve vojen.: pořádati, řaditi: *aciem d. Cu;* b) o slohu: uspořádati, rozvrhnouti, učiniti disposici: *d. orationem, res C* řeč, látku; *hanc tragoediam disposui T* rozvrhl jsem si.

Part. perf. pass. **dispositus,** *a, um* (též j. adj.) 1) rozložený, rozestavený (zejm. ve vojen.): obr. *ut sint disposita insignia C* aby byly tu a tam zasazeny skvosty; *per dispositos, quos ad somnum habebat Cu* od rozestavených nočních hlídačů; (*ut*) *in suis ordinibus dispositi dispersos adorirentur Cs* stojíce sami v pevných řadách; *sagittarii nostra pro ripa dispositi T* v předu na našem břehu; 2) uspořádaný, srovnaný, upravený: *male dispositi capilli O; sic ubi dispositam* (prolept.) (*deus*) *congeriem secuit O; agmina per sexum disposita T* zástupy srovnané podle ...; *vir d. Plin.* jasně myslící; upravený, připravený, přichystaný: *dispositos ad id ipsum molares provolvunt T;* (*Masinissa*) *consilia ita disposita habebat L.*

dispositē adv. [*dispositus*] spořádaně, v pořádku, upraveně; spec. o slohu: *d. accusare C* (konati žalobní řeč se správnou disposicí) zachovávati v žalobě přesnou osnovu.

dispositiō, *ōnis f.* [*dispono*] upravení, uspořádání; spec. o slohu: rozvrh, osnova, disposice: *d. est rerum inventarum in ordinem distributio C; dispositionis diligentia C* důkladný rozvrh látky.

dispositus, *ūs, m.* [*dispono*] = *dispositio;* (jen) *dispositū provisūque civilium rerum peritus T* zkušený v politických zařízeních a opatřeních.

disputātiō, *ōnis, f.* [*disputo*] (vědecké) zkoumání, badání, vyšetřování; spec. pojednávání (záležející v uvádění důvodů pro různá mínění), výklad, rozbor, rozprava, hovor, řeč, disputace: *aliud videtur oratio esse, aliud d. C* řeč (souvislá, nastudovaná — disputace (volný rozhovor); *d. alcis rei* o něčem; *in utramque partem disputationem habere Cs* hájiti různých (opačných, sporných) mínění; *ut res disputatione non egeat C* nepotřebuje výkladu; *servato ordine disputationis T* ponechávaje (postup) formu rozpravy (t. j. uváděje i řeči zástupců opačných mínění).

disputātor, *ōris, m.* [*disputo*]: *d. subtilis C* mistr v přesném disputování.

dis-putō, *āre, āvī, ātum* pův. vypočítati, (počítáním) řešiti; v účtech srovnati se s někým: *ubi disputatast ratio cum argentario Pl;* odt. (úvahou) řešiti něco;

rozvažovati, zkoumati, bадati, vyšetřovati: spec. *d. de alqua re* pojednávati o něčem vědecky, důvody uváděnými pro různá mínění, vykládati, rozbírati, probírati (vědeckou otázku), rozprávěti, hovořiti, promlouvati, mluviti, disputovati: *disputandi ratio et loquendi dialecticorum (est), oratorum autem dicendi et orandi C* obor disputování a (jeho prostředku) rozmlouvání (volného) náleží dialektikům, řečníkům pak (umělé) mluvení a řečnění; *d. cum alquo C* (společně) s někým n. před někým; *plura in eam sententiam d. C* mluviti obšírněji v tom smyslu; *in utramque partem d. C Cs* důvody pro obě mínění (pro věc i proti ní) přednášeti, hájiti obojího mínění, věc s obou stran, stanovisek rozbírati; *d. in contrarias partes C, in contrarium T* hájiti různých (opačných, sporných) mínění, probírati věc s různých stran, stavěti se ve věci na různá stanoviska; *in nullam partem d. C* nemluviti ani pro věc, ani proti ní, nemíti ve věci určitého stanoviska; *cum multa sint in philosophia a philosophis et gravia et utilia disputata C* filosofové probrali mnoho vážných a prospěšných otázek z filosofie; *quibus ex rebus breviter disputatis intellegi potest C* z tohoto stručného výkladu.

disquīrō, *ere*, —, — [*dis, quaero*] probírati, vyšetřovati, zkoumati; s nepř. ot. *H.*

disquīsītiō, *ōnis*, *f.* (*disquiro*) vyšetřování (soudní n. vůb. úřední): abs. (*collegam*) *ad disquisitionem trahebat T*; *in disquisitionem venit* s nepř. ot. *L* o tom nastalo vyšetřování, o tom vznikly pochybnosti; s gen. obj. *facinoris d. C;* s gen. subj. *postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittere T* posílati senátu k vyšetření.

dis-rumpō viz **dīrumpō.**

dis-saepiō, *īre*, *saepsī*, *saeptum* (ohradou) oddělovati, odlučovati: obr. *d. tenui muro C, limitibus certis O.*

dis-sāvior, *ārī* viz **dis-suāvior.**

dis-sēminō, *āre*, *āvī*, *ātum* jen metaf. rozsévati; rozplemeňovati, rozšiřovati: *latius opinione disseminatum est hoc malum;* hendiad. *spargere ac d.* (*res gestas*) *in memoriam sempiternam C* zasévati činy, by z nich vzklíčila věčná paměť; *disseminato dispersoque sermoni C.*

dissēnsiō, *ōnis*, *f.* [*dissentio*] nesouhlas, různost smýšlení, neshoda, nesrovnalost, spor, odchylka *ab* n. *cum alquo* s někým, *de re* v něčem: *fuit inter peritissimos homines summa de iure d. C* mezi nejlepšími odborníky byla svrchovaná různost mínění o právnické otázce; hendiad. *tanta sunt in varietate ac dissensione C* jeví tak velikou rozmanitost mínění; *rei publicae d. C* různost politického přesvědčení; *utilium cum honestis d.* spor; odpor: *unius dissensione consensionis globus disiectus est N*; — spec. různice, spor, rozbroj, roztržka, nesvornost: *d. civilis CS Hirt* občanský spor, rozkol mezi občany; *d. vulgi T* v lidu; *d. ordinum T* mezi stavy.

dissēnsus, *ūs*, *m.* [*dissentio*] = *dissensio: clamor dissensu vario se tollit ad auras V* křik ze zmatené různice (každá strana navrhovala něco jiného).

dissentāneus, *a*, *um* [*dissentio*] nesouhlasný, odporující.

dis-sentiō, *īre*, *sēnsī*, *sēnsum* nesouhlasiti; **1) a)** býti odchylného smýšlení, neshodovati se, nesnášeti se, nesrovnávati se, nebýti za jedno, rozcházeti se, *ab* n. *cum alquo* s někým, *de re* v něčem: *illi inter se dissentiunt C* nesouhlasí vespolek, mají mínění navzájem různá; *vereor, ne imprudens dissentiam T* abych nevědomky nesoudil jinak (sc. než ty); *scriptores in eo dissentiunt T;* — spec. svářiti se, býti nesvorný; **b)** odporovati, býti proti někomu: *nequiquam dissentiente Cornelio L.* přes marný odpor Korneliův; *d. condicionibus H* mluviti proti podmínkám; **2)** metaf. odporovati, lišiti se, neshodovati se, různiti se, odchylovati se: *a scriptura sententia dissentit C; a se, sibi d. C* býti v rozporu sám s sebou; *nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus Cu* že výraz tváří neodpovídá smýšlení.

disserēnāscit, *āvit* [inchoat. k *dis-sereno*] rozjasňuje se, vy-: *cum dissereнasset L.*

1. dis-serō, *ere*, *sēvī*, *situm* rozsévati; — metaf. *taleae disserebantur Cs* byly zasazovány.

2. dis-serō, *ere*, *seruī*, *sertum* rozbírati; metaf. rozbírati řečí, vykládati,

pojednávati, přednášeti; promlouvati, roz-, rozpravěti, mluviti, hovořiti, *de re* o něčem, *cum alquo* s někým: *ad ea Sulla pro se breviter, de pace multis disseruit S* v odpovědi S. za svou osobu promluvil krátce, o míru obšírně; *princeps contra disseruit T* promluvil proti tomu; *Drusus apta* (acc. vnitř.) *disseruit T* vhodně; *d. alqd T: bona libertatis d.*; *instituta maiorum d. S* (při přerušení vazby); *super re d. T* o něčem; s acc. c. inf., s nepř. ot.: *postea quid fecerit d. S* o jeho pozdějších činech; — spec. vykládati o něčem podle pravidel logiky (dialekticky), vésti vědecký rozhovor: *philosophia in tres partes est tributa, in naturae obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores C* (t. j. fysika, dialektika, ethika); *contemnit disserendi elegantiam C* dialektickou (logickou) přesností; *omnia disserendi ratione comprehendere C* dialektickou methodou; *prudentissimi in disserendo C* ve vědeckém výkladu.

dissertō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequent.—intens. od 2. *dissero*] promlouvati, vykládati *alqd* n. *de re* o něčem *T*.

dissiciō viz **disiciō.**

dissideō, *ēre, sēdī,* (*sessum*) [*dis sedeo*] jinde n. jinak seděti; metaf. 1) býti vzdálen; odchylovati se: *sceptris* (*terra*) *nostris dissidet V* není pod naším žezlem; *toga dissidet impar H* toga na křivo odstává (t. j. není dobře upravena); 2) neshodovati se, nesnášeti se, žíti v neshodě, svářiti se, *ab* (*cum*) *alqo* s někým: *a senatu d. C* rozejíti se se s.; *cum is capitali odio a Pompeio dissideret C* na smrt byl rozhněván s P.; abs. *dissidens N* odpůrce; (vespolek) se nesnášeti, býti nesvorný: s dat. *Medus infestus sibi luctuosis dissidet armis H* nepřátelský Med v rozbroji zdvíhá proti sobě vražedné zbraně; *dissidere hostem in Arminium ac Segestem T* jest rozdvojen mezi Arminia a S.; — spec. *miles dissidet T* bouří se; 3) neshodovati se (míněním), nesouhlasiti, různiti se, lišiti se, nesrovnávati se, odporovati: *qui a Platone dissident C; d. de re* v něčem; *a se d. C* sám sobě odporovati, býti sám s sebou v rozporu, nebýti důsledný; *sententiae inter se dissident C;* s dat. *dissidens plebi virtus H* nesouhlasící s lidem; hendiad. *dissidet et variat sententia O* různo se rozcházejí mínění.

dissignātor, *ōris, m.* [*dis-signo* srov. *designo* význ. pořádati] pořadatel; spec. pořadatel pohřbů *H* (viz *decorō* 1)).

dissiliō, *īre, siluī,* — [*dis, salio*] různo skákati; metaf. rozskočiti se, puknouti, prasknouti: *dissilit omne solum O* (vedrem); *aera dissiliunt ultro V* kovové nádoby samy praskají (mrazem); rozlítnouti se: *lamina dissiluit O*; *mucro ictu dissiluit V*; *haec loca dissiluisse ferunt V* tato místa (t. Italie a Sicilie) prý se (od sebe) roztrhla; *caput dissilit neniā H* hlava se rozskočí (prudkou bolestí); *gratia fratrum geminorum dissiluit H* bratrská láska dvojčat se rozpadla.

dis-similis, *e,* (sup. *dissimillimus*) nepodobný, rozdílný, odlišný, nestejný, různý, jinaký, jiný: *d. alcis* (ob. při osobách a jde-li o rozdíl podstatný), *d. alci* (ob. při věcech a jde-li o rozdíl částečný); *res dissimiles inter se C* navzájem nepodobné; *d. sui O* sám sobě nepodoben; *consilia non dissimilia ac si quis efficiat L* právě takové, jako kdyby ... *aetate haud dissimili in dominum erat T* nelišil se věkem od pána; *d. flos O* rozličný, pestrý; *me nulla dies tam fortibus ausis dissimilem arguerit V* nedokáže o mně, že (snad) jsem neschopen tak odvážného podniku.

dissimiliter [*dissimilis*] nepodobně, nestejně.

dissimilitūdō, *inis, f.* [*dissimilis*] nepodobnost, rozdílnost, odlišnost, nestejnost, různost: *in uno homine tantam esse dissimilitudinem N* nesrovnalost, protivy; (*a re*) *dissimilitudinem habere C* lišiti se; spec. *primum est fugienda dissimilitudo C* nesprávné přirovnání.

dissimulanter, *adv.* [*dissimulo*] skrytě, potajmu, potají, nepozorovaně; litot. *non d. C* nepokrytě, veřejně.

dissimulantia, *ae, f.* [*dissimulo*] = *dissimulatio*; *in hac ironia dissimulantiaque C* (hendiad.) přetvařování, ironie.

dissimulātiō, *ōnis, f.* [*dissimulo*] zastírání, zakrývání, s-, tajení, zatajování, zamlčování; absol. přetváření, přetvářka: *ex omni vita simulatio dissimulatioque tollenda est C* předstírání i zastírání; *ira et d.* (sc. *irae*) *T; veste servili in*

dissimulationem sui compositus T přestrojen za otroka, aby nebyl poznán; nevšímání, nedbání, ignorování: *summa* (neutr. pl.) *dissimulatione transmittere T* nejdůležitějších věcí si nevšímati; *ipsa dissimulatione famae famam auxit T;* — spec. přetvařování, ironie: *urbana d. est, cum alia dicuntur, ac sentias C.*

dissimulātor, *ōris, m.* [*dissimulo*] zatajovač, ukrývač: (*animus*) *cuius rei lubet simulator* (v. t.) *dissimulatorque S; d. opis propriae H* důsledně zapíraje svou moc; *veri non d. amoris O* netající se s láskou.

dis-simulō, *āre, āvī, ātum* vl. dělati nepodobným; zastírati, zakrývati, s-, tajiti, zatajovati, zamlčovati, neznati se k něčemu (srov. *simulo;* rozdíl těchto dvou sloves vyjádřen veršem *quae non sunt, simulo, quae sunt, ea dissimulantur*) **1)** trans. *d. nefas V, metum H; nihil simulabit aut dissimulabit C* předstírati nebo zastírati; *litteras d. Cs* zatajiti pravý obsah listu; *dissimulant deos O* nedají se poznati jako bohové; *dissimulat cultu natum O* ukryje syna v přestrojení; *capillos dissimulant plumae O* peří zakryje vlasy (při proměně v labuť); *nec se dissimulat* (*deus*) *O* nemění své podoby; s acc. c. inf. *sentire sese dissimularunt L* stavěli se, jako by toho nepozorovali; *dissimulas nec me vis nosse videri O* zapíráš mě a nechceš se ke mně znáti; nevšímati si, nedbati, ignorovati: *Acilia sine absolutione, sine supplicio dissimulata T; coartati aliorum consulatus, dissimulatus Marci Macri T* bylo naň (úmyslně) zapomenuto, byl ignorován; **2)** intrans. přetvařovati se: *quid dissimulo? V* nač bych se přemáhala; *dissimulant et speculantur V* nedají se poznati a . . .; *male salsus ridens dissimulare* (inf. histor.) *H* smál se, jakoby nic.

dissipābilis, *e, adj.* [*dissipo*] vl. sypký; rozptylitelný.

dissipātiō, *ōnis, f.* [*dissipo*] roztroušení, rozdělení; rozptýlení: *d. civium C;* — metaf. **a)** plýtvání, rozplýtvání: *d. pecuniae publicae C;* **b)** rozpadnutí, zničení, zmar, zkáza; **c)** (řečnická figura) rozdělení (t. pojmu).

dissipō, *āre, āvī, ātum* [*dis, sipo* ze staršího *supo,* srov. čes. sypati] rozsypávati; **1)** roztrousiti; rozházeti, rozmetati, *in locum* n. *in loco* někde, někam: *fratris membra d. C; ossa, pulveres d. H; si* (*animus*) *anima est, fortasse dissipabitur C* rozplyne se; (*tumulum*) *dissipat radiis* (*Sol*) *O* roztrhne, učiní trhlinu; *per ossa dissipat venenum O* rozstříkne, vstříkne; (*ignis*) *totis se dissipavit castris L* rozšířil se; rozháněti, rozptylovati (zejm. též ve vojen.): *canes O; dissipari Cs* rozprchnouti se; *in fugam dissipati sunt L* byli rozprášeni; (obr.) *dissipat Euhius curas H;* **2)** metaf. **a)** rozšiřovati, roznésti, roztrousiti: *famam C; rumoribus improbissimis dissipatis C;* **b)** (o majetku) rozhazovati, rozplýtvati, promrhati, prohýřiti: *eloquentiā rem publicam dissipaverunt C* (Grakchové) přivedli obec na mizinu (t. svými agrárními zákony); *opes avitas d. T;* **c)** rozmetati, ničiti: (*ignis*) *cuncta disturbat ac dissipat C; dissipatae res discordiā forent L* obec by se byla rozpadla nesvorností. — Part. perf. pass. **dissipātus,** *a, um* též j. adj. roztroušený, rozházený, rozmetaný: *navigium dissipatum C* rozsypaný; (*aquam*) *dissipatam rivis L* rozvedenou; *d. bellum L* roztroušená (t. j. na různých m. vedená); (*ius civile*) *diffusum et dissipatum C* rozptýlené a roztroušené; rozehnaný, rozptýlený: *in mille curias dispersam et dissipatam esse rem publicam L* roztříštěná a rozptýlená; *d. fuga L;* (obr. dle vojen.) *dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere C* (hněvem) rozehnané duševní síly shromažďovati; v řečnictví: rozptýlený, nesouvislý, rozdrobený: *Curio d. fuit C;* — *homo fractus et prope dissipatus C* pohromou stižený a téměř zničený.

dissociābilis, *e,* [*dissocio*] **1)** pass. nespojitelný, neslučitelný; **2)** akt. rozlučující, rozdělující: *deus abscidit Oceano* (abl. instr.) *dissociabili terras H* oddělil země propastí oceánu.

dissociātiō, *ōnis, f.* [*dissocio*] rozloučení, odloučení: *d. spiritus corporisque T.*

dis-sociō, *āre, āvī, ātum* pův. rozvésti druhy, rozkmotřiti, znepřáteliti (vespolek); odt. vůb. rozlučovati, rozdělovati, rozdvojovati, rozštěpiti: (*morum*) *dissimilitudo dissociat amicitias C* roz-

lučuje, rozvádí; *barbarorum copias d. T*; odlučovati, oddělovati: *tironem a veterano d. T*; *causam suam d.* odlučovati se (vl. svou věc), odstupovati od někoho; — básn. *montes dissociantur valle H.*

dissolūbilis, *e,* adj. [*dissolvo*] rozlučitelný, dělitelný; *non d* nerozlučný.

dissolūtē, adv. [*dissolutus*] 1) nespojitě, bez spojení (t. t. v řečnictví) = *ἀσυνδέτως*, asyndeticky: *d. dicere C*; 2) nevázaně, lehkomyslně, lehkovážně.

dissolūtiō, *ōnis, f.* [*dissolvo*] rozpuštění, rozvázání, rozloučení 1) *d. navigii T* rozpadnutí lodi; 2) metaf. a) nespojitost; t. t. v řečnictví = *ἀσύνδετον*, asyndeton *C*; b) zrušení, po-, zkáza, konec, seslabení: *legum, iudiciorum d. C*; *d. imperii T* zničení; *dissolutionem naturae perhorrescunt C* děsí se (vl. rozrušení své bytosti) konce (= smrti); *remissio animi ac d. C* povolnost a slabost; — spec. vyvrácení: *criminum d. C.*

dissolūtus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *dissolvo*] vl. rozpoutaný, rozvolněný; 1) *d. navigium C* rozeschlá, chatrná; 2) metaf. a) nespojený, nesouvislý, rozptýlený; subst. neutr. **dissolūtum,** *ī* t. t. v řečnictví = *ἀσύνδετον*, asyndeton *C*; b) (nenapiatý), nedbalý, bezstarostný, liknavý, netečný: *cupio me non dissolutum videri C*; c) nevázaný, lehkomyslný, lehkovážný; bezuzdný, rozpustilý: *nepos d. C*; *dissoluta luxu mens T* mysl bezuzdná v rozmařilosti.

dis-solvō, *ere, solvī, solūtum* rozpouštěti, rozpoutávati, rozplétati, rozvazovati, rozdělávati, rozlučovati, rozvolňovati: 1) vl. *pontem d. N* zbořiti, strhnouti (op. *pontem iungere*); *dissolutis membris* (abl. abs.) *insistere nequibat T* majíc údy vymknuté; *versum d. H* rozebrati; 2) metaf. rozpoutávati (pouto, svazek n. závazek, sm. přenes.); a) *collegia dissoluta (sunt) T* byly rozpuštěny; *amicitiam d. C* zrušiti; — spec. α) (spornou otázku) rozřešiti, rozluštiti; β) (o penězích) zaplatiti: *militibus pecuniam pro his rebus dissolvit Cs*; *aes alienum est dissolutum C* dluh byl zaplacen; *poenam d. C*; *nomen d. C* vyrovnati položku; med. *dissolvi C* vyrovnati se; b) odt. zbavovati platnosti, rušiti, mařiti, kaziti; končiti; seslabovati: *severitatem d. C* povoliti v přísnosti; *acta Caesaris d. C*; (*mortem*) *cuncta mortalium mala dissolvere S* smrt končí všechny strasti; *plerosque senectus dissolvit S* většinou přivádí stáří konec (života); *d. rem publicam L* rozbíti, rozvrátiti stát; *dissolve frigus H* zažeň zimu (vl. rozvaž pouta, jimiž nás svírá zima); — spec. význ. = *diluere*, vyvrátiti: *criminatio tota dissoluta est C*; *obiecta d. T.* Part. perf. pass. **dissolūtus** v. t.

dis-sonus, *a, um* různohlasý, nesouzvučný, nesouhlasný, disharmonický, nesouladný: *cantus dissoni L dissonae voces L* (zmatená) směsice hlasů; *dissono clamore caedem Othonis poscentium T* zmateným křikem; — metaf. nesouhlasný, neshodný, odlišný, rozdílný, různý: *gentes dissonae sermone moribusque L* různící se řečí i mravy; *nihil dissonum ab Romana re erat L* nebylo v ničem rozdílu proti Římanům.

dis-sors, *tis,* adj. (srov. *con-sors*) kdo nemá (stejného) dílu z něčeho, kdo se nedělí o něco; pass. co není společné: *mea sepositast et ab omni milite d. gloria O* není (mně) společná s žádným vojínem.

dis-suādeō, *ēre, suāsī, suāsum* zrazovati někomu něco, odraditi někomu n. někoho od něčeho, srážeti někoho od n. s něčeho, haněti, rozmlouvati někomu něco, *alqd. n. de re*: básn. *pudor est qui suadeat illinc, hinc dissuadet amor O* tam radí stud, zde opačně radí láska; — spec. mluviti proti něčemu v polit. sm., zejm. v t. zv. *contiones*, konaných obyč. před komitiemi: abs. *C*; *d. pacem L*; *d. donativum et congiarium T*; *certatum suadenda dissuadendaque lege inter... L* nastal zápas řečí pro zákon a proti zákonu; *quin de bello aut pace suaderet dissuaderetve? T* proč nerokuje (nedebatuje) o válce a míru.

dissuāsiō, *ōnis, f.* [*dissuadeo*] zrazování, srážení od něčeho, rozmlouvání něčeho; — spec. řeč proti něčemu: *in dissuasione rogationis eius C.*

dissuāsor, *ōris, m.* [*dissuadeo*] spec. řečník proti něčemu, odpůrce, protivník.

dis-suāvior, *ārī* zulíbati, zlíbati: *oculos u C.*

dissultō, *āre, āvī, ātum* [verb. intens. — frequ. od *dissilio*] rozskakovati se; pukati,

trhati se, praskati: *dissultant ripae V*; básn. *nec fulmine tanti dissultant crepitus* (v. t.) *V* (nepraskají) nerachotí.

dis-suō, *ere, suī, sūtum* párati: obr. *amicitias d. C* (slova Katonova; viz *discindo*); rozpouštěti, povolovati: *sinum d. O* rozhaliti.

dissupō viz **dissipō.**

distantia, *ae, f.* [*disto*] odlehlost, vzdálenost (věcí vespolek); — metaf. rozdílnost, různost: *tanta est inter eos morum studiorumque d. C.*

dis-tendō, *ere, tendī, tentum* (zř. *distēnsum*) roztahovati: **1)** napínati, natahovati, rozšiřovati: *acies distenditur Cs* roztahuje se, rozvolňuje se (a tím se i oslabuje); — meton. naplňovati (zcela): (*apes*) *distendunt nectare cellas V*; *denso d. pingui* (sc. *ducem pecoris*) *V* žírnou krmiti pící; *sic distendant ubera vaccae V* nechť se nalévají kravám výmena; — metaf. *consules distenderant curas hominum L* napiali, zvýšili starosti; **2)** rozpínati, rozpřahati; roztahovati (na různá místa); rozdělovati, rozptylovati: *distendens bracchia O*; — spec. *d. hostium copias L* rozděliti nepřátelské síly, zaměstnati na různých místech; *ut distenderent ab apertiore loco hostes L* aby rozptýlili od přístupnějšího m.; *distendit ea res Samnitium animos L* přivedla v napětí, do rozpaků, rozpáčila. Part. perf. pass. **distentus**, *a, um* v. adj. viz násl.

1. distentus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *distendo*] roztažený, natažený *L*; (*Tityos*) *novem iugeribus distentus erat O* byl roztažen na devět honů; *distentum uber VHO* nalité vými; *distentius uber H* plnější.

2. distentus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *distineo*] (vl. držený), zaměstnaný, zabavený, zaneprázdněný: *tantis negotiis d. C*; *Neronem circa summa scelera distentum T* zaměstnaného zločiny (t. jich vyšetřováním); *distentissimus* de re *C.*

dis-terminō, *āre, āvī, ātum* (mezí n. hranicí) rozdělovati, oddělovati, odlučovati, rozlučovati: *flumen, quod Dahas Ariosque disterminat T.*

distīnctē, adv. [*distinctus*] pestře, ozdobně, vytříbeně; určitě, přesně; zřetelně, jasně: *distinctius dicere C.*

distīnctiō, *ōnis, f.* [*distinguo*] **1)** zpestření, vyzdobení, vytříbení; **2)** metaf. α) akt. rozeznávání, rozlišování; β) pass. rozdíl; rozmanitost, různost: *nulla distinctione erigere T* stavěti beze všeho (rozeznávání směru, výšky atd.) řádu; *varietas sonorum, intervalla d. C* různost tónů, rozdílná (jejich) výška i barva; *d. poenarum ex delicto* (sc. *est*) *T* (rozdílná) výše trestů se řídí proviněním; — spec. rozčlenění (period.) *C.*

1. distīnctus, *ūs, m. distinctū pennarum T* pestrým zbarvením peří.

2. distīnctus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *distinguo*] **1)** zpestřený, pestrý, vyzdobený, ozdobený, okrášlený, vyšperkovaný: *pocula, quae gemmis erant distincta C* vykládány; *innumeris distinctas floribus herbas O* zpestřené; (*certamina*) *brevibus distincta sigillis C* zápasy vyznačené na malých obrázcích; *litora conlucent distincta tectis et urbibus C* poseté; i metaf. *oratio distincta C* řeč vytříbená; *narratio distincta personis C* zpestřené, oživené; **2)** metaf. a) rozlišený, rozčleněný; odlišný, různý, rozdílný; rozmanitý, rozličný: *distincta genera delictorum C* různé; *in utroque genere et creber et d. Cato C* hojný a rozmanitý; *Romana acies distinctior L* pestřejší (t. z různých oddílů); *nigram medio frontem* (acc. vztah.) *distinctus ab albo O* (pes Harpalos) lišící se černým čelem od bílého (jeho) středu = význačný bílou skvrnou na černém čele; b) určitý, přesný; — spec. v řečn. zřetelný, jasný: *utroque distinctior Cicero T.*

distineō, *ēre, tinuī, tentum* [*dis, teneo*] různo držeti **1)** od sebe držeti; rozpínati; oddělovati: *tigna distinebantur Cs* byly rozpínány; — básn.: *duo freta distinet Isthmus O*; *dum distinet hostem agger V* odděluje, zdržuje; *Notus* (*iuvenem*) *spatio longius annuo distinet a domo H* zdržuje od domova déle než rok; — spec. (ve vojen.) na různých místech držeti, zabavovati, nedopouštěti spojení; rozváděti, rozptylovati: *manum hostium d. Cs, copias d. Cs* na různých místech zabavovati; *oppidani multifariam distineri coepti L* poněvadž se musili od té chvíle děliti na mnoho míst; **2)** metaf. a) rozdělovati, rozdvojovati, rozpáčiti: *animos d. L*; *duae senatum distinebant*

sententiae L; *Galbam duae sententiae distinebant T* Galba byl na rozpacích mezi dvěma návrhy; (hendiad.) *distineor et divellor dolore C* (bolestí jsem rván ve dvé) = jsem v bolestném rozporu; b) dle vojen. na různých m. zabavovati; vůb. zabavovati, zaměstnávati, zaneprázdniti; zdržovati, vázati: *ancipiti bello distineri L* býti zaměstnán dvojí válkou (na různých m.); *Parthi Hyrcano bello distinebantur T*; (zeugma) *Britannicum militem hoste et mari distineri T* nepřítelem zdržováno a mořem odděleno; *Messalina, quominus strueret crimina, novo amore distinebatur T* byla novou láskou příliš zaměstnána, aby strojila; zdržovati, protahovati, překážeti něčemu: *victoriam Cs*; *pacem L*. Part. perf. pass. **distentus**, *a, um* j. adj. v. t. 2).

distinguō, *ere, stīnxī, stīnctum* [*dis* a *stinguo* význ. bodati, srov. *stilus, stimulus, στίζω, στικτός* (= pestrý), čes. steh] pův. rozlišovati něco body 1) (pestře) vyšívati; vůb. pestřiti, pestře barviti; pestře zdobiti, krášliti: *lividos distinguet autumnus racemos purpureo colore H* zpestří nachovou barvou; *scuta lectissimis coloribus distinguunt T* pestře zdobí; — i metaf. *orationem distinguere C* řeč vyzdobiti, vytříbiti; *varietatibus opus L* rozličnými odbočkami prokládati dílo = dodávati dílu rozmanitosti; — pronikati, prostupovati něčím: (*hederae*) *distinguunt vela corymbis O* břečťan proplétá plachty okolíky; *planitiem distinguunt rivi Cu* rovinou protékají; 2) metaf. a) rozlišovati, rozrůzniti, rozčleňovati, činiti rozdíl *alqd* v něčem; rozeznávati *alqd a re* básn. i *re*: *onus inclusum* (= zemi) *numero distinxit eodem O* rozdělil na týž počet dílů; *vero d. falsum H*; *mortem oblivione apud posteros vel gloriā distingui T* (jediný) rozdíl v smrti činí zapomenutí u potomků nebo sláva; *non distincto* (abl. abs.) *sua an aliena manu T* aniž bylo rozpoznáno, rozhodnuto, zdali ...; b) (rozeznáváním) určovati, stanoviti; vyznačovati, vyznamenávati; klásti důraz na něco: *d. locum C*; *verba ambigua distinximus C* přesně jsme určili; *distincto sacerdotiorum iure T* vymeziv rozdíly v právu kněžstev. — Part. perf. pass. **distīnctus**, *a, um* j. adj. v. t. 2.

di-stō, *āre, —, —* různo státi: *inter se d.; a re d.* (básn. i pouhý abl. odl.); přenes. 1) býti vzdálen, býti daleko, býti daleký, odlehlý a) místem: *sol ex aequo metā distabat utrāque O* stejně bylo vzdáleno od obou konců (své) dráhy (t. od východu i západu); *foro nimium d. Carinas H*; *spatio distante* (abl. abs.) *O* v dáli; part. praes. *distans* vzdálený, daleký, odlehlý: *pulvis ex distantibus locis ortus L* na různých místech (stranách); *iaculo quamvis distantia* (subst.) *figere O*; na ot. jak daleko? buď abl. n. acc.: *tecta urbis modico distantia intervallo L* domy jen málo od sebe vzdálené; *sepulcra distantia locis L* místem vzdálené = v jisté vzdálenosti od sebe; *nec longo distant cursu* (sc. *Gnosia regna*) *V* cesta k nim není daleká; *ripae loco distantes O* břehy daleko od sebe vzdálené; b) časem: *quantum distet ab Inacho Codrus H* jak dlouhá doba dělí Kodra od Inacha; *haud multum distanti tempore T* v krátkém čase; 2) metaf. rozcházeti se, lišiti se, různiti se, neshodovati se; *distans* odlišný, různý, rozdílný; protivný, opačný, sporný: *quid tam distans quam a severitate comitas C*; *sordidus* (sc. *victus*) *a tenui victu distabit* (fut. význ. imperat.) *H* špinavost budiž lišena od prostého života; *carmina exactis* (sc. *carminibus*) *minimum distantia H* básně, jež nemají daleko k dokonalosti; *quantum haec Niobe distabat ab illa O*; (abs.) *ultima distant O* kraje se (od sebe) liší (t. barvou); (s dat.) *scurrae distabit amicus H; distat* s rozlučovací ot. *H* jest (veliký) rozdíl.

dis-torqueō, *ēre, torsī, tortum* různo kroutiti, točiti: *distorquens oculos H* kroutě očima (t. na znamení). Part. perf. pass. **distortus** j. adj. v. t.

distortiō, *ōnis, f.* [*distorqueo*] zkroucení, zkřivení, zrůdnost: *d. membrorum C*.

distortus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *distorqueo*] zkroucený, zatočený, křivý; — spec. špatně urostlý, zkřivený; zmrzačelý, zrůdný: *distorta crura H* křivé nohy; — metaf. přepiatý, nepřirozený, „šroubovaný“: *nec ullum* (*genus enuntiandi*) *distortius quam hoc C*.

distractiō, *ōnis, f.* [*distraho*] roztrhování, rozdělování; odtrhování, oddělování: *distractione humanorum animorum* (gen. obj.) *C* oddělováním lidských duší (t. z duše světové); — metaf. roztržka, rozkol, rozpor: *nulla est societas nobis cum tyrannis, et potius summa d. est C.*

dis-trahō, *ere, trāxī, tractum* I 1) různo táhnouti, roztahovati, rozvlékati: *aciem d. Cs* roztáhnouti šik; roztrhávati, rváti, sápati: *materiam d. Cs* rozmetati trámoví; *saxorum compages d. T.* *corpus passim distrahendum dabis L* dáš tělo, aby bylo na (dva) kusy roztrženo; (*Hippolytus*) *turbatis distractus equis V* usmýkán; 2) odtahovati, odtrhávati: *ab alquo membra d. C*; *non distracti sunt N* neodtrhli se (od sebe), nepustili se (o bojovnících); — t. t. *d. voces C* nespojovati samohlásek (splývavým vyslovováním), připouštěti hiat; II metaf. 1) tahati v různé strany; roznášeti, rozhlašovati: *haud fallebat Tiberium, qua ipse fama distraheretur T* jaké pověsti se o něm roztrušují; 2) rozdělovati, rozlučovati, rozptylovati: *in duo genera distrahi C* děliti se ve dva druhy; *industriam in plura studia d. C* tříštiti píli v příliš mnoho studií; *d. hostem T*; rozkouskovati: (*agros*) *d. T* rozprodati; 3) trhati, činiti roztržku, rozváděti, rozdvojovati: *alqm ab alqo d. C* odvraceti, odváděti; *distrahi cum alqo C* znepřáteliti se, žíti v roztržce, v neshodě; *victas partes modeste distraxerat T* přemoženou stranu mírným způsobem (bez násilí) rozdrobil; *si matrimonium velut in partes domum Caesarum distraxisset T* jestliže sňatek roztrhne takřka na dvě strany císařskou rodinu; — spec. *animi in contrarias sententias distrahuntur C* rozcházejí se v opačná mínění; *Tiberium anceps cura d.* (s otázkou disjunktivní) Tiberiova mysl byla rozdvojena, má-li ....či...; 4) (trháním) rušiti, mařiti, končiti: α) *societatem civitatis d. C*; *rem publicam d T* podvraceti, bořiti; *rem d. Cs* zmařiti; β) *d. controversias C* spory rovnati.

dis-tribuō, *ere, tribuī, tribūtum* rozdělovati; 1) a) rozdíleti, rozdávati, podělovati někoho něčím, přidělovati *alci alqd* (jako dar a p.): (*pecunias*) *exercitui distribuit Cs*; *pecus viritim d. Cs*; *quadragena milia nummum in singulos iudices distributa C* rozdělené mezi...; *in totum corpus* (*cibus*) *distribuitur C* potrava jest rozváděna; b) (jako povinnost a p.) rozdělovati, rozvrhovati, přikazovati, ukládati: *frumentum civitatibus d. C*; (*loca*) *in quibus stationes vigiliasque esse placuerat, d. L*: 2) vůb. rozdělovati, děliti, třídíti, rozčleňovati, rozvrhovati: *in tres partes d. C*; (o dělení logickém) *me ita distribuisse initio causam*: *in crimen et in audaciam C* rozdělil jsem celou věc (co se týče žalobců) na (formální) žalobu a na smělost (žalobců) t. j. můj úkol jest, žalobu vyvrátiti a smělost žalobců dokázati a stíhati; — *latius d. exercitum Cs* šíře rozložiti, rozestaviti, roztáhnouti; (praegn. s udáním cíle) *magnum numerum* (*militum*) *in legiones d. C* vřaditi; (*gladiatores*) *circum familias custodiae causa distribuit Cs* rozdělí po rodinách pro dohled.

distribūtē, adv. [*distribuo*] podle řádného rozvrhu, s náležitým rozdělením, uspořádaně.

distribūtiō, *ōnis, f.* [*distribuo*] rozdělování; 1) udělení: *sensuum d. C*; 2) rozdělení, roztřídění, rozvrh: *d. partium C* rozdělení na části; *centuriarum d. L* na centurie.

districtus viz **di-stringō**.

di-stringō, *ere, strinxī, strictum*, (v rukop. a vydáních klassiků bývá zaměňováno s *destringo*, v. t.) part. perf. pass. **districtus**, *a, um* i jako adj. s komp. roztahovati, rozpínati: (*alii*) *radiis rotarum districti pendent V* visí rozpiati v paprsky kol; — metaf. a) napínati, zvětšovati: *vates varia interpretatione curam distrinxerant Cu* zvýšili obavu; b) napínati (bolestně), trápiti: *omni sollicitudine districtus H* starostí svírán; *districtus mihi videris esse C* že jsi v napětí (nerozhodném), na rozpacích; c) zaměstnávati, zabavovati: *districtus re* n. *a re C* zaměstnaný něčím; *iudicio d. C*; *numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse C*; *ancipiti contentione districti C* zápasem (dvojím) na dvou stranách zaměstnáni; *tantis bellis districtus N*; spec. ve vojen.: držeti, zdržovati: *d. copias regias L.*

disturbātiō, *ōnis, f.* [*disturbo*] rozbořeni: *Corinthi d. C.*

dis-turbō, *āre, āvī, ātum* (prudce) rozháněti: *contionem gladiis d. C*; *iudicium d. C*; metaf. rozmetávati, rozbořiti, bourati: *domum d. C*; *opera d. Cs* zničiti stavbu; odt. vůb. ničiti, mařiti, kaziti, rozrušiti, působiti rozvrat: *disturbat vitae societatem C*; (*ignis*) *cuncta disturbat ac dissipat C.*

dītēscō, *ere, —, —*, [inchoat. k *dis* = *dives*] bohatnouti *H.*

dithyrambicus, *a, um* [*dithyrambus* (v. t.), *διθυραμβικός*] dithyrambický.

dithyrambus, *ī, m.* [*διθύραμβος*] dithyramb, u Řeků zpěv na počest boha Dionysa, spojený s hudbou a tancem, druh lyriky sborové; nebyl poután skladbou strofickou a měl veliké bohatství rhythmů, proto *licentior et divitior d. C*: *audaces dithyrambi H.*

dītior, dītissimus viz **dīves.**

dītō, *āre, āvī, ātum* [starolat. *divito* od *dives*] obohacovati: *praemiis belli d. socios L*; reflex. *ditari L T* obohatiti se; *ditasse* (inf. perf. zde = řec. inf. aor.) *Paeligmas anus H* obohatiti = štědře obdarovati stařeny (za jejich kouzelnické rady); (*munera*) *maris Arabas ditantis H* (t. perlami a purpurovými měkkýši); *sermonem patrium d. H* obohatiti mateřský jazyk (t. novými slovy).

1. diū, adv. [vl. locat. od *dies*] ve dne, jen ve spojení s *noctu*: *diu noctuque S T* ve dne (i) v noci; *noctu diuque S T.*

2. diū, adv. [z* *dū*, srov. *dū-dum*] kompar. **diūtius**, sup. **diūtissimē**) dlouho, dlouhý čas: *nimis* n. *nimium d.*, *satis d.*; *nemo parum d. vixit, qui . . . C* nikdo nežil příliš krátký čas; *minus diu C* kratší čas; *quam diu etiam furor iste tuus nos eludet C* jak dlouho ještě; i pouhé *diu* ještě dlouho: *quam virtutem d. retinuit, cum ceteras exueret T*; již dlouho, (již) dávno: *arma d. desueta V* zbraň, již dávno odvykl; *pecuniam probant veterem et diu notam T*; sm. obšírně: *non minus d. accusare oratores quam Aper laudaverat*; — komp. déle; absol. příliš dlouho, dosti dlouho.

diurnus, *a, um* [**1.** *diu*] denní, ve dne; **1)** (opak k *nocturnus*): *nocturnus . . . diurnus C*; často *diurnus nocturnusque* denní i noční, praed. ve dne (i) v noci sm. = ustavičný; *neque diurno neque nocturno itinere intermisso Cs* ani ve dne ani v noci nepřerušuje pochodu; *haud incertius diurno* (sc. *proelio*) *proelium fuit L* než ve dne; *vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna H* řecké vzory mějte v ruce ve dne v noci; *vinum diurnum H* pití denní, časné (t. ještě za bílého dne, srov. *potare de die*); **2)** (sm. jednodenní): *d. cibus L*, *d. victus T* potrava na den; *merces diurna H* denní mzda; **3)** (sm. každodenní): *diurna urbis acta* (v. t. γ)) *T* denní zprávy z města, deník, noviny (vycházely v Římě od doby Caesarovy se zprávami úředními i soukromými za dozoru vlády); *diurnā actorum scripturā (non) reperio T* nemohu nalézti v novinách; neutr. pl. i subst.: *diurna populi Romani per provincias leguntur T* římské noviny (odt. franc. journal).

dīus, *a, um* [z **divios*, srov. *δῖος*, *deus*, *dies*] nebeský, božský; viz *divus*, význ. rovné; *me dius fidius* viz *fidius.*

diūtinus, *a, um*, adj. [**2)** *diu*] dlouhotrvající, dlouhý: *diutina servitus C*; trvalý: *diutina laetatio Cs* trvalá radost.

diŭturnitās, *ātis, f.* [*diuturnus*] dlouhé trvání, délka: *d. pacis C*; *diuturnitate* (sc. *imperii*) *in superbiam mutans* (intrans.) *T*; trvalost, trvanlivost: *malus est custos diuturnitatis metus C* strážce trvalosti, dlouhého trvání (t. vlády); dlouhý čas: *aetas diuturnitate exstinguitur C* člověk znenáhla hasne.

diŭturnus, *a, um* [**2)** *diu*] dlouhotrvající, dlouhý: *d. usus C*; *quo diuturnius Servi regnum esset L* aby panování déle trvalo; i o osobách: dlouhověký: *consumat* (sc. *uxor*) *annos, sed diuturna, suos O* však dlouho žijíc; trvalý, trvanlivý: *ut quam maxime permaneant diuturna corpora C* aby mrtvoly co nejdéle vydržely (t. bez porušení); (*pudor et reverentia*) *haud diuturna vincla T* ne (příliš) trvalá; *initia conatus secunda neque diuturna T* počátky příznivé, ale ne trvalé.

dī-vāricō, *āre, āvī, ātum* [*varico* (od *vārus*) rozkročovati se] roztahovati, rozpínati: *in eā* (sc. *statuā*) *Sopatrum divaricari iubet C.*

dī-vellō, *ere, vellī* (básn. i *vulsī*), *vulsum* (starší *volsum*) 1) rozervati, rozedrati, roztrhati, rozškubati, rozsápati: *d. agnam H*; (*maenades*) *divulsere boves* (acc.) *O*; ***d. nodos*** *V*; *effigies Pisonis divellebantur T*; (básn.) *divulsa remis unda O* tříštěná vesly vlna; — metaf. *distineor* (v. t. 2) a)) *et divellor dolore C*; *malis divolsus querimoniis amor H* zlými stesky rozervaná láska; *d. somnos H* zahánětí spánek; rozlučovati, rozdělovati; 2) odervati, odtrhnouti *alqm* n. *alqd ab alqo, a re*, básn. i pouhý abl.: *ramum d. trunco O*; — metaf. *divelli* reflex. odtrhnouti se: *amplexu divelli V* vyrvati se z objetí; *divellimur inde V*; *nec Damalis novo divelletur adultero H* neodtrhne se od nového milence; odlučovati, oddělovati: *amicitiam a voluptate non posse divelli C.*

dī-vendō, *ere, vēndidī, vēnditum* rozprodávati: *cum divenditā praedā quadraginta talenta argenti refecisset L* když stržil za rozprodanou kořist...; *bona alcis d. T.*

dī-verberō, *āre, āvī, ātum* rozšlehávati; — metaf. a obr. rozrážeti, prorážeti: *hasta diverberat umbras V*; *fluctus d. Cu*; *ferro d. umbras V* protínati; *sagitta diverberat auras V* šíp šlehne vzduchem.

dīverbium, *iī, n.* [*verbum*] rozmluva, dialog; jen spec. t. t. v dramat. básnictví řím. j. opak t. zv. *canticum* (v. t.), část dramatu prostě přednášená, mluvená, nezpívaná. Podlo jiného čtení a výkl. **dēverbium** = *παραλογή*.

diversē (starolat. **dīvorsē**), adv. [*diversus*] na různé strany, s různých stran, na různých místech, porůznu, různo: (*disiecti*) *paulo divorsius conciderant S* trochu více porůznu; — metaf. různě, protivně, opačně, rozdílně.

dīversitās, *ātis, f.* [*diversus*] různost, nestejnost, rozdíl: *d. aurium T* různost, změna vkusu; *mira inter exercitum imperatoremque d.* (sc. *erat*) *T*; opak, protiva, rozpor: *mira diversitate* (abl abs.) *naturae T* což ukazuje podivný spor v povaze.

dī-versus (starolat. **dīvorsus**), *a, um* [vl part. perf. pass. od *dī-vertō* v různé strany (se) obracím] I místem n. směrem různý, rozdílný, odchylný, protivný, opačný 1) (o několika os n. věcech) v různé strany, s různých stran (obrácený, jdoucí), na různých místech n. stranách; a) *diversi discesserunt N* různo se rozešli; *divorsi regem quaerere S*; *duobus in locis maxime diversis C* na místech zcela protilehlých; *in diversum iter equi concitati L* (ob. *diversi* n. *in diversum*) na opačné strany; *terrae, quas duo diversa maria amplectuntur L* jež obkličují dvě moře s různých stran; *Isara Rhodanusque amnes diversis ex Alpibus decurrentes L* z různých částí Alp (t. I. z A. Grajských, Rh. z Peninských); *illae diversa per litora diffugiunt V* rozprchnou se různo (různými směry) po břehu; (obr.) *commotus metu atque lubidine d. agitabatur S* byl rozrušen a strachem i chtíčem v různé strany zmítán; b) místem (vespolek) oddělený, odloučený, rozptýlený: (hendiad) *diversi dissipatique Cs* na všecky strany rozptýlení; *age diversas V* rozežeň je; *sternunt se diversae in litore phocae V* poruznu, tu a tam; *diverso miscentur moenia luctu V* na různých stranách město bědováním se plní; *d. locis* (abl. vztah.) *O* rozdílný místy = na různých místech (ale *plebs habitat diversa locis O* na jiných místech, jinde); (*Ceres*) *diversum locis alta pererrat iter O* různými směry ve výši (t. na voze) bloudí; — ve vojen. *diversae legiones aliae alia in parte Cs* různo postavené; *diversam aciem in duas partes constituit Cs* sešikuje vojsko ve dva různé směry (t. j. s dvojí frontou); *diversum proelium Hirt* bitva na několika stranách; c) — metaf. vůb. oddělený, praed zvlášť, jednotlivě: *legatos alium ab alio divorsas aggreditur S* obrátí se na každého vyslance zvlášť; *omnes iam antea divorsi audistis S*; *legationes, quas diversas ordo plebs* (asynd.) *ad senatum miserant T* odděleně, zvlášť; *diversi interrogantur T*; *non se diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare T* (nemají) zvláštních, postranních (= egoistických) nadějí; 2) (o os. n. věci proti jiné) v různou stranu, s různé strany (obrácený, jdoucí); na jiném místě, na jiné, druhé straně: *d. ab alqa re*, básn. a pozd. *alci*; a) *iter diversum Cs* opačný směr, cesta opačného

směru, opačným směrem; *quo d. abis V* kam spěješ v opačnou stranu; (*Phaethontem*) *diverso orbe excipit Eridanus O* v opačné končině světa (t. na západě, kdežto vlast Faethontova byla vých. země Aithiopia), *in diversa parte terrarum T* na druhém konci světa; — subst. *ex diverso caeli V* s druhé strany oblohy; *diversa petere O* spěti opačným, protivným směrem; **b)** místem oddělený, vzdálený, daleký, odlehlý: *in diversissimam partem Galliae Hirt*; *diversa exilia quaerere V* jinou vlast v dáli hledati; *nata procul aberat diversa O* daleko byla vzdálená; *volucres diversis e terris petiverat T* z dalekých, cizích zemí; subst. *bellum scilicet (esse), aut diverso terrarum distineri T* anebo že mu velká vzdálenost brání (přijíti); **II** metaf. různý, protivný, opačný, nestejný, rozdílný (o rozdílu podstatném, srov. *varius*) **1)** (vespolek) *ex illius variis et diversis disputationibus C*; *diversa sibi ambo consilia capiunt Cs* odporující si, navzájem různé, rozdílné; *ingenium ad res diversissimas habile L* člověk způsobilý k věcem zcela protivným; *diversae vocant animum in contraria curae V*; **2)** (proti jiné os. n. věci) *longe diversa ratione L*; *est huic diversum vitio vitium prope maius H* (= *contrarium*); *poena placet diversa O* opačný trest (t. trest potopou proti zamýšlenému zapálení); *tela diversorum operum O* šípy opačných účinků; *forma est diversa priori O* (jen) podoba jest rozdílná proti dřívější; subst. *diversum T* opak, odpor; — spec. nepřátelský: *Armeniam diversis praesidiis vacuam fieri expostulabat T*; *diversa* (opak *sua*) *sciscitari T* vyzvěděti poměry, stav nepřátel; subst *ex diverso* (neutr.) od nepřátel, u nepřátel, z nepřátelského tábora.

dī-vertō vl. různo (se) obracím; part perf. pass. **dīversus**, v. t.; v rukop. a vydáních klassiků bývá zaměňováno s *dēvertō*, v. t.

dīves, *itis*, (n. **dīs**, *dītis*, v. t., klass. ob. jen komp. a superl.), abl. sg. *divite*, gen. pl. *divitum* [příbuzné s *deus*, *dies* jako č. bůh a bohatý] bohatý **1)** absol. **a)** (o osobách): *d. Tullus* (*Hostilius*) *H* (jeho bohatství bylo pověstné); subst. *dives m.* boháč; **b)** (o věcech): *dites Mycenae H* (Hom. *πολύχρυσος Μυκήνη*); *ditissima regna L*; *humus d. O* úrodná, výnosná půda; *d. ager V*; *d. ramus V* drahocenná větev; *Aeacum virtus divitibus consecrat insulis* (v. t.) *H* blaženým ostrovům; *flendi copia d. O* bohatá zásoba slz; *opulenta ac ditia stipendia L* vojenská služba výnosná a bohatá (= obohacující); **2)** básn. a pozd. s gen. obj. n. s abl. vztah.: *Sychaeus, ditissimus agri* (gen. obj.) *Phoenicum* (gen. part.) *V*; *d. opum* bohatý statky n. pouze bohatý; *divite me* (abl. abs.) *artium H* kdybych byl bohat uměleckými díly; *d. opis natura suae H* bohatá svou hojností = sama dosti bohatá; *nulla umquam res publica bonis exemplis ditior fuit L*.

dī-vexō, *āre*, *āvī*, *ātum* vl. (prudce) otřásati; roztřásti, rozmetati: (básn.) *neu tu reliquias meas sieris per terram foede divexarier* (inf. pracs. pass.) *Pacuvius* u *C.*; — metaf. poškozovati, ničiti: *d. agros civium C*; sužovati, trápiti: *per tot annos re publica divexata C.*

Dīviciācus, *ī*, *m.* (vl. jm. muž.) *Cs* **1)** náčelník Aeduův, bratr Dumnorigův, přítel Římanův; **2)** náčelník Suessionův.

Dīvicō, *ōnis*, *m. Cs.* (vlast. jm. muž.) náčelník a vůdce Helvetiův proti Caesarovi.

dīvidō, *ere*, *vīsī* (synkopované *divisse H* = *divisisse*) *vīsum* [příbuzné s *viduus*, *vidua*] **I 1)** rozlučovati, oddělovati, odlučovati, *alqd ab alqa re*: *Garumna dividit Gallos ab Aquitanis Cs*; básn. s abl. odl. *toto divisi orbe Britanni V* (t. mořem); abs. (*parentem*) *patria Ardea longe dividit V* jejž rodná A. dálkou dělí; *dividor O* jsem odloučen, odtržen; *discedite a contactu ac dividite turbidos* (sc. *a vobis*) *T*; *segregari a marito, dividere defensionem* (sc. *suam a defensione mariti*) *coepit* (*Plancina*) *T*; (básn.) *citharā carmina d. H* vl. kytarou (= hrou na kytaru) odlučovati písně (t. j. jejich jednotlivé části vespolek) = zpívati písně s průvodem kytary; **2)** metaf. odlišovati, rozlišovati, dělati rozdíl: (*natura*) *dividit bona diversis* (abl. odl.) *H* rozlišuje dobré (= prospěšné) od opačného; *dignitatem ordinum d. T*; **II** rozdělovati, děliti **1) a)** (o několika os. n. věcech): *equitatum in omnes*

partes d. Cs na všechny strany rozeslati; *d. copias hiematum N* rozdělovati, rozvrhovati čety k přezimování, do zimních táborů; *divisis per itinera, qui percontarentur T* (= *dispositis*); – metaf. rozdělovati, třídíti, rozvrhnouti, uspořádati: *sic belli rationem esse divisam Cs*; *tempora curarum remissionumque divisa* (*erant*) *T* hodiny ku pracím ... byly (přesně) rozvrženy; (o slohu) *rem d. C* rozvrhnouti látku, učiniti disposici (= *disponere*); **b)** (o jednom celku): *d. alqd in partes*; *Iuppiter ex aequo dividit annum O* na rovné díly rozdělí; – spec. trhati, rozrážeti, tříštiti: *dividimus muros V* prolomíme zdi; *alqd medium d. VH* (v půli) rozpoltiti, roztíti; (*Diespiter*) *igni nubila dividens H*; básn. (*gemma*) *dividit aurum V* drahokam jest zasazen ve středu zlata; – metaf. *divisa sententia est C* mínění senátu bylo rozděleno (t. j. nebylo celé přijato pro intercessi proti jeho druhé části); (v logice) děliti (rozsah pojmu): *primum divisit ineleganter C* nepřesně, nelogicky; praegn. rozdvojovati, rozštěpovati: *divisum* (*esse*) *senatum, divisum populum Cs*; *divisa et discors aula erat T*; básn. *animum nunc huc nunc dividit illuc V* hned sem, hned onam v rozdvojené mysli se kloní (srov. u Homera ὥρμαινε δαϊζόμενος κατὰ θυμὸν διχθάδια); odt. *concentum d. H* rušiti soulad; **2)** rozdíleti, rozdávati, rozdělovati, podělovati, *alqd alci* (neklass. *inter alqos*, k naznačení podílnosti *in alqos*): *ab eodem rege privatis aedificanda divisa sunt loca L* místa k stavbě (= stavební) byla rozdělena mezi ... básn. *divisae arboribus* (dat.) *patriae V* vl. vlasti jsou rozděleny mezi stromy = každý strom má svou vlast (zemi); *medium luci atque umbris dividit orbem V* kruh denní na polovici dělí mezi světlo a tmu (o rovnodennosti); *ingrata ventis d. fomenta H* rozhoditi do větru.

dīviduus, *a, um* [*divido*] **1)** dělitelný, rozlučitelný: *animal et dissolubile et dividuum C*; **2)** rozdělený: *dividuo findetur munere quadra H* z rozděleného daru; *dividua coma O* rozpuštěné vlasy; *dividua aqua O* rozdělená (t. ve dvě ramena); oddělený: *dividui amne equi O*.

dīvīnātiō, *ōnis*, *f.* [*divino*] **1)** božské vnuknutí; spec. věštění: schopnost věštiti, věští duch = řec. ἡ μαντική; *d.* jest t. t. pro poznávání věcí, jichž lidský rozum přímo poznati nemůže, které tudíž bylo přičítáno božskému zjevení; *d.* se děla buď bezprostředně ve snách a v posvátném zanícení, nebo z vnějších úkazů, jako jsou všeliká znamení (*omen*, *prodigium*), losování, vnitřnosti zvířat, let ptáků a p.; *d.* měla ve státním i soukromém životě Římanů veliký význam; *nihil divinatione opus* (*est*) *C* sm. = „není třeba vševědoucnosti“ (srov. *divino* 1)); **2)** metaf. tušení, předtucha, dohad, předvídání: *d. animi praesagientis Cu*; – spec. t. t. v soudnictví: rozhodování mezi hlásícími se žalobci, kdo má žalovati (zvané tak proto, že soudcové ho nezakládali na právních důkazech, nýbrž jen na dohadu, kdo bude k úkolu žalobce nejvhodnější); odt. název Ciceronovy řeči proti Caeciliovi.

dīvīnē, adv. [*divinus*] **1)** božsky, řízením božím; **2)** věštecky, věštím duchem: *pauciora divine praesensa C*; **3)** slavně, znamenitě, vynikajícím způsobem, výtečně, výborně, skvostně: *d. Plato escam malorum appellat voluptatem*.

dīvīnitās, *ātis*, *f.* [*divinus*] **1)** božskost, božství, božská podstata, přirozenost: *quod alterum* (sc. *optime posse*) *divinitatis* (gen. poss.) *mihi cuiusdam videtur C* zdá se mi něčím přímo božským; *divinitas* (sc. *Romuli*) *credita L* božství (zbožnění), v něž se věřilo; **2)** metaf. výtečnost, dokonalost: *de perfecti oratoris divinitate quadam loqui C* o jakémsi ideálu dokonalého řečníka.

dīvīnitus, adv. [*divinus*] **1)** božsky, božským řízením, od boha, s pomocí boží: *forte quadam d. L* (viz *fors*); **2)** božským vnuknutím; spec. věštecky, prorocky, věštím duchem; **3)** slavně, znamenitě, vynikajícím způsobem, výtečně, výborně, skvěle: *in hominibus de me d. meritis C*.

dīvīnō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*divinus*] **1)** míti božské vnuknutí; spec. věstiti, prorokovati: *auspicia et reliqua divinandi genera C*; *non possum d. C* (ve vyhýbavé odpovědi; sm. = „nejsem vševědoucí“); **2)** metaf. tušiti, hádati, dohadovati se, předvídati, věstiti; *d. alqd*, např. ot. n. acc. c. inf.: *hoc erat, animo quod divinante*

timebam O v tušicí mysli, v předtuše své mysli; *ut si de exitu divinaret N* jako by tušil (nešťastný) konec.

dīvīnus, *a, um*, [srov. *deus, divus*] **1)** božský, boží, nebeský, svatý: *iura divina atque humana CT*; *in terram, locum divinae naturae contrarium C*; *res divinae* n. subst. neutr. *divinum L* posvátné obřady, bohoslužba, oběť; *divina scelera L* proti bohům; *divinae humanaeque spei pleni L* sm. = všech nadějí; *pars divinae mentis V, divinae particula aurae H* část božské duše (t. j. duše světové, jež dle mínění některých filosofů proniká a oživuje všechen svět, bůh stoiků); sm. zbožněný: (*Poppaea*) *divinae infantis parens T* (t. *divae Claudiae*); **2)** bohem nadšený, naplněný, rozněcený: *furor* (v. t.) *d. C.* = *ἐνθουσιασμός*; *mens divinior H* větší nadšení; — spec. věštecký, věští: *divina urna H*; s gen. obj. *imbrium divina avis H* pták věstící deště; subst. *divinus* věštec, „muž boží"; (ve šp. sm.) *assisto divinis H* (věštci, kteří na ulicích lidem za peníze hádali); **3)** metaf. bohu podobný, božský, nadpřirozený, nadlidský, slavný, znamenitý, vynikající, výtečný, výborný, skvostný, geniální, ideální: (*Platonem Panaetius*) *omnibus locis divinum appellat C*; *d. homo in dicendo C* božský, geniální řečník; *o divina senatus admurmuratio C*; *divini gloria ruris V* slavné jméno v božském rolnictví.

dīvīsiō, *ōnis, f.* [*divido*] rozdělování; **1)** dělení: *d.* (*Numidiae*) *S*; metaf. **a)** (v logice) rozdělování (rozsahu pojmu); **b)** rozdělování, třídění; (o slohu) rozvrh, uspořádání, osnova (= *dispositio*): *quadripertita fuit d. tua C*; **2)** rozdělení, rozdílení, rozdávání: *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi T*; *d. agrorum T.*

dīvīsor, *ōris, m.* [*divido*] rozdělovatel; spec. **a)** rozdělovatel pozemků: *quantum reliquerat d. Antonius C* při svém rozdělování; **b)** rozdělovatel peněz, věnovaných od kandidáta před volbami k podplácení voličů, náhončí: *doce, quo divisore corrupta sit* (*tribus*) *C.*

dīvīsus, *ūs, m.* [*divido*] rozdělování; jen dat. sg.: *bona divisui fuere L* byly dány na rozdělenou = byly rozděleny.

Dīvitiācus viz **Dīviciācus.**

dīvitiae, *ārum, f.* [*dives*] poklady, skvosty: *orbis terrarum d. N* poklady celého světa; (*Troia*) *pro divitiis tumulos ostendit avorum O*; *demitte divitias O* nádherné roucho; *divitiae peregrinae H* nádhera; abstr. bohatství: *mitte certamina divitiarum H* nech honby za bohatstvím; i metaf. *d. atque ornamenta eius ingenii C* bohatost.

Dīvodūrum, *ī, n.* vl. jm. města, nyn. Mety.

dī-volgō viz **dī-vulgō.**

dīvorsē, dīvorsus viz **dīversē, dīversus.**

dīvortium (n. *divertium*), *iī, n* [*dis* a *vorto* (= *verto*)] obrácení (se) v různé strany, rozchod; — spec. **α)** *divortia aquarum, fluminum CL* (vl. rozbíhání) předěl, rozhraní vod, roztoky; ale (*annes*) *magno aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt Cu* = v dalším toku daleko od sebe se rozbíhají; *d. itinerum L* rozcestí, křižovatka; *obiciunt equites sese ad divortia nota V* odchylné = vedlejší, postranní cesty; odt. věc. rozhraní: *artissimo inter Europam Asiamque divortio* (abl. m.) *T* kde jest rozhraní nejužší; **β)** rozluka manželství, rozvod: *d. Muciae C.* s Mucií; *cui a mima fecit d. C* rozešel se s herečkou.

dī-vulgō, *āre, āvī, ātum* (mezi lidem) rozšiřovati, uveřejňovati: *librum d. C*; — spec. (řečí) roznésti, rozhlásiti, roztrousiti: *seria d. C*; *consilium d. Cs*; *quod ubi turpi fama divulgatum* (*est*) *T* když se roznesla pověst o té hanebnosti. Part. perf. pass. **dīvulgātus**, *a, um* i. j. adj. se superl rozšířený; obecně přístupný: *magistratus divulgatissimus C* nejnižší; (šp. sm.) *ad omnium libidines d. C* vydaný (na pospas).

dīvus, *a, um* [z *deivos*, z něhož i *deus*] a význ. rovné **dīus**, *a, um* pův. nebeský, jasný; božský: *diva creatrix V* (= *Venus*); *in dio profundo* v božské hlubině (= v moři; srov. u Homera *εἰς ἅλα δῖαν*); — spec. mezi bohy přijatý, božský, zbožněný (epitheton C Julia Caesara a římských císařů i členů cís. rodu, kteří byli po smrti prohlášeni za bohy; srov. „svatý"): *d. Iulius*; *Poppaeam divam non credere T* nevěřiti v božství Poppacino; subst. *Augustus Caesar, Divi genus V* potomek Zbožněného (t. C Julia

Caesara); subst. **dīvus, ī** *m.* (gen. pl. často *divŭm* n. *divŏm*) bůh, nebešťan; **dīva, ae** *f.* bohyně, nebešťanka: *nec tibi diva parens V*; **dīvum, ī** *n.* nebe, jen ve spojení *sub divo* pod širým nebem; odt. *sub d. rapere H* vynésti (násilně) na světlo (t. j. před nezasvěcené); — metaf. bohům podobný, božský; slavný, výtečný: *dia Camilla V*; *sententia dia Catonis H* výrok slavného K.

dō, dăre, dedī, datum (arch. konj. praes. *duim, duit, duint*; *dedĕrunt H*; *dederītis* (fut. ex.) *O* [srov. *δίδωμι* (koř. *δο-*) a dáti] dáti, dávati I *d. alci alqd* 1) a) *filiam nuptum* (v. t.) *d. alci*; *poenam* (v. t.) *d. alci* pův. pokutu dávati, platiti = trest trpěti, býti trestán od někoho; *promissa non d. O* slibených věcí nedati, slibu nesplniti; *Apollo ei citharam dabat V* dával (sm. nabízel); s dat. (abl?) doplň. *dare muneri, dono* dáti darem, za dar; subst. **datum, ī,** *n.* α) dar; β) *ratio acceptorum et datorum C* poměr příjmů a vydání; podávati: *sacrā data pocula dextrā O*; *da, puer, auguris Murenae H* (s vynecháním předm., t. číši) sem (= dej) jednu na zdraví augura M.; *pater dextram dat iuveni V*; (zeugma) *fidem* (v. t.) *dextrasque d. LO*; praegn. *manus d.* podávati ruce (ke spoutání; o přemoženém), odt. vzdáti se, poddati se: *efficaci do manus scientiae H*; *vix dedit virtas utilitate manus O* vzdala se překonána prospěchem (t. vidouc, že bude lépe neodporovati); b) spec. α) dávati v obět, obětovati: *tura d. O*; β) *epulum, epulas* n. *cenam d. C* dávati, strojiti hostinu; *gladiatores d. C* dávati hry gladiatorské; *d. fabulam* (sc. *populo*) hru uvésti na jeviště, vystoupiti s (divadelním) kusem (o básníku, kdežto o hercích *f. agere*); *is carmina scaenae dabat T* skládal divadelní kusy; γ) dávati po poslu, posílati: *d. litteras ad alqm C* psáti někomu; *epistula pridie Idus Novembres data C* dopis ze dne ...; 2) metaf. a) (s označením směru) dáti něco někam, položiti, postaviti a p.: *retro dabat aura capillos O* bral vlasy; *memet super* (adv.) *ipsa dedissem V* na to byla bych se sama vrhla (t. do ohně); *d. alqm in fugam Cs* obrátiti na útěk; *bracchia cervici dabat H* ovíjel pažemi šíji; spec. *d. vela carinae* (dat.) *O* dáti plachty lodi = napnouti plachty (ale *vela d. ventis O* plachty svěřiti větrům; *pelago da vela patenti V* pusť se na širé moře; *vela secunda d. O* dopřáti příznivé plavby); *vela d.* vyplouti; b) dáti, věnovati; poskytovati; udělovati, propůjčovati: *lacrimas d. alci O* oplakávati někoho; *honorem d.* vzdávati, prokazovati; *operam d.* (s *ut, ne* n. dat. gerund.) vynaložiti péči, vynasnažiti se, přičiniti se o něco; *vestro imperatori operam date Cs* prokazujte, konejte službu, *quā fortuna rem daret L* kam štěstí (příznivé) rozhodnutí dá = které straně štěstí bude přáti; *amori d. ludum H* (lásce věnovati hru) = milostně laškovati; — *d. alqd alci* n. *alci rei* učiniti něco k vůli někomu, pro někoho n. něco, k libosti, vděk; zavděčiti se někomu něčím; c) dovolovati, povolovati, udělovati: *potestatem d. C* dáti dovolení; *veniam* (v. t.) *d.*; *in Capitolio eis senatus datus est L* slyšení v senátě bylo dáno, povoleno; básn. *frena* n. *lora d. equo O* popouštěti, povolovati; popřávati, dopřávati: *flamma tibi ferrumque dabunt iter O* dopřejí ti cesty = propustí tě; — neos. *datur VO* jest dopřáno, dovoleno, lze; s dvojím dat. *da (mihi) iusto sanctoque videri H*; všímati si, šetřiti něčeho: *d. famae SHT* dbáti pověsti, dáti na řeč lidí; *tantum odiis dabat O* povolovala; — připouštěti něco někomu, přisvědčovati někomu v něčem: *in geometria, prima si dederis, danda sunt omnia C*; d) dávati za úkol, ukládati, vykázati, odevzdávati, svěřovati: *munus d. L*; *d. partes H*; *d. negotium* i abs. *d. T* uložiti někomu něco; *media acies Ubiis data T* střed šiku byl vykázán; *Fabios hostes* (praed.) *Veientibus date L* Fabie postavte jako nepřátele proti V.; *rem in casum d. T* dáti, ponechati náhodě; s gerundivem doplň. *consulibus senatus rem publicam defendendam dedit C*; (*pomaria*) *dederat servanda draconi O* dal hlídati; — sm. nechati: *dederat comam diffundere* (v. t. 2) a)); e) stanoviti, určovati: *diem d. CN*; *detur nobis locus, hora, custodes H*; *leges d. C* zákony dávati (poddaným, přemoženým a p.; ve svobodném státě *l. ferre*); *iura d. O* práva, zákony dávati; (ale *tuis iura dabas O* udílel jsi rozsudky = své poddané jsi rozsuzoval; *hospitibus dare iura V* do-

přávati práv); — spec. t. t. soud. *iudicium* n. *iudices d.* o praetorovi, jenž přijímaje žalobu ustanovuje pro ni jednoho soudce n. soudní dvůr; odt. *datis iudicibus T* sm. = po přijetí žaloby; *testes d. C* vésti svědky; **f)** vydávati, dávati: s dat. doplň. *leto, exitio d. alqm O*; *terga d. (fugae)* dáti se na útěk; *pessum* (v. t.), *venum* (v. t.) *d.*; *in discrimen d. L*; *in praeceps* (v. t.) *d.*; *alterum* (acc. masc.) *intactum corpus in certamen dabat L* = jeden se dával do boje s nedotčeným tělem; **g)** s dat. doplň. *laudi, vitio, crimini d. alqd alci* vykládati za chválu, vytýkati za chybu, klásti za vinu; **h)** *dare se* (též med. *dari*) *alci* n. *alci rei* dávati se, vydávati se, propůjčovati se: *se in conspectum* (v. t. **I 1)**) *nautis dedit C*; *det mihi se O* jen ať se vydá v mou moc = jen ať se dostane do mé moci; oddávati se, věnovati se něčemu, přikloniti se, přidružiti se k někomu: *alci se fors dat* (s gen. gerund.) *L* šťastná náhoda se podává, štěstí někoho potkává (s inf.); svěřovati se: *ut Germanicus daret se legionibus T*; poddávati se: *cum (naves) se vento dedissent Cs* (plouti po větru); s acc. doplň. osvědčovati se, ukazovati se: *da mihi te placidum O*; vyskytovati se; díti se: *ut se initia dederint C* jak dopadnou; *multa melius se dedere V* zdařilo se lépe; *dato die T* v příhodný den; **II** s acc. vnitř. předm.: **1)** *praecepta d. C*; *dicta, verba d. LV* slova pronášeti = promlouvati, mluviti; básn. i abs. *da V* rci; praegn. šp. stu. *verba d. alci C NHO* pouhá slova namluviti = pouhými slovy odbývati, klamati, šáliti (balamutiti) někoho; *non tibi nunc, sed prius auctori sunt data verba tuo O* nebyl jsi teprve nyní ty oklamán; — ve vojen. *nomen d.* hlásiti se k službě vojenské, dáti se na vojnu, odt. vůb. hlásiti se někam; *in Crustuminum nomina d. L* (t. za osadníky); (*ludi*) *in quos passim nomina data T* k nimž docházely přihlášky (k účinkování); **2)** působiti, činiti, konati, dělati, (o zvuku) vydávati: *malum d. C*; *locum d. O* udělati místo; *saltum d. O* učiniti skok, skočiti; *iusiurandum d. N*; *amplexum dare alci O* objímati; *sonum d. O* vydati; *ore dabat pleno carmina vera dei O* z úst se jí hrnuly věštby plným proudem; *d.* s *ut* n. *ne* (i *quod O*) způsobiti, že . . .; *quantum patriae sanguinis ille dedit O* jak veliké krveprolití způsobil vlasti; *ruinam d. V* **α)** trans. způsobiti sřícení něčemu, vyvrátiti, podvrátiti; **β)** intrans. sřítiti se; *impetum d. LT* učiniti útok; *Gnatia dedit risus H* vzbudila; s part. perf. pass. opisuje děj dokonaný: *hostes victos d. S* poraziti, způsobiti porážku; *nunc te mea dextera bello defensum dabit V* uchrání tě.

doceō, *ēre, docuī, doctum* [z kořene *dek-*, srov. *disco, διδάσκω* z **δι-δακ-σκω*] **1)** učiti, vyučovati (absol. n. alqm alqd někoho něčemu; pass. bývá nahrazováno slovesem *discere*): *d. mercede C* vyučovati za plat, bráti za učení plat; *pravitas docentium T* učitelů, vychovatelů; *Latine* (sc. *loqui*) *d. philosophiam C* učiti filosofii latinsky; (s abl. instr.) *Socratem docuit fidibus* (sc. *canere*) *C* naučil Sokrata na lyru; (*vicarium*) *docendum cures equo armisque L* hleď, aby se naučil jezditi na koni a zacházeti se zbraní; *docendus adhuc amiculus H* jenž sám ještě potřebuje poučení; *pauca docendus eris O* málo budeš potřebovati poučení; — spec. *fabulam d.* (= *δρᾶμα διδάσκειν*) (o básníku) nacvičiti, nastudovati kus (s herci); odt vůb. *vel qui praetextas vel qui docuere togatas H* kteří skládali, psali . . .; poučovati: (obr.) *eventus hoc docet L*; *ut res docuit T* jak skutečnost ukázala; **2)** metaf. **a)** vykládati, vysvětlovati, dokazovati, ukazovati, líčiti: *ne quaere doceri V* nechtěj slyšeti; vypravovati, oznamovati, dávati zprávu, zpraviti (alqm de re, s acc. c. inf., s nepř. ot.): (s acc.) *adventum Pompei docuerunt Cs* pověděli o . . .; *doceri* de re i alqd ab alquo dověděti se o něčem; *quod de lacu Albano docuisset L* co věstil; — spec. (t. t. soudní) *causam d.* vyložiti, jak se věc má; **b)** dokazovati, dovoditi, odůvodniti. Part. perf. pass. **doctus,** *a, um* v. t.

docilis, *e* [*doceo*] učelivý, chápavý, vtipný, nadaný, (absol., ad alqd, básn. i s abl. a gen. k něčemu); básn. = *doctus* vyučený: *te d. magistro Amphion H* od tebe vyučený; *modorum H* znalá zpěvu.

docilitās, *ātis, f.* [*docilis*] učelivost, chápavost, vtipnost, nadání.

doctē, *adv.* [*doctus*] učeně; uměle, znalecky, dovedně, obratně: *litteris*

Graecis doctissume eruditus S velmi důkladně.

doctor, *ōris, m.* [*doceo*] učitel (alcis rei něčeho).

doctrīna, *ae, f.* [*doceo*] učení; **1)** vyučování, vzdělávání; škola: *fateor me quaesisse adiumenta doctrinae C* hledal jsem podpory ve vzdělávání; — spec. theoretické vzdělání (zejm. filosofické): *Pericles primus adhibuit doctrinam; quae... tum nulla erat dicendi C* Perikles první přišel s theoretickým vzděláním; theorie řečnictví tehda ještě nebylo; *esse sine doctrina C* býti bez vědeckého vzdělání; **2)** meton. **a)** (účinek učení): vědění, vědomost, učenost, vzdělanost: *inesse sibi elementa doctrinae ostendebat T* ukazoval, že má dobré základy; **b)** (prostředek učení) nauka, věda, obor: *doctrinae studia C* vědecké práce; *auctor doctrinae eius* (sc. *divini atque humani iuris*) *L* původce té nauky = učitel toho.

doctus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *doceo*] naučený, vyučený, vzdělaný, (obyč. re v něčem; též s acc. n. gen.) *illa multo optuma rei publicae doctus sum, hostem ferire... S* vycvičen jsem v oněch znalostech pro stát daleko nejlepších; *doctā prece H* naučenou (t. od básníka) = umělou modlitbou; básn. *amnis doctus iter melius H* uvedená v lepší dráhu; (s inf.) znalý, umějící, kdo se v něčem vyzná, subst. znalec: *ille iaculo distantia figere doctus erat, sed tendere doctior arcus O* uměl ..... lépe uměl; schopný, obratný, zručný: *qui bene placarit Pallada, d. erit O* stane se zručným; *fandi* (gen. obj.) *doctissima Cymodocea V* nejlepší řečnice; — spec. znalý umění, umělecký: *doctae sorores O* (= Musy); *doctarum praemia frontium H*; — absol. učený, vzdělaný, moudrý, důmyslný: *docta Carmentis O* moudrá; *vir* n. *homo,* plur. často subst *docti, orum* učenec, vzdělanec, mudrc, filosof.

documentum, *ī, n.* [*doceo*] prostředek poučování, naučení, poučená; **1)** příklad, vzor, ukázka: *moneant vos utriusque fortunae documenta T* zkušenosti; *aequitate deum erga bona malaque documenta T* při lhostejnosti bohů k dobrým i špatným skutkům; — spec. výstražný příklad, výstraha: *tuā aliis documenta datare morte O* jenž dáš výstrahu; *documento* (dat. účink.) *esse* býti výstrahou, k výstraze; *satis magnis documentis* (abl. instr.) *temeritatem Petilii coercitam T* byla ztrestána výstražnými událostmi = ztrestání Petiliovy nerozvážnosti jest dosti velkou výstrahou; **2)** doklad, důkaz, svědectví (alcis rei něčeho, o něčem): *id fidei d. dederunt L* tím podali důkaz své věrnosti; *documento* dat. účink. *esse* býti důkazem; *d. dare* (s nepř. ot. n. acc. c. inf.) podávati důkaz.

Dōdōna, *ae, f.* [*Δωδώνη*] město v Epeiru se slavnou, starou věštírnou Diovou, v níž se věstilo zejména ze šelestění posvátných dubů a ze snů; meton. *cum victum D. negaret V* když D. (t. její dubina) nedávala potravy; *Dodonam* (= *Dodonaeum oraculum*) *adortus est N*; — odt. adj. **Dōdōnaeus,** *a, um* (*Δωδωναῖος*) dodonský, z Dodony (fem. též **Dōdōnis,** *idis O* dle řec. *Δωδωνίς*).

dōdrāns, *antis, m.* [z *dē-quadrans* „od toho čtvrtina“ = bez čtvrtiny] tři čtvrtiny (celku, viz *as* **2**)): *heredem* (*eum*) *fecit ex dodrante N* učinil jej dědicem tří čtvrtí svého jmění; — spec. $^3/_4$ jitra (= skoro 19 arům): *bina in Latino* (sc. *agro*) *iugera, ita ut dodrante ex Privernati complerent* (t. rozdělovatelé), *data L.*

dogma, *atis, n.* [*δόγμα*] (filosofické) učení, zásada, nauka *C.*

Dolābella, *ae, m.* [vl. demin. od *dolabra* (v. t.) „motyčka“] příjmení v římském rodě Kornelií; zvl. *P. Cornelius D.*, zeť Ciceronův, nestálý přívrženec Caesarův, zemřel v Syrii r. 43 př. Kr.

dolābra, *ae, f.* [**1.** *dolo*] (vl. sekyra) nosatec, špičák, motyka (špičatá k bourání), rumovka.

dolenter, adv. [*doleo*] bolestně, s bolestí.

doleō, *ēre, uī, dolitūrus* cítiti bolest, trpěti; **1)** (o bolesti tělesné): *alqd mihi dolet* něco mě bolí; *auriculae collecta sorde dolentes H* uši zalehlé nashromážděnou špínou; **2)** metaf. (o bolesti duševní) býti vzrušen (absol., alqd, re (abl. causae), de re n. de alqo, zř. ex n. propter něčím pro něco; acc. c. inf., věta s quod); **a)** rmoutiti se, býti zarmoucen, truchleti; želeti, litovati; soužiti se; bolestně těžce nésti **α)** (absol.) *quo consolante* (v.

t. 1)) *doleres O*; *signa dolentis O* známky bolesti; *dolentem Phrygius lapis* (*non*) *delenit H* neupokojí (člověka) trpícího = nezmírní trudu; *o numquam dolituri V* lidé otrlí (t. j. kteří necítí ani hanby ani hněvu); (pracgn.) *tragicus dolet sermone pedestri H* projevuje bolest; β) *adde, quis* (= *quibus*) *humana sibi doleat natura negatis H* čeho by se jen s bolestí zřekla; *pars dolere pro gloria imperii S* jedněm bylo líto slávy; *dolens* (alci), *dolendus* bolestný (někomu, pro někoho); **b)** býti rozčilen, mrzeti se, hněvati se, býti nevrlý: (básn. i s inf.) *vinci dolentem in Herculem H* proti Herkulovi rozjitřenému přemožením (t. j. obavou, aby nepodlehl); *si quis* (*Hercule*) *deo* (doplňk.) *doliturus erit O* bude-li se kdo mrzeti pro jeho božství; *licet cupias dolenti me tibi dari O* abych byl vydán na pospas tvému hněvu.

dōliolum, *ī, n.* [demin. od *dolium*] soudek, soudeček (viz *condo* **II 1**)).

dōlium, *iī, n.* [srov. *dolare*] sud, bečka, káď (velká nádoba hliněná, do níž byl vléván mest z vinných hroznů vylisovaný k vykvašení; vykvašené víno přeléváno pak do menších amfor; později užívali Římané i dřevěných sudů, jež poznali v Gallii).

1. dolō, *āre, āvī, ātum* [srov. *δαιδάλλω, δέλτος*] obráběti, zpracovati; zejm. otesávati, osekávati; obr. *caput lumbosque fuste dolat H* klackem seřeže, zvalchuje.

2. dolō, *ōnis, m.* [*δόλων*] **1)** dýka, končíř *V*; **2)** menší plachta na hlavním stěžni lodním nad plachtami hlavními (*vela*).

3. Dolō n. **Dolōn,** *ōnis, m.* [*Δόλων*] Trojan, který šel v noci do tábora řeckého před Trojou na zvědy, ale byl od Diomeda a Odyssea jat a usmrcen.

Dolopēs, *pum, m.* Dolopové (starý kmen sídlící na obou stranách již. Pindu v Thessalii i v Epeiru, též na ostr. Skyru); jejich země **Dolopia,** *ae, f.*

dolor, *ōris, m.* [*doleo*] bolest (absol. n. alcis rei něčeho); **1)** (o bolesti tělesné): *d. capitis* bolení hlavy; **2)** metaf. (o bolesti duševní) vzrušení, pohnutí; **a)** bolest, bol, trápení, zármutek, žalost, hoře, lítost; trud: *dolori* (dat. účink.) *esse alci* rmoutiti někoho; *dolore affici, dolorem capere* rmoutiti se; *is* (*qui*) *d.* = *eius* (*cuius*) *rei d.* zármutek z toho; (pracgn.) *de Caecina adfertur mixtus gaudio d. T* jest přinesena zlá zpráva s příměskem radosti; **b)** rozčilení, rozmrzelost, hněv, zlost, rozhořčení, nevrlost (alcis rei nad něčím, pro něco): (pracgn.) *praecipuum in dolore suum locum respondit T* že vystoupí mezi prvními v spravedlivém hněvu (t. j. k pomstě); — meton. příčina hněvu, příkoří, urážka; **c)** (v řečnictví) cit, pathos: *quem naturalis quidam d. dicentem incendebat C.*

dolōsē, adv. [*dolosus*] podvodně, úskočně; lstivě, ošemetně; úkladně.

dolōsus, *a, um* [*dolus*] podvodný, úskočný, lstivý, ošemetný, klamný: *amici ferre iugum pariter dolosi H* přátelé, kteří zrádně se vyhýbají nésti stejně jho (t. neštěstí).

dolus, *ī, m.* [srov. *δόλος*] pův. (tajný) úmysl, obmysl: právn. t. t. *d. malus* zlý úmysl, úskok, podvod; vina; odt. pouhé *d.* podvod, úskok; lest, klam; ošemetnost: *per dolum* (zř. *dolo* (abl. způs.)) lstivě, podvodně; *magna dolo factum negat esse suo pars, quod ... H* veliká část (lidí) říká, že není jejich vinou, že ...; *dolis instructus et arte Pelasga V* v úskocích vycvičený a lsti; (hendiad.) *Daedalus dolos tecti ambagesque resolvit V* otevřel šalebné bludiště paláce; *Celsus doli* (gen. obj.) *prudens T* věda, že jest to lest (válečná); úklad, nástraha: *dolum parare T.*

domābilis, *e* [*domo*] zkrotitelný, přemožitelný: *Cantaber non ante d. H* dříve nezkrotný; *nulli d. flammae* (dat. pův.) *O* žádným plamenem nezničitelný.

domesticus, *a, um* [*domus*] domácí; **1)** domovní, domácký; (praed.) doma: *d. otior H*; **2)** meton. **a)** rodinný, (praed.) v rodině, soukromý: *domestica difficultas C* domácí (t. majetkové) nesnáze; *festa domestica vobis O* vaše rodinné svátky; *Phoebus d. O* domácí (poněvadž mu Oktavianus založil na Palatinu chrám, vlastně soukromý, jako ochránci rodu Iulského); *domesticum publico* (sc. *foederi*) *adiungere foedus L* připojiti rodinný svazek k obecní smlouvě; vlastní, svůj, osobní, vnitřní: *ex domestico iudicio Cs* z vlastního úsudku; *nec domesticis abstinebatur* (v. t.) *T*; (*ira*) *nimium domestica vento O* vlastní

větru; *domestica consilia L* rady důvěrných přátel; *d. usus et consuetudo* (v. t.) *C*; – subst. **domesticī**, *ōrum* α) domácí, členové rodiny: *inter domesticos T* v rodině; *convictor et d. O* společník a domácí přítel; β) spec. služebnictvo, čeleď; b) domácí, tuzemský; v míru (vykonaný): (*melior est*) *condicio externae victoriae quam domesticae C* výhodnější jest vítězství nad vnějším nepřítelem než nad domácím, vnitřním; *sunt domesticae fortitudines non inferiores militaribus C* statečné činy neválečné.

domicilium, *iī*, *n.* [*domus*] domov, byt, obydlí, příbytek, bydliště, sídlo (i metaf.): *universae rei publicae d. C* středisko celé říše; konkr. dům, zámek, palác, hrad.

domina, *ae*, *f.* [*dominus*] paní; 1) a) (proti služebnictvu); hospodyně; b) vůb. paní; (též s gen. obj. = majitelka); básn. *dominae sub imagine signum O* socha v podobě té dívky (t. která zkameněla); spec. vládkyně, královna: *sub me domina* (doplňk.) *O* pod mou vládou; *d. rerum O* (o Římu) pán, vládce světa; *tutela Italiae dominaeque Romae H* světovládného Říma; – (básn. a pozd.) sm. manželka, choť; milenka; vůb. žena, („dáma"); 2) metaf. paní, královna: *d. et regina virtutum C.*

dominātiō, *ōnis*, *f.* [*dominor*] panování (nad něčím), ovládání (něčeho), vláda, nadvláda (absol., alcis rei, in rem); spec. neobmezená, absolutní vláda, samovláda, despotismus, násilná vláda: *d. Antonii C*; – meton. (konkr.) α) panovníci, vláda: *dominationibus aliis fastiditus T*; β) panství = území: *augendae dominationi* (dat. účel.) *certare T.*

dominātor, *ōris*, *m.* [*dominor*] *d. rerum C* vládce světa.

dominātus, *ūs*, *m.* [*dominor*] panství, vláda (alcis rei nad něčím): *terrenorum commodorum omnis est in homine d. C* člověk je svrchovaným pánem nad bohatstvím pozemním; – spec. neobmezená, absolutní vláda, samovláda, tyranství.

dominium, *iī*, *n.* [*dominus*] 1) vlastnictví, držení: (hendiad.) *d. et ius L* právo vlastnické; 2) (slavnostní) hostina (srov. *dominus* sm. hostitel): *huius argento dominia vestra ornari C.*

dominor, *ārī*, *ātus sum*, verb. dep. (*dominarier V* inf. praes.) [*dominus*] 1) býti pánem; a) *o domus, quam dispari dominare* (= *dominaris* význ. pass.) *domino* básn. u *C* jak zcela jiný tebou vládne pán; b) vládnouti, panovati (absol.; in alqo, in alqm, básn. též alci nad někým): *urbs multos dominata per annos V* jež vládlo; *d. in iudiciis C* hráti si u soudů na pána; subst. **domināns**, *ntis* vládce, panovník; 2) metaf. *pestis dominatur in moenibus urbis O* panuje; *nusquam latius d. mare T* nezuří; *inter nitentia culta dominantur avenae V* převládá, bují ovsíř; – (o slohu) *dominantia nomina H* (překlad řeckého *κύρια*) slova ve vlastním, původním významu, bez metafor.

dominus, *ī*, *m.* [*domus*] pův. pán domu (i rodiny a čeledi), hospodář, spec. hostitel; vůb. pán; 1) a) majitel, vlastník, držitel: *eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulae C* ten podle 12 desk nesmí vládnouti svým majetkem; *dites domini T* bohatí statkáři; *contemptae d. splendidior rei quam ... H* jako pán zhrzeného majetku (t. j. jenž pohrdl majetkem) maje skvělejší jméno než ...; b) vládce, vladař, panovník (později i titul císařů a jiných osob): *umbrarum d. O* (= *Pluto*); *Romani rerum domini V* vládci světa; *terrarum dominos* (appos.) *ad deos H* k bohům, pánům světa; *praemia sub dominis* (*sunt*) *T* odměny závisí na pánech (= vládě, senátu); – spec. neobmezený, absolutní vládce, samovládce, tyran, despota; c) (básn. a pozd.) sm. manžel, choť, milenec; 2) metaf. *mea facundia pro domino* (*loquitur*) *O* za svého pána (t. j. za mne); *lumina domini mirantia formam O*; původce, skladatel, autor.

domiporta, *ae*, *f.* [*domus* a *porto*] básn. u *C* „domkonoš" (= hlemýžď).

Domitius, jméno plebejského rodu římského (*gens Domitia*) rozvětveného ve dvě rodiny, **A)** *Ahenobarbi* (Rudovousí) a **B)** *Calvini* (Holohlaví); nejznámější jsou: **A)** 1) *Cn. Domitius Ahenobarbus*, konsul r. 122 př. Kr., vítěz nad Allobrogy a Arverny, přísný jako censor, zakladatel silnice (*via Domitia*) v již. Gallii; 2) (syn předch.) *Cn. Domitius Ahenobarbus*, konsul r. 96 př.

Kr., původce zákona o doplňování sborů kněžských volbou tribuí, jako censor s L. Krassem vydal edikt proti latinským rhetorům; **3)** (syn předešl.) *L. Domitius Ahenobarbus,* konsul r. 54 př. Kr., úhlavní odpůrce Caesarův, přívrženec Pompejův; **4)** (syn předešl.) *Cn. Domitius Ahenobarbus,* účastník bojů za 2. triumvirátu; **5)** (syn předešl.) *L. Domitius Ahenobarbus,* konsul r. 16 př. Kr., bojoval v Germanii; **6)** (syn předešl.) *Cn. Domitius Ahenobarbus,* manžel Agrippiny, dcery Germanikovy, otec císaře Nerona; **B)** zejm. *Cn. Domitius Calvinus,* konsul r. 53 př. Kr., přívrženec a vojevůdce Caesarův. K tomuto rodu nepatřil *Cn. Domitius Corbulo,* vítězný vojevůdce v Germanii a Armenii za císaře Klaudia a Nerona, spisovatel a řečník. — Adj. **Domitius** a **Domitiānus,** *a, um* Domitiův; subst. *Domitiani, orum Cs* vojíni Domitiovi.

domitō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequ. — intens. od *domo*] zkrocovati, krotiti; (básn.) *domitant currus V* prohánějí spřežení.

domitor, *ōris, m.* [*domo*] **1)** krotitel: *Picus, equum* (gen. pl.) *d. V* krotitel koní (= homer. *ἱππόδαμος*); **2)** metaf. krotitel, podmanitel někoho n. něčeho, vítěz nad někým: (*Clodius oderat*) *domitorem armorum suorum C; d. maris V* vládce moře (= *Neptunus*); (*miles*) *belli d. externi T* vojsko, jež vítězně skončilo válku za hranicemi.

domitrīx, *īcis, f.* [*domitor*] krotitelka: *d. Epidaurus equorum V* Epidauros, krotitel koní (básn. m. veškeré krajiny Argolis, jež vynikala chovem koní, srov. u Homera *Ἄργος ἱππόβοτον*).

domitus, *ūs, m.* [*domo*] zkrocení, ochočení.

domō, *āre, uī, itum* [souvisí s *domus* „činiti, aby něco zdomácnělo“; srov. *δάμνημι, δαμάω*] krotiti; **1)** (o zvířatech): *d. leones;* obr. (*deus*) *fera corda domans V* krotě divoké srdce (t. věštkyně); ochočovati, cvičiti (zejm. učiti tahati); chovati, pěstovati: *domitum pecus S* domácí dobytek; básn. (*ulmus*) *domatur in burim V* jilm jest pěstován na kleč (t. j. ohýbán, aby rostl na křivo); **2)** metaf. přemáhati, překonávati, zdolávati, podmaňovati, podrobovati, pokořovati; potříti, zkrušiti; držeti na uzdě: *d. alqm bello; vim fluminis d. L* zdolati dravost řeky; *Venus domat H* láska trápí; *acrior* (*lupum*) *cura domat V* svírá; *illos domant ieiunia O* umoří; — básn. sm. zpracovati: *rastris terram d. V* vzdělávati; *prelo domita uva H* vytlačený hrozen; (*tergoris partem*) *domat ferventibus undis O* vaří ve vroucí vodě.

domus, *ūs, f.* (dle 2. dekl. obyč. *domō, domōs; domōrum* i *domuum*) [od kořene *demā-* „stavěti“; srov. *δέμω, δόμος, δῶμα,* „dům“] stavení, dům; **1)** byt, obydlí, příbytek; *d. regia* královský palác; chyše; (u zvířat) doupě, brloh, skrýše: (*urbs*) *quae d. est habita doctrinae C* město, jež bylo pokládáno za sídlo vzdělanosti; *praebere domum H* poskytnouti přístřeší = pozvati k sobě; *Faunigenae domo potitur O* dosáhne přijetí do domu syna Faunova (= Latinova); básn. i pl. *domūs* dům; **2)** meton. **a)** obyvatelé domu, domácí: *tota d. duo sunt O* (celý dům) = v celém domě jsou oni dva; **α)** rodina: *d. te nostra tota salutat C; domus suae dedecus C* potupa jejich rodiny; *ante hoc domūs pars videntur, mox rei publicae T; unde prospici posse, quae cuique mens, d., fortuna? T* jaké bude míti každý smýšlení, jaké poměry rodinné a majetkové; rod: *generosa d. O* (o rodě Fabiů); *Pelopis d. H;* odt. *Socratica d. H* Sokratovská škola (t. j. díla žáků Sokratových); **β)** čeleď, služebnictvo; dvořanstvo, dvůr; **b)** domácnost: (hendiad.) *domūs et penatium cura T* péče o domácnost; **3)** (synekd.) domov, vlast. — **domī** (lok. sg.) i **domuī** (dat. m. lok.) **α)** doma: (též s přívlastkem značícím majetníka) *nostrae domi C* v našem domě; *esse domui suae cum uxore C;* přenes. v soukromí, osobně: *bonae d. artes T* osobní dobré vlastnosti; **β)** ve vlasti; **γ)** v míru: *belli domique* za války i míru; *d. militiaeque* doma i v poli; **domum** (acc. sg.) i pl. *domos* do domu, domů: *velim d. ad te scribas C* abys psal (k vám) domů (t. j. své rodině); (též s přívlastkem značícím majetníka) *domum suam alqm vocare, invitare CS* zváti do svého domu = k sobě; **domō** (abl. sg.) z domu; z vlasti: *qui genus* (acc.

ztah.)? *unde domo? V* kdo jste? a odkud?; *qui Caerete* (v. t.) *domo* (sc. *sunt*) *V.*

dōnārium, *ii, n.* [*dono*] (vl. adj. určené pro n. za obětní dary) místo v chrámě k uschování věnovaných darů, chrámová pokladnice, klenotnice; — synekd. chrám: *alta ad donaria V*; oltář: *tua contigimus donaria O.*

dōnātiō, *ōnis, f.* [*dono*] darování, podarování; (konkr.) dar: (*argentum*) *in donationem histrionum C* na podarování herců (vynikajícím hercům bývaly totiž dávány kromě honoráře dary, zejm. stříbrné vínky zv. *corollaria*).

dōnātīvum, *ī, n.* [*dono*] spec. dar (peněžitý), dávaný vojákům od císařů (srov. *congiarium*): *dissuadere* (v. t.) *d. T.*

dōnec [ze staršího *dōnique*] a starolat. **dōnicum,** spojka časová 1) (tak dlouho) až, až (konečně), až (teprve), až, dokud ne; a) s ind.; ale *T* též s konj.: *Danuvius plures populos adit, donec in mare erumpat* až konečně se vlévá; b) s konj. (na označenou účelu, přání n. možnosti) až by, dokud by ne; 2) (od Livia) dokud, pokud (s ind.): *donec eris felix, multos numerabis amicos O.*

dōnō, *āre, āvī, ātum* [*donum*] darovati, dáti (alci alqd); 1) podarovati, obdarovati (alqm re): *amplissime d. Cs* skvěle obdarovati; *civitate d.* alqm dáti někomu občanské právo; *donari* re býti obdarován, dostati darem něco; (*o Pieri*) *mutis quoque piscibus donatura sonum H* jež můžeš dáti; básn. s inf.: *divinare mihi donat Apollo H* věštiho ducha mi dává; *frui paratis valido* (doplňk.) *mihi dones H* dej, abych ve zdraví užíval toho, co mám; *huic loricam donat habere* (inf. účel.) *V* tomu brnění dá, aby je nosil; — spec. dávati bohům, obětovati; 2) metaf. a) darovati, odpustiti, prominouti někomu něco: *mercedes habitationum annuas conductoribus donavit Cs* odpustil roční nájemné; b) darovati někoho někomu = odpustiti někomu k vůli někomu: *noxae damnatus donatur populo Romano L* odsouzenému jest dána milost k vůli národu římskému; *culpa gravis precibus donatur suorum O* vina bývá odpuštěna na prosby přátel; c) zříci se něčeho, vydati něco někomu: *inimicitias rei publicae d. C* položiti na oltář vlasti; (*patrem*) *tibi donavi O* obětovala jsem.

dōnum, *ī, n.* [*do*] dar (dobrovolný, srov. *munus*): *dono, dare, acipere* alqd; (hendiad.) *d. atque munus C* dar; *dabis in cineres ultima dona meos O* vzdáš poslední poctu mému popelu; *iudex reicit dona nocentium H* (= úplatky); — spec. a) obětní, záslibný dar, oběť: *dona Minervae* (gen. obj.) *V* dar pro Minervu; b) (vojen.) *dona* (*militaria*) *T* vojenská vyznamenání, čestné odznaky.

Donūsa, *ae, f.* [Δονοῦσα] ostrůvek v aegejském moři vých. od Naxu, nyn. *Stenosa.*

Dōrēs, *rum, m.* [Δωριεῖς] Dorové (jeden z hlavních kmenů řeckých); odt. adj. **Dōrius** a **Dōricus,** *a, um* dorský: *carmen Dorium H* (proti *barbarum*; hudba dorská se vyznačovala jednoduchostí, jasností a vážností, nástrojem jejím byla kithara); *Dorica castra V* dorský (= řecký).

Dōris, *idis* n. *idos, f.* [Δωρίς] vl. jm. žen., zejm. dcera Okeanova, choť Nereova, matka 50 Nereoven; meton. moře: *hac Hyades Dorida nocte tenent O* (= zapadají).

dormiō, *īre, īvī* a *iī, ītum* [srov. κατα-δαρθάνω a čes. dřímati] spáti: *dormitum ire* jíti spat; (jj. pořekadlo) *non omnibus* (dat. prospěch.) *dormio C* nezamhouřím očí při všech (t. j. nejsem ke všem shovívavý); — i metaf. (sm. = nic nedělati, zaháleti).

dormītō, *āre, āvī, ātum* [verb. intens. od *dormio*] usínati, dřímati, klímati; — metaf. *dormitante lucerna O* když dohořívala; *bonus dormitat Homerus H* podřimuje (t. j. má své chybičky).

dorsum, *ī, n.* (zř. **dorsus,** *ī, m.*) hřbet (zejm. vypouklý a v poloze vodorovné, zvl. u zvířat, srov. *tergum*): *testudinum dorsa Cu* štíty; — metaf. (o věcech zvířecímu hřbetu podobných); zejm. horský, skalní hřbet, hřeben: *porrecta in dorso urbs L* táhnoucí se po hřbetě horském; úbočí, svah: *dorso nemoris V* na lesním svahu; (v moři) výspa, úskalí; *vadi d. V* násep, písčina, mělčina; *duplici dentalia dorso* (abl. vlastnosti) splaz s dvojím bokem.

Dorylaeum, *ī, n.* [Δορύλαιον] město ve Frygii; odt. **Dorylēnsēs,** *ium, m.* obyvatelé Dorylaea.

doryphorus, *ī, m* [δορυφόρος] dřevce, kopí nosící, kopiník: *doryphori Cu*

kopiníci (tělesná stráž krále perského); meton. *Polycliti d. C* slavná bronzová socha Polykleitova, jež byla pro čistou úměrnost svých tvarů pokládána za vzor.

dōs, *dōtis, f.* [*do*] vl. dar; věno, přínos: *quaecumque est dicta dos C* věno bylo zaručeno, slíbeno; *dotis nomine accipere Cs* (jménem věna) věnem, jako věno; (i pl.) *pecunias cum dotibus communicare* (v. t.) *Cs*; *d. coniugii* (v. t.) *O*; — metaf. věno, úděl, dar, přednost, vzácná vlastnost: *d. corporis O* přednost (= krása); *canor, tanta d. oris O* zpěv, tak veliký poklad úst; *ingenii dotes Cu* dary duševní (= vlohy).

Dossennus, *ī, m.* [*dorsum,* vulgárně *dossum*] (vl. hrbáč), jméno jedné ze stálých osob římských frašek atellských (*Atellanae* sc. *fabulae*), jež představovala typ vychytralého příživníka a jedlíka.

dōtālis, *e,* adj. [*dōs*] věnem daný, věnný: *promittunt regnum dotale* (doplňk.) *parentes O* slibují království věnem, jako věno; *dotales agri H* vyženěná pole; *cultus dotales T* svatební šperky.

dōtō, *āre, āvī, ātum* [*dos*] dáti věno (*alqm* někomu), vybaviti, vybýti: *dotata coniunx H* manželka s velkým věnem, bohatá; — (obr.) *sanguine Troiano et Rutulo dotabere V* tvé věno bude krev (t. j. před tvým sňatkem předcházeti bude krvavá válka); — metaf. dáti úděl em, pass. dostati údělem: *funeribus dotabere O* budou ti údělem pohřební pocty; (*nata*) *dotatissima formā O* hojně obdařená krásou.

drachma a starolat. **drachuma,** *ae* (gen. pl. ob. *drachmum*) [δραχμή], drachma, stříbrná mince řecká hodnotou blízká římskému denariu.

dracō, *ōnis m.* [δράκων] drak, saň (zejm. v bájích); had, ještěr; *in dracones transit O* na dračí vůz; *Draco* jméno souhvězdí blíže polárky; dle pověsti je to drak, který hlídal zlatá jablka Hesperidek a od Hery byl z vděčnosti proměněn v souhvězdí.

dracōnigena, *ae, m.* n. *f.* [*draco* a *gigno*] *d. urbs O* z draka zrozené, dračí město (= Theby, jež vystavěl Kadmos s pomocí mužů, kteří se zrodili ze zasetých dračích zubů).

Drancae n. **Drangae,** *ārum, m.* [Δράγγαι] Drangové, íránský kmen sídlící kolem jezera Hamunského v krajině, jež odtud byla zvána Drangiana.

Drepana, *ōrum* i sg. **Drepanum,** *ī, n.* [Δρέπανα n. Δρέπανον, vl. Srp] město v záp. cípu Sicilie (jméno má od srpovitého ostrohu, na němž se rozkládá), nyn. Trapani; odt. adj. **Drepanītānus,** *a, um* drepanský, z Drepan.

dromas, *adis, m.* [δρομάς] velbloud (jednohrbý), dromedář: *dromades cameli Cu* dromedáři.

Dromos, *ī, m.* [δρόμος běh, meton. závodiště] rovina u Sparty, kde mládež závodila v běhu.

Druentia, *ae, m.* přítok Rhony po levém břehu, nyn. Durance.

druidae, *ārum* i **druidēs,** *um, m.* druidové (kněží starých Keltů).

Drūsilla, *ae, f.* [dem. od *Drusus*] vl. jméno žen. v rodinách Drusů; zejm. 1) *Livia* (v. t.) *Drusilla,* matka císaře Tiberia; 2) *Drusilla,* dcera Germanikova, sestra a milenka císaře Gaia (Kaliguly).

Drūsus, *ī, m.* příjmení v římském rodě Juliů a Klaudiů; nejznámější jsou: **A 1)** *M. Livius Drusus,* konsul r. 112 př. Kr., jako tribun lidu r. 122 př. Kr. odpůrce C. Grakcha a nástroj senátu; 2) *M. Livius Drusus* (syn předešlého), vynikl jako tribun lidu r. 91 př. Kr. svými návrhy ve prospěch lidu a italských spojenců; jeho zavraždění dalo podnět k válce spojenecké (91—88); **B 1)** *Nero Claudius Drusus* (obyč. zván jen *Drusus*), bratr císaře Tiberia, vítězný vojevůdce v alpských zemích a v Germanii (*r. 38 př. Kr., † r. 9 př. Kr.); 2) *Drusus Caesar,* jediný syn císaře Tiberia, * r. 15 př. Kr., otráven od Seiana r. 23 po Kr.; 3) *Drusus,* syn Germanikův, zahuben od Tiberia r. 33 po Kr.; — adj. **Drūsiānus,** *a, um* Drusův: *fossa Drusiana T* průplav Drusův (**B 1**), spojující Rýn a Isselu.

1. Dryas, *adis* (*Dryadas* acc. pl. *O*) [Δρυάς] obyč. pl. *Dryades, um* (v řeckém bájesloví) dryady, víly (stromů a lesů).

2. Dryās, *antis, m.* [Δρύας] vlastní jméno muž., zejm. otec thráckého krále Lykurga; odt. **Dryantiadēs,** *ae, m.* Dryantovec (= Lykurgos).

Dryopē, *ēs*, *f.* [*Δρυόπη*] 1) u *O* dcera Euryta, krále v Oichalii, sestra Jolina, milenka Apollonova, matka Amfissova; byla proměněna v lotos; 2) u *V* nymfa, matka Tarquitova.

Dryopēs, *um*, *m.* [*Δρύοπες*] starý kmen, usedlý původně v již. Thessalii, odkud byli vytlačeni až do Messenie; sg. *Dryops O.*

dubiē, adv. [*dubius*] pochybně, nejistě; *non* n. *haud dubie* α) bez rozpaků, bez rozmýšlení, rozhodně, jistě; β) nepochybně, beze vší pochyby, bez odporu, nepopíratelně, dozajista; určitě, zřejmě, patrně.

Dūbis, *is*, *m.* řeka v Gallii, přítok Araru po levém břehu (nyn. *Doubs*).

dubitābilis, *e*, adj. [*dubito*] pochybný *O.*

dubitanter, adv. [*dubito*] rozpačitě, nerozhodně, váhavě: *non d.* bez váhání; nejistě.

dubitātiō, *ōnis*, *f.* [*dubito*] 1) (v jednání) rozpakování, kolísání; nerozhodnost, rozmýšlení; váhání, otálení, meškání, zdráhání: *sine ulla dubitatione* bez váhání, neprodleně, rozhodně, přímo (viz i 2)); *nulla interposita dubitatione Cs* beze všeho váhání; *eo sibi minus dubitationis dariCs* (že tím méně rozpaků jest mu působeno) = že tím méně přichází do rozpaků; 2) (v myšlení) pochybování, pochybnost, nejistota (alcis rei o něčem): *sine ulla dubitatione* beze vší pochyby, nepochybně, nepopíratelně, jistě, rozhodně; *habere dubitationem* n. *dubitationi locum dare C* připouštěti pochybnost.

dubitō, *āre*, *āvī*, *ātum* [pův. verb. frequ.-intens. od starolat. *dubat* = *dubitat*; srov. *dubius*] vl. býti rozdvojen; 1) (v jednání) rozpakovati se, býti v rozpacích, kolísati se; nebýti rozhodnut, rozmýšleti se; váhati, otáleti, meškati, zdráhati se: *qui bellum inter et pacem dubitabant T* kolísali mezi válkou a mírem; (*alqum*), *quid faciat*, *d. facere O* působiti (někomu) rozpaky; *non d.* (obyč. s inf., ale též s quin): *nolite dubitare*, *quin huic credatis omnia C* nerozpakujte se svěřiti; (absol.) *dubitantes CsT* vrtkaví, nerozhodní; (euf.) *si fortuna dubitabit L* bude-li štěstí (válečné) na váhách (t. vl. nepříznivo); 2) (v myšlení) a) pochybovati, nemíti jistoty, býti v nejistotě, rozmýšleti se, nevěděti (jistě): *d.* de re (n. s acc. zájmena) o něčem: *quid est*, *quod de eius civitate dubitetis C* proč byste pochybovali; (praegn.) *de hibernis legionum d. T* pochybovati (t. j. uznávati, že jest něco v nebezpečí); α) (kladné) *d.* s nepř. ot., ot. rozlučovací, zř. acc. c. inf.: *quod numen in isto corpore sit*, *dubito O* nevím; *utrum de his potius* (sc. *eligeret*), *dubitasset aliquis*, *quin alterum* (sc. *eligeret*), *nemo C* snad by se byl někdo rozmýšlel, koho by si z těchto spíše vyvolil, ale že vůbec jednoho, o tom nepochyboval nikdo; *dubito*, *an* pochybuji, zdali ne = trvám, bezpochyby, asi, snad; *dubito*, *an hunc primum omnium ponam N* nevím, nemám-li dáti tomuto první místo = snad bych dal; β) (záporné) *non d.* (n. *cur dubitas*, *quid est*, *quod dubites* a j.) *quin* že: *non d.* s acc. c. inf. (neklass.) nepochybovati = býti přesvědčen, že; (absol.) *non dubitantem dicere C* říci beze všeho pochybování, s jistotou, rozhodně; *dicta haud dubitanda V* slova neklamná; pass. *dubitor* pochybuje se o mně; *dubitatur* jest pochybováno, pochybnost, není jisto; *dubitatus parens O* otec, o němž bylo pochybováno = popíraný; b) (vůb.) u vážovati, přemýšleti, zamýšleti: *restat*, *ut hoc dubitemus C* abychom to uvážili; *percipe*, *quid dubitem V*; *dubitasse exercitus*, *num ipsi consultarent T* vojsko rozvažovalo, nemají-li se (vespolek) uraditi; *dubitaverat Augustus Germanicum rei Romanae imponere T* zamýšlel.

dubius, *a*, *um* [od koř. *du-* (srov. *duo*)] vl. dvojatý, rozdvojený; 1) (akt.) nerozhodný, nerozhodnutý, rozpačitý, kolísající; obojetný, vrtkavý, nestálý; pochybující, nevědoucí n. neznající určitě; (doplň.) v rozpacích, v pochybnostech: *alcis animum dubium facere C* naplňovati někoho pochybnostmi; *dubio atque haesitante Iugurtha S* poněvadž se Iugurtha rozpakoval a váhal; *d. sum*, *quid faciam H* jsem v rozpacích; *dubiae vagantur apes O* nejistě bloudí; i s gen. obj.: *d. salutis O* zoufající nad zachráněním; *Marcellus ... dubios*

sententiae patres fecerat L zviklal senát v jeho mínění; *non sum d. animi* (vl. lokativ) *V* nepochybuji (ve své mysli); 2) (pass.) pochybný, nerozhodnutý, nerozhodný, vrátký, nespolehlivý, podezřelý; nejistý, neurčitý, nejasný, nezřetelný, záhadný, sporný: a) *dubiā victoriā* (abl. způs.) *pugnare Cs* s pochybným, nerozhodným vítězstvím; (*Tullius*) *haud d. rex* (doplň.) *Romam rediit L* vrátil se tak do Říma, že by byl býval nepochybně (zvolen) králem (= že bylo jeho zvolení králem nepochybné); *ne quid dubiis dis* (abl. abs.) *agerem L* sm. bez zjištění vůle bohů; (*nuntius*) *dubiae fidei videbatur* (sc. *esse*) *L* zpráva nezdála se dosti spolehlivá; (hendiad.) *haud* n. *non d.* nepochybný, rozhodný, spolehlivý, jistý; *dubia nox O* přítmí; *dubia lux O* nejisté, slabé světlo; *cena dubia H* hostina, jež vzbuzuje pochybnosti, co by si host dříve vzal = bohatá (dle vtipu Terentiovy komoedie); — (subst.) *si qua fides dubiis (est) O* lze-li věřiti bájím; *non* n. *haud dubium est* (quin, pozd. též acc. c. inf.) není pochyby (že); *dubium (est), an* (kusá otázka dvojčlenná, ve větě často bez vlivu na vazbu, srov. *nescio an*) bezpochyby, nepochybně, patrně, snad: *extincto Maximo, dubium, an quaesita morte T* bezpochyby sebevraždou; b) (praegn. a euf.) nebezpečný, povážlivý, choulostivý, kritický: *res dubiae* (básn. i subst. *dubia, orum, n.*) povážlivé postavení, nesnáze, nebezpečenství, nebezpečné doby. Subst. **dubium**, *ī*, *n.* pochybnost, nejistota; nebezpečenství (vždy bez přívlastku): *in dubio esse* býti pochybný, nejistý; *sine dubio* beze vší pochybnosti, nepochybně, nepopiratelně, rozhodně, jistě, (seslabené) arci, ovšem; *aliquid in d. devocare Cs* uváděti do nebezpečenství.

ducēnī, *ae*, *a*, čísl. podílná [*ducenti*] po dvou stech.

ducentēsimus, *a*, *um* čísl. řadová [*ducenti*] dvoustý; subst. isol. **ducentēsima**, *ae*, *f.* (sc. *pars*) dvoustý díl, půl procenta; spec. půlprocentní poplatek, daň z věcí prodávaných (srov. *centesima*): (*Caesar*) *ducentesimam in posterum statuit T* ustanovil půl procenta.

ducentī, *ae*, *a*, čísl. zákl. [*duo* a *centum*] dvě stě; synekd. o počtu neurčitém, srov. „tisíc".

ducentiēs n. *ducentiēns* čísl. adverb. [*ducenti*] dvěstěkrát: *amplius sestertium ducenties C* (sc. *centena milia*) více než dvacet millionů sesterciův.

dūcō, *ere*, *dūxī*, *ductum* (imper. sg. *dūc*; synkop. *dūxti* = *duxisti*) [srov. něm. ziehen] I 1) a) táhnouti, přitahovati, vléci; vézti, odvážeti, přivážeti: *qua singuli carri ducerentur Cs* kudy by projely; *iuga d. plaustris V* (= *plaustra d. iugis*); *per adversas navis ducitur undas O* loď se béře mezi protivnými vlnami (t. j. proti proudu); *mucronem d. V* tasiti; *d. remos O* říditi vesla, veslovati; *calamo d. pisces O* vytahovati, loviti; *crinem sidera ducunt V* ohon za sebou vlekou (o vlasatících); (*Orpheus*) *saxa sequentia* (prolept.) *ducit O* k sobě přitahuje, vábí; *lanas d. O* (protahovati) česati; *fila d.* (acc. vnitř.) *O* přísti (niti); odt. obr. *epos, carmen d. HO* tkáti, snovati (= skládati); b) spec. α) (o losování) *sortes d. C* táhnouti losy, losovati; *sorte ductus T* vylosovaný; (i absol.) *d. provincias* (sc. *sorte*) losem dostati; odt. vůb. *collegam Lepidum duxit Lollius H* dostal za kolegu; β) vytahovati (odněkud) vážiti, čerpati, nabírati, dobývati; vtahovati (do sebe): *pocula d. H* píti; *nec sequitur ducentem lacteus umor O* (význ. „táhnouti" a „vésti" smíšen) neprýští mu, když ssaje; *animam spiritu d. C* vdechovati vzduch; *nullum tranquillum spiritum d. C* ani jednou klidně si neoddechnouti; (zeugm.) *portus, quibus vitam et spiritum ducitis C* přístavy, jimiž žijete a dýcháte (poněvadž bylo do nich dováženo obilí); *cervus arborea frigus ducebat ab umbra O* vdechoval chlad stinných stromů; *alto suspiria d. pectore O* z hloubi srdce vysílati vzdechy; *longas in fletum d. voces V* táhlé zvuky jako pláč vydávati; γ) stahovati: *vultum ima ad suspiria duxit O* tvář svraštila za hlubokého povzdechu; *tempore ducetur cicatrix O* časem se utvoří (stažením rány) jizva = rána se zacelí; 2) vésti, odváděti, přivádět; a) α) term.techn.soudní odváděti k soudu, do vězení, na potrestání: *in ius d. L.*

vésti před soud; *addictus Hermippo et ab hoc ductus est C* do nevolnictví odveden (o dlužníku) *perseverantes duci iussi Plin*; β) *sibi quisque d., trahere, rapere S* pro sebe každý bral, odnášel a uchvacoval; (básn.) *nox d. diem videtur T* že noc přivádí (= vede za sebou) den; *ducit supremos nenia nulla toros O* nedoprovází; **b)** spec. α) (vojen.) *exercitum d.* vésti vojsko, táhnouti s vojskem; (absol. o vůdci) *d.* táhnouti; být v čele (místem): *auxiliares cohortes ducebant T* táhly v čele, byly předním vojem; (o vůdci) býti vůdcem, velitelem, veleti: *ordinem d.* býti centurionem; *familiam* (v. t.) *d.*; (básn.) (*versus*) *iniuste totum ducit venditque poëma H* stojí v popředí a doporučuje báseň; β) *in matrimonium* n. *uxorem* (doplňk.) *d. alqam* vzíti si za manželku; též pouhé *d.*: *exulibus datur ducenda Lavinia V* vyhnanci dáváš (za manželku) Lavinii; *uxorem d.* (bez předm.) oženiti se; **II** metaf. **1) a)** protahovati, prodlužovati: *bellum d.* protahovati válku (jen básn. význ. vésti válku); *res longius ducitur Cs* věc příliš se protahuje; *diem ex die d. alqm Cs* den ode dne (průtahy) mešká ti, zdržovati; *causando nostros in longum ducis amores V* napínáš mou touhu; odt. sm. udržovati v (časové) délce: *vitam d.* vésti, tráviti život; *aetatem in litteris d. C* stráviti život ve vědeckých studiích; odt. *poterat duci cena sine istis H* hostina mohla býti (se obejíti) bez těchto věcí; **b)** (praegn.) vésti, říditi: (*mundi lumina*) *ducunt labentem annum V*; *rerum ordine ducar O*; **c)** vésti k němu, ponoukati, pobádati, pohnouti, puditi; vábiti, lákati, poutati, navnaditi; svádě ti: *ductus re* často = subst. s předl. pro n. z.; *caritate patriae ductus N* z lásky k vlasti; zř. *d.* ut; **d)** vésti od něčeho, odvozovati, počínati: *ille sermo ductus (est) e percontatione C* hovor počal se otázkou; *ab Elide ducimus ortus O*; (ab alqo) *numerus ductus est L* jest odvozen, pochází; *duci* ab alqo pocházeti, míti počátek od něčeho *ab (amando) nomen ductum amicitiae est C* slovo jest utvořeno; **e)** (spec.) vyvoditi počet, rozpočet, počítati: *ut faenus quaternis centesimis* (srov. t.) *ducant C* aby počítali (= platili) úrok 48%; odt. *officii rationem, non commodi d. C* (v počet bráti) = hleděti na povinnost a ne na prospěch; **2)** (o logickém podřadování) uváděti někam, pokládati, uznávati, míti za něco: *ne quis modestiam in conscientiam duceret S* aby nevykládal mou skromnost ve zlé svědomí; alqd *in crimen d. T*; *d.* in n. pro re, (in) loco n. (in) numero rerum, s dvojím acc. klásti, počítati mezi něco; *vires* (předm.) *vestras* (doplňk.) *ducite O* pokládejte za své; (s gen. possess.) *continentis debet duci N* třeba míti za znamení člověka zdrželivého, za znamení zdrželivosti; (s dat. účel.) *quod honori ducitur S* pokládá se za čest; (s gen. pretii) ceniti, vážiti si; *pro nihilo pecuniam d. C* nic neceniti, za nic nepokládati; *d.* s acc. c. inf. pokládati, míti za to, domnívati se, míniti, mysliti: *exploratis omnibus, quae mox usui fore ducebat S* vyšetřiv všechno, co pokládal pro budoucnost za užitečné; **3)** (s předm. vnitř.) přivoditi, tvořiti, vytvářeti, robiti; působiti, činiti, zříditi, strojiti: *vetuit, ne quis alius Lysippo duceret aera H* aby nevytvářel kovových soch; *ducent de marmore voltus V*; *litteram d. O* kresliti písmě; *ille dies utramque ducet ruinam H* onen den podvrátí život nás obou (= v onen den život nás obou se zřítí); (med.) přiváděti si, nabývati, dostávati: *d. somnos V* pohroužeti se v spánek; *ferunt canentem molli pluma* (abl. vztah.) *duxisse senectam V* (vl. pokryl se stářím na peří) = stříbrošedé stáří jej odělo hebkým peřím; *libris d. oblivia vitae H* knihami působiti si zapomenutí; *nomen d. H* dostati; *d. formam O* nabývati (určité) podoby; *rimam, colorem d. O* dostati.

ductō, *āre, āvī, ātum* [verb. frequ. — intens. od *duco*] voditi; — spec. vojen. býti vůdcem, velitelem, veleti: (*exercitus*) *quem ipse ductaverat T.*

ductor, *ōris, m.* [*duco*] vůdce, zejm. vojen. velitel, náčelník: *Mettius est d. itineris huius L* vůdce tohoto pochodu; *ordinum* (v. t.) *d. L* = centurio; o včelích královnách *V.*

ductus, *ūs, m.* [*duco*] **1)** vl. tažení: (pass.) *d. oris C* tah, rys obličeje; **2)** ve-

dení: *d. aquarum* n. *aquae* vodovod; spec. vojen. vedení, vůdcovství, velení: *ductu* alcis vedením, za vedení; (hendiad.) *ductu atque auspicio decemvirorum L* za vrchního velitelství decemvirů; *ductu Germanici, auspiciis* (v. t. **c**)) *Tiberii T.*

dūdum, adv. [**dū* (srovn. *δήν, δηθά*, čes. dávno) a *dum*] vl. dávno (tomu), co (subjektivně, bez určení časové délky); **1)** (na ot. jak dlouho?) ob. *iam d.* (n. *iamdudum*) již dlouho, dlouhý čas, chvíli: *iamdudum dubito O*; **2)** (na ot. kdy?) dávno, dříve, před tím, prve, před chvílí, nedávno (opak *nunc*): *ut d. ad Demosthenem, sic nunc ad Antonium pervenimus C*; *ipsa egomet dudum Beroen reliqui V* (právě) před chvílí; básn. (o tom, co se mělo n. mohlo již dávno státi, zejm. při rozkaze a přání) přece konečně, již jednou, hned, okamžitě: *iam d. sumite poenas V.*

Duēlius, Duellius viz *Duīlius.*

duellum, ī, *n.* [*duo*; srov. *indutiae, δήτος*] arch. (= pozd. *bellum*, v. t.) vl. zápas dvou stran, válka (jako úmyslný archaismus též u básníků).

Duīlius n. **Duīllius** (starší *Duel(l)ius*), jméno plebejského rodu v Římě. Nejznámější *C. Duilius*, jenž jako konsul r. 260 př. Kr. zvítězil u Myl nad Karthaginěany, uživ háků a padacích mostů lodních; na památku tohoto vítězství postavena *columna rostrata* (v. t.).

duim, *duis* atd. viz *dō.*

dulcēdō, *inis*, *f.* [*dulcis*] sladkost, sladká chut, chutnost: *d. frugum* (*et*) *vini L*; — metaf. **α)** (obj.) sladkost, líbeznost, lahodnost, příjemnost, půvab, kouzlo, rozkošnost, (absol.) slast: *libertatis dulcedine nondum experta L* neokusivše dosud sladkosti svobody; *d. privati commodi L* slastný pocit z —; *d. agrariae legis L* dobrota (= výhodnost); *d. irae L* sladkost pomsty; **β)** (subj.) chut (na něco): *d. invasit plebeios creandi L* dostali chut voliti.

dulcēscō, *ere*, —, — [verb. inchoat. k *dulcis*] sládnouti.

dulciculus, *a, um* [demin. od *dulcis*] slaďoučký, slaďounký.

dulcis, *e*, adj. [srov. *γλυκύς*] sladký: (subst.) *dulce dedit O* sladký nápoj; (básn. se záměnou epithet.) *horna dulci vina promens dolio H* ze sladkého sudu; vůb. chutný; — metaf. sladký, slastný, líbezný, lahodný, libý, příjemný, půvabný, rozkošný, milý, rozmilý, drahý, „zlatý": (oxymoron) *dulce periculum H*; *hic scuti dulcior usus erat O* tak bylo lépe užito štítu; *dulce auditu* (sup.) *nomen L* sladce znící; (*poemata*) *dulcia sunto H* jímavé; *dulce* (acc. neutr. význ. adv.) *ridere* (srv. *ἡδὺ γελᾶν*) *H* sladce se smáti; *quid agis, dulcissime rerum* (= z celého světa) *H* jak se máš, můj drahý.

dulciter, adv. [*dulcis*] sladce, líbezně, libě, mile, půvabně.

dulcitūdō, *inis*, *f.* [*dulcis*] význ. = *dulcedo.*

Dūlichium, *iī*, *n.* [*Δουλίχιον*] ostrůvek jižně od ústí řeky Acheloa, jihových. od Ithaky; podle pověsti náležel pod panství Odysseovo; adj. **Dūlichius,** *a, um* dulišský, na Dulichiu, z Dulichia, meton. Odysseův: *Dulichiae rates V*; *Dulichius vertex O* lebka dulišská (= Odysseova).

dum, spojka (pův. adv., pak) **I** adv. příklonné **1)** po imper. k sesílení: *agedum, agitedum* nuž tedy, nuže jen; někdy vůb. nepřekládáme: *iteradum* básn. u *C* opakuj; **2)** (po záporkách) ještě, dosud (srov. *nondum, vixdum* a j.): *neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis Cs* a ještě ani neznali; **II** spojka **1)** (o současnosti) zatím co, co, (tehdy) když (s ind. praes., pozd. podle *cum* i s konj.): *d. haec in colloquio geruntur, Caesari nuntiatum est Cs* (zatím) co se toto dálo; *dum se rex averteret, alter securim deiecit L*; někdy lze vyjádřiti přechodníkem současnosti: *illa, dum te fugeret, hydrum non vidit V* prchajíc před tebou; přistupuje-li význ. příčinný n. odporovací, bývá i ind. jiných časů; při překladu lze někdy užiti souvětí souřadného: *d. in virtute omnia esse voluerunt, virtutem ipsam sustulerunt C* tvrdili a zatím . . .; *odium coeperat, d. hic ignaviam principis despicit T* poněvadž opovrhoval; **2)** (o současnosti a stejně dlouhém trvání) (tak dlouho) pokud, dokud (s ind., pozd. podle *cum* i s konj.): *abite, d. est facultas Cs*; **3)** (při vytčení konce děje) (do té doby) až, až konečně, dokud ne; **a)** (s ind.): *Tityre, d. redeo, pasce capellas V*

dokud se nevrátím; **b)** (s konj. praes. n. impf. o účelu n. očekávání) a ž b y, dokud by ne, aby zatím: *exspectare, d. hostium copiae augerentur Cs*; **4)** (uvozuje věty přací, pronesené způsobem podmíněným; tu zprav. složeno s *modo* (v. t.) v *dummodo*) j e n k d y ž, jen jestliže, jen aby, jen at (s konj.): *qui se in cruciatum dari cuperet, d. de patris morte quaereretur C.*

dūmētum, *ī, n.* [*dumus*] houští, k ř o v í, křovina, hloží, chrastí, spleť: (obr.) *in dumeta correpitis C* zalézáte do houštin (jako zvěř pronásledovaná lovcem, hledajíc tam útulku; sm. = utíkáte se k nejasným výrokům).

dum-modo viz *dum* II 4).

Dumnorīx, *īgis, m.* mocný muž v kmeni Aeduův, bratr a odpůrce Diviciakův, nepřítel Římanův.

dūmōsus, *a, um* [*dumus*] k ř o v i n a t ý, křovím n. trním porostlý, zarostlý.

dumtaxat, adv. [*dum* a *taxat* od *taxare* (frequ.-intens. od *tangere*) význ. ohmatávati a tím odhadovati cenu] pův. když (se) cení (přesně); – metaf. přesně vzato = nic více a nic méně (vztahuje se k jednotlivým pojmům, ne k větě); **1)** (přípustné maximum) ne více než, n a n e j v ý š e, jediné, t o l i k o, pouze: *d. procul Cs* jen z daleka; *coluntur d. ad tempus C* ovšem jen na čas; (*non*) *d.* — *sed L* netoliko — nýbrž i; **2)** (povinné minimum) ne méně než, n e j m é n ě, při nejmenším, a s p o ň, do jisté míry: *simplex d. et unum H* jen když (to) jest . . .

dūmus, *ī, m.* k e ř, trs; křovina, křoví, houští, hloží.

duo, *ae, o* čísl. zákl. (starolat. *duum* = *duorum*) [srov. *dúo*, čes. dva, dvě] dva; někdy význ. oba: *duo consules C.*

duo-deciēs n. *duodeciēns,* číselné příslovce [*duodecim*] dvanáctkrát: *HS* (= *sestertium*) *duodecies* (sc. *centena milia*) *C* 1,200.000 sesterciův.

duodecim, čísl. zákl. [*duo* a *decem*] dvanáct: XII *tabulae* (v. t.).

duo-decimus, *a, um,* čísl. řad. [*duodecim*] dvanáctý: *ad duodecimum* (sc. *lapidem*) *a Cremona T* u dvanáctého milníku.

duo-dēnī, *ae, a,* čísl. podílná, po dvanácti: *orbem per duodena regit mundi sol astra V* slunce řídí kruh (roku) dvanácterým souhvězdím (t. j. vstupováním do jednotlivých z 12 souhvězdí zvířetníku, jimiž je určena ekliptika).

duo-et-vīcēsimus, *a, um,* čísl. řadová, dvacátý druhý; odt. *duoetvīcēsimānī, ōrum, m.* vojáci dvacáté druhé legie.

duplex, *icis* [srov. *du-bito*; z *duo* a koř. **pel* (skládati, srov. *plico*)] vl. dvojmo složený; d v o j i t ý, dvojí, dvojnásobný; **1)** (o složení) *d. amictus V*; *d. gemmis auroque corona V* korunka (vl. dvojitá něčím) složená z drahokamů a zlata; *d. ius H* složitá omáčka; *d. ficus H* rozpůlený, rozkrájený fík (a sušený; u nás křížaly); **2)** (o násobení) *d. frumentum L* dvojnásobná dávka obilí; (neutr. subst.) *d. centurioni* (*divisit*) *L* dvojnásobně, dvakrát tolik; **3)** (o různosti) *d. fama L*; metaf: dvojsmyslný; obojetný, neupřímný, o b m y s l n ý: *d. Ulixes H*; **4)** (básn.) obojí, oba, dva: *duplices palmae V* obě ruce; *Aeacus duplici cum prole O* s dvěma syny (t. Peleem a Telemachem).

duplicārius, *a, um* [*duplex*] (vojen.) kdo dostává dvojnásobnou míru stravy (jako odměnu za statečnost); (subst.) *centuriones duplicariosque L* centuriony a vyznamenané vojáky.

dupliciter, adv. [*duplex*] dvojitě, dvojnásobně; dvojím způsobem.

duplicō, *āre, āvī, ātum* [*duplex*] z d v o j o v a t i; **1)** skládati ve dvé; – (básn. o raněných údech) ohýbati, křiviti: *duplicata vulnere caeco est O* prohnula se pod skrytou ranou; *incidit ad terram duplicato poplite V* padá se skleslými (sevřenými) koleny; **2)** z d v o j n á s o b o v a t i; synekd. z v ě t š o v a t i, rozmnožovati: *d. bellum T*; *sol crescentes* (prolept.) *duplicat umbras V* slunce prodlužuje rostoucí stíny.

duplus, *a, um* [*du* — (srov. *duo*) a koř. **pel* (skládati, srov. *plico*), srov. *duplex*, *διπλοῦς, διπλάσιος*] vl. ve dvé složený, dvojitý; d v o j n á s o b n ý, dvakrát větší; subst. isol. **duplum,** *ī, n.* dvojnásobný obnos: *dupli poenam subire C* platiti dvojnásobnou pokutu.

dupondius, *iī, m.* [*duo* a *pondo*, sc. *duo* (*asses*) *pondo*, vl. adj. dva assy těžký] dvouas (mince), dva assy: *si d. tuus*

ageretur C kdyby šlo o dva assy tvého jmění.

dūrābilis, *e,* adj. [*duro*] trvanlivý *O.*

dūrē, adv. [*durus*] tvrdě; těžce, nepoddajně; přísně, necitelně, krutě, příkře; hrubě, neobratně: *suae vitae durius consulere Cs* sáhnouti si na život (euf. o samovraždě).

dūrēscō, *ere, dūruī,* — [inchoat. od **durere,* býti tvrdý (*durus*)] tvrdnouti, tuhnouti: *durescit umor C* tuhne (= mrzne); — metaf. sesíliti: *patiere situ d. campum V.*

dūritia, *ae,* zř. **dūritiēs,** *ēī, f.* [*duro*] tvrdost, tuhost; 1) *duritiam tacto ab aere capere O* tvrdnouti dotekem vzduchu; 2) metaf. a) drsnost, obtížnost, trudnost, krutost, obtíž: *d. operum T*; b) otužilost, otužování, přísný život: *labor ac d. Cs*; *duritiae se dedit N*; *a pueritia consuetam duritiam (habuisse) S* že od dětství byl zvyklý životu tvrdému; c) zatvrzelost, nepoddajnost, přísnost, necitelnost, příkrost: *multa duritiae veterum in melius mutata (esse) T* mnohá z přísných opatření.

dūrō, *āre, āvī, ātum* [*durus*] **I** (trans.) činiti tvrdým, tvrditi, tužiti: 1) *caementa non calce durata erant L* zdivo nebylo pevně spojeno maltou; *duratus O* stvrdlý; *duratae solo nives H* stuhlé na zemi závěje; *fumo d. uvam H* usušiti v kouři; *Cererem d. O* péci chléb; *(lactis) partem coagula durant O* syřiště sráží (mléko); *(ossa) fertur durasse vetustas in scopulos O* kosti časem prý ztvrdly v skaliska; (obr.) *(Juppiter) ferro duravit saecula H* změnil v tvrdé železo; 2) metaf. a) zatvrzovati: *ad omne facinus duratus T* otrlý; b) tužiti, otužovati, sesilovati: *hoc se labore durant Cs*; *duratus re L* otužilý; *hortantibus filiis durat mentem T* vzchopí se (ze zoufalosti); **II** (intrans.) býti tvrdý; tvrdnouti; 1) *d. solum (coepit) V*; 2) metaf. býti tvrdý, zatvrzelý, zatvrditi se (ad n. in rem k něčemu, proti něčemu): *in alcis necem d. T* zatvrzele chtíti něčí smrti; **III** (metaf.) býti trvanlivý, vytrvávati, setrvávati, držeti, vydržeti; trvati, prodlévati; 1) (intrans.): *vix d. quisquam intus poterat L* vydržeti; *idem eadem possunt horam d. probantes* (part. doplňk.) *H* vydrží chváliti touž věc; *hominis aetatem duratura magnitudo erat L* byla by mohla trvati jen ...; *multa durando saecula vincit V* mnoho věků přetrvá; *d. in hanc beatissimi saeculi lucem T* dočkati se; 2) (trans.) *d. alqd* vydržeti, snésti něco: *d. laborem V*; *d. aequor H* odolati moři.

Dūrocortorum, *ī, n.* hlavní město Remů v belgické Gallii, důležitá křižovatka silnic, nyn. *Reims* (čti Rens, Remeš) dle pozd. názvu *Remi.*

dūrus, *a, um* [srov. *δρῦς, δρυμός, δόρυ,* čes. dřevo] tvrdý (pův. jako dřevo), tuhý; **I** *durum palatum O* stvrdlé (= zkamenělé) podnebí; *durum aequor O* ztuhlé moře (= zamrzlé); **II** metaf. 1) (o věcech) tuhý, drsný, obtížný, těžký, trudný, krušný, nebezpečný, krutý, zlý: *(plaga est) dura cultu* (sup.) *L* těžko ji lze vzdělávati; *duri circum loci T* nerovná krajina; *d. Bacchi sapor V* trpká chut vína; *dura alvus H* zácpa; *durum bellum O*; *dura militia L*; *si quid erat durius Cs* šlo-li (to) do tuha; *cuius (Seiani) durior congressus* (sc. *erat*) *T* k němuž byl přístup nesnadnější (t. než k Tiberiovi); *id nomen* (sc. *hostis*) *durius effecit iam vetustas C* již za starých časů nabylo to slovo horšího významu; (subst.) *dura navis H* trudy plavby; 2) (zejm. o osobách) a) otužilý, silný, „železný“: *Scipiadae duri bello V*; *duri iuvenci O* silní, statní; (meton.) *quid iam durae superat mihi V* těžce zkoušené; *flectere mollibus durum imperiis* (abl. instr.) *H* skláněti již nepoddajného pod něžné jho; b) zatvrzelý, tvrdošíjný, nepoddajný, neústupný, umíněný, stálý, přísný; c) necitelný, nevrlý, mrzutý; nelítostný, nemilosrdný, krutý; surový, hrubý, příkrý: *animus agrestis ac d. C* srdce hrubé a tvrdé; *numquam mihi* (dat. zřetel.) *dure pater O* jenž jsi nikdy nebyl ke mně tvrdý; drzý, nestoudný: *duri puer oris O*; d) drsný, kostrbatý, hrubý, neobratný, tupý: *ducunt duras choreas O* provozují neladné tance; (zeugm.) *num illius, num rerum dura natura H* zda jeho drsnost (t. zanedbávání uměleckých zákonů) či nepoddajnost látky

H; (*Lucilius*) *d. componere versus H* drsný ve skládání veršů (o nedostatku formální vytříbenosti).

duum-vir, *ī*, *m.* obyč. pl. **duumvirī** (i *duoviri*), *ōrum* n. *um* (psáno II *viri*) [nom. utvořen z gen. part. *duum virum* (*esse*, *creari*)] vl. muž ze dvou (mužů), člen dvoučlenného kollegia (zejm.) úřednického); pl. dvoučlenné kollegium, duumvirové; zejm. 1) *duumviri perduellionis* dva soudcové pro zločin velezrady (za doby královské); 2) *duumviri sacrorum* n. *sacris faciundis* (dat.) dva obřadníci, kteří opatrovali knihy sibylské, při neobyčejném úkazu na vyzvání senátu do nich nahlíželi, vykládali z nich, jak lze bohy usmířiti a byli činni při zařizování přikázaných obětí, nových kultů a p.; později jich bylo 10, od Sully 15; 3) *duumviri navales* lodní, námořní duumvirové, kteří bývali mimořádně voleni pro vystrojení a vedení válečných lodí; 4) *duumviri iuri dicundo* obecní úřad v municipiích a koloniích (obdobní římským konsulům).

dux, *ducis*, *m.* n. *f.* [*duco*] 1) vůdce (vůdkyně); průvodce: *d. viae*, *locorum L* (pouhé) vůdce; *duce alqo* za něčího vedení; *addit duces* (sc. *navium*) *V* přidá lodivody; spec. α) vojen.: vůdce, vojevůdce, velitel: *quo duce Cs* za jehož vůdcovství; β) náčelník; vládce, císař (srov. „vévoda"): *pacificus d. O*; *dux bone H*; *tu ducibus bello gloria maior eris O* knížatům (t. j. členům císařského rodu); obr. *Auster*, *d. Hadriae H* pán; 2) metaf. vůdce (vůdkyně); vládce, pán: *naturam*, *optimam bene vivendi ducem C* nejlepší vůdkyni na cestě k dobrému žití; *d. optimae sententiae C* původce; *impietatis duces C* svůdcové; *d. anni Tib* počátek.

Dymās, *antis*, *m.* [*Δύμας*] otec Hekabin, jež odtud sluje *Dymantis proles O* n. **Dymantis**, *idis*, *f.* Dymantovna, dcera Dymantova *O*.

Dymae, *ārum*, *f.* [*Δύμη*] Dymy, město na záp. pobřeží Achaie; (odt. adj.) **Dymaeus**, *a*, *um* [*Δυμαῖος*] dymský; (subst.) **Dymaeī**, *ōrum*, *m.* Dymané, obyvatelé Dym.

dynastēs, *ae*, *m.* [*δυνάστης*] vládce, kníže (římský titul vládců menších, odvislých zemí v Asii); přen. *C* o mocných osobách ve státě.

Dyrrhachium, *iī*, *n.* [*Δυρράχιον*] město na illyrském pobřeží, přístav pro plavbu mezi Italií (*Brundisium*) a Řeckem; starší jméno Epidamnos, nyn. Drač (Durazzo); odt. **Dyrrhachīnī**, *ōrum*, *m.* obyvatelé Dyrrhachia.

E

ē, **ex** předl. s abl., *e* jen před souhl., *ex* před samohl. i souhl. (srov. *ἐξ*). I místně 1) pův. a) (o dějí z nitra věci neb osoby vycházejícím) z, ze: *tollere pecunias ex fano Dianae C*; *influxit e Graecia rivulus in hanc urbem H*; *Hannibal movit ex Taurinis L*; *ex urbe egredi*, *ex navi exire*; b) také k naznačení východiska pohybu směrem dolů neb nahoru s, se: *picis e caelo demissum flumen Cs* s nebe; *ex equis desiliunt Cs* s koní; *tristes ex aethere Dirae V* s hůry se řítící; *e curru trahitur C* s vozu; jindy z: *collis paululum ex planitie editus Cs* z roviny vynikající, strmící (též nad rovinu); *globum terrae eminentem e mari C* z moře vyčnívající. Často na označení východiska na otázku odkud?, kde my se tážeme kde?: *pendere ex arbore C* viseti na stromě; *canit sacerdos divino ex ore V* božskými ústy; *ex vultu alcis alqd cognoscere S* v tváři čísti; *e muris propugnantes Cu* se zdí, na zdech; *e speculis clamorem tollunt V* = na hradbách; 2) přenes. a) na označení východiska nebo stanoviska: *ex loco superiore Cs* s vyššího místa; *ex hoc ipso loco permulta contra legem verba fecisti C* na tomto právě místě; *ex vinculis*

causam dicere L v e vazbě, jakožto vězeň při vésti, hájiti se; *ex una urbe nostra totam Graeciam liberavi N* jediné o toto město naše se opíraje. Sem patří přísl. rčení *ex fuga* na útěku; *ex itinere* na pochodě, na cestě (t. j. kdy ještě nebyl utvořen šik bitevní); *ex omni parte* se všech stran, odevšad; *ex omni aditu clausus = ex omni parte*; *ex adverso* s opačné strany, s protějška, *ex transverso L* se strany, s boku; *hostem ex tr. aggredi S* v bok vpadnouti; *e contrario* naopak, naproti tomu; *ex alto causas petere V* daleké pohnutky hledati; b) při jménech osobních na označení vlasti nebo původu: *Iunius ex Hispania quidam Cs* jakýsi Hispan; *negotiator ex Africa C* obchodník africký; *puer ex aula H = aulicus, regius* ode dvora královského; *ex India elephanti L* sloni indičtí; II na označení celku nebo množství, z něhož se část vytýká: z, mezi: *homo ex numero disertorum C* člověk z výmluvných, výmluvný, řečník; *ex civitate in senatum, ex senatu in hoc consilium delecti estis C* z občanů, ze senátorů; *homo e multis H* člověk obyčejný; *miles ex primo hastato legionis Cs* vojín patřící k prvnímu manipulu hastatů. Též při pojmech abstr.: *nihil ex pristina voluntate mutaverat Cu* z dřívějšího, z prvotního odhodlání svého; s vedlejším ponětím rozsahu: *ex omnibus saeculis vix tria aut quattuor nominantur paria amicorum C* ze všech dohromady století; *hunc ex maxime raro genere hominum iudicare debemus C* za člověka obzvláště vzácného. Ve významu „náležeti k něčemu“: *haec quidem res non solum ex domestica est ratione C* náleží k . . ., jest z oboru domácích věcí, prací; III na označení závislosti při jiné, původu, důvodu, příčiny, podnětu, podmínky i překážky: *pendere ex alqo* záviseti na někom; *ex alqo natum esse* naroditi se z někoho; *pecunia, quae ex metallis redibat N* peníze plynoucí z dolů; *ex divitiis iuventutem luxuria atque avaritia invasere S* následkem bohatství; *in spem victoriae adductus ex opportunitate loci S* pro příhodnou polohu místa; *Demetrium ex doctrina clarum C* jenž se proslavil učeností; *ex industria L* horlivě, pečlivě, schválně; *ex hoc ego sanus H* tudy, proto; *tumida ex ira corda V* hněvem; *mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum est L* pro jejichž utrpení; *nimis ex vero nunc tibi nomen erit O* jm. tvé bude příliš pravdivé. Při výrazech bolesti a nemoci: *ex renibus laborare C* ledvinami, na ledviny stonati. Vazby od češt. odchylné: *sollicita ex temeraria regis fiducia Cu* znepokojena nerozvážlivou důvěrou; *ex Transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt C* nad kmeny zaalpskými; *gens Fabia saepe ex opulentissima Etrusca civitate victoriam tulit L* zvítězil nad; *ex tam propinquis stativis parum tuta frumentatio erat L* pro takovou blízkost tábora; *ex plebe homines L* plebejci; při slovesech nazývání někoho něčím dle něčeho, pro něco: *cui postea Africano cognomen ex virtute fuit S*; *urbem e suo nomine Romam iussit nominari C*; *nomen ex vitio positum O*. Na označení změny, přechodu z něčeho do něčeho, vztahu, přiměřenosti: *ex beato miser C, ex minima tenuissimaque re publ. maximam et florentissimam nobis reliquerunt C* místo nebo za obec; *ex exule consul C*; *ex rege dominus C in servitium ex regno S* s trůnu do otroctví. O vztahu: vzhledem k, dle, podle, po, z, ze: *nemo illum ex trunco corporis spectabat C* dle trupu, se stanoviska; *reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt T* vzhledem k, hledíce k jejich urozenosti; *ex dignitate populi R. T* v souhlase s důstojností; *scripsit Tiberio ex memoria prioris fortunae T* = odvolávaje se na . . .; *ex senatus consulto, sententia* dle usnesení senátu; *ex animi mei sententia* dle mého nejlepšího vědomí; *ex decreto, ex edicto, ex foedere, ex composito L* dle ujednání, úmluvy; *ex pacto tradendi arma* dle ujednání, že vydají; *ex praecipiti O = cum periculo*; *ex consuetudine S* dle zvyku; *ex animo* z té duše; *e re mea (tua, eius)* k mému prospěchu; *credere alqd e re publica T* pokládati něco za prospěšné státu; *ex usu Cs* prospěšný, vhodný, *ex tempore dicere C* (‚případně k době‘) s patra mluviti; *ex anni tempore S* vzhledem k; *locis ex copia maxime idoneis S* dle povahy; *ex nullius iniuria L* nikomu na ujmu; *ex re S* dle

práva; *ex rumore et lubidine plebis S* dle hlasu a zvůle lidu; **IV** o čase **1)** k označení začátku nebo trvání: od: *ex eo tempore C* od toho času, *ex eo die C* od toho dne; *ex quo C* od té doby, co; *ex aeterno tempore C* od věčnosti; *motum ex Metello consule H* od konsulátu Metellova; *ex Calendis Januariis ad hanc horam C* od 1. ledna až do této hodiny; *ex longo V* ode dávna; **2)** k označení bezprostředního následku, času hned následujícího: *ex magnis rupibus nactus planitiem Cs* hned po, z ... hned; *tanta repente vilitas annonae ex summa inopia C* v zápětí nastala; *statim e somno lavantur T* hned po spánku, jakmile se probudí; *ex ipsa caede nuntium misit C* hned po vraždě; *ex tam turbido die L* hned po dni; *ex praetura, ex consulatu, ex dictatura*; **3)** k označení pořadu: *diem ex die* den ze dne; *alia ex aliis iniquiora postulando L* stále jiné a jiné věci; *alias ex aliis fingendo moras L* stále nové a nové průtahy; **V** o látce (hmotné i abstr.): *statua ex aere facta C*; *deorum simulacra ex auro argentoque expressa Cu*; *ex auro crateram dicavit Cu* zlaté měsidlo; *homo ex animo constat et corpore C*. Ráčení adverb. *ex aperto* zjevně *ex bono* dobře, *ex aequo* stejně, *ex improviso* z nenadání, *ex integro* znova.

ē jakožto předpona u adj. a sloves znamená buď pohyb z nitra: *educere, efferre, effervescere* (vy-), buď změnu, při níž původní vlastnost mizí: *effeminare, efferare*, jindy nedostatek něčeho: *elinguis, exanimare*, jindy opět konec činnosti: *eniti, elucubrare*, neb úplné její dovršení: *emori, enecare*.

eā, adv. [vl. abl. sing. fem. zájm. *is, sc. viā, parte*] tudy: *quod ea proxime accedi poterat C* poněvadž tudy, na té straně byl přístup možný.

eādem, adv. [vl. abl. sing. fem. zájm. *idem, sc. viā*] touž cestou, tudytéž: *fugere C, reverti LN*.

eapse, starý tvar *ea-pse*, pozd. *ipsa*; *reapse* = *re ea-pse C*.

eā-tenus, adv. potud, až potud, až dotud, tak dalece: *verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant a more nostro C*.

ebenus, *ī*, *f.* strom ebenový, eben, i věci z něho zhotovené: *ebeno in atra O* stojan ebenový; *ebenum, i, n.* dřevo ebenové.

ē-bibō, *ere, bibī*, — [*ex- bibo*] **1)** vl. vypíti; básn. *qui Nestoris ebibat annos O* vypil by počet let Nestorových, (t. j. tolik pohárů, kolika let se dožil N.); spec. *ubera cibiberant nati O* vyssály; **2)** metaf. **a)** *fretum peregrinos ebibit amnes O* vpíjí; **b)** *haec ut ebibat heres H* aby to pohltil, propil.

ē-blandior, *īrī, ītus sum* dep. vylichotiti, lichocením dosíci, způsobiti, dokázati: *neque enim omnia emebat aut eblandiebatur L* nedosahoval všeho koupí neb lichocením; *unum consulatus diem T*; part. perf. **ēblandītus**, *a, um* ve význ. pass. lichocením nabytý, dosažený: *suffragia C*.

ēbrietās, *ātis*, *f.* opilost, podnapilost, opojení, mírněji: rozjařenost pitím způsobená.

ēbriōsitās, *ātis*, *f.* opilství, pijanství jakožto trvalá vlastnost: *ut inter ebrietatem et ebriositatem interest aliudque est amatorem esse, aliud amantem C*.

ēbriōsus, *a, um* opilství oddaný; jako subst. *m.* piják, pijan.

ēbrius, *a, um* napilý, opilý, opojený, obyč. v mírnějším významu podnapilý; metaf. *fortuna dulci H*; *ebrium facere alqm C* opíti někoho.

ē-bulliō, *īre, īvī*, — **1)** intrans. vyvříti, vzkypěti; **2)** trans. vydati, vydechnouti něco, chvástati se něčím: *virtutes C*; *quod quidem solet ebullire (Epicurus) C* (zákl. pojem *bulla*, bublina).

ebulum, *ī*, *n.* chebdí, chebz [botan. *Sambucus ebulus*] *V*.

ebur, *oris*, *n.* slonovina, kost slonová a meton. i věci ze slonoviny zhotovené: *mille locis lacrimavit ebur O* = *simulacra (deorum) eburnea*; *ebur nitidum fastigia tegebat O* ozdoby ze slonoviny; *cithara ebore distincta C* slonovinou vykládaná; *inflavit ebur Tyrrhenum V* zapískal na flétnu ze slonoviny; *ense ebur vacuum O* = pochva; *ebur curule O* = *sella curulis ebore distincta*.

eburneolus, *a, um* [demin. od *eburneus*] ze slonoviny: *eburneola fistula C* píšťala hezoučká ze slonoviny.

eburneus, *a, um* a **eburnus**, *a, um* (básn.) 1) a) z e s l o n o v i n y: *eburnea signa O*; *umeroque Pelops insignis eburno V*; *eburna lyra H*; b) b ě l o s t n ý jako slonovina: *eburnea colla O*; 2) s l o n í, slonu patřící: *dentes L*; *eburni numeri O* kostka; *ensis eburnus V* = = meč s jilcem ze slonoviny.

Eburōnēs, *num. m.* Eburonové, kmen v Gallii belgické *Cs.*

Eburōvīcēs viz *Aulerci.*

Ebusus, *ī, f.* Ebusos, ostrov u Hispanie s městem stejného jména (nyn. Ibiza, větší z Pityus) *L.*

ec (ἐκ) viz *e, ex.*

ē-castor interj. při Kastorovi (obyč. u komiků).

Ecbatana, *ōrum, n.* hlavní město Medie.

eccam, eccum a p., interj. vzniklá z *ecce* a zájm. *hi(c)*, vl. **ecc'ham*, **ecc'hum* a p. = = h l e.

ecce, interj. ukazovacího významu h l e, h l e ď, h l e ď t e, e j h l e. a) uvádí děj právě se rozvíjející: *ecce Dionaei processit Caesaris astrum V*; *ecce trahebatur passis Priameia virgo crinibus V*; *adspice vultus ecce meos O*; b) při výčtu uvádí nový předmět: *ecce tibi exortus est Isocrates C*; *ut Illyrios, Triballos . . . ecce orsum bellum ab Hellesponto Cu*; c) jest výrazem překvapení: *haec dum agit, ecce Fuscus Aristius occurrit H.* Obyčejně s adv. *repente, ex improviso, subito.* Velmi časté je spojení *ecce autem*: *ecce autem repente nuntiatur piratarum esse naves in portu Odysseae C.* Tvary stažené s násl. zájmenem ukaz. u komiků *ecca, eccam, eccum, eccos, eccilla, eccillud, eccillum, eccillam, eccistam.*

ecccrē vl. *ecce-rē* hle! vskutku, opravdu *Pl.*

eccillа viz *ecce.*

eccōs, *eccum* interj. staž. z **ecc'hos*, **ecc'hum.*

ecdicus, *ī, m.* [ἔκδικος] státní návladní, zástupce státu v obcích řeckých *C.*

ec-dūrus viz *ē-dūrus.*

Ecetra, *ae, f.* [Ἔκετρα] Eketra, město volské. Odt. obyv. **Ecetrānī**, *ōrum, m.* Eketřané *L.*

ecf . . . viz *eff . . .*

Echecratēs, *ae, m.* filosof pythagorovský za doby Platonovy, z Fliuntu pocházející *C.*

echenēïs, *idis, f.* [ἐχενηΐς] mořská ryba š t í t o n o š *O.*

Echidna, *ae, f.* [Ἔχιδνα] 1) had lernejský Herakleem zabitý: *e. Lernaea O*; 2) obluda zpola drak, zpola panna, matka Kerberova: *virus Echidnae O*; 3) jako appellativum: had, zmije: *tumidis afflavit echidnis e tribus una soror O.* Odt. adj. **Echidnēus** neb **Echidnaeus**, *a, um* z *E.* pocházející: *Echidnaea canis O* = *Cerberus.*

Echīnades, *dum, f.* [Ἐχινάδες] Echinady, skupina ostrůvků v moři Ionském při ústí řeky Acheloa *O.*

echīnus, *ī, m.* [ἐχῖνος] j e ž e k a) jedlý ježek mořský: *horret capillis ut marinus asperis echinus H*; *Miseni oriuntur echini H*; b) ježek ssavec; přenes. měděná nádoba, snad oplachovadlo na poháry: *lapis albus pocula cum cyatho duo sustinet, adstat echinus vilis H*; v stavitelství sploštělý lalok hlavice dorské (svinutý ježek).

Echīnus (*-os*), *ī, f.* [Ἔχῖνος] Echinos, město ve Fthiotidě v Thessalii *L.*

Echīōn, *ōnis, m.* [Ἐχίων] 1) Echion, rek řecký vzešlý ze setby dračích zubů Kadmových, choť Agauin, otec Pentheův *O*; *Echione natus O* syn Echionův Pentheus; 2) syn Asklépiův, jeden z Argonautův a účastník honby na kance kalydonského: *cursu invictus Echion O*; 3) slavný malíř řecký *C* (kde však jest jiné čtení *Aëtion*).

Echīonidēs, *ae, m.* [Ἐχιονίδης] syn Echionův Pentheus.

Ēchō, *us, f.* [Ἠχώ] Ozvěna jakožto nymfa: *nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo O*; jako appell. *assonat echo O.*

eclīpsis, *is, f.* [ἔκλειψις] zatmění: *eclipses solis mirantur, quia raro accidunt C* zatmění slunce; *lunae e. C* z. měsíce.

ecloga, *ae, f.* [ἐκλογή] v y b r a n á b á s e ň, e k l o g a, menší báseň jako na příklad Bucolica Vergiliova neb ódy Horatiovy a j.

eclogārii, *ōrum, m.* [roz. *libri*] vybrané části nějakého spisu (zvl. k předčítání se hodící) *C.*

ec-quandō, adv. táz. (zvl. s nevoll) zda kdy, zda někdy, zda jednou: *e. te rationem factorum tuorum redditurum putasti?* *C* zda jsi myslil, že někdy budeš vydávati počet? . . .; *quotiens hoc agitur, ecquandone nisi admirationibus maximis?* *C* (= *num quando, nisi*) kdykoli se toto (tato scéna) předvádí (hraje), zda neděje se tak vždy za největšího podivu (=zda někdy . . . bez)?

I. ec-quī, *quae* n. *qua, quod* zájm. táz. zda jaký: *ecqui pudor est? ecquae religio, Verres? ecqui metus?* *C* zda máš jaký . . .? s přivěš. *nam ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua natura* *C* zda bude někdy míti nějakou . .

II. ec-quī, adv. táz. zda nějak: *ecqui ergo intellegis* (jiné čtení *ecquid*) *C.*

ecquis, ecquid subst. zájm. táz. zda někdo, zda něco: *ecquis erit, mecum, iuvenes, qui primus in hostem?* *V* *ecquis audit?* *H.* Dat. *eccui* *L,* akkus. *ecquem* *C.* Někdy přivěšeno *nam*: *ecquisnam, ecquidnam.* Jakožto adverb. *ecquid* podobně jako *numquid* = pouh. *num* zda, zda asi, snad: *ecquid ergo intellegis* *C* zda tedy chápeš, chápeš asi; *ecquid tandem tibi videtur* *C* zda se ti skutečně zdá. Někdy i u *L* = *quid* nebo *cur,* co, proč?

ecquō kam asi: *ecquo te tua virtus provexisset?* *C.*

eculeus, *ī, m.* viz *equuleus.*

edācitās, *ātis, f.* žravost, jedlictví, nenasytnost *C.*

edāx, *ācis,* adj. žravý **a)** pův. o lidech a zvířatech: *parasitae H, dominus H;* o zvířatech dravý; **b)** přen. o věcech hladavý: *imber H, curae;* ničivý, hltavý: *ignis V, tempus, vetustas O.*

edepol, adv. již starým neznámého původu, snad z *e-dee* (voc. od *deus*) *-pol-* (*lux*) bůh vi, na mou věru *Pl;* *edepol, senectus, quae non volt, videt* *C* arch.

edera, *ederaceus* viz *hedera, hederaceus.*

Edessa, *ae, f.* [*Ἔδεσσα] **1)** město v Makedonii, pohřebiště královské *L;* **2)** město v Mesopotamii *T.* Odt. adj. **Edessaeus,** *a, um* edesský, z Edessy (makedonské): *Antiphilus L.*

ē-dīcō, *ere, dīxī, dictum* [imper. *ēdīce* *V*] **I** pův. usnesení, rozkaz, rozhodnutí atp. veřejně oznámiti, stanoviti, ohlásiti, vyhlásiti, především o praetorovi, potom vůbec o úřadech: *est enim tibi edicendum, quae sis observaturus in iure dicendo* *C;* odt. pak ustanoviti, určiti: *senatum in diem posterum* *L* sedění senátu (= svolati), *conventum* *L, comitia* *C, diem exercitui ad conveniendum* *L; dies edicta* den ohlášený. Vazby: acc. c. s inf. *edixit sese daturum* *C; tu armari edice maniplos* *V* nařiď, ať se ozbrojí; *ut* neb *ne*: *e., ut senatus rediret* *C;* relat. *quae fieri vellet* *Cu;* *e. de caerimoniis publicis* *T;* básn. s pouh. konj.: *sociis edicit, signa sequantur* *V* nařídí. **II** přenes. vůbec něco oznámiti, stanoviti, zařídit, nařídit, vypovědět, vyhlásiti: *edicit, piscator uti . . . mane domum veniant* *H;* *hoc simul edixi* *H;* *iussus a consule, quae sciret, edicere* *S* vypovědět.

ēdictum, *ī, n.* subst. (pův. part. perf.) veřejná vyhláška úřadu, veřejné oznámení, návěští, nařízení; pův. vyhláška praetorova, jenž nastupuje úřad ohlašoval, jakými zásadami ve svém úřadě se bude říditi: *qui plurimum tribuunt edicto praetoris, edictum legem annuam esse dicunt* *C* (zvláštní mimozákonné právo), potom i jiných úřadů: tribunů, konsulů, prokonsulů, aedilů, censorů, císařů, i vojevůdců: *exoritur peculiare edictum, ne quis frumentum tolleret* *C.*

edim, *edint* viz 2. *edō.*

ē-discō, *ere, ēdidicī,* — z paměti, nazpamět se učiti **1)** vl. *exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum . . . scriptis* *C* doslovným učením se nazpamět; *poctae ediscuntur* *C* básníkům učíme se nazpamět; *magnum numerum versuum* *C;* **2)** vůbec učiti se, studovati: *istam artem facillimam* *C; non haec artes contenta paternas edidicisse fuit* *O* nebyla spokojena tím, že se naučila, znalostí umění; *verae numerosque modosque ediscere vitae* *H* harmonii a melodii pravého života; perf. *edi-*

dici znám, vím dokonale: *edidici, quid .. Troia pararet O.*

ē-dis-serō, *ere, seruī, sertum* vyložiti vypravováním, zevrubně vypověděti, zevrubnou zprávu podati: *res gestas L; tantum hoc edissere H* toliko to vylož; *Laelius eadem edisseruit L.*

ē-dis-sertō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *edissero*] důkladně, zevrubně vyložiti, vysvětliti, zprávu podati: *edissertando L* důkladným, zevrubným výkladem.

ēditīcius, *a, um* jen o soudcích v t. zv. *causa sodaliciorum* (pře mezi členy bratrstva nějakého vzniklá) navržený od žalobníka: *idem editicios iudices esse voluisti C* (členů takovéto poroty bylo 125; obžalovaný směl jich však 75 odmítnouti).

ēditiō, *ōnis, f.* [*ēdere*] **1)** pův. vydání něčeho **a)** plodu: porod; **b)** knihy; **2)** přen. **a)** zařízení, uspořádání her *T*; b) udání, zpráva spisovatelova atp. i udání před soudem, obžaloba, návrh žalobcův tribue, ze které mají býti porotci: *e. tribuum C* (viz *editicius*).

ēditum, *ī, n.* **a)** vyvýšenina, výška, výšina: *edita montium T* výšiny horské, vysočina; **b)** vynesení, rozkaz, výrok: *qui peragat Thaumantidos* (= Iris) *edita O* aby vykonal rozkaz Iridin.

ēditus, *a, um* [vl. part. perf. od *edo* 1.] vyvýšený, vysoký, strmící, strmý: *collis, locus; editior Cs* poněkud, trochu vyšší; *in immensum editus S* do nekonečna, nesmírně vysoký; *in immensam altitudinem e.* do nesmírné výšky strmící, hrozně vysoký.

1. ē-dō, *ere, didī, ditum* vydati, vydávati, vypustiti **I** všeob. *terra innumeras species O; terra alios Carthaginienses* (metaf.) *L; vitam, animam, clamorem, sonum, voces, latratus O* štěkati, *hinnitus O* řehtati; o řekách: vlévati se: *Maeander in sinum maris editur L;* o osobách *se edere foras = exire*; **II** zvl. něco nového vytvořiti, způsobiti **a)** stvořiti, (z)ploditi, pass. naroditi se: *quem Rhea sacerdos furtivo partu sub luminis edidit oras V* porodila; *edidit geminos Latona O; ubi esset aliquis in lucem editus C* kde se někdo narodil; *partum edere L* poroditi; *geminum partum e. L* dvojčata poroditi; *hastas simul edita* (sc. *corpora*) *torquent O* jakmile se zrodila; **b)** o knihách a spisech: vydati, uveřejniti: *orationem scriptam S, de re publ. libros C; delere licebit, quod non ederis H*; **c)** vůbec něco na veřejnost dáti, vyhlásiti, udati, vypověděti, vypravovati, sděliti, oznámiti, zvěstovati, pověděti, vyřknouti: *Clymene veros edidit ortus O* udala ti pravý původ; často u *L qui editis hostium consiliis dimissi cum donis* udavše, vyzradivše; *simul est auctor necis editus O = dictus; pluribus tamen auctoribus filium ediderim L* prohlásil bych, nazval bych; *auctorem doctrinae eius Samium Pythagoram edunt L* vydávají, prohlašují za původce; **d)** zvl. o věštírnách, kněžích, posv. knihách: odpověď dáti, oznámiti: *sortem oraculo editam Cu; Apollo Pythius oraculum edidit C* věštbu dal; **e)** při causa sodaliciorum: určiti, navrhnouti: *quam ob rem senatus tribus edi voluerit ab accusatore*, aby žalobce určoval, navrhoval tribue; *iudices edere; mandata edere* rozkaz dáti; **f)** *nomen ederc* ohlásiti, udati, přihlásiti se jménem, vydávati se za ... *Tarquinium Priscum edidere nomen L* ohlásili jméno, udali; **g)** o různých věcech: vykonati, provésti, vytvořiti: *saepe contemptus hostis cruentum certamen edidit L* krvavý zápas způsobil; *strages* porážky způsobiti; *cladem, tumultum, scelus, facinus* dopustiti se; *opera edere = perficere L, exemplum e.* příklad, výstrahu dáti (*in alqm*); zvl. o hrách a zápasech: *spectaculum, gladiatores: edendis gladiatoribus Drusus praesedit T* provozování zápasů gladiatorských; *edere munus gladiatorium L* uspořádati.

2. edō, *ere, ēdī, ēsum* bezpříznakové tvary obyč. *esse, essem, csto, estur*; optativ. praes. *edim, edis, edit* [srov. č. jedí, ἔδομαι, něm. essen jísti **1)** pův., *edisti satis atque*

bibisti H; *ut biberent, quoniam esse nollent C* zráti; 2) přenes. a) v příslovích: *de patella edere* = náboženstvím pohrdati: *ita non religiosos, ut edint de patella C* (vl. jísti z mísky obětní); *multos modios salis simul edendos esse C* (o pravém přátelství) mnoho beček soli spolu sníst; b) sžírati, stráviti, rozhlodati, zničiti (o zubu času, ohni, jedu, rezu): *carinas lentus vapor est V* sžírá, stravuje; *ut mala culmos esset rubigo V* sněť stébla; c) metaf. *animum e. H* sžírati; *flamma medullas, dolor V*; *penuria edendi V* = *cibi* jídla.

ē-doceō, *ēre, docuī, doctum* někoho důkladně poučiti, zevrubně vyučiti, zpraviti o něčem; s dvojím akkus.: *iuventutem multis modis mala facinora edocebat (Catilina) S*; bez akk. osoby: *iusta funebria placandosque Manes ut idem pontifex edoceret L* aby poučení dávalo . . .; pass. *e d o c t u s* důkladně poučen, znalý něčeho, zevrubně zpraveno . . .: *Cicero cuncta edoctus S*; *patrias artes edoctus T* dobře znalý; *ab illo* (= *Iugurtha*) *edoctus cuncta S* o všem byv zpraven; *edocti antistites L* vyučeni byvše; *de* s abl.: *de itinere edocet S*; acc. c. infin.: *edocuit gentem casus aperire futuros O* vyučil (umění) odhalovati budoucnost; i při pass.: *edoctus deos esse L*; s inf.: *avaritia omnia venalia habere edocuit S* (doplniti jest lidi); nepř. otáz. *quid fieri velit, edocet Cs*; relat. *quae parabantur, edoctus S* o chystaném podniku byv zpraven; při pass. (*servi*) *edocti, quae interrogati pronuntiarent Cs* byvše navedeni; *tot cladibus edocti L* dostavše za vyučenou. I při podm. věcném: *fama edocuerat L*; *edocuit ratio C*.

ē-dolō, *āre, āvī, ātum* pův. vytesati, vyroubiti; přen. vypracovati, vykonati, urobiti.

ē-domō, *āre, domuī, domitum* úplně zkrotiti, podmaniti: *orbem O* svět; přen. *vitiosam naturam C*; *nefas H* přemohl.

Ēdōnī, *ōrum, m.* [*Ἤδωνοί*] Edonové, jakožto ctitelé Bakchovi *H*, národ thrácký na řece Strymonu. Odt. adj. **Ēdōnus**, *a, um* edonský, thrácký: *iuga O*; *Edoni Boreae spiritus V* dech thráckého Borea; **Ēdōnis**, *idis f.*: *matres O*; **Ēdōnidēs**, *ae, m.* = Thrák = *Eumolpus O*.

ē-dormiō, *īre, īvī, ītum* vyspati něco, vyspati se z něčeho: *crapulam C* z opice; absol. *vinolenti edormiverunt C*; básn. (jako „vyzpívati") *Ilionam edormire H* hráti úlohu Iliony spaním (týká se Furia, jenž v podnapilosti zaspal svoji narážku při provozování Pakuviovy Iliony).

ēducātiō, *ōnis, f.* vychovávání, výchova, odchování (o lidech i zvířatech).

ēducātor, *ōris, m.* vychovatel, pěstoun (o rodičích i paedagozích).

ēducātrīx, *īcis, f.* vychovatelka, živitelka, pěstounka.

1. ē-ducō, *āre, āvī, ātum* 1) pův. vychovávati děti duševně i tělesně; 2) přenes. o jiných předmětech: *nos patria C*; *studia in umbra educata T* snahy, studie vypěstěné; o zvířatech a rostlinách vychovati, vypěstiti: *lepores H*, *pomum O*, *herbas O*; *senectam O* někoho ve stáří živiti; *humus educat herbas O* dává růsti; *quod mare educat O* co v moři roste.

2. ē-dūcō, *ere, dūxī, ductum* vyvésti, vytáhnouti, odvésti I pův. s akk. *mulierem Cs*, *iumenta H*, *gladium S* tasiti, *sortem C* los vytáhnouti. Vazby s *ab*, *ex* a pouhým abl. (básn.): *telum corpore V*. II přenes. a) porodíti: *regem V*; b) vychovati, vypěstiti: *quem procrearis et eduxeris C* toho, jejž jsi zplodil a vychoval; *prope natum, certe eductum L* dobře vychován; *eductum Egeriae lucis V*; c) o nápojích: vypíti, „vytáhnouti" *Pl.*; d) o lodích: z přístavu vypustiti, vyplouti: *naves ex portu Cs* s loďmi z příst. vyplouti; e) o vojsku: vyvésti, vytáhnouti s . . ., vytrhnouti: *legiones ex hibernis Cs*, *copias ex urbe N*, *e castris Cs*; s pouh. abl.: *Germani suas copias castris eduxerunt Cs*; bez předm.: *si maturius ex hibernis educeret Cs* jestliže by vytáhl; *ducit quam proxime ad hostem potest L* přitáhne, přitrhne; *in aciem educere L* k boji vytáhnouti; f) výraz soudní: před soud pohnati, vésti: *eductus ad consules C*, *in ius C*; g) o úřednících: s sebou vzíti do provincie: *quos educere in provinciam non*

potuit C; *cum ceteri quos voluerunt legatos eduxerint* (*scil. ex urbe*) s sebou vzali *C*; **h)** o směru vzhůru: zvednouti, vztýčiti, vznésti, povznésti, vynášeti: *animum in astra H*, *ne sub auras O*; vybudovati, zříditi, vystavěti (o stavbách): *aram V*, *turres T*, *moenia V*, *pyramidas T*.

edūlis, *e*, adj. jedlý: *capreae H*.

ē-dūrō, *āre* dále trvati, potrvati: *solis fulgor edurat T*.

ē-dūrus, *a*, *um* [starší tv. *ecdūrus*] již zcela dřevnatý, dosti silný: *e. pirus V*; metaf. tvrdý, nelítostný: *os O*.

Ētiōn, *ōnis*, *m.* [*Ἠετίων*] otec Andromachy; adj. **Ētiōnēus**, *a*, *um* Eetionův: *Thebae*, město na jih od Idy.

ef-farciō, *īre*, —, *fertum* vycpati, upěchovati: *intervalla saxis Cs*; *efferta arva Asiae C* bohaté.

ef-fātum, *ī*, *n.* [vl. part. perf. od *effor*] výpověď, výrok **a)** *vatum effata* proroctví; **b)** filos.: *id autem appellant ἀξίωμα, quod est quasi effatum C* = soud, úsudek, výpověď.

effātus, *a*, *um* [part perf. od *effor* ve sm. pass.]: vyřčený, stanovený, ustálený; viz *effatum*.

effectiō, *ōnis*, *f.* [*efficere*] **1)** konání, vykonávání, provádění: *recta effectio* = *κατόρθωσις C* = *rectum factum* správné jednání; *artis e. C*; **2)** prvotní příčina, prapříčina.

effector, *ōris*, *m.* původce, tvůrce, stvořitel: *mundi*; *stilus dicendi C*.

effectrix, *īcis*, *f.* původkyně, tvůrkyně: (*pecunia*) *voluptatum C*; *terra diei noctisque C*.

effectum, *ī*, *n.* [vl. part. perf. od *efficio*] účin *C*.

1. effectus, *a*, *um* [part. perf. od *efficio*] způsobený.

2. effectus, *ūs*, *m.* **1)** akt. vykonání, provedení: *horum consiliorum C*; *ad effectum adducere L* ke konci přivésti, provésti; *in effectu esse C* býti konán, prováděn, naproti *sine effectu esse* o pouhém stavu, jenž může přejíti v činnost; *cum plurimum in celando incepto ad effectum spei habuisset L* ježto tajením podniku měl nejlepší naději v dobrý výsledek (vl. že jej provede); **2)** pass. účin, následek: *e. eloquentiae C*.

effēminātē, adv. [*ecf-*] změkčile, zženštile *C*.

effēminātus, *a*, *um* [*ecf-*] zženštilý, změkčilý **a)** pův. o osobách (vl. o vlastnostech a jednání jejich): *videndum est, ne quid ... effeminatum ... faciamus C*; *ne quid effeminatum aut molle C*; *effeminato servire C* = poloviční ženě; **b)** přenes. o věcech: *vox illa furialis C*; *opinio effeminata ac levis C*.

efferātus, *a*, *um* [*ecf-*] [vl. part. perf. od *efferō*, *āre*] zdivočilý, zvlčilý, divoký: *gentes L*; absol. *sunt enim multa efferata et immania C* jsou mnohé vášně zdivočilé a hrubé; *mores ritusque L*; *multas gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit C*; *irā efferatus* rozlícený, rozvzteklený.

efferciō viz *effarciō*.

efferitās, *ātis*, *f.* [*ecf-*] zdivočilost, divokost, surovost, nelidskost: *undique omnem efferitatem expuli C*.

1. ef-ferō, *efferre*, *extulī*, *ēlātum* [*ecf-*] vynášeti, nésti ven, vyndati **I** pův. všeob.: **a)** *molita cibaria sibi quemque domo efferre iubent Cs* aby si každý s sebou z domu vzal; *litteras*, *frumentum*; *quod non cruentum mucronem extulit C* že nevytasil; *ensem extulit V*; *pedem V* vykročiti; *vexilla*, *signa e castris*, *portis* (prapory vynésti) vytrhnouti, vyraziti z..; *equus se effert vallo T* vyběhne, vyřítí se; *se efferre*, *efferri* odebrati se; **b)** o pohybu zdola nahoru: vynášeti, dovýše zdvihati: *singulos in murum Cs*; *turris elata in altitudinem* do výše vztýčená; *pulvis elatus*; *caput autumnus agris H* povznáší, zvedá; *scuta super capita T*; *securim efferre L* napřáhnouti; **II** zvl. **1)** o plodné půdě: nésti, ploditi, roditi: *uberiores fruges ager C*, *quod agri efferant C*; *haec genus acre virum pubemque Sabellam extulit V* zplodil; **2)** o pohřbu: mrtvolu z domu vynášeti, pohřbívati, pochovávati (= *ἐκφέρειν*): *Maximus extulit filium consularem C*; *ex testamento sic est elata H*; obr.: *meo uniu*s

funere elata populi Romani esset res publica L; *satia meo tua pectora luctu, efferor O* vynášejí mne (ke hrobu) = veta po mně; **III** přen. **1)** o řeči: vyjadřovati, pronášeti, vyslovovati: *graves sententias inconditis verbis C* hluboké myšlenky neupravenými slovy; odt. vůbec něco oznámiti, na jevo dáti, uveřejniti, rozhlásiti, prozraditi atp.: *disciplinam in vulgum Cs, clandestina consilia Cs*; *has meas ineptias C* tyto mé hlouposti; *elata vox eius in vulgus T* rozneslo, rozhlásilo se; *posteaquam in vulgus militum elatum est Cs* jakmile se rozhlásilo; **2)** povyšovati, vynášeti, velebiti: *ut quemque ob militare facinus pecunia aut honore extulerat S* povznesl; *nemo extulit eum verbis C* nepochválil ho; *ad summum imperium extulit C* povznesl; zvl. *laudibus efferre alqm* chválami vynášeti, blahořečiti, blahoslaviti: *eos viros maximis efferunt laudibus C* nejvýše velebí; **3)** *se efferre* ukazovati se, jeviti se, projevovati se: *volo se efferat in adulescente fecunditas C*; *qua in urbe primum se orator extulit C* se ukázal, objevil; *quae (virtus) cum se extulit C*; pass. *efferri* nebo *se efferre* ve špat. význ. vynášeti se, chvástati, chlubiti, zpupným, nadutým, hrdým se státi: *audacia, scelere atque superbia S*; *quando altius elatus erat L*; *elatus* zhrdlý, zhrdnuv, zpyšněv (*recenti victoria, gloria, opibus etc.*); **4)** o vášních, zvl. v pass. dáti se strhnouti, unésti: *gaudio efferri S* radostí býti bez sebe, *fastidio efferuntur C* ošklivějí si; *equidem efferor studio patres vestros videndi C* jsem unášen, uchvacován touhou; též akt. *laetitia me effert C*; *si me efferret . . dolor C*; *multitudo mobili impetu effertur Cu* bývá uchvacováno.

2. ef-ferō, *āre, āvī, ātum* [*ex-ferus*] přech. zdivočeti, zvlčiti něco, divokým učiniti, divokého vzhledu dodati: *promissa barba et capilli efferaverunt speciem oris L*; odtud pass. *efferari* zdivočeti, zpustnouti: *homines non patiuntur terram efferari C*.

effertus, *a, um* viz *effarcio*.

ef-ferus, *a, um* [*ecf-*] předivoký, velelitý, zvl. u *V. iuventus, animi*; *facta* = hrůzy, *Dido effare* rozzuřená.

ef-fervēscō, *ere, ferbuī*, — [inchoat. od *effervo*] vyvříti, vzkypěti: *aqua*; vzplanouti: *sidera toto caelo O*; obr. *verbis effervescentibus C* planoucími; *effervescens in dicendo stomacho saepe iracundiāque vehementius C* při řečnění nevolí a hněvem poněkud prudce se rozpaluje, soptě.

ef-fervō, *ere*, — vzkypěti: *Aetna V*.

ef-fētus, *a, um* [*ex-foetus*] pův. o zvířatech porodivších; odtud vysílený, sesláblý, zemdlelý, zmožený: *corpus, vires, veri effeta senectus V* nepřístupné.

efficācitās, *ātis, f.* působivost, účinnost *C*.

efficāciter, adv. účinně, působivě, úspěšně, s výsledkem *T*.

efficāx, *ācis*, adj. [*efficio*] účinný, působivý, úspěšný: *Hercules li* činný; *preces L, scientia H*; *efficacem esse ad alqd* býti účinným vzhledem k, činiti dojem, působiti na něco: *preces ad muliebre ingenium efficaces L*; básn. s int.: *onyx amara eluere efficax H* jenž dovede.

efficiēns, *entis*, adj. [vl. part. praes. od *efficio*] působící: *bona efficientia* (*ποιητικά*) *C* o věcech, jež jsou příčinou dobra, jež mají dobro za následek; s gen.: *virtus e.* (= *effectrix*) *utilitatis C*. adv. **efficienter** *C* s výsledkem, působíc účin nějaký: *causa est, quod cuique e. antecedit C*.

efficientia, *ae, f.* účinnost, působnost, působení: *solis C*.

ēf-ficiō, *ere, fēcī, fectum* [*ex-facio*] **1)** obec. způsobiti, vykonati, učiniti, udělati, provésti, vytvořiti: *hunc* (= *montem*) *murus circumdatus arcem efficit Cs* tvrz, pevnost vytváří, pevností ji činí; *homines immani magnitudine e. Cs*: *dilectu habito duas legiones Cs* utvořiti; *cohortes C* sehnati; *castella, tormenta, magnas rerum commutationes, unam ex duabus legionibus, classem, portum, vadum, unum consilium Cs* jednotný plán vá-

lečný; *pecuniā omnia effici posse C* dokázati; *tantos progressus C* činiti pokroky; *facinora, opus, iter, spatium* uraziti; *caecum e. alqm* zaslepiti; *quid in Scipione effecerint C* čeho se dopustili na Sc.; *ratum efficere L* jako právoplatné přiřknouti, uznati, potvrditi, zaručiti. s násl. *ut*: *quae res efficiebat, ut commeatus sine periculo supportari possent Cs* měla za následek, že; básn. i s násl. *ne*; absol. *efficiendi utilitas C* praktický prospěch, praktické užití; 2) zvl. a) o rozměru, výměře, míře, výnosu, zisku atp. činiti, obsahovati, obnášeti, vydávati, vynésti: *ager, qui plurimum efficit* pole, jež nejvíce vynáší; b) *efficere alqd ab alqo* dokázati něco na někom, dojíti něčeho: *admirationes C*; c) dokázati, dovoditi v mluvě filos.: *quod proposuit C*; *animos esse immortales C*. Pass. *effi-citur* následuje, plyne, vyplývá: *ut omne corpus mortale sit C*; *hominem naturae oboedientem homini nocere non posse C*. Rčení: *effice* s konj. neb *ut* = vyzvání k něčemu: *effice, coëamus in unum O*.

effictus viz *effingo*.

effigiēs, *ēī*, *f.* [*effingo*] 1) a) zpodobení, vypodobení, obraz, především tělesný (z hliny, vosku, kovu), podoba: *effigiem Xanthi Troiamque videtis V*; *simulacrum deae non effigie humana T*; zvl. o stínech zemřelých a snech: *effigies, imo umbra hominum L* mátohy (o lidech hladem a strádáním sešlých); *effigiem, nullo cum corpore, falsi finxit apri O* vidinu; b) obraz v mysli utvořený nebo slovy líčený, sluchem vnímatelný: *perfectae eloquentiae effigiem auribus quaerimus* (= výraz, konkretní podobu); *antiquitatis, virtutum nostrarum*; úplný, dokonalý obraz: *consectatur nullam eminentem effigiem (virtutis), sed adumbratam imaginem gloriae C*. Rčení *ad effigiem* k podobenství, na vzor, (tedy = ideál): *Cyrus a Xenophonte scriptus ad e. iusti imperii C*; 2) později vůbec výtvor sochařský, neb malířský obraz, socha vůbec: *Palladium .. corripuere sacram effigiem V*; *pro numine laeso effigiem statuere V* (= obrovského koně); *effigies antiqua e cedro V*; *divom effigies V*; *alia in statua amputato capite Augusti effigiem Tiberii inditam T*; *effigies et signa T* obrazy a odznaky; *altaria circum effigiem ducit H* o loutkách, jichž užíváno k čarování.

ef-fingō, *ere*, *finxī*, *fictum* 1) pův. vytvořiti, vypodobiti, vyobraziti (= *fingendo exprimere*): *deum imagines mortalibus materiis T*; *Veneris Coae pulchritudinem C*; *casus in auro V*; *gressus euntis V*; 2) přenes. a) vylíčiti, vyjádřiti slovy: *mores oratoris effingat oratio C*; b) o výtvoru fantasie: představu si utvořiti, vytvořiti, vybásniti, vybájiti: *quae illa tam multa possit effingere? C*; *ea, quae memoria tenere vellent, effingenda animo C*; *effinge* pomysli si; c) otírati, utírati: *vidistis e foro spongiis effingi sanguinem C*; tříti: *manus aegri O*.

efflāgitātiō, *ōnis*, *f.* n. **efflāgitātus**, *ūs*, *m.* důtklivé prošení, žadonění *C*.

ef-flāgitō, *āre*, *āvī*, *ātum* důtklivě vyžadovati, požadovati, prosbami vymáhati něco, doprošovati se něčeho (alqd ab alqo, ut).

ef-flō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*ecf-*] vydechovati; *ignes Aetnaeos faucibus V* chrliti; rovněž *ignes ore et naribus O*; *vernas rosas O* vůni růží; *animam C* duši, život vydechnouti; *vitam, extremum habitum C*; absol. *abiecit efflantem C* umírajícího.

ef-flōrēscō, *ere*, *floruī*, — inchoat. vykvésti jen ve význ. přenes. s vedl. ponětím hojnosti nebo krásy: *ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio C* má vykvésti v kráse a hojnosti; *utilitas ex amicitia C*; absol. *amor efflorescit C* vykvétá, vzkvétá.

ef-fluō, *ere*, *xī*, — vytékati 1) pův. o věcech tekutých a plynulých: vylévati se, ucházeti: *in mare amnis V*; *una cum sanguine vitam C*; *levis aura O*; 2) přenes. o věcech netekutých: a) hmotných: vypadnouti, vysmeknouti se: *urnae manibus O*; *telum, quod unum forte non effluxerat Cu* který náhodou nebyl vystřelen; b) nehmotných: *aetas, tem-*

pus marně uplynouti, minouti; *vires effluunt L* unikají; *mens* mysl, paměť se tratí; z paměti vymizeti, vytratiti se: *plane ex animo C*; **c)** o výroku, zprávě atp. (= *emanare, prodire*) na jevo vyjíti, rozhlásiti se.

effluvium, *iī, n.* výtok, ústí: *lacus T.*

ef-fodiō, *ere, fōdī, fossum* **1)** vykopati, vyrýti, vyhrabati: *ferrum, aes, argentum, aurum C*; *opes O*; *signum L*; **2)** překopati. přerýti: *terram*; přenes. *domos Cs, sepulcra V* prošťárati, prohledati; **3)** vybodnouti, vypíchnouti, vyvrci: *oculos Cs, lumen V, viscera O.*

effoctus viz *effetus.*

ef-for, *effārī, ātus sum* slavnostně vypověděti, vysloviti, vyřknouti, vynésti, vyhlásiti v řeči arch., nábož. a básn.: *tantum effatus V, sic ore effatus V, sic effata V, incipit effari V*; *effare H* vyřkni; *haud minus quam celanda effando L* neméně než vypovídáním, vyhlašováním toho, co má býti zatajeno. Zvl. v mluvě augurské: posvětiti, zasvětiti něčemu: *e. templum C*; *locus templo effatus L* místo pro chrám zasvěcené, určené; v mluvě filos.: výrok učiniti, tvrditi, pronésti, formulovati, vyslovením vymeziti: *ita effabimur C* tak proslovíme.

effrēnātē, adv. [*ecf-*] nevázaně, bezuzdně, nezkroceně; *C; effrenatius in aciem hostium irrumpere C* trochu zuřivěji.

effrēnātiō, *ōnis, f.* [*ecf-*] bezuzdnost, nevázanost: *impotentis animi C* úplná volnost (v řečn.).

effrēnātus, *a, um* [vl. part. perf. od *effreno*] bezuzdný, nevázaný, nezkrocený, nekázaný: *equi*; *homines secundis rebus C*; *mens effrenata atque praeceps C*; *populus*; *libertas L, cupiditas C.*

ef-frēnus, *a, um* [vedl. tvar *effrenis, e*] bezuzdný, nezkrocený: *equus L, gens V, amor O.*

ef-fringō, *ere, frēgī, frāctum* [*ecf-*] vylomiti, vypáčiti: *fores, valvas, ianuam, carcerem, tabernas*; básn. vyraziti, roztříštiti, rozbíti: *cerebrum V, iugum O, crus S* zlomiti.

ef-fugiō, *ere, fūgī, —* [*ecf-*] **1)** nepřech. utéci, uniknouti, uprchnouti odněkud, vyváznouti z něčeho: *e manibus* (*rex ipse effugit*) *C; e proelio C*; absol. *illum effugere nolebat Cs* nechtěl aby (on) utekl; básn. *stabulis, ad delubra, patriā*; **2) a)** přech. utéci, uniknouti, vyhnouti se něčemu, vyváznouti z něčeho, ujíti něčemu: *mortem Cs, impetum Cs, impias propinquorum manus C*; *haec vincula H, cupiditates adulescentiae T*; *limes polum effugit australem O* zniká jižního pásu; *effugimus scopulos Ithacae V.* Méně často větou závislou: *parum effugerat, ne dignus crederetur T* neunikl mínění, že jest hoden; **b)** *res me effugit* uniká mi, jest mne tajno něco nebo že . . .: *nihil te C*; *hoc parentes spectaculum H, nullius rei cura Romanos L.*

effugium, *iī, n.* [*ecf-*] **1)** útěk, uniknutí, zniknutí, zbytí: *mortis C*; *nullam ne ad effugium quidem navem habere L*; plur. *poenas ob nostra reposcent effugia V*; **2)** prostředek k útěku: *alias habere effugia pennarum C*; *neque solitum in tali casu effugium subveniebat T*; *e. mortis C* příležitost smrti ujíti; místo, jímž lze uniknouti: *ubi effugia villae clausit T*; *effugium servare* ponechati si možnost útěku.

ef-fulgeō, *ēre, fulsī, —* [*effulgĕre* jednou *V*] **a)** zablesknouti se, zastkvíti se *alqa re*: *limbo effulgens et Gorgone saeva V* obrubou, okrajem se stkvějíc (jiné čt. *nimbo*); *videres fervere Leucaten auroque effulgere fluctus V* zastkvívati se, zářiti; *litora crebris ignibus effulsisse L*; absol. *ingens lumen effulsisse L*; **b)** přenes. *Philippus ac Magnus Alexander L*; *sensus aliquis argutā et brevi sententiā T.*

effultus, *a, um* od neuž. *effulcio, īre* s abl. o něco podepřen: *effultus tergo V* zády opřen.

ef-fundō, *ere, fūdī, fūsum* **A.** s převlád. významem předpony *ex.* **I** vylévati, vysypávati, rozlévati, o vodě, řekách, dešti, sněhu; zvl. v pass. nebo *se e.* vylévati se, prouditi,

vytékati: *mare neque redundat umquam neque effunditur C*; nejčastěji part. perf. *effusus* vylitý, rozlitý, rozvodněný: *super ripas Tiberis effusus L*; *grandine effusā* krupobití, jež se strhlo, spustilo; **II** o věcech netekutých: **a)** vysypati, vypustiti: *nummorum saccos H*; *habenas e. Tib V* pustiti, popustiti; *Ascanio auxilium castris apertis V*; *tela, ipsum portis sub altis V*; o koni: shoditi: *illi* (= *equi*) *effundunt ducem V*; *consulem super caput L*; *posito magis rege quam effuso L*; **b)** roztrousiti, promarniti, prohýřiti, rozplýtvati, rozházeti, zvl. jmění: *aerarium, patrimonium*; přenes. též *vitam, animam, vires, gratiam* (vyplýtvati, zmařiti si); **c)** při pojmech hromadných atp. rozptýliti, rozházeti, rozmetati, rozprášiti, zvl. part. perf.: *effuso exercitu S* s rozptýleným vojskem; *effusos egerat Romanos L* hnal rozprášené; *omnis turba ad ripas effusa V*; *effusis undique Romanis T*. Odtud přenes. *effusa fuga* nespořádaný, divý útěk; *ab effusa fuga flumen a tergo arcebat L* řeka bránila, aby daleko neutekli; *effuso cursū L* v plném trysku; **d)** něco složitého, spojitého atp. rozpustiti, rozvolniti, uvolniti, rozplésti: *sinum*; *caesariem per candida colla V*, *crines effusa sacerdos* kněžka s rozpuštěnými vlasy, prostovlasá; **e)** vylévati se zcela, někam úplně vtékati, oddávati se něčemu, rozplývati se, tonouti v něčem buď *in alqd* neb *in alqa re*: *in libidine se e.*; *in vinum*; *in tantam licentiam*; *in quaestus, lacrimas, in amorem, in venerem*; *in luxuriam effundi L* oddávati se hýření; *si tellurem effundat in undas V* kdyby zemi rozpustila ve vodu; **B.** s převlád. významem slovesa *fundere* s vedl. pojmem množství, hojnosti **a)** vydávati, plodit: *non solum fruges C*; *haec aetas hanc copiam C*; **b)** na všecky strany házeti, metati: *telorum omnis generis vis ingens effusa est in eos V* vysypati; **c)** med. vyhrnouti se, vyrojiti se, vysypati se, vyřititi se, vyvaliti se: *se in agros, carceribus effundi, castris*; *totam Italiam esse effusam C* že celá Italie se vyprázdnila; **d)** rozprostříti, rozestříti: *iuvenem fulvā effundit* (= *extendit*) *harenā V*; *effusa caligo L*, *effusus pulvis L* hojně se zdvihší = mračno prachu; **e)** v hojnosti, najednou vydati, vylíti, vychrliti, vysypati: *effudi vobis omnia, quae sentiebam C*; *effundere omne odium in alqm L*; *virus acerbitatis suae in alqm effundere S* hněv svůj na někoho vychrliti; *deinde effundis repente* (sc. *iudicum nomina*) *C* chrlíš, z rukávu sypeš.

effūsē, adv. **a)** na velikém prostoru: *ire S, vastare L*, daleko široko; rozptýleně, bez pořádku: *fugere, persequi*; *multoque effusius . . oppidum repetebant L* v běhu mnohem dvějším; **b)** marnotratně, ve velikém množství: *non pauca suis adiutoribus large effuseque donabat C*; *e. vivere C*; **c)** nemírně, přílišně, rozpustile, nevázaně: *animus exultat C*; *multi voluntate, effusius, qui noluerant T* (sc. *favebant*).

effūsiō, *ōnis*, *f.* **a)** vylévání, vylití: *aquae C*; **b)** přenes. hrnutí se, vyrojení, proudění: *effusiones hominum ex oppidis C*; **c)** marnotratnost: *quas effusiones fieri putatis = effusos sumptus C*; *e. pecuniarum C* rozhazování peněz; **d)** rozpustilost: *animi in laetitia C*.

effūsus, *a*, *um* [pův. part. perf. od *effundo*] vylitý; odt. **1)** široko rozprostřený, rozlehlý, rozsáhlý, širý, širošíry; *effusum late mare H*; *incendium L, caedes L, loca T*; nespořádaný: *fuga L*; **2)** marnotratný: *quis in largitione effusior? C*; **3)** nemírný, přílišný, rozpustilý: *laetitia, licentia L*; ostatně viz *effundo*.

effūtiō, *īre*, *īvī* (*iī*), *ītum* [srv. *futilis*] vyžvatlati, vyžvaniti: *quam ista effutientem nauseare C* než takové věci žvaniti a nevolnost cítiti; *effutire leves versus H* pleskati, žvaniti lehkovážné verše.

ē-gelidus, *a*, *um* (= studenosti zbavený) vlažný: *Notus O*; chladný: *flumen V*.

egēns, *entis* [partic. praes. od *egeo* a adj.] potřebný, nuzný, chudý: *locupletes ex egentibus fecerat Cs*; *adulescens nobilis .. egens S*; *qui miseri, egentes S*; *egentes abundant C* chudí mají nadbytek; — s gen. obj. mající nedostatek něčeho: *exsul atque omnium honestarum rerum egens S*; *animus deliciarum e. H* postrádající.

egēnus, *a, um* nouzi, nedostatek něčeho mající, nuzný, potřebný něčeho, nedostatek trpící: *omnium V*; *omnis spei T* beze vší naděje; *aquarum T* chudý na vodu; abl.: *commeatu T*; *res egenae V* chudoba, nouze, bída.

egeō, *ēre, uī,* — **1)** nedostatek, nouzi trpěti, býti v nedostatku, mítin.: *egebat C* měl nouzi; *semper avarus eget H*; **2)** něčeho potřebovati, míti nedostatek atp. (opak *abundare*) abl.: *omnibus necessariis rebus Cs*; *medicina C, consilio, opera, copiis*; gen.: *auxilii Cs, custodis H, medici, nutricis O, alienae facundiae T*; **3)** žádati, vyžadovati něčeho, přáti si: *qui tantuli eget, quanto est opus H* jen tak málo si přeje.

Ēgeria, *ae, f.* staroitalská nymfa, jež dávala králi Numovi rady ve věcech náboženského kultu. Byla jí zasvěcena dvě místa: u Říma před branou kapenskou a u Aricie.

Ēgerius, *iī, m.* bratr Lukumonův *L.*

ē-gerō, *ere, gessī, gestum* vynésti, vyvésti, vykliditi **1)** o osobách jako podmětu: *humanas opes a Veiis L*; *praedam ex hostium tectis L*; *pecuniam ex aerario L*; *diras dapes O* = *evomere* vyvrhnouti; *aquam vomitu Cu* vychrliti, vyvrhnouti; **2)** o věcném podmětu: vyhnati, vypuditi, zahnati: *gravitas caeli egerit populos*; **3)** přenes. vyhnati, vypuditi, zahnati něco: *lacrimis dolorem O.* U *Cu noctem metu egerunt* lépe jest pokládati za perf. od *ago*.

egestās, *ātis, f.* nuznost, veliká chudoba, bída: *vitam in egestate degere C*; *labor omnia vincit improbus et duris urgens in rebus egestas V* (srv. „nouze láme železo"). Rozdíl od pojmů souznačných: *paupertas vel potius egestas et mendicitas C* (stupňování významu); *in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani permanent Cs*; *egestas animi C* chudoba duševní, nedostatek povahy; *e. pabuli S, cibi T*; *egestate cibi peremptus T* smrtí hladem.

ēgestus viz *ēgero*.

Egnātia, *ae, f.* ob. *Gnātia,* městečko apulské u Brundisia.

Egnātius, *ī, m.* **1)** vojevůdce samnitský *L*; **2)** *L. Egn. Rufus* rytíř a přítel Ciceronův; **3)** *P. Egn. Celer* stoik za Nerona *T*.

Egnātulēius, *ī, m.* Lucius, římský quaestor, jenž přešel od Antonia k Oktavianovi *C*.

ego [srov. ἐγώ], pron. pers. první os. ja. Klade se jen tam, kde toho vyžaduje důraz nebo protiva; zvl. důrazně: *ego L. Metellum memini puer C* = já sám; *quos ego! V* = já, jakožto pán moře a větrů; *alter ego C* druhý já vyjadřuje vroucí přátelství. S různ. příponami: *egomet, mihimet, memet, nosmet ego vero*; *meme*; *mepte*; dat. *mihi* často jako eth.; plur. *nos* někdy jako pl. skromnosti nebo maiest. o jediné osobě.

ēgredior, *ī, gressus sum* dep. [*ex — gradior*] I ob. **1)** nepřech.: **a)** vystoupiti, vyjíti, vykročiti z něčeho, odněkud někam (ven); vazba *ex* nebo pouhý abl.: *ex oppido Cs, ex suis finibus, e castris Cs*; *Roma, porta, e cubiculo C*; *e curia L*; *extra*: *extra munitiones Cs* ven z opevnění; *extra fines C, extra portam L*; *obviam*; *ad portam, per medias hostium stationes L*; **b)** s vedl. ponětím směru zdola vzhůru: *scalis S* po žebříku vystoupiti; *ad summum montis S*; *in tumulum, in altitudinem L*; **2)** přechodně: **a)** o věcech konkr. překročiti, přejíti něco, přes něco: *fines Cs, munitiones Cs, flumen S, urbem L, tentoria T*; **b)** o věcech abstr.: *Volusio vetus familia neque tamen praeturam egressa T* jež však nepřekročila praetury t. j. nedosáhla úřadu vyššího; *egressos exilium T*, kteří nezachovali vyhnanství; *nec sane ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem T* odbočiti, uchýliti se od programu rokování (o senátorech, kteří o jiných věcech mluvili); II zvl. **1)** v mluvě vojenské: vytáhnouti, vytrhnouti,

dáti se na pochod: *castris, e castris, ad proelium, ad oppugnandum, in pacata* atp.; bez bliž. urč.: *cum occasu solis egredi S; prima vigilia silentio egredi iubet S; Arminio sinerent egredi T;* **2)** v mluvě námořn.: na suchou zemi, na pevninu vystoupiti *ex navi, navi* nebo absol.; *in terram C;* obráceně: *e portu* z přístavu vyplouti; **3)** v rhetor. od thematu se uchýliti: *a proposito ornandi causa C.*

ēgregiē, adv. **a)** výborně, výtečně, znamenitě: *pingere, loqui C; egregie res bello geruntur L* se štěstím se válčí; při adj. *egregie cordatus* výtečného ducha, *e. munitus Cs; e. fortis C* velestatečný; **b)** obzvláště: *egregie magnam esse utilitatem C.*

ēgregius, *a, um* [*ē* a *grex*] (vl. z množství vybraný) **1)** výborný, výtečný, znamenitý, vynikající, nádherný: *corpus, os, vir, civis, pocta; virtus, victoria; fides, voluntas in alqm Cs* obzvláštní. Vzhledem k čemu: *in procuratione civitatis C, in bellica laude C; bello L;* i s genit. (básn.) *animi V;* **2)** zvl. čestný, ke cti: *alqd egregium est alci T* jest vyznamenáním; subst. *egregia T* stkvělé činy.

ēgressus, *ūs, m.* **1) a)** ob. vyjití, východ, vycházka, odchod, odjezd: *itinera egressusque eius explorat S* cesty a vycházky; *vestrum egressum prosequebantur C* odchod váš provázeli; *Caesar rarus egressu T* zřídka vycházeje; **b)** z lodi: vystoupení, přistání: *optimum esse egressum Cs;* o ptácích a větru: vylétnutí *ventos custodit et arcet Aeolus egressu O;* **2)** konkr. východ, východisko, ústí: *quia aditu prohibebatur, egressus obsidens T; solus ad egressus missus septemplicis Istri O;* **3)** v rhetor. odbočení, odbočka = *egressio T.*

eheu, interj. [u ep. a lyr. *ēheu, heu heu* srv. *φεῦ*] oh! ach! běda! nastojte! výraz bolesti, nebo nepřij. překvapení.

eī, interj. oh! běda! *ei mihi, qualis erat En V; ‚ei mihi' conclamat O.*

ēia [*heia, εἶα*], interj. **a)** aj! (radostný obdiv); **b)** vzhůru! hej! (povzbuzení).

ē-iactō viz *eiecto.*

ē-iaculor, *ārī* dep. vyhazovati, vymrštiti, metati, chrliti: *aquas O, se in altum O.*

ē-iciō, *ere, iēcī, iectum* vyhoditi, vystrčiti, násilně odstraniti, vyhnati, vypuditi, vyhostiti **1)** vlast. a vůbec: *verum ego eis finibus eiectus sum S; ex oppido Cs, in exsilium eiectus C, a suis dis penatibus, e senatu C* vyloučiti, *de senatu L; linguam e. C* jazyk vypláznouti; spojeno s *se:* vyřítiti se, vyraziti, vyhrnouti se: *se foras, se ex castris, ex silvis, alia ex parte oppidi, ex oppido Cs; in terram e navi C; in agros L; Tanaquil arbitros eicit L = removet* dá rozkaz, aby rychle odešli; **2)** term. techn. o přistání lodí: ke břehu přirazíti, přistati: *navem Cs, naves ad Chium L;* pass. *eici* na břeh býti vyvržen, ztroskotati: *omnes naves in litore eiectas esse Cs; plures ad insulas eiectae T;* též o trosečnících samých: *quid est tam commune quam ... litus eiectis? C; eiectum litore V;* proto obr. *eiectus homo* trosečník, člověk ubohý; **3)** přenes.: **a)** ob. *eicere ex animo C* násilně ze srdce, z mysli vypuditi; *stirpes superstitionis, voluptates C; cupiditates se eiciunt C* razí si dráhu; **b)** zvl. zamítnouti: *quod tamen, ut ante dixi, non eicio C; quod explosum et eiectum est C* co bylo zavrženo a odmítnuto; zvl. o vypískání, vysyčení herců, řečníků atd. (= *explodere*).

ēiectāmentum, *ī, n.* co se vyhodí, vyvrhne: *inter cetera maris eiectamenta T* mezi jinými věcmi mořem vyvrženými.

ēiectiō, *ōnis, f.* **a)** vyhození; **b)** vypuzení do vyhnanství, vyhnanství *C.*

ē-iectō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *eicio*] vyhazovati, chrliti: *favillam O, arenas; cruorem ore V; ore dapes O* vydáviti, vyvrhnouti.

ēierātiō viz *ēiurātiō.*

ēierō viz *ēiurō.*

ē-iiciō viz *ēiciō.*

ēiulātiō, *ōnis, f.* úpění, kvílení, naříkání, bědování: *lugubris C.*

ēiulātus, *ūs*, *m.* kvílení, naříkání, bědování: *eiulatus ne mulieri quidem* (sc. *concessus est*) *C.*

ēiulō, *āre* [onomatop., srv. *εἴα*] kvíleti, bědovati, naříkati: *ipsum Herculem viderat eiulantem C.*

ē-iūrō n. starší **ēierō**, *āre*, *āvī*, *ātum* odpřisáhnouti se, přisahou odmítnouti, odříci se něčeho a) v mluvě právn.: *iudicem iniquum sibi C* slavnostně odepříti soudci, že se mu podrobíme; b) o jednání veřejném: *magistratum T*, *imperium eiurare* = *iure iurando abdicare* s přísahou, slavnostně úřad složiti, úřadu se vzdáti; i bez předm.: *ire Pallantem, ut eiuraret T.* Odtud vůbec něčeho se zříci, odříci, něco neuznati: *patriam T*; *negotiatores forum eierant C* neuznávají příslušnost; c) v mluvě obchodní: odpřisáhnouti, že nemůžeme zaplatiti, prohlásiti se insolventním *C.*

eiusdemmodī, [viz *modus*] téhož způsobu, právě takový.

ē-lābor, *ī*, *lāpsus sum* dep. vyklouznouti, uklouznouti, vysmeknouti se, uniknouti, vypadnouti 1) vl. *fastigio musculi Cs* s vrchu přístřešku; *elapsae manibus tabellae O*; *e manibus curantium L*; *trans cervicem equi L*; *anguis elabitur V* had vylézá, plazí se; *anguis ex columna lignea elapsus L* vylezlý; někdy i směr do výše: *frondesque elapsus* (*ignis*) *in altas V* dostav se; zvláště o útěku: vyváznouti, uniknouti: *pauci ex proelio Cs*; *mediis Achivis V*· *de caede Pyrrhi V*; *inter tumultum L*; i s akk. *pugnam, custodias, vim ignium T*; 2) přenes. uniknouti, ujíti *manibus illa causa C, de manibus nostris C*; *satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare C* že unikneš všemu podezření; *ex tot tantisque criminibus C*; *hic Tito fratre suo censore elapsus est C* vyvázl; *memoriā* z paměti vymizeti; *assensio omnis illa elabitur C* mizí; s bliž. urč. cíle: upadnouti, dostati se do .. *in servitutem L*; *in pravum T.*

ēlabōratiō, *ōnis*, *f.* vypracování, pečlivé zpracování *C.*

ē-labōrō, *āre*, *āvī*, *ātum* 1) nepřech. pracovati, usilovati, namáhati se vzhledem k nějakému cíli; při dosažení tohoto cíle pak: dopracovati se, pracovati se zdarem: *in quibus elaborarent* (*maiores nostri*) *C* čemu by práci svou věnovali; s násl. *ut*: *elabora . .*, *ut Plancus sit melior C* přičiň se; neosobně: *aperte ac palam elaboratur C* dáváme si práci; 2) přech. něco pracně provozovati, vypracovati, provésti, obyč. jen v pass. a gerund.: *a Graecis elaborata dicendi vis atque copia C*; *causae diligenter elaboratae C*; *perfectum ingenio, elaboratum industriā C* pečlivě vypracovaný; *quamquam alia .. elaborentur T*; básn. *dulcem elaborare saporem H* sladkou, dobrou chuť připraviti, zjednati. Part. perf. *elaboratus*, *a*, *um* někdy v rhetor. umělkovaný, strojený: *concinnitas C.*

Elaea, *ae*, *f.* [*Ἐλαία*] město v Aiolidě naproti Lesbu *L.*

Elaeūs, *untis*, *f.* [*Ἐλαιοῦς*] město v Thrakii *L.*

ē-lāmentābilis, *e*, adj. přežalostný, přeúpěnlivý: *gemitus C.*

ē-languēscō, *ere*, *languī*, — ochabnouti, zmalátněti: *proelium elanguerat Cu*; *differendo elanguit res L* usnula.

ēlātē, adv. od part. *elatus* povzneseným způsobem, vznešeně: *loqui*, *dicere C*; komp. *elatius se gerere N* poněkud hrdě si vésti.

Elatēa, *ae*, *f.* [*Ἐλάτεια*] 1) město ve Fokidě *L*; 2) město v Thessalii *L.*

Elatēius, adj. [od *Elatus*] Elatův: *proles O* E. potomek, syn = *Caeneus.*

ēlātiō, *ōnis*, *f.* 1) zdvihání, zvedání; 2) přen.. vzlet, zvl. o řeči: *elatio atque altitudo orationis C*, *elatio animi C* vznešenost ducha; pass. o vášni: uchvácení, vytržení: *laetitia quasi gestientis animi elatio voluptaria C.*

ē-lātrō, *āre* vyštěknouti: *acriter H* (= bezohledně říci).

ēlātus, *a*, *um* 1) part. perf. od *effero*: zhrdlý, zpyšnělý: *recenti victoria Cs*, *spe celeris victoriae Cs*, *elatus et inflatus C*; 2) jako adj. pyšný, hrdý: *verba C*; *animo magno elatoque C* duchem povýšeným, povzneseným.

Elatus, *ī*, *m.* thessalský kníže Lapithů, otec Kaineův a Polyfemův *O.*

Elaver, *eris, n.* levý přítok Ligeru v Gallii, nyn. Allier.

Elea, *ae, f.* [*Ἐλέα*] město v Lukanii, Římany nazývané Velia, rodiště Zenonovo; odtud **Eleātēs,** *ae, m.* = Zeno, *Eleatici philosophi C* Eleaté, stoupenci Zenonovi, škola eleatská.

ēlēctē, adv. s výborem; vybraně.

ēlēctiō, *ōnis, f.* volba, výběr: *verborum C; senatus T; trium condicionum L; vitiatarum electiones T* volba zneuctěných mezi smrtí a manželstvím se svůdci.

Electra, *ae, f.* [*Ἠλέκτρα*] **1)** jedna ze sedmi Pleiad, dcera Atlanta a Pleiony, matka Dardanova *V, O*; **2)** dcera Agamemnona a Klytaimnestry, sestra Orestova *H*; **3)** dcera Okeanova a Tethydina, choť Thaumantova *O.*

ēlectrum, *ī, n.* [*ἤλεκτρον*] **1)** jantar, též kuličky jantarové, jimiž dámy římské ruce si chladily; **2)** směs zlata (4 díly) a stříbra (1 díl) mající barvu jantaru, čistec *V.*

1. ēlēctus, *a, um* [vl. part. perf.; viz *eligo*] vybraný: *verba electissima C; electissimi viri civitatis C.*

2. ēlēctus, *ūs, m.* volba, výběr: *necis O.*

ēlegāns, *antis,* adj. [**ē-legāre, ēligere*] vybraný, vkusný, jemný, lepý **a)** o osobách: *scriptor subtilis atque elegans C* mající vkus; *elegantissimus* nejvíce vkusu jevící; **b)** o věcech: *genus dicendi, ironia, iocandi genus, ars, artificium C, temperamentum T.*

ēleganter, adv. vybraně, vkusně, jemně, způsobně: *aetas acta C, adulescentia traducta C* = *honeste*, počestně; *e. acta vita L*; zvl. o řeči a spisech: *eleganter scribere* se vkusem; *elegantissime loqui C* nejvybraněji, s největším vkusem; *psallere et saltare elegantius S* půvabněji, obratněji; *loca capere L* obratně, chytře.

ēlegantia, *ae, f.* vkus, vkusnost, způsobnost, lepost, ušlechtilost, obratnost: *Latini sermonis, doctrinae, verborum Latinorum C, morum T* ušlechtilá povaha.

elegī, *ōrum, m.* [*ἔλεγοι*] elegie, verše elegické *H, O.*

elegīa, *ae, f.* [*ἐλεγεία*] elegie, báseň elegická: *venit odoratos Elegēa nexa capillos O.*

Elelēus, *eī, m.* [*Ἐλελεύς*] příjmení Bakchovo *O*; odtud **Elelēïs,** *dis, f.* o bakchantkách *O.*

elementa, *ōrum, n.* [jména hlásek v abecedě *LMN*] (pův. abeceda) prvky, živly = *στοιχεῖα*; **1)** *illa initia e. dicuntur C; prima elementa naturae C*; **2)** přenes. **a)** počátky vědění, počáteční učení, počátky nauk: *elementa velint ut discere prima H; elementa doctrinae T*; **b)** v logice základní pojmy (10 el. Aristotelových); **c)** počátky vůbec: *prima elementa Romae O; Caesaris O; cupidinis pravi H.*

Elephantīnē, *ēs, f.* [*Ἐλεφαντίνη*] ostrov s městem v Nilu u Syeny *T.*

elephantus viz *elephas.*

elephās, *antis, m.* [v pádech nepř. tvary od *elephantus, ī*, řec. *ἐλέφας* a *ἐλέφαντος*] **a)** slon; **b)** slonovina.

1. Ēlēus, *a, um* též **Ēlīus** [*Ἠλεῖος*] elidský, olympijský: *haruspices C, ager L; flumen* ● = *Alpheus, campus V, palma* subst. *H.* Odt. **Ēlēī,** *ōrum, m.* Elidští.

2. Ĕlĕus, *untis* viz *Elaeus.*

Eleusīn, Eleusis, *īnis, f.* [*Ἐλευσίν*] **1)** město v Attice proslulé mysteriemi Demetřinými (akkus. též *Eleusinam* a *Eleusin*); **2)** místo v Egyptě. Odt. **Eleusīnus,** *a, um* eleusinský: *mater V* = *Ceres.*

Elentheria, *ōrum, n.* slavnost na počest Dia Eleutheria; **Eleutherius,** *ī, m.* [*Ἐλευθέριος*] příjmení bohů (Dia a Dionysa) „Svobododárce, Osvoboditel".

Eleuthero-cilicēs, *cum, m.* vl. = svobodní Kiličané, kmen obývající v pohoří kilických.

ē-levō, *āre, —, ātum* **1)** pův. vyzdvihnouti, zvednouti: *contabulationem Cs*; **2)** přenes. **a)** polehčiti: *sollicitudinem C; suspiciones offensionesque C* zmírniti; **b)** významu, váhy, vlivu atp. ubrati, zlehčiti, ztenčiti, zmenšiti: *perspicuitatem C, auctoritatem, res gestas L*; o předm. osob.: *Etruscos; iudex elevabatur L* víry, věrohodnosti pozbýval.

Ēlias, *adis, f.* [od *Ēlis*] elidský, olympijský: *equae V* závodící v Olympii.

ē-liciō, *ere, licuī, licitum* [*e—**lacio*] vylákati, vyvoditi, vylouditi 1) pův. a) ob. *hostem ex paludibus, alqm ad pugnam Cs; in proelium T; hostem extra muros Cu; vatem ad colloquium L;* o věcech neživých: *ignem lapidum conflictu C* vykřesati; *ferrum e terrae cavernis C* vykopávati, dobývati; *sanguinem, cruorem levi ictu eliciunt T* vyrážejí; *epistulas N* k psaní pohnouti, přiměti; b) zvl. vyvolati, vyčarovati, přivolati: *infernas umbras carminibus H; onyx eliciet cadum H; fulmina L* vykouzliti; 2) přenes. *viriditatem* (o zemi) *C* vyvolati; *voces et querelas C* vyluzovati; *iram Cu* vzbuditi; *studia civium T*; vytáhnouti z někoho něco: *arcana L*; vypátrati, vyšetřiti: *causam alcis rei.*

Ēlicius, *iī, m.* [od *elicio*] příjmení Jovovo, od něhož si staří vyprošovali znamení s nebe.

ē-līdō, *ere, līsī, līsum* I vyraziti 1) pův. *oculos V*; *ignem e.* vykřesati; *ignes nubibus elisi O* vyvozené, vzbuzené; *aurigam e curru C* sraziti; *corpora T* o zemi rozbíti; *angues V* zardousiti; *eliso aëre pennis O* prorážeti; zvl. dohromady sraziti, sdrhnouti, zadrhnouti: *vincla, quae presso subdita mento elidunt fauces O*; o řekách s úzkým řečištěm: sražený: *quasi in artum coëuntibus ripis torrens et elisus ferebatur Cu*; 2) přen. vypuditi, vyhnati: *morbum H*; II s důrazem na *e:* rozbíti, roztlouci, ztroskotati 1) pův. *caput, naves*; *spumam elisam vidimus V* vlny na prach rozražené; 2) přen. zničiti: *nervos omnes virtutis C.*

ē-ligō, *ere, lēgī, lēctum* vybírati, 1) hmotně: *herbas, nervos; fibrae sunt eligendae C* (jiné čtení *elidendae*) vybírati a vytrhávati, pleti; 2) s volbou vybírati, voliti, vyvoliti: *locum ad pugnam C, locum morti T, sedem urbi condendae Cu, minima ex malis C; in filiorum locum* adoptovati, za syna přijmouti; *eligunt feras T* jsou vyběrační ve volbě zvěře.

Elimēa n. *Elimīa*, ae, *f.* krajina v jihozáp. koutě Makedonie, též zvaná *Elimiōtis L.*

ēlīminō, *āre, āvī, ātum* [*e-limen*] z domu přes práh vzdáliti; přen. *dicta foras H* vynésti, roznésti.

ē-līmō, *āre, āvī, ātum* [*ex, lima*] vypilovati 1) vl.: *ex aere catenas O*; 2) přen. uměle vypracovati: *rationes C.*

ēlinguis, *e*, adj. [*lingua*] vl. bez jazyka; odt. 1) němý, nemluvný: *convicit et elinguem reddidit C* k mlčení přivedl; 2) nevýmluvný: *praesertim cum Fannius numquam sit habitus elinguis C*; *disertum haberi pulchrum habebatur, elinguem videri deforme T.*

Ēlis, *idis, f.* [*Ἦλις*] akk. *Elin* (básn.) a *Elidem*, krajina na záp. Peloponnesu. Odt. adj. **Elēus, Elīus**, *a, um* elidský a řem. **Elias**, *adis* elidská, olympijská.

Elisiī, *ōrum, m.* národ za časů Tacitových mezi Odrou a Vislou.

Elissa [Elisa], *ae, f.* jiný název Didony.

ēlix, *icis, m.* [srv. *liquor, sub-lica*] strouha, brázda odvodňovací v poli: *hunc limoso prospexit ab elice perdix O.*

ēlixus, *a, um* vyvařený, zavařený: *at simul assis miscueris elixa H* pečené a vařené.

ellam, ellum viz *en* a *ecce.*

elleborum, elleborus viz *helleborum.*

ē-locō, *āre, āvī, ātum* pronajmouti: *fundum*; praegn.: *gentem Iudaeorum C* důchody ze státu židovského plynoucí.

ēlocūtiō, *ōnis, f.* [= *φάσις*] řečnický výraz, přednes; sloh.

ēlogium, *iī, n.* [*ἔλεγεῖον*] 1) průpověď, sentence: *Solonis C*; 2) nápis, zvl. náhrobní neb volivní: *in quem illud elogium C*; 3) krátký přípis v závěti: *quod elogium recitasti de testamento Cu*; *Egnatii patris C.*

ēloquēns, *entis*, adj. výmluvný na základě cviku a theorie řečnické (naproti *facundus*): *Antonius diserus ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem C.* Adv. **ēloquenter** výmluvně.

ēloquentia, *ae, f.* výmluvnost, jakožto umění.

ēloquium, *iī*, *n.* (u básn. za doby cís.) výmluvnost (místo *eloquentia*, jež nelze vpraviti do hexametru): *proinde tona eloquiō V*; *qui licet eloquio fidum quoque Nestora vincat O*; *tulit eloquium insolitum facundia praeceps H* ukvapená snaha po obratnosti řečnické způsobila nepřirozenost výrazu.

ē-loquor, *loquī*, *cūtus sum* dep. 1) vysloviti, vyjádřiti, vypověděti, vyříknouti, bez předm. i s předm. v akk.: *id, quod sentit C*; i s urč. způs.: *in hunc modum T*; 2) výmluvně vypovídati, přednášeti, řečniti: *ab eloquendo eloquens dictus est C*; *ornate, copiose eloqui C*; *Graecis verbis T* mluviti.

Elōrum, *ī*, *n.* též *Helōrum* [Ἕλωρον] město u řeky Eloru na Sicilii *L*; odtud **Elōrīnī,** *ōrum*, *m.* Elorští.

Elōrus, *ī*, *m.* též *Helōrus* [Ἕλωρος] řeka na Sicilii *V*; odtud adj. **Elōrius,** *a*, *um*: *Tempe O.*

Elpēnōr, *oris*, *m.* [Ἐλπήνωρ] druh Odysseův, jejž (sjinými) Kirke proměnila ve vepře: *nimii* (v. t.) *E. vini O.*

Elpinicē, *ēs*, *f.* [Ἐλπινίκη] sestra Kimonova *N.*

ē-lūceō, *ēre*, *lūxī*, — zasvitnouti, zářiti, stkvíti se 1) pův.: *circulus elucens inter flammas C*; o lesku včel: *elucent aliae et fulgore coruscant V*; 2) přenes. vysvítati, jeviti se, ukazovati se: *constantia, scintilla ingenii in puero, benevolentia inter aequales C*; *virtutibus elucere N* stkvíti se.

ē-luctor, *ārī*, *ātus sum* dep. 1) nepřech. vyvinouti se, vydobýti se z něčeho: *aqua eluctabitur omnis V*; *eluctantia verba T*; 2) přech. zápolením, úsilím vydobýti něčeho, překonati, zmoci něco: *locorum difficultates, nives T*; *validas manus L.*

ē-lūcubrō, *āre*, *āvī*, *ātum* při umělém světle vypracovati, úsilovně, namáhavě vypracovati: *cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte unum librum excudit et elucubravit T*; *e. orationem, epistulam*; *elucubratus* lampou páchnoucí (řeč). Dep. *epistulam, quam eram elucubratus C.*

ē-lūdō, *ere*, *lūsī*, *lūsum* 1) a) vyhráti na někom něco, obehráti někoho, *alqm. alqm alqd*: b) term. techn. v šermířství: ráně se vyhnouti, ránu protivníkovu odraziti, v niveč obrátiti a odtud i přenes. *quasi rudibus eius eludit oratio C*; 2) přenes. a) uhnouti se, vyhnouti se něčemu, zmařiti něco: *oraculi sortem vel elusit, vel implevit Cu* v niveč uvedl; *bellum, ultionem L*; b) lstně podskočiti, oklamati, ošáliti: *non semel et satyros eluserat illa sequentes O*; *eludit gyro interior (Camilla) V*; c) vysmívati se někomu, tupiti někoho, šašky si tropiti z někoho: *dum cadat elusus ratione cadentis acervi H* vysmán, potupen; *quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? C*; *adeo superbe insolenterque hostis eludebat L*; *Davo Chremeta eludente H*, jejž ovinuje oprst; *quietem bello e. L* zmařiti; *messem e. Tib* zklamati.

ē-lūgeō, *ēre*, *lūxī*, — 1) dotruchliti, smutek odložiti: *quid aliud, cum eluxerunt, sununt? L*; 2) truchliti nad někým, po něčem: *patriam C.*

ēlumbis, *e*, adj., vl. bez beder, slabý v bedrech, odt. bez síly, mdlý (o řečníku): *fractum atque elumbem T.*

ē-luō, *ere*, *uī*, *lūtus* vymýti, umýti, smýti 1) pův. *maculas vestium C*, *corpus O*; 2) přen. *sanguis eluatur*: *num elui praedicatio crudelitatis potest? C*; *amara curarum H* utišiti, *crimen O scelus V.*

Elusātēs, *ium*, *m.* Elusaté, národ v Aquitanii.

ēlūtus, *a*, *um*, vypraný, vymočený; vodnatý, mdlý, slabý; *irriguo nihil est elutius horto H* (zelenina ze zahrady je vodnatější, slabší než s pole).

ēluviēs, *ēī*, *f.* [*e-luere*] povodeň, zátopa; přen. též výmol vzniklý horskými bystřinami *Cu*; *in proxima eluvie pueros exponunt L* v tůni, kaluži.

ēluviō, *ōnis*, *f.* zátopa: *propter eluviones exustionesque terrarum C.*

Elymaeus, *a*, *um* elymejský, týkající se krajiny zvané **Elymāïs** v Asii mezi Susianou a Persií; odt. **Elymaeī,** *ōrum*, *m.* Elymejští, obyv. této krajiny.

Ēlysium, *iī*, *n.* [Ἠλύσιον] sídlo blažených v podsvětí; odt. adj. **Ēlysius,** *a*, *um* elysijský: *campi V*, *domus O.*

em 1) místo *eum*; 2) místo *hem* interj., v. toto; 3) isol. imp. od *emere*: na! tu máš! *Pl.*

emācitās, *ātis*, *f.* koupěchtivost.

ēmancipātiō, *ōnis*, *f.* 1) propuštění syna z moci otcovy trojnásobnou manumissí; 2) vydání (na oko) majetku při závěti.

ē mancipō, *āvī, ātum* 1) výraz právní: propustiti někoho (zvl. syna) ze své moci, prohlásiti někoho svobodným, svéprávným, samostatným: *emancipando filium fraudem legi fecisset L*; 2) ze své moci dáti v moc někoho jiného: *filium in adoptionem C*; 3) odt. pak přenes. zaprodati někomu: *Romanus emancipatus feminae H* jsa zaprodán, robotězem; *ita enim senectus honesta est, si nemini emancipata est C.*

ē-mānō, *āre, āvī, ātum* 1) pův. vytékati, prýštiti, řinouti se: *fons undeemanat aquai* básn. u *C*; 2) přen. a) povstávati, vznikati z něčeho: *ex quo vis omnis . . emanet C*; *hinc Academia emanavit C*; b) šířiti se, rozhlásiti se, veznámost přijíti, mezi lid se dostati: *in vulgus e. C*; *quae fama non idcirco solum emanarat C.*

Ēmathia, *ae*, *f.* [Ἡμαθία] pův. krajina makedonská; v širš. význ. a) Makedonie vůbec: *Emathiae portus V*; b) Thessalie, zvl. Farsalie: *Emathiam et latos Haemi campos V.* Odt. adj. **Ēmathius,** *a, um* emathijský 1) makedonský: *campi O*; *dux* = *Alexander O*; 2) thessalský: *vertex* = Pelion *V.* Subst. **Ēmathis,** *idis*, *f.*, plur. *Emathides* dcery maked. krále Piera (= Makedonky) = Pierides.

ē-mātūrēscō, *ere, ēmātūruī*, — inchoat. 1) pův. zcela uzráti: *semen, segetes*; 2) přen. změknouti, obměkčiti se, mírniti se: *ira Caesaris O.*

emāx, *ācis*, adj. koupěchtivý.

emblēma, *atis*, *n.* [ἔμβλημα] a) ozdoby vkládané na nádoby jako práce vypuklá; b) mosaika: *in vermiculato emblemate C* pestrá mosaika.

embolium, *iī*, *n.* [ἐμβόλιον] mezihra, vložka; přen. *qui omnia sororis embolia novit C* její spády milostné.

ēmendābilis, *e*, adj. napravitelný: *error L.*

ēmendātē, adv. bez chyby, správně: *loqui, dicere C.*

ēmendātiō, *ōnis*, *f.* oprava, napravení: *veteris philosophiae C.*

ēmendātor, *ōris*, *m.* oprávce: *sermonis usitati C.*

ēmendātrīx, *īcis*, *f.* oprávkyně: *e. vitae, poëtica*; *lex vitiorum C.*

ēmendātus, *a, um* [vl. part. perf. k *emendo*] bez chyby, bezvadný, správný: *carmina Livi emendata videri miror H*; *Latina locutio*; *mores C.*

ē-mendīcō, *āre*, —, *ātum* vyžebrati.

ē-mendō, *āre, āvī, ātum* [*mendum*] opraviti, zdokonaliti 1) všeob.: *consuetudinem vitiosam C, vitia ineuntis adulescentiae N*; *res Italas H*; *quae vitiosa putavi, emendaturis ignibus dedi O* = *ut emendarent*, na opravu; 2) zvl. o spisech: *qui male factos emendare parat versus H.*

ēmēnsus, *a, um* [vl. part. perf. od *emetior*] prošlý, proputovaný, procestovaný: *multo maiorem partem itineris emensam cernunt L* vidouce, že mnohem větší část cesty urazili; *cernis et emensas in lucem tendere noctes O* prošlé.

ē-mentior, *īrī, mentītus sum* dep. lživě si vymysliti, vylhati, lživě předstírati, lživě hlásati, lživě vypovídati: *singillatim circumeundo atque ementiundo S* lživým vyhlašováním; *ut ementiretur C* aby lživě vypovídal; *dolorem fugientes multi in tormentis ementiti persaepe sunt C* lživě vypovídali; vazby: *alqd, acc. c. inf., in alqm*; pass. *ementitus* vylhaný, vybájený: *quantum sit ementita opinio C*; *auspicia C.*

ēmercor, *ārī, ātus sum* dep. vykoupiti: *aditum principis, adulterium donis T.*

ē-mereō, *ēre, meruī, itum* i dep. *emereor, ērī, itus sum* I všeob. 1) zasloužiti si nččeho, vysloužiti si něco, dosloužiti se něčeho: *emeruit vocis habere filem O*; 2) *alqm* zásluhy o někoho si zjednati, zasloužiti se o.. *aequantem superos emeruisse virum O*; II term. techn. a) ve vojenství: vysloužiti, dosloužiti, službu dokončiti: *stipendia emerita* dokončená služba vojenská; *ani-*

rum tamquam emeritis stipendiis libidinis C dokončiv službu, doslouživ u vášně; *ambiundo cogere homines emeritis stipendiis S* muže vysloužilé; **b)** vůbec vysloužiti: *equi, aratrum; emeritis medii temporis annis labitur O* proživ léta.

ē-mergō, ēre, mersī, mersum 1) přech. vynořiti něco, většinou s *se* nebo med. vynořiti se, vyplynouti, vyjíti na vrch: **a)** vl. *emersus e palude L* vybřednuv; *paludibus T, e flumine C; tertia nox emersa suos ubi moverit ignes O*; **b)** přen. vymaniti se, vybřednouti z něčeho: *ex diurnis tenebris C, e coeno C*; **2)** nepřech. vystoupiti, vyjíti, vynořiti se, ujíti, vybřednouti **a)** vl. *e vadis, ex alto C; de paludibus; in lucem L; in campos L; e regno C*; absol. o východu hvězd: *sonum insuper emergentis* (sc. *solis*) *audiri . . persuasio adicit T; emersas in lucem noctes O*; **b)** zvl. o vzniku lidí, rostlin i jin. věcí: *e quibus cum emersit* (sc. *vaginis*) *C*; **c)** přen. vzejíti, zvednouti se, vyplynouti: *ex illo mari bella C; ex miserrimis sordibus C; e naufragiis L; ex quo magis emergit C* zřejmým se stává, vysvítá.

Ēmerita, ae, *f.* město v Lusitanii (nyn. Merida); odt. adj. **Ēmeritēnsis, e** emeritský, a subst. **Ēmeritēnsēs, ium,** *m.* Emeriťané, obyv. jeho *T.*

ēmeritus, ī, *m.* [*emereo*] vysloužilec.

ē-mētior, īrī, mēnsus sum dep. vyměřiti **1)** pův. *spatium oculis V*; **2)** přen. **a)** procestovati, projíti, proputovati: *freta, terras V, regionem L; quantum itineris, silvas, gentes Cu*; **b)** překročiti, přežíti: *terminos Cu; annos T*; **c)** měřením přiděliti, propůjčiti: *alqid patriae H; voluntatem C.*

ē-metō, ere, požíti (žnu), vyžíti: *plus frumenti agris H.*

ē-micō, āre, micuī, micātum s ponětím pohybu, zvl. paprsku světelného: náhle vyzářiti, zablesknouti se, vyšlehnouti, kmitnouti se **1)** pův. *flammae monte O; fulgura de caelo Cu*; o krvi: vytrysknouti: *sanguis in altum, cruor alte O; telum nervo O; saxa tormento L* vyletěti; vůbec o rychlém pohybu něčeho: vyraziti, vyskočiti: *Nisus emicat V; iuvenum manus in currus V* vymrští se; *equus emicat V* střečkuje; **2)** přen. objeviti se: *Agrippinae pavor T*; vyniknouti, vyznamenati se: *magnitudine animi Cu; verbum emicuit si forte decorum H* z nenadání-li se zaleskne; *scopulus emicat O* vyniká. Odkud? *carcere, solo*; kam? *in litus, in currum V.*

ē-migrō, āre, āvī, ātum nepřech. vystěhovati se: *domo, e vita C.*

ēminēns, entis, adj. [*ēmineō*] vynikající, vyčnívající, vysoký **1)** pův. *trabes, promuntoria, arbores, saxa*; **2)** přen. výtečný, znamenitý: *eloquentia T; oratores T.* Bliž. urč. ablat.: *velocitate Cu.*

ēminentia, ae, *f.* vyvýšenost: *non habent ullam eminentiam C* nevynikají; *in umbra et in eminentia C* ve stínu a světle.

ēmineō, ēre, uī, — [srov. *mons*] vyčnívati, vynikati, trčeti, strměti, vypínati se **1) a)** absol.: *vallum, stipites ex terra Cs, molles aquā Cu*; s akk. s *in*: *hastā in partes ambas O*; *plura spicula in adversum Cu*; **b)** do moře činiti: *lingua L; iugum in mare Cs* vybíhati; **c)** zvl. v malířství o vynikání světla: *quo magis id, quod erit illuminatum, exstare atque e. videatur C*; **2)** přen. vynikati, vystupovati = býti patrný; **a)** ob. *audacia, animus, indignatio, vox, verba*; **b)** zvl. vynikati nad jiné, předčiti, převýšiti (s abl., in alqa re, inter): *regia potestas; altius; Demosthenes inter omnes C; robore corporis Cu.*

ēminīscor, ī, ēmentus sum dep. vymysliti.

ēminus, adv. [*e-manu*] z ruky daleko, tedy z dálky, zdaleka (opak *comminus*) **1)** term. techn. ve vojenství o boji a střelách: *e. fundis, sagittis pugnare Cs; sagittis saxisque e. certare T; oppugnationem e. incipere T; e. obruti telis Cu; tela iacere Cu*; **2)** vůbec z dálky: *faces eminus . . . iaciebant Cs; opem ferre O; licet eminus esse fortibus O.*

ē-mīror, ārī dep. velice se něčemu diviti, žasnouti nad: *aspera aequora H.*

ēmissārium, *iī, n.* výtok, výpust, odváděcí průkop: *lacus C.*

ēmissārius, *iī, m.* vyzvědač, zvěd; špehoun, náhončí: *istius excursor et e. C.*

ēmissiō, *ōnis, f.* vypuštění a) pův. *anguis C*; b) přen. *graviores telorum emissiones C* (vymrštění) výstřely, síla výstřelu.

ē-mittō, *ere, mīsī, missum* vysílati, vypouštěti I význ. akt. a) všeob. *tabulas emisi in omnes provincias C, exercitum in Asiam N, essedarios ex silvis Cs, cohortes ex statione Cs, pabulatum*; o knize: do veřejnosti pustiti: *non erit emisso reditus tibi H*; b) zvl. o střelách: *tela, pila, hastam, saxa, lapides, spicula, sagittas* vystřelovati, stříleti, metati; *aculeum in alqm C* žahadlo pustiti, bodnouti někoho; *maledictum C* z úst vypustiti; *fulmina* blesky metati; c) o tekutinách: *aquam ex lacu L, lacus emissus C* vypuštěné; *lacrimas O* prolévati; *flumen, sanguinem*; d) o hlasu, slovech, řeči: *vocem C* vydávati; *nullam vocem emittere L* ani nehlesnouti; *animam* vypustiti; *argumenta, facetum dictum C*; e) někoho odněkud vykázati, vyhostiti, zahnati: *Catilinam ex urbe emisimus C*; II význ. pass. a) pustiti, upustiti, vypustiti, propustiti, nechati padnouti, nechati jíti atp. *ex iudicio, gratiā emitti C; plerosque celant et noctu per vallum emittunt C; leonem Cu; scutum manu Cs*; metaf. *certamen manibus L; hostem de manibus L; emissa de manibus res est L* uniknouti pod rukama; *ex eo loco ancillarum beneficio emissus est C*; b) z vězení, na svobodu pustiti: *emissus est e (de) carcere C; e vinculis, e custodia C; manu emittere alqm* na svobodu propustiti; c) o zajatcích: propustiti: *ex obsidione eos e. L; sub iugum e. L* pode jho poslati a propustiti.

emō, *ere, ēmī, emptum* zákl. význ. bráti; determ. *pretio* = za peníze bráti, kupovati 1) vl. *frumentum, bona, hortulos*; od koho *ab alqo*; určení ceny zač? abl. neb gen. ceny: *duobus milibus nummum C, magno; emit tanti, quanti Pythius voluit C, minoris aut pluris C* levněji nebo dráže; *male C* draho; *care H* draho; *dimidio carius* o polovici dráže; *bene* lacino; *alqid in publicum L* něco pro obec; *ex empto* dle smlouvy tržní, koupí; *empta dare debebant C* jakožto koupené, za náhradu; 2) přen. vykoupiti, zakoupiti, koupí získati: *fidem, iusiurandum, alqm dote, pulmenta laboribus H, voluptatem dolore H, percussorem in alqm Cu, animos militum T; empta pax, emptus plausus, empti iudices, consules C.*

ē-moderor, *ārī* dep. zmírňovati: *dolorem O.*

ē-modulor, *ārī* dep. zpěvem vytvářeti: *musam per undenos pedes O* = skládati báseň elegickou (v hexam. a pentam.).

ēmolimentum viz *ēmolumentum.*

ē-molliō, *īre, īvī, ītum* změkčiti 1) pův. *humor fundas et amenta L* rozmočiti; 2) přen. a) zmírniti, obměkčiti, zlahoditi: *mores O*; b) změkčilým učiniti, zchoulostivěti, zmalátněti: *quos pax emollierit T; hostis emollitus amoenitate Asiae L; exercitum L.*

ēmolumentum, *ī, n.* [později *ēmolimentum, e-molere* vymleti; tedy vl. výmelek] vždy metaf. a) užitek, zisk, prospěch: *ad maleficium nemo conatur sine emolumento accedere C; boni nullo emolumento impelluntur in fraudem C; emolumenta pacis T* vymoženosti, požehnání míru; zřídka o osobách; b) práce za nějakým ziskem konaná, námaha, úsilí: *neque exercitum sine magno emolumento contrahere posse Cs.*

ē-moneō, *ēre* napomínati *alqm, ut C.*

ē-morior, *ēmorī, ēmortuus sum* zemříti, umříti 1) pův. *neque tuorum quicquam potuit emori praeter corpus C; mihi quidem persuaderi nunquam potuit animos . . emori C; emori per virtutem S* zmužile; 2) přenes. odumříti, vymříti, vyhynouti, zajíti (o věcech neživých i abstr.): *terra emoriens Cu* odumírající; *laus eorum emori non potest C; emoriatur amor O.*

ē-moveō, *ēre, mōvī, mōtum* odstraniti ven 1) pův. a) o živých bytostech: *alqm e foro L; de medio L; curiā, senatu* vyloučiti; *milites emoti aedificiis L;*

dura emovere loco me tempora H násilím vytrhly; **b)** o neživých věcech: *muros V* v základech otřásti; *emoti procumbunt cardine postes V*; *emota tridenti fundamenta V*; **2)** přen. zahnati něco: *pestilentiam ex agro Romano L*; *curas dictis V*; *emovit veterem mire novus (morbus) H.*

Empedoclēs, *is, m.* [*Ἐμπεδοκλῆς*] slavný filosof (fysik) a básník z Agrigenta kol. 450 př. Kr., učitel Gorgiův. Odt. adj. **Empedoclēus,** *a, um* empedoklovský: *sanguis C*; **Empedoclēa,** *ōrum, n.* učení Empedoklovo.

empīricī, *ōrum, m.* lékaři, léčící na základě pouhé zkušenosti *C.*

Emporia, *ōrum, n.* [*Ἐμπόρια*] vl. ‚místa obchodní' Emporie, krajina u Malé Syrty v Africe.

Emporiae, *ārum, f.* [*Ἐμποριαι*] město v sev. vých. cípu Hispanie, nyn. *Ampurias.* Odt. obyv. jeho **Emporitānī,** *ōrum, m.* Emporijští.

emporium, *iī, n.* [*ἐμπόριον*] tržiště, trhoviště, skladiště, místo obchodní.

emptiō, *ōnis, f.* koupě, nákup: *partem eius praedae devoraverant emptiones C*; *e. fundi, frumenti, agrorum, bonorum C.*

emptitō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *emo*] opětovně kupovati: *qui talem operam emptitasset T.*

emptor, *ōris, m.* kupec: *cum idem expediet emptori et venditori C*; *quod venditor norit, emptor ignoret C*; *bonorum C*; *dedecorum pretiosus emptor H* jenž hanbu draho vykupuje; *fricti ciceris emptor H* opis za „nevzdělaný lid".

Empulum, *ī, n.* město v Latiu.

ē-mulgeō, *ēre, mulsī, mulsum* vydojiti; přen. *paludem* vyssáti.

ē-mungō, *ere, mūnxī, mūnctum* vysmrkati **1)** pův. *se e.* nebo *emungi* vysmrkati se; **2)** přen. (*homo*) *emunctae naris H* (člověk) jemného čichu, (jenž hned vidí chybu druhého); někoho o něco ošiditi, zrak vytříti: *Pythias emuncto lucrata Simone talentum H* napálila Simona o . .

ē-mūniō, *īre, īvī (iī), ītum* náležitě opevniti: *locum arcis in modum L*; *postes V*; zdí obehnati: *opere emunitus locus L*; odtud *silvas ac paludes T* cesty raziti, založiti lesy a bažinami

ēn, interj. **1)** [z **est-ne*] zdali, v otázkách vyslovujících podiv, důkaz nějakého tvrzení: *en umquam futurum, ut congredi armatis cum Samnite liceat? L*; *en haec promissa fides est? V*; *en umquam creditis fando auditum esse L*; **2)** [srov. *ἴδ᾽ ἴν᾽*] hle! hleď! viz! vida! *en ad quem legatos mittamus C*; *en foederum interpretes C*; *en memoria mortui sodalis C*; *en unquam fando audistis patricios primo esse factos, non de caelo demissos? L*; při výrazu nevole: *en hic est nostri contemptor O*; — při subst. a zájm. **a)** v nom.: *en crimen*; *en causa, cur C*; *en Priamus V*; *en Varus T*; *en ego O, V*; *en hic C*; *en quod C*; **b)** v dat.: *en tibi L*; **c)** v akk.: *en quattuor aras V*; *en causam, cur C*; — uvozuje imperativy: *aspicite en! O*; *en accipe V*; *en age, segnes rumpe moras V.*

ēnārrābilis, *e* adj. vypověditelný: *clipei non enarrabile textum V.*

ē-nārrō, *āre, āvī, ātum* vypověděti, vypravovati, vyložiti, vyličiti: *res gestas C, somnium senatui C.*

ē-nāscōr, *nāscī, nātus sum* dep. vzrůsti, vyrůsti: *capillus*; *laurea in puppi navis enata L*; *in latitudinem enati rami C*; *medio alveo enata insula Cu* povstal.

ē-natō, *āre, āvī, ātum* vyplovati, plováním se zachrániti: *si fractis enatat exspes navibus H*; přenes. (z něčeho) si pomoci: *reliqui habere se videntur angustius, enatant tamen C.*

ē-nāvātus, *a, um* úplně vykonaný: *opera T* (pochyb.).

ē-nāvigō, *āre, āvī, ātum* **1)** pův. s lodí, na lodi vyplouti: *enavigare properant Cu*; **2)** přen. *ex quibus tamquam e cotibus enavigavit oratio C* dostala se na volné moře; bás. *unda omnibus enaviganda H* po níž každý se musí plaviti, kterou každý musí přeplouti.

Enceladus, *ī, m.* [*Ἐγκέλαδος*, uvnitř hřmotící'] gigant od Jova bleskem zasažený a Etnou pokrytý.

endo [srv. *ἔνδον*] arch. předl. = *in*: *endo caelo* a ve složeninách: *endoplorato* = *implorato C.*

Endymiōn, *ōnis, m.* [*Ἐνδυμίων*] krásný jinoch, do něhož Selene se zamilovavši sestoupila s nebe, aby jej ve spánku políbila. Dle jiné báje k věčnému spánku odsouzen pro svou lásku k Junoně.

ē-necō (*ēnicō*), *āre, necuī, ēnectus* usmrtiti a) pův. *aves, angues, pisces*; b) přen. vyčerpati, vysíliti, utýrati, umořiti: *enectus siti Tantalus O*; *fame, frigore, illuvie, squalore enecti L*; metaf. *pars animae .. inopia enecta C.*

ēnervātus, *a, um* [vl. part. perf. od *enervo*] vysílený, slabý, mdlý: *homo C, philosophus C*; *ratio et oratio C*; *enervati atque exsangues C.*

ēnervis, *e,* adj. [*nervus*] vysílený, slabý, mdlý: *orator T.*

ē-nervō, *āre, āvī, ātum* vl. nervy vyníti; potom metaf. vysíliti, seslabiti: *non plane me enervavit senectus C*; *corpora, animos L*; *vires H.*

Engonasi (*-in*) [*ὁ ἐν γόνασι*] klečící: *genibus quia nixa ferratur C* souhvězdí Herkula na sev. polokouli starými zvané Nixus.

Enguīnus, *a, um* enguijský: *civitas* město na sev. Sicilii poblíž Himery; obyv. jeho **Enguīnī,** *ōrum, m.* Vlastní název města **Enguīon,** *ī, n.*

ēnicō viz *ēnecō.*

enim [srv. *nam*] spojka stávající za slovem nebo skupinou slov, velmi zřídka na začátku věty; 1) význ. odůvodňovací neboť: *Sextus enim Roscius reus est C*; *videre enim se hominum vestigia C*; *numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio .. revincetur C*; *aditus enim in id sacrarium non est viris C.* zvl. *quid enim?* Což, cožpak? *Quid enim tam pugnat ..? C quid enim? concurritur H.* Někdy třeba si větu odůvodňovanou doplniti: *Cum Critias respondisset in agro ambulanti ramulum adductum, ut remissus esset, in oculum suum recidisse, tum Socrates: non enim paruisti mihi revocanti C* dobře se ti stalo, není divu, neboť... V tom případě mívá *enim* též platnost námitky: *Sint tantum reduces. Sed enim temerarius ille est meus O*; *Sed enim ne pectora vano fida metu paveant, ustas despernite flammas! O* avšak nebojte se těchto plamenů, neboť ten, jenž vše přemohl, také je překoná. Někdy parentheticky: *rumpor et invideo (quid enim non omnia narrem?) O*; *ut ante dixi — dicendum est enim saepius C —.* Někdy lépe hodí se vždyť: *notum enim vobis carmen est C*; 2) význ. vysvětlovací: totiž: *genus est enim eiusmodi C*; *arbor enim est O*; *de corpusculorum (ita enim appellant atomos) concursione ... C*; 3) význ. tvrdicí: zajisté, ovšem, jistě, opravdu, vskutku, skutečně: *in his est enim alqa obscuritas C*; *ornanda est enim dignitas domo C*; *est enim obscurum .. factum eius, ut C*; *sus, quam Aeneas tibi enim mactat V* (ovšem). Někdy více adversativně: *Metilius id enim ferendum esse negat L* (ovšem sice). Zvl. spojení **neque enim**: *neque enim tolerare potuit O*; *nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis C* vždyť přece ne.. Často bývá **at enim**: *at enim Caesari imperium dedi C*; nebo **sed enim** (*ἀλλὰ γάρ*) vždyť zajisté: *progeniem sed enim Troiano a sanguine duci audierat V* vzniklo vlastně z vět: *sed Carthagini metuebat, audierat enim.*

enim-vērō, adv., sesílené a stupňované *enim*, neboť, vskutku, neboť zajisté, zajisté, opravdu zvl. na zač. věty: *enimvero ferendum hoc non est C*; *enimvero mirari satis non queo C*; ale I za slovem: *ille enimvero negat C*; *hic enimvero* (ovšem) *tu exclamas C.* Někdy s přídechem ironickým: *enimvero senatus indignari L*; *tum enimvero consul.. vociferari L.* Někdy i ve smyslu advers., zvl. spoj. **vērum enim-vērō**: *verum enimvero .. victoria in manu nobis est S* ale vskutku.

Ēnīpeus, *ēī, m.* [*Ἐνιπεύς*] řeka v Thessalii a) pramenící na hoře Othrys, nyn. Carissa, přítok Apidanu, jako bůh personif. *O, V*; b) pramenící na Olympu, říčka pobřežní *L.*

ē-nitēscō, *ĕre, nituī,* — zastkvíti se, zasvitnouti 1) pův. *fruges enitent C, campus enitet V* lesknouti se (o houdách čerstvě zoraných); 2) přen. *decus enitet ore V*; stkvíti se, vynikati: *in orationibus Demosthenes C*; *Athenae prope cunctis gentibus enitebant C.*

ē-nitēscō, *ere, nituī,* — [inchoat. k *eniteo*] zastkvíti se, zasvitnouti

1) přív. *enitescis pulchrior multo II*; 2) přen.: *ubi virtus enitescere posset S*; *studiis honestis et eloquentiae gloriā T.*

ē-nītor, *nīlī, nīxus* a *nīsus sum* dep. I nepřech. namáhavě se dostati ven, vydrati se, vydrápati se, vylézti, vyvinoutise, vyniknouti odněkud: a) přív.: *adeo erat impedita vallis, ut in adscensu, nisi sublevati a suis, primi non facile eniterentur Cs*; *tandem Vitellius in editiora enisus T*; *in verticem montis Cu*; *dum per angustias aditus enituntur T*; *enisae legiones in aperta T*; *per undas Cu, fluctus L*; též s akk. *Pyrenaeum eniti T* vystoupiti na..; o úhoncích révy: *viribus eniti, quarum assuescant vites V* vzpínatise; b) přen. namáhati se, snažitise: *enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam C* přičiniti se; *non quin enitendum sit in utroque C*; *lacerare ferro et frangere enitar H*; *simul eniterer domi militiaeque quam maximo usui esse populo Romano S*; *enitimini, ne ego meliores liberos sumpsisse videar S.* Též ve význ. pass. *ab iisdem enisum est, ne.. decretum fieret S*; II přech. poroditi = *parere*: *quem Pleïas enixa est O*; *Roxane praegnans est: optamus marem enitatur Cu*; *coniunx sex partus enixa T*; *sus triginta capitum fetus enixa iacebit V*; s abl. *enixa est utero .. infantem O.* Často samost. part. perf. jako adj. **ēnīxus** *a, um* činný, horlivý: *virtus, studium L.* Adv. **ēnīxē,** komp. *enixius* s námahou, pracně, vytrvale, horlivě: *oboedire L*; *meam causam boni enixe susceperunt C*; *enixius ad bellum adiuverunt L*; *imperata enixe facere L.*

Enna, *Ennaeus, Ennēnsis* [Ἔννα] viz *Henna, Hennaeus, Hennensis.*

Ennius, *ī, m. Q.* básník římský (* kol. 240., † 169) z Rudií v Kalabrii (odtud *Calaber*). Mimo četné tragoedie, komoedie a satiry napsal ep. báseň Annales v 18 kn., v níž líčí dějiny římské od příchodu Aeneova do Latia až do své doby (zach. jen ve zlomcích). Zavedl hexametr místo dosavadního verše saturnského. Až do doby cís. těšil se veliké vážnosti.

ē-nō, *āre, nāvī, nātum* vyplovati; plováním uniknouti: *pars in Erythraeum enarunt L* plováním se zachránili; přen. *Daedalus .. enavit ad arctos V* zachránil se letem.

ēnōdātē, adv. zřetelně: *narrare C, enodatius explicare C.*

ē-nōdātiō, *ōnis, f.* [*ex, nodus*] vl. rozuzlení; přen. vysvětlení, vyložení, výklad: *nominum C.*

ē-nōdis, *e,* adj. [*nōdus*] bez uzlů, bez suků, hladký: *truncus V.*

ē-nōdō, *āre, āvī, ātum* uzlů, suků zbaviti; přen. vysvětliti, objasniti: *in enodandis nominibus laborare C* t. j. etymologie; *praecepta enodata diligenter exponere C* rozborem pečlivě vyložiti.

ēnormis, *e,* adj. [*norma*] od pravidla odchylný, nepravidelný: *huc et illuc flexi atque enormes vici T*; neobyčejně veliký, ohromný: *spatium, hasta, gladius T.*

ē-nōtēscō, *ere, notuī,* — [inchoat. k **notere, notus*] známým se státi, roznésti se: *quod ubi enotuit T.*

ēnsi-fer, *a, um* meč nosící: *Orion O.*

ēnsiger, *gera, gerum* meč nosící, mečem vládnoucí.

ēnsis, *is, m.* meč (básn. synon. = *gladius*): *aureus V, falcatus* (*hamatus*) *O* srpovitý, zakřivený meč Perseův; básn. plur. *Diomedeos Aeneas fugerat enses O* = *ensem.*

Entellīnus, *a, um* entellský, z Entelly, města na Sicilii nedaleko Selinunta: *senatus*; subst. **Entellīnī,** *ōrum, m.* Entellští *C.*

enthȳmēma, *atis, n.* [ἐνθύμημα] term. techn. v rhetorice: dovozování, argumentace; závěr na zákl. protivy: *sententiae ex contrariis C.*

ē-nūbō, *ere, nūpsī, nūptum* vyvdati se do jiného stavu: *e patribus* (*Virginia*) *enupserat L* ze stavu patricijského; *extra filias, quae enupsissent prius, quam in populi Romani potestatem venirent L* z domů otcovských, t. j. vůbec provdati se.

ē-nucleātē, adv. [*nucleus*] prostě, jasně, jednoduše (opak *ornate*): *dicere C, e. disputant Stoici C.*

ē-nucleō, *āre, āvī, ātum* vl. zrn, jader zbavovati; přen. pečlivě vypracovati. ze-

vrubně vyjádřiti, jasně vysvětliti: *acu quaedam enucleata argumenta C*; *enucleata suffragia C* s rozvahou a přesvědčením odevzdané, čisté; *rem enucleare C.* Odt. **ēnucleātus, a, um** prostý, jednoduchý: *genus (dicendi) Antonii C.*

ēnumerātiō, *ōnis, f.* výčet: *singulorum argumentorum C, oratorum C*; v rhetor. opakování řečeného, rekapitulace: *epilogus si enumerationem rerum habet C.*

ē-numerō, *āre, āvī, ātum* vyčísti, vypočítati: a) *pretium C, dies Cs, stipendia L*; b) = řadou uvésti: *quae victis acciderent, enumeravere S*; *istius facta omnia C, proelia N, triumphos O.*

ēnuntiātiō, *ōnis, f.* výpověď, výrok, věta: *omnis e., quod ἀξίωμα dialectici appellant C.*

ē-nuntiō, *āre, āvī, ātum* vl. ven oznámiti, vynésti, vyzradit i: a) *quod tacendum putavi C, dolum Ciceroni S*; *mysteria C, sociorum consilia C*; term. techn. při dražbě: vyvolávati cenu: *praeconem audiebant C*; b) přen. vypovídati, vysloviti, pronésti něco: *sententias breviter C*; *quidquid enuntietur C.* cokoli se propovídá; *rem verbis C.* Odtud subst. **ēnuntiātum,** *ī, n.* výpověď, věta: *Epicurus concedit omne e. aut verum aut falsum esse C.*

ēnūptiō, *ōnis, f.* vyvdání se: *gentis L.*

ē-nūtriō, *ēre, īvī, ītum* vyživovati, vychovávati: *puerum sub antris O* odchovati.

1. eō, *īre, iī* (zř. *īvī*), *itūrus* [srov. εἶμι, jíti] jíti také jeti, plouti, plovati, běžeti) **I** pův. jíti v nejširš. význ. slova a) bez označení směru a cíle: *ut eā elephantus ire posset, quā antea inermis homo vix poterat repere N*; *copias suas non ituras esse N* že nebudou chtíti táhnouti; *i lictor C*; *ite, ferte citi V*; iron. *i nunc et versus meditare H.* s akkus. vnitř. předm.: *incomitata videtur ire viam V*; *itque reditque viam V* sem tam chodí; *iter altum ire V*; *viam longam ire V.* s bližš. urč. způsobu: *comitem alci O* jakožto průvodce; *populantes ire L, praecipitem ire L, celeriter ire C, tardius*; *tuto C*; *maximis itineribus L* nejrychlejšími pochody; *mores eunt praecipites L* upadají. zvl. označení druhu pohybu: *pedibus ire L* pěšky, též po suchu; *equo, equis L, V* jeti na koni; *bigis it Turnus in albis V*; *curru, plaustro L* na voze jeti; *Argiva phalanx navibus (puppibus) ibat VO* na lodích plouti; i bez toho označení: *equites ibant V* jeli; *alis O* letěti; *ventus adspirat eunti V* letící Iridě; b) východisko a místo označeno: abl. *sacris ire O* od oběti; *portis V* z bran; abl. s předl.: *a navibus V*; *de imis sedibus V*; *e consilio V.* Kudy?: *ibam forte viā sacrā H*; *quā viā itur Hennam C*; *eodem itinere ire L*; c) cíl označen: α) accus. *nos . . . sitientes ibimus Afros V*; *pompam funeris O* na pohřeb; *infitias ire Cu* zapírati. zvl. často supinum: *venatum ire V* jíti na lov; *cubitum ire C* jíti spat; *dormitum H, deiectum H*; metaf. *ultum ire Cu, servitum ire V* chtíti sloužiti. v tomto spojení též inf. pass. *iri* k utvoření pass. *inf. fut.*: *laudatum iri* atp.; β) předl. accus.: *in ius ire N* na soud; *in exilium C*; *(pedibus) ire in sententiam alcis CL* přidati se k mínění někoho (o hlasování v senátě); *in crucem, in malam rem Pl* k čertu; *in hostem VL*; *in Iovis domum O*; *in Germaniam, in provinciam*; *ad caelum V*; *ad saga C* pro vojenské pláště = chopiti se zbraně; *ad opus O*; *ad cenam*; *contra hostes Cs*; *dictis it contra dicta tyranni V* postaví se, odporuje; *tu ne cede malis, sed contra audentior ito V*; *obviam ire* vstříc jíti; překaziti něco; γ) dat.: *ibat . . bello Virbius V* do boje; *ire suis subsidio* na pomoc; **II** přen. o věcech neživých: a) všeob.: *it fumus in auras V* vznáší se; *it naribus sanguis V* teče; *sudor in artus V* vyráží; *Euphrates it V* proudí; *unde it mare proruptum* (v. t.) *V* vychrluje se; *per caelum ibat luna V* kráčela; *tempestas it per campos V* žene se, burácí po . . .; *tempus* letí, plyne; *circulus auri per collum V* běží kolem hrdla, obepíná h.; *sagitta O* letí; *hasta V*; *puppis O* plyne, pluje. zvl. ve význ. měniti se v něco, přecházeti: *sanguis it in sucos O*; *brachia in ramos O.* o věcech abstr.: *it clamor ad aethera V* stoupá; *fama it per urbes V* = šíří se; *rumor per oppidu O*; *si non tanta quies iret V*

nenastal; *pugna it ad pedes L* začíná boj pěších (vl. dochází na pěšáky); **b)** zacházeti, zanikati, zemříti: *eunt dies H, eunt anni●, sic eat, quaecumque lugebit hostem L; sex mihi natales ierant* ● uplynuly, minuly; **c)** pokračovati, dařiti se, vpřed jíti: *ut res ire coepit C; anni praeeuntur euntes H* ku předu se ženoucí; *nutu Iunonis eunt res V; incipit res melius ire Cs; euntibus ordine fatis* ● půjde-li osud drahou svou; **d)** jíti za nějakým cílem: *in poenas ire VO* k potrestání; *ibatur in caedes* šlo se za .. (= pomýšlelo se); *in scelus ire* ● k zločinu přikročiti; *in lacrimas ire V* dáti se do pláče; **III** Významy zvláštní: **a)** ve vojenství: *ad arma, ad saga ire L* zbraně se chopiti; *in aciem ire T* stavěti se do šiku; *in ordines ire Cu.* ve sm. útočiti (jíti na něco): *in Capitolium L;* obyč. *adversus* a *contra alqm;* **b)** polit. *in partem alqam ire L* přidati se k straně; *in suffragium ire L; in consilium ire Cs* = *sententias ferre;* **c)** v soudnictví: *ad iudicem ire, in ius* před soud; *in possessionem ire C* v držení se uvázati.

2. eō, adv. [isol. abl. od *id*] **A.** ve význ. čistě místním **1)** na ot. kde na tom místě, tam: *cum tu eo quinque legiones ... haberes C; eo imponit vasa S* tam = na dobytek; zvl. ve spojení *eo loci: templum Saluti exstrueretur eo loci, ex quo Scaevinus ferrum prompserat T;* přen. *res erat eo iam loci C* již tak daleko; **2)** na ot. kam *eo postquam ventum est C; eone pirata penetravit? C: Adherbal ubi intellegit eo processum S* že až na to došlo; *postquam eo ventum est, unde .. S* tak daleko, že odtamtud; *eo prorumpit hominum cupiditas C* až tak daleko; *eo rem iam adductam C; res eo crevit L* do té míry; *sciscitandoque eo perrenit L* k tomu výsledku; — přenes. *eo accedebat, quod C* k tomu přistupovalo to, že ...: s gen. part. tak daleko, až tam v ...: *eo vecordiae processit S* tak daleko v zběsilosti, až k takové zběsilosti; *eo miseriarum venturus eram S; eo consuetudinis res est adducta L; eo rerum ventum erat Cu;* **B.** ve význ. časovém do té doby, až do té doby, až potud, tak dlouho — až: *usque eo non moleste tulit, donec ... C; bibitur usque eo, dum .. C; usque eo se tenuit, quoad .. C; C* ve význ. modálním a jako abl. mensurae **1)** absol.: do té míry, tak velice: *eo custodias hostium fallebant L;* někdy spojeno s *usque: usque eo crevit, ut C; usque eo despicere N; per sociorum iniurias eo usque corrupisse, ut .. T;* **2)** s kompar.: *eo magis* o to více, tím více; *obtestor vos atque eo magis .. C* a to tím více; *quo studiosius absconditur, eo magis enitet C;* (někdy eo vypuštěno: *quo plures erant, (eo) maior caedes fuit L; quoque habeas plus, pauperiem metuas minus H* vl. čím méně se bojíš .., tím více máš; *quo cariora ornamenta sunt, violentius detrahebantur Cu*); **D.** ve význ. účel.: proto, s tím úmyslem, aby; za tím účelem; *non eo dico, quo mihi veniat in dubium C; eo scripsi, quo plus auctoritatis haberem C; eo natus sum S;* **E.** ve význ. odův.: proto, z toho důvodu: *frater es, eo vereor C; eo maxime quod sermo inter omnes congruebat T; plausus eo praetermissus, quia C; hoc eo facit, ut ille abesset C; haec non eo profero, quo conferenda sint C.*

eōdem, adv. [vl. isol. abl. od *idem*] **I** na ot. kde? tamtéž, na tomtéž místě: *res est eodem loci, ubi reliquisti C; arduum est eodem loci potentiam et concordiam esse T;* **II** na ot. kam? tamtéž, natotéž místo: **a)** místně: *eodem profectus est C; convenisse eodem complures socios C; eodem se recipere Cs; eodem conducere clientes Cs;* **b)** přen. *eodem pertinere Cs; haruspicis dicta eodem intendere videt S* že tamtéž míří; *accedunt eodem multa merita C* k tomu.

eōpse = *eo ipso.*

Ēōs, —, *f.* [Ἠώς] = *Aurōra,* bohyně rannich červánků, Jitřenka: *proxima victricem cum Romam inspexerit Eos O.*

Ēōus, *a, um* [od *Ēōs*] **a)** ranní, jitřní, zajitra: *Eoae Atlantides abscondantur V;* **b)** východní, na východě: *Eoae domus Arabum V; Eoum ea lumen O, Eoae partes H, fluctus H. Indi O, acies V.*

Ēōus, *ī, m.* **a)** jitřenka (sc. ἀστήρ): *terras irrorat E. V;* **b)** název jednoho

koně slunečního (sc. *equus*) *O*; c) orientál, východčan (sc. *homo*): *Gallus et Hesperiis et Gallus notus Eois O*; *gener adversis instructus Eois V* nepřátelskými voji východními.

Epamīnōndās, *ae, m.* [*Ἐπαμεινώνδας*] slavný vojevůdce a státník thebský * kol. 418, † 362 v bitvě u Mantineie.

Epaphrodītus, *ī, m.* propuštěnec Neronův *T.*

Epaphus, *ī, m.* [*Ἔπαφος*] syn Jovův a Ioin v Egyptě uctívaný jako bůh (Apis) *O.*

Epēus, *ī, m.* [*Ἐπειός*] syn Panopeův, tvůrce koně trojského: *fabricator doli E. V.*

ephēbus, *ī, m.* [*ἔφηβος*] jinoch mužného věku dospívající, ve věku 16 až 20 let.

ephēmeris, *idis, f.* [*ἐφημερίς*] deník pro záznamy událostí, vydání a příjmů.

Ephesus, *ī, f.* [*Ἔφεσος*] město malo-asijské naproti ostrovu Samu, u řeky Kaystru, se slavným chrámem Artemidiným. Odt. adj. **Ephesius,** *a, um* efeský: *Diana C L*; *pecunia Cs* peníze uložené v chrámě Artemidině. Subst. **Ephesiī,** *ōrum, m.* obyv. Efesané.

Ephialtēs, *ae, m.* [*Ἐφιάλτης*] zrádce Řeků v Thermopylách.

ephippiātus, *a, um* na koni osedlaném jezdící: *equites Cs.*

ephippium, *iī, n.* [*ἐφίππιον*] čabraka, sedlo: *ephippiis uti Cs*; přísl. *optat ephippia bos H* = jest se svým osudem nespokojen.

ephorus, *ī, m.* [*ἔφορος* vl. dozorce, dohlížitel] úředník ve Spartě, jichž bylo pět, pův. jako dozorci na trhu, brzy též s mocí soudní (ve příčích civilních) i vojenskou (jmenovali vojevůdce), měli veliký vliv na úřady ostatní i samé krále a politické poměry vnější.

Ephorus, *ī, m.* [*Ἔφορος*] dějepisec z Kum aiolských, žil kolem 340 př. Kr.

Ephyra, *ae, f.* [*Ἔφυρα*] starší název Korinthu *O.* Odt. adj. **Ephyraeus,** *a, um* efyrský, korinthský: *Creusa O*; též **Ephyrēïus,** *a, um*: *Ephyreïa aera V.*

Epicharmus, *ī, m.* [*Ἐπίχαρμος*] **1)** básník komoedií kol. r. 540—450 z ostrova Kou, později v Syrakusách se usadivší (odt. *Siculus H*); **2)** název jedné básně Enniovy *C.*

Epiclērus, *ī, f.* [*Ἐπίκληρος*] Dědička, titul jedné veselohry Menandrovy *C.*

epicōpus, *a, um* [*ἐπίκωπος*] veslv opatřený: *phaselus C.*

Epicratēs, *ae, m.* (*Ἐπικράτης*) **1)** vl. Všemocný, vše ovládající: *Pompeius C*; **2)** rhetor athenský; **3)** Agyriňan (Agyrion město na Sicilii).

Epicūrus, *ī, m.* [*Ἐπίκουρος*] filosof řecký, nar. 342 př. Kr. na Samu, zakladatel „epikurské" školy. Odt. adj. **Epicūrēus,** *a, um* epikurský: *medicamenta doloris* (= rozkoše) *C*; a subst. **Epicūrēī,** *ōrum, m.* Epikurovci, stoupenci Epikurovi.

epicus, *a, um* epický: *carmen, Ennius poëta.*

Epidamnos, *ī, (-us, ī) f.* [*Ἐπίδαμνος*] starší název Dyrrhachia, nyní Durazzo (Drač).

Epidaphnē, *ēs, f.* [*Ἐπιδάφνη*] předměstí antiochijské *T.*

Epidauros, *ī, (-us, ī) f.* [*Ἐπίδαυρος*] **1)** město v Argolidě s chrámem Asklepiovým, nyn. Pidoro; **2)** město v nyn. Dalmacii, nyn. Ragusa Vecchia (Cavtat). Odt. adj. **Epidaurius,** *a, um* epidaurský a subst. **Epidaurius,** *iī, m.* Epidauřan = Asklepios.

Epigonī, *ōrum, m.* [*Ἐπίγονοι*] ‚Potomci', synové sedmi vůdců proti Thebám, název tragoedie Aischylovy přeložené Acciem.

epigramma, *atis, n.* [*ἐπίγραμμα*] nápis (na podstavcích soch, náhrobcích atp.): *e. Graecum pernobile incisum est in basi C*; krátká báseň, epigram: *quod e. in eum fecisset C.*

epilogus, *ī, m.* [*ἐπίλογος*] konec řeči, doslov.

Epimenidēs, *is, m.* [*Ἐπιμενίδης*] řecký básník a věštec z Kretv, jenž očistil Atheny r. 596 z vraždy Kylona.

Epimētheus, *eī, m.* [*Ἐπιμηθεύς*] manžel Pandořin, bratr Prometheův.

Epimēthis, *idis, f.* dcera Epimetheova Pyrrha, manželka Deukalionova *O.*

Epiphanēa, *ae, f.* [*Ἐπιφάνεια*] město v Kilikii.

Ēpīrus, *ī, f.* [*Ἤπειρος*] Epeiros, krajina u záp. pobřeží sev. Řecka od zálivu ambrackého na sev. až k mysu akrokeraunskému, proslulá chovem koní. odt. jm. nár. **Ēpīrōtēs,** *ae, m.* Epeirotan, obyvatel Epeiru. Adj. **Epīrōticus,** *a, um* epirský; zřídka **Ēpīrensis,** *e*: *Alexander L.*

epistula, *ae, f.* [*ἐπιστολή*] pův. zásilka; pak dopis, list: *venio nunc ad litteras tuas, quas pluribus epistulis accepi C*; *epistula C. Verris ad Neronem C*; *epistulam solvere* dopis otevříti, též *epistulae vinculum solvere*; *epistulam anuli sigillo imprimere Cu* zapečetiti; *epistulae notare nomen N* list svým jménem podepsati; *per epistulas* písemně (*pecunias imperare*); *epistularum officium* úřad tajemníka; *ab epistulis* tajemník. Anal. dle *litterae* též plur. *epistulae* o jednom dopise.

epitaphius, *iī, m.* [*ἐπιτάφιος* sc. *λόγος*] řeč pohřební.

epitoma, *ae, f.* (*-ē, ēs*) [*ἐπιτομή*] výtah, výpis, naznačení obsahu nějakého spisu.

epōdos, *ī, m.* [*ἐπῳδός*] krátký verš následující po delším; meton. báseň takovými verši skládaná: *epodon liber H* kniha epod.

epops, *pis, m.* [*ἔποψ*] dudek, lat. *upupa.*

Eporedia, *ae, f.* římská osada v Gallii předalps., nyn. Ivréa v údolí Dory Balteie.

Eporedorīx, *īgis, m.* šlechtic aedujský, přívrženec Caesarův.

epos, *n.* [*ἔπος*] jen nom. a acc. báseň hrdinská.

ē-pōtus, *a, um* [srov. *poto*] vypitý; **1)** pův. *epoto medicamento L*; *venenum epotum C*; *poculo epoto C*; **2)** přen. *terreno Lycus est epotus hiatu O* pohlcen.

epulae, *ārum, f.* **a)** pokrmy, jídla *mensae conquisitissimis epulis exstruebantur C*; *vestis, blattarum epulae H*; *vino et epulis onerati S*; **b)** hostina, hody: *inter epulas* za hostiny; *iis apud me hodie epulae instructae sunt L* připraveny; **c)** přen. *animus saturatus bonarum cogitationum epulis C*; *oculis epulas dare Pl* pastvu. Různé druhy: *familiares e.* rodinné; *adhibete Penates epulis V* k hostině pohřební; *regis C, liberales T, prodigae T.*

epulō, *ōnis, m.* [*epulum*] správce hostiny; byli to *triumviri* nebo *septemviri epulones*, kollegium kněžské obstarávající hostiny se slavnostmi a hrami spojené *LC.*

epulor, *ārī, ātus sum* dep. ‚jídlo si připraviti', tedy: jísti, hodovati, stolovati: *more Persarum luxuriosius N*; *paulisper epulatus convivio egreditur Cu*; *gens epulata V* pohodovavši. s předm. v abl. (srv. *vesci*) *dapibus epulamur opimis V*; v acc.: *filium patriis epulandum ponere mensis V* k jídlu předložiti; *non epulanda* (*corpora*) *fuerunt O* neměla sloužiti za potravu.

epulum, *ī, n.* hostina, hod, kvas: *epulum populo dare C* uspořádati, dávati; *ex Fausti epulo magnificentissimo famem non expleras? C*; *Iovis epulum L* Jovovi uspořádaná; *epulum funebre L* pohřební; *epuli dominus C* hostitel.

Ēpytus, *ī, m.* [*Ἤπυτος*] **1)** Trojan z družiny Aeneovy; odt. patron. **Ēpytidēs,** *ae, m.* syn E. Perifas *V*; **2)** král albský *O.*

equa, *ae, f.* kobyla, klisna: *equus in armenta tendit equarum V*; *apta quadrigis equa H.*

eques, *itis, m.* [od *equus*] jezdec **1)** pův. naproti *pedes* člověk na koni a to: **a)** všeob.: *eques profectus L* t. j. na koni; *illum equitem sex dierum spatio transcurrisse Italiam L* koňmo; *Massylique ruunt equites V* na koních; *vectabor umeris tunc ego inimicis eques H*; **b)** term. techn. ve vojenství jezdec a hromadně jízda naproti pěchotě: *equitum milia erant sex, totidem numero pedites velocissimi Cs*; *decurio equitum Gallorum Cs*; collect. *forti permixtus Etrusco Arcas eques V*; *equitem . . diffundite campis V*; *eques sagittarius T*; **2)** jezdec jakožto člen středního stavu římsk. = rytíř: *quem tu si ex censu spectas, eques Ro-*

manus est C; quas doceat quivis eques atque senator semet prognatos H; equitum decus H; equites dignitate senatoria T; collect.: *si discordet eques H* jezdectvo; *satis est equitem mihi plaudere H*; humor. s narážkou na původ názvu: *Romani tollent equites peditesque cachinnum H.*

equester, *tris, tre* adj., zřídka **equestris,** *e* jízdní, jezdecký **a)** ob. *copiae equestres* sbory jízdní, jízda; *pugna, proelium, certamen, tumultus, scuta*; *spolia*; *statua*; *disciplina, auxilium, terror*; **b)** o jezdeckém stavu: *equester ordo, equestris familia*; *ex equestri loco profectus C* ze stavu jezdeckého; *dignitas, nomen, splendor, auctoritas e.*; *anulus e.* zlatý prsten jakožto odznak stavu. Isol. subst. **equester** = *eques* rytíř: *Iulius Densus T.*

equidem, adv. [sesil. *quidem*] **a)** jistě: ovšem, zajisté, věru, vskutku. Stojí obyč. u první osoby za slovem důrazným: *dixi equidem et dico H*; *hoc e. solabar V.* Ale i u jiných osob: *vanum equidem hoc consilium est S*; *scitis equidem S*; *numquid de Dacis audisti? nil equidem H*; řídčeji na místě prvním: *equidem ego vobis regnum trado firmum S*; *equidem ego sic existumo S*; *equidem dimittam V*; **b)** omezovací: aspoň, pokud se mne týče: *equidem me Caesaris militem dici volui Cs*; *quod apud me equidem in confesso est T*; *quod equidem feci Cu*; **c)** připouštěcí: sice, s částicemi *verum, sed, ceterum, tamen*: *vellem equidem vobis placere, Quirites, sed multo malo vos salvos esse L*; *vellem equidem idem posse gloriari quod Cyrus, sed tamen hoc queo dicere C.*

equīle, *is, n.* stáj pro koně, konírna.

equīnus, *a, um* koňský: *seta C* žíně, *nervus V* tětiva žíněná; *sanguis, cervix, iuba O*; *pedes O* kopyta, *crista V* chochol; *fidis ope equina V* spoléháš na nohy koňské.

equīria, *um, n.* [*equus*] slavnost Martova s dostihy dne 27. ún. a 17. března konaná.

equitābilis, *e,* adj. [*equitare*] sjízdný, pro jízdu způsobilý: *planities Cu.*

equitātus, *ūs, m.* [*equitare*] **a)** jízda abstr.: *iter equitatu conficere Cs* koňmo; **b)** jízda konkr., jezdectvo, souhrn jezdců: *Caesar equitatum praemittit Cs*; *repente omnem equitatum . . cursu tendere iubet . . S.* Dat. *equitatui* i *equitatu Cs*; plur. *hic magnos equitatus exspectabat Cs* = oddíly jízdní; *quocumque accederent equitatus hostium S.*

equitō, *āre, āvī, ātum* [*eques*] na koni jezditi, projížděti: **a)** *ter circum adstantem equitavit V*; *neu sinas Medos equitare H*; *equitare, iaculari . . S*; **b)** jako jezdec na vojně sloužiti: *cum in nostro exercitu equitaret cum suis equitibus C*; přenes. o větru: *vel Eurus per Siculas equitavit undas H* se prohánět.

equuleus, neb *eculeus, ī, m.* [demin. adject. od *equus*]: **a)** hříbě: *bos equuleum peperit L*; *eculei argentei nobiles C* sošky stříbrné; **b)** nástroj k mučení, dřevěný kůň: *imponi in equuleum Cu*; *in his equitabit eculeis C*; *facti in eculeo quaestio est C*; *vincla, verbera, eculeus C.*

equus, *ī, m.* též *ecus, ī*; acc. též *ecum HV*; gen. plur. *equum, equom H* [srov. aiols. ἴκκος, att. ἵππος] kůň: **1)** vl. **a)** *obviam fit ei Clodius in equo C*; *equus nobilis Cu* ušlechtilý; *militaris L* vojenský; *curules L*; *equo merere L* na koni sloužiti; *in equum imponi Cu*; *equo circumire S* objížděti; *equos removere S* odvésti; *equos equitibus detrahere Cs* vzíti; *ad equum rescribere Cs* vzíti někoho k jízdě, mezi jezdce; *equo vehi* na koni jeti; term. techn. *viris equisque C* neb *viris equis, equis viris* = s muži i s koňmi t. j. vší silou, vší mocí, též *equites virique L*; *ut equis viris Bruto subveniamus C*; **b)** meton. **α)** *equi* = spřežení, vůz: *Quirinus Martis equis Acheronta fugit H* na voze; *iunctos conscendebat equos V* na vůz válečný; **β)** kůň závodní, odtud: *equi* = dostihy: *pugilemve equumve dicit H* opěvá vítěze v jízdě závodní; *studiis nunc arsit equorum H* po koňských dostizích; **c)** jakožto opak k *equa* hřebec: *equus in armenta tendit equarum V*; **2)** přen. **a)** o koni trojském: *cum iam trabibus contextus acernis staret ecus V*; **b)** metaf.: *intus est equus Troianus C* (o spiknutí); **3)** *equus bipes V* koníček mořský; **4)** *Equus C* = souhvězdí Pegasa.

era viz *hera.*

ē-rādō, *ere, rāsī, rāsum* vyškrabati, oškrabati; pův. zastar.: *terram, muscum*; vyškrtnouti, vymazati: *Merulam albo senatorio erasit T*; přen. *elementa cupidinis pravi H* vymýtiti; *tempora vitae O* „vymazati z paměti".

Erana, *ae, f.* město v Kilikii.

Erasīnus, *ī, m.* řeka v Argolidě *O.*

Eratō, *ūs, f.* [*Ἐρατώ*] 1) musa lyriky milostné (*ἔρως*), pak vůbec = Musa *V*; 2) královna armenská *T.*

Eratosthenēs, *is, m.* [*Ἐρατοσθένης*] řecký zeměpisec a mathematik * v Kyreně 275, za Ptolemaia Euergeta bibliothekář knihovny alexandrijské, † 194.

ercīscō, *erctum*, viz *hercisco.*

Erebus, *ī, m.* [*ἔρεβος*] temnota, tma, odt. podsvětí: *Erebi de sedibus imis V*; *ingemuit regina Erebi* ●; personif. bůh temnoty: *tonat ore deos Erebumque Chaosque V* = *Erebos*, syn Chaosův, jenž zplodil s Nocí Den. Odt. adj. **Erebēus**, *a, um* z podsvětí, podzemní: *colubrae O.*

Erechtheus, *eī, m.* [*Ἐρεχθεύς*] heros athenský, syn Země vychovaný Athenou, jíž zbudoval chrám na hradě athenském, otec Pandionův *OC.* Odt. adj. **Erechthēus**, *a, um* [*Ἐρέχθειος*]: *arces* = Athény; patron. **Erechthīdae**, *ārum, m.* [*Ἐρεχθῖδαι*] Erechtheovci = Atheňané *O*; **Erechthis**, *idis, f.* dcera E. Prokris neb Orithyia *O.* Správněji **Erectheus** atd.

ērēctus, *a, um* [vl. part. perf. od *erigere*] vzpřímený, přímý, vztýčený a) pův. *prorae erectae Cs, e. incessus T*; *e. status C, vultus O*; b) přen. *α)* povznesený, vznešený: *animus C*; *ingenium T, homo C*; *cum civitas in foro exspectatione erecta staret L* v napjatém očekávání; *erecti iudices C* pozorní; ve šp. sm.: *erectus et celsus T* vypínavý, vysokomyslný; *β)* čilý, rozčilený, živý, zmužilý: *alacri animo et erecto C*; *nunc vero multo sum erectior, quod .. C*; *erecti suspensique .. animos intendunt L* v rozčileném napjetí, plni trapné nejistoty; *erecta studia T* živá náklonnost; básn. *erectus comam* maje zježeny vlasy.

ē-rēpō, *ere, rēpsī, rēptum* vylézati a) pův. nepřech.; b) s acc.: *montes, quos nunquam erepsemus* (= *erepsissemus*) *H* z nichž bychom se nebyli vydrápali (únavou.)

ēreptiō, *ōnis, f.* vyrvání majetku *C.*

Eretria, *ae, f.* 1) město na Euboii, rodiště filosofa Menedema; 2) město v Thessalii u Farsalu. Adj. **Eretricus**, *a, um* a **Eretriacus**, *a, um*, subst. **Eretriacī** i **Eretricī**, *orum*, stoupenci Menedemovi *C*; u *L* a *N* **Eretriēnsis**, *e* subst. **Eretriēnsēs**, *ium, m.* Eretrijští, obyv.

Ērētum, *ī, n.* staré městečko v Sabinsku nedaleko Crustumeria *LV.*

ergā, předl. s acc. 1) význam místní s in ěremk.., proti v klass. latině vymizel; 2) o smýšlení: vůči někomu, k někomu, vzhledem k.., k (v klass. lat. vždy v dobrém smyslu): a) o osobách: *summo erga vos amore C*; *fides erga plebem Romanam C*; *pietas erga deos C* bohabojnost; *ut erga duces satis gratus iudicarer C*; *perpetua erga populum Romanum fide Cs*; *nullum erga me benevolentiae pignus Cu*; b) o věcech: *erga pecuniam alienam T*; *erga meam salutem C*; 3) ve sm. nepř.: *erga eum odium N*; *alienato erga Vespasianum animo T*; 4) později nabývá význ. všeobecného o vztahu nějakém: *fastu erga epulas T*; *erga bona sua cautus Cu*; *erga memoriam T*; *fama erga dominantium exitus T*; *erga Germanicos exercitus laudes T.*

ergastulum, *ī, n.* [*ἐργάζεσθαι*] robotárna, káznice 1) pův. místo, kde byli nuceni pracovati otroci neb trestanci: *homines ex ergastulis empti C*; *ductum se ab creditore, non in servitium, sed in ergastulum L*; *ille ex compedibus atque ergastulo Gracchus C*; 2) meton. plur. trestanci, káranci: *solutis ergastulis Cs.*

ergō [srov. *erga*] 1) adv. a předl. stojí vždy za něj. gen.: za účelem, k vůli, pro = *gratiā, causā*. Genit. ten je pův. subj.: *cuius victoriae ergo se Apollini id donum dedisse N* (toto vítězství bylo příčinou, že ..); starý zákon řím. *ne mulieres lessum funeris ergo habento C*; *illius ergo venimus V*; 2) spojka proto, tudíž, tedy. U star. básn. s *ō*: *Unus homo nobis cunctando restituit rem, ergo plusque magisque viri nunc gloria claret Enniu s*; u *O* bývá již *o*: *ergo cave, liber*; stává na začátku věty

a) vyjadřovací: *ergo ab universa provincia diligitur C*; b) tázací: *ergo, inquiet aliquis, donavit? C*; c) shrnuje myšlenku: *tres viae sunt ad Mutinam, quo . .; tres ergo, ut dixi, viae C.* Stává však také i za jedním nebo několika slovy: *ingens ergo alacritas Cu; verum ergo illud est, quod . . . C; relinquetur ergo, ut omnia tria genera sint causarum C; cum feminis ergo agere debueras Cu.* Ve větách táz. za slovy tázacími: *quid ergo, nonne ergo, num ergo* atp. Též při imperativu: *ergo quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri H; desinite ergo Cs.*

Erichthō, *ūs, f.* [*Ἐριχθώ*] thessalská kouzelnice *O.*

Eric(h)thonius, *ĭī, m.* [*Ἐριχθόνιος*] vl. ze země zrozený 1) heros attický, syn Hefaista a Země, jenž vynalezl orbu, na nebe přenesený jako Bootes *O*; 2) rek trojský, syn Dardanův, otec Troův O; odt. adj. **Eric(h)thonius,** *a, um* trojský: *arces V.*

ēricius, *iī, m.* též **hēricius** ježek 1) pův. jakožto zvíře; 2) přen. term. techn. ve voj.: trám okovaný ostny na způsob ježka, ježek válečný; *erat obiectus portis ericius Cs.*

Ēridanus, *ī, m.* [*Ἠριδανός*] 1) řeka Pad *VO*; 2) souhvězdí *C.*

ē-rigō, *ere, rēxī, rēctum* vztýčiti, vzpřímiti, do výše zdvihnouti, postaviti I pův. 1) ob.: *iacentem e. Cu; in digitos erectus V; scalas ad moenia L; natura hominem erexit C* člověku dala postavu přímou; *tenebras e. T* tmu způsobiti; *aures iudex erigit C* stříhá ušima = dává pozor; *e. oculos videtur C* oči otvírati; *se e.* vzpřímiti se, postaviti se, narovnati se; 2) zvl. o budovách, stavbách: vztýčiti, vystavěti, postaviti: *turres cum ternis tabulatis erigebat Cs; castra, quae hiematuris legionibus erigebantur T; sepulcrum caespes erigit T* z drnu jest vyvyšován, skládán; *tuguria T*; básn. i o jiných věcech: *Charybdis fluctus sub auras erigit V* vrhá, metá; *undas erigere V; alnos solo erigere V* sázeti, aby rostly ze země; *scopulos et viscera montis V* nakupiti; *fumus erigitur T* zdvihá se, stoupá; 3) term. techn. ve voj. vojsko na výšiny postaviti, posunouti, mužstvu kázati vzestupovati: *agmen in adversum collem L; agmen in primos clivos L; in tumulum L; aciem in collem T*; II metaf. o duchu: vzmužiti, povznésti, vzpružiti, povzbuditi k pozornosti, činnosti, ale též z pokleslosti: ducha dodati: *animum demissum C; mentes auresque C; civitatem in exspectationem belli L; aculeos severitatis in alqd C* zamířiti; *animum ad audiendum C; haec res senatum erexit L* vzbudila pozornost senátu; o skličenosti: *animos ad spem Cu, in spem erectus T, liberius dolor erigi coepit Cu* počal se projevovati; *afflictum erexit C; se erigere alqa re C.*

Ērigonē, *ēs, f.* [*Ἠριγόνη*] dcera Ikara athenského, jež ze zármutku nad smrtí otce svého se oběsila, byla však vzata na nebe jako souhvězdí Panny *OV*; adj. **Ērigonēius,** *a, um* Erigonin: *canis O* pes Ikarův Maera, vzatý rovněž do nebe jakožto *canicula* čili *Sirius.*

Ērigōnus, *ī, m.* [*Ἠριγωνός*] řeka makedonská, přítok nyn. Vardaru.

erīlis viz *herīlis.*

Erindēs, *is, m.* řeka na hranici Medie a Hyrkanie.

Erīnȳs (*Erinnys*), *yos, f.* [*Ἐρινύς*] Lítice, bohyně pomsty: *tot Erinys sibilat hydris V*; metaf. *Troiae communis Erinys V* (sc. Helena) bič, neštěstí; jakožto appellat. zuřivost, vztek: *quo tristis erinys te vocat V*; coll. *fera regnat Erinys O = Furiae.*

Eriphȳla, *ae.* n. *-lē, ēs, f.* [*Ἐριφύλη*] manželka Amfiaraova usmrcená synem svým Alkmaionem pro zradu svého choti.

ēripiō, *ere, ripuī, reptum* [*rapere*] a) pův. konkr. vyrvati, urvati, vytrhnouti: *familiaris sui telum N; viventi pectore fibras O; ensem vagina V; vela Cs; viscera viris* (*pecudibus*) *eripiunt V; deos ex aedibus suis C; sacra ex incendio L; faces de manibus C; eripuisse caput collo O* utrhl; b) uchvátiti, vzíti násilím někomu něco, odníti: *imperium, omnem usum navium Cs; tetrarchiam C; Asiam regi N; curule ebur H; (vocem) primam loquentis ab ore eripuit V*

vziti z úst = ujmouti se slova; (*ut*) *his* (= *velis*) *ereptis omnis usus navium eriperetur Cs* bylo znemožněno; *lucem eripere C*; *hereditas erepta a liberis C*; *ornamenta ex fanis erepta C*; *praemia*; *caelum diemque ex oculis V*; *pellem iuvenco eripere C* stáhnouti; *pudicitiam militi C*; *posse loqui eripitur V* možnost řeči. — Avšak i o věcech nepříjemných: *errorem, timorem, dolorem.* zvl. *campum, quem hostis insederat, eripi iubet T* obraz vzatý z cirku = pole opanovati; *se eripere* vyprostiti se; o smrti vyrvati: *ereptus fato VL, ereptus rebus humanis* (dat.) *Cu* světu vyrván; abs. *erepto patre Cu*; *Scipio ereptus vivit tamen C*; *in ipso robore aetatis eripior Cu*; *Marcellum flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum T*; c) ve sm. osvoboditi, zachrániti, med. a pass. vyváznouti, vyprostiti se, vymknouti se: *eripuit flammā Palladium C*; *ex manibus hostium, militum CsSCuL*; *e. se hostī fugā Cu*; *e. se leto V* uniknouti; *ex periculo Cs*; *ex iudicio C*; *filium a morte C*; *servos ex media morte C*; básn. *eripe te morae H* vyprost se z otálení; *per eos se eripuit, ne causam diceret Cs* vymkl se zodpovídání.

ērogātiō, *ōnis, f.* vyplácení, výplata, rozdělení: *pecuniae C*; *necessitates erogationum T* nutné výdaje.

ē-rogō, *āre, āvī, ātum* (vl. po předchozím dotazu = *rogatio* k lidu, potom vůbec) vydati, vyplatiti: *erogaverisne pecunias ex aerario? C*; *nonne pecunia in classem est erogata? C*; *pecuniam in Tigellium T* vynaložiti; *atque unde in eos sumptus pecunia erogaretur L.*

errābundus, *a, um* [*errare*] neklidně, nepokojně těkající, pobíhající, bloudící, potulný: *errabundi illi domos suas pervagabantur L*; *agmen Cu*; *errabunda bovis vestigia V.*

errāticus, *a, um* [*errare*] bludný, bloudivý: *Delos O*; nepravidelný, křivolaký: *quam erratico ferro* (žabkou) *amputans coërcet ars agricolarum C*; *vitis serpens multiplici lapsu et erratico C.*

errātiō, *ōnis, f.* bloudění: *nulla in caelo erratio C.*

errātum, *ī, n.* [subst. od *errare*] a) omyl: *peterem veniam errato L*; *illud de Flaminio commune est erratum C*; b) pochybení, poblouzení, poklesek: *nullum .. vitium, sed erratum C.*

errātus, *ūs, m.* bludná cesta: *longisque erratibus actus contigit Illyricos .. fines O.*

1. errō, *āre, āvī, ātum* 1) absol., pův. sem tam choditi, těkati, tápati, potloukati se: *cum vagus et exul erraret C*; *erramus tempestatibus acti V*; *hospita tu terris erras O*; *utinam inter errem nuda leones! H*; *per nemus errans O*; *caecis erramus in undis V* t. j. nemajíce určitého sídla; *inter audaces lupus errat agnos H*; *mille meae Siculis errant in montibus agnae V*: o předm. neživých: *stella errans C* planeta; *pulmonibus errat ignis edax imis O* těká, šíří se; *errando in duris cotibus attrivere alas V* těkajíce po ostrých kamenech křídla sobě odřely. Též pass.: *erratae terrae O*; *erratis laeti vescuntur in agris* (= *pererratis*) *V*; neos. *heu male tum Libyae solis erratur in agris V.* Metaf. *oculi errantes C* nejisté, těkavé; *dubiis affectibus errat O* kolísá, jest v nejistotě; *flexibus errat Mincius V* kroutí se; *flumine languido Cocytos errans H*; 2) zvl. cestou blouditi, s cesty sejíti, zablouditi: *homo, qui erranti comiter monstrat viam C*; *errare viā V* s cesty sejíti; 3) přen. a) vzhledem k pravdě: chybiti se, minouti se s pravdou, mýliti se, býti na omylu: *cuiusvis hominis est errare C* chybovati, mýliti se jest lidské; *fateor me errasse C*; *hoc errat uno, quod existimat .. C*; *errare mālo cum Platone C*; *ceterum homines superbissimi procul errant S* daleko s pravdou se míjejí; *errare eos dicunt Cs* že jsou na omylu; v ob. řeči: *si quid erro Pl.* v něčem; básn. *errabant etiam tunc tempora O* byl omyl v ..; *quae tamen haec dea sit, quoniam rumoribus errat fabula O* poněvadž mylné jsou o tom pověsti; b) vzhledem k jednání: chybovati, hřešiti: *pariter te errantem atque illum sceleratissumum persequi S*; *errasse regem S* jednal, pochybil z omylu; *erravit, temere fecit C*; *in amicitia errare H* chyb se dopouštěti.

2. errō, *ōnis*, *m.* tulák, poběhlík, pobuda (pův. o otroku, jenž dlouho venku zůstával): *teque ipsum vitae fugitivus et erro H*; o královně včel *O.*

error, *ōris*, *m.* [*errare*] **I** ob. konkr. **a)** bloudění, těkání, cestování, plavba bez dosažení cíle: *ad quos Ceres in suo errore venisse dicitur C*; *dic errores tuos* (*Aenea*) *V* bludné cesty; *Latona ex longo errore confugit Delum C*; *pelagine venis erroribus actus V* bludné plavby; **b)** oklika, zakřivení, zátočina, bludiště: o řekách: *amnes in mare deducunt fessas erroribus undas O*; *per amnis flexūs errorem volvens L*; o labyrintě: *Daedalus implet errore vias O* staví cesty plné . .; *flexum ducit in errorem variarum ambage viarum O.* Metaf.: kolísání, nejistota, pochybnost, nerozhodnost: *error manet L* stále jest nejistota; *horum me causa latebat, cum sic errores abstulit illa meos O*; *errore veri seu turbarum studio T* jsouce v nejistotě stran pravdy; *error, Papiriusne . . an O*; **c)** zablouzení, chybení se cesty *id errore viarum* (= silnic) *an exiguitate temporis Nero exsequi non potuerit, incertum est L*; *neque nos huc appulit error O*; *errore viae . . acti V*; chybení se cíle: o střele: *iaculum detulit error in Idam O*; **II** zvl. abstr. **1)** o činnosti rozumové: omyl, blud, klam, mylnost: *imperitos inducere in errorem C*; *errore malo V* zlým bludem (vlastní zaslepeností a klamnými věštbami); *errore fallere C*; *errorem demere H*; *tollere C*; *deponere C*; *insipientis est in errore perseverare C*; *in tantis tenebris erroris C*; *quo ferat error H* nevědomost; básn. *alqis latet error V* klam = podvod. S gen. subj.: *obrepsisti ad honores errore hominum C*; *error senatus C*; *error insidiatoris L.* S gen. obj.: *in verborum errore versari C*; *nominis errore servatus est C*; = omylným jménem; *error veterum locorum V*; *error iubarum V* omyl vzniklý z chocholů; zuřivost mysl zatemňující: *fanaticus error H*; *di errorem hostibus illum* (*duint*) *V*; láska zaslepená: *ut me malus abstulit error V*; **2)** ve vztahu mravním: poblouzení, pochybení, poklesek, nedopatření: *errorem misero detrahe O*; *non possum utriusque vestrum errorem reticere C*; *solet bono viro error obici C*; *ducis error N*; *me erroris mei paenitet C.* Personif.: *temerarius Error O* Zaslepenost.

ē-rubēscō, *ere*, *rubuī*, — [inch. k *rubere*] červenati se, rdíti se **a)** ob.: *saxa roratis erubuisse rosis O*; **b)** zvl. studem se rdíti: *vidi te totis erubuisse genis O*; *non est res, quae erubescam L* pro niž; proč; *origine erubescunt T* za původ svůj se stydí; *iura fidemque supplicis erubuit V* porušiti se ostýchal; *rem dignam, in qua agrestes erubescant C*; *noli erubescere, Appi, collegam in sacerdotio habere L* nestyď se; *Alexandro esse superstes erubuit Cu*; *si te affines erubescunt C* stydíš-li se za . .; básn. *non erubescendi ignes H* náruživost, za niž se netřeba styděti.

ērūca, *ae*, *f.* kapusta mačinková *H.*

ēructō, *āre*, *āvī*, *ātum* [srv. *ἐρεύγω*] říhati, krkati, vyvrhovati něco, vrhnouti **a)** pův.: (*Cyclops*) *iacuit . . saniem eructans et frusta . . commixta mero V*; **b)** přen. *eructant sermonibus suis caedem C* t. j. v opilství žvaní a vyhrožují . .

ē-rudiō, *īre*, *īvī* (*ĭī*) *ītum* [*e* a *rudis*] (vl. obráběti) z hrubosti vyváděti, vzdělávati, poučovati, *studiosos dicendi erudire atque docere C*; *eos erudire ad maiorum instituta debuisti C.* S abl. *aliquem artibus ad Graecorum disciplinam C*; *quem omni disciplina militari exudivit N* ve všech druzích; *optimis artibus eruditus N* v nejlepších vědách. S dvojím acc.: *prolem . . damnosas erudit artes O.* S inf.: *radio percurrere telas erudit O.* S nepř. ot.: *qua possint, erudit, arte capi O.* Básn. přen. o než. věcech: *oculos erudire O*; *admotas acus O* (o vlase, jenž se poddá jehlici).

ērudītē, adv. [*eruditus*] vzdělaně, učeně: *qui si eruditius videbitur disputare C* učeněji; *litteris tuis eruditissime scriptis C* s největším vkusem, s největší učeností.

ērudītiō, *ōnis*, *f.* **a)** vzdělávání, učení, methoda vychovávací; **b)** vzdělání, vě-

domosti, učenost: *praeclara eruditione atque doctrina ornati C.*

ērudītus, *a, um* [vl. part. perf. od *erudire*] vzdělaný: *homo eruditissimus Panaetius C*; s abl.: *optimis artibus N*; *optimarum artium studiis C*; *artibus militiae L*; s inf.: *utilia honestis miscere T* znalý, jenž se naučil pojiti . .; *sapientia erudita* jemná.

ē-rumpō, *ere, rūpī, ruptum* I přech. vyraziti, proraziti, vychrliti, vypustiti, vylíti něco: *faucibus erupti ignes* vychrlené; refl. *portis se foras erumpunt Cs* vyřítí se; *iamdudum erumpere nubem ardebant V* proraziti, protrhnouti (= vyraziti ven z . .); *pontum e. T.* Metaf. *coërcitam iram in hostes erumpere L* vylíti; *ne in me stomachum erumpant C* žluč si vylili; II nepřech. 1) pův. vyraziti, vypadnouti, výpad učiniti; vyřítiti se, vyhrnouti se, vyvaliti se, vyrojiti se: *abiit, excessit, evasit, erupit C*; *ignes erumpunt C*; *tandem erumpunt et castra relinquunt V*; *ne quo loco erumperent Pompeiani Cs.* Odkud? *ex urbe C*; *portis erumpere iubet S*; *duabus simul portis erumpitur L* učiní výpad. Kudy? *per hostes e. L* probíti se; *solus inter tela hostium erumpit S*; *qua celerrimus amnis, erupit T.* Kam? *ad Catilinam C*; *in populatores L*; 2) přen. a) vypuknouti, propuknouti (o tom, co náhle se objeví): *coniuratio ex latebris C, risus C, tempestates Cs, furor C, seditio LT, scelus L, odia C, licentia T, ira L, ut id quod latebat, erumperet C*; zvl. vyraziti, vylítnouti, vybuchnouti; *ex me vera vox erumpit C*; *ad minas erumpere T* dáti se, pustiti se do vyhrožování; *sentire potuit sermones iniquorum in se erumpere C* že proti němu propukají; *audacia in nostrum tempus erupit C* vypukla; b) (násilně) skončiti, v něco přejíti: *haec quo sint eruptura C*; *quonam esset eius cupiditas eruptura C ex avaritia erumpat audacia necesse est C* nutně propuká, vzchází.

ē-ruō, *ere, uī, utum* vykopati, vyhrabati, vyrýti, vyrvati: a) pův. *aurum terra O, venti eruunt segetem ab radicibus imis V* rvou; *etiam, si quid obrutum erit, qui sciet, eruere poterit C*; *radicibus eruta pinus V* s kořeny; *reliquias humanorum corporum solo T*; *mortuum erutum esse C*; *sata eruta ore suis O* vyrvané, vyryté; *abditos in tabernis T* násilím vytáhnouti; básn. *aquam remis O* rozrývati, čeřiti; *latus hastā O* proraziti; b) přen. vyhledati, na světlo vynésti: *si quid est, quod ex tenebris erueris C*; vypátrati, dopátrati se něčeho: *sacra annalibus eruta priscis O*; *erues, qui decem legati Mummio fuerint*; vymluviti: *neque hoc mihi erui potest C* nenechám si . .; *memoriam exercitatione C* docvičiti se paměti. zvl. o úplném zničení: zničiti, vyvrátiti: *urbem totam a sedibus V, regnum V, civitatem T.*

ēruptiō, *ōnis, f.* [*erumpere*] a) vypuknutí, vyšlehnutí, výbuch: *Aetnaeorum ignium C*; b) term. voj. výpad: *omnibus copiis repente ex oppido eruptionem fecerunt Cs*; *eruptione facta Cs* by učiníce výpad . . .; *eruptiones oppidanorum L.* Odkud? *ex oppido Cs*; kam? *in hostes L* na nepřátele; *in provinciam Cs C* (vpád) do provincie (z jiné krajiny).

erus viz *herus.*

ervum, *ī. n.* stl. *ervom, ī, n.* [srov. ἐρέβινθος, *Erbse*] vikev nebo čočka *VH.*

Erycīna, *Erycīnus, Erycus* viz *Eryx.*

Erymanthus, *ī, m.* [Ἐρύμανθος] 1) pohoří na svzáp. hranici Arkadie, kde Herakles dle pověsti zabil kance erymanthského. Odt. adj. **Erymanthius,** *a, um* erymanthský: *belua C, aper C,* žertovně: *Verres immanissimus C,* a fem. **Erymanthis,** *idis* erymanthský: *silvae O, ursa E.* = Kallisto *O*; 2) přítok Alfeia, pohraniční řeka Arkadie a Elidy *O.*

Erysichthōn, *onis, m., acc. — a* [Ἐρυσίχθων] kníže Thessalů pro kácení posvátných stromů potrestaný neukojitelným hladem *O.*

Erythēa, *ae, f.* [Ἐρύθεια] ostrov při ústí Quadalquiviru. S něho prý Herakles odehnal stáda Geryonova; odt. **Erythēis,** *idis, f.* erythejský: *praeda O* = skot Geryonův.

Erythrae, *ārum, f.* [Ἐρυθραί] 1) město v Boiotii u Plataj; 2) osada z něho za-

ložená v ions. Malé Asii naproti ostrovu Chiu; 3) město v Aitolii u Naupaktu. Odt. adj. **Erythraeus**, *a, um* erythrejský: *Sibylla C*; *terra L*, *triremes L*; subst. **Erythraea**, *ae, f.* (sc. *νῆσος*) poloostrov erythrejský; obyv. **Erythraeī**, *ōrum, m.* Erythrejští.

Erythrās, *ae, m.* též *Erythrus*, *ī, m.* [*ἐρυθρός*] báječný král indický: *Ab Erythro rege inditum est nomen: propter quod ignari rubere aquas credunt Cu* (moře Červené).

Eryx, *ycis*, též *Erycus*, *ī, m.* [*Ἔρυξ*] 1) hora na záp. pobřeží Sicilie nad Drepanem s městem téhož jména, v němž chrám Afroditin *VOL*; 2) heros eponymos tohoto místa, syn Afroditin a Argonauty Buta, zabitý Herakleem, jemuž chtěl ukrásti dobytče ze stáda Geryonova; 3) jeden z protivníků Perseových *O*. Adj. **Erycīnus**, *a, um* erycký: *vertex V*; *Venus C*. Subst. isol. **Erycīna**, *ae, f.* = *Venus*: *tu Erycina ridens H*.

esca, *ae, f.* [*edo*, srov. č. jesle, něm. Aas] jídlo, pokrm, krmě a) vl.: *escis aut potionibus vesci C*; *memor illius escae H*; *qua prima iratum ventrem pacaverit esca H* = první ‚chod', první mísa (*ferculum*); (*hirundo*) *pabula parva legens nidisque loquacibus escas V*; b) zvl. přen. vnada, nástraha: *voluptas esca malorum C*.

ēscendō, *ere, scendī, scēnsum* [*scandere*] a) nepřech. vystoupiti, vzestoupiti: *in* alqd; absol.: *eadem regreditur non temere, uti escenderat S* (jiné čtení *ascenderat*); zvl. z lodi na suchou zemi: *in navem escendit N*; *Delphos L*; metaf. *in caelum C*; b) přech. *equos S* vsednouti na ..; *suggestum T*, *rostra T*, *Oetam L*.

ēscēnsiō, *ōnis, f.* vystupování: *escensionem facere e navibus in terram LCu* přistati.

ēscēnsus, *ūs, m.* vystoupení, slezení, výstup (vzhůru): *capta escensu munimenta T*; *loca praerupta escensu Cu*.

esculentus, *a, um* jedlý: *esculenta et potulenta C* pokrmy a nápoje; alc *frusta esculenta C* = kousky jídla.

Esquiliae, *ārum, f.* [*ex* a *colo*] (vl. předměstí) největší ze sedmi pahorků římských jakožto část města: (*ara*) *altera Esquiliis Malae Fortunae detestanda C*; *inde deinceps auget Esquilias L*; *collis Esquiliarum L*. Adj. **Esquilius**, *a, um* předměstský, mimoměstský: *mons O* pahorek esquilinský; **Esquilīnus**, *a, um*: *mons C*; *porta CTL*, *campus CH* původně hřbitov a místo soudní; odtud: *Esquilinae alites H* krkavci esquilinští.

essedārius, *ī̆*, *m.* bojovník vozní, na voze u gall. a brit. kmenů: *essedarii, quo plerumque genere in proeliis uti consueverunt Cs*. Jest to vl. adj. od **essedum**, *ī, n.* válečný vozík dvojkolý: *genus hoc est ex essedis pugnae Cs*; u Římanů též jako lehký vozík přepychový i závodní: *esseda nos agili sive tulere rotā O*; *esseda festinant, pilenta, petorrita, naves H*.

ēsuriō, *īre, īvī* a *iī*, — [desid. k *edere*] chtíti jísti (neos. chce se mi jísti), míti hlad, hladověti, lačněti; básn. po něčem toužiti, míti chut na něco: *nil ibi, quod nobis esuriatur, erit O*.

ēsuriēs, *ēī* n. **ēsurītiō**, *ōnis, f.* hlad, hladovění.

Esuviī, *ōrum, m.* kelt. národ v Normandii severně od Diablintů *Cs*.

et, [srv. *ἔτι*] spoj. slučovací, ojedinělá i několikrát opakovaná, pojící slova i věty. I Základ. význam: také, i: *forsan et haec olim meminisse iuvabit V*; *natus et ipse dea V*; *et alii multi C* (sc. *Romae erant*); *timeo Danaos et dona ferentes V* také tehdy, když ..; *et illud videndum C*; *et praedones multi saepe poenas dant C*; *est honor et tumulis* = *etiam*; *C*; *fecerat et .. lupam V*; *multa quoque et bello passus V* také mnoho i, nad to; *addam et illud etiam C*; a také (= *et etiam, et quoque*): *et ipsi incensi sunt studio C* = *ipsi quoque*; *interfecisse eum conatus est, et fecisset, nisi N*; *C. Fanni et tu, Q. Muci C*; docela také: *calamitosus Deiotarus, qui et ab eo, qui in iisdem castris fuerit, accusatur C*; také však: *potest omnino hoc esse falsum, potest et verum C*; a tu ještě: *et se mihi conferat Aiax? et quisquam dubitabit C*. Zvl. v některých spojeních: *et ipse* .. a také sám .., *simul et ille* zároveň

však také onen; *et nunc* také (ještě) nyní; a ještě dosud: *et nunc servat honos sedem V*; *nam et..* neboť také, *ergo et, itaque et* tedy také *CLSH*; *et super* (= *insuper*) *ipsi Dardanidae poenas poscunt V* a nad to ještě; *et praeterquam quod L* a tak nehledě k tomu, že; II význ. spojkový a) vzniklý z pův. silnějšího ‚také'. Na rozdíl od *que* tedy *et*, pojíc k sobě části, ponechává jim plnou samostatnou platnost. Srv. na př. ‚*senatus populusque Romanus*', což tvoří jediný pojem, a ‚*mater tua et soror*' obojí stejně a každé zvlášť. Jakožto spojka mezivětná: *eodem tempore Caesari mandata referebantur et legati ab Aeduis veniebant Cs*; *valetudo efficit, ut dolore careamus et muneribus corporis fungamur C.* Stává při záporu, když připojuje se ke kladné části část záporná: *dicam eos miseros, qui nati sunt, et non eos, qui mortui sunt C*; zvl. kde na záporu je důraz: *quod mihi videtur aliud quiddam, et non id, quod susceperis, disputasse C*, nebo kde zápor jeví se důsledkem: *Pharnabazum iam quiescere, et non posse tum adiri Cu.* Naproti tomu srv. *intellegitis Pompeio et animum praesto fuisse nec consilium defuisse C* = vynikal jak duchapřítomností tak rozvahou, jednak, — jednak, tedy vlastně = *et* — *et* (oba členy mají stejný důraz). V tomto případě stává také *et* — *et non* s pojmem záporným: *Manlius et semper me coluit et a studiis nostris non abhorret C* = *ea sequitur, laudat* atp. Dvojité *et* — *et* i — i, jak — tak: *multum ille et terris iactatus et alto V* = rovněž tak — jako, jednak — jednak, oba členy jsou rovnocenné a tvoří dva pojmy, kdežto *terra marique* jest pojem jeden, asi = všude. *Deiotarus rex et pater et filius C*; *qui sapientes et haberentur et vocarentur C*; *et debet et solet C*; *et videre et audire C*; *ut et severitas adhibeatur et contumelia repellatur*; *et audiverant clara voce dictum et magna pars T* jednak totiž — jednak. Vyskytuje se opakováno i třikrát až desetkrát; v těchto případech pojí vždy dvě nebo tři části dohromady v celek: (*a*+*a*)+(*b*+*b*+*b*)+(*c* + *c*). Rčení *et id genus alia, et quae sunt reliqua* a tak dále *S*. S jinými spojkami pohromadě bývá: *-que et*: *legatique et tribuni L*; *aliusque et idem H* jiný a přece týž; *et — et — que V*; *et — et — atque V*. Dále stává jako sesílené pokračování: a to: *errabas, Verres, et vehementer errabas C*; *vives, et vives ita, ut vivis C*; *sed ab illo tempore regnat, et ita regnat, ut .. C* = *et ita quidem*; *peto id a tribuno plebis, et a Curione tribuno C*; *meministi enim profecto, et eo magis C* a to tím více; zvl. se zájm. *is*: *severitatem in senectute probo et eam sicut alia modicam C*; s *hic*: *centuriae et hae eodemque discrimine aetatium factae L* i zde; sesílení částicí *quidem*: *cupit regnum et quidem sceleste cupit L*; *scripsere et luculente quidem scripserunt C.* Jakožto vysvětlení slova předchozího: *molemque et montes insuper altos imposuit V* = a to, totiž; *ille furens — et saeva Iovis sic numina poscunt — deserit collis V* tak toho totiž žádají..; *nullane habes vitia? immo alia et fortasse minora H* a to. Úsloví: *multae et magnae res C*, *multae et graves cogitationes C*; *unus et perangustus aditus C* a to ještě... Sem patří i *multi et sapientes viri* vl. pův., mnozí, a to moudří', my však *et* vynecháváme: ‚mnozí moudří'; *atque in hoc bello Asiatico et regio C* válka s asijským králem. Ve význ. časovém: a již, a tu, tu: *vix prima inceperat aestas, et Anchises dare vela iubebat V*; *nec longum tempus et ingens exiit arbos V*; *eodem tempore Caesari mandata referebantur et legati ab Aeduis veniebant Cs* (= kdy již také). Ve význ. výsledném: *dic mihi .., et magnus mihi eris Apollo V* = a pak; *et ita posteris tradant nullas opes L* a tak také; 2) význam adversativní, kde možno přeložiti ale, avšak, než: *id medici non tacuerunt et ad Dionysium rettulerunt N*, *animo non deficiam et id, quod suscepi, perferam C*; 3) Ve výrazech srovnávání: jako: *par, idem, similis et* stejný, týž, podobný jako: *non eadem nobis et illis necessitudo impendet S*; *omnia fuisse in Themistocle paria et in Coriolano C*; *nisi aeque amicos et nosmet ipsos amemus C*; *non alia* (= *eadem*) *causa est in uno servo et in pluribus C*; 4) Stává i na začátku věty, ale přece se vztahem k předešl. a) ob.: *et iam finis erat, cum .. V*; *una cum gente tot annos bella gero, et quisquam numen Iunonis adorat? V*; b) zvl. *et quidem* jako term. řečn. ale ovšem; ano — ale:

torquem detraxit hosti. Et quidem se texit, ne interiret C; et quidem, inquit, vemehenter errat C; rarum genus, et quidem omnia praeclara rara C. Velmi často stává též za slovem, k němuž patří: *fessi et parvae succedimus urbi V; Danaum et, si fata fuissent, ut caderem meruisse manu V.*

et-enim, sp. kopul. a odůvodň. ‚vždyť také', vždyť přece; a vskutku, a ovšem, a zajisté; totiž: *eius legationis princeps est Heius, etenim est primus civitatis C; etenim quis mortalium S* kdožpak; *solum te virgine dignum vociferans, etenim mollis tibi sumere thyrsos V.* Někdy odděleno: *et meministis enim V.* Básn. též jako postpos.: *divinare etenim magnus mihi donat Apollo H.*

Eteoclēs *is, m.* [*Ἐτεοκλῆς*] Eteokles, syn Oidipův a Iokastin, bratr Polyneikův, Antigonin a Ismenin.

etēsiae, *ārum, m.* [*ἐτησίαι* sc. *ἄνεμοι*] větry passátní; na moři Egejském vítr sev. záp. vanoucí v době psích dnů: *ipse etesiis tenebatur, qui navigantibus Alexandriā adversissimi venti C;* jimi mírní se vedro letní: (*benignitas naturae dedit*) *ventos Etesias, quorum flatu nimii temperantur calores C.*

ēthologus, *ī, m.* [*ἠθολόγος*] člověk napodobující z žertu způsoby jiného, karrikaturista posunů: *in illo superiore genere vel narrationis vel imitationis vitanda est mimorum ethologorum similitudo C.*

etiam, sp. [snad *et- iam*, srv. *quoniam*] **I** Význ. pův. **a)** = a to již, a to hned patrný jest v otázkách zastupujících rozkaz: *etiam taces? Pl* budeš už mlčet! *etiam tu hinc abis? Pl* půjdeš již odtud! Odtud význ. také již, také hned: *heus etiam mensas consumimus V.* Odt. význam také nyní = ještě jednou, opětovně: *dic etiam clarius C; cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerunt C.* Zvl. *etiam atque etiam* opět a opět, tedy úsilovně, vážně, důrazně, pečlivě atp.: *diligenter etiam atque etiam argumenta cum argumentis comparemus C; multa sibi etiam atque etiam esse discenda C; hoc te vehementer etiam atque etiam rogo S; etiam atque etiam reputate S; qualem commendes etiam atque etiam aspice H;* **b)** (oslab.) ještě stále, ještě, záporně ještě pořád ne: *nondum etiam* ještě ne: *qui nondum etiam omnia paterno funeri iusta solvisset C; invalidus etiamque tremens V; paululum etiam spirans S; cum iste etiam cubaret C; nec plane etiam abisse ex conspectu Cs; non dico fortasse etiam, quod sentio C* ještě pořád ne; *quis etiam a culpa vacuus .. S* ještě prostý viny; *quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet? C; vixdum etiam coetu vestro dimisso C* sotvaže jen; zvl. ve spojení s *nunc*: *postea redditi alii sunt, alii etiam nunc retinentur C* ještě nyní (pořád); i o relat. minulosti: *dixisti paululum tibi esse etiam nunc morae C* ještě tehdy. Básn. *etiamnum: errabant etiamnum tempora, donec .. O.* O min. *etiam tum*: *etiam tum Archias erat C* tenkrát ještě .; **II** Význam čistě spojkový **a)** připojení nového pojmu: též, také, rovněž, dále, kromě toho, k tomu: *praeclara tum oratio M. Antonii, egregia etiam voluntas C; nisi forte id etiam dubium est C; ausus erat reges incessere dictis Thersites, etiam per me haud impune O* rovněž mnou; (*Caesar*) *splendidam quandam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica et generosa quodam modo C; multa etiam sunt ducta a Pythagoreis C* dále; *bono etiam L* také k dobrému. Zvl. ve spojení: *non modo — sed etiam, non solum — sed etiam*: nejen, netoliko — nýbrž i, také: *tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos C; neque solum ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur C; non modo illae amplissimae fortunae, sed etiam victus vestitusque necessarius C.* Při záporu: *non modo non laedetur, verum etiam ornabitur C* nýbrž docela ještě; *non solum minuenda non sunt, sed etiam nova auxilia comparanda C.* V odpovědech: ano: *num quid vis? etiam Pl; etiam mehercule, inquit, ut opinor ex Africa C* ah ovšem, ah tak; *aut ‚etiam' aut ‚non' respondere C; misericordia commotus ne sis? etiam C; si non* (sc. *habes*), *quo modo tabulas conficis? si etiam, quam ob rem relinquebas? C;* **b)** ve význ. stupňovacím **α)** přiřaďujíc pojem opačný: ještě k tomu, ještě za to, docela, docela ještě,

nad to ještě, ba ještě, ba i: *bellum etiam pro caede inferre paratis? V* = ještě k tomu, že jste zabili . .; *scimus abesse musicam a principis persona, saltare etiam in vitiis poni N* docela: *hoc idem nostri saepius non tulissent, quod Graeci laudare etiam solent C; Mamertina civitas improba antea non erat, etiam erat inimica improborum C;* β) sesilujíc pojem: i: *nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse S; quae etiam mediocris viros spe . . transvorsos agit S* i prostřední, bezvýznamné; *etiam homines novi S* ba i; *quae omnes docti atque sapientes summa quidam etiam sola bona esse dixerunt C* docela; *nos defendimus etiam insipientem multa comprehendere C.* zvláště s kompar. *etiam clarius* ještě jasněji; *etiam magis* ještě více, *multo etiam minus* ještě mnohem méně.

etiam-num a etiam-nunc, adv. [viz *etiam*] také ještě nyní, ještě dosud, nyní ještě, pořád ještě **a)** vzhledem k přítomnosti: *vos cunctamini etiamnunc S; se tamen etiamnunc malle L; qui ne nunc quidem obnoxiis inimicis exsurgitis atque etiamnunc timetis eos, quibus decet terrori esse S.* Záporně: *nec Telamoniades etiamnunc discere quidquam audet O* ještě dosud ne . .; *per tot annos etiamnunc statuere non potuisse C;* **b)** vzhledem k minulosti: *ii, qui in iugo constiterant, nullo etiamnunc usu rei militaris percepto Cs.*

etiam-si (stupňované *et-sī*) ‚i tenkrát, když', i když, i -li, uvádí věty připouštěcí: **a)** s indik. *quod crebro quisque videt, non miratur, etiamsi, cur fiat, nescit C; eundem igitur esse creditote, etiamsi nullum videbitis C; in omni certamine qui opulentior est, etiamsi accipit iniuriam, tamen . . facere videtur S;* **b)** s konj. i kdyby, i jestliže by, byť i, třeba i; o ději možném: *quod etiamsi nobilitatum non sit, tamen honestum es: C;* irreal.: *neque enim hoc cogitavit vir iustissimus neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiamsi cupisset C.* Též bez slovesa: *sed hunc librum, etiamsi minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est C* třebas ne.

etiam-tum, etiam-tunc, adv. [viz *etiam*] ‚ještě tehdy, tenkrát,' tehdy stále ještě, i tehdy, i tenkrát: *cum praetextatus etiamtum Archias esset C* tehda ještě; *etiamtum vita hominum sine cupiditate agitabatur S* tehdy ještě; *imperatore etiamtum bellum administrante C; concors etiamtum senatus C; Hannibalem armis etiam tum invictum C; manebant etiamtum vestigia libertatis T; integra etiamtum domo sua T; trepida etiamtum civitate S; ubi videt regis etiamtum animum ferocem esse S* stále ještě. Též odděleno: *acri etiam populi Romani tum libertate* (jiné čtení *etiamtum*) *T.*

Etrūria, *ae, f.* Etrurie, část Italie, sev. od Říma, souhl. s nynější Toskanou; meton. *Etruriae animi L* srdce Etrusků. Adj. **Etruscus,** *a, um* etrurský: *gens O, mare H* = moře Tyrrhenské: *bellum L* s Etrusky; *haruspices C; litterae, vates L.* Subst. **Etruscī,** *ōrum, m.* Etruskové.

et-sī, sp. připoušt. ‚i když, i jestliže', třebas i, třeba, ačkoli, ač **I a)** s indik.: *etsi damnatus est, tamen inter innocentissimos homines mihi videtur esse numerandus C; etsi nobis evigilatum est, tamen . . C; etsi pari proelio discesserant, tamen non sunt ausi manere N;* **b)** s koni.: třebas by(ch, s atd.), i jestliže (by), i když (by), i kdyby o ději možném: *sunt, qui quod sentiunt, etsi optimum sit, tamen invidiae metu non audent dicere C* třeba to bylo . . .; *ubi, etsi adiectum numero aliquid sit, magna certe caedes fuit L* dejme tomu, že bylo, třebas i bylo; **II** uvádí větu novou jakožto opravu, omezení atp.: *poenas temeritatis meae. Etsi quae fuit illa temeritas? C* než, avšak; (srv. *καίτοι, καίπερ*). Stává též při jednotl. slovech: *etsi nequaquam parem C, etsi non iniquum, certe triste senatus consultum L* třebas ne.

ēĭ, interj. [*εὖ*] dobře! znamenitě!: *si de quincunce remotast uncia, quid superat? poteras dixisse: ‚triens'. eu! H.*

Euadnē, *ēs, f.* [*Εὐάδνη*] **1)** choť Kapaneova, jež při pohřbu svého manžela vrhla se na hranici, aby spolu zemřela *VO;* **2)** nymfa, dcera Asopova *O.*

euān, euhān [*εὐάν, εὐᾶν*] výkřik bakchantek a příjmení Dionysovo. Odt. **euāns,** *tis* euan volající: *euantes orgia*

circumducebat Phrygias V volánim, ‚*euan*' reje slavící.

Euander, starši **Euandrus,** *ī*, voc. *-e*, *m.* [*Εὔανδρος*] syn Hermův a Karmentin, jenž dle pověsti přišel z Arkadie do Italie a na Palatinu se usadil. Adj. **Euandrius,** *a, um* Euandrovský, od E. pocházející: *E. ensis V* meč Pallanta, syna Euandrova.

euāns viz *euan.*

Euboea, *ae, f.* [*Εὔβοια, εὖ-βοῦς*, ‚bohatý na hovězí dobytek'] Euboia, ostrov u vých. břehu Attiky a Boiotie, nyn. Negroponte. Adj. **Euboïcus,** *a, um* eubojský: *sinus L, undae O, orae V, Anthedon O* = naproti Euboi ležící (v Boiotii); *E. cultor aquarum O* = Glaukos z Anthedonta; *E. urbs O* = Cumae, založ. od Eubojských; *carmen E.* = říkadlo Sibylly kumské *O.*

Euclīdēs, *is, m.* [*Εὐκλείδης*] Eukleides **1)** archon athenský r. 403, obnovitel ústavy Solonovy; **2)** žák Sokratův, zakladatel školy megarské; **3)** mathematik alexandrijský kol. 300.

Eudosēs, u *Cs Eudusī, ōrum, m.* národ na poloostrově dánském *T.*

Euēnus, *ī, m.* [*Εὔηνος*] **1)** řeka v Aitolii u Kalydona; **2)** heros epon. této řeky, dle báje král aitolský *O.* Adj. **Euēnīnus,** *a, um* u *E.* bydlící: *matres Calydones O.*

Euergetae, *ārum, m.* [*εὐεργέται*] „dobrodinci", příjmení Arimaspů, národa v Drangianě na Iranu.

eūgae, eūge [*εὖγε παῖ* dobře, hochu!] dobře! znamenitě!; iron. krásně!

Euias, Euius viz *euoe.*

Eumenēs, *is, m.* [*Εὐμένης*] **1)** vojevůdce a tajemník Alexandra Vel., po jeho smrti náměstek v Kappadokii; **2)** král pergamský 197—159.

Eumenidēs, *dum, f.* [*Εὐμενίδες*] Eumenidky, Lítice, ‚milostivé' eufem. název Furií: *Eumenidum recreantur angues? H; pallidus Orcus Eumenidesque satae V.*

Eumolpus, *ī, m.* [*εὔμολπος* krásně zpívající] pěvec a kněz thrácký do Attiky přistěhovalý, zakladatel mysterií eleusinských. Odt. patron. **Eumolpidae,** *ārum, m.* Eumolpovci, athenská rodina knězská.

eumpse arch. = *ipsum: eumpse esse odiosum alteri C.*

eunūchus, *ī, m.* [*εὐνοῦχος* od *εὐνή*, lože] ‚strážce lože', kleštěnec; *Eunuchus, i, f.* (sc. *fabula*) kus Terentiův.

euoe a **euhoe** [*εὐοῖ, εὐοῖ*] výkřik bakchantek: hejsa! ichuchu! *euhoe parce Liber H*; ‚*euoe Bacche*' *sonat O*; odtud **Euïus, Euhius,** *ĭī, m.* přijmení Bakchovo, *Sithoniis non levis Euhius H*; **Euias, Euhias,** *f.* bakchantka: *exsomnis stupet Euhias H.*

Euphorbus, *ī, m.* [*Εὔφορβος*] Trojan, syn Panthoův, jehož duše do Pythagory (jak tento tvrdil) se vtělila; odt. *Panthoides H* = *Pythagoras.*

Euphoriōn, *ōnis, m.* [*Εὐφορίων*] básník z Chalkidy, kol. 250 př. Kr. bibliothekář syrského krále Antiocha Vel., skladatel temných, učeností přecpaných básní; napodobitelé jeho: *cantores Euphorionis C.*

Euphrātēs, *is* (*ī, ae*), acc. *-ēn*, abl. *-e*, *m.* řeka mesopotamská, západní; meton. *hinc movet Euphrates . . bellum V* = Parthové u E. bydlící.

Eupolis, *idis* (acc. *-in*), *m.* [*Εὔπολις*] básník staré komoedie athens. o něco starší Aristofana.

Eurīpidēs, *is* (*i*), acc. *-ēn, em, m.* [*Εὐριπίδης*] básník tragoedií v Athenách 480—405, zemř. v Pelle; odt. adj. **Eurīpidēus,** *a, um* Euripidův: *carmen C.*

eurīpus, *ī, m.* [*εὔριπος*] úžina mořská **I 1)** ob.: *quod enim fretum, quem euripum tot motus habere putatis? C*; **2)** zvl. úžina mezi Boiotií a Euboií Euripos; **3)** úžina u Kassandreie (býv. *Poteidaie*) na Chalkidice; **II** přen. vodovod, kanál, příkop.

Eurōpa, *ae.* **Eurōpē,** *ēs f.* [*Εὐρώπη*] **1)** Europa, díl světa, za jehož hranici proti Asii bylo pokládáno původně jezero Kaspické, později moře Azovské; **2)** dcera myth. krále foinického Agenora, kterou Zeus v podobě býka unesl ze Sidona na Kretu, jejímiž syny byli Minos, Rhadamanthys a Sarpedon. Odt. adj. **Eurōpaeus,** *a, um* europský, z Europy pocházející (= syn Europin): *dux O* = Minos; *Scythae Cu* europští.

Eurōtās, *ae (-a, ae), m.* [*Εὐρώτας*] hlavní řeka lakonská tekoucí Spartou, nyn. Basilipotamo.

eurus, *ī, m.* [*εὖρος*] vítr jihovýchodní (bouřlivý a deštivý): *aquosus eurus arva radit imbribus H*; adj. **eurōus,** *a, um* (anal. dle *ēōus*) jihovýchodní, východní: *portus ab euroo fluctu curvatus in arcum V.*

Euryalus, *ī, m.* (*Εὐρύαλος*) Trojan, syn Ofeltův padlý se svým přítelem Nisem v táboře Rutulů *V.*

Eurybiadēs, *ae, m.* [*Εὐρυβιάδης*] Spartan, vůdce loďstva v bitvě salaminské.

Eurydicē, *ēs,* též **Eurydica,** *ae, f.* [*Εὐρυδίκη*] **1)** choť Orfeova; **2)** otrokyně Rhey Silvie; **3)** matka Filippa Makedonského; **4)** choť Gentia, krále illyrského.

Eurymedōn, *ontis,* acc. *-a, m.* [*Εὐρυμέδων*] řeka v Pamfylii ústící do zálivu Adalijského, u jejíhož ústí 469 Kimon porazil Peršany.

Eurymenae, *ārum, f.* [*Εὐρυμέναι*] město v Thessalii na pobřeží Magnesie.

Eurymidēs, *ae, m.* (*Εὐρυμίδης*) syn Eurymův Telemos, věštec *O.*

Eurypylus, *ī, m.* (*Εὐρύπυλος*) **1)** syn Poseidonův a Astypalain, král na Kou, zabit Herakleem *O*; **2)** syn Euaimonův z Ormenia v Thessalii, jeden z vůdců proti Troji *O.*

Eurysthenēs, *is, m.* [*Εὐρυσθένης*] král lakedaimonský, bratr Proklův *C.*

Eurysthéūs, *eī,* acc. *-en, m.* [*Εὐρυσθεύς*] král mykenský, syn Sthenelův, na jehož rozkaz Herakles vykonal známých 12 prac. svých.

Eurytus *ī, m.* [*Εὔρυτος*] **1)** král oichalský, otec Ioly a Ifita; **2)** Kentaur, **3)** otec Elonův. Od **1)** patron. **Eurytis,** *idis, f.* Iole, dcera Eurytova; od **3) Eurytidēs,** *ae, m.* Clonus, syn Eurytův *V*; dcera Eur. Dryope proměněná v lotos *O.*

Euterpē, *ēs, f.* [*Εὐτέρπη*], ‚obveseluje‘, Musa hudby *H.*

Eutrapelus, *ī, m.* [*εὐτράπελος*] ‚snadno se otáčející‘, obratný; příjmení P. Volumnia, stoupence Antoniova.

euxīnus, *a, um* [*εὔξεινος* sc. *πόντος*] pohostinný; eufem. o nehostinném moři Černém (či snad v pův. významu vzhledem k množství osad u Č. m.?): *mare, aequor, undae, litus, fretum.* Absol. **Euxīnus,** *ī. m.* Černé moře *O.*

Evadne viz *Euadne.*

ē-vādō, *ere, vāsī, vāsum* **I** nepřech. **1)** vyjíti, vzejíti, vyniknouti: *abiit, excessit, evasit, erupit C*; *ni Marius evadere oppido properavisset S*; *quaecumque (carina) evaserit undis V*; *si evasissent subito ex balneis C*; *ex corpore evadit animus C* tělo opouští; *ex illis sedibus in haec loca C*; *in terram CuL* přistati; *flumen in mare evadit Cu* teče, vtéká; zvl. vyjíti nahoru, vylézti, vystoupiti: *in editum verticem Cu*; *ad summi fastigia culminis V*; *ad auras V*; *in muros L*; *in iugum L*; **2)** šťastně vyjíti, ujíti, uniknouti, vyváznouti, zachrániti se: **a)** *e morbo C, e periculo C*; *vericulo L, e manibus hostium L, per tela L, retro evadere* ústupem *LTCu*; *ex hoc iudicio C*; zřídka *ab*: *ab iudicibus C*, neb dat.: *se evadere pugnae non posse cernit V*; **b)** metaf. skončiti, konec vzíti, vyjíti v něco, dopadnouti: *cum, quorsum (haec) evaderent, timeret N*; *nescio, quo haec evasura sint C*; *hucine . . beneficia tua evasere? S* tak daleko to došlo, že takový konec vzala; zvl. vyvinouti se v někoho, v něco, státi se něčím, vzejíti, vyspěti (vždy s vedl. ponětím obtíže nebo námahy na rozdíl od *fieri*): *iuvenis evasit fere regiae indolis L* stal se z něho . .; vyspěl v; *qui oratores evadere non potuerunt C*; *ut aurae popularis captator evaderet pro insectatore plebis L*; *horridiores evadunt C* stávají se; *somnium verum evasit C* objevil se, ukázal se pravdivým, vyjevil se; *laetitia vana L*; *inceptum vanum L* = nezdařil se; **II** přech. **1)** úplně něco projíti, přejíti, ujíti, uraziti: *amnem T*; *vada Cephisi O*; *omnem viam V*; *lapis evasit totum spatium V*; zvl. o vystoupení vzhůru: *gradus evaserat altos V* vystoupila; *ardua e. L* slézti; **2)** analog. dle effugere: uniknouti, ujíti něčemu: *nostras manus V*; *gravem casum T*; *patrum sententias T*; *hostes atque locos V*; *da flammam evadere classi V* aby vyvázlo z plamenů.

ē-vagor, *ārī, ātus sum* dep. **1)** nepřech. **a)** vybočovati, vybíhati, da-

leko se potloukati: *nullo circa ad evagandum relicto spatio L; effuse evagantur (praedatores) L;* metaf. *per ignota capita evagata est vis morbi L* rozšířila se; *qui appetitus longius evagantur C* vybočují z mezí; **2)** přech.: *licentia ordinem rectum evagans H* vybočující.

ē-valēscō, *ere, valuī,* — **a)** sesíliti, vzrůsti, vzmoci se: *affectatio in tumultum T;* **b)** moci, býti sto: *evaluit ictum medicari V; quae pervincere voces evaluere sonum H;* o slovech: přijíti k platnosti, ujmouti se: *nationis nomen T.*

ē-vānēscō, *ere, vānuī,* — [*vanus*] vymizeti, zmizeti, zajíti, zaniknouti; zvětrati, vyčichnouti **a)** pův.: *evanescit vinum vestutate C; in tenuem evanuit auram V* rozplynul se (*Apollo*); **b)** přen.: *isque et orationes reliquit, quae iam evanuerunt C: fama L, ingenium L, memoria C, dolor O, rumor L; bella per moras evanuisse T* usnuly; *omnis vis herbarum O* síly, účinnosti pozbýti.

evānidus, *a, um* pomíjející, mizící: *pectora in tenues abeunt evanida rivos O = evanescunt* rozplývají se; *in tenues evanidus exeat auras amor O* ať se rozplyne.

ēvāns viz *euans.*

ēvastō, *āre, āvī, ātum* zcela zpustošiti, popleniti: *evastata belli cladibus loca L; omnia duo exercitus evastarunt L.*

evax viz *euax.*

ē-vehō *ere, vēxī, vectum* **1)** act. přech. vyvážeti, vyklizeti: *omnia ex fanis .. plaustris evecta esse C* všecky sochy z chrámů na vozech (nákladních) byly odvezeny; *tranquillitas maris classes in altum evexit L* na širé moře vyplavila; o vodě: *ex planis locis haud facile evehebant aquas L* nemohli odvádětí (= *derivare*) spousty vody; zvl. o směru vzhůru: *quos evexit ad aethera virtus V* povznesla; *quos (palma) .. evehit ad deos H; ad auras O;* spojeno s *se*: *incaute se evehentes Masinissa excipiebat L* naproti jedoucí, se ženoucí; *se incaute evexit L* vyrazil; **2)** med. nepřech. *evehi* vyjeti, vyplouti: *ea navis .. libero impetu evecta est Cu; extra aciem equo evectus L; longius e. T; in hostem e. Cu; effusis habenis Cu* plným tryskem; *in altum evehi L* na širé moře vyplouti; *in ancoras L* proti kotvám; *flumen evehitur ad mare Cu;* **3)** med. přech. **a)** jeti kolem něčeho, přejeti něco, přes něco vyjeti, přeplaviti něco: *tum insulam evecti applicant classem Cu; evectus os amnis quadraginta stadia Cu;* přenes. *fama eius evecta insulas T* rozšířila se přes ..; *inconsultius evehi L* (o řeči) odbočiti; **b)** s ponětím směru vzhůru: *in collem Esquiliarum carpento evehi L* vzhůru vyjeti; metaf. povznésti, vyvýšiti: *imperium ad summum fastigium Cu; alqm ad consulatus T; opes privatum modum evectae T* překročivší, převyšující míru ..; *spe vana evectus L* unesen.

ē-vellō, *ere, vellī, vulsum* **a)** pův. vyrvati, vytrhnouti, vyškubnouti: *timide signifer evellebat, quod fidenter infixerat C; evolsis truncis Enceladus iaculator audax H* jenž metá vytržené stromy; *linguam e. C; ferrum Cs; emblemata evellenda curavit C.* Odkud? abl.: *spinas agro H, plantam caeno H;* s předl.: *hastam ex corpore Cu;* **b)** přen.: *aculeum severitatis nostrae C* žahadlo vytrhnouti; *sibi ex animo scrupulum C; omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus C; rem ex hominum memoria C, opinionem ex animo C;* vyrvati a zničiti, odstraniti, vypleniti, vyhladiti: *radicitus e. omnes actiones tuas C; consules ex fastis C; consulatus ex monimentorum memoria evolsus C.*

ē-veniō, *īre, vēnī, ventum* **1)** pův. vyjíti: *merses profundo: pulcrior evenit H;* metaf. *ea rei publicae forma si evenit T* vyjde; zvl. o losu, tedy: připadnouti: *ipsi Numidia evenerat S; L. Genucio consuli ea provincia sorte evenit L; cui Gallicum bellum evenerat L* t. j. vedení války; *cui legiones urbanae evenissent L;* **2)** přen. vypadnouti, dopadnouti: *auspicia si secunda evenerunt C; ut ea res iis fauste, feliciter prospereque eveniret C; pugna adversa ei evenit L; consilia bene eveniunt L* daří se; *bonis male evenit C* daří se špatně; *res legioni feliciter evenit Cs; cuncta prospera eventura S* že vše šťastně dopadne; zvl. nastati, splniti se: *ubi pax evenerat S; eve-*

niunt optata deae O; quota quaeque res praedicta evenit? C; omnia fere contra, ac dicta sunt, evenerunt C dopadlo, splnilo se naopak; **3)** státi se, udáti se (jakožto sloveso význ. neutr. proti *accido* a *contingo* vyjadřuje děj pouze jako přirozený následek okolnosti): *ut plerumque evenit C; ex quibus causis mors eveniat repentina C* nastati; *ut, quaecunque accidant incommoda, propter eam causam evenire videantur C; id quod evenit C* co také skutečně se stalo; *forte evenit, ut ruri essemus C* přihodilo se; *hostibus eveniat viduo dormire cubili O* ať se dostane; *at certe ei melius evenisset C* bylo by se mu lépe stalo.

ēventum, ī, *n.* **1)** výsledek: *non eventis, sed factis cuiusque fortunam ponderare C; consilia eventis ponderare C; aliorum eventis doceri T;* **2)** událost: *plurimorum eventorum memoria C.*

ēventus, ūs, *m.* **1)** výsledek **a)** vůb. *eventus stultorum magister L; quicunque belli eventus fuisset C; rei eventum experiri Cs; explorare sacrificiis eventum rerum Cu; e. orationis C; ex eventu C* dle výsledku; *non sine eventu T* nikoli bezvýsledně; *eventum pugnae exspectare Cs; fortunae eventus varii Cs; e. ducis V* čin; **b)** zvl. zdárný výsledek, zdar: *nec eventus defuit T; eventusque suos iurat O* zdar svého úkolu; *in eventum totius belli certabant T; disseruit utendum eventu T;* opak: nezdar: *Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu T; non tamen eventu iuvenis deterritus horum O;* **2)** skončení, konec: *Homerus semper ad eventum festinat H* ke konci, ke katastrofě; o konci života: *quod si ante occidisset, talem eventum omnino amisisset C; eventu veteris loca nota Cerambi O;* v plur. (*Iuno*) *eventus illos Hecubam meruisse negat O;* **3)** událost, příběh: *satis iam eventuum, satis casuum T; fore eos eventus rerum, qui acciderunt C; patriae e. L;* zvl. osud: *Decii eventus L; ex eventu navium Cs; alcis eventum speculari Cs.*

Ēvēnus, Evēnīnus viz *Euēnus.*

ē-verberō, *āre, āvī, ātum* **a)** vyšlehati, vymrskati, tepáním způsobiti: *remis fluctus Cu;* **b)** rozšlehati, rozbíti: *clipeum alis V; hastis eius os oculosque Cu; cineres alis O.*

ē-vergō, *ere* vylévati: *montes nullos, rivos evergunt L* (nejistá).

ēverriculum, ī, *n.* [od *everrere*] koště; metaf.: *quod umquam huiusce modi e. in provincia fuit? C* kdo kdy provincii tak důkladně vymetl? (narážka na jméno *Verres*); *iudicium e. malitiarum C* vymetá...

ē-verrō, *ere, verrī, versum* vymésti; metaf. *e. provinciam* (o vydírání), *fanum eversum atque extersum C* (o vyloupení).

ēversiō, *ōnis, f.* **1)** překocení, svržení: *columnae C;* **2)** vyvrácení, zničení, ztroskotání: *rerum publicarum C, omnis vitae C; rei familiaris T* zkáza; *eversio patriae C.*

ē-vertō, *ere, vertī, versum* **1)** pův. **a)** ‚z vnitřku obraceti', vykroutiti: *cervices Terent.;* o vodě: rozvířiti, zčeřiti: *mare, aequora, aquas OV;* **b)** skáceti, převrhnouti, překotiti, převaliti: *qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit C; equi currus everterant Cu; mensae eversae O; tempestivam silvis evertere pinum V* vyvrátiti, skáceti; *nemora V* káceti; *istius evertere statuam non dubitaverunt C; eversa pharetra O* obrácený = prázdný; vyvrátiti, sbořiti, rozkotati: *domum C, aedificia L, Pergama V, castellum H; bustum in foro C; cum villa funditus everteretur C; Carthaginem C, Troiam O;* **2)** metaf. podvrátiti, podkopati, zvrátiti, zničiti: *amicitiam C, leges C, coepta L, spem O, philosophiam C, decus L, tribunatum C, fundamenta rei publicae C, decreta C, opes V, res Asiae V; eversum saeculum V* rozervané; *imperium T;* zvl. k pádu někoho neb něco přivésti, na mizinu přivésti, z majetku vypuditi, (ruinovati): *per se eversum propinquum C* finančně zničen; *videtis eversos publicanos C; superior annus aratores evertit C* způsobil jim finanční zkázu, přivedl je na mizinu; *bonis everti C* ze svého majetku býti vypuzen; *pupillum fortunis patriis conatur evertere C* o otcovský majetek připraviti; *amplissimo honore everti C.*

ēvestīgātus, *a, um* [*vestigare*] vypátraný, vystopovaný: *ingeniis . . priorum non investigata canam O.*

evias viz *euias.*

ēvidēns, *entis*, adj.; adv. *evidenter* [vl. part. praes. od *evideri*] ‚vysvítající', a) viditelný: *mensura quaedam evidens C*; b) přen. patrný, zřejmý, jasný, průzračný, na bíledni: *Cotys evidenter Macedonum pestis erat L*; *si quid est evidens C*; *res evidentes C*; *quid enim est hoc evidentius? C.*

ēvidentia, *ae*, *f.* názornost, zřejmost, patrnost: *ἐνάργεια . . hanc evidentiam nominemus C.*

ē-vigilō, *āre*, *āvī*, *ātum* probdíti: *noctem Tibullus*; při bdění pečlivě vypracovati: *libros O*; nepřech. *in quo evigilarunt curae meae C* zůstaly bdělé.

ē-vīlēscō, *ere*, *uī*, — inchoat. zlaciněti, zlevněti, státi se bezcenným: *pericula T.*

ē-vinciō, *īre*, *vinxī*, *vinctum* úplně ovázati, kolem ovinouti: *Tiridaten insigni regio T, caput diademate T*; (*Mnestheus*) *viridi evinctus oliva V* ověnčen; *evinctae palmae V* řemením k pěstnímu zápasu ovinuté; s acc. vztah. *caput evinctus foliis V, evinctus tempora ramis V* maje ověnčeny.

ē-vincō, *ere*, *vīcī*, *victum* úplně přemoci, překonati někoho, zvítěziti, vrchu nabýti nad někým, něčím a) pův.: *imbelles Aeduos T*; *evicit omnia miles L*; *dolore alqm V*; *somnos O*; bás. *platanus evincet ulmos H* zatlačí; *Charybdin remis O*; (*navis*) *haec* (*litora*) *evincat O* = nechť vyjde z nich ven; *amnis oppositas evicit gurgite moles V* = protrhla, prorazila; b) něco dokázati, vymoci, provésti, s něčím proraziti: *evincunt instando, ut litterae sibi darentur L*; *si ratio evincet puerilius esse amare H*; c) pass. *evinci* býti překonán, dáti se pohnouti: *concepit furias evicta dolore V*; *evinci lacrimis V, donis T, blandimentis T, evinci ad miserationem T* dáti se obměkčiti.

ē-vīscerō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*viscera*] ‚vyvrci', vykuchati; bás. rozsápati: *ut evisceratus latere penderes C*; *columbam pedibus eviscerat* (*accipiter*) *V.*

ēvītābilis, *e*, adj. [*evitare*] uvarovatelný, čemu se lze vyhnouti: *non e. telum O* jemuž nelze uniknouti.

1. ē-vītō, *āre*, *āvī*, *ātum* vyhnouti se, uniknouti něčemu, uchrániti, vyvarovati se něčeho: *meta rotis evitata H* objetý; *hastam evitare O*; metaf. *dolorem, vitia, periculum, casum, insidias, suspiciones, tempestatem*; *imperium e. Cs* vyhýbati se, straniti se.

2. ēvītō, *āre* [*vita*] život bráti: *vidi . . Priamo vi vitam evitari, Ennius.*

Evius viz *Euius.*

ēvocātiō, *ōnis*, *f.* vyvolání (zast. a pozd.); povolání k službě vojenské: *vis decernitur per exercitus, classes, arma, tormenta, evocationes hominum et alias huiusmodi res C.*

ē-vocō, *āre*, *āvī*, *ātum* I a) vyvolávati: *iuvenes duos stare ad ianuam, qui eum magnopere evocarent C* kteří jej naléhavě ven volají; *eum e curia e. L*; *nostros ad pugnam evocare C* vl. ‚z tábora vyvolati'; básn. (*gallus*) *cantibus evocat Auroram O*; *praedae cupiditas multo longius evocabat Cs* sváděla; zvl. α) mrtvé vyvolávati (citovati): *virgā animas Orco evocat V* z podsvětí; *proavos sepulcris O* z hrobů; β) bohy vyvolávati, vybízeti, aby obležené město opustili: *ignari . . alios deos votis ex urbe sua evocatos novas sedes spectare L*; *unum . . deorum non evocatum L* ta věc, že se nedal odvolati; b) přen. vyvolati = způsobiti: *misericordia nullius oratione evocata C*; *probitas praemiis evocata C*; *tacitas cogitationes in medium L*; *alqm in laetitiam L* u někoho veselí vzbuditi, *ad spem e. alqm L* v někom naději vzbuditi; II term. techn. a) ve voj. povolati, k službě vojenské vyzvati: *magnam partem oppidanorum ad bellum Cs*; *equites ex municipiis Cs*; *cum ad arma consules evocassent C*; *viros fortes nominatim evocare Cs*; *legionem XIII initio tumultūs evocaverat Cs*; *legiones ex hibernis Cs.* Odtud **ēvocātī**, *ōrum*, *m.* [řec. *ἀνάκλητοι*] vysloužilí vojáci, kteří v čas nebezpečí jako dobrovolníci k službě voj. byli povoláváni, mající zvláštní výhody; b) v právn.: *testes huc evocare C* předvolati; o úřa-

dech: *eos homines consulum litteris evocandos curavit C*; *Pericles . . Romam evocatus est C*; *evocat ad se senatum Cs, principes Galliae Cs, magistratus C, senatores Cs*; **III** v rozšíř. význ.: vůbec povolati, zavolati, pozvati někoho k sobě: *Tiribazus Cononem evocavit N*; *mercatores undique e. Cs*; *eum ad colloquium L.*

evoe viz *euoe.*

ē-volō, *āre*, *āvī*, *ātum* vyletěti odněkud, z něčeho **1)** pův.: **a)** *aquila ex quercu evolavit C*; *madidis Notus evolat alis O*; **b)** o směru do výše: vzletěti: *levis pennis sic evolat ales O*; **2)** přen. **a)** o rychlém pohybu: vylítnouti, vypadnouti, vyřítiti se, vyraziti: *exanimatus evolat e senatu C*; *ex omnibus partibus silvae evolaverunt Cs*; *id quod intus est, impune evolare potest C*; *rus ex urbe e. C* výletu činiti; **b)** o směru vzhůru: *illos dolent evolasse C* že tak rychle se povznesli; *sic evolavit oratio, ut eius . . vestigia . . vix viderim C* povznesla se; **c)** ujíti, uniknouti: *evolarat e conspectu quadriremis C*; *ex flamma sociorum C*; *cum ex istorum insidiis evolem C*; *e corporis vinculis C*; *ex vestra severitate C*; *e poena C.*

ēvolūtiō, *ōnis*, *f.* vl. ‚rozvinutí' papyrového svitku, čtení: *poëtarum C.*

ē-volvō, *ēre*, *volvī*, *volūtum* **1) a)** pův. vyvaliti, vykuliti: *si prolapsus est, insurgere haud licitum*: *per humum evolvuntur T* válejí se po zemi ven; odvaliti, svaliti: *conatur iactas evolvere silvas O* se sebe s.; do konce dovinouti: *sorores debuerant fusos evoluisse* (= *evolvisse*) *meos O* dopřísti; *funum ex tugurriis evolutum Cu* jenž se vyvalil; **b)** zvl. o vodě: vyvaliti, vylévati: *fretum fluctus in litus evolvit Cu* valí; *Araxes aquas in Medum evolvit Cu*; refl.: *in mare se Xanthus evolvit V* se valí; přen. vyvaliti se, uniknouti z něčeho: *hac re se omni turba evolvit T*; dostati se, proniknouti někam: *ad aures militum ea dicta evolvebantur L*; vytlačiti, vypuditi někoho z něčeho: *evolutus sede patria rebusque summis T*; *illos ex praeda L*; **2) a)** rozvinouti, rozbaliti: *evolvit vestes matrona O*; *anguis evolvitur L* rozvinuje se; zvl. *librum*: *evolve diligenter eius librum, qui est de animo C* rozvinuj = čti (poněvadž závitek se musil zároveň rozvinovati a čísti, při čemž se hned zase svinovala část přečtená); *poetas e. C*; *si fastos velis evolvere mundi H*; *in evolvenda antiquitate operam insumere T* studium starověku; **b)** přen. rozvinouti něco před zrakem duševním, představiti, vylíčiti, vyložiti, vypravovati: *neque evolvere exitum possum C*; *naturam rerum omnium C*; *oras belli V* vyličte začátek a konec války; *fatorum arcana V*; *quae postquam evolvit O*; *complicatam notionem evolvere C* složitý pojem objasniti, vysvětliti; *seriem fati O* vylíčiti, znázorniti; *gelidis haec evolvisse sub antris V* ‚přemítati', rozmysliti, rozvážiti.

ē-vomō, *ere*, *uī*, *itum* vyvrhnouti, vydáviti, zvrátiti: *conchis se solere compiere easque, cum stomachi calore concoxerit, evomere C*; *nisus evomentis adiuvare T*; metaf. *mare evomit arenam Cu*; *Cacus faucibus . . fumum evomit V* chrlí, soptí; *devoratā pecuniā evomere non poteras C* zpět vydáviti; *urbs tantam pestem evomit C* chrlí; *in me absentem orationem ex ore impurissimo evomuit C* vysoptil.

ē-vulgō, *āre*, *āvī*, *ātum* do lidu ‚rozšířiti', známým učiniti, uveřejniti: *civile ius repositum in penetralibus pontificum evulgavit L*; *quod Octaviae iniurias evulgaret T* na veřejnost vynášeti; *sic evulgari iussit T* veřejně vyhlásiti dal; přen. *arcanum e. T.* vyzraditi; *pudorem e. T* studu se vzdáti.

ēvulsiō, *ōnis*, *f.* vytržení, trhání: *qui primus . . dentis evulsionem invenit C.*

ex viz *e.*

ex-acerbō, *āre*, *āvī*, *ātum* roztrpčiti, rozjitřiti: *hostes contumeliis L*; *irā exacerbantur animi L*; *odium exacerbatum L* nejtrpčí nenávist.

exāctiō, *ōnis*, *f.* [*exigere*] **1)** vypuzení, vyhnání: *regum C*; **2)** vymáhání, požadování, vybírání: *pecuniae C*, *frumenti et tributi T*; *acerbissima capitum atque ostiorum C* daně z hlav a dveří; *quadragesima . . et quae alia exactionibus illicitis nomina (sunt) T* daně, dávky.

exāctor, *ōris, m.* [*exigere*] **1)** vypuditel: *regum L*; **2)** výběrčí, dozorce daní: *erat provincia . . differta exactoribus C*; obr. *exactor promissorum L* vymahatel slibů; **3)** *e. supplicii L* vykonavatel trestu; *ipse imperator et exactor circumibat L* jakožto vykonavatel svých vlastních rozkazů.

exāctus, *a, um* [vl. part. perf. od *exigere*], do konce, úplně provedený; přesný, pečlivý: *difficile est, quot ceciderint, exacto numero affirmare L*; *morum fabraeve exactior artis O.*

ex-acuō, *ere, acuī, acūtum* **1)** vybrousiti, zašpičatiti **a)** pův.: *vallos furcasque bicornes V* koly; *spiculaque exacuunt (apes) rostris aptantque lacertos V* brousí, přiostřují; *dentesque Sabellicus exacuit sus V*; **b)** přen.: *aciem oculorum, visum O* zbystřiti; *nisi mucronem aliquem tribunicium exacuisset in nos C* t. j. našel tribuna, jenž by dýku nabrousil = nastavil proti nám; **2)** pobídnouti, popohnati, popíchnouti, podnítiti, podrážditi: *sapor exacuit palatum O* dráždí, budí chut; *regem exacuit adversus Romanos N*; *animos in bella versibus H.*

ex-adversum a ex-adversus 1) jako adv. naproti *Pl., Terent.*; **2)** předl. s acc. naproti, proti: *ara consecrata est exadversus eum locum C*; *exadversum Athenas classem constituerunt N.*

exaedificātiō, *ōnis, f.* vybudování, stavba: *ipsa autem exaedificatio posita est in rebus et verbis C.*

ex-aedificō, *āre, āvī, ātum* vybudovati, vystavěti **a)** vl. *oppidum sua pecunia Cs*; *domos et villas S*; *navem, Capitolium, hunc mundum C*; *templa deum L*; **b)** metaf. *exaedificatur id opus, quod instituisti C.*

exaequātiō, *ōnis, f.* vyrovnání, rovné postavení, rovnost: *hanc ipsam exaequationem non fero L.*

ex-aequō, *āre, āvī, ātum* **1)** přech. úplně vyrovnati něco něčemu, s něčím, stejným učiniti jako jiné **a)** pův. absol. *exaequare planitiem, Vitruv.*; **b)** přen.: *primum quod facta dictis exaequanda sunt S* skutky slovem vystihnouti; *quo militibus exaequato periculo animus amplior esset S* rovnost nebezpečí; *uti militibus exaequatus cum imperatore labor . . esset S*; *iste, qui omnia iura pretio exaequasset C* = *omnium rerum discrimen pecunia sustulisset*; zvl. refl. *se e.* a med. *exaequari: qui cum plures erant, paucis nobis exaequari non poterant C* vyrovnati se; *ii, qui sunt . . superiores, exaequare se cum inferioribus debent C* pokládati se za rovny; **2)** nepřech. vyrovnati se: *ut longitudo aut plenitudo harum multitudinem alterius assequatur et exaequet C*; *exaequet tetricas licet illa Sabinas O.*

exaeresimus, *a, um* [ἐξαιρέσιμος], vyňatelný', přestupný: *dies C* dni, které Římané vypouštěli, aby uvedli v souhlas rok měsíční a sluneční.

ex-aestuō, *āre, āvī, ātum* vzedmouti se, vzkypěti, rozbouřiti se **1)** pův. o vodě: *exaestuat fretum, mare, ima unda V*; o výbuchu sopečném: *Aetna . . fundo exaestuat imo V*; **2)** přen.: *mens exaestuat irā V*; *dolor O*; *laesus ignis O* = *amor.*

exaggerātiō, *ōnis, f.* jen obr. povznesení: *amplitudinem animi et quasi exaggerationem C.*

ex-aggerō, *āre, āvī, ātum* **1)** jako hráz naházeti, vystavěti, z něčeho hráz udělati: *planitiem aggesta humo Cu*; *spatium maris e. Cu* hrází vyplniti; metaf. vysoko nahromaditi, vyvýšiti, povznésti, zvelebiti: *deorum benignitate auctae exaggerataeque fortunae C*; *e. rem familiarem C*; *animus excelsus et virtutibus exaggeratus C* povznesený; **2)** zveličovati, přeháněti: *sextulam suam nimium exaggeravit C*; *beneficium Plancii verbis exaggero C* s pochvalou vynáším; *Xenocrates exaggerans virtutem C* zveličující.

ex-agitātor, *ōris, m.* hánce, tupič: *omnium rhetorum C.*

ex-agitō, *āre, āvī, ātum* **1)** vyplašiti, vyhnati (z doupěte): *lepus hic aliis exagitatus erit O* jako přísloví: pro někoho jiného zajíce plašiti = sám o něj přijíti; **2)** přen. pronásledovati, honiti, štvát, znepokojovati, týrati, trápiti: *exagitati bello Cs*; *exagitatus a tota Graecia N* vyštván; *at omnes di exagitent me, si . . .*

II = *perduint*; *exagitant et Lar et turba Diania fures O*; zvl. slovy napadati, stíhati atd.: *causam senatus exagitatam contionibus improborum C*; *exagitabantur eius fraudes C*; *inventi sunt, qui hanc dicendi exercitationem exagitarent C* prudce napadali; *hi omnes convicio consulis correpti exagitabantur Cs*; *reprehendit* (*in Demosthene*) *Aeschines quaedam et exagitat C* kárá a vytýká; **3)** popuzovati, podněcovati, rozčilovati: *coepere senatum criminando plebem exagitare S*; *praeterea seditiosi magistratus volgum exagitare S*; *vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam T*; i v dobrém sm.: *philosophorum disputationibus et exagitatus maxime orator est et adiutus*; naop. *senatus volgi rumoribus exagitatus S* jsa stále rozčilován.

ex-albēscō, *ere* [inchoat.] zbělati, zblednouti: *in me ipso saepissime experior, ut exalbescam in principiis dicendi C*; *si qui tremerent et exalbescerent C.*

exāmen, *āminis*, *n.* [*exigo*] **1) a)** vylétající houf, roj; *apum* (*apium L*) *examina fingunt favos C*; *apium examinibus . .* (*res rusticae luctae sunt*) *C*; *cuius in iuba examen apium consederat C*; *nec non et apes examina condunt V*; *e. vesparum L*, *locustarum L*; **b)** hejno, houf, dav, zástup, sbor: *aeratas acies examine tanto misceri putet V*; *qui sibi fidet, dux regit examen H*; *iuvenum recens e. H*; *servorum e. C*; *iuvat videre vernas, ditis examen domus H* roj to zámožného domu; **2)** zkouška *legumque* (*senes*) *examina servant O*; meton. jazýček na váze: *Juppiter duas aequato examine lances sustinet V* postaviv rovně jazýček.

exāminō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*examen*] **1)** zkoušeti, zkoumati: *male verum examinat . . corruptus iudex H*; *diligenter verborum omnium pondera C*; **2)** odvažovati: *utuntur talcis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo Cs*; (*aër*) *tamquam paribus examinatus ponderibus C* v rovnováze se udržeti.

exanclō viz *exantlō*.

exanimātiō, *ōnis*, *f.* [*exanimare*] pozbytí dechu, meton. úžas, zděšení, úzkost, sklíčenost: *exanimatio est metus subsequens et quasi comes pavoris C*; *ne in exanimationes incidamus C.*

ex-ānimis, *e*, adj., řidč. **ex-ānimus**, *a*, *um* [*anima*] **1)** bez dechu, bez sebe, zděšen: *exanimis metu H*; *audiit exanimis trepidoque exterrita cursu ruit V*; *exanimes vice unius L* polomrtvé, ve smrtelné úzkosti; **2)** bezduchý, neživý, mrtvý: *decidit exanimis vitamque reliquit in astris V*; *corpore tu exanimi crudelia lumina pascas O*; *artus O*; *ut exanimem labentem ex equo Scipionem vidit L* an bezduch klesá; *iuvenis exanimus V*; *convulsos laniatosque et partim exanimos T.*

exanimō, *āre*, *āvī*, *ātum* **a)** dechu zbaviti, vysk. se jen v pass. býti bez dechu: *fore, ut cursu milites exanimarentur Cs*; *milites cursu exanimati Cs* nemohouce dechu popadnouti; *Troïa Achilles exanimata sequens . . agmina V*; přenes. omámiti, děsiti, smyslu zbaviti: *metus ceteros exanimat Cu*; *adulescentulus initio accusationis exanimatus sum C*; *te metus iudiciorum atque legum exanimat C*; *sedebat exanimatus C*; *Milo nulla conscientia exanimatus C*; *me exanimant et interïmunt hae voces Milonis*; *exanimat* (*poëtam*) *lentus spectator H* rovnováhy zbavuje (z konceptu přivádí) chladnost obecenstva; **b)** život vzíti někomu, života zbaviti někoho, usmrtiti: *exanimatus concidit Cs* mrtev; *taxo se exanimavit Cs* = otrávil; *cur me querelis exanimas tuis? H* ničíš, trápíš; *multo sanguine effuso exanimati Cu*; *circumventi flamma exanimantur homines Cs*; *exanimarentur prius quam victos se faterentur C* nechávali se usmrtiti, ducha vypouštěli.

exantlō, *āre*, *āvī*, *ātum* [ἄντλος voda na spodku lodním, ἀντλεῖν vodu z lodi čerpati] přetvořeno v **exanclō** vyčerpávati [synon. *exhaurire*] až na dno vyprázdniti, vypíti *Pl.*, *Ennius*; přenes. vytrpěti, až dokonce snésti: *Herculis laborem C*; *cum exantlavisset omnes labores C.*

ex-ārdēscō, *ere*, *ārsī*, *ārsum* [inchoat. od *ardēre*] vzplanouti, zapáliti se **1)** vl. *materies facilis ad exardescendum C*; *ex-*

arsit sidere limus O vzplanulo, rozpálilo se; 2) přen. a) o duševním stavu: vzplanouti, roznítiti se: *multo gravius hoc dolore exarsit Cs*; *homo exarsit iracundiā C*; *Alecto dictis exarsit in iras V*; *in seditionem L* býti stržen; b) o věcech: vzplanouti, rozpáliti se: *exarsit subito bellum C*; *novum atque atrox proelium L*; *exarsit seditio T*; *admirabilis quaedam benevolentiae magnitudo C*; *amor, amicitia, ira C*; *tanta ista importunitas inauditi sceleris C*; *ambitio L*; *dolor Alcidae V*, *violentia Turni V*; *iracundia exercitus in eum T*; *tota Italia libertatis desiderio exarsit C.*

ex-ārēscō, *ere*, *exāruī*, — [inchoat.] úplně vyschnouti, uschnouti: a) přív. *vestimenta*, *frumentum*; *fontes Cs*, *amnes C*, *lacrimae C*; b) přen. zaniknouti, vymizeti: *flos veteris ubertatis C*; (*opinio*) *vetustate exaruit C*; *vides exaruisse veterem urbanitatem C.*

ex-armō, *āre*, *āvī*, *ātum* odzbrojiti: *interim exarmat cohortes T.*

ex-arō, *āre*, *āvī*, *ātum* 1) vyorati, vykopati: *multa in eo loco sepulcra . . exarata sunt C*; *quis credat exaratum esse deum? C*; *puerum C*; přen.: oráním vyzískati, vytěžiti: *quantum frumenti exararant C*; *plus quam X medimna ex iugero exarabant C*; 2) zorati, rozorati, rozbrázditi, *iugerum vocant, quod iuncti boves uno die exarare possint, Varro*; přenes. *senectus frontem rugis exarat H*; o psací tabulce: vyrýti = napsati, poznamenati: *hoc litterularum exaravi C*; *novum prooemium C*; *ad fratrem scriptas exarat ille notas O.*

ex-asperō, *āre*, *āvī*, *ātum* 1) drsným, nerovným učiniti, pass. drsným se státi, zdrsněti, zčeřiti se: *mare fluctibus L*; *fretum ventorum rabies exasperat O*, *exasperato mari L* rozvlněné; 2) přen. ve sm. duševním: a) drsným učiniti, zdivočiti: *tot malis durati exasperatique L*; b) popuditi, rozhořčiti: *Ligures e. L*; *criminibus eius animum e. L*, *animos L.*

ex-auctōrō, *āre*, *āvī*, *ātum* ze služby vojenské propustiti: *postero die exauctoratos milites dimisit L*; *milites immemores sacramenti se . . . exauctorant L* propustí se sami, vystoupí ze služby. Obyč. jako opak čestného ‚*missio*‘: *missionem dari vicena stipendia meritis*, *exauctorari qui sena dena fecissent T* vytříditi; *praetorianos nuper exauctoratos insectatus T.*

ex-audiō, *īre*, *īvī* (*iī*), *ītum* 1) jasně, zřetelně slyšeti: *increpans voce, ut hostes exaudirent L* že jasně slyšeti mohli; *ut omnes exaudire possint C*; *haec dixerat vix proximis exaudientibus Cu*; *multa, quae nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati C*; *ut exaudiri possit foris N*; v seslab. význ. = *audire* slyšeti: *quod imperator, omnes exaudiunt Cu*; *fingere cinctutis non exaudita Cethegis H* jichž neslýchali; někdy pozorně poslouchati: *monitor non exauditus H* jemuž sluchu nedopřáno; 2) (prosby, přání) vyslyšeti: *miserere precesque supplices exaudi O*; *eorum preces et vota exaudiens C*; *nulli exaudita deorum vota V* jimž od žádného boha sluchu nebylo dopřáno.

ex-augurātiō, *ōnis*, *f.* zrušené posvěcení, odsvěcení: *sacellorum L.*

ex-augurō, *āre*, *āvī*, *ātum* posvěcení zrušiti, odsvětiti: *fana sacellaque L.*

ex-caecō, *āre*, *āvī*, *ātum* (úplně) oslepiti, zaslepiti: *num ergo is excaecat nos aut orbat sensibus? C*; básn. zacpati, ucpati: *limus venas excaecat in undis O*; (místo čtení „*flumina excaecata*“ *O* jest jiné „*exsiccata*“).

excandēscentia, *ae*, *f.* prchlivost, popudlivost: *ex. est ira nascens et modo existens, quae θύμωσις Graece dicitur C.*

ex-candēsco, *ere*, *canduī*, — [inchoat.] rozžhaviti se, rozpáliti se, přen. vzplanouti (o vášních): *ira excanduit fortuito C.*

ex-cantō, *āre*, *āvī*, *ātum* ‚vyzpívati, vyčarovati‘, kouzelným říkadlem vyvolati: *sidera excantata voce Thessalā H.*

ex-carnificō, *āre*, *āvī*, *ātum* k smrti umučiti, popraviti: *Anaxarchum C.*

ex-cavō, *āre*, *āvī*, *ātum* vyhloubiti, vydlabati: *trulla ex una gemma excavata C.*

ex-cēdō, *ere*, *cessī*, *cessum* I. nepřech. a) ob. vyjíti, odejíti, vzdáliti se, vystěhovati se: *non modo . . ex pugna . . excedendi . . facultas dabatur Cs*; *ex proe-*

lio, ex via, ex civitate, ex finibus Cs. S pouh. abl.: *excedere urbe, finibus, regione, terra, patria; Crotone excessum est L; pugna, proelio Cs V; excedit caelo V* s nebe sestoupila. Absol. *abiit, excessit, evasit, erupit C; metu excesserant L; mecum excedentem tenuit non Ilia tellus V* o vystěhování se. Kam? *Ex his tenebris in lucem illam C; agro hostium in Boeotiam L; donec excederet ad deos Cu;* **b)** přenes. **α)** *vitā excedens multa providit C; qui e vita excesserint C; pridie quam excessit e vita C* den před svou smrtí; *excedat e vita C.* Též absol.: *simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem T* že zemřel; **β)** o věcech: *reverentia excessit animis Cu, mentes ex corpore excedunt C* vymizeti, vytratiti se; *res excessit e memoria L; cura ex corde; cupiditatum dominatus C;* **c)** zvl. **α)** vystupovati, vyčnívati, vybočovati z mezí, míry: *omnes partes sic collocatae sunt, ut nulla excederet extra C; rupes quattuor stadia in altitudinem excedit Cu;* **β)** přenes. *tantum ea clades excessit T* tak vynikla; *L; libertas L;* zvl. o věku: překročiti něco; vyjíti z něj. věku: *ut primum ex pueris excessit Archias C.* Na ot. kam? do čeho? *pugna ad Trebiam in annum Flaminii non potest excessisse L* připadnouti, padnouti do roku konsulátu Flaminiova; *insequentia excedunt in eum annum, qui L* spadá do roku; *paulum e. ad enarrandum L* odbočiti; *eo laudis excedere T* až takového stupně slávy dosíci; *res excessit in certamen L* přešla v..; **II** přech. opustiti něco, odejíti odněkud: *factum est senatus consultum, ut urbem excederent Volsci L; curiam e. L;* metaf. přestoupiti něco, převyšovati něco, vystoupiti z něčeho: *summam octoginta milium L; flumen crepidinis fastigium excedit Cu; modum e. LCu; fastigium equestre T* hodnost jezdeckou.

excellēns, *entis,* adj. (vl. part. praes.), **excellenter,** adv. [*excellere*] vynikající **a)** vysoký; **b)** přenes. výtečný, výborný, znamenitý: *Galba fuit inter tot aequales unus e. C; cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis V; res excellenter gestae C, excellenter pronuntiare N se excellentius gerere studuerunt C; eo proelio excellentissimam virtutem Crastini fuisse Cs.* Čím? v čem? *excellens omni genere laudis C; homo cum ingenio, tum doctrina e. C.*

excellentia, *ae, f.* vyvýšenost, výtečnost, znamenitost (synon. *praestantia, magnitudo*) **a)** konkr.: *Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege C;* **b)** abstr. přen. přednost, výtečnost: *Homerum propter excellentiam* (= κατ' ἐξοχήν) *commune nomen poëtarum efficit suum C* bývá ‚po výtce' nazýván básníkem; *animi e. et magnitudo C; e. animantium reliquarum* (gen. obj.) *C* vyvýšenost, vynikající postavení nad ostatní: *hominis C.*

ex-cellō, *ere,* —, — [v. *celsus*] vyniknati, předčiti nad něco, převyšovati něco, vyznamenávati se něčím: *tantum excellere ceteris C; qui dignitate principibus excellit C, excellebat Aristides abstinentiā N; cum in omni genere artium Pompeius excellat C; quasdam forma excellentes deferebant L* obzvláště krásné postavy; *inter quos posset excellere C; praeter ceteros C; super ceteros e. L;* absol. *me electurum ea, quae maxime excellerent C.* Pozd. vedl. tvar **excelleō,** *ēre, excelluī: qui sapientiā excellet Cu.*

excelsē, adv. vysoko, do výšky; obyč. přenes. vznešeně, povýšeně: *excelsius magnificentiusque et dicet et sentiet C.*

excelsus, *a, um* **a)** [*excello*] vyvýšený, vysoko strmící, vysoký: *editus atque e. locus C; Diana posita in excelsa basi C; mons e. Cs; vertex montis V; cornu excelsius Cs; aves excelsae* vysoko létající *C.* Subst. **excelsum,** *ī, n.* vysoké místo, výšina: *Iovis simulacrum in excelso collocare C; pastor ab excelso dixit O;* **b)** přenes. **α)** vznešený, povznesený, vynikající: *in hanc excelsissimam sedem dignitatis C; magnus et e. homo C; animus ex. et magnificus C; species magnae excelsaeque gloriae T;* **β)** subst. isol. *cuius opes in excelso sunt S* na výši stojí; *in excelso aetatem agere S* ve vysokém postavení; *excelsa et alta sperare iubet L* ve vynikající a vysoké postavení; *excelsa spectare L* vysokých hodností se domáhati.

excelsitās, *ātis*, *f.* vznešenost: *animi C.*

exceptiō, *ōnis*, *f.* [*excipere*] výjimka, omezení a) ob. *sunt in tota lege exceptiones duae C*; *voluntatum sine ulla exceptione communitas C* beze vší výjimky; *recte sine exceptione dixeram C*; *unus imperitat, nullis iam exceptionibus T* bez všelikých omezení; b) zvl. v právn.: soudní námitka, ohrazení, protest (obžalovaného vzhledem k žalobci): *ut illi unde peteretur . . exceptio daretur C* aby bylo povoleno; *de exceptione et formula T.*

exceptō, *āre* [freq. od *excipere*] zachycovati, chytati, chápati, pozdvihovati: *singulos exceptans in murum extulit Cs*; *ore exceptant auras V* lapati, vdechovati.

ex-cernō, *ere*, *crēvī*, *crētum* vytříditi, vyloučiti: *ex captivorum numero excretos Saguntinos in patriam remisit L*; *excretos prohibent a matribus haedos V* odstavené; *omnem forensem turbam excretam in quattuor tribūs coniecit L.*

excerpō, *ere*, *cerpsī*, *cerptum* [*carpere*] ‚vytrhávati', vyjímati, vybírati a) přív. *excerpens semina pomis H* jádra; b) přen. α) vybírati; zvl. písemné výpisky, výtahy činiti, ‚excerpovati': *ex malis minima eligere et excerpere ex his ipsis, si quid inest boni C*; *nomina ex tabulis e. L* vypisovati; *quod quisque (scriptor) commodissime praecipere videbatur, excerpsimus C*; β) pryč vzíti, vyloučiti: *eo de numero quoque est excerpendum C*; *ego me illorum, dederim quibus esse počtis, excerpam numero H.*

excēssus, *ūs*, *m.* [*excedere*], ‚vyjití', jen přen. a) odchod ze života: *vitae, e vita C*; i absol.: *post obitum vel potius excessum Romuli C*; pozd. beze všeho přídavku: smrt: *ab excessu divi Augusti T*; *excessu principis laeti T*; b) vybočení, odbočka: (*Cicero*) *lentus est in principiis, longus in parrationibus, otiosus circa excessus T* zdlouhavý, nudný v odbočkách.

excetra, *ae*, *f.* zmije, jedovatý had: *haec dextra Lernam tactra mactatā excetrā placavit C*; *illius excetrae delenimentis imbutum . . nullam deorum verecundiam habere L* (metaf. = svárlivá žena, dračice).

excidium, *iī*, *n.* [*excĭdere*] a) úplné zapadnutí, západ: *solis e. Prudent.*; b) přen. pád, vyvrácení, zánik, záhuba, zničení, zkáza: *Troiae V*; *orta seditio prope urbi excidio fuit T*; *excidio urbis magnum terrorem ceteris inicere L*; *venire excidio Lybiae V*; i o jiných předmětech: *e. gentis, legionum T*; *meorum V*; c) konkr. zříceniny: *per eversae fumantia Troiae excidia obtestor V.*

1. ex-cidō, *ere*, *cidī*, — [*cadere*] 1. a) vypadnouti, spadnouti: *nefarii gladii de manibus crudelissimis C*; *quotiens excidit (sica) casu aliquo et elapsa est! C*; *nullo cogente sagitta excidit V.* S dat. komu? *incautis pastoribus excidit ignis V*; *Canidiae dentes excidere videres H* (falešné zuby); *si qui nummi isti excidēre C*; *at illi et mens et quod opus fabrilis dextra tenebat, excidit O.* Odkud? *Palinurus exciderat puppi V*; *excidit arce deus O*; *de manibus, a digitis O.* Kam? *elephanti excidunt in flumen L*; *excidat ante pedes tuos lingua O*; zvl. *vox . . per auras excidit V* spadl = dolů zavzněl; *ut cuiusque sors exciderat L* (tot. z urny) padl; *quod nomen sorte excidit L* vyšlo; *excidit illa metu O* padla (omdlevši) strachem; b) metaf. vyklouznouti, uniknouti (mimovolně): *quod verbum tibi non excidit fortuito C*; *ex isto ore religionis verbum excidere potest? C*; *vox excidit ore V*; *in libello, qui me imprudente et invito excidit C*; *tantumque nefas* (slovo rouhavé) *patris excidit ore? V.* 2) zaniknouti, zajíti, zmizeti, vytratiti se (zvl. z paměti, mysli atp.): a) absol. *color excidit O*; *sol excidisse mihi e mundo videtur C* zdá se mi, že zcela zmizelo; *vera virtus cum semel excidit H*; *spes, luctus O*; b) Odkud? Komu? *mihi ista exciderant C* vypadlo z paměti; *animo, pectore O*; *Carthaginem atque Hannibalem excidisse de memoria L*; *pacis mentio ex omnium animis L.* Podmět vyjádřen acc. c. inf.: *e. scripsisse me in libro priore C*; větou s ut: *exc., ut peterem iuvenes quoque protinus annos O* zapomněla jsem žádati; *necdum causae irarum exciderant animo V* nebyly zapo-

menuty; *excidit mihi nomen tuum O* zapomněl jsem; brachylogicky: *in vitium libertas excidit H* = poklesla, upadla v.., zvrhla se; **3)** *excidere ex alqa re* nebo *alqa re*: něčeho pozbýti, něčím se minouti, o něco přijíti, o něco býti připraven (dle řec. ἐκπίπτειν ἔκ τινος): *se excidisse regno Cu*; *quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis O* přece podnik jehož se minul, byl veliký.

2. ex-cīdō, *ere, cīdī, cīsum* [*caedere*] **a)** vytesati, vysekati, otesati: *lapides e terra C* lámati; *excisā trabe bipenni V* (ze zdiva) vylomiti; *portas e. C*; *excisa est arbor, non evulsa C*; *excisae arbores C* poražené; *columnas rupibus e. V* ze skal vylámané; vyřezati, obřezati: *Galli se excidēre O*; **b)** vysekati a tím: vyhloubiti, vydlabati: *saxum .. penitus excisum C*; *latus rupis in antrum V* v jeskyni; zvl. *excisa pelta O* s obou stran vyseknutý (o štítě amazonek); přen. **c)** vysekati a tím: zničiti, zkaziti, vypleniti, vyhladiti, vymýtiti, vyvrátiti: *qui monumenta publica .. qui domos inimicorum excidit C*; *Carthaginem exciderunt C*; *Numantiam C, Troiam V, urbem CV, murum H.* o abstraktech: *illud tempus .. ex animo excidere C* vymazati; *causas bellorum T*; *vitium irae H*: *multorum status T* blahobyt.

ex-cieō, *ēre*, *cīvī*, *citum* (arch. *ec-ci ō, ēre*, zřídka *ex-ciō, īre*, 1.pf. *excībant L*; part. pf. *excitus*, zřídka *excītus*) (pohybováním) vyrušiti z dosavadního stavu **1)** vyburcovati, vyplašiti, vyděsiti **a)** ob.: *Thyias commotis excita sacris V* vyděšena; *Euander concursu pastorum excitus L* z domu vyváben. Odkud? *forte suem latebris vestigia certa secuti excivere canes O*; *ventos furentes Aeoliā excitos V*; *indignitas rei magis quam periculum consulem alterum ab urbe excivit L*; *Cyclopes e silvis V*; *somno, ex somno excitus* ze spánku probuzen, vyburcován, procitnuv; též samotné: *anserum clangore excitus Manlius L* probuzen; **b)** zvl. zavolati, povolati k sobě, dáti přivésti, vyvolati (z hrobu), vyzvati, pozvati, zavolati na pomoc: *Urgulaniam domo principis excire ausus erat T* dáti předvolati; *saepe animas imis excire sepulcris V* an vyvolával; *principibus coloniae Romam excitis L*; *huc Magonem fratrem excivit N*; *auxilia e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit segniter T*; *Britanni omnium civitatum vires exciverant T*; *non homines modo, sed etiam deos e. L* na pomoc volati; *mercede exciti L* pomocné sbory námezdné; *Antiochum in Graeciam L* přiměti ke vpádu do Řecka; *reges bello V* vyzvati; **2)** přen. **a)** s předm. vnějším: popuditi, podrážditi, rozčiliti: *conscientia mentem excitam vastabat S*; *iuventus largitionibus excita S*; *hostem ad dimicandum e. L*; *excivit ea caedes Bructeros T* rozčilila, v r. uvedla; *e. alqm ad cupiditatem discendi L* vznítiti v někom touhu po učení; *pulsu pedum excita tellus V* rozechvěná; **b)** nějaký stav způsobiti, vzbuditi, vyvolati: *paenitentiam solitudo exciebat Cu*; *tumultum L, terrorem L, molem V* bouři.

ex-cipiō, *ere*, *cēpī*, *ceptum* [*capere*] **I a)** z něčeho ven bráti, vybírati, chytati: *classis, quae exciperet natantes N* jež mělo chytati (a tím zachraňovati) plovoucí troseč níky; *illum clipeum excipiam sorti V* vyberu z losování; *quos e mari propter vim tempestatis excipere non potuissent C* zachrániti; *nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum T* není výběru, nic není vyňato; **b)** metaf. něco vyjímati, výjimku činiti s něčím: *neminem excipio C*; *hosce ego homines excipio et secerno libenter C*; *de antiquis praeter Xenophanem neminem C*; *unam iracundiam C*; s násl. ut, ne: *cum nominatim lex exciperet, ut ad templum .. capere liceret C* výjimku připouštěti; *Pompeius excipitur, ne decemvir fieri possit C*; *neque Camertinum exceptum esse, quominus C*; *excepto, quod non simul esses H* s tou jedinou výminkou, že; *exceptis, Crasse, vobis duobus C* vás dva vyjímaje; *exceptā sapientiā C*; *virtute excepta nihil amicitiā praestabilius C*; zvl. jmenovitě vytýkati, vymíniti, vyhraditi něco: *Tauromenitanis exceptum est foedere, ‚ne navem dare debeant' C*; *lege exceptum C*; *neque praeterea quicquam*

excepit C nevyhradil, nevymínil si; *legibus exceptum est, de quibus causis .. non liceat C*; II a) α) zachycovati (co padá), podpírati, opírati: *Pallas ruentem excipit V*; *amicum labentem excepit C* (do náručí) zachytil; *se in pedes L*; *pedibus Cu* na nohou se udržeti, na nohy se postaviti; *clipeo caput e. Cu* opříti o štít; *exceptum poplitibus corpus Cu* o kolena opřené; *sanguinem paterā C* zachytiti; *filiorum extremum spiritum ore exc. C*; *imbrem L*; *tela clipeo Cu*; *tela omnia unus excipit C* = byl terčem všech střel. o ranách zvl. dostati, utržiti: *ictus H, vulnera C* = býti raněn; *cicatrices adverso corpore exceptae C* na prsou zasazené, utržené; β) zachycovati (co se proti nám žene), odolati něčemu, vydržeti něco: *latitantem fruticeto aprum H* nechati naběhnouti; *caprum insidiis V*; *missum ab Antonio ad eum cum litteris C*; *porticus excipit arcton H* zachycuje vítr severní = jest obráceno na sever; *eae sublicae vim fluminis excipiebant Cs*; *impetum hostium excipere* útoku nepřátel odolati; podobně: *tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis V* vydrž útok; *vim improborum excepi C* jsem snesl; *excipere quamvis fortunam C*; básn. *Aeneas Sucronem excipit in latus V* zachytí jeho výpad tak, že jej raní do boku; *aves excipere Cu* v letu zasáhnouti; γ) chytati, pochytati, *multos ex fuga dispersos Cs*, *servos in pabulatione Cs*; *quidam saucii excepti erant Cu*; *bestias Cs*; metaf. zachytiti, pochytiti smysly, zvěděti, vyslechnouti, zaslechnouti: *sermonem eorum e servis unus excepit L*; *qui rumores Africanos exciperent C*; *casus futuros V*; *nihil citius excipitur C*; *motus excepit V* zvěděla o..; *furtivas notas O*; *vestigia Cu*; b) přenes. něco přejmouti, na se vzíti, podjíti se něčeho, podstoupiti něco: *equus regem excipiebat Cu* nechal vsednouti; *exceptus tergo V*; *iugum e. Cu*; *labores magnos C*; *pericula C*; *illa onera .. excepit unus C*; *quaestionis pondus T*; *cognitionem e. T* vyšetřování převzíti; *inimicitias Cu*; III přijmouti, pohostinnu přijmouti, uvítati, pohostiti: *Mithridatem Tigranes C*; *hunc virum C*; *pro fortuna quisque apparatis epulis excipit T*; *eiectum excipere V*; *excipitur comiter C*; *epulis, hospitio C* pohoštěn, častován; *excipitur ab omnibus .. clamore C* uvítán. o projevech jiných: *plausu excipere V*; *oratio summa militum alacritate excepta est Cu* byla přijata; *vox assensu populi excepta L*; *sententiam gravius excipere T* pojmouti. Obrazně též o místě: *ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi excipiat V* = ač jim samým propůjčen krátký cíl věku; *excepere eos castra Cu* poskytl jim útulku. Metaf. též: *excepit eum bellum L* válka jej zaujala, zabavila; IV a) něco převzíti, v něčem pokračovati, něco dále vésti: *inde Romulus .. excipiet gentem V*; *hunc Labienus excepit Cs* v řeči pokračoval; absol. *tum sic excepit Juno V* jala se (po něm) mluviti; *tristem hiemem pestilens aestas L* vystřídalo; *ut primis deturbatis integri pugnam excipiant L*; *memoriam illius viri excipient anni consequentes C* dále budou pěstovati; b) zvl. po něčem následovati, pojiti se k něčemu: *utrimque clamore sublato rursus ex vallo clamor Cs* odpovídal; *orationem Tullii exceperunt preces multitudinis*; absol. *excipiunt loca montuosa Cs* následují; *regio deserta excipit Cu*; *turbulentior annus excepit L* následoval.

excīsiō, *ōnis*, *f.* [*excīdo*] zničení: *tectorum C*, *urbium C*.

excitātus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *excito*] rozčilený, prudký, živý; ostrý, pronikavý: *acuto et excitato sono C*; *excitatior crebriorque ab hoste sublatus* (sc. *clamor*) *L*.

ex-citō, *āre*, *āvī*, *ātum* I a) vyplašiti, vyhnati, vyburcovati: *feras excitare et agitare C* plašiti a štváti; *nuntio excitatus LCu*; *conscientiā sceleris excitatus C*; zvl. α) ze spánku budit, burcovati: *quaeso, ne me e somno excitetis C*; *somno L de somno C*; *sopitum regem excitare Cu*; *ut ne canes quidem .. excitarent L*; *acceleremus, ait, vigiles simul excitat V*; básn. *sopitas ignibus aras excitat V* vzbudí, rozdmýchá dřímající oheň na oltáři; *tanti flagitii memoriam C* znova oživiti; β) vyvolati

někoho, zvl. vojsko do zbraně, duchy zemřelých: *ut senatus omnibus ex agris cives .. excitaret C*; *excitarem negotiatores C*; *neque excitatur classico miles H* není burcován, volán znamením; *triarios excitare L* kázati povstati; *patrem eius dicendo a mortuis excitasses C*; *cives paene ex Acheronte excitatos C*; *coniuratos etiam ab inferis excitandos putat C*; o obžalovaném, svědku atp. předvolati: *qui in causa peroranda non dubitavit excitare reum consularem C*; *haud sum ignarus, consules, ignominiae, non honoris causa me primum excitatum L* (vyvolán, abych mluvil); *e. testes C*; **b)** přen. něco vyvolati = způsobiti: *discordiam excitare C*, *dolorem*, *fletum C*; *motum in animis*, *spem*, *desiderium Cu* vzbuditi; *plausum*, *risūs*, *fluctus*, *tempestatem C*; **II a)** vyvolati = způsobiti, vyvoditi, vzbuditi: *vapores a sole ex aqua excitati C*; *caligo terrae fervore excitata Cu*; zvl. o stavbách: vzdělati, vystavěti: *monstratas excitat aras V*; *turres ex materia Cs*; *munimenta, molem Cu, sepulcrum C*; o rostlinách: vypěstovati, rostiti: *nova sarmenta C*; **b)** o věcech abstr. a nehmot. *ignem Cs* rozdělati, rozdmychati; *incendium*, *flammam C* založiti, vznítiti; *bellum C*; stavy duševní vzbuditi, podněcovati, rozněcovati: *dolor excitat iras V*; *suspicionem*, *amores*, *C*; *huius libidines excitabantur C*; *invidiam Cu*; *odium in aratores C*; **c)** někoho popuditi, povzbuditi, podrážditi, rozohniti, ponuknouti k něčemu: *ad bellum mobiliter celeriterque excitari Cs*; *ad virtutem*, *ad laetitiam Cs*; *languentem labentemque populum ad decus C*; *ad virtutem Cs*; *in animos viriles V*; *alia te ratio ad spem excitavit C* jiný důvod vzbudil tvou naději; *maxime vestros animos excitare atque inflammare ad persequendi studium debet C*; *gallos alacritate ad canendum C*; zvl. někoho na mysli pokleslého povzbuditi, ducha dodati, vzmužiti: *promissis suis eum excitavit abiectum C*; *me iacentem posse excitari*; *afflictos*, *maestum senem C*.

exclāmātiō, *ōnis*, *f.* **1)** výkřik, zvolání: *acutas vocis exclamationes vitare debemus C*; jakožto figura řečnická: *exclamatio est, quae conficit significationem doloris aut indignationis alicuius per hominis .. compellationem* oslovení; **2)** výrok, sentence: *Epicuri et Metrodori exclamationes adsumere T*; *illa e., ut oratores tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur T*.

ex-clāmō, *āre*, *āvī*, *ātum* **1)** vykřikovati, volati (bez předmětu): *manus illa Clodiana exclamat C*; *in stadio cursores exclamant quam maxime possunt C*; **2)** vyvolávati, volati něco: *itaque mihi licet exclamare, ut ille in Synephebis*: (následuje citát) *C*; *Persius exclamat*: ‚*Per magnos, Brute, deos te oro*‘ *H*; ‚*Quid facis*‘ *exclamat O*; *exclamavisse, ut bono essent animo C* zvolal; *ut equites ex equis desilirent L*; jménem volati, jmenovati: *M. Brutus cruentum pugionem tenens Ciceronem exclamavit C*.

ex-clūdō, *ere*, *sī*, *sum* [*claudere*] **1)** nepustiti někam, nevpustiti, přístupu zabrániti, nepředpustiti: *eicere nos magnum fuit*, *excludere facile C* návrat nedovoliti; *poenas dedit exclusus fore* (přede dveřmi) *C*; *moenibus exclusus V*; *hodie si exclusus fuero, desistam H* nebudu-li předpuštěn; *Gaditani* (*Poenos*) *moenibus excluserunt C*; *me a portu et perfugio C*; **2)** přen. od něčeho vzdalovati někoho, odstraniti, zdržovati, brániti někomu v něčem: *omne discrimen victi et victoris excl. Cu* odstraniti; *qui honore decemviratus excluditur C* jest vylučován; *temporibus excluduntur omnes C* jest bráněno; *matres a conspectu liberum exclusae C*; *spissa ramis laurea fervidos excludet ictus H* odvrátí paprsky sluneční, nepropustí; vyloučiti, vyjmouti: *Crassus tres legatos decernit nec excludit Pompeium C*; *suffragio excludere L* od hlasování vyloučiti; *multorum opes praepotentium excludunt amicitias C* vylučují, činí nemožným; **3)** term. techn. ve vojenství: odříznouti někoho od něčeho, zamezi ti někomu něco: *qui nostros exercitus saepe excluserant C*; *ut reditu in Asiam excluderetur N*; *a re frumentaria e. Romanos Cs*; *maritimā orā hostem Cs*; *diei tempore exclusus oppugnationem differt Cs* ježto mu překážel, vadil; **4)** o mláďatech ptačích: vysedě ti: *pulli*

orti aluntur ab iis, a quibus exclusi fotique sunt C.

excōgitātiō, *ōnis, f.* vymýšlení t. j. myšlením vyhledávání a nalézání něčeho, odt. též vynalézavost: *excogitationem non habent difficilem C* není nesnadno vymysliti; *illa vis, quae investigat occulta, quae inventio atque excogitatio dicitur C.*

excōgitātus, *a, um* [vl. partic. perf. od *excogito*] vybraný, výborný: *o rem excogitatam C.*

ex-cōgitō, *āre, āvī, ātum* vymýšleti, myšlením vyhledávati: bez předm. *homo ad excogitandum acutissimus C*; s předm. *causam nullam excogitare potuit C*; *quid mali aut sceleris fingi aut excogitari potest? C*; účel: *ferreae manus .. tuendis urbibus excogitatae Cs* k ochraně měst; *supplicium in parricidas singulare excogitaverunt C* na otcevrahy; s nepř. ot. *hoc crimen quemadmodum defensurus sit, nemo excogitabit C.*

ex-colō, *ere, coluī, cultum* pečlivě vzdělávati, pěstiti: *exculta regio Cu*; *creditur et lanas excoluisse rudes O* vypěstil; přenes. zušlechtiti, zdokonaliti, zjemniti, vzdělati: *omni vita atque victu excultus atque expolitus C*; *animos doctrina C*; *qui vitam excoluere per artes V*; *protinus excolimur teneri O*; *nihil tam incultum, quod non excolatur oratione C*; *gloriam e. Cu* zvyšovati; *orationem e. T* vyzdobiti; výjim. též = *colere* ctíti: *ut te .. excolat O.*

ex-coquō, *ere, coxī, coctum* ‚vyvařiti', taviti: *arenae in vitrum excoquuntur T* taví se ve sklo; tavením vylučovati: *ignis vitium metallis excoquit O*; *per ignem excoquitur vitium V*; vysoušeti: *memento terram excoquere V.*

ex-cors, *dis,* adj. [*cor*] ‚bez srdce' (srdce u starých = sídlo rozumu), bezhlavý, nerozumný, hloupý: *aliis cor ipsum animus videtur, ex quo excordes C*; *hoc qui non videt, excors est C*; *tune insanus eris, si acceperis? an magis e. reiectā praedā? H.*

excrēmentum, *ī, n.* [*excerno*] výměť, výměsek: *oris T* slina; *ut nulla oris aut narium excrementa viserentur T* aby nebylo viděti jej plíti ani smrkati.

ex-crēscō, *ere, crēvī, crētum* vzrůstati: *in hos artus, in haec corpora excrescunt T* k takové síle údů.

ex-cruciō, *āre, āvī, ātum* [*crux*] mučiti, trápiti, trýzniti **a)** pův.: *igni atque omnibus tormentis Cs*; *servos fame vinculisque Cs*; *ipsos crudeliter excruciatos interfecit Cs* dá zmučiti a popraviti; *hominem ingenuum fumo excruciatum semivivum reliquit C*; *legatum populi Romani consularem vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit C* vazbou, bitím a všelikými mukami na smrt utrápil; **b)** přen. *temeritas et libido et ignavia semper animum excruciant C*; *non loquor plura, ne te quoque excruciem C*; *honore Marii excruciatus S.*

excubiae, *ārum, f.* [*excubare*] ležení venku (mimo dům, mimo tábor); hlídání, hlídka **a)** abstr.: *vigilum canum tristes excubiae H*; básn. *vigilem sacraverat ignem, excubias divum aeternas V* jakožto stráž; *o excubias tuas, o flebiles vigilias! C*; *excubias ubi rex agebat O* = = bdění; **b)** konkr. stráž, mužstvo na stráži: *si excubiae, si vigiliae... armata sunt C*; *apparatu, incessu, excubiis vim principis complecti T*; *per excubias custodum ire O* projíti stráží; *excubias transire T*; *excubiis portas obsidere V.*

excubitor, *ōris, m.* strážce, hlídač: *haec eadem nocte excubitoribus ac firmis praesidiis tenebantur Cs.*

ex-cubō, *āre, cubuī, cubitum* venku ležeti, venku spáti **a)** pův.: *ut urbem et tecta ling terent armati que in agro excubarent C*; *excubui clausam ante domum O*; *in fano somniandi causa excubabant C*; **b)** zvl. o stráži býti na stráži, hlídati: *excubitum in porta cohortes ex legionibus mittere S* na stráž poslati; *duae semper legiones pro castris excubant C*; *cum Caesar ad opus consuetudine sua excubaret Cs* též v noci byl přítomen; odt. = bdíti, přen. pečovati: *consilio quantum potero .. excubabo .. pro vobis C*; básn. *Cupido in puellae genis excubat H* číhá.

ex-cūdō, *ere, cūdī, cūsum* **1)** vykřesati: *ac primum silici scintillam excudit Achates V*; *ignem silicis venis abstrusum e. V*; **2)** tepáním vytvářeti, tepati, kouti: *excudent alii .. aera V* (o práci vypouklé);

ferrum e. Cu kouti; 1 o vosku: *hinc arte recentis excudunt ceras et mella tenacia fingunt V* voštiny vytvářejí; obr. *magna noctium parte unum librum excudit T.*

ex-culcō, *āre, āvī, ātum* [*calcare*] vyšlapati, šlapáním upěchovati: *singuli ab infimo solo pedes terra exculcabantur Cs* prostor vždy po jedné stopě.

ex-currō, *ere, cucurrī, cursum* 1) vybíhati, spěšně vyjíti: *excurrat aliquis, qui hoc tantum mali filio suo nuntiet C; mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent C*; zvl. a) výlet učiniti: *provincia, quo cives facile excurrunt C*; b) výpad učiniti: *in fines Romanos L; omnibus portis e. L*; 2) přen. vybíhati o věcech neživých: *excurrit paeninsula ab intimo sinu L* táhne se, prostírá se; *Sicania tribus excurrit in aequora linguis O* vybíhá; *fons ex summo montis cacumine excurrens Cu* pramenící; zvl. o věcech abstr. vybíhati, odbočovati, řítiti se: *ne oratio excurrat longius C; productiora alia et quasi immoderatius excurrentia C*; obr. *in quo campo excurrere cognoscique virtus posset C* prohánětí se, harcovati.

excursiō, *ōnis, f.* ‚vybíhání', ve voj. výpad, zájezd nepřátelský: *ex oppido excursiones faciebant Cs; castris in propinquo positis . . excursiones invicem fieri L* činili navzájem proti sobě výpady; *una excursio equitatus C*; s tím souvisí význ. vpád: *fines suos ab excursionibus tueri C; via excursionibus barbarorum infesta C*; přen. o řeči *tamquam levis armaturae haec est prima orationis e. C* = výpad lehkooděnců, jimž začínala bitva, proto dále: *nunc comminus agamus* o boji těžkooděnců (nikoli odbočení!). Ve význ. ‚odbočení' teprve u Quintiliana.

excursor, *ōris, m.* [*excurrere*] vyzvědač, náhončí: *Naevius . . istius exc. C.*

excursus, *ūs, m.* (*excurrere*) výpad: *ut primus e. infringeretur Cs; subitis excursibus populari T;* výlet: (*apes*) *excursūs brevis temptant V* odvažují se krátkých výletů.

excūsābilis, *e*, adj. [*excusare*] omluvitelný: *pars delicti O.*

excūsātius, adv. [od pos. *ex ūsātē*] omluveně, s omluvou: *quo excusatius sub exemplo accipiatur T* aby to tím více bylo omluvitelným pokládáno podle jiného případu.

excūsō, *āre, āvī, ātum* [*causa*] 1) a) omlouvati, zbavovati odpovědnosti, ospravedlňovati: *iudices fortasse excusabuntur C; Germanos numquam excusaturos, quod . . . T* nikdy se nezbaví výtky, že . . .; *cura, ut excuser morbi causa C* abych byl omluven; *me vehementer excusatum volo C* chtěl bych býti omluven; *qui se de suo consilio excusarent, quod imperiti bellum fecissent Cs; dixi, cur excusatus abirem H* omluven; *legati, qui se de superioris temporis consilio excusarent Cs* vzhledem k svému odhodlání; *si iudex excusetur Areopagites esse C*; b) uváděti něco na omluvu, vymlouvati se na něco, ospravedlňovati se něčím: *inopiam suam Cs; propinquitatem C; valetudinem L; re magis morbum quam oratione C; ignorationem Cu; laborem H; diversa excusantibus T* rozličné důvody za omluvu uváděli; *tarditatem litterarum C; missos ignes O, dolorem O, reditum T*; 2) svaliti se sebe povinnost něco vykonati = odepříti něco: *at ille reditum Agrippinae excusavit T*; z něčeho se vytáhnouti, něčeho se zbaviti: *cui in universum excusari mallet T* čehož by chtěl vůbec býti sproštěn, ušetřen.

excūsor, *ōris, m.* [*excudo*] kovotepec, kotlář.

excussus, viz *excutio.*

ex-cutiō, *ere, cussī, cussum* [*quatere*] I a) zákl. význ. ‚vytřásati' něco odněkud, střásti něco (= třesením odstraniti); pak odvrci, odhoditi, odraziti, odmrštiti: *iugum e. Cu; taurus excussit cervice securim V* setřásl = odhodil; *bacchatur vates, si pectore possit excussisse deum V* mohla-li by vytřásti z prsou; pass. (*hasta*) *volans clipeo est excussa V* odrazil se o štít; obrazně: *metum de corde e. O.* (jakožto břímě); *Chloë excutitur H* (= jho lásky); *excussis tuis vocibus C; conceptum excute foedus V* střes se sebe jho smlouvy; *Iuno excussa est pectore V* t. j. rada Junonina. b) zvl. o svržení s koně, s vozu, s lodi: shoditi; z rukou něco vyraziti,

vyhoditi, vystřeliti, vymrštiti; pass. spadnouti, vypadnouti: *equus excussit equitem L*; *regem curru excutere Cu* vyklopiti; *aurigam Turni excutit V*; *excutitur magister V* vypadne; *excussum misisset in aequora O* s lodi by mne byl svrhl do moře; *ancora ictu ipso excussa e nave sua L* spadla; *ancoram e. L* kotvu vyhoditi; *procellae excusserunt largum imbrem Cu* (tot. z mraků); obrazně: *Teucros vallo e. V* sehnati; *excutimur cursu V* jsme odraženi z dráhy; *excutior somno V* jsem vytržen ze spaní; anal. i pass. *excussa magistro navis V = privata magistro* (s níž byl kormidelník svržen); *valvarum strepitus excussit utrumque H* vyburcoval; o střelách: *fundis excussi lapides et sagittae Cu* vymrštěné; *excutere tela iubet T* vystřeliti; *tormentis tela Cu*; *tormentis praegraves hastas Cu*; *glandem L*; c) přenes. α) zapuditi, zahnati, odehnati: *excussus patriā V*; *sceptris e. V* = zbaviti vlády; *excussus propriis H* ze svého vlastnictví; *tibi istam verborum iactationem C*; β) vyrvati někomu něco: *hanc opinionem mihimet radicitus C*; *agnam e. ore lupi O*; *omnia ista studia nobis de manibus excutiuntur C*; *quarto excutit amplexus O* vymkne se; vylouditi, vyvolati, způsobiti něco: *hic motus sudorem excutiebat N*; *risum e. H*; II roztřásati, t. j. třesením rozvinovati (hřívu), protřásati (šat); odt. prohledávati, prošťourávati, prozkoumávati: (*leo*) *gaudet comantes excutiens cervice toros V*; *caesariem, pennas e. O*; *brachia O* (= roztahovati); *excusso lacerto O* nataženou paží; *excussos iubet laxare rudentes V* rozvinutá lana; *non excutio te, si quid ferri habuisti C*, neprohledávám tě (t. j. záhyby tvého šatu, zda v nich zbraň není skryta); (*portitores*) *non modo reges, sed etiam imperatores nostros excutiant C*; *excutiemus istorum delicias C*; *explicando excutiendoque verbo C.*

exec- viz *exsec-*

ex-edō, *ere, ēdī, ēsum* a) vyjídati, vyžírati, stráviti (= zničiti): *tute hoc intristi, tibi omne est exedendum Terent.*; *exesis* (*tempore*) *posterioribus partibus versiculorum C*; přen.: *vis aliqua conficiet aut exedet C*; *urbem exedisse nefandis odiis V*; *rem publicam exedere T*; b) hlodati na něčem, rozžírati něco, rozhlodávati, zžírati: *multa in ea regione monumenta vetustas Cu*; *nec ulla tam firma moles est, quam non exedant undae Cu*; zvl. o stavech duševních: *aegritudo exest animum C.* Part. perf. **exēsus**, *a, um* rozežraný, (o hoře) rozeklaný, roklinatý, (o stromu) dutý: *pilum V*, *exesus mons V*, *antra Cyclopum V*, *arbor V.*

exedra, *ae, f.* [ἐξέδρα] krytý výstupek se sedadly u gymnasií řeckých, kde filosofové konávali své rozmluvy, odtud přen. hovorna.

exedrium, *iī, n.* [ἐξέδριον] malá hovorna *C.*

exemplar, *āris, n.* [subst. neutr. od *exemplaris*] 1) obraz, podobenství, ukázka: *verum amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur sui C*; 2) vzor, příklad, ideál: *senator populi Romani, exemplar antiquae religionis C*; *ad exemplar Epicharmi H* dle vzoru; *quid sapientia possit, utile proposuit nobis e. Ulixem H*; — o díle slovesném *vos exemplaria Graeca nocturnā versate manu, versate diurnā H* (spisy řeckých spisovatelů); opis, kopie.

exemplāris, *e*, adj. [*exemplum*] ‚dle vzoru utvořený', opsaný: *Hordeonius exemplares* (sc. *litteras*) *omnium litterarum .. recitavit T*; jako subst. = opis.

exemplum, *ī, n.* [*ex-imere*, **ex-emlum*] ‚věc vybraná' (na zkoušku) 1) ukázka, vzorek: (*purpurae*) *exemplum aliunde rogabo*; *tritici exemplum Cornificius*; *quasi unicum exemplum antiquae probitatis et fidei C*; opis: *pluribus exemplis scripta fuisse reor O*; 2) vzor, vzorný doklad něčeho: *ille vir e. innocentiae C*; *qua in muliere etiam nunc quasi exempli causa vestigia antiqui officii remanent C* jakoby na vzor; *ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt C*; *exemplo nubis aquosae O* dle vzoru = jako; *hoc praeterea addit nullo exemplo C* bez předchozího vzoru; *quo exemplo? C* dle vzoru koho?; *exemplum ab alquo capere L* někoho za vzor si bráti; *se exemplo fecisse, quod fecisset C* dle jiných;

urbis iura et exempla corrumpere C právo a běžnou praxi (proti zákonité platnosti); meton. *tabulae testamenti eodem exemplo Cs* téhož znění, obsahu; 3) příklad: *id ita esse exemplis probari potest C; plus exemplo, quam peccato nocent C* zlým příkladem; zvl. rčení *exempli causā* nebo *gratiā* = na příklad: *quia in alcis libris exempli causa* (jako příklad) *id nomen invenerant C; quod apud vos quasi exempli causa proferre possim C* jakoby pro příklad; *exempli causa paucos nominavi C; satis est unam rem exempli gratia proferre N*; zvl. příklad odstrašující, výstraha: *statuite exemplum, quantae poenae in civitate sint hominibus istius modi comparatae C; severitas exempli C; clades eorum exemplo fuit Cs*; trest: *in eum omnia exempla cruciatusque edere C; meritum novissima exempla Mithridatem T.*

ex-eō, īre, iī (někdy **īvī**), **itum** I nepřech. A. ob. a) odejíti, vyjíti odněkud, místo nějaké opustiti. Absol. *cum Catilinae dies exeundi constituta est C* den odchodu; *non posse exiri Cs* že není možno vyjíti; *te vivum exire passi sunt C.* Odkud? *domo, castris Cs, ex urbe Cs, ex oppido Cs, e finibus suis Cs, e patria C, de balneis C, ab urbe L; victima saeptis V.* Kam? *praedatum L, in provinciam Cs, in alias domos C; ad eos C*; básn. *sacrum exit in Calendas O* připadá na prvního; b) o věcech neživých vyjíti, vyskočiti: *ad istum illos nummos, qui . . ab isto exierant, revertisse C; sors exitura H; cuius nomen exisset C; senatores, qui C. Verre sortiente exirent C* na něž los padl; *urceus exit H* vyjde (= jakožto výsledek práce se objeví); o věcech abstr.: *verbum, oratio C, nihil insolens ex eius ore exiit N* žádné zpupné slovo; *fama exierat N, opinio L, in vulgus exit C* šíří se zpráva, pověst, že . .; *oratio in vulgus exit C* dostává se mezi lid, v obecnou známost přichází; B. významy zvláštní a) ve vojenství: vyjíti, vytáhnouti, dáti se na pochod, na cestu, vyraziti: *cum paludatus exisset C; exire ad pugnam L; de tertia vigilia Cs; ex Italia ad bellum civile C; non posse clam exiri Cs*; b) publ. *e patriciis exire C* vystoupiti; c) *de, e vita exire* zemříti: *prius exire de vita C, e vita tamquam e theatro exire C; memoriā exire L* z paměti vyjíti, vymizeti; *de, e potestate exire C* nebýti sebe mocen, býti bez sebe; *studio gloriae exire C* vzdáti se snahy po slávě; *servitio e. V* ujíti otroctví; *aere alieno e. C* z dluhů se vyprostiti; d) o řekách a vodě: prameniti: *fons solo exit V*; ústiti, vtékati někam: *Nilus exit in mare O*; ze břehů vystoupiti: *amnis exit V*; podobně *sanguis e.* vytéká; e) o rostlinách: klíčiti, vzcházeti, pučeti, vyrůstati: *exit pampinus de stamine O; arbor stirpibus ab imis V*; f) směr vzhůru: vystoupiti: *arbor ad caelum V; auras in aetherias exire V; ubi vites . . exierint* vzepnouti se (úponky), *colles exire videntur O; hic mihi domus exit V* týčí se, činí; g) jakožto konec něčeho: docházeti, vypršeti, uplynouti, skončiti se; *indutiarum dies exierat L; quinto anno exeunte C; censurae dies, stipendii dies L; hieme exeunte S*; II přechod. (básn.) dle analogie *excedere* a) překročiti něco: *Avernas valles O; modum O, lubricum iuventae T*; b) ujíti něčemu, uhnouti se: *vim viribus exit* násilí silou uniká, sílu silou maří; *tela exit V.*

exequiae viz *exsequiae.*

exequor viz *exsequor.*

exerceo, ēre, uī, itum [od *arceo* = zavřena držeti] I pův. ‚z klidu přiváděti', v pohyb uváděti a) ob.: *quemadmodum stans iumentum concalfieri exercerique posset N* v pohyb býti uvedeno; *Macandrus ad mare versus incertas exercet aquas O* vali; odt. *exercita cursu flumina V* = neunavně proudící; zvl. o vodě k proudění přiměti, zčeřiti, zvířiti, vzdouvati; o půdě: orati, vzdělávati: *undas exercet Auster V; solum presso sub vomere V; humum in messem V; paterna rura bobus suis H; pinguia culta V* obstarávati; *arva, metalla, portus T; praedia rustica L; Aegyptum e. T*; b) proháněti, honiti, zaměstnávati něčím někoho, práci dávati: *exercete, viri, tauros V; equos ac quore campi e. V; apes per rura exercet labor V* pohání; *femina . . . famulas*

exercet penso V; *cura salicti exercet rusticum V*; mediálně: *pueri exercentur equis V* prohánějí se, projíždějí se; *Romani in munitionibus exercentur Cs* musí se plahočiti; *apes exercentur agris V* proletují se; *exercent lusibus undas O* rejdí po vlnách; **c)** znepokojovati, sužovati, trápiti, trýzniti: *Venus exercita curis V*; *ambitio animos hominum exercet S*; *sum, non dicam miser, sed exercitus C*; *ergo exercentur poenis V* jsou stíháni tresty; *meos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit C*; *non te nullius exercent numinis irae V* nestíhá tě hněv jen ledajakého božstva; *toto exerceor anno O* trudím se; *nate Iliacis exercite fatis V* (těžce) osudem zkoušený; *labore exercere L* prací sužovati, oddechu nedopřávati, pass. oddechu nemíti; *tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum exercete odiis V* stíhejte nenávistí; **II a)** (nepřetržitou prací) cvičiti; *se e.* neb *exerceri* cvičiti se, zvl. term. techn. ve vojenství: *exercere remiges N*; *iuventutem e. Cs*; *corpus e. S*; *membra e. V*; *ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit C* cvičením přivedla; *exercendae memoriae gratia C*; *linguas litibus e. O*; *dum armis exercetur C*; *exercendi causa pueros producere L*, aby se cvičili; *se e. genere pugnae Cs* v tomto druhu boje; *in hoc solo se exercuit C*; *se e. in curriculo*; *in venando C*; *animi autem exercendo levantur C* (= *se ex.* arch. a vulg.) cvikem; přenes. *in stadio laudis C*; *in quo genere belli illum non exercuit fortuna populi Romani? C* (vl. nedal příležitost se vycvičiti); *quam quisque norit artem, in hac se exerceat C*; **b)** provozovati, konati něco, zabývati se něčím, s něčím zacházeti, pěstovati něco: *iurgia, discordia, simultates cum hostibus S*; *medicinam C*; *quaestionem inter sicarios C*; *imperia V*; *pacem et hymenaeos V* slaviti; *quam scit, exerceat artem H*; *regnum e. L, imperium Cu* vlásti; *labores V* konati; *leges e. T* zákony vykonávati, zákonům průchod dávati; *facundiam T* pěstovati; *metalla auri atque argenti L* hornictví provozovati; *armorum officinas T* vésti továrnu na zbraně; *quorum magnae res aguntur in vestris vectigalibus exercendis occupatae C* ve správě; *iudicium e. C* soud konati; *cognitiones e. L* vyšetřování konati; *victoriam nobilitatis e. S* z vítězství těžiti; *inimicitias e. C* zášti chovati; *victoriam in captis e. L* na zajatcích uplatniti; *in alqo suam vim e. N* ukázati; *diem e. V* konati svou práci denní; *ferrum e. V* zacházeti s .., zpracovati; *antiquas telas e. O* dále přísti; *arma contra patriam T* pozdvihnouti; *non volui in cassum tuos exercere labores V* nechtěla jsem nadarmo prací tvých užiti.

exercitātiō, *onis*, *f.* [*exercitare*] **1)** vytrvalé, opětovné cvičení, cvik: *ut exercitatione ludoque campestri uteremur C* vytrvalý tělocvik a hry na poli Martově; *cotidiana e. dicendi C*; *magnum opus est egetque exercitatione non parva C*; **2)** výcvik, obratnost: *Germanos incredibili .. ex. in armis esse Cs*; *superiorum pugnarum e. C* výcvik nabytý v dřívějších bitvách; *propter exercitationem usumque dicendi C* obratnost řečnická; *usu forensi atque exercitatione tiro C*; *hic exercitationem virtutis perdidit C* pozbyl možnosti zdatnost svou prokázati; **3)** stálé zaměstnávání se něčím, provozování něčeho: *stuprorum et scelerum exercitatione assuefactus C.*

exercitātus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *exercitāre*] **1)** vycvičený v něčem, vyškolený, zdatný: *exercitatissimum habere exercitum C*; *homines in armis e. Cs*; *lictores ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi C*; *an sum rudis in re publica? quis exercitatior? C* kdo je zkušenější?; **2)** znepokojovaný, trápený, těžce zkoušený: *illi miseri glebis subigendis exercitati C*; *exercitatae noto Syrtes H*; *curis de salute patriae agitatus et e. animus C*; *non sane alias exercitatior magisque in ambiguo Britannia fuit T*; *exercitata bellis regio Hirt.*

exercitium, *iī*, *n.* [*exerceo*] cvičení. *exercitio equitum interesse T.*

exercitō, *āre*, *āvī*, *ātum* [freq. od *exercēre*] opětovně, vytrvale cvičiti: *corpus atque ingenium quisque exercitabat S.*

1. exercitus, *a, um* [vl. part. perf. od *exerceo*] obyč. ve význ. trápený, sužovaný, znepokojovaný; prací, námahou zabavený, námahou zmožený: *curis exercita corpora somnus occupat O* zmožená; *exercito corpore fessus in lecto quiescebat S* námahou tělesnou unaven; *quid magis sollicitum, magis exercitum dici potest? C* namáhavý, obtížný; *finem tam exercitae militiae orabant T*; *his laboribus exercitā plebe L* an lid pro tyto práce neměl oddechu.

2. exercitus, *ūs, m.* [*exercco*] pův. cvičení *Pl*; **1)** meton. mužstvo vycvičené, vojsko **a)** ob.: *exercitus Cn. Pompei hiemavit in Gallia C*; *victor exercitus C* vítězné vojsko; *exercitus tiro L* vojsko z nováčků; *e. pedester N* pěší vojsko, pěchota; *equitum e. V* jízda; v plur. *Pannonici exercitus T* sbory vojenské; spojeno se slovesy: *parare S, comparare C, conscribere C* sebrati; *conflare C* sehnati; *facere, confícere C*; *contrahere Cs, cogere Cs*; *ducere S, traducere Cs, scribere L*; **b)** zvl. na rozdíl od vojska námořního = vojsko suchozemské: *cum classe et exercitu L*; na rozdíl od jízdy = pěchota: *exercitum castris continuit, equestri proelio cotidie contendit CsL*; **2)** přenes. četa, tlupa, houf, hejno: *domus est oppugnata exercitu Clodiano C*; *exercitus perditorum civium C*; *corvorum e. V*; *Phorci e.* = mořské zvířectvo; vojenské shromáždění národa: *concilia populi, exercitus vocati L.*

exhaeresimus viz *exaeresimus.*

exhālātiō, *ōnis, f.* [*exhalo*] vypařování: *terrae C.*

ex-hālō, *āre āvī, ātum* vypařovati, vydechovati, vydávati ze sebe: *terra exhalat nubulam VO*; *spiramenta* (*Aetnae*) *flammam exhalantia*; obr. *crapulam ex. C* opici nechati se vypařiti, vystřízlivěti; *exhalandi vini causā declamitare C* aby vystřízlivěl; zvl. *vitam V, animam O* život, duši vydechnouti; *ubi mors deprenderat exhalantes O* posledně vydechující = skonávající.

ex-hauriō, *īre, hausī, haustum* vyčerpávati **I** pův. **a)** o tekutinách: vyčerpati, vyprázdniti a tím odklízeti: *sentinam C*, obr. *sentinam rei publicae ex urbe e. C*; o věcech netekutých: *terram manibus Cs* vybírati a vyhazovati; *humum ligonibus e. H* vykopávati; **b)** vyčerpáváním vyprázdniti: *fons exhaustus Hirt.*; *exhaustas fossas cloacasque L* vybrané; *exhausto . . poculo C* vypiv číši; *exhaustum uber V* vydojené; *in nuptiis tantum vini exhauseras C* jsi vypil; *aerarium C*; *omnem pecuniam ex aerario C* vybrati; obr. *plebem impensis L* vyždímati; *tecta e. L* vydrancovati; *provincias, reges, socios e. C* vyssáti; *exhaustus magnificentia operum L* vydav se z peněz nádhernou stavbou; *apes e. V* med vybrati; *urbs exhausta funeribus L* vylidněné; **II** přen. **a)** pryč vzíti, odníti, odstraniti (synon. *exstinguere, delere*): *tibi istum dolorem universum C*; *aliquam partem ex tuis laudibus C*; *vis ingens aeris alieni exhausta L* uplacena; *ruborem e. O*; *vitam sibi manu e. C* vzíti si život; *non minus exhausto, quod superabit, erit O* = *quam quod exhaustum erit*, zbytek nebude menší než to, co se vezme; **b)** až do konce něco snésti, vytrpěti, přestáti; dokonati: *labores, pericula L*; *bella V*; *belli molem Cu, dura et aspera belli L*; *omnibus casibus exhausti V* utrápeni; *poenarum satis exhaustum V* pomsta dostatečně vykonána; *laboris numquam exhausti satis est V* práce nemožno nikdy dosti vykonati. Part. perf. **exhaustus** prázdný: *pharetra O*; *aerarium C*; vysílený: *corpus Cu.*

exhedra, exhedrium viz *exedra, exedrium.*

ex-hērēdō, *āre, āvī, ātum* vyděditi: *exheredare pater filium cogitabat C*; *veritus est, ne exheredaretur C.*

ex-hērēs, *ēdis* [*heres*] vyděděnec: *paternorum bonorum C.*

ex-hibeō, *ēre, uī, itum* [*habeo*] **1)** podati, opatřiti, vydati, přivésti: *exhibe librarium illud legum C* knihovnu zákonů; *custodes misit, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur C* aby mu vše bylo . . vydáno; *servum statim exhiberi iubet C*; zvl. jako term techn. v soudnictví: *exhibeas nobis Verrucium C* zavolej, přiveď; *fratres saltem exhibe C, testem Cu*; (*exhibere est in publicum pro-*

ducere et videndi tangendique hominis facultatem praebere Dig.); *veritatem e. Cu* vypátrati; *exhibe liberam contionem Arqis L* zařiď; *non exhibiti tori O* nedovolený poměr; **2)** přen. **a)** ukázati, dáti viděti, dáti poznati: *tres tibi se nudas deae O*; *dea formam removit anilem Palladaque exhibuit O* a objevila se, dala se poznati jako P.; *dempta corona exhibuit praesignia tempora cornu O* ukázal; *linguam paternam e. O* prozraditi (zlý) jazyk otcovský; *ore sonos exh. O* zvuky z úst vydávati; **b)** prokazovati, na jevo dávati: *fidem regi Cu*; *quid me putas populo nostro exhibiturum? C*; *promissa exhibent fidem O* sliby se splňují; **c)** něco způsobiti, připraviti, vykonati: *molestiam alci C*; *negotium alci C* obtíž; *viam tutam e.* (= *praebere*) *O* bezpečnou učiniti, zabezpečiti.

ex-hilarō, *āre, āvī, ātum* rozveseliti, zpříjemniti: *servitutem nostram C.*

ex-horrēscō, *ere, horruī*, — inchoat. úžasem ztuhnouti, zkoprněti: *exhorruit aequoris instar O*; *vultus amicos exhorruit V* zděsil se tváře; *metu exhorrescere C* ze strachu.

exhortātiō, *ōnis, f.* povzbuzení, pobídnutí: *quae tua exhortatione excepi C*; *strepere cuncta .. exhortatione mutua T* vzájemným pokřikem povzbuzujícím; plur. *exhortationes et preces miscebat T* slova povzbuzující.

ex-hortor, *ārī, ātus sum* dep. povzbuzovati, pobízeti, vybízeti, vyzvati: *Rutuli sese exhortantur in arma V*; *trepidos cives in hostem O*; *clamore .. exhortantur equos V*; *cur non tauros exhortor in illum? O* nepoštvu. s násl. ut: *Maternum exh. est, ut studium suum ad causas agendas converteret T.*

exibeō viz *exhibeo.*

ex-igō, *ere, ēgī, āctum* **I a)** vyhnati, vypuditi, zahnati: *lupos fames exegit V* vyhnal; *post reges exactos C* po vypuzení králů; *Tarquinius exactus est C*; *reges ex civitate C*; *claves ademit: exegit* (sc. *domo*) *C*; *pulsum hostem e campo e. L.* zahnati; básn. *Hebrus exigit aquas O* vylévá (do moře); *non .. vis exiget otium H* nezapudí mír; **b)** zvl. o zbrani: prohnati, protknouti něco něčím: *validum ensem per medium iuvenem V*; *non circumspectis exactum viribus ensem fregit O* zlomil meč vražený; *ensem per costas e. V*; *ferrum per ilia VO*; o obili a plodinách: vyvážeti: *mercari, quae invehuntur et agrorum exigere fructus L*; **II a)** (něco vyháněti pro sebe), dobývati, vybírati, vymáhati: peniac *acerbissime e. pecunias imperatas Cs, pecunias a civitatibus pro frumento C*; *quaternos denarios in singulas vini amphoras C*; *nummos C, talenta Cu, portorium C, vectigalia Cs*; *tributa, pensionem C*; jiné věci: *frumentum a civitatibus C*; *numerum tritici C*; lidi: *obsides ab Apolloniatibus Cs*; *pedites, obsides a civitatibus Cs*; *in nautis remigibusque exigendis C* shledávati; obr.: *e. supplicium de alqo O* prováděti trest; *de vulnere poenas exigit alma Venus O* pokutu vymáhá; *huic poenas exigit ira O* od něho; **b)** požadovati, vyžadovati, žádati: *alqd ab alqo, ex alqo, ut* i absol.; **c)** zvl. odpovědi na svědku ap. vyžadovati, vyšetřiti něco, vyšetřováním zjistiti a dále vůbec něco vyšetřiti, vyzvěděti: *a teste veritatem e. C*; *a singulis iusiurandum Cu*; *exactum est a Labeone, cur .. T*; *exacta referre V* = *explorata* věci vypátrané, vyšetřené; **d)** term. techn. o censorském dozoru na stavby: *aedes privatas velut publicum opus exigere L* na stavbu domů soukromých dozírati jako ..; *omnia sarta tecta exigere CL* vyšetřovati, jsou-li budovy dobře stavěny a kryty = stav budov; *viam tensarum e. C*; ob. *exigere plagas T* ošetřovati rány; **e)** vyměřovati něco dle něčeho, něčím (srv. ἄγειν) *ad perpendiculum columnas e. C* odměřovati olovnicí; pak přen. *nolite ad vestra instituta e. ea, quae Lacedaemone fiunt L*, měřítko přikládati z ..; *opus ad vires suas O* zkoumati, odvažovati; **III a)** dokončiti, provésti: *exegi monumentum aere perennius H* vybudovati; *iamque opus exegi, quod .. O*; *his demum exactis V*; **b)** o čase: naplniti, skončiti, zvl. život skončiti: *mediam dies exegerat horam O*; *perque hiemes spatiis exegit annum O* způsobil, že rok uplýval

= rozdělil rok na . .; *dies exactus erat O*; *tertia vigilia exacta C* po uplynutí . .; *temporibus exactis C*; *aestatibus tribus exactis V*, *ante exactam hiemem Cs* před koncem zimy; zvl. o životě: *ut omnis annos exigat V* aby . . až do konce prožila; *in silvis aevum e. V*; *exacta sua aetate S* na sklonku jeho života; *homo exactae aetatis L* = vysokého věku; *carmina Livi videri exactis minimum distantia miror H* = *perfectis* minulosti; **c)** přen. stanoviti, ustanoviti, určiti (‚vyjednati'): *tempus secum ipse modumque (moriendi) exigit V*; *non habet exactum, quid agat O* jistě neví; *non satis exactum est, utrum . . an C* není zjištěno; *haec exigentes hostes oppressere L* na tom se ustanovujíce.

exiguē, adv. [*exiguus*] málo, nepatrně, skrovně: *frumentum se exigue dierum triginta habere Cs* s nouzí, sotva; *cum de duabus primis celeriter exigueque dixisses C* povrchně, sotva dostatečně; *epistula e. scripta C.*

exiguitās, *ātis, f.* skromnost, malý rozměr: *pellis Cs*, *castrorum Cs*; o čase: krátkost: *temporis Cs*; *copiarum e. Cs* nepatrný počet.

exiguus, *a, um* [od *exigere* = přesně vyměřuji] **a)** ‚přesně vyměřený', těsný, úzký: *toga H*; **b)** malých rozměrů, malý, omezený: *castra Cs*, *civitas Cs*, *urbs*, *sedes V*, *pars terrae C*; *locus*, *pars montis V*; *mus V*; *e. corpus H*; *cor bovis C*; *femur H* hubený; **c)** při pojmech hromadných: kvantitou, počtem malý, počtem nepatrný: *copiae amicorum C*; *numerus oratorum C*; *pulvis H*, *cinis O* hrstka; *census H*; *exigua pars populi C*; **d)** časem nepatrný, krátký: *exigua pars aestatis Cs*, *tempus C*, *pars unius anni C*, *exiguum vitae curriculum C*, *e. nox V*; **e)** jakosti neb účinnosti nepatrný, skrovný, chatrný, slabý: *quod ingenium sentio quam sit exiguum C* jehož chatrnost; *exigua significatio tuae erga me voluntatis C*; *facultates Cs*, *exigua laus proponitur C*; *vires*, *ignis*, *vox V*. Sub t. **exiguum,** *ī, n.* nepatrné množství, kapka, hrstka: *aquae O* krůpěj; *tritici Cu* hrstka; *exiguum campi L* malý kousek; *e. contingis amanti O* chvilečky dopřáváš.

exīlis, *e,* adv. **exīliter** [srov. *exiguus*] **a)** hubený, slaboučký, suchý: *iecur horridum et exile C*; *quid solum tam exile est, quod aratro praestringi non possit? C*; *bovis cor C*; *exile femur H*; *exilis cruribus V*; *membra*, *digiti O*; **b)** přen. chudičký, nuzný: *domus Plutonia H*; *exigue et exiliter disputare* (= *leviter*, *ieiune*) *C* suše; *annales sane exiliter scripti C*; *genus sermonis . . exile, acidum, concisum ac minutum C* suchopárný.

exīlitās, *ātis, f.* [*exilis*] hubenost, chudost, slabost, chatrnost, opak *ubertas*: *ubertatem in dicendo et copiam ab exilitate discernere C* od suchopárnosti; *inde erat illa e., quam ille de industria consequebatur C.*

exilium viz *exsilium.*

ex im viz *ex-imō.*

eximiē, adv. [*eximius*] výborně, obzvláště, nadmíru: *diligere C*; *ornatum templum L.*

eximius, *a, um* [od *eximere*] **1)** vybraný, vyňatý: *neque esset veri simile te illi unum eximium, cui consuleret, fuisse C*; *tu unus eximius es, in quo hoc praecipuum et singulare valeat L*; **2)** výborný, výtečný, znamenitý, neobyčejný: *mulier facie eximia C*, *pulchritudo eximia C*, *belli*, *virtutis gloria C*, *laus C*, *Pompei singularis eximiaque virtus C*; *eximii praestanti corpore tauri V.*

ex-imō, *ere, ēmī, emptum* [od *emere*, srv. *demo*, *adimo*] **a)** pryč bráti, vybrati, vynímati něco odněkud, z něčeho, i jakožto výjimku: *diem ex mense C*; *quid te exempta levat spinis de pluribus una? H* vyňatý, vytržený; *rem acervo O*; *ex anno mensem*; *ne tu ex reis eximerere C* z počtu obžalovaných; *nomen Roscii de tabulis C* = vyškrtnouti; *eum memori aevo ex. V* z paměti potomstva vymazati; *hominibus se eximit C* odlučuje se, straní; *Phraaten numero beatorum eximit virtus H* vynímá; *Leucada Acarnanum consilio L*; *nulli eximentur C* nikdo nebude vyňat; zvl. *diem dicendo eximere C*, *res eximit diem L* zabírá, vyplňuje den; **b)** něco odstraniti, něčeho zbaviti, něco odníti: *postquam exempta fames epulis V* když hlad utišen; *hic dies*

vere mihi festus atras eximet curas H zbaví mne; *illud, quod me angebat, non eximis C; onus sollicitis animis H; ex rerum natura benevolentiae coniunctionem C; dubitationem Cu, religionem L;* c) v y p r o s t i t i, vybaviti, v y s v o b o d i t i někoho z něčeho: *servitio Cu, servitute L, obsidione L, crimine L, ex laqueis legis C; ex servitute L, ex culpa C, agrum de vectigalibus; morti T; quas mors odio et gratiae exemit T; noxae L; supplicio magis quam crimini Cu; poena O; rem miraculo e. L* zbaviti nadpřirozenosti.

exin viz *ex-inde.*

ex-inānīō, *īre, īvī, ītum* zcela vyprázdniti: *navem C;* přen. vydrancovati, ze všeho obrati: *Verres domos exinanisse .. dicitur C; civitates Cs, agros C; regibus atque omnibus gentibus exinanitis C.*

ex-inde (odlt. synkop. **exin**) a (bez enkl. *-de*) **ex-im** (srov. *inter-im*) [*-im* acc. k *is*] a) místně: o d t u d: *exin Cappadociam petivit* (tot. z Kommageny) *T;* b) časově: n a t o, p o t o m (= *deinde*): *exin laeti Capitolium scandunt L; praetores exinde facti L; exin filium eius esse mortuum C; exinde per amplum mittimur Elysium V; ad Mundam exinde castra Punica mota L;* c) při výčtu jako pokračování: d á l e, dále pak: *exin bella viro memorat V; Suillio corruptionem militum, exin adulterium Poppaeae, ac postremum mollitiam corporis obiectante T.*

exīstimātiō, *ōnis f.* [*existimo*] a) akt. m í n ě n í, ú s u d e k, víra: *nec illum ante tibi satis facere, quam tu omnium existimationi satis fecisses C* všeobecnému mínění zadost učiniti; *in hoc genere facilior est e. quam reprehensio C* snáze jest utvořiti si úsudek než výtku činiti; *tacita ex. C* úsudek mlčky pronášený; *re et existimatione iam .. condemnato C* jenž vskutku a na základě mínění (obecného) již byl odsouzen; *existimatio communis omnibus est L* jest všeobecné mínění; *non militis de imperatore ex. esse L* nepřísluší posuzovati; *hominum n. omnium e.* veřejné mínění; b) pass. v á ž n o s t, d o b r á p o v ě s t: *iudicia summae existimationis C* největší vážnosti požívající; *homo sine honore, sine existimatione, sine censu C; illudere viri optimi existimationi C; nullum detrimentum existimationis fecit N* neutrpěl úhony svého dobrého jména.

exīstimātor, *ōris, m.* [*existimare*] p o s u z o v a t e l: *iniustus e. rerum C; stultus alieni artificii C; e. metuendus C; te habeo aequissimum existimatorem et iudicem C* za nejnestrannějšího k r i t i k a a soudce.

exīstimō (*exīstumō*), *āre, āvī, ātum* [od *aestimo*] a) přív. o udávání ceny mincí: c e n i t i, o c e ň o v a t i, pak přen. ob.: *minas tuas, quanti volet, existimabit C; eius vita tanti existimata est C; utcumque haec existimata erunt L;* b) p o k l á d a t i, m í t i někoho za něco, pass. býti pokládán, jmín něčím, nějakým; α) vazba dvou acc.: *illum hominem eruditum et perfectum existimabant C; eunt .. cetera vana existimaturi L* jsouce odhodláni ostatní věci pokládati za ..; *eum, qui hoc facit, avarum possumus e. C; me tui similem existimasti N;* β) vazba dvou nomin.: *qui amicissimus nostrorum hominum existimatus est C; qui et domi suae cum primis honestus existimatus est C* byl v obzvláštní vážnosti; γ) s gen. qualit.: *eae leges debent populi Romani existimari C* za vyšlé od nár. ř.; *ut optimarum partium existimaretur N* že byl pokládán za stoupence šlechty; δ) s abl. qualit.: *eum summā pudicitiā existimari C* za člověka nejvýš počestného; ε) s inf. předm. *maximum existimans quaestum memorem cognosci N;* ζ) in s abl.: *socii in hostium numero existimati C;* c) ú s u d e k s i u t v o ř i t i, rozhodnouti o něčem, p o s u z o v a t i něco: *existimare facilius possunt, qui affuerunt C; exstant orationes, ex quibus existimari de ingeniis eorum potest C; ex eventu de eius consilio C; bene (male) de alqo existimare C* s o u d i t i o někom dobře (špatně); *nunc vos existumate, facta an dicta pluris sint S; bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Romanus et ceteros dicere existimavit C* u z n a l, že; d) s o u d i t i, m y s l i t i, m í n i t i, d o m n í v a t i s e, býti mínění nějakého: α) s adverb.: *ego sic existimo C; an vos aliter existimabitis? C;* β) s acc. zájm.: *id quod omnes*

semper existimaverunt C; γ) s acc. s inf.: *quemquam Rulli similem futurum C*; *plus quemquam a se ipso quam me a te amari C*; δ) nom. s inf. *disciplina in Britannia reperta esse existimatur Cs* jest všeobecné mínění, domněnka, že . .; do češtiny lze leckdy přeložiti slůvkem asi: *quo tandem igitur animo esse existimatis eos? C* jakého asi (dle vašeho mínění) jsou . .; *tum facilius statuetis, quid fieri existimetis C* co se asi děje; někdy i slůvkem prý: *qui vivere existimantur Cs* kteří prý jsou na živu.

exīstumō, exīstumātiō viz *existimo, existimatio.*

exitiābilis, *e,* adj. [*exitium*] neštěstí, záhubu přinášející, záhubný, zhoubný: *telum, morbus, tyrannus*; *e. animus in suos T eventus L* nešťastný; *proelium iis e. T* nešťastná pro ně bitva.

exitiālis, *e,* adj. [*exitium*] zhoubný, v záhubu vedoucí: *donum exitiale Minervae V*; *scelus V*; nešťastný: *perditae civitates hos solent exitus exitiales habere C.*

exitiōsus, *a, um* [*exitium*] v záhubu vedoucí, zhoubu přinášející, zhoubný, neblahý: *prodigia C* zlověstný; *coniuratio C; caedem fieri senatus rei publicae exitiosum fuisset T* velikým neštěstím; komp. *Otho rei publicae exitiosior T.*

exitium, *ī̆,* *n.* [od *exire*] jen metaf. zajití, zánik, zkáza, zničení, zahynutí, euf. smrt: *de huius urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitant C; ego omnibus meis exitio fuero H; Iugurthae exitium adesse S* konec; *exitio est avidum mare nautis H; Scipio natus ad exitium Carthaginis C;* básn. *exitium Troiae Achilles* = zhoubce; *nunc mihi exitium infelix (est) V* nyní mi neštěstí (pravým) neštěstím (opak *salus*); plur. *extremi exitiorum solent esse exitus C* poslední události zániku; *id querebatur caput esse exitiorum omnium C; haec res suprema manebat exitiis positura modum V.*

exitus, *ūs,* *m.* [od *exire*] 1) východ, vyjití, vycházka (po příp. možnost vyjití): *omni exitu et pabulatione interclusi Cs; per horum corpora salutem sibi atque exitum pariebant Cs; singulorum hominum occultos exitus asservent Cs; ne inclusis exitus ab urbe esset L*; 2) východ (jakožto místo, kudy se vychází): *cum angusto portarum exitu se ipsi premerent Cs; septem exitus e domo fecerat L*; 3) konec, zakončení něčeho; výsledek, cíl: *ita magnarum initia rerum celerem et facilem exitum habuerunt Cs*; *nunquam ad exitum perveniri potest C*; *disceptatio sine exitu fuit L* bezvýsledný; *ex. consilii C* výsledek; o konci slova: *verba, quae casus habent in exitu similes C*; o řeči: *e. fuit orationis sibi nullam cum his amicitiam esse posse Cs*; *huius orationis difficilius est exitum quam principium invenire C*; *adducta ad exitum quaestio est C* skončena; o čase: *exitum diei exspectare C*; *superioris anni L*; *in exitu iam annus erat L* (blížil se ke konci); absol. *hinc omne principium, huc refer exitum H*; zvl. však 4) konec života, smrt, zánik: *exitus C. Caesaris C*; *Romulum natura ad humanum exitum abripuit C*; i plur. *boni, fatales exitus C*; o věcech neživých: *civitatum exitus exitiales C* poslední události záhubu působící.

ex-lēx, *exlēgis,* adj. [*lex*] mimozákonný, mimo zákon stojící: *an populum lege teneri, te unum exlegem esse? C*; *non quod illi exlegem esse Sullam putarent C* že stojí mimo zákon; *spectator potus et exlex H.*

exodium, *ī̆ī̆,* *n.* [ἐξόδιον, demin. od ἔξοδος] v klass. lat. jen ve význ. dohra, závěrečný kus připojovaný k atellanám: *iuventus . . inter se more antiquo ridicula intexta versibus iactitare coepit, quae exodia postea appellata consertaque fabellis Atellanis* (abl.) *sunt L.*

ex-olēscō, *ere, olēvī, olētum* [inchoat. od *exolere*] 1. vyrůsti, dospěti, v tomto význ. jen v part. perf. *exoletus* jinoch dospělý spec. nemravný; 2) přen. odrůsti, sestárnouti, zajíti, zaniknouti, vymizeti, z užívání vyjíti, zastarati: *patris favor L*; *rumor T*; *exoleta vetustate annalium exempla L, exoletum vetustate odium L*; *antiquitus instituta exolescunt T*; *exolescunt . . amictus T* vycházejí z mody; *disciplina, dolor T, memoria Cu.*

ex-onerō, *āre, āvī, ātum* [*onus*] a) břemene zbaviti, náklad složiti: *plenas exonerare colos O* vypřísti; *multitu-*

dinem in proximas terras exoneratam T (obtížný) nd .. vyklizený; *pars laborum exoneratur T* jest sňata; b) přenes. břemene zbaviti, poleviti, ulehčiti: *conscientiam suam Cu*; *exonera civitatem vano forsitan metu L*; *parte curae exonerarunt senatum consulis litterae*; *animum sollicitudine Cu*; *civitatem metu L.*

ex-optō, *āre, āvī, ātum* vyžadovati si, dožadovati se, touženě si přáti, toužiti po něčem, snažně si žádati něčeho: *quae iis pulcherrima videntur, ea maxime exoptant C*; *vetera odisse, nova exoptare S*; *exoptantes Samnitium adventum L*; *te oderunt, tibi pestem exoptant C* (‚posílají tě ke všem čertům') s inf. přdm. *te exopto primum videre C*; part. perf. **exoptātus,** *a, um* jako adj. vytoužený, vítaný, příjemný, milý: *ut exoptatum inimico nuntium primus afferret C.*

exōrābilis, *e,* adj. [*exorare*] uprositelný, obměkčitelný: *Orcus non exorabilis auro H*; kompar. *missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior T* prosbám přístupnější.

ex-ordior, *īrī, orsus sum* pův. term. techn. v tkalcovství ‚nasnovati', tkaní začíti; pak vůb c něco začíti, počíti: *pertexe, quod exorsus es! C*; *bellum L*; *de quo scribere exorsi sumus N*; *ab adversarii dicto C*, *a veritate C*; *dicere e. C*; absol.: *iubent enim exordiri ita C*; *contra M*; *Lepidus in hunc modum exorsus est T* jal se takto mluviti. Part. perf. **exorsus,** ve význ. pass. počatý, začatý: *ante exorsa et potius detexta prope retexantur C*; subst. **exorsa,** *ōrum, n.* úvody, začátky: *non hic te per ambages et longa exorsa tenebo V*; pass. *sua cuique exorsa laborem fortunamque ferent V* počínání.

exordium, *iī, n.* (pův. v tkalcovství: osnova), přen. počátek, začátek a) ob.: *huius mali C*, *institutae rei publicae C*, *scribendi C*; *primae revocabo exordia pugnae V*; *totius vitae C*; b) zvl. počátek řeči, úvod: *e. est principium orationis, C*; *ergo ita nascetur e. C*; *quae prima exordia sumat V* jak by měl začíti (t. řeč).

ex-orior, *īrī, ortus sum* (básn. *exoritur, exoreretur*) a) pův. vyvstati, povstati, zdvihnouti se: *exorti repente insidiatores L* vyřítili se; zvl. o hvězdách vyjíti: *post solstitium canicula exoritur C*; *sol exoriens V*; *it portis iubare* (= *sole*) *exorto iuventus V*; b) přen. α) povstati, vystoupiti, objeviti se: *repentinus Sulla nobis exoritur C*; *exortus est servus, qui eum accuset C*; *Gyges rex Lydiae exortus est C* vystoupil jako .. objevil se; *exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor V*; o věcech: *repente amicitias exorta aliqua offensione dirumpimus C*; *trepidos inter discordia cives V*; *de Praenestinorum defectione fama L*; *maledictum, edictum, crimen C*; β) počátek vziti, počínati se, vznikati, povstávati: *amnis exoriens V*; *honestum, quod ex virtutibus exoritur C*; *horum ex iniustitia exorta est .. maxima perturbatio C*; *tot bella repente L*; *discordia inter cives V*; *flamma C, clamor SV, fletus V, muliebris libido C.*

exornātiō, *ōnis, f.* [*exorno*] výzdoba: *verborum et sententiarum C, sine ulla exornatione C* = beze vší řečnické figury.

ex-ornō, *āre, āvī, ātum* 1) vystrojiti, vyzbrojiti: *dum vicinitatem armis exornat S*; *aciem exornat S* absol. *consul satis providenter exornat S* učiní svá opatření; *convivium e. Cu*; 2) vyzdobiti, vykrášliti: *domum eius exornatam atque instructam iste reddiderat nudam C*; *carminibus aditus templorum C*; *Attalum veste regia Cu*; *orationem C*; *mors honesta saepe vitam quoque turpem exornat C* jest k ozdobě; *Clodium ita exornatum C* vyšňořeného, vyfintěného.

ex-ōrō, *āre, āvī, ātum* a) vyprositi něco, prosbami dosíci něčeho, doprositi se něčeho: *caesis iuvencis exorat pacem deum V*; *facies exorat amorem O*; b) uprositi někoho, prosbami pohnouti někoho k něčemu, pass. dáti se uprositi, pohnouti, obměkčiti: *ne populum extrema totiens exoret arena H*; *exorant magnos carmina saepe deos O*; *opem exorata fero O*; *viri non est exorari C*; *quotiens pecuniae materia decesset, stupris et adulteriis exorabatur T* dával se uprošovati; *non exorabo*

animam finivit in aris O při oltáři neuprošeném.

exorsa viz *exordior.*

exorsus, *ūs, m.* (= *exordium*) začátek: *e. orationis meae C.*

exortus, *ūs, m.* [*exoriri*] východ: *solis L, lucis Cu.*

ex-ōsculor, *ārī, ātus sum* vroucně líbati: *vulnus manusque Othonis exosculantes T.*

exōstra, *ae, f.* [ἐξώστρα od ἐξωθεῖν vystrkovati] stroj divadelní, jímž se pozadí jeviště otvíralo, odt. obr. *in exostra helluantur C* již na otevřeném jevišti t. j. veřejně.

ex-ōsus, partic. [od *odi*] ve význ. akt. naprosto, ‚na smrt' nenávidící: *exosus ad unum Troianos V; patrios mores Cu* zcela opovrhující; bás.: *templa oculos exosa viriles O* štítící se očí mužů.

ex-pallēscō, *ere, palluī,* — inchoat. a) zcela zblednouti: *totoque expalluit ore O;* b) před něčím se zaleknouti: *Pindarici fontis qui non expalluit haustus H.*

ex-pandō, *ere, pandī, passum* roztahovati, rozestříti, rozvinouti: *expassae fores T* dokořán otevřené.

ex-pavēscō, *ere, pāvī,* — inchoat. hrozit se něčeho, míti strach před něčím: *nec muliebriter expavit ensem H* nelekla se; *nec speciem adulantis expaveris T; cum ad id . . expavisset Fabia, risui sorori fuit L,* když se toho ulekla.

expectō viz *exspectō.*

expectorō, *āre* [*pectus*] (z prsou) vypuditi: *pavor sapientiam omnem mihi expectorat ex animo, Ennius* u *C.*

expediō, *īre, īvī, ītum* [opak *im-pedio,* srv. *pedica, compedes,* řec. *πέδη* pouta] I 1) ‚pout zbaviti' a) pův. z něčeho vyplésti, vybaviti, vymotati: *ex laqueo se e. C* vyprostiti; *vix illigatum te triformi Pegasus expediet Chimaera H; non mortis laqueis expedies caput H;* b) odt. vůbec přen. z něčeho nepříjemného vybaviti, vyprostiti, osvoboditi; pass. *expediri* zachrániti se: *haererem, nisi tu me expedisses C; sapientis est, quoquo modo possit, se expedire C; ducente deo flammam inter et hostes expedior V* unikám; *amor me tenet, unde expedire non amicorum queant libera consilia H* nemohou vyprostiti; s předm. věcným: *iter fugae per invias rupes non expediebant L* nemohli si raziti; (*Claudias manus*) . . *expediunt curae sagaces per acuta belli H* jež péče vedou (bez úrazu) ostrými úskalími války; *sibi locum e. Cs; se rem expediturum N* že z nesnáze pomůže; *curas expedire H* zaplašiti, vyhostiti; 2) (z ruky) vybaviti, v pohyb uvésti, vymrštiti: *disco . . . trans finem expedito H;* 3) něco (obtížného, nesnadného) konati, prováděti, vyřizovati, v pořádek uváděti: *res expedire et conficere C; consilia sua T; rem frumentariam exp. Cs* zásobování obilím, dodávání obilí v pořádek uvésti; *negotia e. C; non tantum praevisa, sed subita e. T; cetera res expediet S* v pořádek uvede, ostatní se poddá; 4) řečí vybavovati, vyvíjeti, vypravovati, dovozovati, ukazovati: *sed priusquam . . initium expedio S* vyložím; *morbi causam V; pauca e multis . . V; initia motus Vitelliani T; qui maneant nepotes . . expediam dictis V; ea de caede quam verissime expediam T;* II vyndavati, vytahovati, připraviti, chystati a) ob.: *Cereremque canistris expediunt V* chléb z košíků; *consules virgas expediri iubent L* (vl. pruty ze svazků vytáhnouti, připraviti k mrskání); *nautae contos expediunt V; pars latices et aëna expediunt V;* b) zvl. term. techn. ve voj. do boje uvolniti (odložením zavazadel, vytasením zbraní atp.) do boje vypraviti, připraviti: *arma expedire, vineas, manus, tela equosque, copias, legiones, exercitum, naves; Rutuli expediunt manus V* (sc. *ad arma capienda*) zbraně se chápou; *se ad bellum expedire T; ad proelium se e. L;* i absol. *quotiens expedierat T* výpravu válečnou podniknouti; akt. *multos consularium Otho expedire iubet T* zbrojiti; *igitur se quisque expedire S* chystal se k boji; odtud *miles expeditus* k boji pohotový; III prospívati, býti na prospěch: jen ve rčení *res expedit* neb neosob. **expedit**: *nihil quod sit iniustum C; aliis aliud e. C; ut non expediret incidere saepe C;* s podm. inf.: *qua lege Siculis arare expediret C;* ***cui***

damnari expediret C; s podm. acc. c. inf.: *pecuniam in praediis collocari C*; *omnibus bonis e. salvam esse rem publicam C*; *e. matris cineres opertos fallere H*; podm. věta s *ut*: *neque expedire, ut ambitione aliena trahatur T*; absol. *quotiens patribus expediat L*; *si ita expedit C*.

expedītē, adv. [od *expeditus*] pohotově hbitě; ochotně, obratně: *celeriter expediteque percipere C*; *e. explicare C*; *se expeditissime conferre C*.

expedītiō, *ōnis, f.* 1) ve voj. výprava vojenská: *tripertito milites in expeditionem misit Cs*; *in e. exercitum educere C*; 2) v řečn. vylíčení, pojednání: *habet paucis comprehensa brevitas multarum rerum expeditionem C*; zvl. figura řečn. výluka, eliminace, vyvrácení pomocí soudu disjunktivního *C*.

expedītus, *a, um* [vl. part. perf. od *expedire*] vl. ‚vybavený', odt. 1) volný: *omnibus membris expeditis Cs* všecky údy maje (-íce) volné; *iter patet expedito Cs* pro volného chodce (t. j. jenž nic nenese a rychle jde); *ut expeditus in Galliam proficisci posset C* jsa volný = ničím nezaměstnán; zvl. o vojácích: k boji pohotový, po příp. bez zavazadel, lehký: *copiae e., cohortes, navis classis*; *expeditiores milites N*; *expediti levis armaturae Cs*; 2) volný, svobodný, pohodlný: *receptus, via, iter, res frumentaria, causa, victoria, oratio* (= široce proudící); *expeditius fuit T* snáze bylo; odt. *in expedito esse, habere* pohotově býti, míti: *in e. habere integras copias L*; metaf. *verbis expeditis C* slovy ráznými.

ex-pellō, *ere, pulī, pulsum* 1) pův. a) vystrčiti, odstrčiti, odraziti: *ratem exp. Cu* od břehu odsunouti; *naves ab litore in altum e. L*; b) zvl. dobytek vyhánět i: *postero die porta Esquilina expellerent pecus L*; *monte iuvencos O*; c) vyraziti, vyhoditi, vymrštiti, vytrhnouti něco: *pariterque animaque rotisque expulit O* = jednou ranou s vozu jej smetl i duši vyrazil; *digitos in lumina condit expellitque genis oculos O* vytrhne; *segetem ex radicibus expellunt venti V*; *sagittam e. arcu O* vypustil; *seque ipsum pondus in auras expulit O* na světlo se protlačilo; obr. *naturam expellas furca H* vidlemi vyhazovati; *margarita, prout expulsa sunt, colliguntur T* jak jsou (mořem) vyvrženy; *navis (classis) expulsa fluctu C* na břeh vržená, obr. *socerum fluctibus rei publicae expulsum C* jenž ztroskotal; 2) přen. a) vyháněti, zahnati, zapuditi; vyhostiti, vyobcovati: *hostes finibus Cs*; *domo C*; *e praedio C, plebem ex agris, alqm ex re publica, civitate C*; *de praedio, de fundo C*; *cives a patria C*. Kam? *in provinciam, in exsilium C*; absol. *Tarquinio expulso C*; *expulsa atque exturbata filia C*; *Collatinum expulerunt C*; b) zahnati, zapuditi něco = odstraniti, vzíti, zbaviti něčeho: *helleboro morbum H*; *somnum OV*; *spem metus O, famem T, memoriam Cs, omnem dubitationem adventūs legionum Cs*; *animam, quietem O, vitam T* (život si vzíti).

ex-pendō, *ere, pendī, pēnsum* ‚vyvážiti', pečlivě odvažovati a) pův. o zboží, pak o penězích vypláceti: *ante pedes praetoris in foro expensum esse auri pondo centum C*; *expensa Chrysogono servo HS sexcenta milia C*; *cautos nominibus rectis nummos expendere H* dlužníkům vyplatiti = půjčiti; odt. *expensa pecunia C* půjčené peníze: *haec pecunia necesse est aut data aut expensa sit C*; *sine fenore pecunias expensas ferre L* bez úroku půjčiti; *expensum ferre alqid alci* zaznamenati jako vyplaceno někomu: *quod minus Dolabella Verri acceptum rettulit quam Verres illi expensum tulerit C* (D. měl zazn., že přijal od V. méně, než kolik měl zapsáno V., že D-ovi vyplatil); *qui L. Antonio mille nummum ferret expensum C* připsal na jeho účet; *te expensum iis non tulisse C* nepřipsal jsi to na jejich účet; *acceptum et expensum C* příjem a vydání; b) přen. α) v duchu uvažovati, posuzovati, zkoumati: *testem diligenter expenditis C* (jeho hodnověrnost): *omnes casus exp. V*; *dicta animo exp. O*; *consilia belli exp. T*; *argumenta C* odvažovati; *verba arte exp. T*; β) (= dluh) vinu splatiti, odpykati (trestem), trest vytrpěti za něco: *poenas*

Iovi fato expendisse supremo Accius u *C*; *supplicia et scelerum poenas expendunt V* zakoušejí; *scelus e. V* za zločin pykati; *poenas capite e. T* hlavou za něco pykati, na hrdle trestán býti.

expergēfaciō, *ere, fecī, factum* [srov. *expergiscor*] budíti, vzbudíti, probudíti: *si forte e. te possis C*; *hic Italiam tumultus expergefecit C.*

expergīscor, *scī, experrēctus sum* [z **ex-per-griscor*, srov. ἐγείρω; Římané sami spojovali s *pergo* a *porrigo* s význ. natahuji (se), odt. part. perf.] probudit se: *si dormis, expergiscere C*; *itaque simul ut experrecti sumus, visa illa contemnimus C*; *ut te ipsum serves, non expergisceris? H*; — metaf. vzchopiti se (k činu), povstati: *quin igitur expergiscimini? S* proč se nevzchopíte? *experrecta nobilitas armis atque ferro rem publicam recuperavit C.*

experiēns, *entis* adj. [vl. part. praes. od *experior*] ‚mnoho zkoušející' a) podnikavý, činný: *homo gnavus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator C*; *prompti hominis et experientis C*; b) vytrvalý: *experiens (laborum) Ulixes O.*

experientia, *ae, f.* [*experiens*] zkouška, pokus: *e. patrimonii amplificandi C*; *e. veri O, fidei O*; přen. zkušenost, znalost: *apibus quanta e. parcis V*; *Agrippa non aetate neque rerum experientia tantae moli par T*; *multarum rerum T.*

experīmentum, *ī, n.* [*experior*] pokus, zkouška; předmět pokusu, příležitost k pokusu; plur. zkušenost (nabytá jednotlivými pokusy): *Metello experimentis cognitum erat* (věděl z různých případů) *genus Numidarum infidum esse S*; *ne ipse e. veneni esset L* (pokusný předmět); *ut plebes ex. duret T* příležitost k pokusu.

ex-perior, *īrī, pertus sum* [srov. *peritus*] zkoušeti a) absol. *experiendum est in ipsa amicitia C*; *experiendo magis quam discendo cognovi C*; *cum experiendi potestas non est C*; b) přech. zkoušeti, zkoumati něco, zkoušce podrobiti, zkoušku s něčím učiniti: *experiamur aves! O*; *belli fortunam Cs*; *ille augurio rem expertus L* vyzkoumav; *taciturnitatem nostram C, vim veneni in servo quodam C*; *amorem tuum C*; *fidem C*; *amicos C*; *ne imperium experiri vellet L* aby nečinil pokusy s .. = nevydával v nebezpečí; s nepř. ot.: *in hoc est natura experta, quid efficere posset N*; *experiamur, quid possit uterque V*; zvl. α) zkusiti sebe, svou sílu: měřiti se s někým: absol. *si iterum experiri velint, sese paratum esse decertare C*; předm. *Turnum experiatur in armis V*; β) o dosažení práva se pokoušeti, souditi se, příti se: *si quid in controversiam veniret, aut intra parietes aut summo iure experiri C*; *iudicio gravi experiri nolebat C*; *experiundi iuris gratiā venerunt C*; *a me diem petivit, ego experiri non potui C*; c) přen. pokoušeti se o něco, podnikati něco, odvažovati se něčeho: *experiri id nolunt, quod se assequi posse diffidunt C*; *omnia de pace experiri C* všecky prostředky zkusiti; *constituit extrema omnia experiri S*; *expertus vacuum Daedalus aëra H* pustil se do prázdného vzduchu; *certe ego libertatem .. experiar S*; *spem e. L* naději se oddávati; *par est omnes omnia experiri C*; d) pokusy seznati, shledati něco, zvěděti, zakusiti něco, zkušenosti nabýti o něčem: α) obr. *in me ipso e., ut exalbescam in principiis dicendi C*; *id experti scire debemus C* ze zkušenosti; *experto credite VO* zkušenému, jenž o tom má zkušenost; *sin alqam expertus spem ponis in armis V* maje toho zkušenost; *non tam doctus, quam, id quod est maius, expertus C*, věda to nikoli z učení, nýbrž ze zkušenosti; *ut ea, quae ex me audistis, re experti probare possitis C* z vlastní zkušenosti; bližší určení: *omnia dico expertus in nobis C*; *puellae iam virum expertae H*; *expertus es istius perfidiam C*; *me fortem inimicum expertus est N* seznal ve mně ..; *experti sumus Siciliam nobis pro aerario fuisse C*; *quid sentiant, experti sumus C*; *per omnia expertus L* ve všech poměrech se osvědčiv; β) zvl. něco nepříjemného zakusiti, zkusiti, vydržeti, zažíti, dožíti se něčeho: *accusandi molestiam C*; *magnos esse experiundos labores C*; *victores quales futuri sint, vos experiemini C.*

expers, *tis,* adj. [*ex* a *pars*] neúčasten něčeho, nemající podílu, účasti na něčem a) pův.: *communis iuris et consilii C famā atque fortunis S; negotii publici C; summae turpitudinis C; consilii NC, laboris C; imperii L* vlády nemající neúčasten; b) něčeho prost, prázden: *e. ingenii C* nenadaný; *humanitatis C* nevzdělaný, bez vzdělání; *Chium maris expers H* víno chijské, do něhož nepřimícháno vody mořské; *rationis ex. C* nerozumný, bez rozumu; *e. litterarum N* nesčetlý; *Graeci sermonis e. Cu* neznalý řečtiny; *e. viri (femina) O* svobodná; *vita thalami e. V* stav svobodný; *omnis eruditionis e. C* všeho vzdělání prostý, naprosto nevzdělaný.

expertus, *a, um* [vl. part. perf. od *experior* a) akt. jenž něco zkusil, zkusilý, zkušený: *miles vetus et expertus belli: expertis credite O; experti belli iuvenes V;* b) pass. vyzkoušený, osvědčený: *virtus experta atque perspecta C; artes tam feliciter expertas T; libertatis dulcedine nondum experta L* neokusivše dosud sladkosti svobody; o nepřátelském zakušený: *expertae saevitiae Prop.*

ex-petō, *ere, petīvī (iī), ītum* a) přech. za něčím jíti, po něčem se hnáti, něco sledovati, něčeho hleděti dosíci, o něco se snažiti, usilovati, něčeho se domáhati, něčeho vyhledávati, žádati si, přáti si: *castores expetuntur (a venatoribus) C. mare medium terrae locum expetens C; pecunia tantopere expetitur C; unum ab omnibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti C; laudem atque honestatem C; divitiae expetuntur C; libertas etiam a bestiis expetitur C; principatum, gloriam, mortem alcis, vitam, sanguinem.* Od koho? *a me poenas expetistis C; ab eo servi poenas expetiverunt C* potrestali jej, zadostučinění si zjednali; *e. poenas in alqm L* tresty stíhati, trestati někoho; *clades exp. in alqm L* bědy uvaliti, pohromy seslati na někoho; *principes expetuntur legationibus T* jsou vyhledáváni od poselstev; *a Flacco Lentuli poenae per vos expetuntur C* usiluje se vaším prostřednictvím o potrestání Flakka; *auxilium e. C; opem C.* s inf.: *amore, qui me praeter omnis expetit .. urere H; vincere illi expetunt C; turba expetit virum cognoscere O.* s acc. c. inf.: *expeto nostram gloriam tua virtute augeri C.* u *T* též *ut*: *fatebor .. me expetisse, ut essem (amicus Seiano);* b) nepřech. na někoho padnouti, někoho potkati, postihnouti: *ut in eum expetant huiusce clades belli L* na jeho hlavu ať padnou.

expiātiō, *ōnis, f.* [*expio*] usmíření, očištění od hříchu, odpuštění: *scelerum in homines atque impietatum nulla e. est C; dis violatis expiatio debetur C; portentorum expiationes Etruscorum disciplinā continentur C* očistné obřady; *foederis rupti L, fanorum L.*

expīlātiō, *ōnis, f.* [*expilo*] vyplenění, vyloupení: *Asiae C, fanorum L, sociorum C.*

expīlātor, *ōris, m.* [*expilo*] lupič: *domus hospitem, non expilatorem recepisse videtur C.*

ex-pīlō, *āre, āvī, atum* [srv. *compilo*] vyloupiti, vykrásti: *armarium C; regem spoliatum expilatumque dimisit C; ad expilandos socios C; thesauros L; fanum Apollinis C, provinciam, Minervam C;* obr. o krádeži literární: *a quibus expilati sumus C.*

ex-pingō, *ere, pinxī, pictum* vymalovati, vylíčiti: *Quae regio, quae ora, qui locus Graeciae .. non ita expictus est, ut .. C.*

ex-piō, *āre, āvī, ātum* 1) (posvátným úkonem) očistiti, viny zbaviti, sprostiti někoho, něco: *expiandum forum esse ab illis sceleris vestigiis C; nomen populi Romani C; filium pecuniā publicā L; omnia, quae violata sunt C; nondum expiati cruores H;* odt. též pomstiti (t. j. jakožto trest za očištění někoho na někoho uložiti): *tua scelera di immortales in nostros milites expiaverunt C; scelus exp. H;* napraviti, odčiniti: *errata C, incommodum virtute Cs, legatorum iniurias L, superioris aetatis exempla .. Gracchorum casibus Cs; malam potentiam servili supplicio T;* 2) zažehnati, neškodným učiniti: *prodigia, vocem nocturnam L;* 3) obětmi smírnými uklidniti, usmířiti, uspokojiti: *coniuratorum Manes mortuorum C; Cereris numen supplicio e. C; iram caele-*

stium L; *famem e.* upokojiti *C*, *cupiditates e. C* uklidniti, utišiti.

ex-piscor, *ārī, ātus sum* vyloviti, uloviti: obr.: *nihil expiscatus est C* nic nevypátral; *me ab illo omnia expiscatum C* vše jsem z něho vytáhl.

explānātē, adv. [*explanatus*] zřetelně: *definire rem cum explanatius, tum etiam uberius C.*

explānātiō, *ōnis, f.* [*explano*] vysvětlení, výklad, objasnění: *uniuscuiusque propositionis C*; *in somniis, vaticinationibus, oraclis, explanationes adhibitae sunt interpretum C.*

explānātor, *ōris, m.* [*explano*] vykladač: *oraculorum C.*

explānō, *āre, āvī, ātum* [*plānus*] obyč. jen přen. vyložiti, vysvětliti, objasniti: *de cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt S*; *quae coniectura explanantur C*; *verbum e. C, rem obscuram C*; *carmen L*; *facilius intellegi quam explanari potest*; *explanata vocum impressio C* schopnost zřetelně hlásky tvořiti.

ex-plēō, *ēre, plēvī, plētum* [srv. *compleo, im-pleo, plenus*] **a)** v y p l n i t i, n a p l n i t i: *paludem cratibus atque aggere Cs*; *rimas e. C*; *deum bonis omnibus explere mundum C*; *bovem strictis frondibus H* nasytiti; *locum militibus ex. Cs* obsaditi; *omnem munitionem expleant Cs*; **b)** d o p l n i t i, nedostatek, ztrátu něčeho nahraditi, dosaditi, něco úplným učiniti: *iustam muri altitudinem Cs*; *fossam aggere Cs*; *id, quod Avarici deperierat, expletur Cs*; *numerum Cs*; *quod utrique defuit C*; *tribus L* na plný počet uvésti; *cetera, quae fortuna minuerat L*; *centurias L*; *nautarum numerum C*; *legiones S*; *deminutum patrum numerum L*; *damna L*; *lacunam rei familiaris C*; *ad explendam damnationem C* k doplnění počtu jezdců potřebného k odsouzení; *supplemento e. L* doplňkem na plný počet uvésti, doplňovacím mužstvem sesíliti; *explebo numerum V* doplním počet (stínů); *vitam e.* život dovršiti, úplně prožíti; pod. *mortalitatem e. T*; *expletis . . mensibus C* když se měsíce naplnily; *triginta septem annos vitae e. T* dožíti se, dosíci 37. roku věku svého; *unum et tricesimum annum T* 31. rok dokončiti; *supremum diem e. T*; *quinque orbes cursu e. V* plných pě kruhů proběhnouti; *copiae explent ducenta milia Cu* dosahují plného počtu 200.000; *aurum summam talenti Attici explet L* váží plný talent, rovná se . .; **c)** přen. něco v y p l n i t i (povinnost, závazek, rozkaz atp.), něčemu z a d o s t u č i n i t i: *susceptum rei publicae munus C*; *amicitiae munus C*; *officium scribendi C*; zvl. splniti, u k o j i t i (o lidských mysli a vášních): *desiderium e. L*; *cupiditates e. C*; *libidinem, avaritiam V*; *quasi diuturnam sitim ex. C*; *famem C*; *mentem V*, *odium factis dictisque L*; *se e. caede diu optata L*; *expletur lacrimis dolor O*; *animum explesse iuvabit ultricis flammae V* palčivou pomstychtivostí ducha nasytiti.

explētiō, *ōnis, f.* [*expleo*] jen přen.: doplnění, zdokonalení: *in eaque expletione naturae summi boni finem consistere C.*

explētus, *a, um* úplný, dokonaný, dokonalý: *quae natura desiderat expleta cumulataque habere C*; *undique e. et perfecta forma honestatis C*; *perfectum expletumque C.*

explicātē, adv. [*explico*] jasně (a široce): *dicere de aliqua re C.*

explicātiō, *ōnis, f.* [*explico*] r o z v i n u t í **a)** pův.: *sed est quasi rudentis e. C*; **b)** přen. rozvinutí, r o z b o r; v ý k l a d, vysvětlení: *multum ad ea, quae quaerimus, e. tua ista profecerit C*; *e. fabularum C*; *earum rerum facilis e. videtur C.*

explicātor, *ōris, m.* [*explico*] vykladač (vývoje): *Thucydides rerum e. prudens C* (= pragmatický); tem. **explicātrīx,** *īcis*: *oratoria vis dicendi explicatrix orationis perpetuae C* výmluvnost řečnická, jež dovede rozvinouti souvislý přednes.

1. explicātūs, jen v plur. *m.* výklad, řešení: *ut intellegeretis, quam esset obscura* (sc. *natura deorum*) *et quam difficilis explicatus haberet C.*

2. explicātus, *a, um* [vl. part. perf. od *explico*] **a)** r o z k l á d a j í c í s e, rozložený: *Capua planissimo in loco explicata C*; **b)** j a s n ý, zřejmý, průhledný: *recordatio non satis explicata C* ne dost

jasná; *in causa facili atque explicata C*; c) spořádaný: *provincia apta et explicata C.*

explicitus, *a, um* [vl. II. part. perf. od *explico*] spořádaný, jednoduchý, snadný: *ex propositis consiliis duobus explicitius videbatur Herdam reverti Cs.*

ex-plicō, *āre, cāvī, cātum* u *C.*, básn. též *explicui, explicitum* z důvodů prosodických, u *Cs* tvary obojí 1) původ. něco na plocho rozvinouti, rozložiti, rozestříti: *vestem C, suum volumen illud C*; *pavo suas pennas O*; *villam pictam C* obraz rozbaliti; *explicat orbes O* (o hadu) rozvíjí se; *frontem sollicitam H* vrásky na čele vyhladiti; podob. *seria contractae frontis H*; vůbec rozvinouti, rozkládati: *pampinus frondes explicat omnes V*; *forum usque ad atrium Libertatis C*; zvl. a) term. techn. voj. rozvinouti, rozestaviti jednotl. oddíly: *e. ordines* rozvinouti oddíly v čelní linii; *legio explicat cohortes V*; *vix explicandi ordines spatium Etruscis fuit L*; *explicare agmen L*; *aciem L*; *equites se turmatim e. coeperunt Cs*; *ut ordo navium ad terram explicari posset L* se rozvinouti; b) vyplésti, vyprostiti někoho z něčeho: *si ex his te laqueis explicaris C*; 2) přen. a) něco zamotaného rozmotati, rozplésti, v pořádek uvésti, spořádati, odt. pak něco usnadniti: *confusum agmen e. Cs*; *rationes meas C* účty; *eius negotia C, rem frumentariam Cs*; b) z překážek, nebezpečenství vyprostiti, zachrániti: *per catervas explicuit sua victor arma H*; *Siciliam explicarit C*; c) odstraněním překážek něco provésti, v skutek uvésti, vykonati: *fugam e. L*; *nec fuga explicari potuit L* útěk nemohl (bez překážek) býti proveden; *reliquum consilium Cs*; *belli rationem prope iam explicatam perturbare atque impedire C*; *negotia e. C*; *haec si quis . . laboret reddere certa sibi, nihilo plus explicet ac si insanire paret H* nedokázal by; d) slovem nebo písmem něco zmateného rozvinouti, vyložiti, vysvětliti, objasniti, po přip. rozluštiti, rozřešiti: *quo facilius id expl. possim C*; *causam, crimen C, quae res alio loco nobis planius explicabitur C*; *explicatis consiliis L*; *e. omnia vitia atque peccata fīii C*; *quorum vitas multis milibus versuum explicaverunt N*; *Graecas orationes C* vykládati, volně překládati; *verbum e. C, bonum definitione C, philosophiam C*; *funera fando V*; s abl. de: *de aegritudine, de animi perturbatione C, de rerum natura C* vyložiti = výklad podati; nepř. ot.: *explicabo tibi, quae fuerint opiniones C*; *quale sit, explicabo C.*

ex-plōdō, *ere, sī, sum* [*ex* a *plaudo*] vytleskati (herce): *Aesopum explodi video C*; *e scaena non modo sibilis, sed etiam convicio C* = zahnati s jeviště; *histrio exsibilatur* (vysyčeti) *et exploditur C*; *explosa Arbuscula H* vypískaná herečka A.; přen. neschvalovati, zavrhovati něco: *hoc genus divinationis vita iam communis explosit C*; *quod tum explosum et eiectum est C*; *explosae eiectaeque sententiae C.*

explōrātō, adv. [*exploratus*] ‚po důkladném prozkoumání', určitě, jistě, spolehlivě: *non satis e. perceptum et cognitum C*; *haec ita sentio, iudico, ad te e. scribo C*; *exploratius promittere C.*

explōrātiō, *ōnis, f.* [*exploro*] vyzvídání, výzvědy, špehování: *exploratione occulta fallere Antonium temptavit T.*

explōrātor, *oris, m.* [*exploro*] vyzvědač, zvěd vojenský; v plur. jízdní čety vojenské, mající za účel zkoumati krajinu a podávati zprávy o nepříteli (rozvědky).

explōrātus, *a, um* [vl. part. perf. od *exploro*] ‚vyzkoumaný', jistý, určitý, spolehlivý: *victoria Cs* nepochybné; *magna spe et prope exploratā C*; *cui sit exploratum se ad vesperum esse victurum? C* kdo jest si tím jist, že . .; *cui posset exploratum esse de sua sanitate? C*; *explorata pax C* zajištěný; zvl. rčení *exploratum* nebo *pro explorato habere* pokládati, míti něco za jisté: *pro e. habebat Ambiorigem non esse certaturum Cs*; *habet exploratum fore se semper in voluptatibus C*; komp. *facilior et exploratior devitatio legionum C.*

ex-plōrō, *āre, āvī, ātum* a) term. techn. voj. výzvědy se dopátrati, vyzvěděti něco, vyzkoumati: *iti-*

nera hostium Cs; *locum N*; *hostium consilium Hirt.*; *itinera egressusque eius S*; *explorato LT* obdržev (še) zprávu (vyzvědačskou), po předchozím prozkoumání; *Africam exploravit C* dal prozkoumati; s nepř. ot. *quo commodissime vallum transire possit Cs*; *quid hostes agerent L*; **b)** ob. něco vyzkoumati, vypátrati: *insidias ovilia circum V*; *motu caecum iter O*; *fugam domini C* vyčíhati příležitost k útěku; *regis animum L* smýšlení; *de numero eorum omnia se habere explorata Cs* přesně vypátráno; *res non incertis iactatae rumoribus, sed compertae et exploratae L*; *explorato iam profectos esse amicos T* přesvědčiv se, že přátelé již odešli; **c)** synon. *experiri* prohledávati, zkoumati, zkoušeti: *trepidi formidine portas explorant V*; *suspensa focis explorat robora fumus V*; *Halotus . . epulas explorare gustu solitus T* t. j. ochutnáním dokazoval, že nejsou otráveny; obr. *secundae res acrioribus animis animos explorant T* zkoušejí.

explōsiō, *ōnis*, *f.* [*explodo*] vytleskání (vypískání) *C.*

ex-poliō, *īre*, *īvī*, *ītum* vyhladiti, uhladiti; ušlechtiti, vzdělati: *alqm alqa re.*

expolītiō, *ōnis*, *f.* vyhlazení, uhlazenost: *urbana C*; o řeči: vyzdobení.

expoliō viz *exspoliō.*

ex-pōnō, *ere*, *posuī*, *positum* (*expostus u V*) **1)** pův. ven položiti, vyložiti, vystaviti **a)** ob.: *ratis expositis stabat scalis V* se schody z venčí položenými; *expositae in litoribus urbes L*; *expositum Sunion O* (mimo ostatní souš) venku ležící, volný; **b)** spec. **α)** na odiv, na podívanou vystaviti: *vasa Samia exposuit C*; *vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit C*; *copias in omnibus collibus Cs*; na prodej: *rem venditioni e. T*; *advexi frumentum, expono C*; obr. *exposuit mea me populo fortuna videndum O*; *vitam alterius in oculis conspectuque omnium exponere C*; *vitam suam iuventuti ad imitandum C*; *causa ante oculos exposita C* před zraky všech ležící; **β)** děti odkládati, pohazovati: *quo expositi erant pueri L*; *is igitur, ut natus sit . . dicitur . . exponi iussus esse C*; *in proxima alluvie pueros exponunt L*; **γ)** cestující neb náklad z lodi vyložiti, složiti, na břeh vysaditi: *Ephesum pervenit ibique Themistoclem exponit N*; *quartā exponimur horā H* přistaneme; *exercitum e. Cs*; *ex navibus milites Cs*; *socios de puppibus altis pontibus exponit V*; *exercitum in terram e. Cs L*, *in litus L*; *in Africa L*; (*cumba*) *vatemque virumque glauca exponit in ulva V*; *quibus regionibus exposuisset Cs*; **2)** přen. **a)** někoho, něco vydati napospas něčemu, vystaviti něčemu: *inermes provincias barbaris nationibus T*; *expositum Zephyris Lilybaeon O*; *rupes . . exposta ponto V* příboji vystavená; *mare ad pericula expositum L*; *expositus ad ictus L*; *Pamphylia ad praedandam C*; *nomen ad invidiam expositum T* v šanc, na pospas vydané; **b)** odměnu vystaviti, (veřejně) slíbiti, nabízeti: *quasi eximio praemio scelaris exposito C*; *pecuniam e. alci C* určitou sumu peněžní někomu nabídnouti k volnému použití; **c)** řečí nebo písmem něco vykládati, vysvětlovati, ukázati, vylíčiti: *mandata in senatu C*; *artes rhetoricas C*; *illa crimina, causam C*; *omnem antiquitatem in uno volumine N* vypsati, vylíčiti; (*ea*) *vobis iam exponam breviter, Quirites C*; absol. *sicut exposui C*; *de quo modo exposuit Antonius C*; *expone igitur . . animos remanere post mortem C*; *edant et exponant, quid in magistratu gesserint C.*

ex-porrigō, *ere*, *rēxī*, *rēctum* [od *rego*] úplně roztáhnouti, natáhnouti: *equites in longitudinem, Auct. b. Afr.*

exportātiō, *ōnis*, *f.* [*exporto*] vývoz: *rerum, quibus abundaremus C.*

ex posco, *ere*, *poposcī*, — **a)** vyžadovati, požadovati, žádati za vydání něčeho n. někoho: *cum exposceretur publice N* když jménem obce bylo žádáno za jeho vydání; *ad exposcendos eos legati missi sunt L* aby za jejich vydání žádali; *eum ad poenam e. T*; **b)** žádati za něco, vyžadovati něčeho, dožadovati se něčeho: *signum proelii Cs*; *misericordiam L*; *Iliacos iterum audire labores V*; *e. plebem, sibi*

civem donarent L; *exposcunt viro mitti V*; c) prositi za něco, vyprositi si něco: *exposcentibus militibus Cs* na prosby vojínů; *pacem precibus T*; *victoriam a diis Cs*; *pacem Teucris V*; *quod deos immortales . . expoposci L* což jsem si vyprosil od bohů.

expositiō, *ōnis*, *f.* [*expono*] term. techn. řečn.: výklad, rozbor: *narratio est rerum gestarum aut perinde ut gestarum expositio C*; *expositio est, cum res, quibus de rebus dicturi sumus, exponimus breviter et absolute C* = rozvrha stručný výklad thematu; *expositio sententiae C* stručné podání myšlenky; *e. summi boni C* výměr, definice.

expostulātiō, *ōnis*, *f.* a) vyžadování = prosby: *flagitabatur expostulatione bonorum C*; *fessus clamore omnium, expostulatione singulorum T*; b) stížnost: *suas quisque nunc querelas, nunc expostulationes inserit L*; *expostulationem facere C* stížnost podati.

ex-postulō, *āre*, *āvī*, *ātum* a) vyžadovati, požadovati, žádati za vydání někoho: *Celsum ad supplicium T*; *per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla T*; b) něco od někoho požadovati, něco vymáhati, něčeho se domáhati: *quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint T*; *primas partes T*; *Armeniam praesidiis vacuam fieri T*; c) vysvětlení požadovati od někoho = stěžovati si na něco, požadovati zadostučinění za něco: *alqm* neb *cum alqo*, *de alqa re*; *ne illum quidem Iuventium tecum expostulavi C* nestěžoval jsem si u tebe na . .; *de qua alienum tempus est tecum expostulandi C* s tebou se vaditi; *expostulabant, cur veteres possessione pellerentur T*; *expostulat se esse relictum C*; absol. *iracundius aut vehementius expostulasti C*.

expōtus viz *ēpōtus*.

expressē, adv. [*expressus*] obyč. přen výrazně, zřetelně: *in praecipiendo e. conscripta ponere oportet exempla C*.

expressus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *exprimo*] a) pův. vyražený, ostrý: *sonus erat dulcis, litterae neque expressae neque oppressae C* ani vyrážené ani polykané; b) přen. výrazný, živý (plastický), názorný, zřetelný, patrný, samozřejmý: *species deorum, quae nihil concreti habeat, nihil soliai, nihil expressi C* nic výrazného, význačného; *expressa sceleris vestigia C*, *non expressa signa, sed adumbrata virtutum C*; *iustitiae solida et expressa effigies C*, *quam multas nobis imagines ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci et Latini reliquerunt C* jadrně, jasně vytčené; *expressam imaginem vitae videre C* ostrý, věrný obraz; básn. *coepit expresso spinae curvamine flecti O* vystouplým zakřivením.

ex-primō, *ere*, *pressī*, *pressum* [*ex* a *premo*] vytlačiti, vymačkati, vylisovati a) pův. α) o věci, která se odstraňuje: *Venus madidas exprimit mbre comas O* vyždímati; *liquorem per densa foramina O*; *sucina solis radiis expressa T*; *si nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen C* vyvozený, vzbuzený; *spiritum expressit T* ducha vytlačil = oběsil se; *expressae aquae O* vodotrysk; *turres expresserat cotidianus agger C* do výše zvedlo každodenní nasypávání; o řeči: vyrážeti: *nolo exprimi litteras putidius, nolo obscurari neglegentius C*; β) o věci, jež vytlačováním vzniká: (plasticky) vytlačiti, vytvořiti, vyobraziti, vymodelovati: *faber . . et ungues exprimet et molles imitabitur aere capillos H*; *veste singulos artus exprimente T* šatem, jenž vyznačuje jednotlivé údy, pod nímž vystupují . . .; *exprimere litteras Cu* otiskovati (do vosku); *expressi vultus per aënea signa H*; *pictura figuras exprimens O* (plasticky) výrazně představující; b) přen. α) něco násilím vymačkávati, vynucovati: *neque ullam omnino vocem ex eo exprimere posset Cs* nemohl ‚z nich slova dostati'; *legem expressimus C*; *necessitatem obsidendi L*; *deditionem ultima necessitate L*; *nihil dolore expressum C*; *nihil ab egentibus exprimere C*; *decretum officio expressum C*; *tantum frumenti C*; *laudem ab invitis C*, *pecuniam C*; *eam coronam amor, non vis expresserat N*, *veritatem Cu*; *expressi, ut conficere se tabulas negaret C*; *expressit tandem, ut non modo silentium, sed etiam operam polliceretur Cu*; β) vy-

jádřiti, vylíčiti, znázorniti, vymalovati, vyobraziti něco a to zvláště řečí neb písmem: *Charybdim poetae exprimunt C*; *vitia imitatione ex alqo C*; *in Platonis libris omnibus fere Socrates exprimitur C*; *omnia perspicue, ut res prope dicam manu tentari possit C*; *mores oratione e. C*; *Mithridaticum bellum .. totum ab hoc expressum est C*; *litterae lituraeque omnes assimulatae et expressae C* = faksimile, kopie; *oratorem imitando effingere atque exprimere C*; *in Maeandrii persona esse expressam speciem civitatis C*; *solitos incessus vultumque sonumque loquendi O* věrně napodobiti; s větou vztaž.: *qui dicat oportere exprimi, quae vis subiecta sit vocibus C*; zvl. slova do jiného jazyka překládati: *ut Latine uno verbo exprimi non possit C*; *fabellae Latinae ad verbum de Graecis expressae C*.

exprobrātiō, *ōnis, f.* [*probrum*] vyčítání, výčitka, předhůzka, výtka: *veteris fortunae T*.

ex-probrō, *āre, āvī, ātum* [*probrum*] výtky, výčitky činiti, vyčítati, vytýkati něco někomu: *vitia adversariis C*; *casus bellicos C*; *plerique .. semper aliquid .. exprobrant C*; *exprobrantes suam quisque alius alibi militiam L*; *virtutem suam in Philippi bello C*; *ut diversitatem exprobraret T* aby vytkl, ukázal; *voces exprobrantium T* hlasy výčitky; *beneficia memorando e. T*; *nihilo plus sanitatis in curia quam in foro esse L*; *verberum notas exprobrant T* (s výčitkou) ukazují; *desine de uxore mihi exprobrare N* činiti výčitky stran ..

ex-prōmō, *ere, prōmpsī, prōmptum* vyjmouti ven, vyndati **a)** pův. *omnes apparatus supplicii L*; odt. *supplicia in cives Romanos C* všech trestů .. užiti; o hlase: *maestas expromere voces V* vydávati; *longa oratio est expromenda? C* vytáhnouti; **b)** přen. **α)** na venek projeviti, ukázati: *omnem industriam vitae et vigilandi laborem in antelucanis cenis C*; *in meo inimico crudelitatem tuam C*; *suum odium C*; **β)** slovy projeviti ukázati, rozvinouti, vyložiti: *istas leges de religione C*; *carminis huius opus causas expromere O*; *causas et ordinem belli L*; *sententiam e. T*; acc. s inf.: *repertum in agro suo specum T*; s větou rel.: *quid in quamque sententiam dici possit C*; *quid sentirent L*.

expugnābilis, *e,* adj. [*expugno*] dobytný: *urbs terra marique L*; *arx exercitibus non e. T* nedobytný.

expugnātiō, *ōnis, f.* [*expugno*] dobytí, vzetí, ztečení: *desperata expugnatione castrorum Cs* vzdavše se naděje v dobytí tábora; *urbis Cs*; *hostilis expugnatio C* vzetí nepřítelem; *expugnationes nocturnae aedium C* přepadání, vybíjení.

expugnātor, *ōris, m.* dobyvatel, podmanitel: *urbis C*, *coloniae L*; přen. *pudicitiae C*.

ex-pugnō, *āre, āvī, ātum* **1)** pův. **a)** ‚vybojovati', dobýti něčeho, vzíti, ztéci něco: *Cirtam armis S*; *castellum Cs*; o jiných předmětech: *naves Cs*; *villas e. S* přepadati, vybíjeti; **b)** o osobách: přemoci, překonati, podrobiti si, podmaniti si někoho: *Philippum et Nabin L*; *eos, qui edita montium occupaverant Cu*; *inclusos moenibus Cu*; *ad expugnandos hostis inertissimus C*; *tyrannos L*; *praesidium T*; *fames obsessos expugnavit L*; **2)** přen. **a)** něčeho dobýti, dosíci, domoci se, něco vynutiti, vymoci: *nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniā possit C*; *illam sibi legationem expugnavit C*; *coepta e. O* provedl; s násl. ut: *ut dies tollerentur C* dokázal, že ..; **b)** něco přemoci, zlomiti: *sapientis animum C*; *pertinaciam legatorum L*; *pudicitiam C*; *regnum e. L.* královskou vládu potlačiti.

expulsiō, *ōnis, f.* [*expello*] vypuzení, zahnání: *Tarquinii L*, *civium C*, *vicinorum C*.

expulsor, *ōris, m.* [*expello*] vypuditel: *tyranni N*; *civium C*; **expultrīx,** *īcis f.* vypuditelka, zaháněčka: *vitiorum C*.

ex-purgō, *āre, āvī, ātum* **a)** pův. vyčistiti, pročistiti: *quae (me) potuerunt satis expurgare cicutae H*; **b)** přen. očistiti někoho z něčeho, ospravedlniti, omluviti: *expurgandus est sermo C*; *sui expurgandi causa S*; *requirens obiecta et expurgaturum asseverans T*.

ex-putō, *āre, āvī, ātum* [*puto*] domysliti se, dopátrati se něčeho: *quae mens eum a tanta gloria avocarit C.*

exquaerō = *exquiro.*

Exquiliae, *f.* viz *Esquiliae.*

exquīrō, *ere, sīvī, sītum* [*quaero*] **a)** vyhledati, vypátrati něco: *antiquam exquirite matrem V, terram V, locum similem V; iter e. Cs; frigus e. difficile est V*; vyhledávati něčeho = chtíti dosíci: *honores novos C; omnia terra marique vescendi causa S*; spec. **a)** prohledávati, ohledávati, zkoumati, zkoušeti něco: *eorum tabulas C; eius facta C; ius augurum C, verba subtiliter C*; **b)** vyhledávati za účelem zjištění něčeho, dotazovati se, vyzvídati: *veritatem C; consilia C; quid peccatum sit C; Aeneas exquirit quae auditque virum monimenta piorum V* dotazuje se po . .; *sententias e. T Cs* dotazovati se na mínění; *secum et cum aliis, quid in eo peccatum sit C*; toužebně vyhledávati něčeho = přáti si něčeho: *pacem V, iuvenem equum V; haec non exquiro a Graecis C* nepožaduji.

exquīsītus, *a, um* [vl. part. perf. od *exquiro*] viz **exquisitē** **a)** hledaný, vybraný, jemný: *semper habuit exquisitos e Graecia magistros C*; *e. iudicium litterarum C* vytříbený úsudek; *munditia non odiosa neque exquisita nimis C* hledaná, strojená; *supplicia exquisita C* vybrané, nejhorší; *nihil lautum, nihil elegans, nihil exquisitum C*; **b)** pečlivý, přesný: *doctrina C, rationes C, sententiae C*; adv. *accurate et exquisite disputare C.*

ex-sacrificō, *āre* ‚obět dokončiti', obětovati.

ex-saeviō, *īre* dozuřiti: *dum tempestas exsaeviret L.*

ex-sanguis, *e*, adj. **1) a)** bez krve, krve nemající: *corpora mortuorum C; umbrae V*, **b)** krev ztrativší, vykrvácený: *prope exsanguem naso auribusque mutilatis relinquunt L; multis vulneribus exsanguis Cu*; odt. zemdlelý, umdlený, ve mdlobách: *hostes enervati atque exsangues C; extremo spiritu exsanguis et confectus C; inermes et exsangues Cu*; **c)** ubledlý, bledý, bezbarvý: *exsanguis color SO* bledost; *exs. os Cu; exsangues genae C, diffugimus visu exsangues V; exsanguis se ex curia proripuit C, exsanguis metu O; sollicitudine propemodum e. Cu*; metaf. *exsangues pallor convertit in herbas O*; **d)** bledost působící: *exsangue cuminum H; pallidaque exsangui squalebant corpora morbo O* těla morovou nemocí pobledlá; **2)** přen. bez síly, mdlý, chabý, malátný: *orationis genus C; Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et aridum T.*

ex-satiō, *āre, āvī, ātum* **1)** nasytiti: *exsatiati cibo vinoque L*; **2)** přen. nasytiti = úplně uspokojiti, ukojiti: *populum Romanum ne morte quidem Scipionis exsatiari L; clade exsatiata domus O* sytý.

ex-saturābilis, *e*, adj. nasytitelný; *non e.* nenasytný: *pectus V*

ex-saturō, *āre, āvī, ātum* [*satur*] úplně nasytiti: *belua exsaturanda visceribus meis O*; přen. úplně nasytiti, uspokojiti, ukojiti: *exsaturata libido C; supplicio animum e. C; odiis exsaturata quievi V.*

exscēnsiō, *ōnis*, *f.* [*escendo*] vystoupení na zem, přistání: *adversus regem exscensionem a Paesto facientem L; exscensio hostium in agrum Vibonensem L; exscensione ab navibus in terram facta L.* [viz *escensio*].

ex-scindō, *ere, scidī, scissum*, starší *excindo* [od *scindo*] ‚úplně vytrhnouti', z kořene vyvrátiti, zničiti, vyhladiti: *Argolicis Pergama telis V; ferro sceleratam gentem V; columnas ferro V; urbes hostium C; domos V; vicos Cu; aram sociorum C; hostem T.*

ex-screō, *āre, āvī, ātum* vykašlati se: *exscreat et dat . . signa O.*

ex-scrībō, *ere, scrīpsī, scriptum* vypsati něco odněkud = opsati: *tabulas in foro C; litteras C; quasi exscribendi potestatem non haberet C; eique sacra exscripta exsignataque attribuit L* přesně vypsané a zaznamenané, zevrubný písemný seznam.

ex-sculpō, *ere, sculpsī, sculptum* **a)** vydlabati, vyřezati: *nescio quid e quercu, quod videretur simile simulacri C*; **b)** vyhladiti, vymazati: *hos versus Lacedaemonii exsculpserunt N.*

ex-secō, *āre, secuī, sectum* **a)** vyříznouti: *linguam C, nervos C, fundum armarii C, cornu H* uříznouti; *Lichas exsectus matre perempta V* (ze života matčina); obr. *pestem alqam tamquam strumam civitatis C; quinas hic capiti mercedes H* 5% měsíčně = 60% ročně úroků bere; **b)** vyklestiti, vyřezati: *exsectum Caelum a filio Saturno C.*

exsecrābilis, *e*, adj. [*exsecro*] zatratitelný, hodný prokletí, proklatý; *odium, ira L* nenávist, hněv ‚na smrť'; *carmen e. L* formule, říkadlo zaklínací.

ex-secrātiō, *ōnis, f.* [*exsecro*] **a)** prokletí, zatracení, kletba: *Thyestea est ista exsecratio poëtae vulgi animos, non sapientium moventis C; exierunt malis omnibus atque exsecrationibus duo vulturii paludati C;* **b)** syncd. slavnostní zapřisahání, přísaha: *hunc Pompeius omni cautione, foedere, exsecratione devinxerat C; quod Athenis exsecrationibus publicis sancitum est C; ubi fides? ubi exsecrationes? C; cum post exsecrationem* (složení slavnostní přísahy) *omnes degustavissent S; barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit T.*

ex-secror, *ārī, ātus sum* [od *sacer* prokletý] proklíti, zatratiti **a)** s předm.: *consilia Catilinae S; te oderunt .., te exsecrant C; sacerdotem C; bellum V; terram altricem sacri exsecramur Ulixi V* (jedouce kolem) proklínáme; *eum, qui primus utilitatem a natura sciunxisset C; Phocorum profugit exsecrata civitas H* sebe proklevši = svůj domov; i ve význ. pass. *columna exsecrata C* prokletý; *ut te exsecratum populo Romano .. scias C;* **b)** absol. kletby vysloviti, pronésti, zlořečiti, kletbu svolávati: *in se quoque ac suum caput L; in caput regnumque Prusiae L; ut naufragio pereat Atreus C; nemo mentionem fecit, quin exsecretur C* aby neklel; *Tullia fugit exsecrantibus* (*omnibus*) *L* za všeobecného proklínání; *verba exsecrantia O* = kletby, zlořečení.

exsectiō, *ōnis, f.* [*exseco*] vyříznutí: *linguae C; fundi in armario C.*

ex-secūtiō, *ōnis, f.* [*exsequi*] vykonání, provedení něčeho: *negotii T;* správa (obce): *Suriae exsecutio C. Itio .. permissa T.*

exsecūtor, *ōris, m.* [*exsequi*] **1)** vykonavatel; **2)** žalobce.

exsequiae, *ārum, f.* [*exsequi*] ‚vyprovození', průvod pohřební, pohřeb: *Clodii cadaver spoliatum imaginibus, exsequiis, pompa, laudatione C; amici convenerant ad exequias cohonestandas C; exsequias funeris prosequi C* jíti s pohřebním průvodem; *sepulturā ac iustis exsequiarum caruerunt C* obřady pohřební; *silens agmen et velut longae exsequiae T; fertur in exsequiis matrona O;* básn. a pozd. pohřební slavnosti, tryzna: *exsequiis rite solutis V; exsequias alci facere O, reddere Cu, dare, parare O, exsequiis vilibus cremare T.*

ex-sequor, *sequī, secūtus sum* **1)** k hrobu vyprovázeti (srov. ἐκπέμπειν): *qui labores morte finisset gravis, hunc omni amicos laude et laetitia exsequi C;* **2) a)** až do konce sledovati, (následovati, vyhledávati něčeho, pronásledovati): *me Tarquinium ferro ignique exsecuturum L;* odt. obr. *ius suum exsequi Cs L* právo své uplatňovati; *incepta e. L* dále prováděti; *id non exsequi usque ad extremum C* nehnati až do krajnosti; *accusationem e. T* dokončiti; *spem, sua consilia C* sledovati; **b)** přenes. **α)** sledovati něco za účelem vykonání: prováděti, vykonávati, plniti, vyřizovati, konati: *mandata vestra C; omnia regis officia et munera C; negotia C; obsidiones T, imperia L; rem, scelus Cu; iussa V Cu; ministeria L; praecepta V; annua vota et pompas V* výroční slavnost se sliby a nádhernými průvody konati; *hoc unum mihi exsequere V* učiň; *cladem illam fugamque C* spolu konati, súčastniti se; *mortem e. T* smrt si učiniti; **β)** spec. o řeči: řeč vésti, něco vypravovati, líčiti, popisovati: *quam* (*orationem*) *si ipse exsequi nequeas C* pořídit, svésti; *consilium diutius exsequi supervacuum est Cu; exsequendo subtiliter numerum L* zcela přesně udávati; *multos ambitus fecerim, si .. omnia exsequi velim L; protinus .. mellis dona exsequar V; sententias T; exsequendum reor, quae*

tunc . . copia fuerit T; γ) hleděti vypátrati něco (dotazováním sledovati), vyšetřiti; dotazovati se, vyzvídati: *quem locum capturus esset, quaerendo exsequebatur L*; *inquirendo e. L*; rovněž *percunctando, sciscitando L*; δ) něco sledovati za účelem trestu, pomsty: mstíti, trestem stíhati: *omnia scire, non omnia exsequi T*; *deorum hominumque simul iura violata e. L*.

ex-serō, *ere, seruī, sertum* a) vystrčiti, vyndati: *manum subter togam L*; *brachia aquis O*; *herba e tepidā molle cacumen humo O*; *caput altius e. O* zvednouti; *enses O* vytasiti; *linguam L* vypláznouti; spec. části těla z šatu vystrčiti: obnažiti: *exserta mamma V*; *exsultat Amazon unum exserta latus V* jeden bok majíc obnažen (vl. jednu stranu prsou); b) přenes. z něčeho vyprostiti, vybaviti: *qui se exserere aere alieno putat posse C* z dluhů.

ex-sertō, *āre* [frequent. od *exsero*] vystrkovati: *Scyllam ora exsertantem V*.

ex-sībilō, *āre* vysyčeti, vypískati: *histrio exsibilatur et exploditur C*.

exsiccātus, *a, um* [vl. part. perf. od *exsicco*] suchý: *orationis genus C*.

ex-siccō, *āre, āvī, ātum* vysušiti: *arbores hiemali tempore exsiccatae C*; zvl. láhev v. = vyprázdniti: *mercator exsiccet cullulis vina H*; *lagoenae furtim exsiccatae C*.

ex-signō, *āre, āvī, ātum* zaznamenati, vypsati: *pontifici sacra omnia exsignata attribuit L* = seznam.

ex-siliō, *īre, siluī*, — [*salio*] 1) vyskočiti odněkud, někam a) vůb.: *anguis exsilit in siccum V*; *mus domo exsilit H*; *exsiliunt nubibus ignes O*; obr. *exsiluere oculi O* vystoupily; b) zvl. do výše vyskočiti: *perturbatus exsiluisti C*; *exsiluit stratis V* z lože; *properans de sella exsilit C*; obr. *lunares equi exsiluistis O*; 2) přen. povznésti se, vzrůsti: *exsilit ad caelum arbos V*.

exsilium, starší tv. *exilium, iī, n.* [srov. *exsul, exul*] pobyt mimo domov, v cizí zemi: vyhnanství a) pův. *in e. ire C, in e. pellere C, in e. eicere C*; *in e. proficisci C*; *in e. esse C*; *in e. pergere C*; *exilio multare, afficere C*; *de e. reducere C, de e. revocare L*; *invenio collectam exsilio pubem V* = *ut iret in e.* k vyhnanství určený lid; básn. *longa exsilia V* dlouhé bloudění; b) meton. α) místo vyhnanství, útočiště, bydliště vyhnancovo: *quodvis exsilium his est optatius quam patria C*; *diversa exsilia quaerere V* cizí kraje, jež se rovnají vyhnanství; *tutum exsilium orabant T*; *exsilio egredi T* z místa vypovězení; *eos exsilium egressos in easdem insulas redegit T*; β) osoba vyhnancova: vypovězenec: *plenum exsiliis mare T*.

ex-sistō, starší *existō, ere, exstitī* (*extitī*), — 1) vystoupiti: a) *conaris hoc dicere neminem exstitisse, qui Quinctium defenderet C*; *eā speluncā Ditem patrem repente exstitisse C*; *ab inferis, de terra, ex arvis C*; *ego huic causae patronus exstiti C*; b) zvl. z vody vystoupiti, vynořiti se: *gurgite medio summā tenus alvo O*; *equus submersus voraginibus non exstitit C*; ze země vystoupiti: *armati terrā Cu* (t. podkopem); z podsvětí: *hodie ab inferis L*; ze zálohy: *signo dato omnes e latebris exstiterunt L*; 2) vystupovati a tím vznikati: vzcházeti, zvedati se, vyvstati, vzejíti, objeviti se, vyrůsti: *fons exsistit O* prýští; *lacum repente exstitisse C*; *quae a bruma sata sunt, quadragesimo die vix exsistunt, Varro*; *dentes e. C*; *a media fronte inter aures unum cornu Cs*; *anguis ab ara C*; *aestus Cu* povstává, vzniká; *flamma Cs*; 3) přenes. vznikati, objeviti se, nastati, nastoupiti, vznikmouti, vyskytnouti se, povstávati: *bellum exsistit ex Sicilia C* počátek má; *discidium C*; *malacia Cs*; *ex luxuria avaritia C*; *magna inter eos controversia Cs*; zvl. absol. vyskytnouti se: *nihil exstitit nobilius N*; *ne qua vis exsisteret N*; *exsistit hoc loco quaestio perdifficilis C*; *promisso fides exstitit Cu* splnil se; odt. jako log. perf. = býti: *exstitit hoc unum, quod non convenerit illis O* = *hoc fuit unum* v tom jediném se rozcházeli; *talem exsistere eloquentiam, qualis fuit in Crasso C*; *nisi Ilias illa exstitisset C*; *semper exstiterunt huic generi fautores C*; *timeo, ne*

in eum exsistam crudelior C; s abl. *singulari fide e. C* býti; *excellenti animo e. C*; odt. též = státi se: *ex rege dominus C*; *harum rerum Torquatus particeps exstitit C*; *magnus vir exstitit N* osvědčil se jako .. *P. Servilius, cuius tantae res gestae terra marique exstiterunt C* jenž vykonal ..

exsolētus viz *exolētus*.

ex-solvō, *ere*, *solvī*, *solūtum* (perf. *exsolŭisse O* z metr. příčin) **a)** uvolniti, rozpojiti: *bracchia ferro eodem ictu exsolvunt T* žíly otevříti; *alvus exsoluta T* průjem; *nodum e. L*; *nexum T* rozvázati; *obsidium e. T* zrušiti, ukončiti, ustati od ..; *famem e. O* zahnati; **b)** odpoutati, odepnouti: *exsolutum a latere pugionem consuli reddebat T*; *se paulatim corpore e. V* odpoutati se od těla, zvl. při smrti; spec. obr. vyprostiti, vybaviti, osvoboditi někoho z něčeho, zbaviti něčeho: *me his exsolvite curis V*; *velut custode exsolutus T* ; *plebem aere alieno L*; *populum religione L* závazku sprostiti; *contumeliā .. exsoluti sunt T*; *Iturium et Calvisium poenā exsolvit* (*Nero*) *T*; **c)** (dluh) splatiti, zaplatiti něco, odplatiti: *legata e. T*; *mercedem decurioni T*; *nomina mea C* dluhy: *multiplici iam sorte exsoluta L* zaplativ, splativ několikanásobně jistinu; *vicem beneficio T*, *grates e. T* odvděčiti se; *beneficia T* odplatiti; *recte factis gratiam L*; *poenas morte e. T* pykati smrtí; odt. pak něčemu zadost učiniti, splniti něco: *iusiurandum L*; *fidem L*; *quod promiserat C*; *promissum T*; *vota L*.

exsomnis, *e*, adj. beze spánku, bdící: *vestibulum ex. servat V*; též lépe tak čísti u *H*: *exsomnis stupet Euhias* = spánku se neoddávající.

ex-sorbeō, *ēre*, *sorbuī*, — **a)** vysrknouti, vstřebati, vssáti něco: *civilem sanguinem C*; *striges pectora exsorbent infantia linguis O* vyssávají; *vestis sanguinem exsorbuit C* vystřebal; **b)** pohltiti: *flumen magnam soli partem exsorbuit Cu*; *quantas iste praedas exsorbuit! C*; *multorum stultitiam perpessus est, arrogantiam pertulit, difficultatem exsorbuit C* ‚vypil' (zkusil, jak chutná).

ex-sors, *tis*, adj. [*sors*, los] **1)** bez losování; **a)** akt. sm. spolu nelosující: *exsortem ducere honores V*; **b)** pass. neurčený losem: *ducunt exsortem* (*equum*) *Aeneae V*; **2)** přenes. něčeho neúčasten, z něčeho vyloučen, nemající podílu v něčem: *quos dulcis vitae exsortis . . . abstulit atra V*; *praedae communis Cu*; *culpae e. L*; *amicitiae et foederis L*; *periculi T*; *exsors ipsa* (*cos*) *secandi acutum reddere valet ferrum H* sám nesekaje, nemoha řezati.

ex-spatior, *ārī*, *ātus sum* [*spatium*] z dráhy vybočiti, dráhu opustiti: *exspatiantur equi O*; *exspatiata ruunt per apertos flumina campos O* ze svých řečišť vystoupivše.

ex-spectābilis, *e*, adj. očekávatelný, očekávaný: *parum exspectabilem operam praebere T*.

ex-spectātiō, *ōnis*, *f*. [*exspecto*] očekávání **a)** bez urč. předm.: *an tu, cum me in summam exspectationem adduxeris, deseris? C* = napětí; *permagnam tu quidem exspectationem imponis orationi meae C*; *caeca exspectatione pendere C*; *profectus cum exercitu ab urbe exspectatione hominum maiore quam spe L*; *in exspectatione esse Cs* býti v napětí, očekávati; **b)** s urč. předm. **α)** v gen. *summā rerum e. C*; *magna eius rei e. Cs*; *audiendi e. C*; *imitandae industriae nostrae C*; *si spes est exspectatio boni, mali exspectationem esse necesse est metum C*; *in agris exspectatione Metelli remanserunt C* očekávajíce; *ut maiorem exspectationem mei faciam C* zvědavost; *e. visendi Alcibiadis* zvědavost A. spatřiti; **β)** v abl. s de; *e. de sermone Bibuli C*, *e. de Pompeio C*; **γ)** nepř. ot.: *e., quidnam sententiae ferrent iudices C*; **c)** s gen. subiect.: *cum summa exspectatione populi Romani C*; *exsp. summa hominum C*; *pro exspectatione omnium C* jak všichni očekávali; *quod est praeter exspectationem C* co jest mimo očekávání = neočekávané; plur. *exspectationibus decipiendis .. risus movetur C* sklamáním očekávání.

exspectātus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *exspecto*] ‚očekávaný', vítaný, vytoužený; očekávání, tužby hodný;

zajímavý: *veni exspectatus C*; *triumphus exspectatus, Hirt.*; *adventus exspectatissimus C*; *ut rem claram exspectatamque facerent L*; *ante exspectatum VO* dříve než se čekalo.

ex-spectō, *āre, āvī, ātum* vl. vyhlížeti někoho n. něco, odt. čekati, očekávati a) pův. α) něco příjemného čekati = = nadíti se něčeho, doufati v něco, něčeho si přáti, nemoci se dočkati, předpokládati něco: *oleae exspectant falcem V*; *silvae exspectant pressos propaginis arcus V*; *Romam finem laborum omnium Cs*; *longiores epistulas C*; *reditum C*; *lucem C*; *vestrum auxilium C*; *ex iis quasi proles civitatis exspectari videtur C*; β) něco nepříjemného očekávati = obávati se něčeho: *vastationes exspectent aut patiantur L* než aby se musili obávati; *maiorem Galliae motum Cs*; *dedecus maius a philosopho nullum C*; *sapienti non ferendas iniurias C*; *graviora Cu*; *supplicium C*; *contumeliam C*; *vim edicti C*; γ) obj. s pouh. ponětím času: čekati na něco, vyčkávati něčeho (= *manere*): *Carthagine nunc exspectat V* nečinně čeká = prodlévá; *suum adventum Cs*; *eventum pugnae Cs*; *cenantes haud animo aequo exspectans comites H* (tot. až budou hotovi); *ultima semper exspectanda dies homini est O*; *senectus eius exspectabatur T* čekalo se na jeho stáří; *quinque in Verrem libros C* = na vydání jich; vedle acc. bývají v tomto význ. slovesa tyto vazby: nepř. ot.: *exspectabant homines, quidnam acturus esset C*; *hostes exspectabant, si nostri paludem transirent Cs* zda . .; ut: *ut illa diluam C*; *ut id, quod latebat, erumperet C*; *ut ab adversariis clamor et pugna inciperet L*; *quid aliud e., nisi ut . . mittat C*; dum, quoad; *non exspectandum sibi statuit, dum in Santonos Helvetii pervenirent Cs* až by . .; *dum rogemur C*; *libeat dum proelia Turno nostro pati V* až by se líbilo; *dum defluat amnis H*; *an id exspectemus, quoad . . relinquatur? C*; po záporu věta s quin: *exspectari diutius non oportere, quin ad castra iretur Cs* že se nemá déle čekati a nejíti = že se nemá déle otáleti s odchodem; δ) s vedl. ponětím zvědavosti býti zvědav na něco: *exspectabant sententias eorum C*; *quid hostes consilii caperent Cs*; b) přenes. o věcech, jež někoho očekávají: čekati na někoho: *seu me tranquilla senectus exspectat H*; *ubi nos praemia exspectant Cu*; *exspectavere eum fata Cu* čekala na něj smrt. Vazba acc. s inf. u tohoto slovesa nebývá, jen výj. u *L*: *exspectabat Aetolos in fidem suam venturos esse.*

exspergō, *ere, spersus* [*spargo*] postříknouti: *sanie limina V.*

ex-spēs, adj. jen v nom. sg. [*spes*] nemající naděje, zoufalec: *fractis enatat exspes navibus H*; *solus, inops, exspes leto . . relictus O*; s gen. obj: *e. vitae T.*

exspīrātiō, *ōnis, f.* [*exspiro*] výpar: *terrae exspirationibus aër alitur C.*

ex-spīrō, *āre, āvī, ātum* a) přech. vydechovati něco: *flammas pectore, caminis V*; *auras O*; zvl. o duši: *confixi exspirant animas V*; b) nepřech. ven vydouti: *vis fera ventorum O*; *ventus exspirare alqā cupiens O*; zvl. o umírajícím ducha vypustiti: *exspirans Accam alloquitur V*; *atram tundit humum exspirans V*; *ubi perire iussus exspiravero H*; *inter verbera exspirare L, inter primam curationem L*; obr. *mecum exspiratura res publica erat L.*

ex-splendēscō, *ere, splenduī,* — inchoat. zazářiti; jen přen. *clarius exsplendescebat Atticus N.*

ex-spoliō, *āre, āvī, ātum* vypleniti, vyloupiti: *fana atque domos S*; *urbem C*; oloupiti o něco: *nolite hos vestro auxilio e. Cs*; *exercitu et provinciā Pompeium C.*

ex-spuō, *ere, spuī, spūtum* vyplíti; přen. *piscis exspuit hamum O* vypouští z úst.

ex-sternō, *āre, āvī, ātum* v úžas uvésti, ohromiti, zaleknouti, obyč. part. perf. **exsternātus,** *a, um*: *e. fugam frustra temptabat O* ohromena; *e. equi O* splašení.

ex-stimulātor, *ōris, m.* podněcovatel: *acerrimus rebellionis T*; *Verginii T.*

ex-stimulō, *āre, āvī, ātum* popichovati, dráždíti: *aculeo, Plin.*; obyč. přenes: *tigrim fame O*; *dictis virum O*; *hunc libido exstimulat T*; *animum T*; *illum hic nuntius exstimulat T*; *fata cessantia e. O* smrt váhající popohnati = uspíšiti.

ex-stinctiō, *ōnis*, *f.* zničení, zánik: *supremus ille dies non exstinctionem .. affert C.*

ex-stinguō (*extinguō*), *ere*, *stinxī*, *stinctum* [*tinguere*] (coni. *exstinxem* = *extinxissem V*) hasiti, uhasiti **a)** pův. *lumina C*; *incendium C*; *ignem O*; *cinerem O*; *faces iam accensas C*; med. *ignis suā sponte extinguitur C*; *sol extingui visus est C*, že shasíná; odt. *sitim e. O* žízeň uhasiti; *bellum e.* pochodeň války zhasiti; spec. vysušiti: *aquam rivis dissipatam L*; *sucum tepore Cu*; **b)** přenes. **α)** život shasiti = usmrtiti, med. shasnouti, zemříti: *invictum belli iuvenem fortuna morbo extinxit L*; *extincto calore occidimus ipsi et exstinguimur C*; *natumque pat emque extinxem V*; *maturius extingui C*; *Dareo extincto N* po smrti D.; *extinctus amabitur idem H*; *extinctum .. Daphnim flebant V* mrtvého; *alienissimo rei publicae tempore extinctus C* jenž zemřel, odešel; o přirozeném shasínání: *extinctae potius amicitiae quam oppressae C*; **β)** něco zničiti, vymazati, vyhladiti: *ea, quae antea scripserat C*; *superiorem gloriam rei militaris Cs*; *famam C*; *sensus animorum atque motus C*; *potentiam C*; *salutem C*; *consuetudinem C*; *leges omnes C*; *e. atque opprimere C* násilně konec učiniti; zvl. v zapomenutí uvésti: *memoriam publicam C*; *sermo oblivione posteritatis extinctus C*; *vocem hominis silentio e. L*; *rumor extinguitur L.*

ex-stirpō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*stirps*] z kořene vytrhnouti, vyvrátiti, vypleti, vykořeniti: *arbores diu crescere, unā horā exstirpari Cu*; přenes.: *humanitatem ex animo alcs C*; *perturbationes C*; *vitia C.*

ex-stō, *āre*, — **a)** pův. vyčnívati, vynikati: *capite solo ex aqua Cs*; *humeris ac summo pectore Cs*; *navis exstat aquis O*; *ossa sub incurvis arida lumbis O*; *ferrum de pectore O*; *modo pectore, modo ore tenus exstantes T*; *super aequora celso collo O*; *cervi vix cornibus exstant V* ze sněhu vyčnívají; *serpens longa trabe rectior exstat O* vztyčuje se; *Phoebus .. exstat O* stojí vysoko na nebi; **b)** přenes. zřetelně se jeviti, býti patrný, zjevný, býti, existovati: *video neminem, cuius non exstet in me meritum C*; *in quo non exstent huius fortitudinis impressa vestigia C*; *sepulcrum usquam exstat C*; *eius monimentum C*; *sine oculis non potest exstare officium et munus oculorum C*; *quia non exstat alius L* není jiného; *cui heres non exstabit C*; *foedera exstant C*; *senatus consulta C*; *litterae C*; *dum populi Romani nomen exstabit C*; *si qui ex tanto exercitu reliqui milites exstant C* ještě, dosud jsou na živu; *Sarmenti domina exstat H* jest ještě na živu; *etiam ipsius Appi exstat oratio C*, ještě trvá; neos. *apparet atque exstat C* je zjevno a patrno; *quem exstet eloquentem fuisse C.*

exstrūctiō, *ōnis*, *f.* stavba: *tectorum C*; *ea ex., quae est ara Virtutis C.*

ex-struō, *ere*, *strūxī*, *strūctum* **a)** narovnati, vyrovnati, nakupiti: *magnum acervum librorum ante pedes C*; *sacrum vetustis exstruat lignis focum H* = *super foco sacro arida ligna large reponit* naloží hojně suchého dříví; *exstructus rogus CO*; *tantos acervos corporum C*; spec. **α)** vysoko nakupiti, nastavěti: *montes ad sidera summa O*; *omnem eam materiam pro vallo Cs*; *in altum divitias H*; přenes. *verba ad poeticum quendam numerum C* nakupiti, nahromaditi; **β)** s vedl. pojmem množství, plnosti: vyrovnati něco něčím, zastavěti, naplniti: *mensas exstruere epulis C*, *dapibus OC*; *quae exstructis inerant hesterna canistris H* v naplněných košících; *mensae exstructae C* plné stoly; *exstructa mensa multā carne C* naplněný; **b)** vystavěti, vybudovati, zříditi: *aedificium C*; *monumentum, molem opere magnifico C*; *sepulcrum C*; *Pompei theatrum T*; *tumulos Cs*; *aggerem Cs*; *turres Cs*; *villam in Tusculano C*; *muros N*; *divitias profundere in exstruendo mari S* bohatství promarniti zastavováním moře (t. j. stavěním nákladných staveb v moři); přen. vybudovati: *civitatem C* (vzornou) obec vybudovati (t. j. zříditi stát); *animo altitudinem excellentiamque virtutum C*; *disciplinam fundare atque e. C* budovu vědy, soustavu vědeckou; bás. o osobě *tapetibus altis exstructus proflabat somnum V* rozložen na ...

ex-sūdō, *āre, āvī, ātum* **a)** nepřech. v y p o t i t i s e: *exsudat inutilis humor V*; **b)** přech. v y p o t i t i něco: *sucum, Plin.*; přen. ‚vypotiti', s námahou vykonati, provésti: *cum Pedius causas exsudet H* své pře v potu tváři provádí; *certamen, quod ingens exsudandum erat L* jejž v potu tváři bylo podstoupiti.

exsul, starši tv. **exul**, *is, m. f.* [etym. nejistá; dle star. od *solum*, dle jin. od *salire*, podle jin. od *exire*] vyhnanec, vypovězenec, vyhoštěnec: *omnes sceleratī atque impiī quos leges exsilio affici volunt, exsul·s sunt, etiamsi solum non mutarint C*: *Hannibal Carthagine expulsus Ephesum venit exsul C*; *cum vagus et exsul erraret C*; *feror exsul in altum V* ubírám se jako vyhnanec na moře; s přihanou: *exsulibusne datur Lavinia? V* poběhlíkům; fem. *exsul erat mundi O* na světě neměla bydla; *non alia exsul T.* s abl.: *exsul patria, domo S*; s gen.: *exsul mentisque domusque O* = zbaven rozumu i domova.

exsulō (*exulo*), *āre, āvī, ātum* [*exsul*] jako vyhnanec žíti, ve vyhnanství žíti, býti vyhnancem: *cui Romae exsulare ius est C*; *pulsus patriā, exsulans atque egens C*; *Hannibal apud Prusiam regem C*; *in Volscos exsulatum abiit L* do vyhnanství odešel; básn. a přenes. *Protei ad usque columnas exulat V* bloudí jako vyhnanec; *meo discessu exulasse rem publicam C*; *cum manent corpore, animo exsulant C* duchem jinde blouditi.

exsultim, *exultim* [*salio*] bujně skákajíc: (*equa trima*) *ludit e. metuitque tangi H*.

exsultō (*exulto*), *āre, āvī, ātum* [freq. od *exsilio*] do v ý š e v y s k a k o v a t i **a)** pův. *equos ferocitate exultantes domitoribus tradere C* vzpínající se, bujné; (*taurus*) *nunc adludit viridique exsultat in herba O* poskakuje; *exsultantes Salii V* tančící; spec. a obr. *exultantque vada atque aestu miscentur harenae V* poskakují, hopkují; *campus, in quo e. possit oratio O* volně se prohánětí, harcovati; *exultant aestu latices V* kypí; **b)** přenes. o stavu duševním: b ý t i b u j n ý, býti rozjařen, r a d o v a t i s e, veseliti se, j á s a t i, plesati, rozpustile si vésti: *exsultantem te .. repriment validae legum habenae C*; *exsultabat gaudio persona C*; *non exsultavit in ruinis nostris .. Cornelius C*; *eius furorem exsultantem continui C* bujný, nevázaný; *in quo exsultat oratio mea C* co v bujné rozvernosti pravím; *laetitiā e. L*; *exsultat fidēn V*; odt. stupňováním významu: z p u p n ě s i v é s t i, honositi, chlubiti se, pyšniti se něčím: *nec Agricola unquam in suam famam gestis exsultavit T*; *hic successu exsultans .. Coroebus V*; *e. in somno immoderateque iactari C*; absol. *exsultat demens V*; *eius furorem exsultantem repressit C*; *Hannibalem iuveniliter exsultantem molliebat C* Hannibalovu mladistvou bujnost; *fregi exsultantis praedonis audaciam C*.

exsuperābilis, *e*, adj. [*exsupero*] přemožitelný: *non e. saxum V* nepřemožitelný, nezdolatelný balvan (Sisyfův).

exsuperantia, *ae, f.* vynikání, výtečnost, vynikající zdatnost: *omnem exsuperantiam virtutis oderunt C*.

exsuperātiō, *ōnis, f.* přehánění, n a d s á z k a [řec. *ὑπερβολή*], řečn. figura *C*.

ex-superō, *āre, āvī, ātum* **a)** z d v i h a t i s e d o v ý š e nad něco: *ignis ad fastigia volvitur; exsuperant flammae V* plameny šlehají již nad hřeben; **b)** přenes. **α)** nad něco, z něčeho v y j í t i, něco p ř e j í t i: *Aeneas exsuperat iugum V*; *angustias e. L* překročiti; *exsupero .. solum Helori V* plavím se podél .., přepluji ..; **β)** p ř e v y š o v a t i, p ř e k o n á v a t i něco, p ř e d č i t i nad něco: *magnitudo sceleris omnium ingenia exsuperat S* překonává vše pomyšlení, jest nad pomyšlení všech; *genus morum nobilitate O*; *omnes Tarquinios superbia L*; *Iovem exs. C* mocí převýšiti; *operum fundamenta e. L* vydání, náklad .. překročiti; *quantum virtute exsuperas V* oč předčíš; odt. **γ)** p ř e m o c i, z d o l a t i někoho, z v í t ě z i t i: *materia vires meas O*; *caecum e. consilium V*; *si non poterunt e., cadant O*; *multitudo Gallorum sensum omnem talis damni exsuperans L* překonávajíc t. j. působíc, že ani taková ztráta nebyla patrna.

ex-surdō, *āre* [*surdus*] ohlušiti, hluchým učiniti; přenes. o t u p i t i: *exsurdant vina palatum H* chut.

ex-surgō, *ere*, *surrēxī*, *surrēctum* a) zvednouti, zdvihnoutise, povstati, vztýčiti se: *cum exsurgeret C* když se zvedal k odchodu; *paulisper exsurge C*; *tempus exsurgendi ex insidiis L* vyraziti; *pars classicorum .. in colles .. exsurgeret T* vystoupila; *acies exsurgens L* z klečícího postavení povstávající; obr. *rursus plebs exsurgit L* zdvihá se, bouří; *contra Gai domum exsurgimus T*; b) o věcech než.: zvedati se, vystupovati: *exsurgens in ambitum metae simulacrum V*; *petra in cacumen exsurgit Cu*; c) opět povstati, zotaviti se: *haec ne quando recreata exsurgere possent C* opět se pozvednouti; *ea causa si esset iugulata, numquam exsurgeret C*; *Roma tota aedificiis exsurgere L* (po požáru) opět povstal.

ex-suscitō, *āre*, *āvī*, *ātum* a) ze spánku vzbuditi, probuditi: *te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitat C*; b) přenes. něco vzbuditi, povzbuditi: *parvus ignis ingens incendium L*; *genu posito flammas exsuscitat aura O* rozdmychá; o stavech duš.: *cura animos exsuscitat C*; *si naturalem memoriam e. C.*

exta, *ōrum*, *n.* [snad z **exsecta* od *exsecare* vyříznouti] ušlechtilejší vnitřnosti, droby zvířecí, vyříznuté, aby se z nich věštilo, zejm. játra: *exta sollemnium L* vnitřnosti obětních zvířat; *lancibus et pandis fumantia reddimus exta V*; *exta dare deo O* obětovati. z nich věštěno, což jako nesmyslné zavrhuje *C*: *Sed tauri iecur aut cor aut pulmo quid habet naturale, quod declarare posit, quid futurum sit?*

ex-tābēscō, *ere*, *tābuī*, — inchoat. zchřadnouti: *corpus macie C*; přenes. vymizeti, vytratiti se, zajíti: *videmus opiniones extabuisse C* že zanikly.

extemplō, adv. [*ex templo* ve význ. augurs. umění ‚hned s hlediště'; ‚*templum*' místo, kde augur pozorování konal] hned, v tu chvíli, neprodleně, okamžitě: *dixit et e. sensit V*; *quid fingat e., non habet C*; *alii bellum e. gerundum censebant L.*

extemporālis, *e*, adj. [*ex tempore*] s patra, bez přípravy, nepřipravený: *sed extemporalis audaciae .. vel praecipua iucunditas est T.*

extempulō, tvar vzniklý z **extemplō** anaptyxí samohl. *-u-*.

ex-tendo, *ere*, *tendī*, *tentum* a *tēnsum* a) rozpínati, roztahovati, rozestříti, rozpřáhnouti: *per extentum funem ire H* po nataženém laně chodit = provazolezecké umění provozovati, t. j. konati něco velmi nesnadného, *brachium e. C*; *manus e. O*; *digitos e. L*; *maiores pennas nido e. H* perutě rozpínati; *extentis tumet uva racemis O*; *rami se extendunt V*; *canis humi toto extenditur antro V* roztahuje se; *coepit velut moribundus extendi Cu* natahovati se; *eum fulcā moribundum extendit harenā V* natáhne na písku; b) rozšiřovati, zvětšovati: *munimenta castrorum Cu*; *coepit agros e. H* rozšiřovati, dále posouvati; *avidos extendere cursus V* chvatem uháněti, dlouhou cestu proběhnouti; *famam factis V*; *nomen in ultimas oras H*; *spem in Africam L*; *cupiditatem gloriae H*; *se supra vires e. L* nad své síly se namáhati; *e. se magnis itineribus, e. itinera L* konati dlouhé pochody; *stagna latius extenta Lucrino lacu H* rozlehlejší; *fastigium totum extendi iussit Cu* dal urovnati; spec. term. techn. ve vojens.: rozvinouti, rozestaviti: *phalangem in duo cornua e. Cu*; *aciem latius e. Cu*; *agmen ad mare e. Cu*; *aciem in radicibus montis L*; c) v poněti čas.: protahovati, prodlužovati něco: *pugnam ad noctem L*; *vivet extento Procilei aevo H* daleko prodloužený = nekonečný, *curas venientem in annum e. V* odkládati; *ad medias sementem extende pruinas V* prodluž tak, aby trvala až do ..

extentus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *extendo*] napjatý, natažený: *funis H*; rozsáhlý, rozlehlý: *lacus, stagnum H*; *quam extentissima valle L.*

extenuātiō, *ōnis*, *f.* [*extenuo*] řečn. figura zmenšení, snížení (opak hyperboly), seslabení pojmu jinak příliš silného užitím mírnějších slov C.

ex-tenuō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*tenuis*] a) ztenčiti, rozředit i; pass. rozplynouti se: *aër extenuatus sublime fertur C* zředěný; *ab his* (*dentibus*) *extenuatur et molitur cibus C* zřeďuje se, rozžvý-

kává; *extenuari in aquas O* rozplynouti se; ve voj : *extenuata suorum acie consedit S* šikem rozvinutým (a tím zředěným); *media acies diductis cornibus extenuata L* velice do délky roztažený (a tím prořídlý); *agmen extenuabant angustiae L* nutila k přílišnému roztažení šiku; **b)** přenes. seslabiti, zmenšiti: *dolor extenuabat vocem C*; *spes nostra extenuatur et evanescit C*; *locupletissimi cuiusque censum extenuarant, tenuissimi auxerant C* udali příliš nízko; *si hoc crimen extenuari vellet C*; *molestias omnes extenuavit et diluit C* zmírnila; *quam potes, extenua forti mala corde ferendo O*; *vires e. H* seslabovati = šetřiti silami; *curas morā longā O*; *famam belli L* zlehčovati; *munus C.*

exter, exterus, } *tera, terum* [vl. komp. k *ex*, srov. *πρό-τερος*] **I** positiv vnější, zevní, cizozemský, cizí: *nationes e. Cs, civitates C*; *gentes C*; *extera quaerere regna V* v cizině, *exteri* cizozemci; **II** kompar. **exterior,** *ius* vnější vzhledem k jinému, tedy vždy jen ve dvojici: *colle exteriore occupato Cs* dále venku ležící; *pares munitiones contra exteriorem hostem perfecit Cs* proti nepříteli vnějšímu = za zády svými (druhý nepřítel v městě obleženém); *exteriores munitiones Cs*; *vallum e. Cs*; *cum alterum esset exteriorem, alterum interiorem amplexus orbem C*; *tu comes exterior . . ire (non) recuses H* jíti jako průvodce po levé straně; **III** superl. **a) extimus,** *a, um* [anal. dle *intimus*] nejkrajnější: *novem orbes, quorum unus est extimus C*; **b) extrēmus,** *a, um* [srov. *supremus*] *α)* místně nejzazší, nejvzdálenější, poslední: *extremum oppidum Allobrogum . . est Genava Cs*; *in extremis Remorum finibus Cs*; *tellus extrema V*; *in extremis atque ultimis gentibus C*; *ad extremum finem provinciae Galliae Cs*; *extremum Tanain si biberes H*; *impiger extremos curris mercator ad Indos H* = na konci světa; *cum iam extremi essent in prospectu Cs* nejzadnější; **extrēmum** nejzazší meze, konec: *mundi C*; *citerioris provinciae e. Cs*; *e. montis S*; plur. *extrema agminis L*; nejzazší část něčeho: *in extrema India C* v nejzazší části Indie; *ad extremas fossas castella constituit Cs* na koncích příkopů; *e. pons Cs* konec mostu; *ab extremo agmine Cs*; *extrema impedimenta Cs* konec zadního voje; *populum extremā toties exoret harenā H* na kraji zápasiště; *extrema cuspide pulsat O* hrotem kopí; *hasta recludit clipei extremos orbes V* kraj štítu; *in codicis extrema cera C* na okraji tabulky; *in extremo libro tertio C* na konci 3. knihy; *extremis digitis rem attingere C* konci prstů; *β)* časově: poslední: *matres ab extremo conspectu liberorum exclusae C*; *extrema vox servi morientis C*; *extremo mense consulatus mei C*; *extremum vitae spiritum edere C*; *extrema saltatio C*; subst. **extrēmum** = konec (časově): *diei extr. erat S*; *aestatis S*; *anni L*; *e. habet oratio mea C* má konec; adv. *ad extremum* naposled: *ad e. expulsi sunt Cs*; *ad e. agere ac pronuntiare C*; *ad e. incipit philosophari C*; *uxor in extremum mihi negatur O*; plur. *principiis cognitis facilius extrema intellegetis C*; *extrema imperii T* konec, zánik; *Dido . . ferro extrema secuta V* poslední věci = smrt; *extrema pati V* smrtí sejíti; *illum extrema gementem linquunt V* naposled vzdychajícího; spec. (časově): *extremā pueritiā miles fuit C*; *extremo bello Peloponnesio N* ke konci v. p.; *bellum Pompeius extremā hieme apparavit C* na konci zimy; *extremo anno* na konci roku; *extrema in morte V* na pokraji hrobu; *sonum extrema tonitrua reddunt O* doznívající hromu rachot; odt. pořadem poslední: *extremo et novissimo iactu de libertate contendunt T* posledním a to rozhodným vrhem; adv. **extrēmum** naposled: *affari e. V* naposled osloviti; *alloqui e. amicos O*; abl.: *extremo . . Hannibalem imperatorem fecerunt N*; *prius . . dein . . extremo C*; *γ)* co do významu, stupně: nejzazší; nejhorší, nejnebezpečnější, nejpovážlivější, svrchovaný (po stránce zlé i dobré): *extremam famem sustentare Cs*; *extremum illud senatus consultum Cs*; *extremus Ligurum V* poslední; *extremi ingenii esse L* nejnižší, nejhorší; *decurritur ad illud extremum atque ultimum Cs*; *e. alimenta vitae T* nejnuznější; *e. discrimen C* rozhodný

okamžik; *extremis rei publ. temporibus C* ve svrchované nouzi; *extremae dementiae est S* největší pošetilostí; subst. **extrēmum**, ī, *n.* krajnost, nouze, nutnost atp.; obyč. plur. věci nejhorší: *cum extrema conceditis C, ad extremum OC* do krajnosti; *extrema periculorum C* krajní nebezpečí; *ad extrema perventum est Cu; audere extrema V; per omnia extrema V* největší bědou; *ad extremum Cs* pro nejhorší případ.

ex-terebrō, *āre, āvī, ātum* vyvrtati, vrtáním nabýti: *ex eo auro, quod exterebratum esset, buculam facere C.*

ex-tergeō, *ēre, tersī, tersum* vytříti, vyměsti; přen. *fanum extersum C* nadobro vykradený, vyloupený.

ex-terminō, *āre, āvī, ātum* a) za hranice vyvésti, vyhnati, vyhostiti, vypověděti: *idem C. Marcellum .. exterminandum ex illa urbe curavit C; cives Romanos C; peregrinos C; regibus exterminatis C; Protagoras urbe atque agro est exterminatus C; utinam possent .. oppugnatores rei publicae de civitate exterminari! C*; b) přenes. vyhostiti, odstraniti, vyloučiti, vzdáliti něco: *quaestiones physicorum C; virtutem ex hac urbe C; auctoritatem vestram e civitate C.*

externus, *a, um* [od *exter*, jako *supremus* od *super*] a) vnější, zevní: *externus hostis Cs* z venčí doléhající; *domina rerum .. externarum et ad corpus pertinentium C; cingatur mens corpore externo C; externus et adventicius tepor C; e. visio C; pulsus externus C; externa bona O*; subst. **externa**, *ōrum, n.* věci vnější; b) cizozemský, cizí: *superare vel domesticis opibus vel externis auxiliis Cs; externus hostis C; religio C; populus C; hostis C; gens V; malum N; e. terra, sedes V; scientia peregrina et e. C; rebus tam externis quam domesticis C; externum imperium S* vláda cizácká; básn. *e. amor O* láska k cizinci, pod. *externa Venus O* láska k cizince; *e. metus L* strach před cizinou, před vnějším nepřítelem; *morum mutatio externa Cu* přijetí cizích mravů; subst. **externī**, *ōrum, m.* cizinci: *odium in externos Cs*; neutr. sing. *externi ne quid valeat H*; plur. *illa externa cum multis cognovimus C* = činy v cizích krajinách vykonané; *externa libentius quam domestica recordor C* na cizinu; *adversus externa floruimus T* vzhledem k cizině; *si audire voletis externa C* děje ciziny.

ex-terō, *ere, trīvī, trītum* „vytírati" (obili z klasů), roztírati: *alvus calorem habet exterendo cibo C*; rozšlapávati: *exteret ille nives congestas O.*

ex-terrēo, *ēre, uī, itum* a) vyplašiti: *timuit exterrita pennis ales V; anguis exterritur aestu* (ze svého úkrytu) *V*; šplašiti: *exterrita silvis diffugiunt armenta V*; básn. *Triton freta conchā e. V* burcuje; b) zastrašiti, poděsiti: *repentino hostium incursu Cs; repentino periculo Cs; quo aspectu exterrita clamorem sustulit C; magnis exterrita monstris V; vi ac minis alares exterruit T.*

ex-timēscō, *ere, timuī*, — inchoat. strachovati se něčeho, o něco, něco s bázní očekávati; absol. ve velikém strachu býti; perf. strach pojal někoho: *Salmacis extimuit O; non extimui, quod .. V; equi sibilis repentinis extimescebant C* plašili se; *de fortunis communibus extimescebam C; non extimui, ne vos ageret vesania H; adventum nostrum C; magistrum H; maius periculum C; erunt mihi extimescendi C*; s inf. *non extimui credere me pelago O* nebál jsem se svěřiti; *non extimui fateri T.*

extimus viz *exter.*

extimō viz *existimo.*

extinctiō, extinctor viz *exstinctio, exstinctor.*

extinguō viz *exstinguo.*

exti-spex, *icis, m.* [*exta *spicere*] hadač z vnitřností zvířecích, žrec: *haec extispicum divinatione sublata omnis haruspicina sublata est C.*

ex-tollō, *ere*, — a) zdvihati, pozdvihovati, vyzdvihovati, zvedati: *cruentum alte extollens pugionem C; caput e. C* = doufati; *alqem e. C; iacentem e. C; alqm praeter ceteros e. T* povýšiti; b) přenes. namysli pozvedati někoho, sebevědomí působiti někomu, med. sebevědomí nabývati; zvelebovati, povznášeti něco: *adulescentium animos praematuris honoribus ad superbiam T;*

se quisque magis extollere S o vyšší cíle usilovati; *ira promptum animum e. T* ke hněvu popouzeti; *hortos magnificentia extollebat T*; c) slovy něco povznášeti, vynášeti, vychvalovati, velebiti, zveličovati: *nostram causam laudando* (jiné čtení *tollemus C*); *Planci in me meritum verbis extollo C*; *rem verbis in maius e. L* zveličovati; *rem oratione e. S*; *in caelum laudibus alqm e. C* do nebe chválou vynášeti; *vetera extollimus recentium incuriosi C.*

ex-torqueō, *ēre, torsī, tortum* a) vykroutiti, vyvinouti něco někomu *arma e manibus iratorum civium C*: *sicam de manibus C*; *mucronem dextrae V*; b) údy lidské vykroutiti mučením, odt. *extortus* zmučený: *in servilem modum lacerati atque extorti L*; c) něco vynutiti, vymoci: *obsides summā cum contumeliā Cs*; *vi et metu honorarium C*; *regnum L*; *vocem clementiae extorquebit res ipsa C*; *sententias iudicum vi orationis C*; *suffragium populi per vim L*; *extorsisti, ut faterer C* vynutil jsi na mně přiznání; d) vyrvati, vzíti něco někomu: *vitam e. Cu*; *humanitatem C*; *ex animis cognitiones verborum C*; *me occidistis, cui sic extorta voluptas H*; *opinionem* (předpojaté mínění) . . *si denique veritas extorquebit C* odstraní.

ex-torris, *e*, adj. [*ex terra*] ze země vyhnaný, bez domova, vyhnanec: *hinc patres familias extorres profugerunt C*; *e. patria, domo S* vyhoštěn z . ., zbaven . .; *ne exsulem, extorrem populum Romanum ab solo patrio . . in hostium urbem agerent L* jako vyhnance a bezzemka; *ne se ortum, eiusdem sanguinis, extorrem, egentem . . perire sinerent L* (prolept.) aby jako vyhnanec zahynul; *brevi extorre hinc omne Punicum nomen L* odtud bude vyhnán, vypuzen; *agmen extorre sedibus suis L.*

extrā [vl. abl. sing. fem. od *exter*, srov. *supra*] **I**, adv. a) na vnější straně, vně, zcvně, zevnitř, venku: *extra et intus hostem habere Cs*; *in corporibus aut extra esse possunt C* vně těla, mimo tělo; *quae extra sunt C* = věci vnější, svět vnější; *ni extra est in nuce duri H* zevně ořechu; *nulla pars huiusce generis excederet extra C* ven, na venek vyčnívati; v témže význ. též kompar. *urbes exterius sitae O* dále ven ležící (t. j. mimo Peloponnes); b) znamená výjimku: mimo, kromě, vyjma, leč, leč by; spojeno vždy s *quam* neb *quam si*: *addat hanc exceptionem: Extra quam si quis rei publicae causā exercitum non tradiderit C* leda že by . .; *postulat is a praetore exceptionem: Extra quam in reum capitis praeiudicium fiat C*; *extra quam si eum tempus . . coëgerit C*; **II** předl. s acc. mimo, kromě a) ve význ. místním: *extra provinciam Cs* vně provincie; *extra ostium limenque carceris C*; *extra Peloponnesum C*; *e. portam Collinam C*; *e. limen Apuliae H*; u sloves pohybu: *e. munitiones procedere Cs* ven z opevnění; *fines terminosque constituam, extra quos egredi non possim C* z nichž vystoupiti; *e. hos cancellos egredi conabor C*; *e. munimenta se evolvit Cu*; b) přenes. o věcech neprostorových: *ne se mulier extra virtutum cogitationes putet T* = že jest vyňata z nehod válečných; *e. causam, e. hanc contentionem C, e. ruinam C, e. periculum esse C* mimo nebezpečí býti; *e. coniurationem hunc esse C* = není ho účasten; *e. consuetudinem Cs, e. ordinem C* mimořádně; *extra vitia C* bez chyb; c) výjimka: mimo, kromě, vyjma: *extra me C*; *extra ea cave vocem mittas L*; *e. tumultum Gallicum Italicumque C*; *e. ducem C*; obyč. v záp. větách: *extra cohortem suam nemini committere C*; *ne (tum) quidem e. gladiatorum tuorum numerum quemquam repperisti C.* Jako postpos. *quo solutius urbem extra lasciviret T.*

ex-trahō, *ere, traxī, tractum* a) vytáhnouti, vytrhnouti něco, α) pův. *telum e corpore C*; *vivum puerum alvo H*; *telum de vulnere O*; *ferrum extraxit N*; *cervices boum ad aratra extrahenda natae C* k tahání; též o osobách: *extrahitur domo latitans C* jest vyvlečen; *qui rure extractus in urbem est H*; *extrahe turbā oppositis umeris H* vytáhni jej z davu; *hostes invitos in aciem L* k boji donutiti; *senatores vi in publicum L*; *alqm cubili e. T*; *ex tenebrosa popina consul extractus C*; obr. *te ex tuis tenebris extraham C*; β) přenes. z něčeho, někoho, vy-

táhnouti, vyprostiti, vysvoboditi: *urbem ex periculis maximis C*; *se ac suos omnes extraxit incolumes N*; *scelera in lucem L* vytáhnouti, vynésti; naop. vyrvati: *religionem ex animis extraxit Epicurus C, opinationem et temeritatem ex animis nostris C* odstraniti; **b)** protahovati, zdržovati, prodlužovati, oddalovati: *bellum in tertium annum L*; *proelium ad noctem L*; *somnum in diem T*; *rem in adventum consulis L*; odt. mařiti, marně stráviti: *triduum disputationibus excusationibusque C*; *(aestatem) extrahi posse Cs* že by mohl (zbytek léta) nazmar přijíti, bezvýsledně uplynouti; *diem cunctando L* promarniti; *biduum Cu*; *tempus Cu*; *noctem vigiliis Cu*; *aliquantum extraxerant temporis C*; *tempus morando e. L*; přech. o osobách: *eludi se atque extrahi (putabant) L* že jsou za nos voděni.

extrāneus, *a, um* vnější, cizí: *e. causa C*; *cognomine quodam extraneo C*; *e. malum C*; *res, quae sunt aut corporis aut extraneae C*; subst. cizinec, člověk do rodiny nepatřící: *si extraneus deest, domi hostem quaerunt L* vnější nepřítel; *finis vitae eius extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit T*; *insita in extraneos cunctatio T* vůči cizincům.

extra-ordinārius, *a, um* [*extra ordinem*] mimořádný, kromobyčejný: *se nullum extraordinarium honorem appetisse Cs*; *petitio consulatus C*; *pecunia C* mimořádné příjmy; *cupiditates C* nepřirozené; *imperia, potestates C*; *fasces C*; ve vojens.: *equites extraordinarii L* vybraní; *cohortes L*; dle nich *porta e. L* = *porta praetoria*.

extrārius, *a, um* [*extra*] vnější: *utilitas aut in corpore posita est aut in e. rebus C*.

extrēmitās, *ātis, f.* [od *extremus*] okraj, konec něčeho: *mundi C*; *infinitas regiones, quarum nulla est ora, nulla e. C* meze, hranice; *extremitas et quasi liramentum C* plocha jakožto povrch.

extrēmus viz *exter*.

ex-trīcō, *āre, āvī, ātum* vyplésti, vymotati, vyvinouti něco odněkud: *cerva plagis extricata H*; přenes. s námahou něco pořídit, sehnati: *nummos undeunde extricat H*.

extrin-secus, adv. [**extrim* od *exter*, srov. *interim* a *secus* v. t.] zvenčí, z venku, zevně *irrumpunt e. in animos nostros per corpus imagines C*; *pulmones et cor e. spiritum adducunt C*; *e. imminens bellum L*. Někdy dle naš. názoru venku, vně: *columna e. inaurata C* jen na vnější straně; *animum . . corpore vestivit e. C*.

ex-trūdō, *ere, trūsī, trūsum* vystrčiti, vytlačiti: *te in viam extrudam et eiciam C*; *is tamquam extruderetur* (násilím vystrčen) *a senatu in Macedoniam C*; *a latebris suis extrusi hostes T*; *alios vix solemus extrudere, hunc retinentes extrusimus C*; o věcech: *mare aggere e. Cs* zatlačiti; *laudat, venales qui volt extrudere merces H* odbýti, zbýti se.

ex-tundō, *ere, tudī, tūsum* **a)** vytepati: *ancilia caelo lapsa extuderat*; **b)** přenes. s námahou vykonati, zjednati: *quis deus hanc nobis extudit artem? V*; *hunc honorem mihi extuderat V*; *labor extudit fastidia H* odstraniti, vypuditi.

ex-turbō, *āre, āvī, ātum* násilně vyhnati, vypuditi; pův. o větším množství lidí (*turba*): *homines e possessionibus C*; *plebem ex agris C*; *populum e navi C*; *caede nefanda animas e. O* t. j. donutiti k vystěhování se z těla; pak vůb. i o jednotl. člověku neb věci: *hominem e civitate C*; *nudum eiecit domo atque focis patriis . . exturbavit C*; *praeceps provinciā exturbatus est C*; *patriis bonis Heraclium C*; obr. *Messalina Iuniam ex Silii matrimonio exturbavit T* vypudila ze sňatku se Siliem; *Nero exturbat Octaviam T* zapudí; *ex numero virorum e. C* vyloučiti; o věcech: *haec nova iniuria exturbavit omnem spem pacis L* vyloučilo, zmařilo.

ex-ūberō, *āre, āvī, ātum* **a)** v hojnosti, nadbytku se vyskytovati: *luxuriā foliorum exuberat umbra V* pro bujnost listí jest hojnost stínu; přetékati: *furit intus aquai fumidus atque alte spumis exuberat amnis V* (o vroucí vodě v kotle); odt. přenes. *ex plurimis artibus exundat et exuberat eloquentia T* (v hojnosti) se pramení; **b)** hoj-

nost, nadbytek něčeho míti, něčím oplývati: *pomis exuberat annus V.*

exul viz *exsul.*

ex-ulcerō, *āre, āvī, ātum* a) pův. rozjitřiti (o ráně, jizvě atp.); odt. přenes. *quae sanare nequeunt, exulcerant C* zhorší, pokazí; b) zraniti, poraniti, rozhořčiti, rozdrážditi: *non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare C*; part. perf. **exulcerātus**, *a, um* rozhořčený, popuzený: *animus C*; *ira exulceratos ignominiis stimulabat animos L.*

exulō viz *exsulo.*

ex-ululō, *āre, āvī, ātum* zavýti, vytí ze sebe vyraziti: *nactus silentia ruris exululat O*; obyč. part. perf. **exululātus**, *a, um* ve význ. pass. křikem vyburcovaný, vyvolaný: *stupet Edonis exululata iugis O*; *Cybeleïa mater exululata O*; *concinitur Phrygiis exululata modis O.*

ex-undō, *āre, āvī,* a) býti vyplaven, vlnami vyhozen: (*tura balsamuque*) *vi tempestatum in adversa litora exundant T*; b) v hojnosti plynouti, prýštiti, prameniti: *ex multa eruditione eloquentia T.*

ex-uō, *ere, uī, ūtum* [opak *induo*, sr. zouti] I s předm. věcným svléci, odložiti a) pův. *tu exue cacstus V*; *Amor alas exuit V*; *ve tem e. Cu*; *pharetram humero O*; *reduci clipeum e. O* sejme; b) přenes. odložiti něco, vzdáti se něčeho, zbaviti se něčeho: *faciem et membra V*; *hominem O* podobu lidskou; *vultus severos O*; abstr.: *omnem humanitatem C*; *silvestrem animum V* divokou přirozenost; *feritatem O*; *mores antiquos L*; *virtutes T*; *fidem T* porušiti; pod. *pacta, promissa, ius fasque T*; *metum O*; *mentem V* smýšlení; *iugum L* = *servitutem* jho setřásti; *iussa T* nestarati se o; *obsequium T*, *amicitiam T* vzdáti se; *patriam T* zříci se; *animam e. O*; *magistrum e. T* odstraniti; II s předm. osob.: a) *se e.* vysvléci něco, vysvléci se z něčeho zbaviti se něčeho: *ex his te laqueis e. C* vyprostiti se; *se his monstris O* zbaviti se strašidelné podoby; *se iugo e. L* jha se zbaviti, jho setřásti; *hominem ex homine e. C* člověka = lidskost se sebe svléci; zvl. části těla: *palmas vinclis e. V* vyprostiti; *magna ossa lacertosque exuit V* vysvléci, šatu zbaviti; *membra exuere pellibus H*; pass. part. perf. *unum pedem exutus vinclis V* jednu nohu maje vyzutu; b) něco někomu svléci, odníti, někoho o něco obrati, oloupiti pův. padlého protivníka o zbroj: *armis e. alqm L S V*; *praedā hostem L*; *hostes impedimentis Cu*; *hostem sedibus T*; *classe S*; *castris L*; *eos agro paterno L*; *avitis bonis T*; *omnibus fortunis exutus T* zbaven; absol. *exuto Lepido T* když L. byl odstraněn; *exutā aequalitate T* když pominula občanská rovnost.

ex-ūrō, *ere, ussī, ustum* a) vypáliti, spáliti: *vicos complures C*; *classem Argivum V*; *domi suae vivus exustus est C*; *exustis villis omnibus C*; *Boeoti exusti C* ohněm poplenění; přenes. *illa calamitas exussit hoc maledictum C*; přísloví: *maria exurere* (= něco nemožného); b) vypražiti, vysušiti: *loca exusta solis ardoribus S* vyprahlá; *exustus ager morientibus aestuat herbis V* (vyschlé) pole prahne bylinami v parnu mroucími; *exusta palus V*; *sitis exurit fatigatos Cu* žízní prahnou; *antra exusta caminis O* ohřívané; *venenum exurit ferrum Cu* stravuje; c) vypáliti = odstraniti: *scelus exuritur igni V*; *mihi ex animo exuri* (jiné čtení *exui*) *non potest C.*

exuviae, *ārum, f.* [od *exuo*] ‚co bylo svlečeno' a) svlečený šat: *has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit V*; *exuviasque omnis . . superimponas V*; b) svlečená kůže: *nunc positis exuviis (coluber) V*; *dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis exuvias V*; *tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent V* c) svlečená zbroj, oruží: *qui redit exuvias indutus Achillis V*; *induit arma, Mezenti ducis exuvias V*; *haec . . exuvias . . quercus habebit V*; d) vůb. kořist nepříteli odňatá, trofeje válečné: *locum exuviis nauticis et classium spoliis ornatum C* zobci lodními ukořistěnými = *rostris Antiatium navium.*

F

F. jako zkratka značí obyčejně *filius*, ku př. *C. Fannius M. f.* (*Marci filius*).

faba, *ae*, *f.* [srov. bob] b o b (zejm. bob svinský, v botan. *vicia faba*), obyčejný pokrm chudších lidí v Italii: *in faba bona perdere H* utratiti své jmění za boby (t. j. za hoštění a podarování chudých diváků při hrách); významný při zaklínání duchů: *septem nigras versat in ore fabas O*; *faba abstinere C* (o Pythagorovcích, již nesměli bobů požívati); *f. Pythagorae cognata H* bob, příbuzný Pythagorův (žertovná narážka na Pythagorovo učení o společném původu a převtělování duší lidských, zvířecích i rostlinných); (j. název hrášky) *consulatum nostrum Fabam mimum futurum C.*

fabālis, *e* [*faba*] bobový: *stipulas fabales O* (bobová sláma náležela mezi očistné prostředky, srov. *faba*).

Fabaris, *is* (*V*) n. (sabin. tvar) **Farfarus**, *ī* (*O*), *m.* říčka v Sabinsku, přítok Tiberu.

fābella *ae*, *f.* [demin. od *fabula*] **1)** vypravování, rozprávka; p ř í b ě h, historka, anekdota, kousek: *de Sileno f. C*; báchorka, p o h á d k a, povídka: *fabellarum auditio C*; *fabellae aniles* (v. t.) *H*; *commenticiae fabellae C* smyšlené povídačky; **2)** spec. (divadelní) k u s, divadlo, hra.

faber, *bra*, *brum* [srov. čes. dobrý] vl. kdo odborně (řemeslně n. umělecky) obrábí hmotu (zejm. dřevo n. kov), řemeslný, umělecký: *fabra ars O* řemeslné umění. Odt. subst. isol. **faber**, *brī*, *m.* (*fabrum* gen. pl.) vl. výtvarník, (s gen. obj. látky) obráběč něčeho; **a)** ř e m e s l n í k: (*ferrum*) *forcipe cum f. eduxit O* kovář; vojen. *fabrum centuria L* (byli to *fabri tignarii*, tesaři, a *fabri aerarii et ferrarii*, kováři a zbrojíři) srov. „setnina zákopníků"; *praefectus fabrum*; **b)** u m ě l e c (výtvarný): *marmoris aut eboris fabros aut aeris H* tvůrce děl (= soch) z mramoru nebo sloni neb kovu.

Fabius, jméno starého patricijského rodu římského, jenž odvozoval svůj původ od Heraklea (odt. *Herculea gens O*); r. 477 př. Kr. byl pobit celý rod až na nedospělého hocha (počtem prý 306 mužů) v boji proti Vejským na říčce Kremeře, nabídnuv se hájiti hranic římských; později se zase rozmohl. Nejznámější jsou: **1)** *Q. Fabius Pictor*, nejstarší z římských annalistů, žil za 2. války punské; **2)** *Q. Fabius Maximus Verrucosus*, konsul po prvé r. 233 př. Kr., slavný vojevůdce římský proti Hannibalovi; pro svou opatrnost nazván *Cunctator* (v. t.); **3)** *Q. Fabius Maximus Aemilianus*, syn L. Aemilia Paulla, adoptovaný od Q. Fabia Maxima, konsul r. 145 př. Kr., bojoval proti Viriathovi; **4)** *Q. Fabius Maximus Allobrogicus* (syn předešlého), konsul r. 121 př. Kr., vítěz nad Allobrogy v Gallii; na památku toho byl od něho zřízen na foru vítězný oblouk, *fornix Fabii* (*Fabianus* n. *Fabius*); **5)** *Fabius Maximus Narbonensis*, přívrženec Pompeiův, stoický filosof: *loquax F. H*; *Fabio iudice H*; **6)** *Paullus Fabius Maximus*, konsul r. 11 př. Kr., přítel Ovidiův, příbuzný a důvěrník císaře Augusta, dobrý řečník *HOT.* Adj. **Fabius** i **Fabiānus**, *a*, *um* Fabijský, Fabiův: *Fabia tribus* (*in Fabia H*) význačná z venkovských tribuí; *fornix F.* (viz *F.* **4**); *Fabiani* (doplňk.) *milites Romani appellati sunt N* (nejspíše Fabia Kunktatora).

Fabrāteria, *ae*, *f.* město v bývalém území Volsků, nyn. Falvaterra; odt. *Fabrāternī*, *ōrum*, *m.* obyvatelé Fabraterie.

fabrē, adv. [*faber*] zejm. ve slož. **fabrēfactus**, *a*, *um* [part. perf. pass. od *fabrefacio*, *ere*] řemeslně, dovedně udělaný, zpracovaný: *ad id fabrefacta navigia L* loďky zhotovené k tomu účelu; spec. o dílech uměleckých: *argenti aerisque fabrefacti vis L* spousta uměleckých výrobků ze stříbra a bronzu

fabrica, *ae, f.* [*faber*] pův. adj. co náleží řemeslníku n. umělci (výtvarnému); subst. a) řemeslo, (výtvarné) umění: *pictura et f. ceteraeque artes C* malířství, plastika a ostatní umění; meton. vytvoření, (důmyslné) tvoření, stavba, soustava; důmyslnost: *f. naturae C* zařízení ústrojí; *f. membrorum C* složení, zařízení; b) dílna: *fabricae praeesse C.*

fabricātiō, *ōnis, f.* [*fabricor*] robení, tvoření: *tota hominis f. C* složení.

fabricātor, *ōris, m.* [*fabricor*] výrobce, tvůrce: *mundi f. O* tvůrce, stvořitel světa; *doli* (meton.) *f. V* tvůrce lsti (t. j. dřevěného koně).

Fabricius, jméno římské rodiny (bydlící původně v hernickém městě Aletriu); nejznámější *C. Fabricius Luscinus*, konsul r. 282 př. Kr.; jeho poctivost, osvědčená za války s Pyrrhem, stala se příslovečnou. Adj. **Fabricius** i **Fabriciānus,** *a, um* Fabriciův: *Fabricius pons H* most v Římě, vystavěný od L. Fabricia, spojující t. zv. Ostrov s levým břehem Tiberu.

fabricor, *āri, ātus sum* (básn. též **fabricō,** *āre, āvī, ātum*) [*fabrica*] dělati, robiti, vytvářeti, hotoviti: *fabricata fago* (abl. látky) *pocula O* udělané z buku; zejm. kovati, tesati, stavěti: *tela manibus fabricata Cyclopum O* ukované; *naves f. T* stavěti; *qui ea* (sc. *astra*) *fabricatus esset in caelo C* stvořil.

fabrīlis, *e* [*faber*] co náleží řemeslníku n. (výtvarnému) umělci, řemeslný, umělý: *fabrile scalprum L; erratum fabrile C* chyba výtvarníkova (t. sochařova); *opera ad fabrilia surgit V* ku pracím svého umění; *tractant fabrilia fabri H* řemeslníci provozují svá řemesla (t. nepletou se do jiného) n. spec. kováři si hledí kovářství; *f. dextra O* dovedná, umělá pravice.

fābula, *ae, f.* [z koř. **bha-*, srov. *fāri, fāma,* φημί, φάτις, čes. báji, báje, báseň) 1) mluvení, řeč, vypravování; příběh, historka: *convivales fabulae T* hovory u stolu; (básn.) *per urbem f. quanta fui H* jak se o mně mluvilo; *potius quam f. fias H* než aby ses stal terčem vtipů; báje (= mythus), pohádka, pověst, bájka: *fabulae* (appos.) *Manes H* (řečeno významně m. *di Manes*) vl. Manové, kteří jsou (jen) báje = říše bájných Manů; *generis* (gen. obj.) *f. O* pověst o původu; zejm. vymyšlená pověst, smyšlenka, báchorka, povídačka: *non f. rumor ille fuit O* ta pověst nebyla (smyšlenka) vymyšlená; *de Varrone loquebamur: lupus in fabula C* „my o vlku a vlk za humny"; 2) spec. (divadelní) kus, divadlo, hra, drama: *fabulam dare* (v. t. **I 1) b)** ξ)), *docere* (v. t. **1)**), *agere* (v. t. **III 1) a)** γ)); obr. *deterrimo quoque in argumentum fabulae adsumpto T* když byli nejhorší lidé přibráni za pomocníky v té hře.

fābulor, *ārī, ātus sum,* [*fabula*] hovořiti, povídati; (spec. sm.) tlachati.

fābulōsus, *a, um* [*fabula*] bájný, báječný: *fabulosa Graecorum carmina Cu* řecké báje; *f. Hydaspes H* (poněvadž o něm bylo mnoho báji); *fabulosa nutrix H* pohádková.

facessō, *ere, sīvī* (n. *iī*), *sītum* [intens. od *facio*] 1) (trans.) (usilovně) dělati, konati, prováděti, plniti: *iussa facessunt V* vykonávají; — spec. ve zlém sm.: připravovati, působiti, strojiti: *periculum f. T*; 2) (intrans.) kliditi se, odejíti, vzdáliti se: *f. ex tanto tumultu L; f. propere T.*

facētē, adv. [*facetus*] vtipně, chytře, obratně, podařeně, znamenitě.

facētiae, *ārum, f.* [*facetus*] vtip, šprým; veselost, žertovnost, vtipkování: *per facetias T* žertem.

facētus, *a, um* [srov. *fax*] pův. blýskavý, skvělý; 1) (o zevnějšku) uhlazený, švihácký, elegantní: *f. Rufillus H*; 2) (přenes.) veselý, vtipný, chytrý, *ita quemque f. adopta H* vtipně; přívětivý, zdvořilý; půvabný: *molle atque facetum* (sc. *epos*) *Vergilio adnuerunt Camenae H* (něžné a půvabné epos) = daly něžnost a půvab (týká se Bukolik).

faciēs, *ēī, f.* [*facio*] 1) a) zevnějšek, tvářnost, vzezření, podoba, postava: *in facie voltuque vecordia inerat S* v zevnějšku i tváři; *de facie alqm nosse C* znáti od vidění; *verte omnis tete in facies V* ber na sebe všechny podoby (jako v pohádkách šelmy, s nimiž hrdinové zápasí); b) spec. obličej, tvář: *Arruns*

facie Brutum cognovit L poznal po tváři; 2) metaf. a) v z h l e d, podoba, tvářnost, obraz, forma, z p ů s o b: *loci f. ST*; *contra belli faciem tuguria plena hominum erant S* proti obyčejnému vzezření země za války; *in montis faciem V* na způsob hory; (zeugm.) *vertitur f. et mentis et oris O* změní se vzhled mysli i tváře; *urbis abest f. O* chybí mi pohled na město; *dum in faciem pacis veniretur T* jen když přijdou tak, aby byl zachován ráz míru; *laborum nova f. V* nový způsob útrap; b) spec. krásný vzhled, s l i č n o s t, spanilost, krása, půvabnost: *haec . . . rara facie O* vzácná krásou; *f. loci O* půvabnost místa.

facile, adv. [vl. acc. neutr. od *facilis*] 1) s n a d n o, lehce: *facilius crediderim* snáze, spíše; *haud n. non f.* nesnadno, sotva, stěží; ochotně, r á d (zejm. u sloves *ferre, perferre, pati, concedere*): *f. patior sileri C* rád dopouštím, aby se o tom nemluvilo; 2) (k sesilování pojmu) j i s t ě, dobře, nepochybně, bez odporu, r o z h o d n ě, ovšem, arci: *f. deterrimus C*; *qui omnes scientiā f. vicisset C* daleko předstihl.

facilis, *e* (superl. *facillimus*) [*facio*] vl. činitelný; I 1) (pass.) co lze (snadno) učiniti, s n a d n ý, lehký: *f. fiscina V* prostý košík; *faciles versus T* lehounké (= hravé) verše; (básn.) *f. cera O* poddajný vosk; *facile iter* pohodlná cesta; 2) akt. snadno činící, hbitý, o b r a t n ý: *miles f. loricā T* vojsko mrštné ve svém brnění; (básn.) *faciles oculi V* hbité, čilé (čile těkající) oči; II metaf. 1) vůb. s n a d n ý, lehký: *facile est* s inf. jest snadno, bylo by snadno; *f.* s acc. s gerund., sup. na -u, básn. i inf. snadný, v h o d n ý, příhodný, způsobilý k něčemu: (*cibus*) *facillimus ad concoquendum C* nejsnáze, nejlépe stravitelný; *haud tam facile dictu est L* není tak snadno říci; *f. intellectu N* snadno pochopitelný; *ea Romanis facilia visu erant S* to mohli Římané dobře viděti; (*terra*) *colendo f. pecori* (dat. účel.) *V*; — subst. *ex facili tolerantibus T* snadno; *cetera ex facili* (sc. *fore*) *ratus T* = *facilia*; 2) snadno dosažitelný, p ř í s t u p n ý, laciný: *f. titulus O* laciná sláva; (akt.) snadno dosahující: *sic fore facilem victu gentem V* bude žíti v blahobytu; 3) (o jednání) přístupný, náchylný; p o v o l n ý, ochotný, příznivý, přívětivý, v l í d n ý, příjemný, smířlivý, m i l o s t i v ý: *f. credulitas ad gaudia T* lehkověrnost snadno přístupná radosti; *f. inanibus* (dat.) *T* náchylný k lichým věcem; *dux comiter f. L*; *Antonius f. in causis recipiendis erat C* ochotně přijímal pře; *amicitiā* (abl. vztah.) *f. S* k přátelství ochotný; *ego vos habui faciles ministros O* ochotné, úslužné; *nec visu f.* (sc. *est*) *V* těžko jest snesitelný zraku; (oxymoron) *facili saevitiā H* s milou krutostí; *faciles deos habuistis O* bozi vám učinili po vůli; 4) (o přesvědčení) důvěřivý; l e h k o m y s l n ý, lehkovážný: *nimium faciles, qui putatis O.*

facilitās, *ātis, f.* [*facilis*] 1) s n a d n o s t, lehkost: *f. camporum T* schůdnost, příznivost; *poscendi invicem eadem f.* (sc. *est*) *T* navzájem stejně volno jest, něčeho si vyžádati; 2) (kl. jen toto) přístupnost, p o v o l n o s t, ochotnost, přívětivost, v l í d n o s t, náklonnost.

facinorōsus, *a, um* [*facinus*] z l o č i n n ý, zlotřilý; subst. zločinec, zlosyn.

facinus, *oris, n.* [*facio*] 1) č i n, skutek: zř. *egregium atque mirabile f. S*; ob. *malum f.* zlý čin, provinění; *instituit pessimum f., ut T* zavedl ten zlozvyk, že; odt. 2) spec. zlý čin, přečin, provinění, z l o č i n; zločinnost, hanebnost, mrzkost, ohavnost, n i č e m n o s t: *f. facere* dopouštěti se zlého skutku, páchati zločin; — melon. (básn.) *f. excussit ab ore O* zločinnou, úkladnou číši; *omnium flagitiorum atque facinorum catervae S* davy všech neřestí a ohavností (t. j. neřestných a ohavných lidí).

faciō, *ere, fēcī, factum* (imper. praes. *fac*, starolat. *face*; starolat. *faxo* (fut.) = **fac-so* (srov. *τάξω* z **ταγ-σω*); odt. *faxitur L* = *factum erit*; *faxim, -is, -it* atd., vl. optat. aor. (srov. *τάξαιμι*), význ. = konj. perf. *fecerim, -is, -it* atd. [od kor. **dhē-*, srov. *τίθημι*, (*ἔθη-κα* = *fē-cī*), čes. dilo, dělati, něm. tun; jednoduché t. ary pass. jsou nahrazovány slovesem **fīō,** *fierī,* (*factus sum*) [od kor. **bhū-*, srov. *fui*, *φύω*, čes. býti] (o jehož samostatném význ. viz C) d ě l a t i, činiti, konati; A trans. I jen s předmětem 1) d ě l a t i, robiti.

hotoviti; stavěti; tvořiti: *pontem in Arare f. Cs* stavěti most přes Arar; *sibi anulum f. C* dáti si dělati; *decretum, ne vasa auro solido fierent T* aby nebyly dělány; *fit via vi V* násilím jest udělána cesta; *facilis factu* (pouze) snadný; zpracovati: *factum argentum C* stříbrné náčiní; *auri pondera facti infectique* (v. t.) *V*; *fama faciendae lanae O* pověst, že umíš zpracovávati (= tkáti) vlnu; – metaf. *factus natura velare odium T* stvořený, uzpůsobený; (reflex.) *factus ad imitationem stultitiae L* (nastrojiv se) = dělaje se hloupým; – spec. *versūs, librum f.* skládati; *versiculi magis facti H* více (lépe) propracované; *facta quodam modo oratio C* řeč složená dle jistých pravidel; *verba facta C* slova (nově) utvořená; **2)** získávati, opatřovati, shánětí: *pecuniam sibi f.* (ex re) *C* vydělávati si peníze, těžiti z něčeho; *equis suis stipendia* (v. t.) *f. L*; *praedam f.* kořistiti; *qui facit ex dictis non ita multa tuis O* jenž nemá z tvých slov tak velkého zisku; *auxilia mercede f. T* za mzdu opatřiti, najmouti; **3)** konati, vykonávati, prováděti: *Tiberium victoriarum suarum quaeque in toga per tot annos egregie fecisset admonuit T* (lze přeložiti jako i jinde často substantivem) a na jeho vynikající činy; (praegn.) *tu, si quid es facturus, nova aliqua conquīras oportet C* chceš-li něco pořídití; *promissa f. C* plniti; *imperata f. S* (o tom, kdo se vzdává); *facta* (doplňk.) *puta, quaecumque iubes O* pokládej za vykonané = „poručeno, vykonáno“; často při opisování sloves, zejm. v pa s.: *fit gratulatio* (ab alqo alci) jest blahopřáno; *escensionem f. L*; *verba f.* míti, konati řeč, promlouvati, řečniti; *aulaea ruinas in patinam fecere H* baldachýn se střítil; *f. scelus T, furtum H* spáchati, provésti, dopustiti se; *aes alienum f.* dělati dluhy; – spec. *ludos f. L* vystrojiti hry; *dies fastos f. L* ustanoviti; *fiunt sacra Minervae O* koná se slavnost, slaví se svátek; *sacrificium Dianae f. L*; i pouhé *f.* konati obět, obětovati (*re* n. *rem* něco): *cum faciam vitulā V*; *liba deo fiunt O*; **4)** činiti, působiti, zjednávati, vzbuditi, roznítiti, připraviti: *spem f.*; *Lucumoni cum divitiae animos facerent L* když bohatství v něm vzbuzovalo pýchu; *bellum f.* **α)** způsobiti válku, dáti podnět k válce, **β)** počíti, zdvihnouti válku (*alci* proti někomu); *fugam f.* **α)** (ob.) zahnati na útěk, **β)** dáti se na útěk *S L*; *curam f. T* vzbuditi obavu; *lupi fecere metum O* nahnali strachu; *periculum f.* alci *S* uvésti do nebezpečenství; (zvratně) *f. damnum, detrimentum C* míti, utrpěti; – spec. **a)** činiti něco někomu, dělati něco s někým: *f.* alqo, alci, de alqo; *quid facias illi? H* co s ním; *miserunt consultum, quidnam facerent de rebus suis N* co mají dělati ve svém postavení; (eufem.) *si quid eo factum esset C* jestliže se mu něco stane; *idem fit ceteris S* totéž se stane s ostatními; *incolumi Rhodos facit, quod paenula solstitio H* tak prospívá jako; *nec caelum nec aquae faciunt* (sc. *bene*) *O* neprospívají, nejsou platny; **b)** dávati, poskytovati: *locum f.* (vl. dělati místo) dávati příležitost n. podnět (k něčemu); *potestatem* (v. t.) *f. alcis rei* dáti možnost, dovolení, dovolovati; *optandi muneris fecit arbitrium O* dal volnost vyžádati si daru; *aetas, cui fecimus aurea nomen O* dali jsme; *navita stellis numeros et nomina fecit V* dal, určil (t. počet hvězd v jednotlivých souhvězdích); *ut loco dignitas fieret L* aby se dostalo místu vážnosti; **c)** *f.* ut, básn. a pozd. též s acc. c. inf. působiti, aby n. že: *faciendum mihi putavi, ut responderem C* myslil jsem, že musím odpověděti; *hoc me telum flere facit O*; (bez *ut*) *quid agatis, fac sciam C* dej mi věděti; *simul tibi in mentem veniat facito C* hleď se rozpomenouti; (absol.) *linguā faciente loquaci O* vinou prostořekého jazyka – spec. *fac* s inf. dejme tomu, že: *sed tamen exitium fac me meruisse O*; **II** s předmětem a doplňkem **1)** (akt. s dvojím acc., pass. s dvojím nom.) činiti, dělati, ustanovovati, voliti někoho něčím: *deos f. testes S* bráti (si) bohy za svědky; *alqm certiorem* (v. *certus* **2) b) β)**) *f.*; *cum verbis se locupletem faceret C* řečí se vydával za bohatého; často lze přeložiti zvláštním slovesem: (*draco*) *fit lapis O* zkamení; *corpus fit propius O* přiblíží se; *rarius agmen fiebat Cu* řady řídly; alqd *longius f. C* prodlužovati, protahovati;

s part. zdůrazňuje děj slovesný: *missum f. alqm N* propustiti; *vitiata semina fecit O*; 3) (s jinými doplňky) a) (s gen. pretii) ceniti, vážiti si: *f. magni, parvi, tanti* a p.; *illum pluris quam se omnes fieri videbant N*; *eum* (sc. *dolorem*) *nihili facit C* za nic nepokládá; b) (s gen. posses.) *potestatis* (v. t.) *alienae f. L*; *dicionis* (v. t.) *suae f.*; c) (s gen. part.) *lucri* (v. t.) *f.*; *nihil reliqui* (v. t.) *f.*: *fies nobilium fontium H* dostaneš se mezi . . .; d) (s part.) uváděti, zobrazovati, líčiti (je-li podmětem spisovatel): (*Xenophon*) *facit Socratem disputantem* líčí, jak rozmlouvá; též s inf., zejm. kde není partic.: (*Herculem*) *Homerus conveniri facit ab Ulixe C*; *quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse C*; e) *domus dedecori* (dat. účel.) *domino fit C* stává se hanbou; *obviam fieri alci* setkati se s někým, potkati někoho; B intrans. 1) dělati, činiti, jednati, býti činný: *f. ad alqd O* sloužiti, hoditi se k něčemu, *adversus* n. *contra rem publicam f. Cs* býti nepřítelem státu, velezrádcem, *f. cum* n. *ab alqo* jednati s někým = býti na něčí straně, pro někoho, býti někomu přízniv: *mecum facientia iura H*; *hinc f. O* státi na této straně; 2) jednati, počínati si, vésti si, chovati se: *imperite f. C*; C **fierī**, stávati se, povstávati, vznikati; díti se; býti: *si f. potuerit C* bude-li možno; *quae ira f. amat* (v. t.) *S haud fit mora V* bez meškání; *ad rem factam nostramque veniamus C* přistupme k události skutečné; *quo facto* (abl. abs.) α) (časově) když se to stalo, potom; β) (příčinně) protože se to stalo, proto, tudíž.

facteon [utvořeno žertem dle řec. φιλοσοφητέον] *C* = *faciendum*.

factiō, *ōnis*, *f.* [*facio*] dělání, konání; meton. právo dělati: *f. testamenti C*; — ob. spec. (politické n. stavovské) stranění, stranictví; sdružování spolčování, (šp. sm.) srocování, bouření: *qua ex re factiones dissensionesque nascuntur Cs* rozkoly a různice; *nobilitas factione magis pollebat S* šlechta více zmohla pevným sdružením (organisací); *haec inter bonos amicitia, inter malos f. est S* to jest spiknutí; *ob factiones accusatorum T* pro řádění žalobců; meton. (politická) strana, spolek, organisace: *f. paucorum Cs* strana několika lidí (oligarchie).

factiōsus, *a*, *um* [*factio*] spec. stranický, subst. straník (ve sm. polit.); a) žádostivý míti stranu, panovačný, vládychtivý: *largitores et factiosi C*; (*Lysander*) *f. audaxque N*; b) kdo má (mocnou) stranu, politicky mocný, vlivný: (*homines*) *factiosi domi S*; c) vůb. nepokojný, bouřlivý, rozbrojný: *homines scelestos et factiosos S* buřiče.

factitō, *āre*, *āvī*, *ātum* [frequ.-intens. od *facio*] dělávati, činívati, konávati: (part. perf. pass. neutr.) *factitatum* (dělávané), obvyklé, obyčejné; *factitatum est CT* jest zvykem; *carmina crebrius f. T* že častěji skládá; (s acc. doplňk.) *quem* (sc. *fratris filium*) *palam heredem semper factitarat C* kterého činíval, prohlašoval dědicem; — spec. provozovati (jako povolání), zabývati se, zaměstnávati se něčím: *qui* (sc. *M. Brutus*) *accusationem factitaverit C* byl povoláním žalobce; *delationes f. T*.

factum, *ī*, *n.* [vl. part. perf. pass. od *facio*, proto bývá přívl. adverb.] 1) čin, skutek, výkon, práce: *recte facta C* dobré skutky; *mea bene facta rei publicae procedunt S* mé dobré služby; *consciens audacis facti V*; *non hominum video, non ego facta boum O* práce volů (t. vzdělaná pole); 2) případ, příhoda, událost: *per oppida facti rumor it O*.

facultās, *ātis*, *f.* [ze starolat. *facul* = *facile*] 1) možnost (vykonati něco), snadnost; spec. příležitost (*rei* k něčemu): *data facultate per provinciam itineris faciundi Cs* kdyby se jim dala možnost = kdyby dostali dovolení; *facultatem mihi oblatam putavi C* že se mi naskytla příležitost; *dedit ei facultatem res publica liberalitatis C* příležitost osvědčiti svou velkomyslnost; *diluendi criminis f. T*; *cuius* (sc. *Protei*) *Aristaeo quoniam est oblata f. V* příležitost zmocniti se ho; (t. t. právn.) *facultates* okolnosti, jež věc n. čin usnadňují, příznivé: *ceteras quoque facultates consideremus C*; 2) meton. a) schopnost, dovednost, obratnost; umění: *f. dicendi C*; *ingenii facultates N*; *si illum florentem*

facultate audire potuisses C kdybys ho byl slyšel, dokud byl v plném květu svého umění; b) dostatek, hojnost, zásoba: *f. navium Cs*; spec. *erat facultate copiosus C* jeho zásoba slovní byla bohatá; pl. *facultates* prostředky, jmění, majetek, peníze: *in me, homine parvis opibus ac facultatibus praedito C.*

fācundē, adv. [*facundus*] výřečně, výmluvně: *f. miseratur T* výmluvnými slovy.

fācundia, *ae, f.* [*facundus*] výřečnost, výmluvnost (jako přirozená obratnost, srov. *eloquentia*); básn. *Latiae facundia linguae O* (vtělená, živá) výmluvnosti latinského jazyka (o Fabiu Maximovi).

fācundus, *a, um* [*fa-ri*, srov. *fabula*] výřečný, výmluvný; — přen. o věcech *facunda oratio S*; *facunda lingua H.*

faecula, *ae, f.* [demin. od *faex*] vinan, vinná sůl: *f. Coa H* sůl z kojského (vína) (jako přísada k pokrmům).

faelēs (faelis) viz *fēlēs.*

faenebris, *e* [*faenus*] úrokový; spec. lichvářský: *faenebres leges L* zákony o úrocích, dlužní; *faenebre malum T* lichvářství.

faenerātiō, *ōnis, f.* [*faenus*] půjčování na úroky; spec lichva, lichvářství.

faenerātor, *ōris, m.* [*faeneror*] kdo půjčuje na úroky, půjčovatel, věřitel; spec. lichvář: *quaestus faeneratorum C*; synekd. majitel peněz, peněžník, kapitalista: *f. Alfius H*; *faeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant T.*

faeneror, *ārī, ātus sum* (zř. **faenerō,** *āre, āvī, ātum*) [*faenus*] půjčovati na úroky: *ne faenerare liceret L*; (*pecuniam*) *binis centesimis* (v. t.) *faeneratus est C* půjčoval na 24%; spec. lichvařiti; (obr.) *neque beneficium faenerarur C* vždyť nelichvaříme s dobrodiním.

faenīle, *is, n.* [*faenum*] jen pl. *faenilia, um* seník *V O.* Psáno též **fēnīle.**

faenum, *ī, n.* seno; obr.: *f. habet in cornu H* má višek na rohu (trkavá dobytčata byla a jsou dosud znamenána k výstraze výšky na rozích; zde o básníkú satirickém = ten jest zlý). Bývá psáno též **fēnum.**

faenus n. **fēnus,** *oris, n.* [z kor. **dhē-*, srov. *felix, fecundus, fetus*] (vl. plod) 1) t. t. obchod. výnos, výtěžek, úrok (jakožto zisk; srov. τόκος od τίκτω): *pecuniam alci faenori* (n. *faenore*) *dare* půjčiti na úrok; *f. agitare* (v. t. II); *f. ducere* (v. t. II 1) e)) *C*; *pecuniam grandi faenore occupavisti C* uložil jsi, půjčil jsi na vysoký úrok; (básn.) *hordea ingenti faenore reddat ager O* s velikým úrokem (srov. „stonásobně"); — spec. nemírný úrok, lichva: *solutus omni faenore H* prost všeho lichvaření; meton. zadluženost, prodluženost, dluhy: *obrutum faenore esse L*; 2) synekd. jistina, kapitál, peníze: (*ut*) *duas quisque faenoris partes in agris collocaret* (v. t. 2) c)) *T*; *horti et f. et villae T* peníze.

Faesulae, *ārum, f.* město v sev. Etrurii, nyn. Fiesole; odt. **Faesulānus,** *a, um* faesulský; subst. **Faesulānus,** *ī, m.* Faesulan.

faex, *cis, f.* usazenina, usedlina, ssedlina; 1) *terrena f. O* zemitá ssedlina; spec. (u kvasících tekutin) spodní kvasnice (zejm. vinné): *poti faece tenus cadi H* džbány vypité až po kvasnice (t. j. až na dno); *peruncti faecibus ora H* natření, pomazaní kvasnicemi v obličeji (nejstarší způsob maskování při bujných zábavách, z nichž se vyvinula řec. komoedie, zvaná žertovně τρυγῳδία od τρύξ, kvasnice; zde o tragoedii); vinná sůl (připravovaná z vinného kamene, jenž vzniká při kvašení vína): *Surrentina qui miscet faece Falerna H* míchá falernskou sůl (t. j. z falernského vína) do surrentského (tím se zlepšovala horší vína); vinný ocet: *condita corna in faece* (viz *condo* II 1) α)) *O*; 2) metaf. nejhorší zbytek, vyvrhel, bahno, kal: *tu de faece hauris C* béřeš ode dna (o špatných řečnících); zejm. co jest „na dně" společnosti: *f. populi C* sběř, chátra, luza.

fāgineus i **fāginus,** *a, um* [*fagus*] bukový.

fāgus, *ī, f.* [srov. φηγός] buk; meton. bukové dříví.

falārica (též *phalarica*), *ae, f.* [od *fala* obléhací věž] falarika (veliké dřevce

ovinuté hořlavými látkami a vrhané obléhacími stroji) *L*; vůb. těžké dřevce: *magnum stridens f. venit V* (proti lehkému dřevci *iaculum*).

falcārius, *iī, m.* [*falx*] (vl. adj.; subst. sc. *faber*) srpař, kosař: *dico te venisse inter falcarios C* do kosařské ulice (srov. jméno ulice pražské V jirchářích a j.).

falcātus, *a, um* [*falx*] **1)** opatřený srpy n. kosami, srpatý, kosatý: *falcatae quadrigae L Cu* (vozy ozbrojené bodci a kosami; srov. u Xenofonta *ἅρματα δρεπανηφόρα*); **2)** metaf.: podobný srpu, srpovitý, srpovitě zakřivený: *f. ensis O* (meč v podobě kosy, o němž se mluví v různých bájích, ku př. o Perseovi, *ἅρπη*); *falcata cauda O*; (*sinus*) *curvos falcatus in arcus O* zahnutý v srpovitý oblouk.

falcifer, *fera, ferum* [*falx* a *fero*] srponosný.

Faleriī, *ōrum, m.* [z **Falisii*] Falerie, město v již. Etrurii, sev. od Říma na silnici Flaminiově; odt. adj. **Faliscus,** *a, um* faliský: *herba Falisca O* (prý působením jejím nebo vody bylo v území faliském hojně bílého dobytka); subst. **Faliscī,** *ōrum, m.* obyvatelé Falerií, Faleriané, (Faliskové); **Faliscum,** *ī, n.* území náležející k Faleriím, Falisko.

Falernus, *a, um* falernský; *ager F.* jmenovalo se území na hranicích Kampanie a Latia; *vinum Falernum* n. subst. *Falernum, ī, n.* (víno) falernské, jež náleželo mezi nejvzácnější druhy; odt. *cellae Falernae V* (t. sklepy s falernským vínem); subst. *Falernum* (sc. *praedium*) *C* falernský statek.

Faliscī viz *Faleriī*.

fallācia, *ae, f.* [*fallax*] klamavost, klamání, šalba, podvod, přetvářka, úskok, pleticha: *deceperat omnes sumptae f. vestis* (gen. determ.) *O* oklamal všechny šat lstně oblečený; *tanta est f. tecti O* tak klamavá jest to budova; ob. pl. *fallaciae*: *quaedam fallaciis ignara dicentium T* (věci, jež nemohou býti známé podvodu) = věci vylhané od podvodných hadačů.

fallāciloquus, *a, um* [*fallax* a *loquor*] (klamnomluvný) klamavý (básn.) u *C*.

fallāciter, adv. [*fallax*] klamně, podvodně, pokrytecky, neupřímně.

fallāx, *ācis* [*fallo*] klamavý, klamný, šalebný, šálivý, podvodný, ošemetný, pokrytecký, neupřímný, nepoctivý, lživý: (*Galatea*) *fallacior undis O* zrádnější než vlny; (s gen. obj.) *amicitiae fallaces T* neupřímní v přátelství; *f. herba veneni V* bylina tající (v sobě) jed; přenes. o věcech: *ut tamquam in herbis non fallacibus fructus appareat C* že se ukáže užitek jako při zdárném osení (= jež nesklame); *f. circus* (v. t. 2)) *H*; *aura* (v. t. 3)) *f. H*; *cibi fallaces O* zrádná sousta (= vnadidla); *fallaces campi T* nejistá místa (t. pro chůzi).

fallō, *ere, fefellī, falsum* (tvary supinové nahrazují se tvary slovesa *decipere*) [srov. balamutiti] **1) a)** klamati, šáliti, mámiti, mýliti, obelstiti, podváděti: *res me fallit* něco mě klame = klamu se v něčem; *nisi me fallit animus, nisi fallor,* (neos.) *nisi me fallit* neklamu-li se, nemýlím-li se; (pass. sm. med.) *falli* klamati se, mýliti se; *fallor, an hi fient ingentia moenia colles? O* mýlím se, či opravdu . .? (ot. rozluč. sm. = nemýlím se a jistě . . .); *qua signa sequendi falleret error V* bloudění mátlo známky (pravé) cesty; *neutro inclinaverat fortuna, donec luna ostenderet acies falleretque T* měsíc způsobil klam (t. stíny); **b)** metaf. **α)** činiti něco nejistým: *cum saxa lubrica vestigium fallerent Cu* skály činily chůzi nejistou = na skalách se nohy smekaly; **β)** činiti něco nepozorovatelným, zakrývati, zatajovati: *spatium discrimina* (v. t. I 2)) *fallit O*; *horas fallunt sermonibus O* krátí si; *studio fallente laborem O* a píle činí, že není znáti námahy = a samou pílí necítí námahy; *f. depositum* (v. t.) *O*; **γ)** (praegn.) (klamem) rušiti: *fidem hosti datam f. C* zrušiti slovo; *mandata falle O* nedbej příkazů; **2)** spec. klamati někoho v příčině svého stavu, existence a pod., tajiti se někoho, býti tajný, skryt někoho, před někým, nebýti spatřen, zpozorován, poznán od někoho, ujíti, uniknouti někoho n. někomu: **α)** (s acc. předm.) *fallit me* alqd n. acc. c. inf. jest mne tajno, jest mi neznámo; (*Priamus*) *Thessalos ignes fefellit H* minul (nepozorován); *atria servantem falle clientem H* uklouz-

ni klientovi; *transitus spectantia lumina fallit O* přechod (barev) uniká zrakům; β) (s part. doplňk. dle řečtiny, srov. *λανθάνω ἀποδιδράσκων* tajně utíkám); (*Aebutius non*) *fefellit veniens Tusculanum ducem L* (neušel přicházeje) jeho příchod neušel vůdci; *qua fefellerat ascendens hostis L* tajně, nepozorovaně vystoupil; *qui natus moriensque fefellit H* neznám se narodil i zemřel (dle učení epikurského *λάθε βιώσας*: vyhýbati se světu vnějšímu jest podmínkou klidu); (part. slov. *esse* nevyjádřeno): *nequiquam fallis dea V* nadarmo tajíš své božství; (*rivus aquae*) *fulgentem imperio Africae* (= *proconsulem*) *fallit sorte* (sc. *sua*) *beatior H* (o potůčku jest prokonsulovi tajno, že jest . . .) = (prokonsul) netuší, že potůček (jest šťastnější) chová více štěstí než jeho postavení; γ) (absol.) býti, zůstati skryt: *sit spes fallendi H*; *spe fallendi resistendive, si non falleret L* s nadějí, že zůstane nepozorován nebo že odolá, jestliže nezůstane nepozorován; (praegn.) *longe fallente sagittā* (*bonus*) *V* zdaleka nepozorovaně letícím (= úkladným) šípem.

falsō, adv. [*falsus*] klamně, mylně, chybně; zdánlivě, na oko: *Seiani amicitiam ceteri f. exuerant T*; na plano, bez důvodu, bez příčiny, neprávem: *f. queritur de natura sua genus humanum S.*

falsus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *fallo*] **1)** (zř. jako part.) oklamaný, med. sklamavší se: *neque ea res falsum me habuit S* (důrazněji m. *fefellit*) a v tom jsem se nesklamal; *illi falsi sunt, qui exspectant S* klamou se, jsou na omylu; *Battiades falsus erat O* neměl pravdu, byl na omylu; **2)** (ob.) adj. isol. **a)** (pass.) **α)** klamný, nepravdivý, mylný, bludný, nesprávný, chybný, lživý, vylhaný, vymyšlený: *falsum testimonium* křivé svědectví; *falsum crimen O*; *falsi positis ambagibus* (v. t. 2) α)) *oris O*; *falsi pericula mundi O* vymyšleného, vybájeného světa (t. podsvětí); *Tiberii Gaique res florentibus ipsis ob metum falsae T* dějiny nepravdivě líčené; β) nepravý, padělaný, podvržený, zdánlivý, domnělý: *falsae litterae T*; *falsi Simoentis ad undam V* nepravého (proti pravému trojskému); *falsae stirpis gloria T* domnělého; γ) lichý, prázdný, jalový: *falsa formido V*; *falsum vulnus mente premit tacitā O* smyšlenou bolest (t. j. jež nemá příčiny, t. žárlivost); **b)** (akt.) klamavý, šalebný, podvodný, ošemetný, pokrytecký, licoměrný, neupřímný, nepoctivý, lživý, zrádný: *ambitio multos mortales falsos fieri subegit S* přetvařovati se, stávati se pokrytci; *solem quis dicere falsum audeat V* podvodníkem, lhářem; *f. in amore T* neupřímný; *voces volgi ex more adulandi falsae T*; *specie bonarum artium falsi T* lidé klamající zdáním dobrých vlastností = pokrytci zdánlivě pěkných vlastností; *ne falsi intellegerentur T* aby nebylo poznáno jejich pokrytectví. Subst. isol. **falsum,** *ī, n.* **1)** (pass.) klam, lež, nepravda, výmysl; mýlka: *nec obstitit falsis Tiberius T* klamným pověstem; *vero distinguere f. H*; *telis non in f. iactis T* ne nadarmo; **2)** (akt.) klam, podvod, pokrytectví, přetvářka: *falsi damnatus T* pro podvod; (*Britannicus*) *intellegens falsi T* chápaje, že jest to přetvářka; *simulationum* (gen. part.) *falsa T* pokrytecké přetvařování.

falx, *cis, f.* srp, kosa; nůž (dlouhý a na konci zakřivený); spec. **a)** (*f. vinitoria*) žabka (vinařská), kosíř: *mala vites incidere falce V*; *premant Calenam falce vitem H* ať (si) prořezávají révu žabkou; **b)** (*f. muralis*) bourací hák (ostrý a srpovité zahnutý, jímž se vytrhávaly kameny z hradeb a přetrhávala lana) *Cs Cu.*

fāma, *ae, f.* [od koř. **bhā-*, srov. *fāri*, *fābula*; *φήμη*, *φημί*; čes. báje, bájiti, báseň] **1)** (obj.) řeč, pověst, mluvení, vypravování, zpráva, podání, tradice; *f. alcis rei* n. *de re* o něčem; *f. est* s acc. c. inf. jest, jde pověst, vypravuje se, mluví se, povídá se, že; *famā accipere* (v. t. II); *ad famam huius hostis L* na pouhou pověst o . . .; *famā ac litteris victoriam concelebrabant Cs* (pověstí) = ústně i písemně; *multi, quos f. obscura recondit V* jež zakrývá temná pověst (t. j. kteří nejsou jmenováni); *Alexander maiore fama quam gloria in dicionem*

redacta petra Cu získav dobytím skály větší pověsti než slávy; *erat in ore famaque Vespasianus T* o Vespasianovi se všude mluvilo; *relinquebat famam aut praeveniebat T* (o nepravém Agrippovi; t. j. opouštěl místa, kam již pověst o něm došla, a šel tam, kde ještě nebyla); *quidquid ex Agricola amavimus, mansurum est in fama rerum T* v dějinách; personif. **Fāma** Pověst jako bohyně, dcera Země, rychlonohá, vševidoucí; **2)** (subj.) **a)** řeč (spojená s úsudkem), pověst, úsudek; veřejné mínění, hlas lidu, soud (lidu): *dare* (v. t. **I 2) c)**) *famae*; *sepultus pessima decemvirorum in vulgus fama est L* za hrozného reptání lidu proti decemvirům; **b)** spec. dobrá pověst, dobré jméno, čest, sláva: *famae consulere, servire* dbáti své dobré pověsti; *famā et corpore creditoribus satisfaciebant L* ztrátou cti a osobní svobody; *confisus fama rerum gestarum Cs* na slávu svých činů; *contra opinionem militum famamque omnium Cs* proti slavné pověsti (u všech lidí = všeobecné, rozšířené); *de Metello f. praeclara esse* (inf. hist.) *S* bylo nejlepší mínění; meton. *tua f., Tibullus O* tvá sláva, chlouba; zř. špatná pověst.

famēs, *is, f.* (abl. sg. dle 5. dekl. *famē*) hlad (u jednotlivce i ku př. celé země); **1)** (*Athenagoras*) *in fame frumentum exportare erat ausus C*; *famem hostium opperiri T* vyhladoviti nepřítele; personif. *Frigus et ieiuna Fames O*; (obr. o řeči) *ieiunitatem et famem malle quam ubertatem et copiam C* chudost a hubenost; **2)** metaf. *f. alcis rei* hlad, žízeň po něčem lačnost, chtivost něčeho, touha: *auri sacra f. V* prokletá lačnost zlata; *maiorum f. H* lačnost po větším jmění; *f. vetitorum tanta ciborum est O.*

familia, *ae, f.* (arch. gen. *familiās* ve spojeních jako *pater familias* a j.) [srov. *famulus*] **1)** domácnost, dům, rodina v nejširším smyslu, všechny osoby a věci, náležející pod právní moc jednoho občana, jenž se jmenuje *pater familias* n. *familiae* hlava rodiny, hospodář, pán; *mater familiae L* hospodyně, paní; *filii familiarum S T* synové (dokud nejsou svéprávní a nemají tudíž svého majetku), mladí mužové („mladí pánové"); **2)** synekd. **a)** rodina, příbuzenstvo, rod (jako celek náboženský, politický a hospodářský): *f. consularis C*; *Claudia f. T*; — metaf. sdružení, společnost, přívrženci, škola: *tota Peripateticorum f. C*; **b)** otroci jakožto služebnictvo, čeleď, čeládka: *familiā meā maximā tu uteris, ego servum habeo nullum C*; *familiā ornatus et copiosus* (v. t. **1)**) *C*; *familiam in potestate habere L* podržeti otroky ve své moci (t. j. nepropustiti jich na svobodu, poněvadž by pak nemohli býti vyslýchání právem útrpným); *multitudo familiarum T* množství otroků; — (spec. o gladiatorech): *gladiatoriae familiae S* tlupy, oddíly gladiatorské; odt. metaf. *familiam ducere* (vl. vésti oddíl) státi v popředí, býti v čele, první, vynikati: (*sententia*), *quae familiam ducit C* základní myšlenka; **c)** jmění, majetek: (*ut eius*) *f. venum iret L.*

familiāris, *e* [*familia*] vl. náležející domácnosti, rodině (v nejširším smyslu, zejm. o čeledi a majetku), domácí, rodinný; soukromý; **1)** *res f.* jmění, majetek, majetkový stav; *angustiae familiares T* majetková tíseň; *rationes familiares componere T* soukromé; *familiare bellum L*; *vetus ac familiare consilium L* starý rodinný prostředek; (subst.) *quidam familiarium L* z otroků; **2)** metaf. **a)** (důvěrně) známý, obvyklý, obyčejný: *quibus aditus in domum familiarior erat L* volnější; (hendiad.) *nota et familiaria castra T* dobře známý tábor; **b)** důvěrný, přátelský, příznivý, nakloněný, příchylný; oblíbený, milý: *f. amicitia L* důvěrné přátelství; *familiares conferre sermones C* důvěrně si pohovořiti; subst. **familiāris,** *is, m.* domácí, (důvěrný) přítel, důvěrník, známý, druh, společník; — spec. (t. t. harusp.) *f. pars* (*iocineris*) *L* přátelská část jater (t. j. ta, jež má význam pro přátelskou stranu, vlast; op. *hostilis, inimica*).

familiāritās, *ātis, f.* [*familiaris*] známost, (důvěrné) přátelství, přátelský svazek, důvěrné styky, důvěrnost, *cum alqo* n. *alcis* s někým: *ipse Pompeium a mea familiaritate diiunxit* (v. t.) *C*; *deicitur familiaritate Otho T* vyloučen

jest z důvěrných styků; (*Dionysius*) *cum abundaret aequalium familiaritatibus C* měl hojně přátelských styků se svými vrstevníky; — meton. *Senecio, e praecipua familiaritate Neronis T* ze zvlášť důvěrných přátel.

familiāriter, adv. [*familiaris*] důvěrně, přátelsky: (hendiad.) *Caecilium cum illo* (sc. *Verre*) *familiarissime atque amicissime vivere C* v nejdůvěrnějším přátelství; *f. uti alqo* žíti v důvěrném přátelství s někým.

fāmōsus, *a, um* [*fama*] 1) pověstný, rozhlášený, vyhlášený; proslulý, slavný: *famosae urbis* (sc. *Hierosolymorum*) *supremum diem traditurī sumus T*; 2) ob. zlopověstný, rozkřičený: *regis largitio famosa impudensque S* zlopověstné a nestydaté uplácení; *famosa beneficiis Martina T* pověstná travička; 3) (akt.) hanlivý, potupný, utrhačný, nectný: *nec sponsae laqueum famoso carmine nectit H* (ne jako Archilochos, jenž prý dohnal svými verši svou odřeknutou milenku Neobulu k sebevraždě); *famosi libelli T*; *Montanus probae iuventae neque famosi carminis* (gen. qual.) *T* muž bezúhonný, jenž nesložil utrhačné básně.

famula, *ae, f.* [*famulus*] služka, otrokyně; obr. (*res familiaris*) *est ministra et f. corporis C*; — básn. *tradiderat famulas* (doplňk.) *tibi Rhenus aquas O* v poddanství, v porobu.

famulāris, *e* [*famulus*] služebnický, otrocký: *vestis f. C*; *famularia iura dare O* (dáti otrocká práva) = uvésti v porobu.

famulātus, *ūs, m.* [*famulor*] služba, otroctví, otročina.

famulor, *ārī, ātus sum* [*famulus*] býti sluhou, otrokem, sloužiti.

famulus, *ī, m.* [srov. *familia*] vl. člen domácnosti; sluha, služebník, otrok; *redemptor cum famulis H* podnikatel (stavby) se svými dělníky; *f. sacrorum O* pomocník při obřadech; i o zvířatech: (*Actaeon*) *famulos fugit ipse suos O* (o psech); — básn. i adj. služebný, poddaný, podrobený: *Caesareum famulo vertice ferre pedem O*.

fānāticus, *a, um* vl. chrámový; subst. **fānāticī,** *ōrum, m.* kněžstvo, spec. cizích božstev, jejichž kult se často vyznačoval vášnivou divokostí (ku př. kult fryžské bohyně Kybely); odt. roznícený, zanícený, nadšený, blouznivý, šílený, posedlý: *fanatici Galli L*; *vaticinantes fanatico carmine L*; *f. error H* vášnivá ztřeštěnost; ztřeštěný, nepříčetný, zběsilý: *ne muliebre et fanaticum aymen pavescerent T*.

fandum viz *for.*

Fannius, jméno římského rodu plebejského; zejm. 1) *C. Fannius* (*Strabo*) *M. F.*, římský annalista, zeť C. Laelia, bojoval před Karthaginou (r. 146 př. Kr.) a ve válce proti Viriathovi (r. 142); účastník rozmluvy v Ciceronově spise Laelius de amicitia; 2) *C. Fannius* (*Strabo*) *C. F.*, řečník, konsul r. 122 př. Kr., odpůrce C. Graccha. (Tyto dva Fannie rozeznává *C*, ale dle novějších mínění byla to jedna a táž osoba, *C. Fannius Marci filius*); 3) *Fannius*, špatný a ješitný básník *H.* Adj. **Fanniānus,** *a. um* Fanniův.

1. fānum, *ī, n.* [z **fas-num*, od ie. koř. **dhē-s* (srov. *facio* význ. obětovati) = místo pro posvátné úkony, srovn. *fēstus, fēriae*] 1) posvátná půda, posvátné místo (sm. = *locus sacer*, op. *locus profanus*): *f. tantum, id est locus templo effatus, fuerat L* (na němž byl teprve později vystavěn chrám); 2) spec. svatyně, chrám (zejm. prostý chrám starého slohu nebo svatyně cizího božstva).

2. Fānum, *ī, n.* jako vlast. jm. zejm. *F.* (*Fortunae*) pobřežní město v Umbrii při ústí Metauru, nyn. Fano.

fār, *farris, n.* samopše, špalda, běl (druh pšenice, prý nejstarší obilí v Italii); synekd. obilí; meton. a) tlučˇ (šrot) ze samopše, jež byla, smíšena se solí, sypána na hlavu žertvy (= *mola salsa*): *farra salsa O*; *farre pio et saliente micā H* (jako nejprostší obět); b) mouka; kaše; chléb: *membra gruis sparsi sale multo non sine farre H* posypaného solí a „obaleného" moukou.

farciō, *īre, farsī, fartum* [srov. *frequens*] cpáti: *pulvinus rosā fartus C* vycpaný.

Farfarus viz *Fabaris.*

farīna, *ae, f.* [z **farsina* od *far*] mouka (vl. ze samopše, synekd. vůbec).

farrāgō, *inis*. *f*. [*far*] směsek, směska (pice smíšená z různých druhů obilí).

fartor, *ōris*, *m*. [*farcio*] krmič drůbeže, drůbežník.

fās, *n*. (indecl.) [z **fāsi* = inf. akt. k *fārī*; srov. *fātum*, *fātus*, *fābula* (v. t.)] (vl. mluvení; výrok) spec. 1) (objektivně) a) boží výrok, boží přikázání, zákon, božské právo (t. j. souhrn pravidel o poměru lidí k božstvu; srov. *ius*); odt. mravní zákon, právo: *contra ius fasque S* proti právu lidskému a božskému; *per f. ac fidem* (v. t. II 2) c)) *decepti L* proti právu a danému slovu: *etiam festis quaedam exercere diebus f. et iura sinunt V* náboženství a zákony dovolují; — (person.) *audi, Iuppiter, audiat fas L* svaté právo; b) (= *fatum*) usouzení, osud: *f. est* jest usouzeno; *non esse f. Germanos superare Cs* není Germanům souzeno zvítěziti; *nec et comitem hinc portare Creusam fas (est) V*; *mortaline manu factae immortale carinae f. habeant V* mají úděl nesmrtelnosti; *f. obstat V*; 2) (subjektivně) zachování božského práva; jednání (k bohům, metaf. vůb. mravně) spravedlivé, dobré, náležité, povinné (op. *nefas*): *f. est* (s inf. n. acc. c. inf.) jest dovoleno, dopřáno, smí (se); jest spravedlivo, slušno, (svatá) povinnost; jest možno, lze: *f. atque nefas discernere* (v. t.) *H*, *confundere O* dobré a zlé; *f. omne est V* jest zcela správné; *f. habere OT* míti, pokládati za dovoleno; *f. non putare Cs* pokládati za hřích; *quod aut per naturam f. esset aut per leges liceret C* co by bylo buď přirozeně dobré nebo zákony dovoleno; *quemcumque eum dici ius fasque est L* (at kýmkoli má a smí býti nazván) = at kterékoli jméno mu přísluší po právu lidském i božském; *ultra f. H* více než slušno, přes míru; *id f. armorum et ius hostium est T* válečný obyčej; *contra f. disciplinae T* proti povinné kázni.

fascia, *ae*, *f*. [srov. *fascis*] tkanice, stuha, stužka, páska: *f. lecti C* popruh; — spec. a) (lékař.) obvaz, obinadlo: *qui devinctus erat fasciis C*; b) obvaz, pletivo na nohy, punčochy (nošené od lidí choulostivých a nemocných): *caligae et fasciae cretatae C*.

fasciculus, *ī*, *m*. [demin. od *fascis*] svazeček, balíček: *f. epistularum C*; *f. librorum H*; *fasciculum* (sc. *florum*) *ad nares admovebis C* kytici.

fascinō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*fascinum*] očarovati; uhranouti, uřknouti *V*.

fascinum, *ī*, *n*. (mužský) úd *H* (jako symbol plodivé síly významný v náboženských kouzlech).

fasciola, *ae*, *f*. [demin. od *fascia*] stužka, páska; — spec. obvazek na nohy, punčochy (nošené od lidí choulostivých a nemocných): *ponas insignia morbi fasciolas H*.

fascis, *is*, *m*. svazek, balík 1) *f. sarmentorum L*, *lignorum T* otep; 2) spec. pl. *fasces* svazky prutů s vyčnívajícími sekyrami, jež nosili liktoři jako odznak imperia před úředníky, kteří imperium měli (t. před úřadujícím konsulem, praetorem a úředníky mimořádnými); v Římě byly nošeny *fasces* bez sekyr, ježto tam imperium neplatilo: *Publilius, penes quem fasces erant L* sm. = jenž právě úřadoval; *fasces et ius praetoris T* praetorské odznaky a moc; (básn.) *novi praeeunt fasces O* (sm. = odznaky nových konsulů); *primos attollere fasces V* po prvé zdvihati svazky = přijímati; (obr.) *cum tibi aetas nostra cederet fascesque summitteret* (v. t.) *C*; — meton. úřad, (úřední) moc, vláda: *fasces corripere* (v. t. 1) β)) *S*; *superbi Tarquini fasces H*; 3) metaf. břímě, tíha: *animam sub fasce dedēre V* duši vypustí pod břemenem; *iniusto sub fasce V* pod nemírným, přílišným břemenem (o vojenském zavazadle).

fāstī, *ōrum* viz 2. *fastus*.

fāstīdiō, *īre*, *īvī* (*iī*), *ītum* [*fastidium*] oškliviti si, znechutiti si, hnusiti si, cítiti (projevovati) ošklivost, nelibost, odpor (*alqd* proti něčemu): *f. olus, poculum H*; — metaf. (*cives*) *etiam in recte factis* (sc. *candidatorum*) *fastidiunt C* projevují nelibost; *amici vitium non f. H*; *somnus non humiles domos fastidit H* nevyhýbá se; pohrdati, opovrhovati: *non fastiditus si tibi* (= *a te*) *ero O*; *oderant* (sc. *eum*) *ut fastiditi T* poněvadž jimi pohrdl.

fāstīdiōsē, adv. [*fastidiosus*] s nechutí, s nelibostí, s ošklivostí, s odporem; pohrdavě; omrzele; vyběračně; pyšně, domýšlivě.

fāstīdiōsus, *a, um* [*fastidium*] **1)** (pass.) přesycený, cítící nechut, ošklivost, hnus, odpor; pohrdající (*alcis rei* něčím): *f. Latinarum litterarum C*; *dominus terrae f. H* jemuž se zprotivila, znechutila země; vyběračný: *fastidiosior Crassus* (sc. *in causis recipiendis*) *C*; nedůtklivý; **2)** (akt.) vzbuzující nechut, ošklivost, hnusný, odporný: *fastidiosam desere copiam H* nudný přepych.

fāstīdium, *iī, n.* [**1.** *fastus*] **1)** nechut, znechucení, přesycenost, ošklivost, hnus, odpor (*alcis rei* proti něčemu) **a)** *stomacho fastidia movere H* vzbuzovati nechut; **b)** metaf. (*M. Piso*) *hominum ineptias non ferebat ingenuo liberoque fastidio C* nesnesl, poněvadž se hnusily jeho svobodné a přímé povaze; *sectus flagellis praeconis ad f. H* (šm. = tolikrát byl trestán, že to až mrzelo úředního sluhu); *Messalina facilitate adulteriorum in f.* (sc. *adulteriorum*) *versa T* přesycena snadností; pohrdání: *superba pati fastidia V*; **2)** meton. **a)** vyběračnost; **b)** metaf. hrdost, pýcha, zpupnost, nadutost, povýšenost, vypínavost, domýšlivost: *decreta Narcisso quaestoria insignia, levissimum fastidio eius T* což bylo velmi málo jeho domýšlivosti; nedůtklivost.

fāstīgātē, adv. [*fastigatus*] střechovitě, šikmo *Cs.*

fāstīgātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *fastigō*] jako štít, střechovitě = šikmo se zdvihající (trčící, vybíhající n. schylující); šikmý, nakloněný, sklonitý: *collis est in modum metae in acutum cacumen f. L* vybíhá; *fastigata testudo L*; *collis leniter f. Cs* vrch mírně se svažující (= o mírném svahu).

fāstīgium, *iī, n.* (básn. pl. m. sg.) [z **farstigium*, pův. hrot, zub, srov. čes. brány] vl. výběžek, výčnělek; **1)** spec. ve stavit. vrchol štítu, štít (zejm. chrámový), lomenice; hřeben střechy, slémě; — synekd. **a)** střecha (zejm. šikmá), *summi fastigia tecti ascensu supero V* vystoupím nahoru na střechu domu; (obr.) *operi inchoato tamquam f. imponimus C* (= dovršujeme dílo); **b)** ozdoba štítu (sochy): (*tempestas*) *fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta dissipavit L*; *evado ad summi fastigia culminis V*; **c)** chrám: *habere pulvinar, simulacrum, f., flaminem C*; **2)** metaf. (konkr.) **a)** hřeben, vrchol, horní kraj, horní plocha; výše, výška: *fontis f. Hirt*; *f. aquae Cu*; *colles pari altitudinis fastigio Cs* kopce stejné (výškové plochy) výše; (básn.) *scrobibus quae sint fastigia V* hloubka (srov. *altus*); (obr.) *summa sequar fastigia rerum V* o hlavních věcech se zmíním; *ut pari fastigio steterit in utraque fortuna N* (na stejné výši stál) = stejně si vedl; **b)** šikmý směr, sklon, svah, spád: *declivis locus tenui fastigio Cs* (o mírném svahu) = mírně se svažující; *capreoli molli fastigio Cs* s mírným sklonem (= v tupém úhlu); *iniquum loci ad* (= co do) *declivitatem f. Cs* svah nepříznivý svou příkrostí; *cloacis fastigio in Tiberim ductis L* (šikmým směrem) = dolů do Tiberu; **3)** metaf. (abstr.) vrchol (postavení), vysoké postavení, důstojnost, důstojenství: *muliebre f. T*; vůb. postavení, stav, úřad, hodnost: *paternum ad f. T* dle otcova postavení; *aliis eiusdem fastigii civibus L*; *curatio altior fastigio suo L* (t. j. úkon, jenž mu podle jeho stavu nenáležel); *in summo esse fastigio aut periculo N* býti na výši štěstí nebo v svrchovaném nebezpečenství.

1. fāstus, *ūs, m.* [srov. *fastidium*] pohrdavost, pohrdání: *f. erga patrias epulas T*; hrdost, pýcha, zpupnost, nadutost, vypínavost, domýšlivost: *ad fastum quoscumque parentes optaret sibi quisque H* podle své hrdosti; (zeugm.) *iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur T.*

2. fāstus, *a, um* [*fas*] ve spojení *dies f.* den, označený v kalendáři pontifiků písmenem *F* (t. j. *fas*), t. j. že praetor smí toho dne souditi (op. *nefastus*), den soudní; vůb. úřední, jednací (počítaje v to i t. zv. *dies comitiales*): *f. erit* (sc. *dies*), *per quem lege licebit agi O*; — subst.

fastī, *ōrum, m.* (acc. pl. *fastūs* m. *fastōs H*) 1) soudní, úřední, jednací dni; 2) meton. a) seznam soudních dní, (soudní) kalendář: (*Cn. Flavius*) *fastos circa forum proposuit L* veřejně vystavil (před tím byl totiž ten seznam přístupný jen patriciům); — synekd. vůb. kalendář (i se svátky): *enumeratione fastorum C* výpočtem kalendářních poznámek; *fastos adulatione temporum foedatos T* (poněvadž byla podle členů cís. rodu měněna jména měsíců a vkládány nové svátky k jejich poctě); b) metaf. chronologický seznam vůbec, zejm. seznam úředníků: *nomen Pisonis radendum fastis censuit T*; *fasti consulares* seznam konsulů (dle nichž se až do doby Ciceronovy datovalo); z nich jsou částečně zachovány *fasti Capitolini* s jmény konsulů, censorů, diktatorů a magistrů equitum i s poznamenáním důležitějších událostí; odt. c) letopisy, kronika, dějiny: *fastos evolvere mundi H* kroniku světa; *per memores fastus H*; *redit ad fastos et virtutem aestimat annis H* opět a opět se dívá do letopisů (aby určil dobu, kdy který básník žil); (*tempora*) *semel notis condita fastis H* (t. j. náležejí už minulosti).

fātālis, *e* [*fatum*] souvisící s osudem, osudový, osudný; 1) (akt.) osud určující, věstící; věštný: *libri fatales L* (ku př. Sibyllské); *signum fatale Minervae O* osudná socha (= Palladium); *fatalia stamina O* niti osudu; *fatalia responsa deorum V* sudby bohů; 2) (pass.) osudem určený, ustanovený, dopuštěný, způsobený; usouzený, souzený, osudem řízený, vedený; *f. necessitas, quam εἱμαρμένην* (od *μείρομαι*: vl. za podíl daný) *dicitis C* nutnost osudu; *fatalia arva V* „zaslíbená země“; *f. lex O* zákon sudby; *f. labor H* osudem určená práce (o Herakleovi, jenž byl za spáchané vraždy věštbou poslán sloužit Eurystheovi); *f. manus ... Etruria V* osudu poslušný voj (bylo jim věštěno, aby teprve pod cizím vůdcem, t. j. Aeneou, bojovali s Turnem); *vocem Claudii* (sc. *qui dixit*) *fatale sibi* (sc. *esse*), *ut ... T* že jest mu osudem přikázáno; — spec. osudný, zhoubný, zkázný, zkázonosný: *f. machina V*; *fatale monstrum H* (= Kleopatra).

fātāliter, adv. [*fatalis*] dle (vůle) osudu: *velut f. electi T* jakoby osudem vyvolení.

fateor, *ērī, fassus sum* (inf. praes. *faterier H*) [srov. *fari*] 1) vyznávati, přiznávati se, hlásiti se (*alqd* k něčemu) vyznávati se z něčeho, nezapírati: *de se ipse haud cunctanter fassus conscios celabat L* sám se přiznav; *paupertatem fatendo effecēre levem O* znajíce se k ní, nezapírajíce jí; *ignoscite fasso O* (přiznavšímu se) = mým (upřímným) slovům; *si vera fatemur O* máme-li vyznati pravdu; *fassus deum O* dav se poznati jako bůh; — spec. (vyznávati svůj souhlas), (upřímně) souhlasiti, přisvědčovati k něčemu, uznávati: *quod ipsi fatentur constatque inter omnes C*; 2) metaf. prohlašovati, veřejně hlásati, pronášeti, vypovídati; projevovati, dávati na jevo, prozrazovati, ukazovati: (*rex*) *ni dicto* (sc. *se*) *parere fatetur V*; (*Tiberius*) *flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ... T* ne tak, aby prohlásil, že přijímá vládu; — spec. u soudu: (*Natalis*) *de Pisone primum fatetur T* učiní doznání.

fāticanus i **fāticinus,** *a, um* [*fatum* a *cano*] věstící osud, věštecký, věští *O*.

fātidicus, *a, um* [*fatum* a *dico*] osud věstící, věštecký, věští, věštný.

fātifer, *era, erum* [*fatum* a *fero*] osudný, (eufem.) smrtonosný.

fatīgātiō, *ōnis, f.* [*fatigo*] unavení, utrmácení, únava, zemdlenost (*alcis rei* z něčeho).

fatīgō, *āre, āvī, ātum* [z **fati-ago* „hnáti až do vysílení“ (subst. **fatis*, srov. *affatim*)] 1) prohánětí, štváti, pohánětí; uhnati, schvátiti: *puer cervos fatigat V*; *iuvencum terga fatigamus hastā V* poháníme; *socios fatigat praecipites* (prolept.) *V* pohání k chvatu; (básn.) *pueri silvas fatigant V* v lesích se do únavy prohánějí; 2) (vl. i metaf.) unavovati, znavovati, truditi, utrmáceti, mořiti, vysíliti, oslabovati: *fortuna indulgendo ei numquam fatigata Cu* štěstí nikdy neumdlévající ve své přízni k němu; *f. animum S* napínati (do únavy) svého ducha; *tribuli fatigant triticeas messes O* dusí; *dentem in*

dente fatigat O tře zuby o zuby; *sonitu vicina fatigat O* ohlušuje; (*Phoebus*) *fatigat os rabidum V* škube ústy; *dextram osculis f. T* pokrývati polibky; (básn.) *olli remigio noctemque diemque fatigant V* ve dne v noci do únavy veslují; *noctes, quas de me fatiges Pr* jež k vůli mně v hoři probdíš; 3) metaf. a) dorážeti, naléhati, dotírati na někoho, obtěžovati; překonávati, přemáhati, zdolávati: *f. precibus L* uprositi; *fatigatus a fratre* (*ut*) *S* na doléhání bratrovo, aby . . .; *Martem* (acc. vnitř.) *fatigant V* nutí k boji; *f. deos T* bez přestání se modliti, modlitbami doléhati na bohy; b) mořiti, trápiti, týrati, soužiti, pronásledovati, znepokojovati, těžce doléhati na někoho: *qui non verbis, sed carcere* (*sunt*) *fatigandi C*; *nihil aeque exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat T.*

fātiloqua, *ae, f.* [vl. fem. adj. *fatiloquus, a, um* z *fatum* a *loquor*] věštkyně.

fatīscō, *ere, —, —* i **fatīscor,** *scī, —, —* [verb. inchoat. od **fatire*, srov. *fatigo*] 1) rozestupovati se, rozvírati se, pukati, praskati, trhati se: (*naves*) *rimis fatiscunt V*; 2) umdlévati, slábnouti, ochabnouti: *cum manibus nesciis* (sc. *plaudendi*) *fatiscerent T* bolely je ruce; obr. *donec fatisceret seditio T* až utichlo vzbouření.

fātum, *ī, n.* [vl. part. perf. pass. od *fārī*] (básn. často pl. m. sg.) vl. výrok; spec. 1) výrok nadpřirozený, boží; a) předpověď, věštba: *fata docens V* ukazuje na věštby; *esse in fatis reminiscitur O* že jest (vl. mezi věštbami) věštěno; *fata Sibyllina C*; b) boží ustanovení, dopuštění, vůle, příkaz: *fatis contraria nostris fata Phrygum V* naší vůli protivný osud Frygů; 2) meton. (nezměnitelný) osud, sudba; a) (abs.) = světový řád (= řec. *αἶσα, εἱμαρμένη*, term. básn. a filosof.): *dominae fati sorores O* sestry vládnoucí osudem = meton. *Fata, orum, n. Pr* Sudičky (*Parcae, Μοῖραι*); b) (vzhledem k člověku): α) *fato V* n. *fatis debere L* (v. t. 2) b)); *fato dare alqm L* zůstaviti osudu; *f. non est O* není usouzeno, dáno; *quae fato manent* (sc. *nos*) *T* co na nás čeká; pl. *fata* ustanovení, zákony, příkazy osudu, osudné věci, okamžiky, rány osudu: *implere fata L* vyplniti vůli osudu; *sera fata H* tresty; β) úděl, určení, povolání: *tantum fati habere O* míti takový (v budoucnosti) úděl; *Vespasianum perniciem maiore fato effugisse T* svým vyšším určením (t. j. protože bylo souzeno, aby se stal císařem); zejm. γ) úděl života, věk, život: *fato fungi, perfungi L T* skonati, zemříti; *ut proferret fata parentis V*; (*cum*) *aequarint Pylios tua fata annos O*; δ) (eufem.) konec života, smrt (přirozená): *alcis f. antecedere* (v. t. 2)) *Cs*; *finem vitae sponte an fato implevit T* zemřel dobrovolně nebo přirozenou smrtí; *fato obire T*; *si fato* (abl.) *concederem T*; meton. *fata reponere Pr* mrtvolu pochovávati; c) spec. neblahý, nešťastný, zlý osud, zloba osudu, neštěstí, bída; záhuba, zkáza: meton. *duo illa rei publicae paene fata C* přímo osudné příšery („zlí démoni") státu.

fatuus, *a, um* [srov. *fatisco*] (vl. otvírající ústa), hloupý, blbý; pošetilý, nejapný, zpozdilý.

faucēs, *ium* viz *faux.*

Faunus, *ī m.* [*faveo*] starý italský bůh plodnosti a úrody, ochránce stád, rolnictví, lesů a lovu, jenž i věštby udílel; k jeho poctě slavena *Lupercalia* (v. t.); později stotožněn s řeckým bohem Panem, odt. pl. **Faunī,** *ōrum, m.* (dle řeckých Satyrů a Panisků). Dle některých pověstí byl *F.* králem v Latiu; otec jeho byl Picus, syn Latinus, který odtud sluje **Faunigena,** *ae, m.* [*Faunus* a *gigno*] syn Faunův *O.*

faustē, adv. [*faustus*] příznivě, zdárně, šťastně.

faustitās, *ātis, f.* [*faustus*] zdárnost; person. *alma Faustitas H* Štěstí, Zdar (jako bohyně = *Felicitas*).

Faustulus, *ī, m.* [srov. *faustus*] pastýř, jenž nalezl a vychoval Romula a Rema.

faustus, *a, um* [srov. *faveo, favor*] příznivý, zdárný, šťastný, požehnaný: (zejm. o dobrém znamení) *quod bonum, faustum felixque sit C L* kéž to jest (obci) ku blahu, zdaru a štěstí = blaho, zdar a štěstí obci! (slavnostní formule ku

př. při zahajování komitií); *i pede fausto H* (jdi šťastným krokem) = jdi a štěstí tě provázej. Příjmením **Faustus** byl nazýván L. Cornelius Sulla, syn diktatora Sully, zeť Pompejův *C Cs.*

fautor, *ōris, m.* [*faveo*] příznivec, přítel; podporovatel, pomocník; ochránce; přívrženec, stoupenec (*alcis* i *alci* něcí); milovník, ctitel: *immortalitatis f. L.*

fautrīx, *īcis, f.* [*fautor*] příznivkyně, přítelkyně; podporovatelka, ochránkyně: *vir naturam fautricem habuerat N* požíval přízně přírody.

faux, *faucis, f.* (ob. pl. **faucēs,** *ium*; sg. jen acc. *faucem* a abl. *fauce*) 1) hltan, jícen; chřtán; synekd. hrdlo, krk; ústa, tlama: (obr.) *urbem e totius belli ore ac faucibus ereptam esse C*; *Catilina cum exercitu faucibus urguet S* hrdlo nám svírá; *cum faucibus premeretur* (*Staienus*) *C* když byl v úzkých; *premit fauces defensionis tuae C* škrtí obranu (t. j. činí ji nemožnou); 2) metaf. (o úzkých věcech) a) hrdlo řeky, ústí: *flumina siccis faucibus* (abl. qual.) *V*; b) úzký, těsný vchod, přístup: *f. macelli C*; úzká cesta, úvoz; průsmyk, soutěska; rokle, rozsedlina, propast: *Taenariae fauces V*; c) úžina (mořská), průliv; d) úžina (zemská), šíje.

faveō, *ēre, fāvī, fautum* [srov. „hověti“] hověti; 1) a) vyhovovati; býti nakloněn, příznivý, přáti, míti náklonnost, osvědčovati, prokazovati přízeň (*alci* někomu): *faveo orationi tuae L* přeji zdaru tvé řeči; (oxymoron) *faveo morbo Tib* mám rád nemoc; (o bozích) býti milostiv; b) činiti radost; přispívati, býti nápomocen, podporovati, pomáhati: (*apes*) *operi favent O* (hovějí práci) hledí si práce; *verbis favet ipsa suis O* plní svá slova; c) spec. straniti někomu, míti v oblibě, býti přívržencem, příznivcem, býti při někom (často o divácích při hrách a zápasech, kteří voláním a posunky povzbuzovali svého oblíbence, též sm. polit.): *ingeniis non ille favet plauditque sepultis H*; *hac pro parte* (= *huic parti*) *favent O* jsou na této straně; *faventes* příznivci, přívrženci, přátelé, strana příznivá, přátelská; 2) sm. sakrálním (srov. staroslov. význ. „hověti“ = zbožně uctívati) *favete linguis* (abl.) *CH, ore V* (buďte zbožni jazykem, ústy, t. j. nerušte posvátného úkonu nepříznivými slovy, srov. *εὐφημεῖτε*) svaté budiž ticho; *animis linguisque favete O* zbožnou mysl i jazyk mějte; odt. *lingua favens adsit O* zbožný.

favilla, *ae, f.* [z **favilla*, srov. *foveo, fomes*] řeřavý popel, pýr (pýř, pýři, pýření); = spec. popel ze spálené mrtvoly; = synekd. vůb. popel; obr. *venturi prima f. mali Pr* „jen troud (= počátek) příštího požáru“.

1. favōnius, *ī, m.* [z **fovonios*, srov. *foveo*] (vlažný) západní vítr jarní (*ζέφυρος*).

2. Favōnius, *ī, m.* vlast. jm. *M. Favonius*, nepřítel Klodiův, přívrženec Katona Mladšího.

favor, *ōris, m.* [*faveo*] 1) náklonnost, příseň, náchylnost, přátelství, láska (*alcis* n. *in, erga alqm* k někomu): *f. populi* (gen. subj.) *C* („popularita“); spec. (o divácích a p.) přízeň, obliba; projev obliby: uznání, účast, sympathie; pochvala, povzbuzování: *favore multorum addito animo L*; 2) zbožnost (srov. *faveo* 2) b)): *Aeneadae praestant et mente et voce favorem O* projevují zbožnost.

favōrābilis, *e* [**favorare* od *favor*] 1) (pass.) přízeň mající, uznaný, oblíbený, milý; 2) (příčin.) přízeň vzbuzující, příjemný, milý: *f. oratio T.*

favus, *ī, m.* plást, plástev (medová); meton. med.

fax, *facis, f.* [odt. *facetus*] pův. světlo; 1) pochodeň (svazek louči napuštěných hořlavinou, opatřený držadlem), buď ke svícení n. zápalná, smolnice; meton. louč, dračka; — spec. α) pochodeň svatební (jakých bylo užíváno, když byla vedena nevěsta v průvodu do domu ženichova): *Mopse, novas incide faces V*; meton. svatba; β) pochodeň pohřební (poněvadž pohřební průvody byly konány za starších dob v noci); odt. *viximus insignes inter utramque facem Pr* t. j. od svatby až ke hrobu; v umění jest pochodeň odznak boha lásky (odt. *me torret face mutuā Calais H* vzájemným žárem mě pálí,

žár ve mně vznítil) a Furií; 2) metaf. a) oheň, plamen, světlo: *faces plures per caelum lapsae sunt* L (t. j. létavice); *stella facem ducens* V hvězda ohnivou stopu zanechávající; b) pochodeň, plamen = podnět, původ, původce: *faces invidiae* C; *corporis facibus inflammari* C ohněm smyslnosti.

faxim a **faxō** viz *facio*.

febrīcula, *ae, f.* [dem. od *febris*] zimnička (= slabá zimnice); též = *febris*.

febris, *is, f.* (acc. sg. *febrim* i *-em*, abl. *febrī* i *-e*) horečka, zimnice; pl. záchvaty horečky, horečné; person. *Febris* jako božstvo: *Febris fanum in Palatio* C (kromě toho měla v Římě ještě dva chrámy).

februa, *ōrum, n.* [vl. neutr. adj. *februus, a, um* očistný] očistné prostředky (sm. sakrálním, ku př. vlněné pletence, tluč ze samopše, ratolesti, řemínky z kůže obětovaného kozla, jaké měli luperkové), kterých bylo užíváno zejména o Luperkaliích, slavených v únoru, jenž měl odtud jméno **Februārius** (sc. mensis).

fēcunditās, *ātis, f.* [*fecundus*] plodnost, úrodnost (rostlin i živočichů); (person. jako božstvo) *templum Fecunditatis* T.

fēcundō, *āre, āvī, ātum* [*fecundus*] oplozovati, zúrodňovati.

fēcundus, *a, um* [srov. *fē-tus, fē-lix*] plodný, úrodný, hojně plodící, požehnaný (*alcis rei* n. *re* něčím, na něco) o rostlinách i živočiších; metaf. bohatý, hojný, plný; a) *fecunda Amathus metallis* O; *flumen gignendo sale fecundum* T poskytující hojně soli; *fecunda poenis* (dat.) *viscera* V útroby (bujně) rostoucí pro tresty (t. j. útroby, jež stále narůstají, aby byly opět a opět trhány); *fecundi calices quem non fecere disertum* H bohaté zdroje pohárů; *gens latrociniis fecunda* T pášachající hojně loupeží; b) básn. přičinně (= oplozující, zúrodňující): *fecundis imbribus* V; *fecundae verbera dextrae* O (u víře, že šlehání o Luperkaliích přináší ženám rodinné požehnání).

fel, *fellis, n.* [srov. *χόλος, χολή*, „žluč“] žluč; básn. vůb. šťáva (zejm. jedovatá), jed: *saevi felle veneni* V; — meton. sm. hněv (jenž jest dle starého lidového mínění působen rozlitím žluči), hořkost, trpkost: *a salibus suffusis felle* O.

fēlēs n. **felis,** *is, f.* kočka

felicātus viz *filicatus*.

fēlicitās, *ātis, f.* [*felix*] 1) plodnost, úrodnost; 2) metaf. štěstí; zdar: *felicitate uti* C míti štěstí; *f. rerum gestarum Cs* válečné štěstí; *f. temporum* T šťastné časy; — person. jako božstvo **Fēlicitās** bohyně štěstí; první chrám v Římě jí zasvětil L. Licinius Lucullus r. 146 př. Kr. za šťastné válčení v Hispanii.

fēlīciter, adv. [*felix*] plodně, úrodně: *illic veniunt felicius uvae* V lépe; šťastně, zdárně.

fēlix, *īcis,* [z koř. **dhē* — býti plodný, srov. *fecundus, fetus, faenus*] 1) plodný, úrodný, (o stromech a ovoci) štěpný, ušlechtilý, plodonosný: *felices silvae* V ovocné stromoví; *felicia Baccho Massica* V stráně massické bohaté na víno; 2) šťastný (*in* n. *a re, re, alcis rei*, básn. i inf. něčím, v něčem) a) *Graecus ab omni laude felicior* C měl větší štěstí na chválu; *quo non felicior alter ungere tela manu* (sc. *erat*) V nad něhož nikdo zručněji nenatíral; *o te cerebri* (v. t. 2) b)) *felicem* H; b) (příčinně) štěstí působící, přinášející, poskytující, blahodárný, zdárný, prospěšný, příznivý, (o bozích) milostivý: *dies felices operum* V šťastné k pracím; *quod tibi mihique sit f.* L a kéž jest to ke štěstí; viz též *faustus*; — spec. sm. sakrálním o znameních a obřadech: *f. omen* O dobré znamení; *felices rami* T blahověstné.

Felsina, *ae, f.* starší jm. města *Bononia* v. t.

fēmella, *ae, f.* [dem. od *femina*] holčička, děvčátko.

femen viz *femur*.

fēmina, *ae, f.* [vl. part. praes. med. pass. od koř. **dhēi*— kojiti, srov. *filius, θῆσατο, θηλή, θῆλυς, υἱήν*, čes. „dítě“, „dojiti“] pův. kojící; žena, u zvířat samice, samička (u jednotlivých zvířat užíváme zvláštních názvů, ku př. *bos femina* T kráva, *porcus femina* C svině); metaf. o zbabělých mužích: baba *Cu.*

fēmineus, *a, um* [*femina*] ženský, sm. přivlast. ženin, žen: *femineo Marte cadere* O v boji se ženou; metaf. zženštilý, nemužný, zbabělý.

femur, *oris*, n. ob. *feminis* (od starolat. *femen*), *n.* stehno.

fēnebris, fēnerātiō, fēnerātor, fēneror, fēnīle, fēnum, fēnus viz *faen-*.

fenestella, *ae*, *f.* [dem. od *fenestra*] okénko; odt. vlastní jm. **Fenestella** brána v Římě, snad na vrchu palatinském *O.*

fenestra, *ae*, *f.* [srov.. *φαίνω*] o k n o (za starých dob pouhé malé otvory ve zdi, později a jen u boháčů s tabulkami ze slídy nebo silného průsvitného skla; okna bývala opatřována mřížemi nebo zasouvacími okenicemi): *iunctas fenestras H* zavřená okna (tak, že obě půle okenice byly k sobě přistrčeny a tím „spojeny"); spec. s t ř í l n a: *per cavas tela intorquere fenestras V*; *fenestrae ad tormenta mittenda Cs*; — metaf. o t v o r, díra.

fēniculārius, *a*, *um* [od subst. *fēniculum*, *ī* fenykl] fenyklový: *f. campus C* fenyklové pole (krajina v Hispanii tarrakonské, zde m. Hispanie vůb.)

fera, *ae* viz *ferus*.

ferāciter, adv. [*ferax*] výnosně, úrodně, zdárně.

fērālis, *e* **1)** u m r l č í, mrtvolný, mrtvých, zemřelých se týkající; úmrtní, smrtelný, p o h ř e b n í, hrobní, s m u t e č n í: *f. cupressus V*; *feralia munera O* náhrobní dary, oběti; *f. papilio O* motýl, obraz smrti (byl symbolem duší zemřelých a nazýván řecky též *ψυχή*); subst. *attrectare* (v. t. **2) a)**) *feralia T*; subst. **Fērālia,** *um*, *n.* svátek mrtvých (slavnost státní, konaná 21. února a připojující se k *dies parentales*; srov. „Dušiček"); *dies ferales O* = *dies parentales* dni mrtvých; **2)** metaf. smrtelný, o s u d n ý, záhubný, nebezpečný: *feralia dona O*; hrozný, p ř í š e r n ý: *f. introitus*, *annus T.*

ferāx, *ācis* [*fero*] výnosný, ú r o d n ý; hojný, b o h a t ý (*alcis rei* n. *re* něčím, na něco); — metaf. *nullus feracior in* (*philosophia*) *locus est C* plodnější; *f. saeculum bonis artibus Plin*: (básn.) *prolis novae f. lex H* zákon, přinášející novou úrodu potomstva.

ferculum, *ī*, *n.* [*fero*] nosidlo; **1)** n o s í t k a; spec. nosítka pro sochy bohů při průvodech; odt. *ut pomparum ferculis similes esse videamur C* (sm. = „abychom chodili jako s procesím" t. j. příliš pomalu); **2)** mísa (k nošení pokrmů na stůl), odt. chod (při hostině); meton. j í d l o *H.*

ferē, adv. a význ. rovný superl. **fermē** [z **ferime*; od koř. **dher-* podpírati, srov. *firmus*, *fretus* a pro vývoj významu naše „tuze" (význ. = příliš) od „tuhý"] značí přibližnost **1)** (při určení počtu, času, vlastnosti a p.) a s i, přibližně, s k o r o, téměř, přímo; bývá za slovem, ke kterému náleží: *omnes f.* skoro všichni; *non f.* asi ne, sotva; **2)** (zejm. při slovese) o b y č e j n ě, větším dílem, z p r a v i d l a, skoro vždy, skoro všude, v ů b e c, vesměs: *statuas videmus ornatu f. militari C.*

ferentārius, *ī*, *m.* lehký pěšák, pl. lehká pěchota (ozbrojená prakem a házecím kopím; byla stavěna na křídla a užívalo se jí k zahajování boje) *S T.*

Ferentīnus, *a*, *um*; odt. subst. **Ferentīnum,** *ī*, *n.* **1)** městečko v již. Etrurii, rodiště Othonovo; **2)** městečko Herniků na *via Latina*; odt. **Ferentīnās,** *ātis*, *m.* obyvatel Ferentina; **3)** krajina u jezera Albského, kde měla stará latinská bohyně jarní přírody **Ferentīna,** posvátný háj (*lucus Ferentinae*), jenž byl shromaždištěm latinského spolku; pramen z tohoto háje vytékající *aqua Ferentina*; *caput Ferentinum L* = *caput aquae Ferentinae.*

Feretrius, *ī*, *m.* přijmení Jova, ctěného v prastaré svatyni na Kapitoliu, založené dle pověsti od Romula; tam mu bývala přinášena ukořistěná *spolia opima* jako bohu války a dárci vítězství, odkud též jeho jméno (srov. *Ζεὺς Τροπαιοφόρος*). Fetialové při uzavírání smluv s nepřáteli užívali symbolů přinesených z jeho chrámu, žezla a křemene.

feretrum, *ī*, *n.* [*fero*, *φέρτρον*, *φέρετρον*] nosidlo, n o s í t k o (nosítka); ob. spec. nosítka (pro mrtvoly), máry.

fēriae, *ārum*, *f.* [starolat. *fesiae*, srov. *fānum*, *fēstus* od koř. **dhē-s* (lat. **fēs-*) „posvátný úkon", srov. *facio* význ. obětovati] dni věnované bohům a posvátným úkonům, bohoslužbám (op. dni všední, *dies profesti*), s v á t k y (svátek), (náboženské) slavnosti; byly jednak všeobecné, státní (*f. publicae*), jednak soukromé, pro jednotlivce, rodiny a p. (*f. privatae*); státní svátky byly stálé (*f.*

stativae), pohyblivé (*f. conceptivae*) a mimořádné, zvlášť nařízené (*f. imperativae*): *ferias agere L* svátky slaviti; — metaf. *longas ferias praestes Hesperiae H* (t. j. šťastnou dobu míru).

fēriātus, *a, um* [vl. part. perf. verb. dep. *fērior, ārī* světiti svátky (*feriae*)] světící svátky; odt. nepracující, odpočívající: *male feriatos Troas H* nevhod oddané sváteč nímu klidu; — pass. *dies feriati Plin* sváteční dni, svátky.

ferīnus, *a, um* [*fera*] divokého zvířete, zvířecí, zvěří, divoký: *caro ferina* n. subst. **ferīna,** *ae, f.* zvěřina; *caedes ferina O* ovectví, lov.

feriō, *īre, —, —* [od koř. **bher* — roztloukati, srov. „bořiti"] **1) a)** báti, tlouci, tepati, udeřiti, uhoditi, dávati, zasazovati rány (*alqd rē* do něčeho něčím): *pectora f. O* báti se do prsou (t. na znamení smutku); (básn.) *socii feriunt mare V* tepou (vesly) moře; s acc. vnitř. (*Horatius*) *ferit Ausoniā carmina lyrā O* (vl. tepáním do strun lyry působí) = hraje písně na ausonskou lyru (t. j. skládá latinské písně lyrické); *balba feris verba palato H* vyrážíš; — metaf. *arte ferire viros Pr* oklamati; **b)** vrážeti do něčeho, zasahovati, dotýkati se: *nec semper feriet arcus H*; *f. sidera VH* dotýkati se hvězd, pronikati, prorážeti k hvězdám; — metaf. *quod provisum non sit, id f. vehementius C* zasazuje prudší ránu; **2)** (praegn.) probodnouti, skláti, zabíjeti, usmrcovati: *leonem f. S* ubíjeti; *corpus securi f. C Hirt* stíti sekyrou; *colla praebent ferienda iuvenci O* nastavují šíje smrtícím ranám; — spec. zabíjeti žertvu, odt. obětovati: *foedus f. L V* smlouvu učiniti, zjednati, uzavříti (poněvadž ujednáváni smlouvy bylo spojeno s obětí).

ferior viz *fēriātus.*

feritās, *ātis, f.* [*ferus*] divost, divokost, zdivočelost, divoký stav, sveřepost, krutost.

fermē viz *ferē.*

fermentum, *ī, n.* [srov.. *ferveo*] kvas: *panis nullo fermento* (abl. qual.) *T* nekvašený, přesný chléb; *pocula fermento imitantur vitea V* (t. j. pijí místo vína vykvašený nápoj, uvařený z obilí, jakési pivo).

ferō, *ferre, tulī* (starolat. *tetulī*), *lātum* (některé tvary kmene praes. tvoří bez příznaku) [od koř. **bher-*, srov. *φέρω*, „beru"] nésti, nositi: **A** (v klidu) **1)** nésti, držeti, míti, chovati (na sobě n. u sebe): *f. alqā re* nésti na něčem; *arma* (v. t. **2**)) *f. posse Cs LT*; (obr.) *personam f. utramque H*; **2)** metaf. **a)** *insani nomen f. H*; (*genus*) *incertum de patre ferebat V* měl údělem; **b)** snášeti, trpěti; vydržeti: *ignominiae loco f. alqd Cs* za hanbu si klásti; *impetum f. Cs* odolati útoku; *invidia non ferenda O* nesnesitelné záští; *f. alqm* vystáti někoho, snášeti se s někým; (*oleae*) *auras tulerunt V* vzduch snesly, vzduchu si zvykly; *scripta ferunt annos O* knihy přetrvají věky; **B** (v pohybu), básn. bývá *f.* m. nejrozmanitějších komposit; **I** vůb. **1)** přísl. *in silvam ligna f. H*; *corpora nullis feruntur funeribus O* (básn. m. *efferuntur*) mrtvoly jsou vynášeny; (zeugm.) *ferunt Troes ferrumque ignesque Iovemque in Danaas classes O* ženou se s mečem i ohněm a Jovem (t. j. s jeho pomocí); *arma f. contra alqm* chopiti se zbraně, zdvihnouti, napřáhnouti zbraň, útočiti, bojovati, táhnouti proti někomu; *de armis arma feruntur O* o zbraně se tasí zbraně (t. j. zápas (slovní) se koná o zbroj); *signa f.* vyraziti, vytrhnouti, dáti se na pochod, táhnouti; — metaf. **a)** (v činnosti úřední) *sententiam f.* (pův. nésti svůj hlasovací lístek do osudí) odevzdati hlas, hlasovati (o soudcích a senatorech); (*Caesar*) *tulit* (sc. *sententiam*) *absolvi reum T* hlasoval, aby; *f. ad populum de re* α) podati (sněmu) návrh, předlohu, β) dáti něco odhlasovati, rozhodnouti; *legem f.* vl. dáti předlohu zákona, zákon navrhnouti (o úřadu); odt. zákon dáti; (absol.) *decemviri tulerunt*, (*ne . .*) *L* ustanovili (zákon); **b)** *prae se f. C* zřejmě, veřejně ukazovati, jeviti, nezatajovati, tvrditi; i samo *f.* pronášeti, projevovati, prohlásiti: *fletus fertque refertque soror V* opět a opět pronáší; op. *clam* (v. t.) *f.*; **c)** *se f.* (s doplňk.) nésti se nějak, počínati si, vystupovati: *consulem se f. T* jako konsul; (praegn.) chlubiti se, pyšniti se, chvástati se: *qui se veniens*

(part. doplňk.) *Amyci de gente ferebat V* chlubil se, že pochází; 2) unášeti, pohybovati, hnáti, zmítati; a) *classem f. V*; odt. *ventus ferens* ● *V* příznivý; *pedem* (básn. *gressum* n. *iter*) n. *se f. alqo* kráčeti, ubírati se někam; *quo ferar O* kam se mám obrátiti; *Turni se pestis ob ora fert V* před tváří Turnovou sem tam poletuje; *oculos circum omnia f. V* otáčeti; (intrans.) *via* n. *iter fert* cesta vede; často pass. význ. med. *ferri* hnáti se, pohybovati se, spěchati, páditi, kvapiti, řítiti se, zmítati se; spec. jíti, jeti, plouti, letěti, padati: *aequore* (v. t. 3)) *ferri*; *fera saltu super venabula fertur V* vrhne se; (obr.) *aliud alio ferri cerneres S* jak se všechno křižuje (= jde různými směry); b) metaf. hnáti, puditi, štváti: *in bella feram urbes V* poštvu; *civilis tulit aestus in arma H* strhl; II přinášeti, donášeti; metaf. 1) dávati; a) poskytovati, propůjčovati, popřávati, nabízeti: *opem* n. *auxilium f.* poskytovati pomoci, přispívati ku pomoci; *ferte viam vento facilem V* dejte; – spec. dávati ze sebe, vydávati, ploditi, roditi; b) věnovati, vzdávati, prokazovati, spec. obětovati: *sacra f. V* přinášeti; 2) zjednávati, opatřovati, působiti, dělati: *dolorem f.*; *plagam f. V* dávati, zasazovati; 3) spec. přinášeti zprávu, oznamovati, zvěstovati; vypravovati: *fama fert* pověst hlásá, jde, jest; *ferunt* (s acc. c. inf., pass. s nom. c. inf.), vypravují, říkají, prý; 4) spec. přinášeti s sebou, vyžadovati, chtíti něčemu, dovolovati: *natura, mos, tempus, ratio, fors, fortuna* (*ita*) *fert*; (i bez urč. podm.) *et, si ita ferret, honestius perituros T* dojde-li k tomu; III odnášeti; 1) unášeti, uchvacovati, trhati, brátí: *apicem hasta tulit V* urazil; (euf. o smrti) *te fata tulerunt V*; *ferre et agere* (v. t. 1) α)); 2) (význ. med.) odnášeti si, kliditi, získati, nabýti, obdržeti, dostati, dosáhnouti, dojíti: (metaf.) *victoriam f. ex alqo L* obdržeti vítězství, zvítěziti nad někým; *munus f.*; *omne tulit punctum* (v. t.) *H*; *eloquentiae primas* (v. t.) *nemo tulit T*; *tribum f. C* získati si tribus, dostati hlasy tribue; – spec. *impune fero iniurias Cs* bez trestu (vl. si odnáším) páši bezpráví, bezpráví mi prochází bez trestu; *ne id quidem ab Turno tulisse tacitum* (acc. neutr. doplňk.) *ferunt* (sc. *Tarquinium*) *L* neodnesl prý si (jako smlčené) bez poznámky, bez výtky; IV roznášeti (spec. pověsti), rozhlašovati, rozšiřovati, mluviti, vypravovati; (s doplňk.) jmenovati, označovati, vydávati, pokládati za... (*Periclis*) *scripta feruntur C* mluví se o spisech; *vestra feretur fama V* bude se šířiti; *vivus per ora feretur V* bude žíti v ústech lidí; *famā incerta in maius ferri solent L* věci neznámé bývají zveličovány (nad pravdu, skutečnost); *famā f. alqm L* rozhlašovati pověsti, pochvalně mluviti o někom; (*verba quae*) *honore indigna ferentur H* budou označována, pokládána za nehodná; V vznášeti, povznášeti, zdvíhati; 1) *in proelia f. manum V*; *caelo* (dat.) *supinas f. manus H* vzpínati k nebi; (odt. obr.) *Junoni ferre preces V* vysílati modlitby; 2) metaf. (*laudibus*) *f. alqm* (chválou) velebiti, slaviti, vynášeti.

ferōcia, *ae* a významem podobné *ferōcitās, ātis, f.* [*ferox*] divokost, prudkost, bujnost, ohnivost; odt. 1) zuřivost, dravost; vzpurnost, vzdorovitost, drzost; zpupnost, nevázanost; vášnivost; 2) smělost, srdnatost, zmužilost, udatnost, neohroženost, neústupnost.

ferōcitās viz *ferōcia*.

ferōciter, adv. [*ferox*] divoce, divě, prudce, bujně, ohnivě; 1) lítě, zuřivě; vzpurně, vzdorně, drze, zpupně, nevázaně, vášnivě: *ferocius decernere S* činiti příkřejší návrhy; 2) směle, srdnatě, zmužile, udatně, neohroženě, neústupně.

Fērōnia, *ae, f.* staroitalská bohyně; hlavní místa jejího kultu byla 1) chrám v háji u Tarraciny, v němž propuštění otroci dostávali *pilleus* na znamení svobody; 2) chrám a háj (*lucus Feroniae*) u Kapeny na úpatí hory Sorakte, bohatý dary četných účastníků tamějších slavných trhů. V Římě měla chrám na poli Martově.

ferōx, *ōcis* [*ferus*] divoký, divý, prudký, bujný, ohnivý (abl. causae *re*

něčím, pro něco, gen. předm. *rei* co do); odt. 1) lítý, zuřivý, dravý; vzpurný, vzdorovitý, drzý; zpupný, nezkrotný, nevázaný, vášnivý: *f. viribus L* hrubý silák; *secundis rebus feroces S* zbujnělí úspěchem; *erat mentis f. O* byl mysli divoké; (obr.) *currit f. aetas H* prudký, dravý čas; 2) smělý, srdnatý, zmužilý, bojovný, udatný, neohrožený, neústupný: *Tullus f. morte regis L* nabyv smělosti smrtí; *f. ea parte virium L* zakládaje svou sílu na této části branné moci; *Veneris praesidio f. H* zakládaje si na ochraně.

ferrāmenta, *ōrum, n.* [*ferrum*] železné nářadí, železné (železem kované) nástroje.

ferrārius, *a, um* [*ferrum*] železný, železářský: *faber f. Pl* kovář; subst. isol. **ferrāria,** *ae, f.* (sc. *fodina*) železný důl.

ferrātus, *a, um* [*ferrum*] železem okovaný, opatřený: (básn.) *quadrupedem ferratā calce fatigat V* ostruhou; spec. opatřený železným brněním: *paulum morae attulēre ferrati T*; *barbarorum agmina ferrata H* železné šiky; básn. též = *ferreus* železný.

ferreus, *a, um* [*ferrum*] železný, ze železa; 1) *manus ferreae Cs L Cu* železné háky (na řetězech, k zahákování nepřátelské lodi); básn. (se záměnou epithet): *f. hastis horret campus V* „trčí železný les kopí"; *f. imber V* železný, kovový déšť (zbraní a vůb. železných věcí); 2) metaf. a) sm. pevný, trvalý, nezměnitelný: *quo ferrea resto O* k čemu (tu) věčně (vl. nezmarná) zůstávám; *f. somnus V* tvrdý, věčný spánek (= smrt); b) tvrdý, krutý, bezcitný, „kamenný".

ferrūgineus, *a, um* [*ferrugo*] rezavý; tmavorudý: *f. hyacinthus V*; temný, tmavý: *ferruginea cymba V*.

ferrūgō, *inis, f.* [*ferrum*] vl. rez (železná); meton. rezavá barva, rzivost, rezavost, ryšavost; (tmavá) rudost, zarudlost: *ferrugine clarus Hiberā V* temným nachem; *ferrugine Lucifer atrā sparsus erat O*; vůb. tmavá barva: *viridi ferrugine* (abl. qual.) *barba O* tmavozelený vous.

ferrum, *ī, n.* 1) železo; železná ruda; 2) meton. a) věc (výrobek, nástroj) ze železa, železné nářadí, náčiní, ku př. nůž, nůžky, sekyra, pluh; brnění; *crines vibratos calido ferro V* železkem; železný hrot (u šípu n. kopí), odt. synekd. šíp, střela, kopí; hendiad. *ferro et compagibus V* železnými závorami; spec. meč, „ocel": *ferro flammaque* = *ferro ignique* mečem a ohněm; vůb. zbraň; odt. meton. boj, válka; b) „železný" věk: *ad f. venistis ab auro, saecula O* (t. j. prvotní blažený věk zlatý stále se horšil, až nastal věk železný); 3) metaf. sm. tvrdost, necitelnost: *f. gestare in corde O* „kus železa".

fertilis, *e* [*fero*] 1) výnosný; úrodný, (hojně) plodící, oplývající (*re* n. *alcis rei* něčím), bohatý: (s dat. prospěch.) *olivetis fertilibus domino priori H* v sadech olivových, jež nesly užitek; *nec f. illa iuvencis* (*seges*) *V* úroda ne dosti hojná dobytku (t. jeho práci) = neodměňující práce dobytka; (básn.) *fertile gramen O* bujná tráva; 2) (básn. příčinně) úrodu dávající, působící, dárce úrody: *dea f. O* bohyně úrody; *f. Bacchus H* = *Διόνυσος εὔκαρπος*.

fertilitās, *ātis, f.* [*fertilis*] výnosnost, úrodnost; plodnost.

ferula, *ae, f.* [*ferio*] prut, metla; hůl: (spec.) *senex* (sc. *Silenus*) *ferulā artus sustinet O* (= podpírá o thyrsos); meton. keř, z něhož se dělaly metly (snad vítečník sítinový = janovec španělský, botan. *Spartium iunceum* (jenž má pěkné, žluté, vonné motýlovité květy): *Silvanus florentis ferulas quassans V* ratolestmi.

ferus, *a, um* (compar. a superl. *ferocior, ferocissimus* od *ferox*) [srov. θήρ, čes. „zvěř"] divoký (vl. o zvířatech, metaf. o rostlinách, krajinách a j.), divý, lítý, zuřivý; 1) *fructus feri V* plané; subst. **fera,** *ae, f.* (sc. *bestia*) i **ferus,** *ī, m.* divoké zvíře, šelma: *recens fera T* zvěřina; vůb. zvíře; (obr. o souhvězdích zvířetníku) *per insidias iter est ferarum O*; 2) metaf. surový, hrubý, nevzdělaný; tvrdý, krutý, necitelný: (s dat.) *Britannos hospitibus feros H* kruté k cizincům; hrozný, strašný.

fervēfaciō, *ere, fēcī, factum* [*ferveo* a *facio*] uvařiti; rozpáliti, rozehřáti; ob.

part. **fervēfactus**, *a, um* vroucí, vřelý, rozpálený.

fervēns, *entis* [vl. part. praes. od *ferveo*] vroucí; 1) vřelý, horký, žhavý, rozpálený, planoucí, rozežhavený, ohnivý, plamenný (vl. i metaf.); 2) metaf. kypící, vlnící se: (*torrens*) *f. ibat O* plnil vírů; hučící, bouřlivý, prudký, bouřící se: (obr.) *rapido ferventius amni ingenium H* prudší (o rychlém básnění); *f. bile tumet iecur H* játra kypí žlučí.

fervĕō, *ēre*, *ferbuī* (m. *fervuī*), — (starší *fervō*, *ere*, *fervī*) vříti; 1) vařiti se: *stagna ruptā ferventia terrā O* vyvářející se z rozpuklé země; býti vřelý, horký; 2) metaf. dle počitku a) zrakového: kypěti, vzkypěti, vlniti se, vířiti se, hemžiti se: *fervent examina V* včely se rojí; *fervet opus V* vl. práce se hemží (t. včelami) = jest živo v úle; b) sluchového: klokotati; hučeti, šuměti, bouřiti se: (obr.) *fervet* (*Pindarus*) *H* hučí, s hukotem se valí; c) tepelného: býti rozpálen, planouti, vzplanouti, hořeti: *fervet multo linguaque corque mero O* jest rozehřáto.

fervidus, *a, um* [*ferveo*] 1) vroucí, vřelý, horký, žhavý, rozpálený, palčivý, planoucí, rozežhavený, ohnivý, horoucí (vl. i metaf.): (meton.) *sidus fervidum H* (sm. horko přinášející, t. *Sirius*); *f. puer H* žárný (= *Cupido*); 2) metaf. a) kypící, šumějící: *fervida musta O*; hučící, bouřlivý: *aequore fervido H*; b) vášnivý, náruživý, prudký, prchlivý.

fervor, *ōris*, *m.* [*ferveo*] vřelost, palčivost, horkost, žár; 1) *mundi ille f. C* žár nesmírný (proti pozemskému teplu); spec. vedro, parno, horko: *mediis fervoribus V* za poledního vedra; 2) metaf. a) bouření, bouře, nepokoj: (*maris*) *f. C*; b) žár, horoucnost, oheň, zápal, nadšení; vášnivost, prudkost: *f. aetatis C* oheň mládí; *accessit f. capiti H* oheň (t. j. víno) vstoupil do hlavy.

Fescennīnus, *a, um* [od *Fescennia*, *ae*, *f.* n. *Fescennium*, *iī*, *n.* městečko v Etrurii, sev. od Falerií] fescennijský: *Fescennini versus* verše fescennijské, název staré lidové frašky italské s žertovným a posměvačným obsahem a dialogickou formou, provozované zejm. o obžinkách a svatbách; odt. *Fescennina licentia H.*

fessus, *a, um* [z *de fessus*, srov. *fatigo*] unavený, vysílený, zemdlený, utrmácený, sesláblý, slabý, chabý, mdlý (*re* něčím); vl. o osob., metaf. též o věcech: *fessum vulnere*, *fessum cursu corpus L* sesláblé; *fessa carina O*; *fessas* (sc. *esse*) *Gallias ministrandis equis T* jsou vyčerpány; *aetate aut valetudine fessi T* sestárlí nebo zmožení nemocí; *fessa aetas T* slabý, vetchý věk (= stáří); (praegn.) *caput fessum O* chorá hlava; (básn. s gen. předm.) *fessi rerum V* (pouhé) znavení; (básn. sm. příčin.) *quam fessis finem rebus ferat V* útrapám.

fēstīnanter, adv. [*festinans*] spěšně, kvapně, naspěch, nakvap, rychle.

fēstīnātiō, *ōnis*, *f.* [*festino*] spěch (spěchy), spěchání, pospíchání, kvap, chvat, chvátání, rychlé jednání: *festinationem sequentium elicere T* zlákati nepřátele ke kvapnému pronásledování; (s gen. obj.) *f. exsequiarum T* spěchání, spěchy s pohřbem; (praegn.) ukvapenost: *avaritia ac f. legionis T.*

fēstīnō, *āre*, *āvī*, *ātum* 1) intrans. spěchati, pospíchati, pospíšiti si, spěti, chvátati, kvapiti, míti na spěch, na pilno: *legatus festinans pergit Cu* spěšně, rychle táhne; 2) trans. *f. alqd* spěchati s něčím, uspíšiti, urychliti, spěšně konati: *ni id festinaret S* nepospíší-li si s tím; *f. fugam V* rychle se dáti na útěk; (hendiad.) *cuncta parat festinatque S* všechny přípravy spěšně vykoná; *festinant vestes O* nakvap chystají; (praegn.) *poenas odio* (abl. příč.) *per vim festinat inulto H* násilným skutkem ukvapeně trestá v neukojeném záští; *animo cupienti nihil satis festinatur S* srdci toužícímu nikdy se dost nespěchá (= nic dosti rychle se neděje); *festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est T* rychle byl odvlečen; *nec virgines festinantur T* s dívkami (t. j. s jejich provdáním) se nespěchá.

fēstīnus, *a, um* [*festino*] spěchající, spěšný, kvapný: (praed.) *vestem noctes festina diesque urgebam V* pilně.

fēstīvē, adv. [*festivus*] vesele; mile, půvabně; vtipně, rozmarně, živě.

fēstīvitās, *ātis, f.* [*festivus*] veselost; půvabnost; vtipnost, vtip, živost, humor: *festivitate et facetiis aequalibus praestitit C* humorem a vtipem.

fēstīvus, *a, um* [*festus*] veselý, radostný; pěkný, příjemný, uhlazený, hezký, půvabný; vtipný, rozmarný, živý: (*librorum*) *festiva copia C* pěkná zásoba.

festūca viz *fistuca.*

fēstus, *a, um* [od koř. lat. **fēs* — „náboženský úkon", srov. *fanum, feriae*] vl. souvislý s náboženským úkonem; svátečni, hodový, slavnostní, slavný: zejm. *f. dies* i subst. **festum,** *ī, n.* = *feriae* (v nejšiřš. sm., v. t., op. *profestus*) svátek, slavnost, hod; *eius diem natalem festum* (doplňk.) *habere N* slaviti jeho narozeniny (jako svátek); *f. vacat pagus H* svátečně si hoví; *festa resonabat regia C* v slavnostním plesání; (se záměnou epitheta) *festas in Palladis arces portabant sacra O* v slavnostním průvodu nesly; *festam plebem proturbat T* svátek slavící, svátečně shromážděný lid.

fētiālis, *e* [od **fēti-s* ustanovení, smlouva, z **dhē-tis,* koř. **dhē-,* srov. *facio,* θέμις] smluv (mezi národy) se týkající, smluvní; zejm. subst. *fētiālis, is, m.* fetial; římští fetiálové byli dvacetičlenný sbor kněží, kteří vykonávali obřady při upravování poměru římského státu ke státům jiným, ku př. při vypovídání války, uzavírání míru, zjednávání smluv a j.; odt. adj. *ius fetiale C* právo fetialské.

fētidus, fētor viz *foetidus, foetor.*

fētūra, *ae, f.* [srov. *fetus, fecundus*] plození, rozplozování, plemenění; — konkr. plémě, mláďata: *si f. gregem suppleverit V; sunt, f. minor, tepidis in ovilibus agni O.*

1. fētus, *a, um* [srov. *fecundus, fetus, felix*] vl. oplozený; 1) a) březí, skotná, stelná (o krávách), sprasná (o sviních): *apes fetae V* plodné včely; b) o samici, která vrhla mláďata: kojící; otelená (kráva, laň), obahnilá (ovce, koza), oštěněná (čubka, vlčice), oprasená (svině); subst. *graves fetae V* slabé bahnice; 2) metaf. plodný, úrodný; bohatý, hojný, plný, naplněný: *machina feta armis V.*

2. fētus, *ūs, m.* [srov. **1.** *fetus*] 1) plození, rození, porod (ob. o zvířatech a rostlinách), líhnutí, vrháni; (o rostlinách) vzrůst: *crescenti adimunt fetus V;* 2) konkr. plod; plémě; — spec. a) mládě: (básn. pl. m. sg.) *mater quaerit fetus suos O;* (o včelách) *adultos fetus V* červy (mlad); b) odnož, výhonek, ratolest: *fetum canentis olivae* (gen. determ.) *O* stromek; roub: *nucis f. V;* c) úroda, výtěžek, výnos, užitek; ovoce, plodina: *bis grani fetos cogunt fetus* (o medu); *V* 3) metaf. úroda, hojnost: *nec ulla aetate uberior oratorum f. fuit C* hojnější úroda na řečníky.

fibra, *ae, f.* [z **fid-sra* od *findo,* srov. *filum*] vlákno, nitka; 1) (u rostlin) chmýří, chmýření, vlakénko, vlásek (zejm. kořenový): *fibrae stirpium C;* kořínek: *amaris intiba fibris V;* 2) (v těle živočišném) žilka; spec. o žilkách na vnitřnostech, jež byly významné při haruspiciích: *fibrae minaces V;* odt. synekd. játra, plíce, vnitřnosti, útroby: *hominum fibris consulere deos T.*

fībula, *ae, f.* [srov. *figere*] spinadlo, spona; 1) skoba, svor *Cs;* 2) sponka, přezka; háček; jehlice.

Fīcana, *ae, f.* městečko mezi Římem a Ostií.

fictē, adv. [*fictus*] smyšleně, nepravdivě, na oko.

fictilis, *e* [*fingo*] hliněný, z hlíny; subst. **fictile,** *is, n.* věc, nádoba hliněná, z hlíny; pl. hliněné nádobí: *e puris fictilibus Tib* (při obětech se užívalo dle starého zvyku hliněných nádob, i když bylo rozšířeno u boháčů nádobí zlaté a stříbrné).

fictor, *ōris, m.* [*fingo*] výtvarník, tvůrce; 1) spec. a) výtvarný umělec, sochař: *pictores fictoresque C;* b) *fictores* ve služebnictvu pontifiků byli výrobci obětních darů (ku př. koláčů nebo zvířátek z těsta, vosku, dřeva a p., která někdy bývala obětována místo skutečných zvířat); 2) metaf. *fandi f. Ulixes V* strůjce lží.

fictrīx, *īcis, f.* [*fictor*] vytvářitelka, tvůrkyně.

fictus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *fingo*] utvářený; vytvořený; — metaf. **1)** (o věcech) smyšlený, vymyšlený; dělaný, strojený, líčený; předstíraný, zdánlivý, (praed.) na oko, domnělý: *ficto languore moram trahit O* předstírajíc únavu; *ficta modestia T* líčená; nepravdivý, nepravý, padělaný, podvržený: *fictum Jovem O* nepravý; *fictae epistulae T*; — subst. **fictum,** *ī, n.*, výmysl, smyšlenka, nepravda: *ridetur fictis rerum* (gen. obj.) *H* (vl. výmyslům věci) vymyšleným nápadům; **2)** (o osobách) strojený, přetvářivý, licoměrný, neupřímný, pokrytecký.

Fīculea, *ae, f.* městečko v území sabinském sv. od Říma; odt. adj. **Fīculēnsis,** *e* fikulejský; (subst.) *Fīculense, is, n.* statek ve Fikulei *C*.

fīculnus, *a, um* [*ficus*] fíkový.

fīcus, *ī* n. *ūs, f.* [srov. *σῦκον*] fíkovník, smokvoň, fík (strom i ovoce): *arbor ficī C* fíkový strom; *cum duplice* (v. t. **1**)) *ficu H*; *f. prima H* (míněno tu druhé zrání fíků na konci léta).

fidē, adv. [*fidus*] věrně, upřímně.

fidēlia, *ae, f.* [srov. *πίθος*] hliněná nádoba, hrnec: (přísl.) *duo parietes de eadem fidelia dealbare* u *C* sm. = zabíti dvě mouchy jednou ranou.

fidēlis, *e* [*fides*] věrný, spolehlivý, jistý, oddaný, upřímný; poctivý, svědomitý (*alci, in alqm* k někomu); **1)** *officiis* (dat.) *f. C* věrný svým povinnostem; **2)** metaf. o věcech: *fidele silentium H* věrná mlčelivost (jako znak charakteru; vl. o náboženských mysteriích); sm. pevný, jistý: *lorica f. V* dobrý pancíř.

fidēlitās, *ātis, f.* [*fidelis*] věrnost, spolehlivost, oddanost, upřímnost; poctivost, svědomitost.

fidēliter, adv. [*fidelis*] věrně, spolehlivě, jistě, oddaně, upřímně; poctivě, svědomitě.

Fīdēnae, *ārum* (= **Fīdēna,** *ae V*), *f.* Fideny, město v území sabinském nad Tiberem, 9 km sev. od Říma; odt. adj. **Fīdēnās,** *ātis*, fidenský; subsr. **Fīdēnātēs,** *ium, m.* Fideňané, obyvatelé Fiden.

fīdēns, *entis* [vl. part. praes. od *fido*] vl. důvěřující, důvěřivý; spec. důvěřující v sebe, sebevědomý, smělý, odhodlaný, srdnatý: *f. animi* (vl. lokativ) *V T* v mysli, v srdci (není třeba překládati).

fīdenter, adv. [*fidens*] vl. důvěřivě; sebevědomě, směle, odhodlaně, srdnatě.

1. fīdentia, *ae, f.* [*fidens*] důvěra v sebe, sebevědomí, smělost, odvaha.

2. Fīdentia, *ae, f.* město v Gallii Předalpské mezi Parmou a Placentií.

1. fidēs, *eī* (gen. sg. básn. *fidēī* u *C*, *fidē HO*, dat. sg. *fidē H*), *f.* [*fido*] **I** víra, důvěra, věření, uvěření; **1)** subj. **a)** (akt.) *f.* s gen. obj. víra v něco, důvěra v někoho; *fidem facere alcis rei* způsobiti víru, přesvědčení; *tibi maxima rerum verborumque f. V* sm. tvé pomoci a tvým radám budu nejvíce důvěřovati; *res fide* (*veri*) *maior O* věc převyšující víru (v její pravdivost), nad vše uvěření, stěží uvěřitelná, víře nepodobná; praegn. *arcani f. prodiga H* (důvěrnost; **b)** (pass.) *f. alci est* někomu se věří, někdo dochází víry; *fidem habere* nalézti víru; (*Seianus*) *cum fide audiebatur T* důvěřivě; (hendiad.) *in fide atque amicitia alcis esse Cs* žíti s někým ve věrném přátelství; — spec. (v peněžnictví) úvěr: *f. angustior Cs*; *adflictā fide T*; (obr.) *nova habebunt verba fidem H* ujmou se; **2)** obj. *opifices, quorum res fidesque in manibus sitae erant S* jichž majetkem a (jedinou) nadějí byly jejich ruce; *quaecumque mihi fortuna fidesque est V* všechen svůj osud i svou naději; *segetis certa f. meae H*; **II** meton. o vlastnostech a dějích, jež důvěru vzbuzují: **1)** věrnost, oddanost, spolehlivost, hodnověrnost; poctivost, spravedlnost, počestnost, čest, dobré jméno; dobrá vůle; svědomitost: *mala f. C* (vl. věrnost špatná, porušená) nevěrnost, věrolomnost, zpronevěra, podvod; op. *bonā fide* poctivě, s dobrým svědomím, úmyslem, s dobrou vůlí, *optimā fide C* co nejsvědomitěji, s nejlepším vědomím a svědomím; *nuntius dubiae* (v. t. **2) a)**) *fidei videbatur L*; *pro deorum atque hominum fidem! C* pro všecko na světě; *cum fide* poctivě, svědomitě; *vivit mecum exemplum fidei publicae C* žije ve mně doklad cti našeho státu; — person.,

jméno božstva **Fidēs** Poctivost, (Věrnost) ode dávna ctěná bohyně (*cana F. V*) měla chrám na Kapitoliu; dle starého zvyku měl kněz, jí obětující, zahalenu ruku bílou rouškou; **2) a)** pravdivost, pravda, opravdovost; pravděpodobnost, hodnověrnost; bezpečnost, jistota: *pollicīti f. O*; *fidem missi reportant V* bezpečnou zprávu, jistotu; *cuncta ex fide nuntiata (sunt) T* dle pravdy, pravdivě, věrně; (*ea*) *rerum fide tradentur T* s historickou věrností; upřímnost: *f. reconciliatae gratiae C*; *f. futurae amicitiae L*; **b)** potvrzení, stvrzení, důkaz: *addita rei dicitur f. L* věci dostalo se stvrzení; *dicta f. sequitur O*; *auspiciorum f. exigitur T* žádá se, aby to bylo stvrzeno auspiciemi; (appos.) *manifesta f.* s acc. c. inf. *L* zřejmý (to) důkaz, že . . .; zaručení, záruka: *f. promissorum L*; *pacis f. L* zaručený mír; *f. eius rei penes auctores erit S* zaručení této věci bude ponecháno = odpovědnost za tuto věc ponechám pramenům; — spec. vyplnění, splnění: *dixerat multa, tempore nacta fidem O*; *pollicitam dictis adde fidem O*; *Bacchus pacti fide data munera solvit O* zprostil daný dar od vyplnění smlouvy (t. j. zrušil jeho účinek); **c)** slib, ujištění, dané slovo, přípověď; čestné slovo, přisaha: *fidem accipere et dare V*, *fallere C*, *prodere S*, *rumpere V*, *laedere V H*, *mutare L*; (hendiad.) *date dexteras fidemque L* podejte pravice a slibte; (praegn.) *Romanus promissa consulis fidemque senatus exspectabat L* na vyplnění slibů konsulových a slova senátu; *eos ab se per fidem circumventos (esse) Cs* (vl. slovem daným a pak zrušeným) = proti danému slovu, zrádně; *ad cuius fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur, cui se commiserit? C* k čí poctivosti se uteče, když porušením daného slova od toho trpí . .; **d)** spec. slib, zaručení bezpečnosti, ochrana (vl. státní, pak vůb.), záštita: *fidem publicam dare S* zaručiti státní ochranu; *fide publicā dicere S*; *se in Chrysogoni fidem et clientelam* (v. t.) *contulerunt C*; *in fidem accipere C*; (*miles*) *fide misericordiāque victurus hospitum L* pod ochranou; pomoc: *fidem plebis imploro L*; (hendiad.) *Tyrrhenam fidem aut gentis agitare quietas V* bouřiti ku pomoci Tyrrhenské.

2. fidēs [i *fidis*], *is*, *f.* (řec. *σφίδη* struna] struna, v klass. próse j. n pl. **fidēs**, *ium*, *f.* struny, strunový nástroj, zejm. lyra, kithara, kobza: *fidibus* (abl. in tr.) *canere* hráti na lyru; o t. *fidibus docere*, *discere* (sc. *canere*) učiti (se) na lyru n. vůb. hudbě; — básn. v témž význ. isg.: *fide Teia H*; meton. sm. hudba; — metaf. sm. básně, básnictví (lyrické), pův. spojení hudby a poesie: *fidibus Latinis Thebanos aptare modos H*.

fidicen, *inis*, *m.* [**2.** *fides* a *cano*] hráč na strunový nástroj, zejm. na lyru (lyrník), na kitharu, kobzař, hudebník; básn. sm. básník (lyrický), lyrik: *Romanae f. lyrae H* mistr římské lyry.

fidicula, *ae*, *f.* [demin. od **2.** *fides*] *si platani fidiculas ferrent C* kdyby na platanech rostly (pěkné) lyry.

fidius, *iī*, *m.* [**1.** *fides*] ve spojení *Diovis F.* n. *Dius F.* pův. příjmení Jovovo jako ochránce práva, věrnosti a poctivosti (= *Ζεὺς Πίστιος*), později samostatné božstvo, jemuž byl zasvěcen chrám na Quirinale; *Semo* a *Sancus* (*Sanctus*) byla jiná jeho jména *O*; ob. v zaříkací a ujišťovací formuli *me Dius Fidius* (psáno též *medius filius*) sc. *iuvet* na mou věru, na mou čest, přisámbohu.

fīdō, *ere*, *fīsus sum* (verb. semidep.) [srov. *πείθω*, význ. zejm. *πέποιθα*] věřiti, důvěřovati někomu, míti důvěru, spoléhati na něco (ob. *alci*, ale též *rē*): *pedes vado fidens L* cítě se bezpečen na mělčině; *fidentem fugā Parthum V* (Parthové na útěku střílelí do zadu na pronásledující nepřátele); *f. terrae V* svěřovati se zemi; *sibi f.* míti důvěru v sebe, praegn. míti sebevědomí *H*; s inf. osmělovati se, odvažovati se; s acc. c. inf. býti přesvědčen, že . . . Part. praes. význ. adj. *fidens*, *tis* v. t.

fīdūcia, *ae*, *f.* [*fīdo*] **I** víra, důvěra (*alcis* k někomu, v něco), důvěřivost, spoléhání: *hac fiduciā virium L* spoléhaje na tuto brannou moc; *f. rerum V* bezstarostnost; *quae sit f. capto V* nač (ještě) spoléhá jako zajatec; *humanis quae sit f. rebus V* jak málo lze spoléhati

na . . .; — obj. (básn.) *tu, nostrarum f. rerum O* (vl. spolehnutí) = věrná oporo má; praegn. přílišné, pyšné spoléhání, vychloubání, pýcha: *f. formae O*; spec. 1) důvěra v sebe, odvaha: *si qua est f. vobis O*; *e fiducia tarditas inerat T* z (velké) důvěry k sobě byli zdlouhaví; praegn. sebevědomí, smělost: *quae f. reo* (sc. *foret*) *T*; 2) t. t. právn. svěření, odevzdání věci někomu na čas (ku př. domu věřiteli), aby ji po vyplnění umluvených podmínek vrátil, zastavení: *in fiducia C* ve věcech svěřených; meton. věc svěřená, zástava: *per fiduciae rationem C*; II meton. 1) spolehlivost: *accensos, minimae fiduciae manum L*; 2) zajištění, zabezpečení, pojištění, záruka, jistota: *f. vitae O*.

fīdūciārius, *a, um* [*fiducia*] (t. t. právn.) (na čas) svěřený (o význ. srov. *fiducia* I 2)), odevzdaný (ve správu, k opatrování): (*legatus*), *qui fiduciariam operam obtineret Cs* svěřený úřad.

fidus, *a, um* [*filo*] věrný, spolehlivý, bezpečný, jistý, oddaný, upřímný; poctivý, svědomitý (*alci* k někomu); 1) (s gen. obj.) *regina, tui fidissima V* tvůj nejvěrnější spojenec; — (obr.) *Nox arcanis fidissima O* nejvěrnější ochránkyně tajemství; *fida silentia sacris V* (mlčení věrné obřadům) = posvátná tajemství; (*mons*) *f. nivibus T* příznivý; *male f. VT* nespolehlivý, nejistý; 2) metaf. o věcech: *validus et f. pons T*; se sup. viz 2. *appello*; (*exemplum*). *ne quid usquam fidum proditori esset L* že zrádce nesmí na nic spoléhati; subst. *in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat T* podtají a s větší věrností.

figō, *ere, fixī, fixum* upevňovati, připevňovati (*alqd* (*in*) *rē, in alqd, alci rei* na něco): 1) a) přibíjeti, přitloukati; zavěšovati, věšeti: *in triviis fixum cum se demittit ob assem H* přibitý (ze žertu, aby se chodci pro něj shýbali); *nec verba minacia fixo aere legebantur O* na vyvěšených deskách (jako byly desky s vyrytými zákony přibíjeny na stěny Kapitolia); odt. *fixit leges atque refixit V* dal zákony a zrušil; — obr. *oscula f. VO* vtisknouti; pevně postaviti, zříditi: *iam fixerant domos T* zarazili, postavili si domy; b) metaf. činiti nehybným; **fīxus**, *a, um* upevněný, visící, tkvící, nehybný: *fixae stellae O*; *oculos* (*vultum, lumina*) *f.* (*in alqo, terrā*) upříti oči (na někoho); *fixa cacumine montis O* bez hnutí tkvíc na vrcholu hory; *in gelida fixum necabit ripa H* usmrtí dlouhým stáním; *Caesar in silentium fixus T* zaražen mlčel; *nequitiae fige modum* (acc. vnitř.) *H* zaraz svou nevázanost, přestaň se svou . . .; 2) zarážeti, vrážeti, zatloukati, zabodnouti, zapíchnouti, zastrčiti, zatknouti; a) *clavum* (v. t.) *f. L*; *quam damnatis crucem servis fixeras* který jsi dal (zaraziti) vztyčiti pro otroky; (básn.) *ipse figat humo plantas V* at zasazuje; *figitur ad litus puppis O* jest vržena; *figi* (vyzn. med.) zabodnouti se: *figitur ancora in prato O* zachytí se; *f. cervicibus ungues O* zatknouti; *figit in acumine dentes O* zakousne se do . . .; *fixa sagitta V* vbodnutý šíp; — obr. *vestigia figit V* (vl. vtiskuje stopy, srov. *vestigia fixa C* vyrytá stopa) kráčí (o těžké, váhavé chůzi); b) metaf. *haec mea figite dicta V* vryjte si, vštěpte si; *si mihi non animo fixum sederet V* kdyby mi v mysli nezvratně netkvělo; 3) spec. proráželi, probodnouti, propíchnouti, proklati: (básn.) *robora rostro figit O* klube; zastřeliti, zasáhnouti: *distantia f. O*; — metaf. *acri fixa dolore V* proniknuta; *eos figebat maledictis* bodal je nadávkami.

Figulus, římské příjmení [od *fingo*, vl. Hrnčíř] 1) *C. Marcius* (v. t.) *Figulus*; 2) *P. Nigidius Figulus*, učený přítel Ciceronův, literárně činný ve filosofii a grammatice; po pádu Pompejově poslán do vyhnanství, kde zemřel r. 44 př. Kr.

figūra, *ae, f.* [*fingo*] utváření, útvar, tvar, podoba; obraz; 1) a) *figurae animalium T* (t. j. hieroglyfy); *figuras rettulit antiquas O* tvary, druhy; *fama est volitare figuras V* (sm. přízraky, duchové, *εἴδωλα*); postava; b) spec. sličná podoba, krása, sličnost; 2) metaf. způsob; povaha.

figūrō, *āre, āvī, ātum* [*figura*] utvářeti, dávati tvar, podobu; vytvářeti; obr. *os tenerum pueri poeta figurat H* ušlechťuje (t. četbou žáků byli básníci); — vůb

tvořiti: *inanes species animo f. Cu* vymýšleti si zbytečné strašáky.

fīlia, *ae, f.* (dat. a abl. pl. ve spojení s *fīliis* (masc.): *fīliābus*) [srov. *fīlius*] dcera (vl. i metaf.).

fīlicātus, *a, um* [*fīlix*] zdobený kapradím (t. j. ozdobami v podobě kapradích listů).

fīliola, *ae, f.* [demin. od *fīlia*] dceruška, milá dcera; metaf. *duce fīliolā Curionis C* za vedení slečinky Kurionovy (posměšně o zženštilém synu C. Scribonia Curiona).

fīliolus, *ī, m.* [demin. od *fīlius*] synáček.

fīlius, *iī* (voc. *fī ī*), *m.* [z koř. **dhē(i)* –, srov. *fēlāre* kojiti, *femina*, čes. „dítě"] syn (vl. i metaf.): *fīlii familiarum* (v. t.) *T*; – synekd. *cum fīlios maerentes (aspiceret) T* děti (Britannika a Octavii); – přísl. *Fortunae f. H* miláček Štěstěny, šťastný člověk; *terrae f. C* ledajaký (= neznámý) člověk.

fīlix, *icis, f.* [srov. blín] 1) kapraď, kapradí; 2) (básn.) býlí; pýr, pýřka: *fīlicem invisam aratris V*; *neglectis urenda f. innascitur agris H.*

fīlum, *ī, n.* [z **fīl-slom* od *findo*, srov. *fibra*] 1) nit, nitka: *fīla* (acc. vnitř.) *dūcere, deducere O* příst (niti); – metaf. α) vlákno: *fīla croci O* (t. j. tři oranžové nitky blizny); struna: *fīla sonantia O*; β) nit života, osudu (kterou předou Sudičky): *extrema Lauso Parcae fīla legunt V* dopřádají nit života; γ) obr. *omnia sunt hominum tenui pendentia fīlo O* všechny lidské věci visí na nitce (= jsou nejisté); δ) (je-li věc z tenkých či hrubých „nití") ráz, způsob, sloh: *f. orationis tuae C*; *tenui deducta poemata fīlo H* (viz *deduco* II 2) e)); 2) meton. α) tkanice, stuha: *capite velato fīlo L* (vlněná páska, ovinutá kolem špičaté čepice kněžské, *apex*); β) tkanina: *incepta fīla relinquit O.*

Fimbria, římské příjmení, viz *Flavius.*

fimbriae, *ārum, f.* [*fibra*] třáseň, třepení; obr. *cincinnorum f. C* prstence kadeří.

fimus, *ī, m.* i **fimum,** *ī, n.* [srov. *foeteo*] vl. zapáchající věc; hnůj, mrva, trus; metaf. bláto, kal *V.*

findō, *ere, fīdī, fissum* štípati, rozštěpiti, tříštiti; rozrážeti, rozvírati: (básn.) *ubi findit canis arva V* pole vedrem pukají; *canicula findet statuas H* sochy vedrem popraskají; rozrývati, brázditi: *caelum findetur aratro O*; *f. sarculo agros H* skopávati; básn. *findite rostris terram V* vrazte do země; (prolept.) *finditur in solidum cuneis via V* cesta do dřeva se otevře klínem; *viam f. O* raziti si cestu; – metaf. děliti: *dies mensem findit H.*

fingō, *ere, fīnxī, fictum* I hnísti; 1) dávati hmotě tvar, utvářeti, vytvářeti, tvořiti, dělati, vyráběti, stavěti: *corpora f. linguā V* vylízati těla (t. j. lízáním vytvářeti, dle starého lidového názoru); *lambendo mater in artus fingit O* údům tvaru dodává; – spec. o výtvarných uměních: tvořiti, zobrazovati, vypodobniti: *pingere aut f. C* malovati nebo tvořiti sochy; *Alexander a Lysippo fingi volebat C* rád dával tvořiti své sochy; *ficto in peius voltu H* s obličejem zpitvořeným; (obr. o spisov.) skládati: *orationem f. C*; 2) (básn.) hladiti: *manus fingebat O*; II metaf. 1) a) tvořiti, působiti, připravovati; upravovati, pořádati, rovnati: *f. vultum O, crinem V*; *formas fingetur in omnes O* bude se měniti; *vitem f. V* šlechtiti; (*deus*) *os rabidum fingit V* (upravuje dle své vůle) = řídí; (s doplňkem) dělati, činiti, stvořiti něčím: (*pecora*) *natura prona finxit S*; *Aeneadas meo nomen de nomine fingo V* jméno po něm tvořím = jim dávám; b) vzdělávati, vésti, pěstovati: *fingit equum H* cvičí; 2) tvořiti v mysli, myslíti (si), představovati si: *Plato triplicem finxit animum C*; *fingerent* (sc. *Alpes*) *altiores Pyrenaei iugis L* být si je představovali vyšší než . . .; *finge datos* (sc. *tibi esse*) *currus O*; 3) spec. přetvářeti, předstírati, strojiti, líčiti; padělati, podvrhnouti; vymýšleti, smysliti, vylhati, lháti: *vultum f. Cs* přetvařovati se; *se pavidum fingit V* staví se, dělá se; *deliberant, dum f. nesciunt T* přetvařovati se; *ne tantos mihi finge metus V* nenaháněj mi (klamně) tolik strachu. Part. perf. pass. **fictus,** *a, um* v. t.

fīniēns, *entis*, *m.* (sc. *orbis*) [vl. part. praes. od *finio*] obzor.

fīniō, *īre*, *īvī* (*iī*), *ītum* [*finis*] I 1) ohraničovati, omezovati, ohrazovati, býti hranicí, mezí: (básn.) *nec riparum clausas* (prolept.) *margine finit aquas* (*torrens*) *O* nezadržuje vod mezi kraji břehů; *cavernas f. O* rozsedliny uzavříti; 2) metaf. omezovati; a) vymezovati, (přesně) určovati, vyměřovati, stanovití: *ab hominum genere finitus est dies C*; *quinque dierum spatio finiebatur imperium L* trvání vlády bylo stanoveno na pět dní; *finitum lege tempus L*; *mors est finita omnibus* básn. u *C*; b) omezovati, klásti meze, držeti na uzdě: *f. libidinem muliebrem L*; *numerum liberorum f. T*; II končiti, skončiti, ukončiti, dokončiti, zastavovati, staviti (vl. i metaf.) 1) *f. sitim H*, *famem O* zahnati; *finitis animum reddere amoribus H* ukončenému milování (t. j. jehož jsem se již odříkal); 2) spec. abs. a) dokončiti (t. řeč), domluviti; b) dokonati, skonati (t. život, dle ob. *vitam f.*): *Tiberius finivit T*; v témž význ. *finiri* básn. u *C*; *finitā Iuliorum domo T* po vymření rodu Julského.

fīnis, *is*, *m.* (ve význ. II 2) ča to *f.* I 1) (ob. pl.) mez, hranice (mezní čára, kdežto *terminus* mezní bod); kraj: *vagantes per utrumque finem L* po obou stranách hranic; — metaf. *exiguo fine discernere* (v. t.) *H*; *intra naturae fines viventi H* tomu, kdo žije v mezích přírody (t. j. přirozených potřeb); obr. *certum voto pete finem H* omezení; zř. abl. **fīne** n. *fini* význ. předložky až po: *fine genu* (gen.) *O* až po kolena; 2) meton. ohraničené místo; a) *finibus omnes prosiluēre suis V* ze svých míst, stanovišť; zejm. b) končiny, krajina, kraj, území, země, říše: *primos Eburonum fines adeunt Cs* nejbližší, pohraniční kraje; pozemky, dědina; II konec, cíl; 1) (mistně) *trans finem iaculo expedito H*; *Atlanteus* (v. t.) *f. H*; (*ora*) *finem in acumine ponunt O* končí se v hroty; 2) metaf. a) *finem facere*, básn. *imponere*, *dare* (alci rei n. s gen. gerund.) učiniti konec, ukončiti, přestati; *finem pugnandi facere Cs* dobojovati; *finem capere* bráti konec, končiti se: *ad eum finem* až tam, potud; *quem ad finem* až kam, pokud; ukončení, dokončení, skončení, výsledek: *P. Scipioni non temporis, sed rei gerendae fine prorogatum imperium est L* bylo prodlouženo ne do jisté doby, nýbrž až do ukončení války; — spec. eufem. konec = skonání, skon (= smrt); b) krajnost, vrchol, dokonalost, ideál: *fines bonorum malorumque C* nejvyšší dobro a zlo; *reperiebantur, qui quem sperandi sibi, eundem bene dicendi finem proponerent C* v cíli svých naději (t. j. v tom, co jim bylo dosažitelno) viděli dokonalost řečnickou; *f. aequi iuris T*; c) cíl, účel: (*domūs*) *f. est usus C*; *quae f. standi V* k čemu tu státi (= stojím).

fīnītē, adv. [*finitus*, part. perf. pass. od *finio*] omezeně, v mezích, mírně.

fīnitimus, *a*, *um* (nebo *finitumus*), [*finis*, vl. tvar superlativní *fini-timus* jako *op-timus*] vl. nejbližší hranici; 1) pohraniční, pomezní, sousední, sousedící (*alci* s někým), okolní: *bellum finitimum L* (= *Mars f. O*) válka se sousedy, *C* za hranicemi (op. *domesticum*); subst. **fīnitimī**, *ōrum*, *m.* sousedé (o obcích a státech); 2) metaf. blízký, příbuzný, podobný: *aegritudini f. est metus C*.

fīnītor, *ōris*, *m.* [*finio*] měřič, vyměřovatel (= geometr).

fīō, *fierī*, *factus sum* viz *facio*.

firmāmen, *inis*, *n.* [*firmo*] upevnění, podpěra *O*.

firmāmentum, *ī*, *n.* [*firmo*] věc něco držící, upevňující, podpěra, opěra: *tigna, quae firmamento esse possint Cs*; — metaf. podpora, opora, „sloup", posila, utvrzení: (*pars*), *quae multo plus firmamenti ac roboris habebat C* více podpory (vnější) a síly (vnitřní); *f. stabilitatis C* sm. záruka, podmínka.

Firmānus viz *Firmum*.

firmātor, *ōris*, *m.* [*firmo*] upevňovatel: *missus* (sc. *est*) *Drusus paci* (dat. účel. m. gen.) *f.* aby zajistil mír.

firmē a význ. shodné **firmiter**, adv. [*firmus*] pevně, silně; určitě, jistě; statečně, neohroženě.

firmitās, *ātis*, *f.* a shodné význ. **firmitūdō**, *inis*, *f.* [*firmus*] pevnost, tu-

host, síla; trvanlivost, stálost; 1) *f. materiae Cs*; *f. corporis CN*; 2) metaf. *referendum* (sc. *esse*) *animum ad firmitudinem T* jest třeba zase se vzmužiti; statečnost, neohroženost, vytrvalost.

firmiter viz *firme*.

firmitūdō viz *firmitas*.

firmō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*firmus*] 1) činiti pevným, silným, upevňovati, utužovati, sesilovati, posilňovati, pevně dělati, tvořiti, zakládati (fysicky i duševně) a) *basilicam f. T* opraviti; *gradum f. Cu* pevně kráčeti; (básn.) *trunca pinus regit et vestigia firmat V* kmen smrkový kroky řídí a jistotu jim dává; *firmatus* pevný, silný, mohutný; *f. animi* (lok.) *S* pevně rozhodnut, odhodlán (v mysli); *firmata aetas CV* dospělý věk; *convenēre firmato vultu T* s pevným (= klidným) výrazem v tváři; b) spec. (vojen.) opevňovati; (mužstvem) silně obsaditi, chrániti: *vicesima legio terga firmavit T* tvořila (silný) zadní voj; zabezpečovati, zajišťovati: *Africam praesidio f. L*; 2) metaf. a) síliti, posilniti, vzmužiti, vzpružiti: *f. animum alcis* dodati někomu odvahy; b) činiti jistým, spolehlivým, zajišťovati (si): *civitates obsidibus firmat Hirt* obce si zajistí; *civium animos in se f. L* utvrditi náchylnost k sobě = zajistiti si oddanost; c) potvrzovati, stvrzovati, dokazovati, dosvědčovati, zaručovati, přivésti k platnosti, zjišťovati: *crimen f. T*; (*opinio*) *omnium gentium firmata consensu C* stvrzené; *adsis et propius tua numina firmes V* přispěj a (z větší blízkosti) = mocněji přízeň svou dokaž; tvrditi: *de comitiis vix quicquam f. ausim*.

Firmum, *ī*, *n.* [*firmus*, vl. adj., sc. *castellum*] přístavní město v území picenském, založené jako římská kolonie na zač. první války punské, nyn. Fermo; odt. adj. **Firmānus**, *a*, *um* firmský, z Firma; subst. **Firmānī**, *ōrum*, *m.* Firmaué, obyvatelé Firma.

firmus, *a*, *um* [srov. *fortis*, *fretus*, θρόνος] pevný, silný; tvrdý, tuhý; mohutný, mocný (o vlastno tech fysických i duševních); 1) *firmissimus contra pericula et insidias S* velmi otužilý proti . . .; *firmior adversus fortuita T* lépe vyzbrojen proti . . .; (básn. s inf.) (*fundus*) *nec pascere f.* (sc. *est*) *H* nestačí k obživě; 2) spec. a) zdravý: *cum ea* (sc. *Tullia*) *satis firma sit C*; b) (o trvání) trvanlivý, stálý: *firmissima vina V* velmi trvalá vína; (*coniunx*) *non in nostro firma futura toro O* již nebylo souzeno dlouho se mnou (v manželství) žíti; c) statečný, neohrožený; stálý, vytrvalý, důsledný: *vir pro veritate firmissimus Plin* statečný bojovník za pravdu; d) jistý, bezpečný, spolehlivý, věrný: (*cohortes*) *minime firmas ad dimicandum Cs*; *neque omni interpositā fide firmum esse posse Cs* při vší záruce nemůže býti ta věc jistá (= nemůže tu býti jistoty).

fiscella, *ae*, *f.* [demin. od *fiscina*] košík, košíček.

fiscina, *ae*, *f.* [*fiscus*] koš, košík.

fiscus, *ī*, *m.* [srov. *filelia*] (pletený) koš; spec. a) koš na peníze, s penězi, pokladnice, pokladna: *cum fisci inter signa veherentur T*; b) spec. α) (za republiky) státní pokladna = *aerarium* (v. t.); β) (za doby císařské) císařská pokladna (soukromá, zřízená od Augusta, spravovaná od císařských prokurátorů; později (od doby Hadrianovy) se stala vlastní pokladnou státní: *in fiscum vertere*, *convertere T* zabaviti pro císařskou pokladnu, konfiskovati; *bona petita in fiscum T* jmění, které mělo připadnouti císařské pokladně.

fissilis, *e* [*findo*] štípatelný, štěpný.

fissiō, *ōnis*, *f.* [*findo*] štípání: *f. glaebarum C* rozrývání.

fissum, *ī*, *n.* [vl. part. perf. pass. od *findo*] rozštěpení; spec. v mluvě harusp.: zářez, štěrbina, rýha (oddělující jednotlivé laloky jaterní).

fistūca (n. *festuca*), *ae*, *f.* [srov. „bíti“] stroj beranový, beranidlo, beran, palice, tlouk.

fistula, *ae*, *f.* [srov. čes. hvízdati] 1) píšťala, spec. pastýřská píšťala (složená z rourek postupně kratších a kratších), moldánky, varhánky (šalmaj, řec. σῦριγξ): *dispar* (v. t.) *septenis f. cannis O*; 2) metaf. o věcech píšťale podobných a) roura (u vodovodu); b) píštěl, stříl (trubi-

covitý vřed): *fistulae puris N* hnisovité píštěle.

fīxus viz *figo*.

flābellum, ī, *n.* [dem. od *flabrum*] nástroj, jímž se vzduch uměle věje, v ě j i d l o; α) vějíř; β) k rozdmýchávání ohně; obr. *quasi flabello seditionis C* jakoby měchem rozdmychávajícím vzpouru.

flābilis, *e* [*flo*] vl. co může vanouti; v z d u š n ý.

flābrum, ī, *n.* (ob. pl. **flābra**, *ōrum*) [*flo*] v á n í, v a n u t í, d u t í (větru): *boreae flabra Pr*; (konkr.) vánek, v í t r.

flaccēō, *ēre*, —, — [*flaccus*] vl. b ý t i zvadlý, s c h l i p l ý; obr. býti ochablý: *Messala flaccet C* (= „už nikam nemůže").

flaccēscō, *ere*, —, — [inchoat. od *flacceo*] vl. vadnouti, schlipnouti: (obr.) *flaccescebat oratio C* ochabovala.

flaccus, *a*, *um* vl. zvadlý, schliplý; spec. o schlíplých uších; odt. synekd. svislouchý, klepouchý *C*; odt. **Flaccus**, ī, *m.* římské příjmení (ku př. *Q. Horatius Flaccus*).

flagellō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*flagellum*] mrskati, bičovati.

flagellum, ī, *n.* [demin. od *flagrum*] **1)** d ů t k y, knuta: *sectus flagellis hic triumviralibus* (v. t.) *H*; b i č, bičík; **2)** metaf. **a)** ř e m e n (u házecího kopí) *V*; **b)** mladá ratolest vinná (zv. šlahoun), s a z e n i c e: *neve flagella summa pete V* neber sazenic od vršku (révy); **c)** c h a p a d l o (polypa) *O*.

flāgitātiō, *ōnis*, *f.* [*flagito*] dožadování, žadonění: *crebris populi flagitationibus T* k ustavičným prosbám.

flāgitātor, *ōris*, *m.* [*flagito*] (usilovný) ž a d a t e l (*alcis rei* o něco): *ipse triumphi f. Romam venit L* dožadovat se triumfu; — spec. upominač, u p o m i n a t e l (o penize); obr. *C*.

flāgitiōsē, adv. [*flagitiosus*] h a n e b n ě, nešestně, ohavně, mrzce, ničemně; potupně.

flāgitiōsus, *a*, *um* [*flagitium*] c h l i p n ý, vilný, nemravný; smilný; vůb. nešestný, h a n e b n ý, ohavný, mrzký, ničemný, nestoudný; p o t u p n ý: *viro flagitiosissumum existumo* s int. *S* za největší hanbu pro muže pokládám.

flāgitium, ī, *n.* [*flagito*] pův. (zlá, nečistá, smyslná) žádost, chtíč; **1)** c h l i p n o s t, vilnost; nemravnost; smilství: *postquam primi flagitii potitus est T* když se mu podařilo první smilstvo; odt. vůb. h a n e b n o s t, ohavnost, n e š e s t, ničemnost, nestoudnost *stupra et adulteria et omne tale f. C*; **2)** meton. **a)** n e š e s t, m r z k ý (hanebný, ohavný) č i n: *flagitia Democriti C* hanebnosti (= opovržení hodné učení); — spec. vojen. o zbabělosti, zradě a p.: *militiae flagitia T* vojenské zlořády; **b)** h a n b a, potupa, skvrna: *suum f. et publicum dedecus L* obava před vlastní hanbou; *flagitio additis damnum H*; *pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit T* ostýchavě a s vědomím hanby; **c)** nešestný člověk, ohavník, padouch: *flagitiorum atque facinorum* (v. t.) *circum se catervas habebat S*.

flāgitō, *āre*, *āvī*, *ātum* v y ž a d o v a t i, požadovati, důtklivě (důrazně, úsilně) žádati, žadoniti (alqd ab alqo, alqm alqd něčeho od někoho, s ut n. ne, básn. s inf.), d o l é h a t i, naléhati (na někoho o něco, pro něco), vymáhati, d o ž a d o v a t i s e, domáhati se (něčeho): *quae sint ea numina, flagitat V* doléhá (= důtklivě se táže); — spec. (*hunc Galba*) *ut peculatorem flagitari iussit T* aby byl volán k zodpovídání.

flagrāns, *antis* [vl. part. praes. od *flagro*] p l á p o l a j í c í, planoucí, h o ř í c í; žhavý, horký; **1)** *f. telum V* (= blesk); *flagrantis hora caniculae H* palčivé psí hvězdy; **2)** metaf. **a)** z á ř i v ý, třpytící se, o h n i v ý, jiskrný; **b)** h o r o u c í, plamenný, vroucí, vřelý; v á š n i v ý, náruživý: *medio in flagrante tumultu V* uprostřed planoucí bouře; *flagrantissima flagitia T* divoká chlipnost.

flagranter, adv. [*flagrans*] horoucně, vřele.

flagrantia, *ae*, *f.* [*flagrans*] žhavost, ž á r, ohnivost.

flagrō, *āre*, *āvī*, *ātum* [srov. *flamma*, *fulgeo*, *φλέγω*] hořeti plamenem, p l á p o l a t i, planouti, pláti. h o ř e t i; **1)** *flagrantem domum mare vidit O* uzřelo dům v plamenech; *quae* (sc. *arenae*) *ubi*

f. coeperunt Cu když se rozžhaví; 2) metaf. a) z á ř i t i, třpytiti se, jiskřiti se; b) (o stavech duševních): *f. amore C, odio, irā L* hořeti, planouti; *flagrant vitio gentisque suoque O* hoří vášní; *f. studiis C* býti zanícen, rozohněn pro . .; *flagrante etiam tum libertate T* pochodeň svobody ještě tehdy plála; — (sm. pass.) *cum omnia bello flagrarent L* když všude planula válka; *f. invidiā, infamiā C, rumore malo H* býti zachvácen (jako ohněm), stižen. Part. prac. *flagrans* j. adj. v. t.

flagrum, ī, *n.* bič, důtky, knuta: *caesa flagro est Vestalis L* byla zmrskána.

1. flāmen, *inis, m.* [srov. *flagro*] pův. zapalovač; v y k o n a v a t e l o b ě t í určitému bohu, k n ě z určitého boha; byli 3 t. zv. *flamines maiores* (*f. Dialis, Martialis* a *Quirinalis*) a 12 *flamines minores*; voleni byli od nejvyššího pontifika, jemuž byli jako jiní členové t. zv. *collegium pontificum* podřízeni; postavení tří vyšších flaminů bylo velmi důstojné, ale osobně byli podrobeni mnohým předpisům obřadním, zvl. nejvyšší z nich *f. Dialis*, který i se svou manželkou (**flāminica,** *ae, f.*) byl stále a zcela zasvěcen službě božstvu. Kult jednotlivých zbožněných císařů (počínaje C. Juliem Caesarem) měli na starosti t. zv. *flamines Divorum*.

2. flāmen, *inis, n.* [*flo*] v á n í, vanutí, dutí: (básn.) *flamina tibiae H* zvuky, tóny píšťaly; meton. vánek, v í t r: *ramis sine flamine motis O* v bezvětří.

flāminica viz **1.** *flamen*.

Flāminīnus, ī, *m.* římské příjmení viz *Quinctius*.

flāminium (n. *flāmonium*), ī, *n.* [subst. isol. adj. *flaminius* od *flamen*] úřad, hodnost, důstojnost flamina.

Flāminius, jméno plebejského rodu v Římě, zejm. **1)** *C. Flaminius*, jako tribun lidu provedl přes odpor senátu zákon agrární; praeturou na Sicilii r. 227 př. Kr. získal si oblibu; jako konsul porazil r. 223 Gally nad Addou; jako censor r. 220 založil silnici z Říma do Arimina (*via Flaminia*) a circus (v. t.), zvaný *Flaminius*; padl jako velitel v pověstné bitvě s Hannibalem u Trasimenského jezera r. 217 př. Kr.; často vystupoval proti optimatům a senátu; **2)** *C. Flaminius* (syn předešl.) bojoval se zdarem v Hispanii a jako konsul zvítězil r. 187 nad Ligury; r. 181 byl činný při zakládání osady Aquileje; **3)** *C. Flaminius*, praetor r. 66 př. Kr. s Ciceronem; **4)** *C. Flaminius*, přívrženec Katilinův *S.* Adj. **Flāminius,** *a, um* Flaminijský, Flaminiův: *prata Flaminia L* (záp. od kapitolského hradu; (tam byl později *circus* (v. t.) *F.*); *via Flaminia* viz svrchu **1)**.

flamma, *ae, f.* [z **flag-mā*, srov. *flagro*] p l a m e n, plápol, (planoucí) o h e ň; **1)** **a)** *flammam comprehendere, concipere* vzplanouti, vzejmouti se; *alere flammam T* (s podm. větky) hořeti plamenem; *flamma ferroque L* ohněm a mečem; (přísl. o věci nemožné) *prius unda flammis* (sc. *misceatur*) básn. u *C*; *unda dabit flammas O* (= z vody vyšlehne plamen); *flamma extrema meorum V* pohřební plameny mých přátel (zde = hořící Troja); *flammā* (*modum ponere iambis*) *H* (sm. = spálením); **b)** **α)** synekd. p o c h o d e ň: *flammam ipsa tenebat V*; p o ž á r; **β)** spec. b l e s k; **γ)** meton. ž á r, v e d r o, úpal: *mixta cum frigore f. O*; *f. gulae O* palčivost; **2)** metaf. a) l e s k, (ohnivá) záře, s v ě t l o: (*cui*) *stant lumina flammā V* v očích svítí ohně; *rubra suffusus lumina flammā O*; (básn.) *polo fixae flammae O* (= hvězdy); b) sm. žár, ohnivost, vášeň: (zejm. o lásce) *amoris f. C*; *sic deus in flammas abiit O* přešel v plameny = vzplanul; *digne puer meliore flamma H* lásky (meton. = milenky); (vůb.) *vis et quasi f. oratoris C* „oheň"; c) p o ž á r, zkáza, zhouba (o válce, vzpouře a p.).

flammeus, *a, um* [*flamma*] plamenný, ohnivý; odt. subst. **flammeum,** ī, *n.* svatební závoj (barvy červené do žluta).

flammifer, *era, erum* [*flamma* a *fero*] plamenonosný, p l a m e n n ý, ohnivý: *hinnitus flammiferi O* soptící plameny.

flammō, *āre, āvī, ātum* [*flamma*] **1)** p l a n o u t i, pláti, hořeti: (obr.) *flammantia lumina V* ohnivé, plamenné oči; **2)** trans. r o z n í t i t i (v plamen), zapáliti; spáliti, upáliti: *flammatus* ohnivý, žhavý: *flammato fulminis ictu* básn. u *C*;

– metaf. *flammato corde V* v planoucím srdci.

flāmonium, *iī, n.* = *flaminium.*

flātus, *ūs, m.* [*flo*] **1)** foukání, v á n í, vanutí, d u t í **a)** (obr. z plavby) *prospero flatu* (*fortunae*) *utimur C* = štěstí nám je příznivo; vánek, v í t r ; vánice; **b)** spec. **α)** d e c h, supání: *unescunt spumis flatuque sequentum V* horkým dechem; **β)** (*tibia*) *nondum complere sedilia flatu H* ještě nenaplňovala svými zvuky hlediště (op. k *adspirare*); **2)** metaf. n a d u t o s t, pýcha, hrdost: *flatus remittere V* odložiti pýchu.

flāvēns, *entis* [vl. part. praes. od *flaveo*; srov. *flavus*] žlutající se, ž l u t ý, ž l u t a v ý: *flaventia culta V* (t. pole se zralým obilím); – spec. o vlasech: rusý, plavý, světlý (= ξανθός).

flāvēscō, *ere, —, —* [inchoat. od *flaveo*, srov. *flavens*] žloutnouti: *flavescet campus aristā V* bude se odívati zlatým klasem; *f. pennis O* žlutým se pokrývati peřím.

Flāvīnius, *a, um* [*Flāvīna, ae, f.* město v Etrurii] flavinský.

Flāvius, jméno římského rodu, původem sabinského; zejm. **1)** *M. Flavius*, tribun lidu r. 328 a 323 př. Kr.; **2)** *Cn. Flavius*, bývalý sekretář Appia Klaudia Caeka, složil právnické dílo (zv. *ius Flavianum*) o formální stránce vedení pří a učinil jako kurulský aedil r. 304 př. Kr. přístupným seznam soudních dní (*dies fasti*, v. t. 2)a)); **3)** *C. Flavius Fimbria* dosáhl jako *homo novus* až konsulátu r. 104 př. Kr.; byl obžalován z vydírání v provincii, ale osvobozen; řečník; **4)** *C. Flavius Fimbria*, přívrženec Mariův a Cinnův, jako legát zavraždil v Asii svého velitele L. Valeria Flakka, přemohl několikrát Mithridata, ale před Sullou musil prchnouti, když i jeho vojsko k Sullovi přešlo, a sám se dal usmrtiti r. 84 př. Kr. **5)** *L. Flavius*, tribun lidu r. 60 př. Kr., praetor r. 59, přítel Ciceronův. — za doby císařské **6)** *T. Flavius Vespasianus*, římský císař (ob. *Vespasianus*) r. 69 až 79 po Kr.; **7)** *Titus Flavius Vespasianus* (syn předešl.), římský císař (ob. *Titus*) r. 79 až 81 po Kr.; **8)** *T. Flavius Domitianus* (bratr předešl.), římský císař (ob. *Domitianus*) r. 81—96 po Kr. – Adj. **Flāvius** n. **Flāviānus,** *a, um* Flavijský, Flaviův: *Flavia domus T* rod (sm. dynastie) Flaviův (t. j. *Vespasianus, Titus* a *Domitianus*); *Flavianae partes T* (= strana Vespasianova).

flāvus, *a, um* [srov. *fel*, čes. „žlutý"] ž l u t ý, žlutavý; zlatožlutý, zlatý: *dea flava O* = *Ceres* (od barvy zralých klasů); červenožlutý, (oranžový); spec. o vlasech: r u s ý, plavý, světlý (= ξανθός). *Flavus* bývá též vlastním jménem.

flēbilis, *e* [*fleo*] plačtivý; ž a l o s t n ý, truchlivý; **1)** (pass.) h o d n ý oplakávání. p o l i t o v á n í: *f. et egens nobilium turba T*; (básn.) *multis ille bonis f. occidit H* oplakáván od . . .; meton. sm. přičin. pláč vzbuzující, d o j e m n ý, smutný: *f. pompa O*; **2)** (akt.) p l a č í c í, slzící: *f. sponsa H*; – metaf. *flebiles modi H* (vl. žalozpěvy =) žalostné nářky.

flēbiliter, adv. [*flebilis*] plačtivě, p l a č k y, s pláčem; ž a l o s t n ě.

flectō, *ere, exī, exum* o h ý b a t i, zahýbati, skláněti, kroutiti, křiviti **I** *f. artus L* hýbati údy; *flexus genu* (acc. vztahu) *T* pokleknuv; *f. cornua O, arcum V* napínati luk; *aeris* (gen. qual.) *cornua flexi O* rohy ze zakřiveného kovu (= zakřivené); *f. crates* (v. t.) *V*; *flexum mare T* moře zahnuté (do pevniny) = mořský záliv; (básn. prolept.) *flector in anguem O* měním se v (křivolakého) hada; (o hadu) *flectit sinus* (acc. vnitř.) *O* vine se v oblouky; **II** metaf. **1)** (o směru) z a t á č e t i, otáčeti, o b r a c e t i, uhýbati, namířiti, zamířiti: *viam* (*iter*) *f. L* změniti směr cesty, dáti se jinou cestou, s cesty vybočiti, uchýliti se; *flecte viam velis V* změň směr plachtám, dej plavbě jiný směr; *ad puerilem vagitum cursum f. L* uhnouti se v běhu po pláči; *f. carpentum L* zahýbati s vozem; *f. promunturia C* obeplouti; – přenes. *oblata casu f. ad consilium L* věci nahodilých použiti pro své účely; (*versibus*) *qui in Tiberium flecterentur T* byly vztahovány na Tiberia; – pass. *flecti* význ. med. = intrans. *flectere* o b r a c e t i se, ubírati se, (vojen.) táhnouti: *flectit in Picenum L* obrátí se, zaměří; *a veneratione Augusti orsus flexit ad . . . T* obrátil se, přešel k . . .;

(obr.) *flexo in vesperam die T* když se den nachýlil k večeru; — spec. obraceti jinam, odvraceti: *nisi di fata ipsa flexissent C* neodvrátí-li hrozícího osudu; 2) vůb. říditi: *f. equum H*; *f. habenas O*; *f. imperiis H* (viz *durus* II 2) a)); 3) (v smýšlení) a) ohýbati n. obraceti v jinou stranu, uchýliti, měniti (smýšlení): *f. alqm ad alqd* pohnouti, nakloniti, přemluviti k něčemu; *se ad foedera f. V* přikloniti se; *f. alqm ab re* odvrátiti, odvésti od něčeho; *nihil flexerunt animos, quin L* nedali se od toho odvrátiti, aby ne...; *oratione f. C* přemlouvati; b) spec. přivésti k mírnosti, povolnosti, pohnouti, zmírniti, obměkčiti, oblomiti, přivésti k povolnosti, dojímati: *uti ingenium avorsum flecterent S* aby oblomili mysl ještě se vzpírající; *flecti precibus aut donis L* dáti se pohnouti; (brachylog.) *ut flexerat vultum aut induraverat Otho T* (dle toho) jak se ukázala na tváři Othonově povolnost nebo neústupnost; (s acc. věci) *sicut Augustus quaedam ad praesentem usum flexisset T* změnil, zmírnil dle požadavků přítomné doby.

fleō, *ēre, ēvī, ētum* (perf. synkop. *flēsse* = *flēvisse*, *flēsti*, *flēmus Pr* = *flēvimus*, *flērunt* a p.) [slovo onomatopoiet. od koř. **bhlē-*, srov. „blekati" = bečeti] plakati: part. praes. *flens, flentes* s pláčem, plačky; *f. de re* plakati něčeho, o něco, pro něco, nad něčím; básn. a pozd. *f. alqm* oplakávati; — metaf. *qui me commorit, flebit H* spláče (t. j. se zlou se potáže): básn. *cava testudine flevit amorem H* vyzpíval bol lásky (na lyru).

flētus, *ūs*, *m.* [*fleo*] pláč, nářek: *magno fletu* (abl. způs.) *Cs* s velikým pláčem; *longas in fletum ducere* (v. t. I 1) b) ξ)) *voces V*; meton. slzy.

Flēvum, *ī*, *n.* (*castellum*) *T* tvrz v území Frisiů na ostrově téhož jména (nyn. *Vlieland*), nazvaná od výtoku (nyn. průliv *Vliestroom*) jezer, z nichž povstalo moře Zuiderské (staré *Flevo lacus*).

flexanimus, *a*, *um* [*flecto* a *animus*] básn. u *C* 1) dojatý (v srdci); 2) dojemný.

flexibilis, *e* [*flecto*] ohebný, pružný, poddajný; 1) (*materia*) *f. et commutabilis C*; (obr. o tónech) (*vocis genus*) *flexibile C* poddajný, měkký; *ingenium f. Plin* ohebný, pružný; 2) metaf. a) povolný, ústupný: *f. ad lenitatem C* smířlivý; b) nepevný, nestálý, vrtkavý: *quid ... tam flexibile, tam devium C.*

flexilis, *e* [*flecto*] ohebný, pružný.

flexiloquus, *a*, *um* [*flecto* a *loquor*] neurčitě mluvící: *oracula flexiloqua C* neurčité.

flexiō, *ōnis*, *f.* [*flecto*] ohýbání; = metaf. spec. 1) ohýbání hlasu, rozmanitost, modulace; 2) (o cestě) záhyb, zacházka, oklika: (obr.) *quae devertícula flexionesque quaesisti? C* (sm. = výmluvy).

flexipēs, *pedis* [*flecto* a *pes*] křivonohý: (obr.) *flexipedes hederae O.*

flexuōsus, *a*, *um* [*flexus*] křivolaký.

flexus, *ūs*, *m.* [*flecto*] ohnutí, oheb, záhyb, záhybka, zahnutí, zakřivení; zátočka, zatáčka; (u řeky) zátočina; 1) *in rectum aut uno flexu dextros* (*equos*) *agunt T* jednoduchým zatáčením = v jednoduchém kruhu; (básn.) *pati flexus O* nabývati ohebnosti; 2) spec. a) (u cesty) odbočka, oklika: *flexu Armeniam petunt T*; b) záhybka na závodišti, označená metou; odt. metaf. *aetatis f. C* vl. obrat v životě = sklonek života, práh stáří; *flexu autumni T* na sklonku podzimu.

flictus, *ūs*, *m.* [*fligo*] náraz *V.*

flīgō, *ere*, (*flīxī*, *flīctum*) udeřiti (simplex velmi zř.).

flō, *āre, āvī, ātum* foukati, vanouti, váti, douti; 1) *scintillam flando accendere L* rozdmýchati; 2) spec. a) (básn.) *tibia flatur O* (vl. jest do ní foukáno =) zní; odt. intrans. *tibia flabit O* bude zníti; b) dmýchati do ohně, v němž se taví kovy, odt. taviti: *f. pecuniam* (acc. vnitř.) *C* raziti peníze.

floccus, *ī*, *m.* vločka, chumáč, pýří, chmýří; metaf. nepatrná věc, ve spojení *alqd flocci* (gen. pret.) *non facio* necením, nevážím si toho ani za mák, za babku, za zbla.

Flōra, *ae*, *f.* [*florus*] stará italská bohyně květů, jara a mládí, uctívaná později pod vlivem řeckým bujnými slavnostmi a hrami, zv. **Flōrālia**, *ium*, *n.* (sc. *sacra*), 28. dubna (od konce republiky

trvala *F.* 6 dní); její chrám (zal. r. 238 př. K.) byl na Aventinu blízko Velikého cirku. Adj. **Flōrālis**, *e* Flořin.

flōrēns, *entis* [adj. isol., vl. part. praes. od *flore·*] kvetoucí, květný; — metaf. α) svěží, čerstvý: *f. aetas* kvetoucí mládí, květ mládí, jaro života; *florentissima aetas L* mládí v nejkrásnějším rozkvětu; β) šťastný, mocný, silný, slavný; skvoucí, skvělý, zářící; slynoucí, vynikající (*rē* něčím): *florentissima Samnitium castra C* skvěle zařízený tábor: *Asiae florentis imago O* šťastné Asie (úrodou a bohatstvím); *rerum Romanarum florentissimus auctor T* vynikající dějepisec římský; (zeugm.) *homo f. aetate, opibus, honoribus . . . C* člověk v nejlepším věku, vynikající . . .

Flōrentīnī, *ōrum*, *m.* [od **Flōrentia**, *ae*, *f.* Florencie (Firenze), město v sev. Etrurii nad řekou Arnem] Florenťané, obyvatelé Florencie.

flōreō, *ēre*, *uī*, — [*flos*] kvísti (kvésti); 1) obr. *iuvenum ritu florent (verba) H*; (o víně) *vina in cellis florent O* víno vře (t. j. při kvašení usazuje se na něm pěna, zv. *flos* n. *nebula*); *florentes aere catervae V* skvící se; 2) metaf. býti v květu, v rozkvětu, na vrcholu, na výsluní (moci, slávy, štěstí), býti šťasten, mocný, slavný, silný; zářiti, skvíti se; slynouti, vynikati, vyznamenávati se (*rē* něčím): *qui in ipsa senectute praeter ceteros floruisset C* nade všechny ostatní (= jako málokdo) byl šťasten; (*me*) *studiis florentem ignobilis oti V* když práce neznámého ústraní byly mou chloubou; *florentem Soranum T* když byl na vrcholu štěstí (op. *labantem*); *Tiberii Gaique res florentibus ipsis falsae* (v. i t.) *compositae sunt T* za jejich vlády, dokud vládli. Part. praes. *flōrēns* jako adj. v. t.

flōrēscō, *ere*, —, — [inchoat. od *floreo*] rozkvétati, rozvíjeti se, — metaf. vzkvétati, vzmáhati se, růsti: *tua lenitas animi florescet cotidie magis C* tvá mírnost bude zářiti den co den nádherněji; *hoc florescente Crassus est mortuus C* (sm. když nabýval slávy).

flōreus, *a*, *um* [*flos*] květinový, z květin, květů: *per florea rura V* po květnatých nivách.

flōridulus, *a*, *um* [demin. od *floridus*] kvetoucí.

flōridus, *a*, *um* [*floreo*] kvetoucí, rozkvétající; květný, květnatý: (hendiad.) *florida et varia C* pestrou směs květů; — (obr.) (*Galatea*) *floridior pratis O* krásněji kvetoucí (sm. krásnější); spec. v řečn. (*Demetrius*) *est floridior quam Hyperides C* květnatější (o ozdobném slohu).

flōrilegus, *a*, *um* [*flos* a *lego*] květy sbírající: *florilegae apes O* sběratelky květů.

flōrus, *a*, *um* [*flos*] (starolat.) kvetoucí; svěží, bujný: *floros crines V.* Vlastní jm. **Flōrus**, zejm. *Iulius Florus*, přítel Horatiův (jemu jsou psány dva z Horatiových Listů, I 3 a II 2), člen družiny Tiberiovy, básník, právník a řečník na soudě.

flōs, *flōris*, *m.* květina, květ, kvítí; 1) (obr.) *tum mihi prima genas vestibat flore iuventas V* pýřím, chmýřím (srov. u Homera ἐυανθὴς λάχνη); 2) metaf. o nejlepší části celku a) (o trvání v čase) nejlepší doba, rozkvět, vrchol: *f. aetatis C* květ, jaro života, kvetoucí mládí; *per quos* (sc. *sucos*) *senectus in florem redeat O* znova by rozkvetlo; *in ipso Graeciae flore C*; b) výkvět, koruna, chlouba: *f. totius Italiae C*; c) (spec. v řečn.) okrasa, ozdoba: *f. eloquentiae C* (zejm. tropy a figury).

flōsculus, *ī*, *m.* [demin. od *flos*] kvítek; metaf. ozdoba, ozdůbka, okrasa (řečnická), „floskule“: *ut omnes undique flosculos carpam atque delibem* (v. t.) *C.*

fluctuātiō, *ōnis*, *f.* [*fluctuo*] vlnění; metaf. *f. animorum L* kolísání, nerozhodnost.

fluctuō, *āre*, *āvī*, *ātum* (pozd., zejm. metaf. **fluctuor**, *ārī*, *ātus sum*) [*fluctus*] 1) vlniti se: *mare fluctuat Pl*; obr. *late fluctuat omnis aere renidenti tellus V* země se vlní blýskavým kovem (t. j. zbraněmi); *turba fluctuans T*; 2) na vlnách se houpati, (vlnami) býti zmítán: *quadriremem fluctuantem reliquerat C* zanechal na vlnách; — metaf. *magno irarum fluctuat aestu V* velikou bouří jest zmítán; kolísati se, býti nerozhodnut, váhati: *fluctuatus animo fuerat* s nepř. ot. *L*; *fluctuans acies L* kolísající se, nerozhodný.

flūctus, *ūs* *m.* [*fl o*] proudění, vlnění; vlnobití; v l n a ; peřej, p ř í b o j ; **1)** *fluctus commovere C* čeřiti, vlniti vodu; *ad fluctum declamare C* za vlnobití, za hukotu vln; synekd. vlny = moře: *fluctūs Sicani V*; **2)** obr. *Massilia barbariae fluctibus alluitur C* vlnami cizoty; *rerum fluctibus in mediis H* uprostřed vln všedního života; metaf. příval, b o u ř e : *irarum f. V*; *fluctibus rei publicae C.*

fluēns, *entis* [adj. isol., vl. part. praes. od *fluo*] vl. tekoucí; **1)** zmáčený: *erant illi fluentes buccae C* vlhké, mokré (t. mastmi); **2)** metaf. **a)** o řeči **α)** (klidně, bez závady) plynoucí, p l y n n ý; **β)** j e d n o t v á r n ý; **b)** rozplynulý, rozplizlý, malátný, c h a b ý: *fluentia membra Cu.*

fluentisonus, *a, um* [*fluo* a *sono*] jen *fluentisono litore Cat* na šumném břehu.

fluentum, *ī, n.* (ob. pl.) [*fluo*] tok, proud: *Xanthi fluenta V* (= ῥοαί u Homera).

fluidus, *a, um* [*fluo*] **1)** p l y n o u c í, tekoucí, t e k u t ý; zmáčený něčím: *fluidos humano sanguine rictus O* zbrocené; básn. význ. příčin.: *quaecumque fluido calore corpora tabuerint O* (vše) rozpouštějícím, rozkladným; **2)** rozplynulý, rozplizlý, malátný, c h a b ý: *fluida corpora L.*

fluitō, *āre, āvī, ātum* [frequ. — intens. od *fluo*] plynouti; **1)** t é c i, řinouti se; — obr. **a)** splývati, v l á t i, poletovati: *vela fluitantia O*; **b)** rozplývati se, r o z p a d á v a t i s e : *fluitans testudo T* rozviklaný; **2)** p l o u t i, kolébati se (na vodě): *fluitantem alveum L*; *fluitantia transtra V*; — praegn. z m í t a t i s e, býti zmítán **a)** *in hanc rei publicae navem fluitantem in alto tempestatibus C* zmítanou; obr. *caecā fluitantia sorte H* věci zmítané náhodou; **b)** metaf. klátiti se, k o l í s a t i s e: *ne fluitem dubiae spe pendulus horae H*; *fides fluitasse creditur T* počala se viklati.

flūmen, *inis, n.* [*fluo*] **1) a)** tok, p r o u d: *secundo flumine* po proudu, po vodě; *adverso flumine* proti proudu, proti vodě; *manare suo flumine L* svým přirozeným tokem; *te precor, haec arma propitio flumine accipias L* aby milostivě přijal tuto zbraň tvůj proud; básn. *in Hibero flumine O* = v okeánu; — obr. spec. proud slz (potu, krve); **b)** meton. ř e k a (básn. i pl.); kůb. vodstvo, vody: *hos omnes flumina continebant Cs*; person. o božstvu řeky: *fluminis Elei amores O*; (básn.) v o d a: *Tantalus fugientia captat flumina H*; **2)** metaf. proud, p ř í v a l; plnost: *f. inanium verborum C*; *ingenii flumina O* viz *curro* **2) a).**

Flūmentāna *porta* Říční brána (v hradbách Serviových, vedouc k Tiberu) *L.*

flūmineus, *a, um* [*flumen*] říční; *flumineae volucres O* (= labuti).

fluō, *ere, flūxī, (flūxum)* [srov. φλύζω přetékati, bujeti] p l y n o u t i, t é c i; řinouti se, prouditi; **1) a)** (obr.) *cuncta fluunt O* (= všechno jest v pohybu, πάντα ῥεῖ, učení Herakleitovo); býti tekutý: *nix fluit O* taje; *fluit ignibus aurum O* roztéká se, rozpouští se; **b)** s abl. látky: *fluvius sanguine fluxit C*; odt. (záměnou podmětu) téci, p ř e t é k a t i, oplývati něčím, plovati, koupati se, topiti se v něčem, b ý t i z m á č e n : *ille cruore fluens O* krví zbrocen; (zeugm.) *fluunt sudore et lassitudine membra L* zmožené údy potem se slévají; *madida fluens in veste Menoetes V* promočen jsa v prosáklém šatě; (abs.) *tantum f.* (inf. vztah.) *V* (o révě) tak hojným tokem (= vydatností); **2)** metaf. **a)** s p l ý v a t i, poletovati, v l á t i, vléci se: *nodo sinus collecta fluentes V* (viz **1.** *colligo* **1)**); *ramos compesce fluentes V* bujné; *ad terram fluens V* k zemi klesaje; *blanditiae* (nom.) *fluant per mea colla rosae* (gen. determ.) *Pr* lichotné růže nechť splývají; **b)** v a l i t i se, h n o u t i se, p r o u d i t i; h n á t i s e: (*Praenestinus*) *salso multoque fluenti regerit convicia H* jeho slanému a hojnému přívalu (t. nadávek) oplácí nadávky; *clades in patriam fluxit H*; *cuncta in Mithridatem fluxēre T* všechno přešlo na —, dostalo se Mithridatovi; **c)** plynouti odněkud v y p l ý v a t i : *ab isto capite f. necesse est rationem bonorum et malorum C*; plynouti někam, s m ě ř o v a t i, schylovati se; **d)** r o z p l ý v a t i s e, roz ékati se; **α)** sm. š í ř i t i s e; **β)** rozplizovati se, rozpadávati se, mizeti, pomíjeti; malátněti, c h a b n o u t i, slábnouti:

fluent arma de manibus C vyklouznou; *cum f. lassitudine vires sentirent L* že sil ubývá; **c)** vúb. plynouti (o řeči, básni, čase a p.); díti se, dařiti se, prospívati: *in rebus ad voluntatem nostram fluentibus C*; *nec praesentia prospere fluebant.*

fluviālis, *e* [*fluvius*] říční.

fluviātilis, *e* [*fluvius*] říční: *fluviatiles testudines C, naves L.*

fluvius, *ii, m.* [*fluo*] tok, proud: (jen básn.) *fluvio cum secundo defluoret V* po proudu; tekoucí voda; odt. (básn.) vúb. voda: *fluvios praebere recentes V*; ob. meton. řeka; person. bůh řeky.

flūxus, *a, um* [adj. isol., vl. part. perf. pass. od *fluo*] **1)** rozplynulý, rozteklý; metaf. **a)** vlající, poletující: *crine fluxo T*; volný: *fluxa habena L*; **b)** rozběhlý, těkající: *noctu diuque fluxi T* toulající se, rozpustilí; **c)** rozplizlý, rozpadlý: *neglecta aut aevo fluxa murorum* rozpadlé části hradeb; rozviklaný, sešlý, chatrný: *fluxa arma T*; chaby, malátný: *fluxa corpora T*; **2)** plující; praegn. zmítaný; metaf. **a)** klátící se, kolísavý, nejistý, vrátký: *animi aetate fluxi S* duše v tom věku nepevné; *fluxa fides S* nespolehlivost, věrolomnost; **b)** nestálý, pomíjející.

fōcāle, *is, n.* [m. **faucāle* od *fauces*] nákrčník, šátek na krk (jejž nosili lidé nemocní a choulestiví).

focilō, *āre, āvī, ātum* [*focus*] zahříváním vzkřísiti; vúb. *focilata Plin* když byla přivedena k sobě.

foculus, *ī, m.* [demin. od *focus*] ohniště, pánev (k rozdělávání ohně), uhelník (spec. obětní) *CL.*

focus, *ī, m.* [srov. *foveo*] zahřivadlo; **1) a)** krb, pec, ohniště (v atriu); — meton. (jako symbol rodiny i ve sm. náboženském) *focis patriis disque penatibus praecipiten exturbat C*; (ob. pl.) rodina, dům: *agellum habitatum quinque focis H*; *arae* (v. t.) *et foci*; **b)** (přenosná) kamínka, kamna (k oteplování pokojů a ohřívání jídel); pánev (k rozdělávání ohně), uhelník; spec. obětní pánev, zápalný oltář (zejm. k pálení kadidla); **c)** metaf. vúb. oltář: *dis tribus ille focos de caespite ponit O*; **2)** meton. oheň: *exhibuit vivos carbasus alba focos Pr*; **3)** (básn.) žároviště, hranice: *ossa rubant focis V*; hrob, mohyla: *adde preces positis focis O.*

fodicō, *āre, āvī, ātum* [*fodio*] bodati; strkati, štouchati (*alqd* do něčeho): *f. latus H*; — metaf. *fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur C* (= když nás trápí).

fodiō, *ere, fōdī, fossum* [srov. „bodati"] **1)** bodati, píchati (*alqd* něco, do něčeho), probodávati, proklati: *elephantos aversos f. L* bodati ze zadu; — metaf. *pungit dolor, vel fodiat sane C* nebo třeba i rýpe; **2)** kopati, rýpati (s acc. vněj. i vnitř.); okopávati, překopávati; vykopávati: *fossam f. L.*; *argentum f. L.*; *f. cubilia V* vyrýti si; *nivem f. L* odkopávati; *murum f. O* podkopávati; *Aonias ungula fodit aquas O* kopyto vyrazí ze země aonský pramen (t. Hippokrene); *quaeque lacu duro non fodiuntur aquae* (sc. *mihi sentiuntur*) *O* (vidím), jak na zamrzlém jezeře už nevysekávají ledu.

foedē, adv. [*foedus*] šeredně, ošklivě, ohyzdně, hnusně, ohavně; hanebně, mrzce, sprostě; hrozně: *diem tam f. actum L* zle.

foederātus, *a, um* [*foedus*] smlouvou spojený, spolčený, spojenecký: *civitates foederatae* (obce se samosprávou, bez občanského práva římského — náležely mezi *peregrini*, — jichž poměr ke státu římskému byl upraven zvláštní smlouvou, *foedus*); subst. *foederati C* spojenci.

foedifragus, *a um* [*foedus* a *frango*] rušící smlouvy, věrolomný: *Poeni foedifragi C.*

foeditās, *ātis, f.* [*foedus*] ošklivost, škaredost, ohyzdnost, hnusnost, odpornost, ohavnost (ve sm. aesthetickém i mravním); hanebnost, potupnost, mrzkost, sprostota; krutost, hrůza: *bestiae odoris intolerabili foeditate depellunt C* nesnesitelně odporným zápachem; *Alpium f. L* hrůza Alp (t. j. co hrozného zažili v Alpách); *f. supplicii L* potupný trest.

foedō, *āre, āvī, ātum* [*foedus*] hyzditi, zohaviti, znetvořiti, zmrza-

čiti, poskvrniti, potřísniti, špiniti (ve sm. aesthetickém i mravním); hanobiti, zneuctiti, znesvětiti; kaziti, porušovati; trýzniti: (*luna*) *lumen foedavit Cu* měsíc zkalil své světlo; (*reportant*) *foedati ora Galaesi V* = Galaesa zohaveného v obličeji; *ferro f. alqm., alqd. V* posekati někoho, rozbíti něco; *gaudium clade foedatum est L* byla zkažena; *me perenni foedat miseria* básn. u *C* trýzní.

1. foedus, *a, um* šeredný, ošklivý, škaredý, ohyzdný, hnusný, odporný, ohavný (ve sm. aesthetickém i mravním); hanebný, mrzký, sprostý; hrozný; krutý (*alci* někomu, pro někoho; *rē* něčím, pro něco): *tergum foedum vestigiis verberum L* zohavený; *foeda simulacra fumo H* (t. j. po požárech); *terra paludibus foeda (est) T* má škaredé bažiny; *dea foeda V* hrozná (= *Fama*); též se supin. na *-u*: *cetera visu quam dictu foediora L* ostatní věci na pohled (= ve skutečnosti) strašnější, než lze vypověděti.

2. foedus, *eris*, *n.* [z **foidos*, srov. *fīdus* z **feidos*, *fides*] 1) smlouva, úmluva (mezi státy i jednotlivci): *f. facere, icere, ferire, pangere* (*cum alqo*) učiniti smlouvu; *ex foedere* dle smlouvy (op. *contra f.*); *licet per f. fieri L* dle smlouvy jest přípustno, dovoleno; *datum id foederi antiquo T* bylo to povoleno vzhledem ke staré smlouvě; *foedera aequare* (v. t. 3)) *H*; *concipe* (v. t. 1) b)) *f. V*; 2) metaf. spolčení, spolek; svazek: *scelerum f. C*; *f. coniugiale O*; (básn.) *metuens alterius viri certo foedere* (abl. abs.) *castitas H* s neporušenou věrností; 3) meton. a) podmínka (smlouvy n. svazku): *non aequo foedere amantes V* nešťastně (vl. za nestejných podmínek) milující; b) ustanovení, stanovy; nařízení, rozkaz, zákon: *foedere certo V* dle jistého zákona; *naturae f. O* řád; *Parcarum f. O.*

foetidus (n. *fētidus*), *a, um* [*foetor*] smradlavý, smrdutý, páchnoucí.

foetor (n. *fētor*), *ōris*, *m.* [srov. *fimus*] smrad, zápach, puch.

Fōlia, *ae*, *f.* pověstná čarodějnice z Arimina, nerozlučná společnice Kanidiina *H.*

folium, *ī*, *n.* [srov. *φύλλον*] list (ku př. stromu), lupen; pl. listí; meton. věnec (z listí): *ne me foliis brevioribus ornes H* věncem méně trvalým; lístek (květní), plátek.

folliculus, *ī*, *m.* [demin. od *follis*] (kožený) míšek, pytlík: *folliculis frumentum vehere L.*

follis, *is*, *m.* měch, spec. k rozdmychování ohně: *f. fabrilis L* kovářský měch.

fōmentum, *ī*, *n.* [z **fovimentum* od *foveo*] (skoro vždy pl. *fomenta, ōrum, n.*) vl. zahřívadlo; 1) náhřívka; obklad, náčinek (vl. teplý, pak vůb., i stuzený): *corpori fomenta admovere Cu, adhibere T* dáti na tělo obklady; obvaz; = obr. *frigida curarum* (gen. determ.) *fomenta H* studené obklady starostí (t. j. starosti, jež schlazují nadšení); *militaribus animis adhibenda esse fomenta T* že se musí schladiti bujnost vojáků; 2) metaf. lék, útěcha, úleva, „balšám“: *f. dolorum C*; *patientiae, fortitudinis* (gen. determ.); *fomentis dolor mitigari solet C*; *ut haec ventis dividat fomenta H* aby rozhodila do větru tyto léky (t. j. nářky).

fōmes, *itis*, *m.* [*foveo*] troud (k rozdělávání ohně).

fōns, *fontis*, *m.* zřídlo, pramen, zdroj; studánka, studeň; 1) (obr.) *fontes adire remotos H* (o autoru nauky); *Pindarici fontis haustus H* (Pindarovým zdrojem míněna hluboká a vzletná lyrika); 2) meton. (pramenitá) voda: *alii fontemque ignemque ferebant V*; 3) metaf. pramen, zdroj = původ, počátek: *amicitiae f. C*; filos. zásada, princip. Personif. **Fōns**, božstvo pramenů vůbec se státním kultem, jemuž byl zasvěcen r. 231 př. Kr. chrám blízko brány, zvané *porta* **Fontinālis** *L* na svahu Quirinalu, stranou k Martovu poli.

fontānus, *a, um* [*fons*] pramenný, pramenitý, pramenů: *fontana numina O*; *ora fontana reclusi O* zřídla pramenů.

Fontēius, jméno římského rodu plebejského, původem z Tuskula; zejm. 1) *T. Fonteius Crassus*, velitel v Hispanii po smrti P. Scipiona r. 210 př. Kr. *L*; 2) *T. Fonteius Capito*, velitel v Hispanii

v l. 178 až 176 př. Kr. *L*; 3) *M. Fonteius*, padl jako legát v bitvě u Askula r. 91 př. Kr. *C*; 4) *M. Fonteius* (syn předešl.) byl za Sully legátem v Hispanii; po své praetuře v Galii Narbonské obžalován byl z vyděračství, Cicero ho hájil (r. 69 př. Kr.) *C*; 5) *C. Fonteius Capito*, přítel Antoniův, průvodce Maecenatův při zjednávání míru mezi Antoniem a Oktavianem r. 27 př. Kr. *H*; 6) *Fonteius Capito*, legát v Germanii, usmrcen za Galby *T*; 7) *Fonteius Agrippa*, prokonsul v Asii za Vespasiana, poté v Moesii, padl v boji proti Sarmatům *T*. Adj. **Fontēiānus**, *a*, *um* Fontejský, Fonteiův.

fonticulus, *ī*, *m.* [demin. od *fons*] pramének, studánka.

Fontinālis viz *fons*.

for *, *fārī* (starolat. *fārier V*). *fātus sum* [z kož. **bhā* —, odt. *fabula*, *fatum*, *fateor*, *fama*, *fas*, srov. φημί, čes. „bájiti"] (většinou básn.) mluviti praviti, říci, díti, spec. věstiti: *nescios f. pueros H* = *infantes*; *Tarpeium nemus fabor Pr* budu mluviti o ... (= opěvovati); sup. *haud mollia fatu aperire V* odhaliti trpkou pravdu; *quis talia fando* (zde význ. part. praes. mluvě) *temperet a lacrimis V*; ob. abl. gerund. *fando* vypravováním, pověstí, z vypravování, z doslechu: *ne fando quid m auditum est C* ani z vypravování není známo; praegn. lživě mluviti; *fandi fictor V*; *fandus* (podle op. *nefandus*) řádný, dovolený: *respersae fando nefandoque sanguine arae L* zbožnou i bezbožnou krví (t. j. krví obětovaných zvířat a zabitých lidí); subst. *memores fandi atque nefandi V* pamětliví práva i křivdy (= dobra i hříchu).

***fora**, *ae*, *f.* [srov. *foris*, θύρα, čes. dveře] dveře; jen isol tvary **I** acc. pl. **forās** vl. ke dveřím, za dveře, přede dveře, ven (srov. θύρα ξω); z domu; = metaf. na veřejnost: (*scripta*) *f. dare C* vydati; **II** abl. pl. význ. lokál. **forīs** vl. za dveřmi, venku, vně (srov. θύρασι); 1) spec. a) mimo dům: *f. cenare C* býti hostem u někoho; b) mimo město, za hradbami; za hranicemi, v cizině; c) v poli (= ve válce); 2) zvenčí, z ciziny: *petita verba f. H* cizí slova (vl. zvenčí t. j. z řečtiny přejatá).

forābilis, *e* [*foro*] proniknutelný, proniknutelný *O*.

forāmen, *inis*, *n.* [*foro*] (vl. vyvrtaná, pak vůb.) díra, otvor; (u dechových nástrojů) dírka; *longo foramine* (abl. qual.) *buxus O* (zimostrázová) píšťala s dlouhou dutinou.

forās viz **fora*.

forceps, *cipis*, *f.* i *m.* [*formus* horký (srov. θερμός, čes. „hořeti") a *capio*] vl. nástroj na chytání něčeho horkého; kleště.

forda, *ae*, *f.* (adj. i subst.) [*fero*] (*bos*) *forda* stelná kráva *O*.

fore, forem viz *sum*.

forēnsis, *e* [*forum*] náležející k foru, k náměstí, k trhu; 1) *vestitu forensi L* v tom šatě, ve kterém byl na foru (ne cestovním; jinak bývá op. *v. domesticus* šat domácí, pro doma, všední); (obr.) *velut innati trivi s ac paene forenses H* idé skoro ze středu města (= uhlazení); *f. factio L* pouliční třída lidí; 2) meton soudní: *foren e dicendi genus C; quid vakas Marte forensi O* v zápase soudním; 3) metaf. veřejný; vnější (jako op. k *domesticus* soukromý n. vnitřní): (*Isocrates*) *forensi luce caruit C* stranil se světla veřejnosti; *illae amicitiae sunt in quodam splendore forensi C* mají na venek jakýsi lesk.

Forentum, *ī*, *n.* městečko v Apulii, nyn. Forenza.

1. forīs viz **fora*.

2. foris, *is*, *f.* [srov. **fora*, θύρα, čes. „dveře"] vl. dveřeň, veřej, dveře (jednoduché); ob. pl. **forēs**, *ium*, *f.* veřeje: *portis fores imponere Hirt*; (dvoukřídlé, půlové) dveře, vrata; obr. (sm. přístup) *qua commendatione quasi amicitiae fores aperiuntur C*.

forma, *ae*, *f.* (určitý) vnější tvar, útvar, obrysy, vnějšek, vzezření, vzhled, zjev; podoba, tvář, tvářnost, forma (abstr. i konkr.); 1) *f. hominum L* podoba lidská; *nolle deos mutari veterem formam Capitolii T* (= stavební plán); *f. funeris intus erat O* pravý obraz pohřbu (sm. vypadalo to v domě jako o pohřbu); (*natura*) *formam nostram reliquamque figuram ... posuit in promptu C* (zde = obličej); *formae figura C* utváření podoby; *in pictis, fictis caelatisque*

formis C v tvarech obrazů, soch a reliefů; *in nova (corpora) mutatas dicere formas O* zpívati o (proměněných podobách =) proměnách v nová těla; obraz, obrazec, nákres: (*formas*) *in arena descripserat L*; (o obrazu na minci) *cur navalis in aere altera signata est, altera f. biceps O* proč jest na jedné straně assu vyražena podoba lodi, na druhé dvojhlava (t. hlava Janova); odt. *formas quasdam nostrae pecuniae adgnoscunt T* (= druhy peněz); *innumerabiles unius et viginti formae litterarum C* 21 písmen v nesčíslném množství; ▬ meton. *si scalpra et formas (emat) non sutor H* (= kopyta); **2)** spec. krásný, pěkný vnějšek, sličnost, spanilost, krása: *spretae iniuria formae V*; *plus formae quam miserationi datum Cu* (více bylo dáno na sličnost =) více působila sličnost než útrpnost; **3)** metaf. způsob; stav; ráz, výraz, znak, sloh; vlastnost, duch, povaha: *f. civitatis, rei publicae CLT* státní zřízení, ústava; *in formam provinciae redigere T* učiniti provincií; *res proxime formam latrocinii venerat L* ten stav věcí se podobal přímo loupežení; *quae f. viros fortunave mersit V* který způsob (t. provinění) = jaké provinění neb jaký osud; *legati litteras in eandem formam attulere T* téhož způsobu = obsahu; představa, pojem; ideál: *officii f. C*; ▬ meton. *ingenii quaedam f. C* (schopnost vytvářeti =) tvůrčí síla.

formātor, *ōris, m.* [*formo*] upravovatel, vzdělavatel; tvůrce.

Formiae, *ārum, f.* pobřežní město v kraji Aurunků v Latiu na silnici Appiově, nyn. Formia; adj. **Formiānus,** *a, um* formijský, z n. u Formií; odt. subst. **Formiānī,** *ōrum, m.* Formiané, obyvatelé Formií; **Formiānum,** *ī, n.* (sc. *praedium*) statek (a letohrádek) ve Formiích (ku př. Ciceronův; tam byl Cicero zavražděn).

formīca, *ae, f.* [srov. *μύρμηξ*, čes. „mravenec"] mravenec.

formīdābilis, *e* [*formidare*] hrozný, děsný, strašlivý, strašný.

1. formīdō, *inis, f.* [srov. *μορμώ* strašidlo] hrůza, strach (*alcis rei* z něčeho, před něčím) **1)** *misera formidine privare H* (t. j. strachu z pánova bití); *civitates formidine aut ostentando praemia adfectare S* vzbuzováním strachu = hrozbami; person. *atra Formido V* (v průvodu boha války, srov. u Homera *Φόβος*); **2)** spec. posvátná hrůza, svatá bázeň, odt. posvátná úcta (srov. „bázeň boží"): *saevi f. Martis V*; *silva prisca formidine sacra T*; **3)** meton. postrach, strašák: *puniceae f. pennae* (gen. determ.) *V.*

2. formīdō, *āre, āvī, ātum* [**1.** *formido*] hroziti se, strachovati se, děsiti se (též trans. *alqd* něčeho), cítiti hrůzu, strach z něčeho; part. perf. pass. **formīdātus,** *a, um* obávaný (*alci* od někoho, *rē* pro něco), hrozný, strašný, nebezpečný někomu: *formidatus nautis Apollo V* (t. chrám Apollonův na mysu Aktiu); *nec formidatis auxiliatur aquis (medicina) O* nepomáhá proti vzteklině (kteráž nemoc, řec. *ὑδροφοβία*, zvána jest dle jednoho ze svých příznaků, totiž štítění vody).

formīdolōsē, adv. [*formidolosus*] hrozně, děsně, děsivě, strašně.

formīdolōsus, *a, um* [**1.** *formido*] **1)** hrozící se, děsící se, bázlivý, plachý (*alcis* někoho, vůči někomu:) *exercitus formidolosior hostium T*; **2)** (příčin.) hrozný, děsný, děsivý, strašný, příšerný; nebezpečný (*alci* někomu, pro někoho).

formō, *āre, āvī, ātum* [*forma*] **1)** dávati tvar, podobu (*alqd* něčemu), utvářeti, zpracovávati, strojiti, upravovati, pořádati, formovati: *crines f. T*; *recurvis cum cornibus formatus est Ammon O* jest zobrazován; vytvářeti, tvořiti: (*Aeneas*) *formabat classem V* stavěl; *personam f. novam H* vytvořiti; **2)** spec. krášliti, zdobiti, šlechtiti (i metaf.); **3)** metaf. uzpůsobovati, vzdělávati, pěstovati, učiti: *ita formatis principis auribus, ut . . . T* ježto byly uši tak naučeny; *cum ipsi se homines in regis mores formarent L* když se přizpůsobovali jednání královu.

formōsē, adv. [*formosus*] úhledně, sličně, krásně.

formōsitās, *ātis, f.* [*formosus*] úhlednost, sličnost, spanilost, krása; půvabnost.

formōsus, *a, um* [*forma*] vl. kdo má pěknou podobu, pěkný, úhledný, sličný,

ný, spanilý, krásný, půvabný (zejm. o osobách, též o zvířatech a věcech): *iam se formosior ipso est O* sám sebe sličností překonává; *formosissimus annus V* nejkrásnější doba roční (= jaro).

formula, *ae*, *f.* [demin. od *forma*] vl. *hanc vigilare oportet formulam atque aetatulam Pl*; metaf. 1) pravidlo, předpis, ustanovení, řád, zásada, formule, norma: *f. quaedam constituenda est* (sc. *in comparatione rerum*) *C* zásada; 2) spec. a) (v právnictví) formule, přesně stanovený způsob jednání ústního i písemného v rozmanitých případech právních: *de iniuriis ... formulam iuris exsequendi constituendam esse L* musí býti stanovena určitá právní cesta; (*quid ille non dixit*) *de antiquis formulis* (sc. *testamentorum*) *C*; – zejm. v soudním řízení *f.* byla listina, jíž magistrát v určitém civilním processu předpisoval porotci, za jakých okolností má žalovaného odsouditi nebo osvoboditi; obsahovala jméno porotcovo, tvrzení žalobcovo (*intentio*), definici žalovaného činu a podmínky odsouzení (*condemnatio*); řízení, ve kterém se jí užívalo, nazývalo se *agere per formulas* n. *per concepta verba*; odt. *f. fiduciae C* definice, výměr; b) (ve státním zřízení) smlouva, jíž byl upraven právní poměr spojenců a poddaných ke státu řím. i vespolek: *milites paratos ex formula esse L* dle smlouvy; *deditionis f. L* způsob, formule vzdání; odt. (právní) poměr: *in antiqui formulam iuris restituere L* uvésti znova ve starý právní poměr; *omnes civitates in antiquam imperii formulam redigere L* ve starý poměr závislosti; meton. seznam (*κατάλογος*) spojenců a poddaných (s uvedením jejich právního postavení, povinností a p.): *Lampsacenos in sociorum formulam referre L.*

fornāx, *ācis*, *f.* [srov. *furnus*, čes. „hrnec“] pec; spec. výheň (kovářská n. k tavení kovů); básn. o ohnivém jícnu Aetny; – personif. jako božstvo **Fornāx**, bohyně pecí (v níchž se pražila špalda) = **Fornācālis** *dea O*; původ tohoto božstva jest ve slavnosti zv. **Fornācālia**, *ium n* („svátek pecí“), jež by a konána po kuriích v únoru (poslední lhůta pro ty, kteří zmeškali, byl den 17. února, zv. *stultorum feriae*) jako zakončení zimního pražení obilí.

fornicātus, *a*, *um* [*fornix*] klenutý, sklenutý: *via fornicata L* „Oblouková“ ulice (t. j. překlenutá na několika místech opěrnými oblouky.).

fornix, *icis*, *m.* [od koř. **dher* — držeti, opírati, srov. *firmus*, *fero*, *fretus*] oblouk (ve stavitelství), klenutí, klenba: *adverso fornice* (abl. qual.) *portae V* brána (napřed =) před námi se klenoucí; – spec. α) průjezd, podjezd; β) triumfální, vítězný oblouk: *f. Fabii*, *Fabianus*, *Fabius* (v. t. 4)); γ) (výpadní) branka (v hradbách): *fornices apti ad excurrendum L*; δ) synekd. nevěstinec *H*; – obr. *alti fornice saxi V* ve výklenku skály.

forō, *āre*, *āvī*, *ātum* [srov. *ferio*] vrtati.

Foroiūliēnsis, *e* viz *forum*.

fors, *f.* (jen sg. nom. a abl. *forte*) [*fero*; srov. *fortuna*, *fortuitus*] náhoda, osud; 1) *ut f. tulerit C* jak náhoda (s sebou) přinese, bude chtíti; *forte quadam divinitus L* (o události nahodilé, která však jest přičítána vyššímu řízení); *quanto prima* (sc. *decora*) *f. negavisset T* osud; (praegn.) šťastná náhoda: *uni se f. dare visa est L* jednomu, jak se zdálo, naskytla se (šťastná náhoda) příležitost; *f. belli L* válečné štěstí; *casu fit aut forte fortuna* (hendiad.) *C* samo nebo šťastnou náhodou; 2) personif. **Fors**, *Fortis*, *f.* Náhoda (božstvo šťastné náhody); měla dva chrámy mimo obvod města na pravém břehu Tiberu, třetí přibyl za Tiberia; uctívána byla zejm. od prostého lidu a otroků, hlavní slavnost 24. června (*Tiberina descensio*); často dvěma jmény s alliterací *Fors Fortuna* Šťastná Náhoda; 3) často význ. adv. a) abl. sg. **forte** α) náhodou; zrovna, právě; mně, nazdařbůh, naslepo, slepě: *miles saxa non forte iaciebat T*; (na začátku vypravování) *forte nitedula repserat in cumeram H* (= „jednou“); β) ve spojení s *ne*, *si*, *sin*, *nisi* (básn. i jinde) snad; též isol. *in uno illo aut, si forte* (= snad), *in liberis eius C*; b) básn. i nom. **fors** význ. snad: *quos illi f. et poenas reposcent V*; *cesserit si f. victoria Turno V*; c) **forsit** [*fors sit*] básn. snad; d)

forsitan [*fors sit an*] a s vynecháním *sit* **forsan** (pros. zř.) snad, možná, ob. s konj.; jako pouhé adv. bez vlivu na vazbu; **c) fortasse** (zř. **fortassis** *H*) [*forte an sit, sis*] s n a d, možná, pravděpodobně, jak se zdá, jak myslím, podle všeho, nejspíše (s ind., někdy s konj. potent.); a s i (při určení číselném).

forsan, forsit, forsitan, fortasse, fortassis, forte viz *fors*.

forticulus, *a, um* [demin. od *fortis*] dosti statečný: *quamvis idem* (*Epicurus*) *forticulum se in torminibus praebeat C.*

fortis, *e* [srov. *firmus*], p e v n ý, mohutný, s i l n ý, statný; **1)** (fysicky) *fortissima ligna Cs*; *si femina forti fidis equo V* silný, rychlý; *contingat te filiamque tuam fortes invenire Plin* v úplném zdraví; obr. *forti miscebat mella Falerno H* se silným falernským (op. *lene*); **2)** (abstr.) s t a t e č n ý, mužný, zmužilý, u d a t n ý, odvážný, r á z n ý (vůb., spec. v boji; o osobách i věcech): *manu f.* (vl. paží =) osobně statečný; *f. fugacibus* (dat. = *in fugaces* vůči . . .) *esto O*; subst. *fortis* (básn.) hrdina; *evenus vestrae, fortissime, pugnae O* veliký hrdino (iron.); *fortia O* hrdinské činy, hrdinství; básn. s inf.: *f. et asperas tractare serpentes H* bez bázně beroucí do rukou; *contemnere honores f. H* kdo má sílu pohrdnouti; *aurum spernere fortior quam cogere in usus H* dosti silný, aby zlatem spíše pohrdal, než aby je hromadil; *forte epos H* hrdinské epos.

fortiter, adv. [*fortis*] p e v n ě, mohutně, s i l n ě, statně; s t a t e č n ě, mužně, zmužile, u d a t n ě, odvážně, r á z n ě: (iron.) *rebu paternis f. absumptis H* „statečně".

fortitūdō, inis, *f.* [*fortis*] s í l a; (abstr.) s t a t e č n o s t, mužnost, zmužilost, u d a t n o s t, odvaha, r á z n o s t (vůb., spec. v boji): *domesticae fortitudines C* statečné činy v míru, neválečné.

fortuītō, adv. [*fortuitus*] náhodně, nahodile, n á h o d o u, m a n ě, nazdařbůh, naslepo, slepě.

fortuītus, *a, um* [*forte*] n á h o d n ý, nahodilý: *omnium ignari fortuitum iter incipiunt T* dají se nazdařbůh; (subst.) *fortuita belli T* (různé) náhody ve válce; sm. nehledaný, ledajaký, o b y č e j n ý: *fortuitum spernere caespitem H*; *mors fortuita T* obyčejná (= přirozená) smrt; v š e l i k ý: (subst.) *nihil tam capax fortuitorum quam mare T* nic neskrývá v sobě tolik náhod.

fortūna, *ae, f.* [*fors*] o s u d (se stanoviska člověkova, sr. *fatum*); **1)** vůb. *si f. ita fert* chce-li tomu osud, je-li to vůle osudu; *sed haec f. viderit C* ponechme to osudu; *qua f. rem daret L* kam by se štěstí nakloniło; n á h o d a, příhoda: *repentinā fortunā permoti Cs*; *delendi exercitus f. L* (šťastná) příležitost; rozhodnutí, v ý s l e d e k, konec: *f. pugnae OT*; meton. ú d ě l (osudem daný): *cui* (*deo*) *triplicis cessit f. novissima regni O* poslední díl trojitého království (t. podsvětí *si qua super* (adv. = nad to) *f. laborum est V* zbývá-li nějaký nahodilý (úděl práce =) úkol; **2)** osud příznivý, šťastný, nebo nepříznivý, nešťastný (význ. plyne ze souvislosti); **a)** (s přívl.) *f. secunda, prospera* (nebo pl.) š t ě s t í, úspěch, zdar, *f. adversa, afflicta* (nebo pl.) n e š t ě s t í, nehoda, neúspěch, nezdar; **b)** (bez přívl. s týmž význ., sg. i pl.): *forte fortuna* (viz *fors*); *non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam C* štěstí; *eius laudare fortunas C*; *magnae fuit fortunae* (gen. posses.) s acc. c. inf. *Cs* bylo veliké štěstí, že . . ; *fortunam sibi facere L* zjednati si štěstí; *f. belli* štěstí válečné; *secutus fortunam* využívaje svého úspěchu; *f. nostri nominis H* lesk; **3)** meton. s t a v, postavení, okolnosti, p o m ě r y, existence: *ne super fortunam animum gereret S* aby se nevypínal nad svůj stav; *intra fortunam debet quisque manere suam O*; praegn. vysoké postavení: *ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum* (*loquuntur*) *T*; **4)** spec. (ob. pl.) *fortunae* m a j e t k o v ý s t a v, hmotné postavení, poměry; konkr. dary štěstí, s t a t k y, majetek, jmění, zboží, b o h a t s t v í: (zvolání) *per fortunas! C* sm. = probůh; zř. sg.: *castra plena omnis fortunae publicae privataeque L* majetku státního i soukromého. – Pers. n. f. jako božstvo, jež vládne štěstím, **Fortūna,** *ae, f.* Štěstí, Štěstěna, stará bohyně latinská, uctívaná zejm. v *Antium* a *Praeneste*, zde jako *F. Pri-*

migenia (= prvorozená dcera Jovova); v Římě byla jako státní bohyně ochránkyní státu řím. (*Fortuna publica populi Romani Quiritium Primigenia*), ale specialisováním vytvořeny zvláštní Štěstěny pro jednotlivé případy, místa i osoby; nejstarší chrám její byl na *forum boarium*, kde byla její dřevěná, úplně zahalená socha; později ztotožňována s řec. Tychou; přísl. *fortes F. adiuvat C* (= s vynecháním slovesa *F. fortes C*) odvážnému štěstí přeje; *Fors F.* viz *fors*.

fortūnātē, adv. [*fortunatus*] blaženě, šťastně; v blahobytu.

fortūnātus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *fortunare*] 1) štěstím obdařený, požehnaný, šťastný, blažený: (s gen. obj.) *f. laborum V* šťastný ve svém utrpení; *aurea aetas herbis fortunata fuit O* byl šťasten, že měl... (= byl spokojen bylinami); *fortunata nemora V* blažené háje (= *Elysium*; srov. *μακάρων νῆσοι*, ráj); 2) spec. zámožný, bohatý; subst. boháč: *insipiens f. C.*

fortūnō, *āre, āvī, ātum* [*fortuna*] činiti blaženým, šťastným (*alci alqd*): *cum honorem tibi deos f. volo C* požehnati; *quamcumque deus tibi fortunaverit horam H* kterékoli šťastné hodiny dopřeje. Part. perf. pass. *fortunatus* v. t.

Forulī, *ōrum, m.* městečko v Sabinsku u Amiterna.

1. forum, *ī, n.* [srov. 2. *foris*; *θυρών*, čes. „dvůr“] vl. prázdný, nezastavěný prostor, nádvoří, dvůr: *f., id est vestibulum sepulcri C*; ob. 1) náměstí: (v Římě) a) *f. boarium, olitorium, piscatorium* (viz přívlastky); b) spec. *f.* = *forum Romanum*, hlavní náměstí římské, podoby lichoběžníkové, táhnoucí se jihovýchodně od Kapitolia (asi 200 m. zdéli, zšíři u Kapitolia 65 m., u Palatinu 40 m.); na severo-vých. se k němu družilo *comitium*; *f.*, pův. tržiště, bylo za republiky střediskem římského života společenského, se vším jeho ruchem i třenicemi, konány tam soudy, vedeny obchody, zejm. peněžní; obklopeno bylo příslušnými budovami veřejnými a stánky bankéřů; na rozhraní mezi komitiem a vlastním forem stálo řečniště, rostra; c) za doby císařské přibyla sev. od hlavního náměstí fora císařská, s nádhernými stavbami, t. *f. Iulium* (Caesarovo), *Augusti, Traiani, Nervae, Pacis* (Vespasianovo); *pro tribus resonant terna theatra foris O* (mínčno f. Romanum, Iulium, Augusti); 2) meton. forum; tržiště, trh; obchod; soud; veřejný život; činnost řečnická: *ut victi in campo* (o volbách) *in foro* (na soudě) *vinceretis C*; *f. agere C* úřadovati, zasedati na soudě, souditi; *indicit f. V* ustanoví soudy; *annos iam triginta in foro versaris C* (= obchoduješ); *oppidum, f. rerum venalium totius regni maxime celebratum S* obchodní středisko v celém království nejhlučnější; *in foro esse coepit N* sm. počal si hleděti veřejného života; *cum alqo declamatore, non cum laboris et fori* (hendiad. = *forensis laboris*) *discipulo disputare C* s člověkem, který vyšel ze školy (vážné) práce na veř jnosti; *petitorem ego magna spe et in f.* (k t. zv. *prensatio*) *et in campum* (k volbám) *deduci volo C*; *arripere verba de foro C* slova z náměstí (= „z ulice“, všední).

2. Forum (význ. Tržiště) jako jméno místní; zejm. 1) **F. Alienī** v Gallii Západské, na pravém břehu Adiže, nyn. Legnago; 2) **F. Appiī,** městečko v Latiu na *via Appia*; 3) **F. Aurēlium** v Etrurii na *via Aurelia*; 4) **F. Cornēliī** (dle Sully) na *via Aemilia* mezi Bononií a Faventií, nyn. Imola; 5) **F. Iūliī** (n. *Iulium*), přístavní město v Gallii Narbonské, založené od Caesara, nyn. Fréjus; odt. adj. **Forolūliēnsis,** *e* forojulijský; subst. **Forolūliēnsēs,** *ium, m.* obyvatelé Fora Juliova.

forus, *ī, m.* (ob. pl. *forī, ōrum*) [jiný tvar k *forum*] vl. prázdný prostor; spec. 1) (na lodi) chodby (mezi veslařskými lavicemi) *C V T*; 2) (v divadle) řady (sedadel) *L*; 3) (v úle) buňky *V*.

fossa, *ae, f.* [vl. part. perf. pass. fem. od *fodio*] 1) příkop: *fossam ducere Cs*; *in fossa sanguinis atra O* (= *atri sanguinis*) v příkopě plném černé krve; strouha (zavodňovací a odvodňovací): *implentur fossae V*; kanál, průplav: *navigabilis f. T*; rýha, brázda: *humilī designat moenia fossā V*; 2) metaf. řečiště: *Rheni f. C*; jáma, dolík: *ut haesēre fossis impedimenta T.*

fossiō, *ōnis, f.* [*fodio*] kopání, rytí, zkopávání.

fossor, *ōris, m.* [*fodio*] kdo zkopává (pole n. vinici), okopávač, rolník *H*, vinař *V*.

fovea, *ae, f.* [srov. *χειά* sluj, doupě] jáma k chytání zvířat (zejm. vlčí jáma): *cautus metuit foveam lupus H*; básn. vůb. jáma *V*.

foveō, *ēre, fōvī, fōtum* zahřívati, hřáti (blahodárným teplem, více než *calefacio*); 1) (hendiad.) *pulli aluntur ab iis, a quibus excusi fotique sunt C* od nichž byla vyseděna; (básn.) *fovet ignibus aras O* zapaluje ohně na oltářích; *quos* (sc. *ignes*) *fovet ille O* udržuje; 2) spec. a) zahřívati tělo oblečením; odt. přenes. vůb. ošetřovati, léčiti, občerstvovati, osvěžiti: *f. vulnus VT*; *impositā manu vulnus fovet O* hladí; *fovi corpus in unda O* vykoupal jsem; *olentia ora fovent V* sm. čistí; *ipse aeger colla* (v. t.) *fove V*; lahoditi něčemu: *fovendis hominum sensibus C*; — metaf. pěstovati; b) zahřívati na svých prsou; odt. přenes. tisknouti k sobě, objímati; chovati, hýčkati: *collapsam fovet O*; *interdum gremio fovet* (*eum*) *V*; *nunc hiemem inter se luxu, quam longa* (sc. *est*), *f. V* že po celou zimu v rozkoši se milkují; — metaf. *spem f.* chovati naději (viz i 3); *animo vota f. O*; c) (básn.) zahřívati místo; odt. přenes. stále seděti, býti, skrývati se někde: *f. castra V*; *coluber fovit humum V*; 3) metaf. podporovati, pomáhati, prospívati, posilovati, ujímati se někoho, býti při někom, cítiti s někým; přáti někomu; starati se o někoho: *alias partes f. LT*; *f. spem potentioris L* podporovati; *si me potius quam fortunam meam fovebatis T* jestliže vám záleželo spíše na mně než na mém postavení; *f. alqm certa spe L, clamore et plausu T* povzbuzovati, rozněcovati; být útěchou, radostí, někomu, těšiti: *quam* (sc. *matrem*) *prope sola fovebat O*; (s předm. věcným) hleděti si něčeho, pracovati pro něco: *eandem utilitatem f. T*.

frāctus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od *frango*] vl. zlomený; přenes. 1) rozbitý, roztříštěný: *quid est tam fractum, tam minutum C* (o slohu); 2) zemdlený, seslábly, slabý, chabý: *spes fractior C* slabší; *miles f. membra* (acc. vztah.) *labore H* voják s údy zmožených namáháním; o zvuku tlumený, temný: *fractum murmur T* temné hučení.

fragilis, *e* [*frango*] 1) křehký; a) vl. drobivý, lámavý; b) metaf. vrátký, chatrný, slabý, chabý: *f. Pediatia H* (o muži) vyžilý; *iam subeunt anni fragiles O* léta slabosti; pomíjející, nestálý: *res humanae fragiles caducaeque sunt C*; 2) praskavý: *f. laurus V* (v ohni).

fragilitās, *ātis, f.* [*fragilis* křehkost; metaf. sm. pomíjejícnost, vrátkost, slabost: *humani generis f. C*.

frāgmen viz násl.

frāgmentum, *ī* (= básn. a pozd. **frāgmen,** *inis*), *n.* [*frango*] úlomek, zlomek, kus: *ingenti fragmine montis Lucetium* (*sternit*) *V*; ob. pl. *taedas et fragmina poni imperat O* kusy dříví, polénka; *navigii fragmina O* trosky lodi.

fragor, *ōris, m.* [*frango*] vl. lámání; synekd. praskot, třeskot, lomoz, hřmot; (o hromu) rachot; (o moři) burácení, jkot; (o nářku) ryk *V*.

fragōsus, *a, um* [*frango, fragor*] vl. rozlámaný; 1) nerovný, drsný; rozervaný: *silvis horrentia saxa fragosis O* v divokých lesích; 2) (dle *fragor*) praskající, hřmotný, rachotící, burácející: *f. torrens V* bouřná bystřina.

fragrō, *āre, āvī, ātum* voněti, páchnouti (*rē* něčím).

frāgum, *ī, n.* (ob. pl. *frāga, ōrum*) jahoda.

framea, *ae, f.* [slovo germánské] framea (germánské kopí) *T*.

frangō, *ere, frēgī, frāctum* [srov. něm. brechen] lámati; 1) polámati, přelomiti; rozrážeti, přerážeti; rozbíjeti, tříštiti, roztloukati; drtiti: *attollere fracto crure planum H* zdvíhati tuláka se zlomenou nohou (t. j. který volá o pomoc, že má nohu zlomenou, aby se pak vysmál těm, jež mu chtěji pomoci vstáti; asi obvyklý „vtip"): *f. gulam S, cervices alcis C* zardousiti, uškrtiti někoho: *corpora f. ad saxum V* roztříštiti o skálu; *naves franguntur* ztroskotají se (odt. obr. *omnis*

res mea fracta est H sm. = přišel jsem na mizinu); *fruges f. saxo V* drtiti, rozmílati; (žertovně k poslu, nesoucímu básně) *ne mandata frangas H* abys nerozbil, co neseš; ▬ pass. význ. med. *frangi* lámati se, trhati se, praskati; ▬ (básn.) *cum quo morantem saepe diem mero fregi H* vínem jsem zkrátil loudavý den (t. j. dal jsem se do pití ještě za bílého dne, srov. *potare de die*); 2) metaf. a) zlomiti, zdrtiti: vysilovati, seslabiti, zemdliti, ochromovati: *animum f.* odníti odvahu; *tum fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces L* zlomena byla spolu s tělesnými silami jeho smělá mysl; b) přemáhati, zmoci, pokořiti, zkrotiti: *ipsa auctoritate me frangeret C* překonal by (= přesvědčil by); *fractus animo C* zdrcený, sklíčený; *cum frangerem ipse me C* když jsem sám sebe přemáhal (t. j. hleděl se vzmužiti); spec. sm. polit. *M. Drusus C. Gracchum collegam fregit C* připravil, způsobil pád Gaia Grakcha; někt mysl oblomiti, pohnouti někým: *fletus fregēre virum L*; c) (s předm. věcným) vyvrátiti, zvrátiti, mařiti; rušiti: *f. consilium C*; *f. fidem C.* zrušiti (dané) slovo; *f. foedus C*; ▬ Part. perf. pass. *fractus, a, um* j. adj. v. t.

frāter, *tris*, *m.* [srov. φρατήρ (= člen fratrie), čes. „bratr", Bruder] bratr 1) a) *fratres gemini C* = *fratres gemelli O* dvojčata; *fratribus illa* (sc. *templa*) *fratres de gente deorum composuere O* (t. Tiberius a Drusus Dioskurům); pl. někdy = sourozenci: *fratrum amorem T*; b) *f. patruelis C* (bratr po strýci =) bratranec; odd. i samo *f.* přenes. význ. = bratranec, příbuzný vůb.; ▬ básn. o věcech: *adspicies illic positos ex ordine fratres O* (o knihách); 2) metaf. (jako oslovení přítele, známé osoby, spoluobčana n. jako čestný titul polit. spojenců).

frāterculus, *ī*, *m.* [demin. od *frater*] bratříček.

frāternē, adv. [*fraternus* bratrsky, jako bratr (jako bratři).

frāternitās, *ātis*, *f.* [*fraternus*] bratrství; metaf. (*Aedui*) *soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant T* (o titulu polit. spojenců).

frāternus, *a*, *um* [*frater*] bratrský, bratrův (často jest m. gen. subj. n. obj. *fratris* nebo nahrazuje různé pády předložkové, jichž při překládání užíváme) 1) *amor f.* láska bratrova, jinde láska k bratru; *mederi fraternae invidiae S* smazati nenávist proti (svému) bratrovi; *fraterna caedes V* vražda spáchaná od bratra; subst. *fraterna pelo O* dědictví po bratrovi (zde = po bratranci); 2) metaf. sm. přátelský (o přátelích, známých osobách i věcech i polit. spojencích).

frātricīda, *ae*, *m.* [*frater* a *caedo*] bratrovrah.

fraudātiō, *ōnis*, *f.* [*fraudo*] podvádění, klamání; podvod, klam; podvodnictví.

fraudātor, *ōris*, *m.* [*fraudo*] podvodník, šejdíř; s gen. obj. zpronevěřitel; zadržovatel, zatajovatel (něčeho): *praedae interceptor fraudatorque L.*

fraudō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*fraus*] 1) a) podvésti, oklamati, ošidit, obelstiti (abs., alqm, *alqm rē* někoho o něco): (obr.) *ungor olivo, non quo fraudatis Natta lucernis H* ne jako Natta tím, o nějž ošidil svítilny (t. j. sviticím); b) metaf. vůb. připraviti někoho o něco, zbaviti něčeho, odníti něco: *unusquisque aliquid fraudans se ipse victu suo contulit L* každý něčím přispěl, sám sobě utrhuje od úst; *Myrmidonas voco* (sc. *eos*) *nec origine nomina fraudo O* neberu jménu jeho původu (= uchovávám ve jméně Myrmidones jeho původ od μύρμηξ mravenec); pass. *fraudari re* přijíti o něco; 2) (s acc. věci) zadržeti, zpronevěřiti, (defraudovati): *stipendium militum f. Cs.*

fraudulentus, *a*, *um* [*fraus*] podvodný, lstivý, úskočný.

fraus, *dis*, *f.* (gen. pl. *fraudium* i *fraudum*) 1) podvod, klam, podskok, úskok, lest (jako čin, odporující mravnosti; srov. *dolus*): *fraudem facere* dopustiti se podvodu (*alci* vůči někomu); *fraudem legi f. L* (podvodně) obejíti zákon; *fraude agere L* úskočně jednati; (básn.) *fraude loci et noctis oppressum V* zmateného místem i nocí = zbloudilého v temnotě noční; *ut publica f. absit L* aby porušení práva nebylo přičítáno státu; *magicae fraudes O* kouzelné kejkle;

person. jako božstvo *Fraus C*; — spec. sm. reflex. oklamání sebe sama, blud, omyl: *cuius ego spe in hanc fraudem incidi C*; 2) meton. následek klamu; škoda, ujma, pohroma: *fraudi est alqd* jest se škodou; *fraudi esse alci* býti někomu na škodu, na ujmu; často *sine fraude*; 3) metaf. vůb. přečin, provinění, zločin; zločinnost, zloba: *fraudes inexpiabiles concipere C*.

fraxineus (básn. *fraxinus O*), *a, um* [*fraxinus*] jasanový.

fraxinus, *ī*, *f.* [srov. „bříza“] jasan; meton. jasanové kopí, jasanovka (u Homera *μελίη*) *VO*.

Fregellae, *ārum*, *f.* Fregelly, město v bývalém území Volsků na řece Liris, nyn. Ceprano; r. 327 př. Kr. staly se římskou osadou, r. 125 př. Kr. potrestány za odboj rozbořením; — odt. adj. **Fregellānus**, *a, um* fregellský; subst. **Fregellānī**, *ōrum*, *m.* Fregellané, obyvatelé Fregel.

Fregēnae, *ārum*, *f.* pobřežní městečko na hranici Etrurie a Latia.

fremebundus, *a, um* [*fremo*] supající, soptící, sršící (hněvem) *O*.

fremitus, *ūs*, *m.* [*fremo*] 1) hučení, burácení, bouře, hřmot, jekot, „hřmění“, šumot: *f. armorum C* řinčení; 2) spec. a) (o zvířatech) řvaní, řev, vytí, štěkání, supání, frkání, rzaní, bzučení, bzukot; b) (o lidech, zejm. o zástupech) hlučení, hluk, křik, pokřik, volání; soptění; zejm. o projevu souhlasu n. nesouhlasu: hlučný souhlas (odpor), bouře souhlasu (odporu), jásot, reptání.

fremō, *ere*, *uī*, (*itum*) [srov. *βρέμω*, *βρόμος*, *βροντή*] 1) hučeti, buráceti, bouřiti, hřmotiti, „hřmíti“, šuměti: *f. rē* ozývati se, zaznívati, zvučeti něčím; (básn.) *Lydia tota fremit O* zaznívá (t. pověstí); 2) spec. a) (o zvířatech) řváti, výti, supati, frkati, rzáti, bzučeti; b) (o lidech, zejm. o zástupech) hlučeti, křičeti, volati; zejm. α) (v rozčilení) sršet, soptiti, supati: *stabat acerba fremens V* trpce (= bolestně) supaje; *non tulit Phlegeas animis frementem V* odvahou sršícího; β) (o projevu souhlasu n. nesouhlasu): hlučně (bouřlivě) souhlasiti, jásati; hlučně odporovati, reptati — někdy s acc. c. inf. o příčině projevu (že . . .); básn. a pozd. i s acc. *hacc fremunt plebes L* tak reptá lid; (básn.) *arma amens fremit V* šíleně volá po zbrani.

fremor, *ōris*, *m.* [*fremo*] hlučení.

frendō, *ere*, —, *fr.sum* chroupati, vůb. drtiti: *saxo fruges f. Accius*; intr. skřípati zuby, meton. zuřiti, vztekati se: *tumidā frendens Mavortius irā O*; s acc. c. inf. že . . . *Cu*.

frēnō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*frenum*] zauzditi; dáti uzdu (*equum* koni), opatřiti uzdou, v uzdu pojmouti; držeti na uzdě; 1) *equus frenatus Cs* uzděný, mající uzdu, opatřený uzdou; *equites frenati infrenatique L* jezdci na koních uzděných (t. Hispanové) i nezuzděných (t. Numidové); uzdou říditi; 2) metaf. říditi, držeti na uzdě, svírati, krotiti: *iustitiā gentes f. V*; obr. *cum hiems glacie cursus frenaret aquarum V* poutá.

Frentānī viz násl.

Frentō, *ōnis*, *m.* řeka v Italii na sev.-záp. pokraji Apulie, vlévající se do moře Adriatického; odt. adj. **Frentānus**, *a, um* frentonský, u Frentonu; subst. **Frentānī**, *ōrum*, *m.* Frentanové, samnitský kmen sídlící u moře, sev.-záp. od řeky Frentonu.

frēnum, *ī*, *n.* (pl. ob. *frēnī*, *ōrum*, *m.*) [*frendo*] pův. udidlo; uzda: *frena dare*, *remittere* popouštěti, povolovati uzdu; *frena ducere O* říditi uzdu; synekd. otěž; — často metaf. *f. accipere V* sm. podrobiti se; *frena imperii O* otěže vlády.

frequēns, *entis*, [srov. *farcio*] 1) a) plný, naplněný (jednotlivými předměty), bohatý (*rē* něčím): *f. tectis urbs L* město s četnými budovami; *f. herbis campus V*; (i s gen.) *mons talis silvae f. fecundusque erat T* hora byla bohatá a úrodná takovým (t. dubovým) lesem; b) spec. plný lidí; α) lidnatý, (hojně, hustě) zalidněný: *f. Numidia S*; β) četně, hojně navštěvovaný, hlučný, živý: *frequentissimum theatrum C* „nabité divadlo“; (zeugm.) *die et ripa frequenti T* za bílého dne na živém místě břehu; zejm. o slavnostech (od četného shromáždění) slavený: *ludos ter die claro frequentes H*; — metaf. od četných lidí uznávaný, hlásaný: *ea frequentior*

fama est L rozšířenější; *quae sententia fuit sola f. Plin* to mínění jediné získalo značný počet hlasů; **2)** hojně, četně shromážděný, valný: *conveniunt frequentes Cs L* v hojném (plném) počtu; *ad frequentiores consultatio dilata est L* porada byla odložena, až bude schůze četněji navštívena; *f. conspectus vester C* vaše četné shromáždění; *populus f. theatris* (abl. místa) *H* četně shromážděný v divadle; (při povstání) shlukl ý; **3)** metaf. **a)** hustý, hojný, četný: (*senectus*) *caret frequentibus poculis C*; *frequentes delati honores N* úřady hojně na něho vznášené; (básn.) *huc f. caementa demittit redemptor H* (= *frequentia caementa*) hojně (= spoustu) balvanů spouští; **b)** častý (praed. často), často přítomný, opětovný, „pilný": *f. contionibus* (abl místa) *T* pilný účastník komitií; *Eudemus specie artis f. secretis* (dle abl. místa) *T* pod záminkou svého (lékařského) umění často zasvěcovaný do tajností; obyčejný, obvyklý: *erat adhuc f. senatoribus T* bylo (častým) zvykem; (*quae coniunctio*) *familiaritatem reddidit frequentiorem N* (učinilo obvyklejší =) oživilo.

frequenter, adv. [*frequens*] **1)** hustě, valně, hojně, četně: *colitur ea pars et habitatur frequentissime C* ta část jest nejhustěji zalidněna a obydlena; *Romam inde f. migratum est L*; **2)** zhusta, opětovně, často, pilně.

frequentia, *ae, f.* [*frequens*] četná, hojná návštěva; veliké shromáždění, četný zástup, přítomnost mnohých lidí, velká společnost, schůze; dav, shluk (abstr. i konkr.): *maximā vulgi frequentiā N* za přehojného účastenství lidu; *magna multitudo convenit... qua ex frequentia T. Labienus prodit Cs*; *ut tironem celebrare f. posset O* aby mohl četný zástup (t. příbuzných a přátel) provázeti (t. na forum k zápisu do seznamu občanů); — metaf. vůb. značný, veliký počet, hojnost, množství: *f. sepulcrorum C*, *negotiatorum S.*

frequentō, *āre, āvī, ātum* [*frequens*] **1) a)** plniti, naplňovati: *aliud genus est non tam sententiis frequentatum C* myšlenkami hojný; spec. lidmi naplňovati, oživovati: *contiones f. L*; zalidňovati, osazovati: *Italiae solitudinem f. C*; *locum frequentaverant accolae L* hojně se usadili na místě; **b)** četně navštěvovati, hrnouti se někam; četně provázeti, obklopovati: *ut opifices frequentarent Marium S* shromažďovali se u Maria; (zeugm.) *iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur T* již se kolem něho shlukovalo mužstvo, již i obce byly na jeho straně; *ut mors Sulpicii publicis exequiis frequentaretur T* aby mrtvola Sulpiciova byla pohřbena za účasti státu; — spec. o slavnostech a bohoslužbách: hojně se účastniti, obcovati něčemu, slaviti (i o jednotlivci): *sacra f. O*; *festos dies f. T*; **2)** četně, hojně, u velkém počtu shromažďovati: *quos cum casu hic dies ad aerarium frequentasset C*; **3)** metaf. **a)** zhusta, často navštěvovati; **b)** vůb. často dělati, opětovati: *nec ideo coniugia frequentabantur T* sňatky nebyly častým zjevem.

fretēnsis, *e* [*fretum*] při úžině (mořské): *Fretense mare C* (t. při úžině sicilské).

fretum, *ī, n.* zř. **fretus,** *ūs, m.* **1)** mořská úžina, průliv: *f. nostri maris et Oceani S* úžina mezi naším mořem a Oceánem (t. j. *f. Gaditanum*); *freta vicinas inter currentia turres H* (t. j. *Hellespontus*); — spec. úžina sicilská; **2)** básn. synekd. (ob. pl.) moře, vlny; *medio e vulnere saxi exsiluisse f. O* mořská voda.

1. frētus, *a, um* [vl. part. perf. pass. od kor. **dher-* držeti, opírati, srov. *fere, firmus*] opřený; metaf. **1)** spoléhající (*re* na něco, zř. dat., též acc. c. inf.), důvěřující: *f. his animis L* spoléhaje na tuto přízeň; *Orpheus f. cithara V* s pomocí kithary; *illā* (sc. *virgā*) *f. agit ventos V* její pomocí = instr. jí; **2)** praegn. zakládající si v něčem: (*scaenici*), *qui voce freti sunt C*; odt. domýšlivě spoléhající, domýšlivý, vypínající se, honosivý.

2. fretus, *ūs, m.* viz *fretum.*

fricō, *āre, cuī, ctum* n. *cātum* tříti: (*sus*) *fricat arbore costas V* tře si, drbe o strom.

frictus viz *frigo.*

frīgeō, *ēre*, (*frīxī*), — [srov. *ῥῑγέω*, *ῥῖγος*] být studený, chladný, křehnouti; 1) spec. o mrtvole: *corpus lavant frigentis V* vychladlého, ztuhlého; 2) metaf. a) sm. být mdlý, chabý, váznouti: *frigent in corpore vires V* jsou ztuhlé; *f. senis consilia L*; b) meton. studiti, chladně působiti, býti chladně přijat: *itaque frigebat (contio) C*; *discipulo frigenti ad populum C* jenž se potkával s chladností u lidu.

frīgerō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*frigus*] chladiti, ochlazovati; osvěžovati.

frīgēscō, *ere*, —, — [inchoat. od *frigeo*] chladnouti, stydnouti, mrznouti; křehnouti, tuhnouti.

frīgidārius, *a*, *um* [*frigidus*] obsahující něco studeného, chladící: *balinei cella frigidaria Plin* (= subst. *frigidarium*) studená koupel, lázeň.

frīgidulus, *a*, *um* [demin. od *frigidus*] poněkud chladný: *frigidulos singultus Cat* nyvé.

frīgidus, *a*, *um* [*frigeo*] studený, chladný, mrazivý, ledový; 1) a) *f. annus V* studená doba roční; subst. *frigida* (sc. *aqua*) studená voda *Plin*; básn. *Empedocles ardentem f. Aetnam insiluit H* zmrzlý (narážka na jeho učení, že ubýváním teploty tělo stárne); — meton. sm. příčin. (= působící chlad, mrazivý); b) spec. o mrtvole studený, vychladlý, ztuhlý: *illa* (sc. *coniunx*) *nabat iam frigida V*; *frigida leto lumina V*; — obr. o hrůze: *f. rumor H* mrazivá (= děsná) zpráva; 2) metaf. a) sm. mdlý, malátný, chabý: *frigida bello dextera V* nehybná v boji, *f. in Venerem V*; *nimis lentus in dicendo et paene f. C* „zmrzlý"; b) chladně působící, nudný, všední, prázdný, jalový, triviální: *genus acuminis nonnumquam frigidum C*; *quot dies quam frigidis rebus absumpsi Plin.*

frīgō, *ere*, *īxī*, *īctum* (pozd. *īxum*) [srov. *φρύγω*] pražiti, péci: *fricti ciceris emptor H.*

frīgus, *oris*, *n.* [srov. *ῥῖγος*] zima, mráz, chladno, chlad: *frigora Cs* chladné podnebí; (básn.) *non aestate, nam frigore V* (= *hieme*); *vir tuo frigore laetus erit O* bude se radovati z tvého mrznutí (= že mrzneš); — person. *Frigus O* Mráz; chládek: *f. captare V*; *arborea ducebat* (v. t. 1) b) β)) *f. ab umbra O*; spec. *temptatum frigore corpus H* (= zimnicí); (o mrtvole) *illi solvuntur frigore membra V* smrtel jím chladem; (obraz. o hrůze) *Aeneae solvuntur frigore membra V* studenou hrůzou; metaf. a) ochlazení (přílišného nadšení): *Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit Plin* Paula trochu zchladila; b) studenost sm. nečinnost, malátnost; c) chladné přijetí, chladnost: *ne quis amicus frigore te feriat H* aby tě neranil svým chladem.

Friniātēs, *um*, *m.* ligurský kmen, sídlící na sev. hranici Etrurie.

Frīsii, *ōrum*, *m.* Frisiové, germánský kmen, sídlící mezi nyn. mořem Zuiderským a dolní Emží.

frondātor, *ōris*, *m.* [1. *frons*] ořezávač ratolestí, vinař, sadař.

frondeō, *ēre*, —, — [1. *frons*] míti listí, zelenati se: ob. part. praes. *frondens* listnatý, zelený; *aurum frondens V* zlatá ratolest.

frondēscō, *ere*, —, — [inchoat. od *frondeo*] listnatěti, pokrývati, odívati se listím, zelenati se: *in hederae faciem (coepit) f. vestis O* látka počala se pokrývati listím (jako) břečťanovým.

frondeus, *a*, *um* [1. *frons*] listnatý, z listí; zelený: *frondea tecta V* zelené přístřeší (t. j. koruny stromů).

frondōsus, *a*, *um* [1. *frons*] listnatý, listím pokrytý, oděný, zelený.

1. frōns, *ondis*, *f.* listí; — básn. meton. věnec, pletenec (z listí, z listnatých ratolestí, zelený): *delubra deum festa velamus fronde V.*

2. frōns, *ontis*, *f.* čelo (lidi a zvířat); meton. výraz obličeje, tvář, zevnějšek: *fronte occultare sententiam C* skrývati (pod čelem =) pokrytecky své (pravé) smýšlení; *in fronte . . . intus C*, *fronte . . . pectore T* na tváři . . . uvnitř, v srdci; (*tabella*), *quae frontes aperit hominum, mentes tegit C* odhaluje zevnějšek, povrch; metaf. a) průčelí, přední strana: *a fronte* zpředu, v čele, vpředu; *in frontem* ku předu; *ambae* (*naves*) *iunctis feruntur frontibus V* s vyrovnanými (do jedné čáry) čely =

přídanmi; (v divadle) *scaena ut versis discedat* (v. t. I 1) b) β)) *frontibus V* (průčelí zadní sceny, u nás pozadí); (básn.) *in prima fronte libelli O* v čele knížky (u nás „na první stránce"); — vůb. strana: *una fronte contra hostem castra muniunt Cs* (jen) na jedné straně, (totiž) proti nepříteli; *omnis habet geminas ianua frontes O*; šířka: *mille pedes in fronte H* zšíři; b) spec. α) *frontes* u papyrového svitku byly okraje („ořízka"), jež bývaly hlazeny pemzou a barveny: *candida cornua* (v. t. 2) γ)) *fronte geras O*; β) (t. t. vojen.) čelo, fronta (t. j. strana obrácená proti nepříteli); bitevní čára: *rectā fronte concurrere L* sraziti se přímo čelem; *dextrā fronte prima legio incessit T* na pravé části fronty = na pravém křídle; odt. *ut decorum (est) in frontem, ita fugientibus periculosissima (sunt), quae . . . T* pro útok (offensivu).

frontālia, *ium, n.* [2. *frons*] pásy na čele, náčelné brnění: *addebant speciem frontalia L* (u slonů).

Frontīnus, římské příjmení: *Sex. Iulius Frontinus*, byl praetor urbanus r. 70 po Kr., vyznamenal se jako předchůdce Agrikolův v bojích v Britannii, byl několikrát konsulem, r. 97 stal se *curator aquarum* v Římě; zemřel asi r. 103. Napsal spisy o měření polí, o římských vodovodech a sbírku vojenských příběhů.

frontō, *ōnis, m.* [2. *frons*] čelatý, s velkým čelem.

frūctuārius, *a, um* [*fructus*] nesoucí užitek, výnosný: (*agros*) *fructuarios habere u C* brát z polí užitek (t. j. nájemné v plodinách).

frūctuōsus, *a, um* [*fructus*] nesoucí užitek, výnosný; úrodný; metaf. prospěšný, užitečný.

frūctus, *ūs, m.* [*fruor*] 1) užívání, využívání, požívání: (t. t. právn.) *usus (et) f. C* (dočasné) držení a užívání (proti skutečnému vlastnictví), právo požívací; 2) meton. výnos, zisk, užitek; spec. a) plod, plodina, ovoce, úroda; b) čistý zisk, výtěžek, důchod: *fructibus Agrippae si recte frueris H*; *fructus provinciae T* důchody (plynoucí) z provincie: úroky: *fructus servantur Cs*; 3) metaf. a) požitek, rozkoš: *fructum oculis capere* (v. t. IV 2)) *N*; b) užitek, prospěch, výhoda, výsledek: *fructui esse alci CL* býti někomu ku prospěchu; *f. victoriae Cs* ovoce vítězství; c) mzda, odměna, odplata: *fructum capere, ferre alcis rei C* dostávati odměnu za něco; *hos mihi fructus refers O* touto mi odměnou splácíš; *aetas rebus et fructui rerum sufficiens T* věk schopný k činnosti i k požívání ovoce (té) činnosti (t. odměn od císaře).

frūgālis, *e* (m. positivu se užívá ustrnulého tvaru *frūgī* v. t.) [*frux*] (srov. χρήσιμος) 1) řádný, pořádný, hodný, poctivý, dobrý; mírný, rozumný; 2) hospodárný, šetrný.

frūgālitās, *ātis, f.* [*frugalis*] 1) řádnost, pořádnost, poctivost, dobrota; mírnost, uměřenost, usedlost, rozumnost; 2) hospodárnost, šetrnost, střídmost.

frūgāliter, adv. [*frugalis*] řádně, pořádně, poctivě, dobře; mírně, rozumně; šetrně, střídmě: *f. vivere H.*

frūgēs, frūgī viz *frux*.

frūgifer, *fera, ferum* [*frux* a *fero*] plodonosný, přinášející úrodu, úrodný, plodný, žírný; — metaf. sm. užitečný: *cum tota philosophia frugifera et fructuosa sit C.*

frūgilegus, *a, um* [*frux* a *lego*] sbírající plodiny: *frugilegas aspeximus formicas O* mravence, pilné sběratele plodů.

frūmentārius, *a, um* [*frumentum*] obilní, týkající se obilí: *lex frumentaria*; 1) hojný obilím, obilný, úrodný: *loca maxime frumentaria Cs* nejbohatší obilím; 2) spec. vojen. *res frumentaria Cs* špíže, zásobování, dovoz, obilí, potrava; *re frumentaria premi Cs* nedostatkem obilí; *navis frumentaria Cs* loď obilná, zásobovací. Subst. **frūmentārius,** *ii, m.* a) obchodník obilím; b) (vojen.) špižník, pícník; pl. zásobovací sbor.

frūmentātiō, *ōnis, f.* [*frumentor*] (ve vojen.) opatřování obilí, špižování, picování, zásobování obilím: *frumentationes pabulationesque Cs* výpravy pro obilí a píci.

frūmentātor, *ōris, m.* [*frumentor*] 1) obchodník obilím, kupec obilí; 2) (vojen.) opatřovatel obilí, špižník, pícník, picovník, pl. zásobovací sbor.

frūmentor, *ārī, ātus sum* [*frumentum*] (ve vojen.) opatřovati (shánětí, shledávati) obilí, špižovati, picovati, zásobovati obilím.

frūmentum, *ī. n.* [*fruor*] obilí; osení (ob. pl.): (básn.) *grandia frumenta V* zrna (obilná); *ager atque annus in f. conteruntur T* na obilní dávky.

fruor, *fruī,* (*frūctus* n. *fruitus sum*, bývá nahrazováno tvary slovesa *utor*), *fruitūrus* [srov. něm. brauchen] užívati (v plném významu, t. j. ke svému prospěchu); 1) využívati, upotřebovati (*rē* něčeho), brátí užitek z něčeho: (hendiad.) *plurimis rebus fruimur atque utimur C* s prospěchem užíváme; *melle f. O* požívati medu; (t. t. právn.) užívati (dočasně) (proti býti majitelem): *agrum fruendum locare L*; 2) metaf. a) (o osobě) zacházeti, obcovati, stýkati se s někým; *qui nunc te fruitur H* kdo tě nyní má (o milence); b) vůb. míti požitek z něčeho, „užívati", kochati se něčím, v něčem, těšiti se něčemu, z něčeho, radovati se, míti radost z něčeho, dopřávati si, míti (praegn.): *secundā fortunā frui L*; (iron.) *fruantur annonā L* ať mají požitek z drahoty; *quo fruentur aetheriae sedes O* budou se z něho radovati; (iron.) *si me populus roget, cur non ut porticibus sic iudiciis fruar isdem H* proč (nemám požitku =) nechci míti stejné (t. s ním) názory jako (stejné) procházky; *fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis T* bude se těšiti s bratrem.

Frusinō, *ōnis, m.* město v Latiu v území Herniků na *via Latina*, nyn. Frosinone; adj. **Frusinās,** *ātis* frusinonský; subst. *de Frusinati* (sc. *praedio*) *C*; subst. **Frusinātēs,** *ium, m.* Frusinoňané, obyvatelé Frusinonu.

frūstrā, star. *-ād,* adv. [z **frud-trā* od *fraus*] (v doplňku mnohdy zastupuje part. perf. slov. *fallere*) 1) zklamaně; metaf. bez výsledku, darmo, nadarmo, marně: *f. habere alqm* n. *alqd* α) zklamati: *Corbulo quaesito proelio f. habitus T*; β) nechati bez povšimnutí, zanedbati: (*alia*) *brevi servata, dein f. habita sunt T*; *adnitendum est, ut illi f. sint S* aby byli zklamáni (= aby nepochodili); *f. est alqd S* jest marné, bez výsledku; *utrisque f. fuit T* pro oboje (to) bylo bez výsledku = oboji nepochodili; *legati f. discessēre S* s nepořízenou; *postquam videt f.* (sc. *esse*) *inceptum S* když vidí marnost podniku; 2) metaf. bez příčiny, bez účelu, maně, zbytečně: *f. fuerat gavisus Achilles O*; *neque f.* (*Plato*) *firmare solitus est T* ne bez příčiny tvrdíval; *nec f. adversus impios hebescere sidera T.*

frūstrātiō, *ōnis, f.* [*frustror*] klamání, šálení, balamucení; úskok, pleticha, zálud: *f. Gallorum* (gen. subj.) *L*; *frustrationem eam legis tollendae* (gen. obj.) *esse L* že ten úskok má účelem zmařiti zákon.

frūstror, *ārī, ātus sum* (zř. *frūstrō, āre, āvī, ātum*) [*frustra*] 1) klamati, zklamati, mýliti, šáliti (zejm. v očekávání): *nec Tarquinios spe auxilii frustrabor L* nebudu klamati nadějí = nebudu udržovati v klamné naději; *pauci in pluribus minus frustrati* (sc. *sunt*) *S* méně se chybovali při větším počtu (nepřátel; měli větší cíl); (básn.) *inceptus clamor frustratur hiantes V* výkřik selhává v otevřených ústech; 2) metaf. činiti bezvýsledným, mařiti: *damnationem f. T*; *arborum rami frustrabantur ictus Cu* zdržovaly pád.

frūstum, *ī, n.* [srov. θραύω = tříštím, lámu] úlomek, kus, kousek; sousto, drobet, drobeček: *data frusta* (sc. *meri*) *bibunt O* (o zmrzlém víně).

frutex, *icis, m.* keř, křoví, básn. větvoví, větve (stromu): *texit ora f. O.*

fruticētum, *ī, n.* [*frutex*] křoví, křovina, houští, houština.

fruticor, *ārī, ātus sum* (i **fruticō,** *āre, āvī, ātum*) [*frutex*] hnáti, vyhánětí (větve, ratolesti), obrůstati větvemi.

fruticōsus, *a, um* [*frutex*] 1) keřnatý, křovinatý, porostlý keři: *fruticosa litora O*; 2) na keřích rostoucí: *agrestes fruticosa legebant vimina O* proutí keřů.

frūx (zř.), *frūgis, f.* (ob. pl. **frūgēs,** *um*) [*fruor*] 1) a) (polní) plodina, úroda, spec. obilí, vojen. špíže: *frugum fructuumque reliquorum perceptio C* obilí a ostatních plodin (ku př. ovoce); (básn.) zrna, zrní: *imponi suae videt fronti fruges O* (= tluč, *mola salsa*); ▬

meton. (*Tityrus et*) *fruges O* (t. j. Vergiliova báseň o hospodářství, Georgica); **b)** plod, ovoce: obr. *bonam frugem libertatis ferre L* snésti (= moci požívati) dobré ovoce svobody; **2)** metaf. **a)** ovoce, výsledek; prospěch, užitek: *expertia frugis (poemata) H* básně neposkytující (mravního) užitku; **b)** užitečnost, řádnost: *multos vidi se ad bonam frugem recepisse C* že se obrátili k řádnému životu; zejm. dativ (n. gen.) **frūgī** (jehož se užívá jako adj.; o stupňování viz *frugalis* vl. kdo jest prospěšný, řádný, hodný, poctivý; dobrý; rozumný; hospodárný, šetrný: (pův. s přívl.) *homo permodestus ac bonae frugi C*; (absol.) *frugi H* dobrý hospodář. Odt. má přijmení *L. Calpurnius Piso Frugi.*

fuam, *fuas*, atd. viz *sum.*

Fūcinus, *ī*, *m.* (sc. *lacus*) Fucinské jezero ve střed. Italii v území Marsů, nyn. Lago di Celano.

fūcō, *āre, āvī, ātum* [**1.** *fucus*] **1)** barviti, spec. líčiti (vl. na červeno, metaf. vůb.); **2)** obr. líčiti (sm. strojiti, přetvařovati): (obr.) *naturalis, non fucatus nitor C* lesk přirozený a ne umělý; *omnia fucata et simulata C* všechno líčené a strojené; *signa probitatis non fucata forensi specie C* známky nenalíčené pro vnější lesk.

fūcōsus, *a, um* [*fucus*] nalíčený, líčený (sm. strojený, neupřímný): *fucosae amicitiae C.*

1. fūcus, *ī*, *m.* [z řec. φῦκος vodní řasa] **1)** skalačka barvířská (*Roccella tinctoria*), lišejník, z něhož se připravuje fialové a červené barvivo zv. orsilie; odt. meton. nach, červeň (barvivo i barva), nachová, červená barva (vl. z lišejníku, metaf. vůb.) **a)** (vl.) *Sidonio contendere ostro Aquinatem potantia vellera fucum H* (t. j. srovnati laciný nach lišejníkový s drahým purpurem fonickým); **b)** spec. líčidlo (vl. červené, metaf. vůb.); odt. **2)** metaf. nalíčení, líčenost (= strojenost, přetvařování): (obr.) *sine ullo fuco veritatis color C* barva pravdivosti beze všeho umělého nátěru; *sine fuco ac fallaciis C* nelíčeně a bez přetvářky; **3)** (včelí) pryskyřice: (*apes*) *fuco oras explent V.*

2. fūcus, *ī*, *m.* trubec.

Fūfidius, jméno plebejského rodu římského; zejm. **1)** *L. Fufidius* právník, přítel M. Aemilia Skaura *C*; **2)** *Q. Fufidius*, byl r. 46 př. Kr. aedilem v Arpinu *C.*

Fūfius, jméno římského rodu plebejského; zejm. **1)** *Q. Fufius Calenus*, odpůrce Ti. Grakcha *C*; **2)** *L. Fufius*, žalobce M'. Aquilia, hájeného od M. Antonia, r. 98 př. Kr. *C*; **3)** *Q. Fufius Calenus*, jako tribun lidu r. 61 př. Kr. způsobil osvobození Klodiovo, přidal se pak k Caesarovi a bojoval na jeho straně v Gallii i proti Pompejovi; r. 47 byl konsulem; po smrti Caesarově přidal se k Antoniovi a byl odpůrcem Ciceronovým; zemřel r. 41 *C Cs*; **4)** *C. Fufius Geminus*, konsul r. 29 po Kr., oblíbenec Liviin; r. 31 obžalován pro velezradu a skončil sebevraždou *T*; **5)** *Fufius* herec *H.*

fuga, *ae*, *f.* [srov. *fugio*, φυγή] **1)** útěk (*alcis* něčí n. před někým); uniknutí, prchání (zejm. vojen.): *in fugam conicere*, zř. *convertere alqm Cs* zahnati na útěk; *fugam facere* (v. t. I. 4); *cum plerique ex fuga se in templum coniecissent N* na útěku; *reliquos e fuga colligere N* ostatní uprchlíky; — person. *Fuga V* (vedle *Timor*, srov. u Homera Δειμός τ' ἠδὲ Φόβος); **2)** meton. **a)** příležitost k útěku: *ceteros fugam circumspicere T* ohlížejí se, kudy by utekli; (obr.) *quaere fugam morbi H* hleď, jak bys unikl nemoci; **b)** rozehnání, porážka; zmatek, zděšení, poplach: (obr.) *inter laetitiam plebis et suorum fugam S*; **3)** spec. útěk z vlasti, vyhnanství: *dubitas vitam istam fugae solitudinique mandare C* váháš tráviti život ve vyhnanství a samotě; *nobilitas multos ferro aut fugā exstinxit S*; *hanc ipsam finiet olim fugam O* (často o svém vyhnanství); **4)** metaf. **a)** (konkr.) (rychlý) odchod: *pharetram fugā sensere sonantem V* při odchodu; (rychlý) běh, (rychlá) jízda, plavba, (rychlý) let, vůb. rychlost: *volucrem fuga praevertitur Hebrum V*; *abire fugā V* rychle uniknouti; *fugam dant nubila caelo V* mraky prchají, „honí se" po obloze, *f. temporum H*

let času; **b)** abstr. uniknutí (*alcis rei* něčemu): *frustra malorum velle fugam V* nadarmo se snažili uniknouti záhubě; touha uniknouti, utíkání něčeho, unikání, vyhýbání něčemu, báze ň, nechut k něčemu.

fugāciter, adv. [*fugax*] s velikou plachostí, utíkavostí, lekavě, zbaběle: (kompar.) *L.*

fugāx, *ācis* [*fugio*] **1)** utíkavý, plachý, prchavý; utíkající, prchající, unikající; uteklý; — spec. vojen. sm. zbabělý: *clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur T* odbojných a z bitvy uteklých vojínů; obr. *mors et fugacem persequitur virum H* (= u Simonida ὁ δ' αὖ θάνατος ἕιχε καὶ τὸν φυγόμαχον); **2)** metaf. **a)** vůb. rychlý; **b)** (rychle) uplývající, pomíjející, nestálý: *fugaces labuntur anni H* prchavá uplývají léta; **c)** (s gen. obj.) utíkající, unikající, vyhýbající se, lekající se, bojící se něčeho: *f. ambitionis eram O* neměl jsem chuti k ucházení o úřady.

fugiō, *ere, fūgī,* (*fugitūrus*) utíkati, ubíhati, unikati, prchati; **I** intrans.; **1)** spec. **a)** vojen.; **b)** utíkati, prchati ze země, jíti do vyhnanství, býti vypověděn: *Demaratus fugit Tarquinios* (do Tarquinií) *Corintho C*; *f. a patria O, ex patria N*; **c)** pracgn. *Parthorum ad misericordiam f. T* utéci se; *cum fugit in Rhodopem* (sc. *Gelonus*, smyslem náleží k *Bisaltae*) *V* sm. činí nájezdy; **d)** básn. obr. zabíhati: *Phoebi fugiens Athamana ad litora portus Prop* přístav Phoebův (na mysu Aktiu byl chrám Apollonův) zabíhající do Athamanského (= epirského) břehu; **2)** metaf. **a)** (vůb. o rychlém pohybu) prchati, hnáti se, běžeti, kvapiti, letěti (o bytostech živých i věcech): *fugiens* prchavý, rychlý; **b)** unikati, zanikati, ztráceti se, mizeti; (o čase) pomíjeti, uplývati: *sol fugit O* mizí; *dum loquimur fugerit* (fut. ex. o ději, který se hned stane) *invida aetas H* co mluvíme (= každým okamžikem), již uplývá závistivá doba života; obr. *Italiam sequimur fugientem V* (jež nám stále uniká); *fugientes ocellos O* mizející = umírající; — spec. *vinum fugiens C* nestálé (op. *firmum*); **II** trans. *f. algn.* někoho, někomu, před někým; **1)** (*imbrem*) *surgentem vallibus imis fugēre grues V* (brachylog. = prchnou a skryjí se =) v hlubokých údolích hledají úkrytu před deštěm; básn. pracgn. = *effugere* uniknouti: *Diomedeos Aeneas fugerat enses O*; *Acheronta fugit H*; opouštěti někoho: *ne me fugiens ventos sequerēre rogabam O* abys mne neopouštěl a ...; — spec. *patriam f. V* utíkati, prchati z vlasti, jíti do vyhnanství (srov. I 1) b); odt. *vitam f. T* odcházeti (dobrovolně) ze života, se světa; **2)** metaf. **a)** unikati někomu, opouštěti někoho: *memoriane fugerit* (sc. *eum*) *an ... incertum est L* zda ho opustila paměť; *vox Moerim fugit ipsa V* hlas Moeriovi selhává; *si quas haud ulla viros vigilantia fugit V* jestliže (jim neunikla =) neochabla bdělost mužů; *f. aciem C* unikati zraku = stávati se neviditelným; — odt. spec. *fugit me* (acc.) *alqd* uniká mi (= mému vědění), jest mne tajno, jest neznámo, nevím, nedbám: *eius* (*epistulae*) *exemplum fugit me tum tibi mittere C* zapomněl jsem; **b)** unikati něčemu, vyhýbati se, straniti se, chrániti se, střící se, varovati se něčeho; štíti se; lekati se, báti se: *quodsi curam fugimus, virtus fugienda est C*; *conspectum multitudinis non fugerat Cs* nebál se vystoupiti na veřejnosti; *auras aegra fugit V* světla se štítí; *ne fugite hospitium V* nepohrdejte naším pohostinstvím; *fugiens laboris Cs* netečný; básn. *nullum caput Proserpina fugit H* žádné hlavy neušetří; *fugienda petendis immiscere H* mísiti věci nepříjemné s žádoucími; s inf. varovati se, báti se, nechtíti: *me socium adiungere fugis V*; zejm. k opsání záporného imper.: *fuge quaerere C H* nepátrej; *fuge suspicari H.*

fugitīvus, *a, um* [*fugio*] uprchlý, zběhlý (*alcis rei* od něčeho); spec. *f. servus* n. subst. **fugitīvus,** *ī, m.* uprchlý otrok, uprchlík, zběh (*ab alqo* od někoho): *sacerdotis f. H* od kněze uprchlý otrok; obr. *neque tam fugitivi illi ab dominis quam tu ab iure et ab legibus C* ti otroci neutekli tak (zrádně) svým pánům

jako ty právu a zákonům; — jako nadávka otrokům *fugitive C* ničemo.

fugitō, *āre, āvī, ātum* [frequ. — intens. od *fugio*] vl. utíkati (*alqd* před něčím); metaf. *qui quaestionem fugitant C* kteří se vyhýbají vyšetřování.

fugō, *āre, āvī, ātum* [*fuga*] zahánětі, odháněti, zapuzovati, zaplašovati; **1)** vl.; spec. **a)** (vojen.) zahánětі, obracetі na útěk: *fundere fugare(que) L* poraziti a na útěk zahnati = úplně (= na hlavu) poraziti; **b)** vyhánětі z vlasti, posílati do vyhnanství, vypovídati: *cum alii causā tibi sint graviore fugati O*; **2)** metaf. *dum rediens fugat astra Phoebus H*; obr. *etiam audacem fugat hoc terretque poetam, quod ... H* odpuzuje a odstrašuje.

fulcīmen, *inis, n.* [*fulcio*] podpěra, opěra.

Fulcinius, jméno řím. rodu; zejm. **1)** *C. Fulcinius*, jako vyslanec římský zavražděn od Fideňanů r. 438 př. Kr. *L*; **2)** *Fulcinius Trio*, konsul r. 31 po Kr., oblíbenec Seianův, skončil sebevraždou v žaláři *T.*

fulciō, *īre, fulsī, fultum* podpírati, opírati; **1)** *fultus* sē opřený, opírající se o něco, stojící, ležící, držící se na něčem; *latus* (acc. vztah.) *molli fultus hyacintho V* maje bok opřen o ...; *postes fultos V* zatarasené; **2)** metaf. *vanam criminationem consiliorum ficto argumento f. L* obviňování o záměrech podepříti smyšleným příběhem; podporovati, udržovati, dáti oporu: *labentem rem publicam f. C.*

fulcrum, *ī, n.* [*fulcio*] opěradlo; podstavec (u lehátka).

fulgeō, *ēre, fulsī, —* (*fulgĕre V*) [srov. *flagro*] blýskati se; — metaf. **a)** blyštěti se, třpytiti se, lesknouti se, skvíti se, zářiti (konkr. i abstr.): *fulgentes Cycladas H* (t. mramorem); *fulgens* blýskavý, třpytný, lesklý, skvělý, zářivý; **b)** spec. skvíti se nad jiné, vynikati: *fulgentem imperio Africae H* honosícího se leskem vlády nad Afrikou (t. j. prokonsula).

fulgor, *ōris, m.* [*fulgeo*] **1)** blesk; **2)** metaf. oheň; třpyt. lesk, záře (konkr. i abstr.): *cum stupet insanis acies fulgoribus H* oči žasnou nad nesmyslným leskem (t. stolního náčiní); (obr.) *fumum ex fulgore dare H* po ohni (po náhlém vzplanutí, t. j. po velkolepém začátku) vydati kouř; *f. nominis Romani L* lesk (sm. sláva).

fulgur, *uris* (i *oris*), *n.* [*fulgeo*] blesk, zejm. zablesknutí; pl. *fulgura* blýskavice, bouřka *O*; — metaf. záře.

fulgurālis, *e* [*fulgur*] blesku se týkající: *fulgurales libri C* knihy o blesku.

fulgurātor, *ōris, m.* [*fulguro*] vykladač blesků (t. j. kněz, vykládající a zažehnávající blesky jako znamení).

fulgurō, *āre, āvī, ātum* [*fulgur*] blýskati (se): ob. neos. *fulgurat* blýská se; ale *Iove tonante, fulgurante comitia populi habere nefas C* když Juppiter hřmí a blýská.

fulica, *ae, f.* [srov. φαλῆρις] lyska (pták z čeledi chřástalů).

fūligō, *inis, f.* [srov. *fumus*] saze, mour.

fulix = *fulica* v. t.

fullō, *ōnis, m.* valchář (valcháři jednak upravovali nové látky, jednak cídili šaty, zejm. togy, nošením ušpiněné); odt. vl. jm. *L. Apustius Fullo L.*

fulmen, *inis, n.* [z **fulg-men* od *fulgeo*] blesk, zejm. úder blesku (srov. *fulgur*): *sinistrum f. C* blesk na levo (jako znamení); — metaf. *f. ab ore venit O* „oheň"; zejm. o ničivé síle a náhlém neštěstí: *f. habent acres in aduncis dentibus apri O*; odt. *vires fulminis O* blesková síla; *fulmina fortunae C* rány, pohromy osudu; *minimam tuo de fulmine partem deme O* (t. j. těžkého trestu, kterým jsi měl stihl); — meton. o os. *duo fulmina belli V* dva blesky ve válce (podle jiného výkl. dvě opory, sr. *fulcio*).

fulmineus, *a, um* [*fulmen*] bleskový: *ictus f. H* rána blesku; — metaf. (prudký) jako blesk, hromový, vražedný, smrtící: *ensis f. V* meč jako blesk; *aper fulmineo dissipat ore canes O* klem hrozným jako blesk.

fulminō, *āre, āvī, ātum* [*fulmen*] blýskati, metati blesky: (neosob.) *fulminat* blýská se; — metaf. *Caesar fulminat bello V* blesky metá ve válečné bouři; *fulminat Aeneas armis V* jako blesk řádí zbraní.

fultūra, *ae, f.* [*fulcio*] opěra; obr. p o s i l a *H.*

Fulvius, [*fulvus*] plebejský rod římský, původem z Tuskula; zejm. 1) *Cn. Fulvius Centumalus* zvítězil jako konsul r. 298 př. Kr. nad Samnity u Boviana, později nad Etrusky; 2) *Cn. Fulvius Centumalus* zvítězil jako konsul r. 229 př. Kr. nad illyrskou královnou Teutou, padl v boji proti Hannibalovi u Herdonie r. 210; 3) *Q. Fulvius Flaccus* byl několikrát konsulem za 2. války punské, bojoval vítězně s Karthagiňany v Kampanii, chránil Říma proti Hannibalovi, dobyl a potrestal Kapuu, podmanil obce v již. Italii *L*; 4) *Q. Fulvius Flaccus* (syn. předešl.) zvítězil nad Keltiberv, byl konsulem r. 179 př. Kr., podmanil Ligury; skončil sebevraždou *L*; 4) *M. Fulvius Flaccus*, konsul r. 125 př. Kr., vítěz nad Ligury a Gally, přivrženec bratří Grakchův, zahynul s C. Grakchem r. 121; řečník *C*; 6) *M. Fulvius Nobilior* zvítězil jako konsul r. 189 nad Aitoly; přítel řecké vzdělanosti, příznivec básníka Ennia; z válečné kořisti vystavěl chrám Musám *C L*; 7) *Fulvia*, dcera *M. Fulvia Bombaliona*, nepřítelkyně Ciceronova; jejím manželem byl nejprve Claudius (Clodius) Pulcher, pak C. Scribonius Curio, konečně triumvir Antonius; byla pověstná svou spíše mužskou povahou; zemřela na útěku po bitvě u Aktia v Sikyonu; 8) *Fulvius* gladiator *H.*

fulvus, *a, um* [srov. *fel, flavus*] ž l u t a v ý, hnědožlutý, tmavožlutý; ž l u t ý: *fulvum aurum V*; básn. *arbor fulva comas* (acc. vztah.) *O* se žlutým listím; — zejm. o vlasech a srsti: rusý, p l a v ý, ryšavý: *equinis fulva iubis cassis O* přílbice plavá koňskou hřívou = s plavou koňskou hřívou (t. s chocholem).

fūmeus, *a, um* [*fumus*] dýmající, k o u ř í c í, čadivý: *fumea taedis* (abl. instr.) *lumina V* čadivý plápol smolnic.

fūmidus, *a, um* [*fumus*] dýmající, k o u ř í c í, čadivý: (o páře) *aquai f. amnis V* kouřící proud vody; naplněný kouřem, z a k o u ř e n ý: *fumida tecta O.*

fūmifer, *fera, ferum* [*fumus* a *fero*] kouř způsobující, k o u ř í c í, čadící: *glomerat sub antro fumiferam noctem V* noc (= tmu) plnou dýmu.

fūmificus, *a, um* [*fumus* a *facio*] kouřící, soptící dým: *fumificis mugitibus O.*

fūmō, *āre, āvī, ātum* [*fumus*] dýmati, k o u ř i t i, čaditi, vydávati (ze sebe) dým, kouř, páru, výpar: *algd fumat* kouří se z něčeho; *est animadversum f. aggerem Cs* že se kouří z náspu; *liba fumantia O* ještě kouřící; *villarum culmina fumant V* (t. j. jest večer, chystá se večeře); *ita domus ipsa fumabat, ut multa eius sermonum indicia redolerent C* takový byl „vzduch" v domě samém, že bylo cítiti mnoho důkazů jeho řečí (zaváněly hostiny ve shodě s „epikurskými" zásadami); s abl. látky: *loca sulfure fumant V* z míst vychází sirný kouř; — metaf. *fumantes pulvere campos V* kouřící se prachem; *equos fumantes sudore V.*

fūmōsus, *a, um* [*fumus*] dýmající, k o u ř í c í; plný dýmu, kouře; z a k o u ř e n ý: *fumosos veteris proferte Falernos* (sc. *cados*) *consulis Tib* (o nakuřování vína viz *fumus*; stáří vína udáváno na destičce, přivěšené k amfoře, jménem konsula); *fumoso condita vina cado O*; *fumosa perna H* uzená kýta; *fumosae imagines C* začazené.

fūmus, *ī, m.* [z kořene **dhū* —, srov. θυμός s význ. již jen abstr., θύος kadidlo, θύω, čes. „dým"] d ý m, k o u ř, čoud: *fumum bibere H* vpíjeti kouř (amfory s lepším vínem bývaly stavěny do kouře, aby víno nabylo staré chuti); p á r a, výpar: *fumi volucres V*; pl. *fumi* sloupy kouře, oblaka dýmu; obr. *ubi omne verterat in fumum et cinerem* (v. t.) *H.*

fūnālis, *e* [*funis*] provazový, z provazu udělaný, na provaze visící; — subst. isol. **fūnāle,** *is, n.* s v í c e, voskovice (nazvaná tak od k n o t u): *delectabatur cereo funali et tibicine C* (při návratu z hostiny); meton. svícen; odt. *lampadibus densum f. O* lustr s (hustými) četnými světly.

fūnctiō, *ōnis, f.* [*fungor*] v y k o n á v á n í, konání (s gen. obj. něčeho); ú k o n (s gen. subj. někt).

funda, *ae, f.* [srov. σφενδόνη] 1) p r a k; 2) metaf. č e ř e n (rybářská síť na bidle, zatížená na krajích olověnými kuličkami).

fundāmen, *inis, n.* [1. *fundo*] básn., význ. = *fundamentum* v. t.

fundāmentum, ī (básn. též *fundāmen, inis*), *n.* [1. *fundo*] základ, podklad (ob. pl..): *fundamenta iacere,* zř. *ponere* (*alci rei* n. *alcis rei*) klásti základy k něčemu, něčeho; *alqd a fundamentis disicere* rozbořiti do základů; — obr. *fundamine magno res Romana valet O* říše pevně stojí na silném základě; metaf. sm. hlavní věc, podmínka.

Fundānius, jméno plebejského rodu římského: zejm. 1) *C. Fundanius,* přívrženec Pompeiův, potom Caesarův; Cicero byl jeho přítelem a také ho jednou hájil *C*; 2) *Fundanius,* básník veseloher (ke čtení) *H.*

fundātor, *ōris, m.* [1. *fundo*] básn. zakladatel.

Fundī, *ōrum, m.* Fundy, město v Latiu na Appiově silnici nedaleko Tarraciny, pověstné dobrým vínem, nyn. Fondi; odt. adj. **Fundānus,** *a, um* fundský; subst. **Fundānī,** *ōrum, m.* Funďané, obyvatelé Fund.

funditor, *ōris, m.* [*funda*] prakovník.

funditus, adv. [*fundus*] (až) do základu, do dna, z kořen: *f. evertere* („nenechati kámen na kameni"); *Numantiam f. sustulerunt C*; obr. *haec* (*cura*) *omissa f. rem publicam trahet T* způsobí rozvrat státu až do základu = hluboký rozvrat; — metaf. dočista, úplně, zcela: *f. eicere alqd C*; zř. důkladně.

1. fundō, *āre, āvī, ātum* [*fundus*] 1) dáti něčemu dno, základ: obr. *dum puppis erat validā fundata carinā O* dokud měla loď pevný spodek; 2) (na pevném základě, pevně) stavěti, (pevné) základy klásti, vůb. zakládati: *urbem f. V*; obr. *non modo fundatam, verum etiam extructam disciplinam C*; meton. opevňovati, zajišťovati: *dente tenaci ancora fundabat naves V* pevně držela; 3) metaf. upevňovati, utvrzovati: *legibus urbem f. V*; — spec. *nitidis fundata pecunia villis H* dobře uložené v... Part. perf. pass. **fundātus,** *a, um* jako adj. pevně založený, pevný, pořádný, solidní: *fundatissimae familiae ruinas C.*

2. fundō, *ere, fūdī, fūsum* [od koř. **gheu-d-*, srov. *χέω*] líti, vylévati, rozlévati; I *de patera novum liquorem f. H* ulévati; *sanguinem, lacrimas f.* prolévati; (zeugma) *vitam cum sanguine fudit V* s krví i duše z něho vyšla; obr. *tot incassum fusos labores V* tolik vyplýtvaných námah; pass. *fundi* význ. med. líti se, řinouti se, prouditi, téci: *ingentibus procellis fusus imber L* liják, který se strhl za prudké bouře; — spec. líti z kovu něco: *quaerere, quid fusum durius esset H* která práce (t. z bronzu) jest příliš hrubě ulita; — obr. *maculis, quas incuria fudit H* které nastříkla; II metaf. 1) vydávati ze sebe (snadno n. hojně), sypati, chrliti, vypouštěti; poskytovati, ploditi, roditi: *armatos fundit equus V* (ze sebe) chrlí; *ova fetum fundunt C*; (*bestiis*) *ipsa terra fundit ex sese pastus varios C* hojně poskytuje; (básn.) *Mercurium Maia fudit V* porodila; — spec. o řeči vypouštěti (z úst), pronášeti: *ea, quae poetarum vocibus fusa ipsā suavitate nocuerunt C* výplody básníků, jež uškodily; *preces f. V* vylévati; *f. convicia O, diras T* chrliti; 2) sypati; házeti, metati; hnáti: *plenis agmina se fundunt portis V* valí se; *apes circum lilia funduntur V* slétají se; *de iugis funduntur L* jsou zahnáni; 3) (o množství věcí n. osob) rozsypávati, rozhazovati; roztylovati, rozháněti; α) (o věcech) *fusis comis* (*capillis*) *O* s rozpuštěnými vlasy; *fusus in pectore barbam* (acc. vztah.) *V* s vousem na prsa splývajícím; (básn.) *Ascanium fusis circum complectitur armis V* rozpiatými pažemi; β) (o osobách) *homines fusi per agros ac dispersi C* rozběhlí a rozptýlení; — spec. vojen. rozptylovati nepřátele, praegn. poraziti, přemoci, potříti: hendiad. *f. et fugare* a p. úplně, na hlavu poraziti; 4) (o jednotlivých věcech n. osobách) rozšiřovati, roztahovati, rozkládati (pass. též význ. med.): a) *aër fusus et extenuatus C* rozlitý a zředěný; *ne* (*vitis*) *in omnes partes nimia fundatur C* aby se příliš nerozrůstala; *opacā fusus in herba O* rozložen, leže; part. perf. pass. **fūsus,** *a, um*

též j. adj. rozšířený, roztažený, rozložený, rozkládající se, rozsáhlý: *fusa et candida corpora L* zavalitá; *late fusum esse = late patere* daleko se prostírati, míti veliký objem, rozsah (též obr.); *late fusum (esse) id corpus* (sc. *libertinorum*) *T*; — přenes. o řeči: „širokým proudem tekoucí", pohodlný; rozvláčný, obšírný; plynný: *vagum orationis et fusum* (op. *concisum*) *et multiplex genus C* druh řeči volný, plynný a všestranný (= živý); **b)** praegn. povaliti, poraziti, sraziti (k zemi), seklati (= skoliti), skáceti: *matre satos unā diverso vulnere fudit O* každého jinou ranou sklál; *septem corpora f. humi V* (vl. poraziti k zemi) o zvěři „položiti".

fundus, *ī, m.* [srov. *πυθμήν* = spodek, podstavec; něm. Boden] **1)** dno, spodek, základ: (přísl.) *largitio fundum non habet C* (sm. nemá konce); (básn.) *Phrygiae res vertere fundo V* do základu, z kořen vyvrátiti moc; — metaf. spec. t. t. právn. autorita: *fundum fieri legis* státi se potvrditelem zákona, potvrditi, schváliti zákon; **2)** půda, pozemek, (pozemky), statek, popluží.

fūnebris, *e* [z **funes-ris* od *funus*] souvisící s pohřbem n. mrtvolou, pohřební, smuteční: *f. cupressus H*; meton. *funebria sacra O* vražedné (t. j. lidské) oběti; — metaf. osudný, zhoubný, neblahý: *funebre bellum H.*

fūnereus, *a, um* [*funus*] pohřební, smuteční: *funerea vestis O*; — meton. smrtonosný, smrtící, vražedný: *f. bubo O* smrt zvěstující, zlověstný; — metaf. osudný, zhoubný, neblahý.

fūnerō, *āre, āvī, ātum* [*funus*] pův. pohřbívati; odt. meton. usmrtiti, zabíti; *prope funeratus arboris ictu H.*

fūnestō, *āre, āvī. ātum* [*funestus*] poskvrniti, znesvětiti (vl. vraždou, krví, pak vůb.): *aram f. C.*

fūnestus, *a, um* [*funus*] **1)** pohřbem nějak dotčený, s pohřbem souvisící; **a)** pohřbem, mrtvolou poskvrněný, znečištěný, nečistý (dle starého názoru mrtvolou jest znečištěn zejm. úmrtní dům a rodina nebožtíkova, dokud není mrtvola pohřbena): *ut manus funestas arceat aris O*; **b)** pohřební, smuteční, úmrtní: *funestos ut erat laniata capillos O* při pohřbu; *annales velut funesti L* jako by byly jen pro (zaznamenávání) úmrtí; obr. *funestae tenebrae T* hrobová tma; **c)** pohřbem, úmrtím zarmoucený, smutný, truchlící, nešťastný: *tot luctibus funesta civitate T* za takového mnohonásobného smutku obce; **d)** meton. smrt působící, smrtící, vražedný; **2)** metaf. smutný, truchlivý, osudný, zhoubný, neblahý: *o diem illum funestum senatui! C* smutný pro senát.

fungor, *gī, fūnctus sum* býti činný v něčem, vykonávati, konati, prováděti, plniti (*rē* něco; *alqd NT* a klass. při gerundivu); **1) a)** vl. o úřadě, zaměstnání, povinnosti: zastávati, spravovati, zabývati se něčím, dostáti něčemu; s vytčením konce činnosti: dodělati, vyříditi, pořídit: *munere f.* konati službu, povinnost, úkol, zastávati práci (*Cs*), úřad, působiti v úřadě, s přívl. míti nějaké postavení; *Crassus magnificentissimā aedilitate functus est C* skvěle zastával svou aedilitu; *f. vice H, partibus alcis Plin* zastávati něčí úkol; *ut muneribus fungare corporis C* abys mohl vykonávati tělesné úkony = vlásti tělem; *legatio, quae gaudio fungeretur T* aby vyřídilo projev radosti; *sumptu f. T* vésti náklad; *more barbarorum f. N* říditi, spravovati se způsobem barbarů; **b)** (básn.) *virtute f. H* vykonati statečné činy = osvědčiti statečnost; *caede f. mariti O* spáchati vraždu na manželu; *epulis functi O* skončivše hody, pohodovavše; **2)** metaf. **a)** prožívati něco, zažívati, zakoušeti něčeho; přestáti něco: *ter aevo functus senex H* stařec, jenž prožil tři (lidské) věky (t. Nestor); (euf.) *morte, fato f. O T* skončiti život, dokonati, naplniti svůj osud = zemříti; *functum pauperem laboribus H* chuďasa, jenž přestál trápení; **b)** meton. býti účasten něčeho, míti údělem, dostávati, nabývati něčeho: *omni fortuna f. C* míti ve všem štěstí; *simulacra functa sepulcro O* duchové, jimž se dostalo pohřbení = duchové lidí pohřbených; *lacrimis oculi funguntur O*; *novus*

accenso fungitur igne focus O přijímá oheň.

fungus, ī, *m.* [z řec. σφόγγος] houba; metaf. oškvarek, oharek (na knotu lampy) *V.*

fūniculus, ī, *m.* [demin. od *funis*] (kratší) lano, provaz.

fūnis, *is*, *m.* (v st. lat. i *f.*) provaz, lano (zejm. lodní): obr.: *sine funibus vix durare carinae possint aequor H* bez lan (která i s plachtami jsou přetrhána); *ne currente retro f. eat rotā H* (o kole na hřídeli, jehož dělník neudrží, je-li břímě příliš těžké; sm. = nebuď přepiatá); *qui iam contento, iam laxo fune laborat H* kterého trápí provaz, hned napiatý, hned volný (o uvázaném psu, jenž se trhá na řetěze a tím víc jej cítí); (*pecunia*) *digna sequi potius quam ducere funem H* (vl. o vedeném dobytčeti) peníze, jež přece mají spíše poslouchati provazu než jej říditi = poslouchati než poroučeti (čes. rčení „tancovati a ne pískati").

fūnus, *eris*, *n.* 1) pohřeb, pohřbení, pohřební průvod; pl. pohřební obřady *Cs*: *f. alci facere, ducere* pohřeb někomu vystrojiti, vypraviti; *funere efferri C* býti pohřben; *exsequias funeris* (n. *f.*) *alcis prosequi C* účastniti se něčího pohřbu, býti někomu na pohřbu; *f. celebrare* (v. t. 1) b)) *Cu*; *corpora nullis de more feruntur funeribus O* těla jsou vynášena bez obvyklých pohřebních poct; – (básn.) (*volumina*) *quasi de domini funere rapta sui O* jakoby vyrvané ze smrti, kterou jim připravil jejich pán (podle jiného výkl. vyrvané z pohřbu pána svého t. j. zachráněné, když byl pán = Ovidius poslán do vyhnanství); b) meton. a) mrtvola: *f. lacerum V*; *subtrahere oculis acerba funera T* (nezralé =) mladistvé mrtvoly; b) smrt, úmrtí: *non paventis funera Galliae tellus H* (poněvadž Gallové věřili učení druidů o životě posmrtném); *venit funeribus modus O* moru; – spec. usmrcení, zavraždění, vražda: *quae funera Turnus ediderit V* jaké vraždění způsobil; – (básn.) *quanta moves funera Dardanae genti H* jak těžké ztráty strojíš; c) poskvrna mrtvolou způsobená, mrtvolná (dotknouti se nepohřbené mrtvoly ano i pohlédnouti na ni v jistém smyslu znečišťovalo): *patrios foedasti funere voltus V*; (*exanimum corpus*) *incestat funere classem V*; 3) metaf. záhuba, zkáza, konec: *lacrimosa Troiae funera H*; – meton. *duo rei publicae funera C* vrahové.

fūr, *fūris*, *m.* i *f.* [srov. *fero* význ. odnášeti si; řec. φώρ zloděj] zloděj, zlodějka; jako nadávka zejm. otrokům: zloděj, taškář, lotr.

fūrāciter, adv. [*furax*] zlodějsky.

fūrāx, *ācis*, [2. *furor*] zlodějský.

furca, *ae*, *f.* [vytvoř. ze zdánliv. demin. *furcula*] vidlice, vidle, rozsocha (jako opěra n. jako nástroj): *furcis spectacula sustinentibus L* any vidlicovité podpěry nesly sedadla; *furcā levat terga suis O* ve vojen.: *qui erexerant ad murum scalas, furcis ad id ipsum factis detrudebantur L*; obr. básn. *naturam expellas furca* (sm. = násilím), *tamen usque recurret H* (vidle byly nejen nástrojem, nýbrž i zbraní); – spec. nástroj k trestání zejm. otroků, dvě dřeva spojená v úhlu v podobě V, k jichž volným koncům byly přivazovány trestancovy ruce, načež byl otrok mrskán: *sub furca vinctus L* přivázaný k mučicí rozsoše; odt. *ibis sub furcam H* sm. = uvrhneš se v otroctví.

furcifer, *erī*, *m.* [*furca* a *fero*] vl. kdo nese (na ramenou) mučicí rozsochu (z *furca*); obr. jako nadávka otrokům šibeničník.

furcilla, *ae*, *f.* [dem. od *furca*] vidlice: obr. *quoniam furcillā extrudimur C* (sm. = násilím).

furcula, *ae*, *f.* [od koř. **dher-* opírati, srov. *firmus*, *fretus*] (podpěrná) vidlice, rozsocha: *suspenso furculis muro L*; – metaf. *furculae Caudinae* (v. t.) *L* (dvojité) soutěsky kaudijské.

furenter, adv. [*furens* od *furo*] vztekle, zuřivě.

Furia (*furia*), *ae*, *f.* [*furo*] 1) Lítice, Vzteklice, Furie (ob. pl.; bohyně pomsty, řec. Ἐρινύες, zosobněná ztráta zdravého rozumu, jež jako trest jde v zápětí za zločinem a žene člověka k novým zločinům; počet Furií později ustálen na tři, zvané Allekto, Tisifone a Megaira; představovány s pochodněmi v rukou a s hady ve vlasech): *maledicit vocando hanc* (sc. *Electram*) *Furiam H* (mínění tu začátek Euripidovy tragoedie Orestes); *furiarum ego maxima* (sc. Celaeno; v po-

zděj. pověstech byly Harpyie stotožněny s Furiemi); 2) kletba: *scelerum furiis agitatus Orestes V* kletbou zločinu; duch (zavražděných): *invocare parentum furias L* svolávati duchy rodičů k pomstě; *agitantibus furiis sororis ac viri L* štvána duchem své sestry a muže; – metaf. zlý duch, běs, zlý daemon: *tamquam furiam facemque huius belli L* jako zlého ducha, jenž zažehl pochodeň této války; 3) meton. (pl.) šílenost, šílenství, váš eň, zaslepenost, nepříčetnost; a) *furias concipere V* upadnouti v šílenství; *his muliebribus instinctus furiis L* tímto zběsilým počínáním ženiným; b) spec. α) zuřivost, zběsilost, vzteklost, vztek: *furiis surrexit Etruria iustis V* v spravedlivém hněvu; β) nadšení, vytržení (věštecké n. bakchantské): *Cassandrae impulsus furiis V* šílenými věštbami; *Procne furiis agitata doloris, Bacche, tuas* (sc. *furias*) *simulat O* šílenou bolestí štvána tvé šílení předstírá (= staví se bakchantkou); γ) vášeň, chtíč; *ob noxam et furias Aiacis Oilei V* (Aias t. znectil v Athenině chrámu trojskou Kassandru); u zvířat rujnost: *pecudes ... in furias ignemque* (hendiad.) *ruunt V.*

furiālis, *e* [*furia*] 1) Líticím, Furiím náležející n. podobný, Lític: *furialia membra V* údy Lítice; *furiale caput* (sc. *Cerberi*) *H* hlava jako Lítice (s hady); odt. *furialia sacra O* obět msty; 2) meton. a) šílený, vášnivý; spec. α) zuřivý, vzteklý; β) vznícený, extatický: *furialia accipit arma V* k (bakchantskému) šílení se vystrojí; b) šílenost, zuřivost působící, uvádějící v šílenost, děsný: *vestis f.* básn. *C.*

furiāliter, adv. [*furialis*] zuřivě, šíleně.

Fūriānus viz *Furius.*

furibundus, *a, um* [*furo*] šílený; – spec. α) zuřivý, zběsilý, vzteklý: *f. Leo H* (t. slunečním žárem; když slunce vstoupí 23. července do znamení lva, jsou největší vedra); β) nadšený, vznícený, u vytržení, extatický: *vatum furibundae praedictiones C* u vytržení pronesené; *deo furibunda recepto O* nadšena, když bůh do ní vstoupil.

Fūrīna (n. **Furrīna**), *ae, f.* stará italská bohyně neznámého nám významu (*C* ji neprávem uvádí v souvislost s Furiemi).

furiō, *āre, āvī, ātum* [*furia*] uvésti v šílenost, vášeň; spec. α) rozvzteklit i, rozzuřiti: *furiata mens V* rozzuřená; β) *matres f. equorum H* jitřiti, rozpalovati (rujností).

furiōsē, adv. [*furiosus*] vášnivě.

furiōsus, *a, um* [*furia*] posedlý, šílený, vášnivý, zběsilý, nepříčetný; – spec. α) zuřivý, vzteklý: *bello furiosa Thrace H* válkou zuřící; β) nadšený, vznícený, u vytržení: *C. Stalenus, fervido et furioso genere* (abl. qual.) *dicendi C* který mluvil ohnivě a s nadšením; – básn. příčinně: *furiosa tibia O* vytržení působící, vášnivá.

Fūrius (starolat. *Fūsius*), jméno římského rodu patricijského s několika větvemi; **A** *Phili*; zejm. 1) *P. Furius Philus*, konsul r. 223 př. Kr., vítěz nad Gally; 2) *L. Furius Philus*, konsul r. 136 př. Kr., přítel Scipiona Ml. a Laeliův, řečník a učenec *C*; **B** *Medullini*, jichž několik jmenuje *L* při líčení válek s Aequy a Volsky; **C** *Camilli*; zejm. 3) *M. Furius Camillus*, slavný vojevůdce; r. 396 př. Kr. dobyl Vej, později Falerií; osvobodil Řím od Gallů r. 390, začež nazván *pater patriae*; vítězně bojoval s Volsky, Etrusky a Aequy a též vnitřně město zvelebil; † r. 364; 4) *L. Furius Camillus* (syn předešl.), diktator r. 350 př. Kr. a vítěz nad Gally *L*; 5) *L. Furius Camillus* (synovec předešl.), konsul r. 338 př. Kr., podrobil Latium; 6) *Furius Camillus*, podrobil za vlády Tiberiovy Numidy; **D** *Bibaculi*; zejm. 7) *M. Furius Bibaculus*, básník (snad tentýž, kterého nazývá *H. Alpinus*) *H*; **E** *Purpureones*; zejm. 8) *L. Furius Purpureo*, bojoval proti Hannibalovi ve 2. válce punské, zvítězil nad Gally a Boji (r. 197 př. Kr.) *L*; **F** 9) *A. Furius Antias*, epický básník *C.* Adj. **Fūrius** a **Fūriānus,** *a, um* Furijský, Furiův: *Furia gens L*; subst. **Fūriānī,** *ōrum, m.* vojáci Furiovi (viz svrchu 3).

Furnius, jméno plebejského rodu v Římě; zejm. 1) *C. Furnius*, tribun lidu r. 50 př. Kr., přítel Ciceronův, přivrže-

nec Caesarův a Antoniův; připomínán též jako řečník *C*; **2)** *C. Furnius* (syn předešl.), přítel Horatiův, legát v Hispanii, kde úplně podrobil odbojné Keltibery.

furnus, ī, *m.* [srov. *fornax*] pec, pekárna: *a furno redeuntes* „od pekaře" (s chlebem); kamna.

furō, *ere,* —, — řádit i, zuřiti, šíleti, bouřiti (v záchvatu vášně = μαίνεσθαι), býti rozvášněn; **1)** *inquiram, quid sit f. H* (sm. filosof. dle nauky stoiků πᾶς ἄφρων μαίνεται) býti šílený; ▬ spec. **α)** (o hněvu) *furens animi* (gen. sm. lokálu) *V* zuře v mysli, s myslí zuřící; *hunc sine me f. ante furorem* (acc. vnitř.) *V* nech mě, by se můj hněv dříve vybouřil; *furit te reperire H* zuří touhou, tebe nalézti; vztekati se; **β)** šíleti nadšením, býti u vytržení, býti vznícen: *versus, quos illa* (sc. *Sibylla*) *furens fudisse dicitur C* ve věšteckém vytržení; **γ)** (o lásce) *ut donis furentem* (prolept.) *incendat reginam V* aby dary roznítil královnu k vášni = v královně vášeň; (s abl. příčin.) *Inachiā f. H* planouti vášní k I.; **δ)** (o vojsku) bouřiti se *T*; **2)** metaf. o věcech, větru, ohni a p.: *tempestas sine more furit V*; *Neptunus furens V* zuřící moře.

1. furor, ōris, *m.* [*furo*] řádění, zuření, zuřivost, šílenost, vášeň, zběsilost, nepříčetnost (= μανία); *quis te f.* (sc. *cepit*) *O* jaká tě šílenost pojala; *nocturnus occurram f. H* (básn. význ. *Furia*) běs; person. *Furor V* Zuřivost (válečná); ▬ spec. **α)** (o hněvu) vzteklost, vztek; **β)** nadšení, vytržení, extase: *ea* (*praesagitio*), *si exarsit acrius, f. appellatur C*; *negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse C*; *ubi vaticinos concepit mente furores O*; **γ)** (o lásce) *mille puellarum furores H* milostné příběhy; chtíč, o zvířatech rujnost: *ante omnes f. est insignis equarum V*; ▬ meton. *si mihi Phyllis esset f. V* kdyby byla mou vášní, láskou; **δ)** (sm. polit. a vojen.) bouřičství, bouření: *furores tribunicii L* řádění tribunů; *f. civilis H* rozvášněnost občanů; vzbouření, vzpoura *T*; *qui ... Priscum in iisdem furoribus ... eludere sinerent T* v právě takovém odbojném řádění.

2. fūror, *ārī, ātus sum* [*fur*] **1)** krásti, ukrásti (*alqd alci* i *ab alqo* něco někomu); **2)** metaf. **a)** úskokem nabýti něčeho: *f. civitatem C*; tajně si vzíti: *speciem furabor Iacchi Pr*; **b)** zbaviti někoho něčeho, odníti někomu něco: *fessos oculos furare labori V* oči odvrať, odtrhni od práce; **c)** (ve vojen.) tajně, lstně jednati: (*Tacfarinas*) *robore exercitus impar, furandi melior T* vynikaje lstivostí.

fūrtim, adv. [*furtum*] jen metaf. pokradí, pokradmo, podtají (potají), tajně, nepozorovaně; lstně, úskočně: (asynd.) *clam f. L* tajně a pokradmo; ▬ spec. vojen. *f. magis quam bello incursabat T.*

fūrtīvus, *a, um* [*furtum*] **1)** kradený, ukradený, odcizený: *cornicula ... furtivis nudata coloribus H* (t. j. cizího peří); **2)** metaf. pokradmý, tajný, pokoutný, podloudný: *furtivae conscia mentis littera O* písmo znalé tajností srdce; v doplňku tajně, podtají: *quem sacerdos furtivum partu edidit V.*

fūrtum, ī, *n.* [*fur*] **1)** krádež, zlodějství: (*alqd*) *iocoso condere furto H* vtipně ukrásti; **2)** meton. ukradená věc, krádež: *f. reddere C*; *furtorum receptrix C*; **3)** metaf. **a)** pokradmé jednání, úskok, podvod, lest: *furto laetatus inani V*; (*fugam*) *abscondere furto V* tajně skrýti = zatajiti; (praegn.) *hic furto* (dat.) *fervidus instat V* pokračuje v nepozorovaném vraždění; **b)** spec. **α)** (ve vojen.) *parva furta temptare L* pokoušeti se o malé lstné výpady, záskoky; *furta paro belli V* válečnou zálohu; válečná lest: *haud furto melior, sed armis V*; *legionem furto noctis* (*aggredi*) *T* tajně v noci přepadnouti; **β)** tajná láska, ob. pl. tajnosti, tajemství, tajné spády, záležitosti.

fūrunculus, ī. *m.* [demin. od *fur*] vl. zlodějíček: *olim f., nunc vero etiam rapax C* dříve „jen zloděj".

fūrvus, *a, um* [srov. *fuscus*] černý; u básn. zejm. o podsvětí: temný, tmavý, chmurný, mračný, šerý.

fuscina, *ae, f.* trojzub, trojzubec (žezlo Poseidonovo).

fuscō, *āre, āvī, ātum* [*fuscus*] černiti, barviti na černo, na temno.

fuscus, *a, um* [srov. *furvus*] temný, tmavý, černavý, černý; ∾ metaf. o hlase temný. Vlastní jm. **Fuscus** viz *Aristius.*

fūsē, adv. [*fusus* od *fundo*] o řeči vl. širokým proudem, pohodlně; rozvláčně, obšírně; plynně: *fuse lateque C* široce a dlouze.

fūsilis, *e* [2) *fundo*] tekutý, rozpuštěný: *argilla f. Cs* hebký jíl; *fusile aurum O* tekuté zlato.

fūsiō, *ōnis, f.* [2) *fundo*] vylití, rozlití: *eius* (sc. *mundi*) *animi fusionem universam esse C* že jeho duch jest všude rozlit (t. j. že duše světa všechno proniká).

fūstis, *is, m.* (abl. sg. *fuste* i *fusti*) kus dřeva, klacek, kyj, hůl (zejm. k bití): pl. *recisos portare fustes H* roští.

fūstuārium, *iī, n.* [subst. isol.; adj. *fustuarius, a, um* od *fustis*] utlučení holí (tím byli trestáni ob. vojáci za desertování n. jiná těžká proviněni).

1. fūsus, *ī, m.* vřeteno.

2. fūsus, *a, um* viz 2) *fundo.*

futtilis i **fūtilis,** *e* [*fundo*] vl. o věci, z niž tekutina snadno vytéká; metaf. nejistý, nespolehlivý: *glacies f. V* (= křehký); ničemný, prázdný, jalový.

futtilitās i **fūtilitās,** *ātis, f.* [*futtilis*] prázdnost, jalovost; spec. tlach.

futuō, *ere, futuī, futūtum* souložiti.

futūrus, *a, um* [viz *sum*] budoucí, příští, nastávající: *futura mors O* hrozící smrt; subst. **futūrum,** *ī, n.* (často též pl.) budoucnost.

G

G jako zkratek někdy = *Gaius* místo starého a správného *C.*

Gabalī, *ōrum, m.* Gabalové, národ v keltské Gallii na úpatí Cevenn, chráněnci Arvernů *Cs.*

Gabiī, *ōrum, m.* Gabie, město v Latiu, vých. od Říma, dobyté Tarquiniem Hrdým. Byly v něm lomy tufové; odt. adj. **Gabīnus,** *a, um* gabijský: *saxum Gabinum T* tuf; *via G. L* silnice do Gabií vedoucí; *cinctus Gabinus V L* zvl. způsob obleku s podkasanou togou.

Gabīnius, *a, um* [od *Gabii*] plebejský rod římský: 1) *A. Gabinius,* tribun lidu r. 139 *C*; 2) *A. Gabinius,* trib. voj. pod Sullou v bitvě u Chaironeje r. 81; 3) *A. Gabinius,* trib. lidu r. 67, nepřítel Ciceronův a stoupenec Pompeja, jenž po jeho návrhu (*lex Gabinia*) zvolen vojevůdcem do války s moř. loupežníky *C*; odt. adj. **Gabīniānus,** *a, um* Gabiniův: *miles Cs*; *tempus C.*

Gādēs, *ium, f.* nyn. *Cadix,* slavné obch. město foinického původu na jiho-záp. pobřeží Hispanie s chrámem Melkartovým. Odt. adj. **Gādītānūs,** *a, um* gaditanský: *populus C*; *civitas C*; subst. **Gādītānī,** *ōrum, m.* Gaditanští, obyv.; sing. *Gaditanus* = *L. Cornelius Balba C*; fem. **Gādītānae,** *ārum* Gaditánky.

gaesum, *ī, n.* [slovo keltské] těžké kopí házecí gallské, jehož později užívali římští lehkooděnci.

Gaetūlī, *ōrum, m.* Gaetulové, kočovný národ v sev. záp. Africe; odt. adj. **Gaetūlus** a **Gaetūlicus,** *a, um* gaetulský: *leo V* = africký; *murex H* = mauretanský; *Cn. Cornelius Cossus Lentulus Gaetulicus,* konsul a vojevůdce říms. za Tiberia = samot. *Gaetulicus Plin.*

Gāius předejm. říms. zkracov. pism. *C* (vysl. však G.); *fem.* **Gāia,** pozd. = *mulier.* Samot. *Gaius* vl. jm. cís. Kaliguly.

Galaesus, *ī, m.* [Γαλαῖσος] nyn. Galaso, řeka vých. od Tarenta.

Galanthis, *idis, f.* [γαλανθίς; γαλῆ lasička] služka Alkmenina Lucinou v lasičku proměněná *O.*

Galatae, *ārum, m.* [Γαλάται] Galatové, keltický národ v 3. stol. př. Kr.

do Malé Asie přistěhovalý, později omezený na krajinu u řeky Halya: **Galatia,** *ae, f.* (*ἡ Γαλατία*); od dob Augustových provincie říms., jinak zv. **Gallograecia,** *ae, f.* a obyv. její **Gallograecī,** *ōrum, m.*

Galatēa, *ae, f.* [*Γαλάτεια*] 1) dcera Nereova, nymfa mořská; 2) venkovská dívka *V*; 3) přítelkyně Horatiova *H.*

galba, *ae, m.* [slovo keltské] břicháč; Odt. pak jako jm. vl. **Galba,** *ae, m.* 1) kníže Suessionů *Cs*; 2) příjmení *gens Sulpicia*; z této: α) *Serv. Sulpicius G.* legát Caesarův; β) *Servius Sulp. G.* vítěz nad Viriathem *N*; znamenitý řečník *C*; γ) *C. Galba,* konsul usmrtivší se za Tiberia *T*; δ) *Serv. Sulp. Galba,* císař říms. * r. 5., zavražděn r. 69 po K. Od něho **Galbiānī,** *ōrum, m.* stoupenci Galbovi *T.*

galbaneus, *a, um* galbanový, z galbanu (od *galbanum, ī, n.* pryskyřice galbanová, obsažená v někt. rostlinách okoličnatých rostoucích v Persii, již užíváno v lékařství): *galbanei odores V* (zápach nepříjemný, jímž vypuzován hmyz).

galea, *ae, f.* [od *γαλέη*; srov. *κυνέη* = ze psí kůže] pův. z kůže lasičí zhotovená přílbice, potom vůbec přílbice kožená: *Germanorum vix uni erat cassis aut galea T*; *g. venatoria N*; konečně přílbice vůbec: *galeae aëneae C*; *sortem accepit galea V.* Odt. **galeātus,** *a, um* s přílbicí: *Minerva C.*

Galcōtae, *ārum, m.* [*Γαλεῶται*] vykladači zázraků na Sicilii tak nazývaní *C.*

Galērius, *a* jméno rodu římského, z něhož pocházela Galeria Fundana, choť Vitelliova, Galerius Trachalus, řečník za císaře Othona, a císař Galerius Maximianus (305—311). Jako adj. *Galeria iuniorum* (sc. *tribus*) *L.*

galērus, *ī, m.* a **galērum,** *ī, n.* [srov. *galea*] kožená čepice.

Galilaeī, *ōrum, m.* Galilejští, obyv. sev. Palaestiny na pravém břehu Jordánu, zvané **Galilaea,** *ae, f.* (sc. *terra*).

1. galla, *ae, f.* duběnka, *V.* **Galla,** *ae, f.* manželka Pisonova.

2. Galla viz *Galli.*

Gallaecia, *f.* země Gallaeků [*Gallaecī, ōrum, m. Καλλαικοί*] v sev. vých. koutě Hispanie.

I. Gallī, *ōrum, m.* Gallové, kmen bydlící v nyn. Francii, sev. Italii a v zemích alpských i v Galatii; *bis mille Galli H* = *Galatii*; sing. **Gallus,** *ī, m.* Gall; **Galla,** *ae, f.* Gallka, Keltka; též jako adj. *Gallus miles L*: viz též **2. Gallus.** Odt. **Gallia,** *ae, f.* Gallie, země Gallů: *G. citerior* čili *Cisalpina* (*togata*) a *G. Transalpina* (*ulterior, comata*). Gallie záalpská dělila se: 1) *G. Narbonensis* = *Provincia* (srov. nyn. Provence), 2) *Aquitania,* 3) *G. Celtica* = *Lugdunensis,* 4) *G. Belgica.* Proto *Galliae* = *Gallia Transalpina.* Adj. 1) **Gallicus,** *a, um* gallský: *foedus T* smlouva s Gally; *canis O* pes k honbě zajíců; *ager Gallicus L* = část Umbrie v okolí města Sena Gallica; **gallica,** *ae, f.* (sc. *solea*) gallský střevíc (odt. it. *galossia,* galoše). 2) **Gallicānus,** *a, um* gallský (jen o předalpské G.): *legiones C, ager C* (v Umbrii); odt. obyv. **Gallicānī,** *ōrum, m.*

II. Gallī viz *Gallus.*

gallīna, *ae, f.* [od *gallus,* srov. *regina*] slepice. Odt. adj. 1) **gallīnāceus,** *a, um* kuří, slepičí; *gallus g.* kohout; *g. pullus L* kuře; *g. fel C* žluč kohoutí; 2) **gallīnārius,** *a, um* slepičí, *silva G. C* (v Kampanii) a odt. subst. **gallīnārius,** *ī, m.* hlídač, pěstitel slepic.

Galliō, *ōnis, m.* přijm. řlms.: 1) *L. Iunius G.* řečník, přítel staršího Seneky; 2) *L. Iunius G. Annaeus* adoptovaný syn předešlého, popraven za Nerona.

Gallograecia, Gallograecī viz *Galatae.*

Gallōnius, *ī, m.* říms. rod: 1) *P. Gallonius* vrstevník Laeliův, břichopásek *CH*; 2) *C. Gallonius,* velitel Pompejovců v Gadech r. 49. *Cs.*

1. gallus, *ī, m.* kohout; *g. gallinaceus C* kohout domácí; *sub galli cantum H* před kuropěním.

2. Gallus, *ī, m.* I Gall, viz *Gallī, ōrum*; II říčka ve Frygii ústící u Nikomedie do Sangaria. Pití vody z ní působilo dle pověsti šílenství; odt. III *Gallus, ī,* a zvl. plur. **Gallī,** *ōrum, m.* kněží Kybelini Gallové, kteří v orgiastickém běsnění sami se vyklešťovali; proto přenes. o kněžích

Isidiných *Gallica turba O*; **IV** několik rodů říms., z nichž důležitější: *Cornelius Gallus*, první elegický básník říms., přítel Vergiliův; *Cestius Gallus*, praetor v Syrii za Nerona.

Gamala, *ae, f.* dcera jakéhosi Ligura (čtení nejisté) *C.*

gamēliōn, *ōnis, m.* gamelion, sedmý měsíc attický = asi 15. 1. — 15. 2.

gānea, *ae, f.* krčma, hospoda, veřejná kuchyně; meton. hýření, prostopášnost; *lubido stupri, ganeae S* náruživá záliba v . . .; *ganea et stuprum T.* Odt. **gāneō,** *ōnis, m.* hýřil (= člověk potloukající se po krčmách).

gangaba, *ae, m.* = *baiulus* nosič břemen.

Gangaridae, *ārum, m.* Gangaridové, národ v Indii v pořící Gangu (přip. *-idēs* patron. od *Ganges* = synové Gangu).

Gangēs, *is, m.* [*Γάγγης*] Ganges, řeka v Indii; odt. adj. **Gangētis,** *idis, f.*: *terra O* země ganžská; **Gangēticus,** *a, um* = indický.

Ganymēdēs, *is* (zř. *ī*, acc. *em* i *ēn*), *m.* [*Γανυμήδης*], syn Laomedontův, podle jiné báje Troův, jejž dal Zeus pro jeho krásu unésti svým orlem na Olymp a tam jej učinil svým číšníkem; jakožto souhvězdí = Vodnář.

Garamantēs, *um, m.* [*Γαράμαντες* od města Garama v nyn. oase Fezzan] národ v sev. Africe na oasách lybických; odt. **Garamantis,** *idis, f.* garamantský, lybický: *G. nympha V* nymfa lybická, matka Iarbova.

Gargānus, *ī, m.* [*τὸ Γάργανον ὄρος*] pohoří na vých. pobřeží apulském, bohaté dubovými lesy.

Gargaphiē, *ēs, f.* [*Γαργαφίη*] údolí v Boiotii poblíž Platají, kde Aktaion svými psy rozsápán.

Gargara, *ōrum, n.* [*τὰ Γάργαρα*] jeden ze dvou vrcholů hory Idy, na jejímž úpatí město téhož jména v úrodném údolí.

Gargēttius, *ī, m.* Gargetský, přijm. filosofa Epikura, jenž se u Gargetta narodil.

garriō, *īre, īvī* (*iī*), *ītum* (jen v řeči obecné) **a)** nepřech. žvatlati, štěbetati, žvaniti (jakožto výraz pouhé hovornosti, nehledíc k obsahu řeči): *in gymnasiis philosophi garrire coeperunt C*; **b)** přech. *aniles fabulas H* stařecký žvast; *quidquid in buccam C* co přijde na jazyk; *quid libet H*; básn. *potes comis* (v. l.) *garrire libellos H* povídati (o nehledaném slohu).

garrulitās, *ātis, f.* žvatlavost, štěbetavost.

garrulus, *a, um,* žvatlavý, štěbetavý **a)** o lidech: *g. homo C*; *g. lingua O*; *g. Lucilius H*; **b)** o ptácích a j. živ.: *g. hirundo V*; *g. cornix O*; *g. perdix O*; *g. cicada V*; **c)** o věcech než. a přen.: *g. rivus O* (= *loquaces lymphae H*); *verbosi fori garrula bella*; subst. **garrulus,** *ī, m.* tlachal, darmotlach, žvanil, mluvka.

garum, *ī, n.* [*γάρον*] rosol z marinovaných vnitřností makrely: *garo de sucis piscis Hiberi H.*

Garumna lépe **Garunna,** *ae, m.* řeka v jiho-záp. Gallii, dělící Aquitanii od keltské Gallie, nyn. Garonne. Odt. **Garumnī** (**-nn-**), *ōrum, m.* národ v Aquitannii.

gaudeō, *ēre, gāvīsus sum* [srov. *γηθέω, γαίω*] radovati se, těšiti se, rád býti (jen o vnitřním stavu duševním): *gaudere decet, laetari non decet C*; **a)** absol. *gaudeat aut doleat H*; *in communi laetitia ipse gaudebam C* při všeob. veselí sám jsem se radoval; *finis Neronis, ut laetus primo gaudentium impetu fuerat T* v prvním návalu radosti; **b)** s abl.: *gaude isto tuo tam excellenti bono C* r. se z . . .; *praenomine auriculae H* = rády slyší; *ingenio suo g. L* oddávati se své libůstce; **c)** s partic.: *ut gaudet decerpens pira H* jak s potěšením trhá; *gaudent scribentes H* mají radost při (ze) psaní; *leo gaudet excutiens iubam V* rád setřásá; **d)** s inf. (básn.): *gaudentem patrios findere agros H* jenž rád brázdí; *laedere gaudes H* rád urážíš; *gaudes illudere rebus humanis H*; *motūs doceri gaudet Ionicos H*; *funem manu contingere gaudent V* mají radost z doteku, mohou-li se d.; **e)** s acc. c. inf.: *oscula magis gaudeat eripi H* raději by si nechala vzíti; *socii gaudent eum in urbes suas venisse C* radují se z příchodu jeho; *eum esse natum gaudemus C* z jeho narození; **f)** s quod: *gaude, quod spectant oculi te mille*

loquentem H z toho, že; **g)** se ‚si': *gaudes, si cameram percusti forte H* **h)** s acc. neutr.: *quod Priamus g. posset V*; *quid se gavisum dicat C.* Spec. *gaudere* = *χαίρειν* o pozdravu: *Celso gaudere.. Musa refer H* pozdrav vyřiď; *in sinu g. C* = *in se g.* v nitru se radovati.

gaudium, *ĭī, n.* (vnitřní) radost, potěšení **a)** ob.: *g. percipere, capere O* radost míti; *cum gaudio T* s radostí; *lacrimantes gaudio C*; s gen. obj.: *g. saltūs superati L* r. z přejití lesa; *natam sibi filiam Nero ultra mortale g. accepit T* z narození dcery měl nadlidskou radost (pokládal za událost radostnější než člověku slušno); *gaudia spectatae formae V* že spatřil; *gaudium et laetitiam agitare L* radost a veselí projevovati; *quibus advoceris gaudiis H* k jakým radovánkám; **b)** zvl. radost smyslná, rozkoš tělesná: *gaudia agitare S*; *gaudia quanta tuli O*; *g. capere, adire O*; *dediti corporis gaudiis S*; *pestiferum gaudium L*; *intermissa gaudia H*; meton. i o předmětu rozkoše tělesné: *fugiunt tua gaudia O*; *dum sequeris nova g. O.*

Gaugamēla, *ōrum, n.* [*Γαυγάμηλα*] ‚stanice velbloudů', město v Assyrii, nyn. Karmalis.

Gaurus, *ī, m.* horstvo v Kampanii, nyn. Monte Gauro mezi Neapolí a Kumami. Jest to záp. část horstva, jehož část. vých. slove Massicus, severní Falernus (proslulé znamenitým vínem).

gausape, *is, n.* kosmatá látka vlněná, utěrka.

Gāvius, *a* římské jméno rodové: *L. Gavius P. Clodii canis C*; *P. Gavius* z Consana, na rozkaz Verrův bičován a mučen *C*; *C. Gavius Silvanus T.*

1. gāza, *ae, f.* [*γάζα* pův. pers.] poklad královský, pokladnice královská: *pecunia regia, quam gazam Persae vocant Cu*; *g. regia CNL*; potom vůbec poklady, jmění: *omni Macedonum gazā.. potitus C*; *Troïa gaza V*; přenes. zásoby, strava: *reduces gazā agresti excipit V* pohostí je stravou venkovskou.

2. Gāza, *ae, f.* město v Palaestině, nyn. Gazza.

Gedrōsī, *ōrum, m.* [*Γεδρωσοί*] obyv. již. Beludžistanu; odt. **Gedrōsia,** *ae, f.* pusté pobřeží beludžistanské *Cu.*

Gela, *ae, f.* [*Γέλα*] město na již. pobřeží Sicilie u řeky téhož jména (*Γέλας*), od níž mají jméno **Gelōī** *campī* (*Γελῷος*) Gelská pole, proslulá bohatstvím obilí; obyv. **Gelēnsēs,** *ium, m.* Gelští.

Gelduba, *ae, f.* tvrz v Gallii belg. u řeky Rýna v území Ubiů.

gelidē, adv. [*gelidus*] studeně, s chladným klidem (srov. *ψυχρῶς*): *res omnes timide gelideque ministrat H.*

gelidus, *a, um* [*gelu*] **a)** studený, ledový: *fontium gelidas perennitates C* (jako led) studené nevysychající prameny; *gelidae pruinae V*; *g. humor V*; *gelidi triones O* severní souhvězdí; *gelida loca L*; *g. Liris C*; *g. nox V*; *g. Haemus, gelidi Scythae H*; *nemus H*; ve význ. subst. (sc. *aqua*): *foribusque repulsum perfundit gelidā H*; **b)** přenes. studený, ztrnulý, ztuhlý: *vultus, artus, corpus O*; *sanguis V*; zvl. pak ztrnutí, mrazení působící: *tremor V, mors H, formido, terror, metus O.*

Gellius, *a* rod řím. samnitského původu: **1)** *G. Statius* vůdce Samnitů r. 306 **2)** *G. Egnatius* vůdce Samnitů u Sentina r. 295; **3)** *L. G. Poplicola*, konsul r. 72 protivník Verrův, přítel Ciceronův, podvůdce Pompeiův ve válce s mořs. lupiči; 4) rytíř řím., bratr předchozího, druh Clodiův, svědek proti Sestiovi.

Gelō, *ōnis, m.* [*Γέλων*] Gelón, syn Hierona II., krále syrakuského *L.*

Gelōnī, *ōrum, m.* Gelonové, národ skythský v již. Rusku mezi Donem a Volhou: *pharetrati H*; *picti V* (= tetovaní); coll.: *acer Gelonus V.*

gelū, *n.* (obyč. jen abl. *gelu*; gen. *gelus* u *Plin.*) **a)** led: *iacet nive et alto gelu terra V*; **b)** jinovatka, mráz (konkr.): *horrida cano bruma gelu V*; **c)** mráz, třeskutá zima: *geluque flumina constiterint acuto H*, **d)** přenes. studenost, ztuhlost: *tarda gelu senectus V.*

gemebundus, *a, um* lkaje *O* (jiné čtení *fremebundus*).

gemellipara, *ae, f.* [*gemellus* a *pario*] dvojčata rodící: *diva O* = Latona jakožto matka Apollona a Artemidy.

gemellus, *a, um* [demin. od *geminus*] dvojí (vzhledem k porodu), dvojnásobný: *partus O, fetus, proles O*; *gemelli fratres*

O bratří dvojčata; subst. blíženec, plur. blíženci, dvojčata: *gemelli fraternis animis H*; *est enixa gemellos VO*; přenes. dvojitý: *legionem factam ex duabus Gemellam appellabat Cs*; spec. podobný jako blíženci, stejný: *par nobile fratrum . . . amore gemellum H.*

geminātiō, *ōnis, f.* zdvojení (v rhetor.): *verborum C.*

geminō, *āre, āvī, ātum* **a)** zdvojovati, zdvojnásobiti: *labor geminaverat aestum O*; *decem annos g.*; nejčastěji part. perf. *geminatus* zdvojený, dvojnásobný: *verba C*; *sol C*; *plausus V*; *vulnus O*; *victoria L*; *consulatus T*; *urbem g. L.* ze dvou měst udělati jedno; *geminati manipuli L* ze dvou utvořené; **b)** pářiti, spojovati, družiti: *non ut serpentes avibus geminentur, tigribus agni H* ne aby se pářili; *geminant aera H* dvěma cymbály o sebe bijí; pass. *geminatus* dvojitý; *cacumina montium L* jeden za druhým; *verba g. referre O* říkati, opakovati po někom.

1. geminus, *a, um* **a)** spolu narozený, rodem zdvojený: *proles V*; *ovum H*; *Pollux H, Castor O*; *fratres gemini C, pueri V, sorores O, g. partus L* dvojčata, blíženci (bratři neb sestry); plur. subst. **geminī,** *ōrum, m.* blíženci, dvojčata (o lidech i o zvířatech): *O*; absol. *gemini* = *Castor et Pollux*; **b)** dvojí, dvojnásobný, sdružený, spářený: *nex O*; *vis O*; *geminae vires O* = spojené síly muže a koně; *geminae stant vertice cristae V* dvé chocholů se týčí na přílbě; *acies geminae V*; *pedes O*; **c)** s dvojí podobou, dvojtvarý: *Cecrops O*; *Chiron O*; *gemina figura tauri iuvenisque O*; *gemina super arbore V* (pon. měl ratolesti zelené a zlatou); **d)** podobný jako blíženci, stejný: *par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia C*; *societas gemina hereditatis C*; *geminum est consiliis Catilinae et Lentuli C* společné; *geminum et simillimum C.*

2. Geminus, *Cn. Servilius Geminus,* tribun lidu; *Cn. S. G.* konsul zahynuvší v bitvě u Kanen.

gemitus, *ūs, m.* [*gemo*] lkání, sténání, nářek: *ut urbe tota fletus gemitusque fieret C*; *agnovit longe gemitum mens V* poznala z daleka truchlivý nářek; *cum gemitu obviam procedere C*; *gemitum dare V* sténati, lkáti; *g. tollere V* dáti se do . . .; *g. reprimere O* potlačiti; často i plur.: *extremos ciet gemitus V* poslední stony vydává; *graviter gemitus imo de pectore ducens V* těžce z hloubi prsou vzdychaje; přenes. o věcech než.: *gemitum dedēre cavernae V* zaúpěly, zasténaly = zaduněly; *gemitus pelagi V* jekot; *dat tellus gemitum V* duní; *gemitus sunt verba secuti O* pověděv to počal naříkati; *incudibus ictūs referunt gemitus V* kovadlina duní pod ranami; s gen. obj. *g. creptae virginis V* nad uchvácením.

gemma, *ae, f.* **a)** poupě, pupen, pupenec; *gemmas trudere V* pupence vyháněti; odt. pak vzhledem k lesku **b)** drahokam, zvl. broušený: *g. aut margarita, C*; *pocula ex auro gemmis distincta C*; **c)** věci z drahokamů zhotovené: *ut gemmā bibat V*; *in gemma posuere merum O* (pohár); *impressā signat sua crimina gemmā O* (pečetní prsten); přenes. o okách pávího ocasu: *gemmis caudam stellantibus implet O*; básn. též = perla: *legitur rubris gemma sub aequoribus Pr* v Červeném moři; *gemmae et lapides H* perly a drahokamy.

gemmātus, *a, um* [part. perf. od *gemmo*] drahokamem (y) ozdobený, posázený: *anulus L*; *monile O.*

gemmeus, *a, um* z drahokamu: *trulla C*; drahokamy zdobený: *iuga O.*

gemmifer, *a, um* [*gemma* = perla] perlonosný: *mare Pr.*

gemmō, *āre, āvī, ātum* [*gemma*] **a)** pupeny nasazovati, pučeti: *antequam gemmare aut florere incipit C*; *vites g. C*; **b)** drahokamy se třpytiti: *gemmantia sceptra O.*

gemō, *ere, uī, itum* úpěti, kvíleti, lkáti, sténati, naříkati, štkáti **a)** pův. o lidech: *g. desiderio C*; *neve gemam referens vellera O* = *referam gemens*; **b)** přenes. **α)** o zvířatech: *turtur ab ulmo V* = smutně cukrovati; *noctua Pr* zahoukati; *gemuēre iuvenci O* = smutně zabučeli; *equus O*; **β)** o věcech než.: *rota gemens V* vrzající, skřípající; *plaustra gemunt V*; *gemuit sub pondere cymba V* zapraštěla,

zavrzala; *mālus antennaeque gemunt H*; *litora Bospori H* smutně šumí; *fenestra O* zařinčelo; **c)** s předm.: něco oplakávati, nad něčím naříkati, lkáti: (*alqd*): *multa gemens ignominiam V* hlasitě naříkaje nad pohanou; *acerba gemens O* hořce naříkaje; pass. *hic status .. gemitur C*; *vita gemenda est O*; s inf.: *sulphura contemni vicus gemit H*; *paucis ostendi gemis H* stýskáš si, že jsi málokterým ukazována.

Gemōniae, *ārum, f.* jinak *Gemōniae scālae* schody na sv. svahu Kapitolia od vězení mamertinského vedoucí, po nichž mrtvoly v tomto vězení popravených vláčeny, aby byly vhozeny do Tiberu.

gena, *ae*, obyč. plur. **genae,** *ārum, f.* [srovn. *γένυς*] **a)** lice, tváře: *pilosae C*; *exsangues C*; *pulchrae H*; *manat rara meas lacrima per genas H* **b)** synekd. důlky oční, oči: *effusae genis lacrimae V* slzy vyronily se z očí; *expilat genis oculos O* vyrazí oči z důlků; *fossis lumenabit genis O*; *genas figere in alqd O* oči upříti; *exustae genae Pr* (o vypáleném oku Polyfemově).

Genabum (dle st. pravop. *Cenabum*) *ī, n.* hlavní město Karnutů u řeky Ligeru.

Genaunī, *ōrum, m.* národ v údolí innském.

Genava, *ae, f.* město při výtoku Rhodanu z jezera lemanského, nyn. Ženeva.

geneālogus, *ī, m.* [*γενεάλογος*] rodopisec, genealog.

gener, *erī, m.* [srov. *γαμβρός*] **1)** zeť; prolept. *Corocbus .. gener auxilium Priamo ferebat V* ženich Kassandřin; *qualis Lycambae spretus infido gener H* = Archilochus, jenž se ucházel o dceru Lykambovu Neobulu; **2)** = *progener*, manžel vnučky neb pravnučky: *ille, qui collegam et generum adsciverat T*; *tuum, Caesar, generum T.* Pozn. *regis gener* u *N* možno vyložiti = *gener regis Darei*, anebo jest to slovný překlad *βασιλέως γαμβρός* (= švakr).

generālis, *e,* [*genus*] **a)** rodový: *maculae Lucr.*; *constitutio C*; **b)** všeobecný: *generale decorum C* (protiva *speciale*).

generātim, adv. [*genus*] **a)** podle rodů, po rodech, po třídách: *Germani suas copias .. g. constituerunt* (*κατὰ φυλάς*) *Cs* po kmenech; *omnibus g. gratias agit Cs*; *ne omnia g. sacra omnesque percenseam deos L*; **b)** všeobecně, vůbec: *loqui de alqa re C.*

generātor, *ōris, m.* ploditel: *nosse generatores suos optime poterant C* božské své předky; *equorum V.*

generōsē, adv. [*generosus*] ušlechtile: *quae generosius perire quaerens H* vzácnější, čestnější smrti sejíti.

generōsus, *a, um* [*genus*] **a)** z dobrého rodu, urozený, šlechtický, dobrého původu, vysokého stavu: *stirps C*; *sanguis O*; *fortissimum quemque generosissimum S*; *ortus* (*amicitiae*) *humilis .. et minime generosus C*; *virgo g. ac nobilis C*; *generosa atria O* vznešeného domu; **b)** o zvířatech a rostlinách: ušlechtilý, čistokrevný, vzácný, výborný: *pecus V*; *pruna O*; *vinum H*; *flos O*; odt. *insula g. inexhaustis metallis V* proslulý; *generosi palmite colles O*; *non omne mare est generosae fertile testae H* (ústřice); **c)** přenes. o duchu a jednání: šlechetný, velkoduchý, velikomyslný, ušlechtilý: *rex g. ac potens C*; *forma g. C*; *mens O*; *virtus C.*

genetīvus, *a, um* (též *genitivus*) od narození, vrozený, přirozený, původní: *imago O*; *nomina O* rodový, kmenový.

genetrīx, *īcis, f.* [*genitor, gignere*] rodička, matka: *nato g. .. laetos oculis afflarat honores V* (= Venus); *arma rogo g. nato V* (Venus Aeneovi); *paret Amor dictis carae genetricis V* (= *Veneris*); *magna deum g.* (= *Cybele*); taktéž *g. Berecyntia V*; *g. Priami de gente vetusta est mihi V* o matce Euryalově; *Nereia g. O* (= *Thetis*); obr. *Ceres frugum g.*; synekd. též o tchyni: *nurus est affata dolentem: te, o g. O.*

Geneva viz **Genava.**

geniālis, *e,* [*genius*] **1)** geniovi zasvěcený, svatební, manželský *lectus genialis CH*; *lucent genialibus toris aurea fulcra V* na slavnostních lehátkách při hodech geniovi konaných; **2)** geniovi milý: obveselující, potěšující, utěšený, radostný, rozkošný: *hiems V*; *uva O*; *platanus O*; *serta O*; *arva O*; **geniāliter** adv. vesele.

geniculātus, *a, um* [*geniculum,* demin. od *genu*] kolínkatý, uzlovatý: *culmo erecta geniculato C.*

genista (genesta) *ae, f.* kručinka, janovec: *lentae genistae V.*

genitālis, *e,* [*gigno*] k plození patřící, plodicí, rodicí: *membra O; dies g. T* narozeniny *g. hora T* horoskop; *quattuor genitalia corpora O* živly; *Genitalis* sc. *dea H* bohyně porodu Lucina.

genitor, *ōris, m.* [*gigno*] ploditel, otec: *Pelopis g. H; dubius O; Urbis O; g. deum O;* přenes. *vocabula, quae genitor produxerit usus H* slova, která zavede obecné užívání, jež je zrodilo.

genius, *iī, m.* voc. *genī* [*gi-gno*] genius, duch strážný, provázející člověka od jeho zplození a narození po celý život, sdílející s ním slasti i strasti, ano i po smrti jakožto Lar s ním žijící. Jako každý člověk mělo i každé místo, krb, město i stát svého genia: *Genium loci primamque deorum Tellurem precantur V; urbis Romae L.* Geniovi obětovalo se o slavnostech zvl. narozeninách a svatbách: *cras genium mero placabis H; genio* (sc. *Romae*) *maiores hostiae caesae quinque L.* Proto také dovolávali se ho při přísahách: *per genium te obsecro H* a jej za pomoc prosili. Jako průvodce zastupoval pak i osobnost člověka: *genium vino curare H* pochutnávati si na víně; *genio indulgere* přáti si, hověti si; *December geniis acceptus O* lidem milý (pon. není práce polní); *suum genium propitiare T* sobě za vše děkovati.

genō viz **gignō.**

gens, *tis, f.* [*gi-gno,* srov. *γενεά*] rod **I a)** ve význ. nejužším: rodina, rod jednotlivý, jehož členové, spojeni v celek týmž jménem (*nomen gentile*), měli tytéž zvyky i obřady náboženské a mohli udati linii svých předků, pův. patricijské, pozd. i plebejské: *Iulum Iulia gens auctorem nominis sui nuncupat L; gens Cornelia, Manlia, patricia.* Proto člověk *sine gente H* = plebejec, z nízkého rodu, bez předků. Rody římské děleny na *maiores* (starší) a *minores* (mladší, teprve od doby Tarquinia Priska): *patricii minorum gentium C; Cleanthes quasi maiorum est gentium Stoicus C.* Anal. i bohové děleni na vyšší *maiorum gentium* a nižší *minorum gentium C.* Synekdochicky znamená *gens* i jednotlivce jakožto potomka nějakého rodu: *vigilasne, deum gens, Aenea? V;* **b)** ve význ. širším: kmen, národ (téhož původu a touž řeči mluvící): *g. Nerviorum Cs; Suevorum, Germanorum Cs; gens togata V; propior societas ius gentium C* právo mezinárodní; *ita nationis nomen, non gentis evaluisse paulatim T; Suevorum gens propriis nationibus discreta T* (*gens* pojem širší); *omnes gentes ac nationes C* kmeny a jednotliví národové. Zvl. gen. plur. partit.: *ubinam gentium sumus? C* kde na světě; *ubicumque terrarum et gentium C; tu abes longe gentium C* daleko ve světě. Někdy znamená *gentes* cizí národové naproti *populus Romanus: maneat quaeso duretque gentibus si non amor nostri, at certe odium sui T;* **c)** ve význ. nejširším pokolení lidské: *gens humana ruit per vetitum nefas H;* **II** přenes. **a)** o zvířatech: rod, druh: *quos in spem statues submittere gentis V; utque luat poenas gens haec O* (sc. *vulpium*); **b)** meton. země, v níž kmen lidský obývá: *Italiam dixisse gentem V* že zemi nazvali Italií; *quae gens iacet supra Ciliciam N; ei Syriam, Babylonem, Persas, integerrimas gentes ad diripiendum tradidisti C.*

gentīcus, *a, um* [*gens*] rodový, kmenový, národní: *more gentico T.*

gentīlicius, *a, um* [*gens*] rodový: *sacrificia C; sacra L* (protiva *publica s.*); *gentilicium hoc illi Plin* jest mu to rodem vlastní, má to již v krvi.

gentīlis, *e* [*gens*] **a)** k témuž rodu patřící, příbuzný rodem **α)** jako adj.: *manus O* sbor 300 Fabiů; *gentile domus nostrae bonum T* společný; **β)** obyč. jako subst. člen téhož rodu, příbuzný: *fuit meo regnante gentili C* t. j. *Servio Tullio; agnati gentilesque C;* **b)** k témuž kmeni, národu patřící: *solum, religio, imperium T; levitas g. T* národu vlastní; *gentiles nationes T* cizí nárůdky; jako subst. = krajan, (pozd.).

gentīlitās, *ātis, f.* příbuzenství rodové: *stirpis ac gentilitatis ius C.*

Gentius, *ĭī, m.* král. illyrský.

genū, *ūs, n.* [řec. *γόνυ*] koleno: *genu M. Antonium vidi, cum . . diceret, terram attingere C* jak se kolenem země dotýkal; *dum virent genua H* dokud je síla v kolenou; *genuum orbis O* češka, jablko kolenní; *genuum iunctura O* ohbí kolenní; *obnixo genu* (abl.) *scuto* (dat.) *N* s kolenem o štít opřeným; *g. submittere O* do kolenou klesati; *g. ponere O* ohýbati.

Genua, *ae, f.* nyn. Janov, velké přístavní město u zálivu ligurského.

genuālia, *ium, n.* [*genu*] nákolenice *O.*

1. genuīnus, *a, um* [*genus*] vrozený, přirozený, pravý: *genuinae domesticaeque virtutes C.*

2 genuīnus, *a, um* [*gena*] lícní: *dentes g. C* stoličky.

genus, *eris, n.* [srov. *gi-gno*, řec. *γένος*] **I** význ. zákl. **1)** abstr. rod, původ: *amplissimo genere natus Cs*; *genere et nobilitate primus C*; *nobili genere natus C*; *g. ab Hercule repetebant*; *genus unde Atii duxere Latini V* původ odvozovati; *fortuna non mutat g. H*; *quia materno genere impar erat S* po přeslici; *genus regium C*; *genere Graeci N*; *generis falsa est ea fabula O* o tvém původu; *generis socia O* sestra; spec. vznešený původ, urozenost, šlechtictví: *g. et nomen V*; *iactes et g. et nomen inutile H*; *et g. et virtus, nisi cum re, vilior algā est H*; *et amicos et g. et formam regina Pecunia donat H*; *virtute, non genere populo commendari C*; **2)** konkr. rod, rodina: *cum ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses C*; *Cato sui generis initium ab se gigni volebat C*; *Brutorum genus C*; *g. Aemilium V*; *g. Fabium L*; *g. Marcellorum C*; *antiquitas generis C* starobylý rod; *paternum et maternum g. C* obě rodiny; *auctores generis O* předkové, praotcové; *g. Acaci H* Aiakovci; spec. potomstvo, potomek, dítě (= *progenies*): *huc adde g. tot natos natasque O*; *nepotum g. H*; *sive neglectum genus et nepotes respicis auctor H*; *Tantali genus H*; o jednotlivcích: *Augustus Caesar Divi genus V*; *ab alto demissum g. Aenea H* (patheticky o Oktavianovi); *Laevinus, Valeri g. H*; *audax Iapeti g. H* = *Prometheus*; *Iovis g. O* = *Perseus*; *Adrasti g. O* = *Diomedes.* **II** význ. coll. **1)** se stanov. přiroz. kmen, národ, pokolení: *virtus est propria Romani generis atque seminis C*; *genus humanum* (*hominum*) *C* pokolení lidské; *totum g. Graecorum C* celý národ; *Afrorum g. C*; *g. Hispanum L*; *Genauni, implacidum g. H*; *tria genera Graecorum C* tři kmeny; spec. rod = pohlaví: *g. omne virorum O*; *g. virile C*; *g. muliebre C*, *g. femineum V*; **2)** se stanov. uměl.: druh, třída (lidí): *genus quoddam hominum, qui hilotae vocantur N*; *Agrigentinorum duo genera sunt, C* dvě třídy; *Asiaticum g. testium C*; *dissimilia genera latronum et lenonum C*; *conventus ex variis generibus constabat C* skládal se z lidí rozmanitých, rozličně smýšlejících; *cursor eius generis N* toho druhu, takový; *in omni Gallia eorum hominum genera sunt duo Cs* dva druhy; *duo genera . . populares, optimates C* dvě třídy; *militare g. L*; **3)** o zvířatech: rod, plémě, rasa, druh: *varia genera bestiarum C*; *malefici generis plurima animalia S*; *piscium g. H*; *g. omne ferarum O*; *g. avium O*; *invisum mihi genus* (= *leones*) *est O*; *g. vipereum V*; *confusa g. panthera camelo H* = žirafa; **III** jako pojem vztahový **a)** rod na rozdíl od druhu, druh na rozd. od jedinců (protiva *species*): *genera et partes C* rody a druhy; *g. est, quod . . duas aut plures complectitur partes Cs*; *g. universum in species certas partietur C*; **b)** druh jako souhrn vlastností, jimiž se liší od jiných druhů, ráz, povaha, jakost, způsob: *cum duo genera liberalitatis sint C* jest dvojí štědrost; *varia et diversa genera et bellorum et hostium C*; *g. postulandi, praedandi C*; zvl. *g. dicendi C*, *scribendi H* sloh; *potest dici belli g. esse ita necessarium C* válka jest takového rázu; *sacrificii g. est O* oběť tak se koná, že . .; *omne g. armorum Cs*; *factorum C*, *mortis C*, *leti O*, *poenae C*, *laborum Cu*, *furtorum C*, *artium C*, *conviviorum C*, *locorum O.* Často gen. *alia eius generis C* jiné věci takové (význ. přívlastk.); acc. *alqd id genus scribere H* (význ. appos.) něco takového; **c)** význ. neurč. všeobec. věc,

látka, předmět, obor, stránka: *quod in eo genere minimum est C* po té stránce, při tom; *cetera de genere hoc delassare valent loquacem Il* o této látce; *in omni genere C* po každé stránce, všestranně; *in alqo genere C* po některé stránce; *te Plancius vicinitatis genere vincebat C* vzhledem k . .; *alio genere L* jinak.

Genusus, ī, *m.* [též *Genosus* a *Genusus L*] řeka v Illyrii ústící na jih od nyn. m. Drače (Durazzo) do moře Adriatického *Cs.*

geōgraphia, *ae, f.* [γεωγραφία] zeměpis.

geōmetrēs, *ae, m.* [γεωμέτρης] zeměměřič.

geōmetria, *ae, f.* [γεωμετρία] měřictví.

geōmetricus, *a, um* [γεωμετρικός] měřický, geometrický: *geometrica quaedam interrogare C* dávati některé otázky z měřictví; plur. subst. **geōmetrica,** *ōrum n.* měřictví.

Geraesticus *portus,* přístav u ostr. Tea v Ionii nedal. od Efesu.

Geraestus, ī, *f.* [Γεραιστός] mys s přístavem a město na již. cípu Euboie.

Gergovia, *ae, f.* 1) město Avernů v Aquitannii; 2) m. Boiů vých. od Ligeru v již Gallii (již. od nyn. Clermontu).

Germalus n. **Cermalus,** ī, *m.* sev. záp. část Palatina směrem k Tiberu.

germānē, adv. [*germanus*] pravdivě.

Germānī, *ōrum, m.* národ ve střední Evropě mezi Rýnem, Dunajem, Vislou, a mořem Severním. Země jejich slula

Germānia, *ae, f.* Germánie 1) jakožto sídlo všech kmenů germ. (*G. Magna, barbara, Transrhenana*); 2) jako provincie římská, *Provincia Germania* čili *Cisrhenana.* Tato dělila se na Horní *Superior* (*Prima*), jež rozkládala se mezi Vogesami a Rýnem na sev. až asi k Mosele, a Dolní *Inferior* (*Secunda*) na levém břehu rýnském až k Ardennám, ústí Skaldy a moři Severnímu.

Germānicus, *a, um* germánský: *bellum Cs, saltus L; exercitus T* (v Germánii). Jako subst. příjmení mnohých vojevůdců: 1) *Claudius Drusus,* bratr cís. Tiberia; 2) syn tohoto a mladší Antonie, dcery triumvira M. Antonia adoptovaný Tiberiem, slavný vítěz nad Germány (od r. 11—16) a správce Syrie, podle pověsti Pisonovým přičiněním otrávený.

germānitās, *ātis, f.* [*germanus*] sesterství, bratrství; přenes. příbuzenství obcí jako osad pocházejících z téže metropole.

1. Germānus, *a, um* [od *Germani*] germánský: *herbae O.*

2. germānus, *a, um* [snad od *germen*] z týchž rodičů pocházející, rodný, vlastní: *frater germanus L. Titinii C; soror germana C;* subst. **germānus,** ī, *m.* vlastní bratr, **germāna,** *ae, f.* vlastní sestra: *germanus Eryx, germana Iovis V;* přenes. pravý, opravdivý, skutečný: *germani huius artis magistri . . C; haec germana ironia est C; patria, iustitia C; scio me asinum germanum fuisse C; germanissimus Stoicus C.*

germen, *inis, n.* [m. **gen-men,* srov. *gigno*] zárodek, očko, pupen, výhonek: *generosum O; huc ālienā ex arbore g. includunt V.*

Germinii, *ōrum, m.* přímořský národ v Epeiru.

germinō, *āre, āvī, ātum* [*germen*] pučeti, vyráželi: *germinat termes olivae H.*

gerō, *ere, gessī, gestum* I význ. zákl. a) absol. nésti, nositi něco; *onus ore O; virginis arma g. V; spicea serta O; vincla O; clipeum O, servitii signum cervice O, angues immixtos crinibus O; tela g. V; Horatius spolia prae se gerens L;* obr. *bella manu letumque gerens V;* s udáním cíle: *saxa in muros g. L;* b) spec. na sobě nositi něco, v sobě nositi, míti: *restes NO; regis insigne V; terga leonis O* kůži lví; *vulnera V* s ranami; *galeam venatoriam N;* zvl. o částech těla: *umbrata gerunt civili tempora quercu* (= *coronā civicā*) *V* skráně mají ověnčeny; *capella distentius uber H* má plnější výmě; *qua modo brachia gessit, crura gerit O* co před chvílí nosil jako paže = měl za paže; *cornua g. O; tempora tecta pelle lupi O; lumen* (oko) *unum mediā fronte O; barbam et crines V;* c) o zemi: nésti, chovati; nésti = ploditi: *terra viros ferbes-*

que gerit O; *Thessala terra herbas Tib.*; *gerit India lucos V*; *eiectas litus harenas O*; *arbores gesserat Oete O*; *platani mālos gessere V*; II o předm. abstrakt. a) vlastnost nějakou tělesnou i duševní míti, stav nějaký v mysli, smýšlení, cit atp. chovati, něco jeviti α) o vlast. těles.: *speciem Cu*; *similitudinem C*; *vocem et corpus Metisci V*; *virginis os habitumque V*; β) o jevech dušev.: *inimicitias C*, *odium in Romanos L*; *fortem animum S*; *animum invictum adversum divitias S*; *super fortunam animum g. S* nad svůj stav se vypínati; *curam g. pro alqo V*; *aliter atque animo gerebat respondit S*; odpověděl jinak, než smýšlel; básn. *seu tu querelas sive geris iocos, pia testa H* obsahuješ; b) něco nositi, míti, odnésti si = požívati, jeviti: *vires sine mente O*; *aliquod nomen decusque g. V* zjednali jsme si; *mores, quos ante gerebant, nunc quoque habent O*; *mutabilem gerentes fidem L*. Rčení *morem alci g.* býti někomu po vůli, vyhovovati někomu; III přenes. o činnosti a) předm. věcný: provozovati, konati, prováděti, říditi, vésti něco; pass. díti se, stávati se: *negotium bene, male g. Cs C* práci konati, *susceptum negotium g. C* úkol na se vzatý provésti; velmi často *rem bene (male) g. H*; *si quis rem mandatam malitiosius gessisset C*; *res libidine, non ratione g. C*; *res gestae* n. neutr. pl. *gesta* činy, *res gerendae* činnost: *a rebus gerendis senectus abstrahit C* od veřejné činnosti, všeob. bez bližš. určení: *ea, quae clarissimus adulescens gessit C*; *maiora fide gerere O* neuvěřitelné činy vykonati; *omnia per servos gessisti C*; *haec dum Romae geruntur C* zatím, co se toto v Římě dálo; *spes rerum gerendarum C*; zvl. o činech znamenitých: *res maximas g. C* nejslavnější činy vykonati; *tantas res g. C*; *res bene fortiter feliciterque gestae*; *res domi gestae O* činy v míru; o obci: *rem publicam foris gerendam suscipere L* vzíti na se vedení zahraniční politiky; *rei publicae gerendae gratiā creatus L* k řízení obce; *quod se absente res publ. egregie gesta esset L* spravována byla; o úřadech: spravovati *duumviratum g. C*; *consulatum C*; *potestatem C*, *magistratum C*; o válce a boji: *bellum gerere* válku vésti; zeugm. též *pacem an bellum gerens S* mír zachovávaje či válku veda; *rem g.* o vůdci: velení míti, bojovati: *rem bene g.* úspěšně bojovati, *r. male g.* nešťastně bojovati; *rem comminus g. L* z blízka bojovati muž proti muži; *gladiis rem g. L*; *rem eminus g. L* sváděti bitvu z dálky; o jmění: *male rem gerentibus patriis bonis interdici solet C* kteří špatně své jmění spravují; pod. *male gerendo negotio C* špatným vedením živnosti, obchodu; odt. *eques R. sui negotii bene gerens* (= adj.) obchod dobře vedoucí; *homines negotii gerentes C* obchodníci; b) předm. osob. *alqm gerere* vésti, říditi někoho: *meque vosque in omnibus rebus iuxta geram S* za rovny budu míti, pokládati; *exercitum more maiorum g. S*; c) zvrat. *se g.* (= *praestare, praebere*) chovati se, počínati si, vésti si: *ita se gessit Caecilius in tribunatu C*; *sic me in hoc magistratu geram C*; *se honeste g. C*, *se contumacius g. N*; *dis te minorem quod geris, imperas H* ponižovati se; *se medium g. L* býti nestranný; *se sine crimine O*; *se pro cive g. C* vésti si jako občan; *se turpissime g.*; *inconsultius se g. L*; *quanto superiores sumus, tanto nos geramus submissius C* tím skromněji si veďme; spec. o boji: *bene se gerere S* v bitvě dobře se držeti.

Gerōnium, *ĭī*, *n.* městečko na hranici samnitsko-apulské, nyn. Torre di Zoppa.

gerulus, *ī*. *m.* [*gero*] nosič: *festinat gerulis frequens H* se svými nosiči.

Gēryōn, *onis*, *m.* [*Γηρυών*] a *Gēryonēs*, *ae*, *m.* [*Γηρυόνης*] trojtělý obr na ostrově Erythei (u Gad) Herakleem usmrcený, majitel krásných stád.

gestāmen, *inis*, *n.* [*gesto*] a) kroj, šat, odění, břímě; ozdoba: *clipeus, magni g. Abantis V*; *hoc Priami g. erat V*; b) ve význ. akt. nosítka: *in eodem gestamine sedem poscit T*; *gestamen sellae, g. lecticae T* přenosná pohovka.

gestātiō, *ōnis*, *f.* pův. nesení (pass.) v nosítkách, vyjížďka; pak konkr. místo: procházka, promenáda: *hortum et gestationem videt, qua hortus includitur Plin.*

gestātor, *ōris, m.* [*gesto*] nosič.

gestiō, *ōnis, f.* [*gestus* od *gero*] konání, provádění: *negotii C.*

gestiō, *īre, īvī* (*iī*), — [*gestus*] vášnivé, rozpustilé posunky činiti, pitvořiti se, veselí na jevo dávati, veseliti se, jásati, křepčiti **1)** absol. nepřech.: *exsultans et temere gestiens C; voluptate nimia gestiunt C; otio g. L; velut frenos animo eius gestienti* (= zpupný) *secundis rebus imposuisset L;* **2)** přech. náruživě si žádati něčeho, dychtiti po něčem *senatum delere C; divitum partes linquere H; securibus hospitis cervices subicere C; pericula narrare O; gestiet a furno redeuntis scire lacuque et pueros et anus H* bude si přáti, aby znali všichni otroci z pekárny a babky od kašny se vracející.

gestitō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *gesto*] nosívati.

gestō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *gero*] nositi, nosívati: *hastati spicula gestabant L; laevā septem taurorum tergora O* štít se sedmerou koží; (*electra*) *nuribus mittit gestanda Latinis O* (jako šperk); *lecticā gestare H;* obr. *ferrum et scopulos g. in corde O; vix arma humeris g. L* unésti; *ex urbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur T* byly přinášeny, dopravovány, opatřovány.

gestus, *ūs, m.* [*gero*] **a)** držení, pohyb těla: *gestus ac motus corporis C; vitium in gestu motuque C; quo quaeque in gestu deprenditur, O* v jaké poloze; **b)** posunek (rukou neb tváře), tváření se (‚fysiognomie'): *nec pes ire potest nec brachia reddere gestus O* posunky činiti, pohybovati se; *gratificari gestu C; histrionum gestus C; g. comicus magis quam oratorius C; g. orationis C* = *σχῆμα* figura.

Getae, *ārum, m.* Getové, thracký národ u Dunaje sousedící s Daky; sing. **Geta,** *ae O* a **Getēs,** *ae, m. O,* toto též jako adj.: *G. poëta O;* jako přijm. řlms.: *C. Licinius Geta,* konsul 115 a censor 107 př. K.; adj. **Getieus,** *a, um* getský, často = thracký: *gens O, arma O, sermo O;* adv. *Getice* getsky.

Gigas, *antis,* obyč. **Gigantēs,** *um, m.* [*Γίγαντες*] Gigantové, u Hom. s bohy spřízněný rod obrovských lidí na dalekém západě. Dle Hesioda synové Gaie z krve poraněného Urana. Alex. grammat. smísili Giganty s bájí o boji Titanů s nebešťany a tak vznikla báje o zápase G. s Jovem a bohy olymp., v němž G. úplně potřeni a Aetnou pokryti. Adj. **Gigantēus,** *a, um* Gigantů, gigantský, obrovský: *sanguis V; bellum O* s Gig.; *triumphus H* nad G.; *tropaea O* v boji s G. ukořistěné; *lacertus O* obrovský; *ora litoris Pr* u Kum v Kampanii.

gignō, *ere, genuī, genitum* [srov. *genus*; praes. kmen redupl. jako v *γίγνομαι*] **a)** plodit i, rodit i: *Herculem Iuppiter genuit C; Aeneam Anchisae Venus genuit V; Maiā genitus H* syn Majin = Mercurius; *genitus Amphione O* syn A.; *dis genite et geniture deos V* bohů zplozenče a budoucí otče bohů; *qui te genuere O* = rodiče; *pisces ova, cum genuerunt, relinquunt C* = oplozený potěr; obr. *ad maiora natura nos genuit C;* o synu adoptovaném: *Caesar tantum genuit virum O* (Oktaviana); **b)** plodit i, nésti (o zemi a rostlinách): *tellus florem O;* pass. *quae in terris gignuntur C* co se na zemi rodí = plodiny země; *ubi crocum gignitur Cu* rodí se, roste; part. praes. *gignentia, ium* význ. med. co se rodí, rostlinstvo: *loca aequalia et nuda gignentium S* místa prosta rostlinstva: *aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert S* kam veškerá přirozenost rostlinstva směřuje; **c)** přenes.: *genuit in hac urbe dicendi copiam C* stvořil, vytvořil; *haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet C* jest původkyní a udržovatelkou; *ludus enim genuit trepidum certamen et iram H* zplodila, zavinila, byla příčinou; *Plato eas* (*ἰδέας*) *gigni negat C* tvrdí, že nemají vzniku; *cum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet C* aby od něho, jím byl založen a od něho dále veden; *metus et reliquae perturbationes omnes gignuntur ex ea C* vznikají.

gilvus, *a, um* světležlutý, plavý: *equi V.*

gingīva, *ae, f.* dáseň.

glaber, *bra, brum* hladký, holý; jako subst. mladý otrok bezvousý.

Glabriō, *ōnis, m.* [*glaber*] ‚Lysák' přezd. příjm. v rodě Aciliů.

glaciālis, *e* [*glacies*] ledový, ledově studený: *hiems V*; *polus O*; *Scythia O*; *frigus O.*

glaciēs, *ēī, f.* [srv. *gelu*] led; *g. lubrica L* náledí; *Hyperboreae glacies V* ledovce.

glaciō, *āre, āvī, ātum* [*glacies*] ledem činiti, zmrznutí způsobiti; pass. zmrznouti: *positas ut glaciet nives puro numine Iuppiter? H* jak napadlý sníh ledovatí za jasného nebe.

gladiātor, *ōris, m.* šermíř vystupující ve veřejných zápasech. Bývali bráni ze zajatců a otroků a cvičeni ve zvláštních školách. Zaměstnání nečestné; odtud i jako nadávka = vrah úkladný (bandita): *M. Antonius gladiator appellari solet C*; meton.: *gladiatores dare C* hry gladiatorské dávati; *gladiatoribus C* při zápasech gladiatorských.

gladiātōrius, *a, um* šermířský, gladiatorský: *familia Cs* tlupa, rota; *certamen, ludus, consessus C*; *corporis firmitas C* silný jako gladiator; *id quidem gladiatorium est C* způsob g. = tak si vedou gladiatoři; subst. **gladiātōrium,** *ī, n.* (sc. *praemium*) mzda, žold šermířský: *vix gladiatorio accepto L.*

gladiātūra, *ae, f.* povolání gladiatorské: *e servitiis gladiaturae destinati T.*

gladius, *ī, m.* meč, zbraň legionářů říms. $^2/_3$ *m* dlouhá, na obě strany broušená, rovná; nošen byl na závěsníku po pravém boku; *gladium stringere Cs, destringere Cs, educere Cs, nudare O* tasiti; *in vaginam recondere C* zastrčiti; *ad gladios redire Cs* sáhnouti k mečům; *gladiis rem gerere Cs.* meči bojovati. Přísloví: *ignem gladio scrutari H* oheň mečem rozšťourávati = olej líti do ohně; *plumbeo gladio C = facile*; přen. smrt, vražda: *gladiorum impunitas C*; *licentia gladiorum C* volnost vraždění.

glaeba, *ae, f.* též *glēba* [srov. *globus*] hrouda: *rastris glebas frangere V* hroudy rozmělňovati; *glebas versare H* hroudy obraceti = orati; *glebas dimovere aratro O*; *glebam agri alci assignare L* přiděliti; přenes. pole, role: *terra antiqua potens armis atque ubere glebae V* žírnou půdou; *picis glebae Cs* hroudy, kusy.

glaesum viz *glēsum.*

glandifer, *fera, ferum* [*glans, fero*] žaludy nesoucí: *quercus C.*

glans, *glandis, f.* [srov. žalud, *βάλανος*] 1) žalud: *glandes atque arbuta V*; *cadunt agitatā ilice glandes O*; *glande vivere C* žaludy se živiti; *glande famem pellere O*; 2) olověná neb hliněná koule na střelení: *latā plumbea fundā missa g. O*; *glande aut lapidibus pugnare S*; *glande liventis plumbi V*; *fusili ex argilla glandes C.*

glārea, *ae, f.* křemen, štěrk, křemenitý písek, písčitá půda: *vias glarea substruere L*; *clivosi g. ruris V* pahorkatá písčina venkovská.

glāreōsus, *a, um* křemenitý: *saxa glareosa L* kameny slepencové (oblázky).

Glaucē, *ēs, f.* [*Γλαύκη*] dle báje matka Artemidy zvané Upis.

Glaucia, *ae, m.* [*glaucus* sivý] příjm. říms. rodu Serviliů.

Glaucis, *idos, f.* [*Γλαυκίς*] jméno psí.

1. glaucus, *a, um* [*γλαυκός*] modrošedý, sivý: *salix V, ulva V, amictus V*; *equus V* sivák; *glaucā canentia fronde salicta V* (vzhledem ke spodku listů); *lumen V* sivé oči.

2. Glaucus, *ī, m.* [*Γλαῦκος*] 1) syn Sisyfův, jenž vlastními koňmi roztrhán; 2) vůdce Lykiů ve válce trojské, přítel Diomedův; 3) rybář eubojský v boha mořského proměněný.

glēba viz *glaeba.*

glēsum, *ī, n.* též *glaesum* a *glessum* [slovo germ. původu, srov. Glas] jantar: *sucinum, quod ipsi glesum vocant T.*

glīscō, *ere, —, —* původ. tučněti; přenes. růsti, vzrůstati, vzmáhati se; množiti se, přibývati: *ignis oleo gliscit C*; *invidiam sua sponte gliscentem calamitas accendit L*; *adulatione, seditione gliscente T*; *invidia L, saevitia T, flagitia et infamia T*; *singuli T* bohatství jednotlivců.

globōsus, *a, um* [*globus*] kulovitý, kulatý: *saxum C, terra, mundus C.*

globus, *ī. m.* [srov. *glaeba, glomus*, něm. Klumpen] a) původ. těleso tvaru kulatého,

koule (naproti mathem. *sphaera*): *g. terrae C* zeměkoule; *in caelo animadversi globi C* ohnivá kulatá tělesa, meteory; **b)** přenes. shluk tvaru koule: *flammarum globi V* kotouče plamenné; *sanguinis globos vomere O*; *atro nubium globo effusa grando T* z chumáče černých mraků; o lidech: *circa Fabium globus L* dav, zástup; *g. Talassii L* družina, lidé Talassiovi; *g. militum, armatorum T*; *g. nobilitatis S* ironicky o společnosti pro sebe uzavřené ‚klika'.

glomerō, *āre, āvī, ātum* [*glomus*] **a)** v klubko svinouti, sbaliti něco, kulovitý tvar dáti něčemu, zakulatiti něco: *terram O, lanam O*; *glomerata sanguine multo viscera O* ve shluk spojené, dohromady smotané; *atra favilla glomerata O* kotouče černého popelu; obr. *haec vetusta saeclis glomerata C* nahromadčné; *annus glomerans* (sc. *se*) *C* rok v kruh se zavinující, běh roku; *tempestatem nubes glomerant V* mračna shlukují se v bouři; *grando glomerata L* husté (slité) kroupy; **b)** stlačiti, sehnati, sraziti v chumáč, shluk, dav: *apes glomerantur in orbem V* shlukují se v chumáč; *agmina cervi glomerant V*; *legiones in testudinem T*; básn. *gressus g. superbos V* o poklusu koní vzhledem k zaokrouhlenému pohybu kolen.

glomus, *eris, n.* [srov. *globus*] klubko.

glōria, *ae, f.* **I** pův. **a)** abstr. sláva, čest: *sit in aeterna g. Marius C* ať požívá věčné slávy; *excellens in re militari g. C*; *g. belli, rei militaris C* s. válečná; *dicendi g. C* s. řečnická; *pulsi Turni V* zjednaná zahnáním Turna; **b)** konkr. slavný čin, ozdoba, chvalná vlastnost: *memorare veteres Gallorum glorias T*; *penes eosdem magistratus, gloriae, triumphi erant S*; *unus bis rem publ. servavi, semel gloriā, iterum aerumnā meā C* slavným činem; zvl. *Lapithae gloria gentis* (*Caeneus*) *O* chlouba; *candidus, armenti g.*, (*tardi pecoris Tib.*) *taurus O* ozdoba, pýcha stáda; *gloria frontis T* ozdoba čela; **II** přenes. **a)** slávy chtivost, ctižádost, touha po slávě: *optimus quisque maxime gloriā ducitur C*; (*dolorem*) *gloriā ferre C* bolest ze ctižádosti snášeti; *gl. generandi mellis V* touha po slávě, že tvoří med; *gloriā elati Cs* z chtivosti slávy; *iactantia gloriaque ad posteros T* z chlouby a pro slávu u potomstva; (*milites*) *g. intrat T* v. jímá ctižádost; *quem tulit ad scaenam ventoso g. curru H*; **b)** pýcha, vypínavost, honosivost: *ostentatio et g. C*; *tollens g. verticem H*; *insolentia gloriae N* zpupná honosivost.

glōriātiō, *ōnis, f.* honosení se něčím (ve sm. dobrém) chválení něčeho: *vita beata* (*virtus*) *gloriatione digna C.*

glōrior, *ārī, ātus sum* [*gloria*] honositi se, chlubiti, vychloubati se něčím; chvástati se: acc. *idem C*; *alqd C*; *haec L*; abl. *suā victoriā Cs*; *quibus rebus C*; *occiso malo cive C*; *socero illo O* jím jako tchánem; de: *de misera vita C*; *de tot Fulviis C*; *de tuis divitiis C*; in: *in ea re glorior S* to jest má chlouba; *in eo g. C*; acc. c. inf.: *se alterum fore Sullam Cs*; *se similem esse Catilinae C*; absol.: *nec mentitur in gloriando C* a nelže chlubě se (takto); *dicitur glorians Pompeius dixisse Cs* prý se chlubil.

glōriōsē, adv. [*gloriosus*] **1)** slavně: *triumphare C*, *gloriosissime alqd conficere C* s největší slávou; **2)** honosivě, chlubně: *exorsus es non g. C.*

glōriōsus, *a, um* [*gloria*] **1)** slavný: *bene de re publ. mereri gloriosum est C*; *quae si in privatis gloriosa C* = chvály hodno; *postquam gloriosa modo neque belli patrandi cognovit S* že to vede jen k slávě a ne k ukončení války; *mihi gloriosum est C* pro mne jest ctí; *dies gloriosissimus T*; **2)** honosivý, chvástavý, chlubný: *g. philosophia C*,

glūbō, *ere, psī, ptum* loupati, oloupovati (vl. i přenes.).

glūten, *inis, n.* [srov. hlen] lep. klih.

Glycera, *ae, f.* [Γλυκερά od γλυκύς] milenka Horatiova: *immitis G.* (oxymoron).

Gnaeus, zkrác. *Cn.* předejmení říms.

gnārus, *a, um* [*gnosco*, srov. γνώριμος] **1)** akt. znalý, vědomý něčeho: *rei publicae C*, *g. locorum T*, *sub Nerone temporum T* poměrů za N.; *militum atque hostium T* ježto nabyl znalosti; *periculorum T*; s acc. c. inf. věda, že; absol. *custos gnarus T* zkušený; *turbarent gnaros T* = *conscios*; **2)** pass. známý = *notus*:

gnarum id Caesari T; *palus gnara T*, *conspicui eoque gnari T*, *gnari campi T*.

Gnathō, *ōnis*, *m.* břichopásek v Terentiově veselohře ‚Eunuchus'; odt. pak jako appell. břichopásek, žrout *C*.

Gnātia, *ae*, *f.* proston. tv. místo *Egnatia* [*Ἔγνατία*] přímořs. město v Apulii u silnice Appiovy.

gnāta, *gnāti*, *gnātus*, *gnāvus* etc. viz *nātus*, *nāvus* etc. (*gnatus* starob. forma u *V*).

Gnidius, *Gnidus* viz *Cnidus*.

Gnōsus, *ī*, *f.* též *Gnōssus* a *Cnōssus* [*Κνωσσός*], město na Krétě, sídlo Minoovo; odt. adj. **Gnōsiacus**, *a*, *um* = krétský; **Gnōsias**, *adis*, *f.* a **Gnōsis**, *idis*, *f.* Kréťanka = Ariadne; **Gnōsius**, *a*, *um* z Knossu nebo = krétský; subst. **Gnōsiī** *ōrum*, *m.* Knossané.

Gobannītiō, *ōnis*, *m.* ujec Vercingetorigův.

Golgī, *ōrum*, *m.* město na Kypru.

Gomphī, *ōrum*, *m.* [*Γόμφοι*] město v Thessalii na úpatí Pindu u řeky Peneia, nyn. Skumbos; odt. **Gomphēnsēs**, *ium*, *m.* Gomfejané.

Gonnī, *ōrum*, *m.* [*Γόννοι*] město v Thessalii.

Gordaeī *montēs* viz *Gordyaeī*.

Gordium, *iī*, *n.* [*Γόρδιον*] město ve Vel. Frygii u řeky Sangaria.

Gordyaeī, *ōrum*, *m.* [*Γορδυαῖοι*] Gordyaeové (nyn. Kurdové), národ usedlý na levém břehu horn. Tigridu západně od Mesopotamie; adj. **Gordyaeī** *montēs* pohoří gordyaejské, dělící Armenii od Mesopotamie *Cu*.

Gorgē, *ēs*, *f.* dcera Oineova v ptáka proměněná, sestra Meleagrova a Deianeiřina *O*.

Gorgiās, *ae*, *m.* znam. sofista poch. z Leontin na Sic., žák Empedoklův, učitel řečnictví. R. 427 přišel jako vyslanec svého rodiště do Athen, kde již zůstal. Vypěstoval zvláštní umělý sloh a založil theorii umělé prósy řecké.

Gorgō, *ŏnis*, *ūs*, *f.* [*Γοργώ*] plur. *Gorgones*, *um* tři dcery Forkyovy: *Stheno*, *Euryale* nesmrtelné, *Medusa* smrtelná, dívky s hady místo vlasů, pohledem usmrcující. Medusu zabil Perseus, z krve její vzrostl Pegasos; hlavu její měla Athene na štítě; adj. **Gorgoneus**, *a*, *um* Gorgonin; *G. equus V* = *Pegasus*; *venena G.* V jedovatí hadi.

Gorgobina, *ae*, *f.* město Boiů mezi Ligerem a Elaverem.

Gortȳna, *ae*, *f.* [*Γορτύνη*] velké město na Krétě (uprostřed na jihu); adj. **Gortȳnius**, *a*, *um* gortynský, kretský: *iudex C*; *stabula*, *spicula V*; **Gortȳniacus**, *a*, *um* = kretský: *arcus O*; subst. **Gortȳniī**, *ōrum*, *m.* Gortyňané.

gōrȳtus viz *corytus*.

Gotīnī, *ōrum*, *m.* též *Gothīnī* a *Cotīnī*, národ keltský v Karpatech, vedle Markomanů a Kvádů *T* (viz *Cotini*).

Gotōnēs, *um*, *m.* Gothové, národ za časů *T* na dolní Visle.

grabātus, *ī*, *m.* [*κράββατος*] lehátko (prosté).

Gracchus, *ī*, *m.* příjm. rodu Semproniova; nejslav. oba bratří Tiberius a Gaius, synové Tib. Sempr. Gr. a Kornelie, dcery st. Scipiona Afr.; ost. viz *Sempronius*; adj. **Gracchānus**, *a*, *um* grakchovský: *iudices C* (= gr. smýšlející).

gracilis, *e* **a)** hubený, suchý, vytáhlý: *puer H*, *Messius scurra H*; **b)** štíhlý, ztepilý, svižný: *arbor*, *cupressus O*; *equi hominesque L*; *capella O*; **c)** jemný, něžný: *umbra*, *stamen*, *catena O*; **d)** prostý, jednoduchý: *Thalia V*; *materia O*; *praefatio Plin.*

gracilitās, *ātis* *f.* hubenost, štíhlost.

grāculus, *ī*, *m.* kavka.

gradātim, adv. [*gradus*] krok za krokem, postupně, ponenáhlu: *g. respondere C*; *g. addere aut demere C*; *honores assequi C* úřadu dosíci stupeň po stupni; *g. amicos habet Plin* přátele třídí dle stupňů; *g. tractare Plin* dle hodnosti, ceny.

gradior, *gradī*, *gressus sum* kráčeti, jíti: *fidenti animo ad mortem C*; *bestiae gradientes C* po zemi chodící; *gradiendo ad pastum accedere C* chůzí; *lente gradiens VO* zdlouha, volně si vykračuje; *per adversi gradieris cornua Tauri O* pojedeš; *pariter gressi V* vykročivše.

gradus, *ūs*, *m.* [*gradior*] **1)** pův. **a)** krok: *pleno gradu LC*; *citato g. L*

zrychleným k.; *gradum inferre T* v před pokročiti; *g. referre O* jíti zpět; *g. conferre T* sraziti se; *g. addere L* do kroku přidati; *g. continere V* (po)zastaviti k.; *g. celerare V* zrychliti; *sistere V, sustinere O* zastaviti; *tarda necessitas corripuit g. H* zrychlila, zdvojnásobila; *mortis g. timere H* příchodu s.; *gr. ex aedilitate ad censuram L* skok: **b)** postavení, postoj (šerm.): *in gradu stetimus certi non cedere O* v pevném post.; *gradu depulsus est N* z p. byl vytlačen (= výhod zbaven); *gradu moveri L*; *de gradu deici C*; *de g. pugnare L* = *stabili gradu T* v pevném postavení; **2)** konkr. stupeň, schod, příčel; pl. schody, žebřík: *g. alti V, in gradibus Concordiae C* na schodech chrámu Sv.; *scalarum g. C, nituntur gradibus* opírají se o příčky; *per g. deiectus L* se schodů; i stupně, sedadla v divadle *OT*; **3)** přenes. **a)** stupeň, postavení, hodnost, důstojnost: *g. magistratuum C*; *g. dignitatis L* odstíny důstojnosti; *g. senatorius C* hodnost senatora; *omnes honorum gradus C*; *eodem g. esse N* touž h. míti; **b)** metaf. o rozdílech kvantit.: *α)* věku: *aetatis gradus CT*; *β)* příbuzenstvl: *totidem gr. distamus ab illo O*; *gradu propior sanguinis O*; *necessitatum g. C*; *γ)* jin. věcl abstr.: *peccatorum C, societatis hominum C, officiorum C, cognominis O, amicitiæ Cu, argumentorum T.* Adv. *per gradus . . ambit O* postupně.

Graecē, adv. [*Graecus*] řecky: *scire, nescire, scribere C.*

Graecī, *ōrum, m.* [*Γραικοί*] Řekové, obyč. pl., řídč. sing. *Graccus, ī, m.* Řek, *Graeca, ae, f.* Řekyně: *G. ignobilis L*; adj. **Graecus,** *a, um* řecký; *Graeco more libere C* dokola (při vyřčení jména); *historia G. C* řecky psaný; *Graecum, ī, n.* i plur. *Graeca, ōrum C* řečtina.

Graecia, *ae, f.* Řecko **a)** pův. Hellas, **b)** t. zv. Velké Řecko v již. Italii: *magna G. C*; *in G. C.*

graecor, *ārī, ātus sum* po řecku žíti: *si Romana fatigat militia assuetum graecari H* (= člověka oddaného životu změkčilému).

Graecostasis, *is, f.* [*Γραικόστασις*] budova v Římě vedle radnice sloužící ku přijímání cizinců, zvl. řeckých vyslanců *C.*

Graeculus, *a, um* [demin. od *Graecus*] řecký ve sm. pohrdlivém a iron.: *negotium G. C* (= svědčící o duchu zakládajicim si na formalitách a titěrnostech); *G. contio C, G. ancilla T*; subst. **Graeculus,** *ī, m.* Řečíček: *ut Graeculum, ut assentatorem, ut počtam C.*

Grāī, *Grāī, ōrum, m.* básn. místo *Graeci* Řekové; sing. *Grāius, ī, m.* Řek: *at cetera G. V*; *quasi vero non G. hoc dicat C*; jako adj. řecký: *G. iubae, G. nomen, G. urbes V*; *G. Camena H*; *Alpes Graiae L* Alpy grajské (na jih od V. sv. Bernarda).

Grāiocellī, *ōrum, m.* národ v Alpách grajských s hl. m. *Ocelum.*

Grāiugena, *ae, m.* [= *Γραιογένης*] Řek rodem, Řek: *Graiugenumque domos suspectaque linquimus arva V.*

grāmen, *inis, n.* [z **gras-men,* srov. *γράστις* pice] tráva **a)** drn, trávník: *tenax g. H*; *graminis herba L* travina; **b)** bylina, rostlina: *g. ignobile cerinthae V*; *neve parum valeant a se data gramina O*; *feris incognita capris gramina Pr.*

grāmineus, *a, um,* travnatý: *campus V, palaestra V*; z trávy, z drnu: *sedile V, arae V*; *gr. corona obsidionalis L* věnec z trávy jako čestná odm. osvoboditeli města z obležení; *gr. hasta C* bambusový.

grammaticus, *a, um* [*γράμματα*] mluvnický, grammatický: *ars C, grammaticae tribus H* kritické cechy; subst. **grammatica,** *ae, f.* věda mluvnická, filologie, jazykověda; též pl. **grammatica,** *ōrum, n.*; **grammaticus,** *ī, m.* jazykozpytec, filolog, kritik, literární historik.

Grampius n. **Graupius** *mons* pohoří Grampijské ve Skotsku *T.*

grānāria, *ōrum, n.* [*granum*] špýchar, sýpka.

grandaevus, *a, um* [*grandis, aevum*] vysokého věku, letitý, starý: *pater O, apes V, senex T.*

grandēscō, *ere, —* inchoat. [*grandis*] růsti: *lentiscus triplici fetu C.*

grandifer, *fera, ferum* [*grandis* a *ferre*] výnosný: *arationes C.*

grandiloquus, *a, um* vážně, slavnostně mluvící; ve sm. potup. velkohubý; subst. chlubílek: *isti grandiloqui C.*

grandis, *e* **1)** veliký: *vas C, tumulus Cs, patella C, liber C, conchae C, lumina O; hordea V* velkozrný; *elementa O* hrubé; *pecunia S* značné množství peněz; *onus O* těžké; *fenus C, pondus argenti C* značný, *amiculum grandi pondere C; epistula C* dlouhý; *g. dedecus H* náramná ostuda; **2)** vzrostlý, statný: *cervi Cs; ilex S; puer C, g. aetas C; g. alumnus H; ossa O, membra O* silné; *cothurnus H* vysoký; **3)** co do věku pokročilý, starý, stařičký: *plane g. C;* častěji *g. natu, g. aevo OT;* **4)** co do významu důležitý, vážný, významný: *res grandiores C, munus H, exemplum C* (pádný); znamenitý: *ingenium O, documentum patientiae T; munus tua grande voluntas ad me pervenit O* za dar mi přišla tvá dobrá vůle; *vox grandior C* význačnější; **5)** vznešený: *metit Orcus grandia cum parvis H* v. i nízké; *Maecenas, g. decus H; genus dicendi C* (slavnostní); *orator C; professus grandia turget H = dicendi genus grande; pro grandibus fiunt tumidi C.*

granditās, *ātis f.* (o řeči): vznešenost: *verborum C.*

grandō, *inis, f.* [srov. č. hrád] krupobití, kroupy.

Grānīcus, *ī, m.* [Γρανικός] řeka v Mysii pramenící na Idě; i jako bůh této řeky *O.*

grānifer, *fera, ferum* [*granum, fero*] o mravencích: zrna nosící *O.*

Grānius, *a, um* jméno rodu řím., zvl. **1)** *Q. Gr. Praeco*, vtipný řečník, přítel Crassův a Catulův; **2)** *Gr. Marcellus*, místodržící bithynský za Nerona *T*; **3)** *Gr. Silvanus*, spiklenec proti Nerono i r. 65 po Kr.

grānum, *ī, n* [srov. zrno, Korn] zrno; jádro, jadérko: *g. fici C.*

graphium, *iī, n.* [γραφίον] pisátko kovové.

grassātor, *ōris, m.* [*grassor*] tulák, pobuda, zákeřník: *viator a grassatore spoliatur C.*

grassor, *ārī, ātus sum* [freq. ke *gradior*] **a)** kráčeti, choditi: *miles recto limite O; virtutis via S;* **b)** v noci se potloukati, toulati: *iuventus in Subura L; Nero T;* **c)** postupovati, jednati: *iure, non vi L; obsequio H; consilio, si nihil vires iuvarent L* (lstí); *assentando multitudini L; veneno g. T* sáhnouti k; zvl. ve sm. nepřát. proti někk. postupovati; řáditi: *ut paucorum potentia grassaretur T.*

grātē, adv. [*gratus*] **1)** s radostí, rád: *alqd meminisse C;* **2)** s vděčností, vděčně: *pie, g., humaniter C; natales g. numerare H.*

grātēs, *f.* pl. (obyč. jen nom. a acc.) [srovn. *gratus*] dík, díky; *g. agere CL, g. habere T* díky činiti, vzdávati; *laudibus gratisque venerari T* chvalořečmi a díkůčiněním uctívati; *g. referre, persolvere V* odvděčiti se; *superis g. decernere O* děkovnou slavnost ustanoviti; iron. = trest: *pro talibus ausis di persolvant g. dignas V.*

grātia, *ae, f.* [srov. *gratus*] **I** konkr. a smysl. půvab, vděk, líbeznost, krása: *nobilitas animi, gratia formae O; neque abest facundis g. dictis O; gratia oris T;* **Grātiae**, *ārum, f.* bohyně krásy a půvabu, Charitky, dc. Diovy a Eurynomy: Aglaia, Eufrosyne a Thalia *H*; též sing. jako coll.: *non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto O; rixarum metuens tangere Gratia H;* **II** abstr. a přenes. **a)** oblíbenost, přízeň, váženost: *alqm gratiā comparare cum alqo C* co do vážnosti; *mihi g. est O* = jsem oblíben; *in g. esse apud alqm C* býti oblíben, v přízni; *omnis g., potentia, honos . . apud eos sunt S* vážnost, vliv; *cum virtute tum gratiā viri S* oblíbenost; *g. dignitas, honor Cs, summa nobilitas et g. Cs, summum gradum dignitatis et gratiae tenere C; alqm apud populum in gratia ponere L* učiniti oblíbeným; *nimia g. Chrysogoni C; gratiam inire ab alqo C* v něčí přízeň se dostati; **b)** v širš. význ. přízeň, přátelství, blahovůle, náklonnost, láska, též styky, svazky přátelské: *gratia atque hospitiis hominum nobilissimorum florere C; gratiam alcs sibi conciliare C* př. něčí si zjednati, naklo niti si někoho; *gratiam inire L* smír učiniti; *in g. redire cum alqo LC* smířiti se; *gratia matris O* láska k; *sapiens gratiā non movetur C* náklonností; *in g. restituere, reducere C* přízeň něčí opět zjednati; *excel-*

lentibus gratiis paucorum C přízní; *externas gratias quaerere T* přátelské svazky; *parvi tibi g. nostra est O* láska; *solida est mihi g. tecum O* pevné přátelství. Adv. *cum gratiā L* ochotně; *cum bona g. C* ve vší dobrotě; **c)** jako důsl. předch. konkr. osvědčení přízně atp., laskavost prokázaná: *beneficium et g. C*; *peto a te hanc g. C*; *gratiam dicendi facere L* dovoliti mluviti; *g. delicti sibi facere S* dovoliti si, prominouti si něco; *Boccho delicti gratiam facit S* promine; *omnium tibi quae nefarie es ausus, g. facio L*; **d)** laskavost navzájem prokázaná, vděk, uznání, vděčnost, dík: *dis gratia! O* chvála bohu; *gratiam debere C* díkem býti povinen; *g. merita Cs* povinný dík; *gratiam habere alci pro alqa re C L* vděčen býti; *gratiam referre, persolvere Cs C* odvděčiti se; *g. ferre L* uznání dojíti; *gratiam repetere L* vděčnosti se dožadovati; *g. redditur meritis O* uznání se dostává; zvl. *gratias agere CL* děkovati, dík vzdávati (*de, pro, ob, quod*). Abl. **grātiā** význ. adv. viz násl.

grātiā, adv. [abl. od *gratia*] srov. řec. χάριν, stává za gen. k vůli, pro, za: *honoris g. alqm nominare C* = τιμῆς χάριν = abych mu učinil poklonu; *negotii gratia properare S* za svým podnikem; *amicitiae g. C* z přátelství; *exempli g. C* na příklad, jako; *commonendi g. C, fructus servandi g. C, consolandi tui g. C*; *meā, tuā, nostrā, vestrā g.* k vůli mně atd.; *eā gratiā S* proto.

Grātidius, *a* rodina říms., z níž pocházela babička Ciceronova Gratidia.

grātificātiō, *ōnis, f.* vděčení se, laskavost, ochotnost, prokazování dobrodiní: *g. et benevolentia C, impudens g. C*; darování: *Sullana g. C.*

grātificor, *ārī, ātus sum* [*gratus* a *facere*] **a)** vděk činiti někomu; odvděčovati se, zavděčovati se: *de eo, quod ipsis superat aliis g. volunt C*; *gratificatur mihi gestu accusator C*; **b)** přech. darovati, obětovati něco někomu: *qui gratificantur cuipiam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur C*; *potentiae paucorum decus atque libertatem suam gratificari S*; *populo et sua et aliena g. C*

grātiīs, staž. *grātīs* (abl. pl. od *gratia*) ‚za pouhý dík', zadarmo, zdarma, z lásky.

grātiōsus, *a, um* [*gratia*] **a)** oblíbený, přízně požívající, příjemný, vítaný: *apud alqm, alci C*; *homines in suis .. municipiis gratiosi C*; **b)** zvl. *gratiosa missio L* z milosti udělené; *gratiosissima rogatio C* prosba nejmilejší; *causa tibi gratiosior est quam vultus C* větší přízni se těší; **c)** ochotný, laskavý: *gratiosi scribae C.*

grātīs viz *gratiis.*

Grātius, *a* rod říms., z něhož poch. **1)** žalobce básníka Archia *C*; **2)** básník G. Faliscus, vrstevník Ovidiův, jenž napsal báseň o lovu ‚Cynegeticon'.

grātor, *ārī, ātus sum* [*gratus*] = *gratulor* (jež nehodí se do hexam.) blahopřáti: *nescia, gratentur consolenturne parentem O*; *gratare sorori V*; slavnost děkovnou slaviti: *templum gratantes ovantesque adire L*; *abest gratantibus Aeson O*; štěstí přáti: *Tiberius .. incolumem fore gratatur T.*

grātuītō, adv. [*gratis*] zdarma, zadarmo: *g. civitatem impertire C*; *causas g. defendere C*; *g. malus atque crudelis erat S* = jen tak, bez zvláštního důvodu, účelu.

grātuītus, *a, um* [*gratis*] **1)** akt. ten, kdo něco zdarma činí, nezištný, dobrovolný: *mercennarios gratuitis anteferre C*; *liberalitas gratuitane est an mercennaria? C*; *hominum caritas et amicitia C*; **2)** pass. zdarma činěný, nezištný, dobrovolný, bezplatný: *suffragia C* nezakoupené; *furor L* sám sebou vznikající; zvl. bez účinku, neprospěšný, marný: *parricidia L* nadarmo, bezvýsledné.

grātulābundus, *a, um* [*gratulor*] horlivě blahopřející: *multitudo L.*

grātulātiō, *ōnis, f.* [*gratulor*] **1)** projev radosti, radost: *summa cum gr. civium et laetitia C*; **2)** blahopřání: *gratulationes fiebant Cs*; *mutuā g. fungi Cu* navzájem si blahopřáti; *in sua gratulatione C* ve dni nastoupení svého úřadu (= když se mu blahopřálo); **3)** děkování, díků činění, děkovná slavnost: *quanta gratulatione in hoc templum ingredi debent C*; *mihi uni con-*

servatā republicā gratulationem decrevistis C slavnost děk. jste ustanovili; *g. nostrae dis immortalibus g. erunt C.*

grātulor, *ārī, ātus sum* [z **gratitulor*, srov. *tollo*] 1) blahopřáti, štěstí přáti: *alci, de, pro alqua re, alqd, quod*, acc. c. inf., absol. *gratulatum venire C*; *inter se g. C* navzájem si bl.; 2) děkovati, díky činiti (= *gratias agere*): *dis immortalibus C.*

grātus, *a, um* (pův. asi chválený, vitaný, viz 2)) 1) půvabný, roztomilý, krásný: *gratum Antium H, grata Venus V*; *gratior in pulchro corpore virtus H*; 2) milý, oblíbený, vděk, k libosti, přijemný; vítaný, cenný: *multis nobilibus gratum esse facturum Cs* že se zavděčí; *gratum facere alci alqd* vhod učiniti; *gratum eloqui H* k libosti promlouvati; *est mihi g. vestra erga me voluntas C*; *grata feminis carmina H* (s potupou = *mollia*); *dies, nox H*; *hedera Baccho O*; *cui cum minus g. esset S* u něho oblíben; *mihi longe gratissime O* daleko nejmilejší; *hoc mihi gratum est C* jest mi vhod; *nihil gratius Appio esse facturos C* že větší radosti A. neučiní; 3) vděčný: *verba nos testantia gratos O* slova svědčící o naší vděčnosti; *se alci gratum praebere C* ukázati se vděčným (*in, erga alqm, pro alqa re*); *male gr. O* nevděčný; *si quod adest, gratum iuvat H* vděčně jsouc přijato; *g. animus C, g. memoria C, g. voluntas C, g. manus H.*

Graupius *mons* viz *Grampius mons.*

gravanter, adv. [*gravans*] zpěčuje se, nerad: *reguli Gallorum haud gravanter ad Poenum venerunt L* = ochotně, rádi.

gravātē, *gravātim*, adv. [*gravor*] s obtíží, nerad, zpěčuje se, zdráhavě; často litot. *haud g., non g.* = ochotně.

gravēdinōsus, *a, um* [*gravedo*] rýmou trpící, rýmu mající *C.*

gravēdō, *inis, f.* [*gravis*] tíže v údech, malátnost, (chřipka), rýma.

grave-olēns, *entis*, (též dvěma slovy) a) silně vonící: *centaurea V*; b) páchnoucí, smrdutý: *fauces graveolentis Averni V.*

gravēscō, *ere*, —, — [inchoat. ke **gravere, gravis*] a) těžkým se stávati: *fetu nemus omne gravescit V* plody se obtěžkává; b) obr. horšiti se: *valetudo T, publica mala in dies T.*

graviditās, *ātis, f.* [*gravidus*] těhotenství: *ab* [*Sole*] *Luna illuminata graviditates et partus afferat C.*

gravidō, *āre, gravidātus* [*gravidus*] oplodniti: *terra gravidata seminibus C.*

gravidus *a, um* [**gravere, gravis*] a) těhotný, oplodněný: *uxor C, Latona C, pecus O, muraena H* před potěrem, *hostia T* březí; též o jin. věcech: *ager V, terrae O*; *tellus O* osetá zuby dračími; b) obtížený, naplněný, plný: *ubera gravida C, stipes nodis V*; *Italia imperiis V* mnohovládná; *urbs bellis V*; *pharetra sagittis H*; *g. culmus aristis V*; *nubes O* (deštěm); *messes O* (zrny); *nova de gravido palmite gemma tumet O* bující.

gravis, *e* těžký [srov. *βαρύς*] I absol. a) konkr. těžký, velkou váhu mající: *gravia navigia Cs*; *ora navium rostrata gravi pondere H*; *habenae graves auro O*; *grave onus H*; *onus Aetnā gravius C*; *aes grave plaustris convehentes L* těžké peníze staré váhy (kdy *as* = *libra*); *g. silex O*; *tellus, terra VH* = tučná; *inflexi grave robur aratri V*; *g. cibus C* těžce stravitelný; *g. hasta, arma*; odt. *gravis miles*; *milites gravis armaturae* těžkooděnci; *gr. Entellus V* = obrovitý; *g. lacertus O* pádný; *g. pretium S* (pův. od vážení) vysoká cena; *g. supellectilem Plin* drahocenný nábytek; b) přenes. závažný, vážný, důležitý, významný, značný, veliký; pádný, důrazný, důstojný: *sine g. causa Cs* bez závažné p.; *grave senatus consultum C* důstojný; avšak *gravissimae causae* nejvážnější; *sententiae g. C* obsažné, jadrné; *verba gravissima S* jadrná s.; *exemplum g. H* pádný; *inceptum g. H* veliký podnik; *g. Sullae victoria C* důležité, významné; *studia graviora atque maiora C* vážnější; *graviore plectro canere O* povznešenějším tonem; *cum gravibus rebus satis fecerimus C*; *res gravissima S* věc nemalé důležitosti; jindy *res gravissima* = *caput, summa* hlavní věc; *gravis atque opulenta civitas L* značná; zvl. o lidech: *g. auctor CL, testis C* závažný; *gravissimi historici N* nejvážnější; *g. Aesopus H*

vážný, velebný; *homo prudens et gravis C* pevné povahy, charakterní; *vir pietate g. V* znamenitý; **c)** o zvuku: hluboký: *vox gravis C, ab acutissimo sono usque ad gravissimum C*; o vášních: prudký, *graves inimicitiae C, g. odium C*; **II** pass. **a)** obtížený, tísněný, tlačený: *g. aere, iaculo dextra VO; agmen praedā grave L; nubes imbre L; naves hostilibus spoliis L; vinculis Plin; pharetrā spolioque leonis O; colus lanā V; cornum cuspide grave O* těžkým hrotem okovaný; *barba g. nimbis O; pennae g. aspergine O*; **b)** zvl. stářím, nemocí atp. obtížený, slabý, sesláblý: *aetate et viribus gravior L; morbo g. V; graves fetae V* (sc. *morbo*) mdlé, slabé bahnice; *g. vulnere L; oculi graves V* ‚těžké'; *g. corpus H* = zácpa; **c)** = *gravidus* těhotný, březí: *regina sacerdos Marte g. V; equus armatum peditem g. attulit alvo V* o koni trojském; *uterus g., venter g. O*; **III** akt. **a)** tížící, tlačící **α)** pův. konkr.: *aureum amiculum C; sarcina H; arma C*; **β)** přenes. obtížný, tísnivý: *onus officii C; sol HO* dusné horko; *aestas V* letní vedro; *solet esse g. cantantibus umbra V* nezdravý; podob. *solum caelumque iuxta grave T; grave anni tempus CL, auctumnus Cs, aestus H; tempestas O* špatné počasí; *g. ictus O* těžko dopadající; *g. ictu viator V* pádně bijící; *g. labores V* obtížné, klopotné; *g. curae O; graves Cyclopum officinae H* klopotné; *militia g. H; somnus, dolor O* tísnivý; *g. vulnus C* těžká rána; *gravi morbo affectus C* těžce nemocný; **b)** zvl. těžce snesitelný, tvrdý, zlý, smutný; po přip. přísný, krutý, bolestný: *ne quid gravius in fratrem statueret Cs* příliš přísný; *si quid .. gravius accidisset Cs; gravissimum supplicium sumere de alqo Cs* co nejpřísněji potrestati; *gravior fortuna Cs* smutnější; *senectus g. C* obtížné; *omnis aetas g. C; g. et molesta vita C; g. bellum* tížící válka; *edictum g. L; senatus consultum vehemens et grave C; verbum gravius C* tvrdší; *g. adversarius imperii C* tvrdošíjný, zarputilý; *gravior hostis L; graves Persae H* obtížní; *g. damnum O* krutá ztráta; *exitus g. O* smutný; *graviora cruciamenta, tormenta C* bolestnější; *graves rumores C* zlé zprávy; pod. *gravis nuntius C; passi graviora H* kteří horší příhody přestáli; *graviora minari O* těžšími tresty hroziti; **c)** protivný, odporný: *odor caeni V; grave olens V* protivně páchnoucí; *grave virus H* hnusný; *chelydri V; ellebori V; g. hircus H.*

Graviscae, *ārum, f.* městečko v okolí Tarquinií: *intempestae V.*

gravitās, *ātis, f.* [*gravis*] tíže **I a)** konkr. váha, břímě: *armorum Cs, navium Cs* (těžkopádnost); *contentio gravitatis C, gravitate et pondere C* tíhou a váhou; *corporis g. O; gravitate carens aether O* nemající váhy; přenes. *g. annonae T* vysoká cena, drahota; **b)** přenes. váha, význam, závažnost, důležitost: *g. civitatis Cs; provinciae Cs; imperii g. C; g. sententiae C, artium C*; **c)** vážnost, důstojnost: *sententiarum C; gravitati aetas impedimento est C; erat in illo viro comitate condīta g. C; plus gravitatis habere C; dicendi g. C; personae g. C*; místo konkr. *gravitatem dignam exspectatione C* = vážná osobnost; **II** pass. obtížení, těžkost, zemdlenost, malátnost: *g. uterum tendebat O; g. membrorum C; corporis C; linguae C*, těžký jazyk; *g. senilis O* slabost stařecká; **III** akt. tlak, tíže, pádnost: *g. belli T; imperii C* břímě; *soporis O* tíživý spánek; *g. responsi C, verborum C* tvrdost; přísnost: *legum C, iudiciorum C; censor summa gravitate C* nejvýš přísný; nepříjemnost, nezdravost, protivnost, odpornost: *caeli T; loci L; auctumni S.*

graviter, adv. [*gravis*] **1)** těžce, z těžka: *cadere O*; pádně, silně, prudce: *g. ferire alqm V*; značně: *gravissime afflictae erant naves Cs; theatri licentia gravius tum erupit T* prudčeji; o zvuku hluboce: *extrema .. graviter .. sonent C*; **2)** pass. vzhl. k břemeni: těžce: *g. ferre alqd,* acc. c. inf., *quod C; g. accipere C, tolerare T; g. aegrotare C, g. saucius L, se non g. habere C* lehce nemocen býti; **3)** akt. těžce, tvrdě, přísně, nepříjemně: *gravius vindicare in alqm Cs; de amplissimis viris*

gravissime .. decernitur; *g. suspectus alci C* silně, velice; *severe et g. agere C*; vážně, důstojně, důrazně: *Thucydides res gestas .. narrat g. C*; *g. ornateque dixisti C* důrazně a ušlechtile; *persecutus est ceteraque gravissime C* se vším možným důrazem; *non satis g. conqueri posse C*; nepříjemně, odporně: *g. spirantes hydri V*; *g. spirantis copia thymbrae V*.

gravō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*gravis*] **1)** tížiti, zatěžovati, obtížiti: *unda pennas O*; *poma gravantia ramos O*; *onus aegra membra O*; *praefectum castrorum sarcinis gravant T*; *caput gravatum V* schýlená; *oculi morte gravati O*: *gravatus vulneribus L*; **2)** přenes. ztížiti, těžkým činiti, tísnivějším učiniti, zhoršiti: *fortunam g. alcis O*: *fenore gravatum aes alienum T* tísnivější; *invidiam matris g. T* zvětšiti; zvl. obtěžovati, tížiti: *officium, quod me gravat H*; *nova vis g. invitum O*; *choreis somnoque gravati V* a *vino somnoque L* zmoženi; *mens gravata ebrietate Cu* zatemněná. K tomu depon.

gravor, *ārī*, *ātus sum* býti obtížen; těžce nésti něco, stěžovati si, reptati, býti rozhořčen; nerad konati něco, zdráhati se: *primo g. coepit C*; *ego non gravarer C*; *Pegasus terrenum equitem gravatus Bellerophontem H* těžce, nerad strpěvší (na sobě); *aspectum civium g. senex imperator T* nerad se ukazoval občanům.

gregālis, *e* [*grex*] **a)** ze stáda, z roty; příslušník, druh: *Catilinae gregales C* rota Catilinova; *quisquom de gregalibus Clodii C*; **b)** obyčejný, sprostý: *gregali sagulo amictus L*; *habitus g. T* oblek (uniforma) obyčejného, prostého vojína.

gregārius, *a*, *um* [*grex*] obyčejný, prostý: *miles C* vojín řadový; *eques T*.

gregātim, adv. [*grex*] houfně, v celých tlupách.

gremium, *iī*, *n.* **a)** klín: *filius in gremio matris educatus C*; *puer lacteus Fortunae in g. sedens C*; *in sui fratris manibus et gremio C* v náručí a na srdci; *gremio accipere V* na k. vzíti; *gremio fovere V* chovati; přenes. *deorum in gremiis ponere alqd V* v ruce b. položiti; *e g. patriae abstrahi C*; **b)** lůno, vnitřek: *terrae C*; *telluris V*; *in g. consulatus C* uprostřed k.; *Graeciae g. C* střed.

gressus, *ūs*, *m.* [*gradior*] kročej, krok, chod, chůze: *gressum ferre O* kráčeti; *g. anteferre V* jíti napřed; *g. inferre V* vstoupiti; *g. comprimere V* k. zastaviti, stanouti; *g. recipere V* zpět jíti; též o lodi: *g. dirigere V* běh zamířiti; *gressus superbos glomerare V* viz *glomero*.

grex, *gregis*, *m.* [srov. *ἀγείρω*, *γάργαρον*] vůb. shromáždění **1)** stádo: *nobilissimarum equarum, armentorum, pecoris C*; *lanigeri greges V*; *vir gregis caper V*; *de grege vir O* býk; *dux gregis O* = beran; hejno, houf: *avium H*; **2)** dav. zástup; tlupa; družina: *libertos orabat, ut grege facto ad se irrumperent S* shluknouce se v zástup; *niger g. H*; *philosophorum g. C*; *Epicuri de grege porcus H* prasátko ze stáda E.; *g. amicorum C* přátelský kroužek; *g. turpium virorum H*; *latronum C* rota; *uno grege profugere Cu* v jediném davu, houfu; *alqm sui gregis adscribere H* do své družiny přijmouti; *in grege adnumerari C* k ostatním býti počítán; *imperium regum in proprios greges H* = národy.

Grudiī, *ōrum*, *m.* nárůdek v Gallii belgické záp. od Eburonů

gruis, *is* viz *grūs*.

grunniō, *grundiō*, *īre*, *iī* (onomatop.) chrochtati; odtud:

grunnītus n. **grundītus**, *ūs*, *m.* chrochtání: *suis C*.

grūs, *uis*, *f.* [srov. žerav, *γέρανος*] jeřáb: *grues volantes trianguli efficiunt formam C*.

Grȳnēus, *a*, *um* [*Γρύνειος*] grynejský; od *Grynia*, *ae*, *f.*, města aiols. v Mysii s chrámem Apollonovým.

grȳps, *grȳpis*, *m.* [*γρύψ*] noh, bájný pták čtyřnohý.

gubernāclum n. **gubernāculum**, *ī*, *n.* [*guberno*] kormidlo **a)** pův.: *puppis pars cum gubernaculo V*; *navi gubernacula apponere T*; *g. tenere Plin.*; **b)** obr. zejm. o státu = řízení, vedení, vláda: *gubernacula rei publicae C*; *ereptis senatui gubernaculis C* (vždy v plur.).

gubernātiō, *ōnis, f.* kormidlování **a)** pův.: *in ipsa g. navis est eversa C*; **b)** přenes. řízení, vedení: *rerum C.*

gubernātor, *ōris, m.* kormidelník **a)** pův.: *summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent C*; **b)** přenes. vůdce, správce: *rei publicae C.*

gubernātrīx, īcis, *f.* vůdkyně.

gubernō, *āre, āvī, ātum* [κυβερνάω] **a)** vl. kormidlovati, loď říditi: *ut si nautae certarent, quis eorum potissimum gubernaret C*; *tranquillo mari g. L*; přísl. *e terra g. L* = nebezpečí se vyhýbati; **b)** přenes. říditi, spravovati něco: *rei publicae navem C*; *civitatem, urbem, orbem terrarum C*; *bellum, iura, mentes, petitionem, quaestionem C.*

Gugernī, *ōrum, m.* národ belg. u Rýna.

gula, *ae, f.* jícen, hltan **a)** pův.: *gulam laqueo frangere S* zardousiti; *obtorta gula C* = hrdlo; **b)** přenes. chut, mlsnost, obžerství: *g. implacata O*; *irritamenta gulae ST*; *gulae parere H* ob. se oddávati.

gumia, *ae, m.* [zumber., srov. *γέμω* jsem pln] (vl. břicháč) labužník, břichopásek.

gurges, *itis, m.* pův. jícen **a)** vir vodní, dravý, vířivý proud: *turbidus g., altus V*; *sinuatur g. in curvos arcus O*; básn. hlubina, prohlubeň: *exhaurire gurgites C*; *eques per medios g. stabilis L*; *Rheni fossa gurgitibus redundans C*; *recessus gurgitis O* hluboké zátočiny; *summus g. V* povrch vody; **b)** přenes. **α)** propast, bezedná hlubina: *vitiorum C, libidinum C*; **β)** o člověku marnotratník: *g. patrimonii C*; *ille gurges exstruit villam C*; **γ)** meton. žravost: *vitium gurgitis aetas hominibus auget C.*

gurguliō, *ōnis, m.* [srov. hrdlo] hrdlo, hltan.

gurgustium, *iī, n.* [*gurges*] místnost s úzkým vchodem, ‚díra', podzemní krčma.

gustātus, *ūs, m.* [*gustare*] chut **a)** jako vlastnost předmětů: *pomorum C, uva acerba gustatu C* má kyselou chut; **b)** jako smysl: *g. habitat in ea parte oris .. C*; *g., qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius C*; **c)** přenes. *laudis g. habere C* smysl pro ..

gustō, *āre, āvī, ātum* [srov. řec. *γεύω*, něm. kosten] chutnati, ochutnávati, jísti: *aquam C, leporem, anserem, gallinam C*; přenes. okusiti, požívati, chutnati si v něčem, pochutnávati si na: *civilem sanguinem C, philosophiam C*; *physiologiam C*; *lucellum H* dostati k ochutnání; *haec (studia litterarum) sensu nostro g. C* smysly svými užitek brátí ze studií.

gustus, *ūs, m.* [srov. *gustō*] chutnání, ochutnání: *potio gustu libata T* napřed ochutnaný; *gustu cibum explorare T.*

gutta, *ae, f.* kapka; plur. *guttae* (o zvíř.) skvrny.

guttur, *uris, n.* chřtán, hrdlo: *g. frangere H* vaz zlámati; *guttura ligare O*; *g. rumpere O* zardousiti; *g. ferro rumpere O* proříznouti.

guttus, *ī, m.* džbán s dlouhým hrdlem, z něhož se vylévaly tekutiny po kapkách.

Gyaros, *ī, f.* (*Γύαρος*) nyn. Jura n. Jaros, ostrov mezi Andrem, Keem a Syrem.

Gyās, *Gyēs, ae, m.* **1)** storuký Gigant: *centimanus O*; **2)** Trojan *V.*

Gȳgēs, *is, ae, m.* (acc. *-en*; *Γύγης*) **1)** král lydský po Kandaulovi, majitel kouzelného prstenu; **2)** Trojan *V*; **3)** jméno mladíka u *H.*

Gylippus, *ī, m.* Arkad přišlý s Euandrem do Itálie.

gymnasiarchus, *ī, m.* [*γυμνασίαρχος*] představený gymnasia řeckého, mající úkol zápasníky vycvičiti, stravovati a vydržovati.

gymnasium, *iī, n.* [*γυμνάσιον*] škola tělocvičná a zápasiště se sady a zvl. místnostmi k rozhovorům. Byly shromaždištěm filosofů a jejich žáků, odtud název nyn. gymnasií = vyšší škola.

gymnicus, *a, um* [*γυμνικός*] tělocvičný: *ludi C, certamen C.*

gynaecēum, *gynaecīum, eī, iī, n.* [*γυναικεῖον*] ženské komnaty ve vnitřní části domu řeckého.

Gyndēs, *is, m.* řeka v Assyrii.

gypsātus, *a, um* sádrou nalíčený (o hercích, kteří hráli ženské úlohy) *C.*

Gyrtōn, *ōnis, f.* [*Γυρτών*] město v Thessalii na záp. údolí Tempe.

gȳrus, *ī, m.* [*γῦρος*] **1)** pův. kruh, zákrut, závit atp., jímž se děje pohyb zvířat; o hadu: *gyros trahere V* kroutiti, svíjeti se; *gyros per aëra ducere O* o ptácích: kroužiti; pod. *milvus flectitur in gyrum O*; *telum volat ingenti gyro V*; o koni: *gyros dant V* činí, *gyros carpere VO* v kruhu běhati; **2)** přenes. kruh, dráha, obor, pole: *in gyrum rationis ducere C* na dráhu; *g. aërius Cat* vzdušná dráha (měsíce); *in exiguum g. compellere C* v úzký kruh; *bruma diem nivalem interiore gyro trahit H* = menším kruhem (slunce opisuje v zimě menší oblouk).

Gythēum, *Gythīum, i, n.* (*Γύθειον*) přístavní místo v Lakonii, nyn. Palaeopoli.

H

habēna, *ae, f.* [*habeo*] **a)** pův. otěž, řemen, jímž se drží kůň, pak uzda: *habenas dare V* uzdu popustili; pod. *effundere V L, excutere, immittere O, laxare Cu* uvolniti; odt. *effusis habenis Cu* = plným tryskem; *effusissimis h. L.* v divém úprku; *immissis habenis furit Volcanus V* bezuzdně řádí. Opak *habenas adducere, premere, V* přitáhnouti u.; **b)** přenes. bič: *ille* (*turbo* = káča) *actus habenā V*; řemen praku: *fundam egit habenā V*; *scuticae habenae H* řeménky dutek, býkovec; **c)** obr. otěže vlády, vedení, řízení něčeho, vláda: *rerum V, populi O.*

habeō, *ēre, uī, itum* I pův. držeti, udržovati, chovati, **1) a)** *iaculum manibus h. O* držeti; *simul aptat habendo ensem V* upravuje k držení; *cultrum lateri vinctum h. O* nositi uvázán k boku; *scuta, gladios L, vestem O, soccos et pallium C* nositi, na sobě míti; *arma procul h. T* = *prohibere* držeti ve vzdálenosti od sebe; *res eos inter se habuit S* navzájem udržovala; *in manibus h. alqd* (*victoriam L*) držeti, (téměř) jisté míti; *fabulam in m. habebat C* v rukou n. při sobě měl; — o věc. než. jako podm.: *si vidisset structos corpus h. rogos O* že leží na hranici; *tumulus nomen h. O* = jest na něm; *habet pila libellos H* = jsou na něm položeny, vyloženy; *taberna libellos h. H*; *barbiton hic paries habebit H* = bude viseti na této stěně; *arbor fetus habet O* nese; — zvl. *me Tartara habent V H, pontus O* chová v sobě; *quae regio Anchisen V* = kde prodlévá; *unda deos O*; *milites in castris S L* držeti; *in Syria haberi T* býti držán; *in armis L*; *in vinculis S, in custodia alqm h. C T* ve vazbě držeti; — o stavech těl. a duš. *custodes somnus h. O V* jímá; *horror artūs O, terror V, amor, ira O, cura V*; *Rutulos fiducia rerum V* jakou mají; **b)** míti, pokládati někoho za něco, počítati k něčemu, ceniti, vážiti si **α)** s dvěma acc.: *deos aeternos et beatos C*; *diem honoratum V*; pass. *clarus ac magnus habebatur T* byl pokládán; *peritissimus Cs*; *mitis felix O*; *virtus aeterna S, qui h. velimus C* za jaké chceme býti pokládáni; **β)** in: *in numero disertorum C*; *in numero hostium Cs C*; *in summis ducibus N S* býti čítán k...; *in bonis C* k dobrům čítati; *dona omnia in benignitate S* za dobrotivost pokládati; **γ)** inter: *i. infelices O* býti čítán; *inter fideles socios Cu*; **δ)** pro: *pro hoste L Cs, pro amico Cs, audacia pro muro habetur S*; *alqd pro certo, explorato h. C* za jisté pokládati; *pro non dicto L* platiti, jako by nebylo řečeno; **ε)** inf. *succedere tectis fas h. O* za dovoleno pokl.; *satis habere hostem a rapinis prohibere Cs* = spokojiti se tím, že; *talia facinora suscepisse parum habuēre S* neměli dosti na tom, že; — zvl. *divina atque humana promiscua h. S* za nic si nevážiti; *habitae Graiis oracula quercus V* jež Řekům platily za věštírny; *nihil pensi h. S* nedbati ničeho, nedělati si svědomí; *cuius auctoritas magni habebatur Cs* mnoho platila;

pudicitiam pcrum honeste h. S málo dbáti; s dat.: *hominem ludibrio h. C* míti smích z . . .; *rem religioni h. C* svědomí si dělati z . . .; *alqd honori h. C* za čest si klásti; *probro S*; *alqd post alqd h. L* něco méně ceniti než; — absol. za to míti, souditi: *sic habetote C* (= vězte); *sic habuēre S* toho náhledu došli; *omnes sic habent C*; 2) držeti = nakládati, zacházeti s někým, jednati a) vůb. *male alqm h. N*, *avare T*, *liberaliter S*, *molliter T*, *benigne S*, *superbe Cu*; *Achivos uno ordine h. V*; *omnes nullo discrimine V* stejně se všemi nakládati, jednati; *alqm alqa re male h. C* znepokojovati; *in servili opere h. alqm L* k práci otrocké přidržovati; *cum cura haberi T* pečlivě býti chován; *frustra habiti T* opomenuti, zanedbáni; *milites leviore imperio h. S* ve volnější kázni držeti; *liberos h. S* chovati; *cives fidelissimi habebantur S* bylo s nimi jednáno jako . .; b) zvl. o věcech: chovati něco, zacházeti s něčím: *qui cultus habendo sit pecori V* chov dobytka; *scuta haberi T*; *rem publicam S* spravovati; *opes modeste h. T* mírně užívati; II míti v moci, jako majetek něco míti, držeti, vlásti něčím, ovládati něco: a) jako majetek držeti, míti α) absol.: *amor habendi O* lakota, hrabivost; *Cecropias apes amor habendi urget V* touha, míti výživu pobádá k práci; *loricam donat habere viro V* aby byla jeho majetkem; *ac non perinde habeantur, ut . . . S* a nebyly takovým právě majetkem; β) s předm.: *beneficia ab alqo h. Cs* obdržeti; *habes, quod petisti* dostal jsi; *virum S*, *uxorem Cs C*, *di habuere suas sorores O* t. za manželky; *te h. ista V*, *Phyllida V*; *habes Cs* (sc. *arma*) = tu máš!; *hoc habet! V* toto má, dostal = rána trefila; — zvl. *sibi h.* podržeti si, nechati si něco: *hereditatem C*, *canephoros C*; term. techn. o rozvodu: „*tuas res tibi habe*“: *illam suas res sibi h. iussit C* = rozvedl se s ní, zapudil ji; b) vlásti něčím, ovládati něco: *urbem reges habuēre T*; *hostis habet muros V* má v moci; *campum, tecta urbis, moenia, arces V*; *cetera Turnus habet V*; *Hispaniae tribus legionibus habebantur T* byly ovládány; *qui vos habeo O*; *Asiam Cu*; *animus habet cuncta neque ipse habetur S* ovládá; c) za bydliště, za sídlo míti, obývati: *Creten habendam tradere O* za bydliště odevzdati; *Africam Gaetuli S*, *mortales S*; *Romam S*, *loca taetra S*; — absol. *in Veiente agro h.* (sc. *praedia*) *L* býti usazen, míti majetek; *in Bruttiis habent C* III vůb. míti něco a) konkr. α) *hortos C*, *divitias H*, *servum C*, *pecuniam C*, *vulnus O*, *operis comites O*; — zvl. *secum h. legiones Cs*, *duos Anagninos C* s sebou míti; *circum se h. equitatum Cs* kolem sebe m.; obr. *fasces et secures C* = právomoc velitele; básn. *fenum in cornu H* (= je zlý, trká); β) o úkonech a stav. duš.: *dilectum h. Cs* odvod konati; *senatum Cs* schůzi senátu pořádati; *concilia Cs*, *contionem*, *comitia C Cs*; *censum C*, *inimicitias cum pop. R. C*; *amorem*, *odium C fidem alci h. Cs* věřiti; *spem in armis h. V* spoléhati na; *rationem h. cum alqo C* účtovati s; *negotium C*; *iter h. C* konati; *honorem h. alci T* poctu prokazovati; *rationem h. alcis rei C* zření míti k; *gratiam h. alci Cs* býti uznalý; *in gratiam h. alqd S* za vděk přijmouti něčím; *poenam h. L* býti potrestán; *aetatem h. procul a re p. vitam*, *adulescentiam S*, tráviti; *procul h. alqd T* dalek býti něčeho; *omnia bona in spe h. S* všeho dobra do budoucna se nadíti; — zvl. v duchu, na mysli míti, zamýšleti: *auspicia C*; *ordines h. S* v řadách se držeti; — zvl. o řeči: *verba h. S C L* mluviti, řečniti, *orationem*, *sermonem C* řeč míti; *querimoniam*, *deliberationem C*, *disputationem Cs*; *verba cum alqo h. L* domlouvati se; b) abstr.: *satis eloquentiae N*; *suspicionem adulterii N* býti v podezření; *dimidium facti H* polovic práce vykonáno m.; *annus h. res gestas Cs* může se vykázati; *satis aetatis h. C* dosti býti stár; *potestatem alcis rei h. Cs* přístup k něčemu, možnost něco vykonati; *imperium, regna V*; *studia suorum O* míti pro sebe; *animum h. parcere victis L* zamýšleti; *id semper in animo h. C*; *eum in a. h. S* = byl ho stále pamětliv; *ea cum a. h. S.*; *quid aut qua de causa consili habuisset S* co a za jakou příčinou zamýšlel; — snésti,

přijmouti: *quae Tib. civiliter habuit T*; *facile habebatur aequalitas T*; *egestas facile habetur sine damno S* nouzi snadno jest býti beze ztráty; *impune alqd h. T* bez trestu nechati; **c)** obsahovati, býti spojen s něčím, býti příčinou něčeho, míti něco za následek: *virtus hoc habet C* má tu vlastnost; *alqam dubitationem h. C* býti nějak pochybný; *maritimae res motum habent Cs* námořnictví jest vlastní (znakem) pohyblivost; *res fidem h. O* dochází víry; *novi fictaque nuper verba fidem habebunt H* = ujmou se; *alqd magnam vim h. S* věc jest velikého dosahu; *minor census reliquam multitudinem habuit L* menší výše jmění zahrnovala v sebe ost. obč.; *nihil habet epistula C* neobsahuje; *reditus in patriam offensionem h. C* jest spojen s .., budí ..; *invidiam N*; *profectio voluntatem habuit non turpem C* neobsahoval, neměl za účel; *ista res iniquitatem S*; *consilium, obtrectationem C* býti příčinou; *metum h. O* působiti, buditi; *suspicionem, misericordiam C*; *latrocinia nullam h. infamiam Cs* nejsou nečestné; **d)** moci, uměti, věděti: *an melius quis habet suadere H*; *dicere C, quid dare maius? O*; *illud pro certo affirmare C*; *h., quibus vendam Cs non h., quid narrem C*; **e)** na označ. trvalého stavu s part. perf. pass. neb adj.: *alqd clausum h. L* míti zavřeno; *scriptum h. C, collectum C, urbem captam L, alqd cognitum (compertum, exploratum Cs) C* = prohlédl jsem, znám; *alqm suspectum SLCu* v podezření; *caput tectum Cu* = choditi s pokrytou hlavou; *alqm devinctum h. C*; *aciem instructam C* k boji pohotový míti; *pericula consueta S* býti zvyklý na ...; *sollicitum h. alqm C* znepokojovati, v trapné nejistotě udržovati; *anxium T* v rozčilení udr.; *haud occultum S* nechovati v tajnosti; *intentos Numidas S* pozornost N. udrž. v napětí; *vectigalia redempta C* míti najaty, v nájmu; *magnas pecunias collocatas C*; *propositum h. Cs* míti v úmyslu; *persuasum h. Cs* býti přesvědčen; *falsum h. alqm, alqd S* sklamati; *laetum h. alqm T* radosti naplňovati; *deos faciles h. O* míti nakloněny; **f)** *se habere* n. *haberi* býti: *bene L* v dobrém stavu býti, *graviter C* býti těžce nemocen; *ego me bene h. T* vede se mi dobře; *sic se res habet C* tak jest tomu; *sicuti pleraque mortalium habentur S* = *res humanae ita se habent S* takový jest světa běh; *mores ita se h. S* tak jest tomu s ...; *quoquo se illud habet C* jakkoli tomu jest; též bez *se*: *sic habet H* tak jest tomu; *id quod res h. C* jak tomu skutečně jest; **g)** o povinnosti, nutnosti: musiti, míti; *dicendum h. T* musím říci, *respondendum, praecipiendum T*; *imitandum, certandum Plin, nihil excusandum habes T* nemusíš se omlouvati; *aedem Castoris habuit tuendam C* měl uloženo hlídati.

habilis, *e* [*habere*] co lze rukou dobře uchopiti: vhodný, pohodlný: *arma C, ensis V, ferrum T, frameae T, arcus V, gladius L*; *currus O* lehce řiditelný; *navis T*; *galea V* lehká; s dat. *h. lateri clipeus V* vhodně přiléhající; *vites h. pinguibus terris V* hodící se; *gens equis h. L* hodící se k jízdě na koni; *militiae Cu, proelio T* schopný; absol. *iuventa h. T* vdavek schopný; s acc.: *ingenium ad res diversissimas L*; *gladius ad pugnam L.*

habitābilis, *e* [*habito*] obyvatelný: *regiones C, media plaga O.*

habitātiō, *ōnis, f.* [*habito*] bydlení, byt: *mercedes habitationum C* bytné, plat z bytu; *sumptus habitationis C* nákladný, drahý byt.

habitātor, *ōris, m.* [*habito*] obyvatel: *tertiae contignationis L, mundi C*; *in hac domo C.*

habitō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *habeo* II c)] **a)** přech. obývati, bydliti v něčem: *casas V, terras O, silvas V, urbes V*, pass. býti obydlím, sloužiti za obydlí: *ea pars urbis habitatur C* jest obydlena; — zvl. s dat. řec.: *moenia habitantur Grais V*; *agellus habitatus quinque focis H*; *tellus Bistoniis habitata viris O*; *undae piscibus habitandae O* mající býti bydlištěm ryb; **b)** nepřech. bydliti: *h. magnifice C, pagatim L* ve vsích; *ruri C, Romae L, in Sicilia C*; *sub rupe O, ad M. Lepidum C*; *cum patre C* u otce; pass. *in luna habitari C* že měsíc

jest obydlen; — básn. a přenes. dlíti, zdržovati se někde, býti, bývati: *in carcere C, in terris gloria C; habitavi in oculis C* s očí jsem nesešel; *in vultu habitant oculi C* spočívají, utkvívají; *frigus illic habitat O* jest domovem.

habitus, *ūs, m.* [*habeo*] 1) pův. a) držení těla, postavení, položení: *h., in quo mors quemque prehenderat Cu*; b) postava tělesná, vzhled tělesný: *modicus h. haudquaquam famae par videbatur Cu* mírně vysoká postava; *corporis h. Cu* (krásná) postava; absol. *infantium habitus Cu* tělesný vzhled; *virginis h. V* vzezření; *oris h. LCT* podoba obličeje; 2) přenes. a) zevnějšek, šat, kroj: *cum cetero habitu se augustiorem, tum maxime lictoribus fecit L*; *habitu et ore T* zevnějškem a tvářením se; *gentes variae habitu vestis V*; *solennis h. L, Persicus Cu*; *civilis Cu*; *occulto habitu T* zakuklen; b) stav, položení: *locorum h. V, Italiae C, pecuniarum L* poměry majetkové; *provinciarum T*; *pro habitu praesentis fortunae Cu*; — zvl. duševní stav: *animarum T*; *virtus est h. animi naturae atque rationi consentaneus C*; *naturae ipsius habitu C* = již pouhým přirozeným nadáním.

habrotonum viz *abrotonum*.

hāc, adv. (sc. *viā*, od *hic*) tudy: *hac iter est O*; *hac subeunt Teucri O* = s této strany.

hāc-tenus, adv. až sem, až potud a) místně: *hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta V*; *hactenus in occidentem Germaniam novimus T*; *hac dominum tenus est illa secuta O*; b) časově: tak dlouho, až do té doby: *h. quietae stationes erant L*; *h. Nero flagitiis velamenta quaesivit T*; c) mod.: až do té míry, tak dalece: *h. consultans T* jen tak dalece; *servus h. paret T*; *hactenus reprehendet, non amplius C* až potud; — zvl. o řeči: až sem: *h. de amicitia dixi C*; *de hoc h. C*; *haec h. Plin.*

Hadria, *ae, f.* též **Adria** 1) *Hadria Picena*, nyn. Atri, město v Picensku poblíž moře; 2) nyn. Adria, město mezi ústím Pádu a Adiže při moři Adriatickém, jež od něho nazváno; odt. meton. **Hadria**, *ae, m.* moře Adriatické; adj. **Hadriacus**, *a, um* adrijský: *undae V*; **Hadriāticus**, *a, um*: adriatický: *mare, sinus C, L*; **Hadriānus**, *a, um* adrijský: *ager L* (území H.); *mare H*; obyv. **Hadriānī**, *ōrum, m.* Adrijští (1).

Hadrūmētum viz *Adrumetum*.

Haedilia, *ae, f.* lesnatá krajina v Sabinsku poblíže Ustiky a statku Horatiova; dle jin. výkl. jest to appell. *haedilia* = kůzlátko *H.*

Haeduī viz *Aedui*, **haedulea** viz *Haedilia*.

haedus, *ī, m.* kůzle, kozlík; přenes. dvě hvězdy v souhvězdí Vozky: *freto surgente cadentibus Haedis O* pon. při večerním západu jejich (na zač. října) nastávalo bouřlivé počasí; odt. *Haedi pluviales V.*

Haeduus viz **Aeduus**.

Haemōn, *onis, m.* (*Αἵμων*) Haimon, syn Kreontův, milenec Antigonin *O.*

Haemonia, *ae. f.* [*Αἱμονία*] starší název za Thesalii; vl. adj. od *Αἵμον*, otec Thessalův; adj. **Haemonius**, *a, um* = thessalský: *heros O* = *Achilles*; *urbs O* = Trachin; *puppis O* = *Argo*; *iuvenis O* = Iason; *artes O* = čarodějství.

Haemus, *ī, m.* [*Αἷμος*] Balkán, pohoří mezi Thrákií a Moesií *H.*

haereō, *ēre, sī, sum* a) pův. vězeti, váznouti, viseti, držeti se na něčem: *equo H* pevně seděti; *ferrum ossibus haesit O* uvízlo; *navis litore V*; *collo ducis O* viseti; *unguibus aquilae draco V*; *piscium genus summa ulmo H*; *in equo C*; *in scopulis O*; *tela in scuto O, in pulmonibus C*; *classis in vado Cu* uváznouti; *cuspis in tergo O*; *in patris cervice O* viseti; *in vultu O*; *in virgine O* nemoci očí odtrhnouti od; *alae sagitta O*; *haerens capiti corona H* na hlavě pevně držící, vetknutý; *somnia sub foliis V*; básn. *vix ossibus haeret H* = jest kost a kůže; — absol. *apte h. H* vhodně souviseti; *frondes male haerentes O* volně visící, nesouvislé; b) přenes. tkvíti, vězeti, trvati, lpěti: *malum in medullis populi C*; *memoria in mentibus C*; *in animo S Plin*; *in oculis C*; *dolor animo C*; *crimen in alqo C*; *peccatum huic homini C*; básn. *Venerem et illi semper haerentem puerum*

H nerozlučného průvodce; -- zvl. α) vojens.: *in tergis h. L Cu T* býti v patách, dotírati na někoho: *in obsidione h. C* dlouho se zdržovati; β) uváznouti v řeči, zaraziti se, přijíti do rozpaků: *vox faucibus haesit V* uvázl; *haerere homo, versari, rubere C*; *aspectu conterritus haesit V haerere primo, deinde pavescere T*; *haerebitis C* přijdete do rozpaků; *merito haesisti Plin*; γ) úsloví: *hic aqua haeret C* zde to vázne; *in salebra h. C* nemoci dále, uváznouti; *in poenis haesit C* = byl konečně potrestán; *in turba h. plebeium L* uváznouti = zůstati posledním.

haeresis, *is, eos, f.* [αἵρεσις] škola, sekta filosofická *C.*

haesitantia, *ae, f.* [*haesito*] zajíkavost, koktavost: *linguae C.*

haesitātiō, *ōnis, f.* [*haesito*] a) zajíkavost v řeči C; b) rozpačitost, nerozhodnost jednání *T Plin.*

haesitō, *āre, āvī, ātum* [freq. k *haereo*] a) váznouti: *in vadis L, in palude C*; b) jazykem váznouti, zajíkati se, koktati: *linguā haesitantes C* koktalové; *verbis haesitantibus dicere C* zajíkavě; c) kolísati, býti na rozpacích, býti nerozhodný: *timens, haesitans C*; *h., an agmen torqueret Cu*; *h. in crimine C* v obvinění váznouti.

Halacsa, *ae, f.* neb **Halēsa** (Ἅλαισα) město na sev. pobřeží Sicilie u řeky Halaesu, vých. od Himery; adj. **Halēsīnus,** *a, um* haleský: *civitas C.*

halcyōn viz *Alcyone.*

hālēc viz *allec.*

Halēs, *ētis, m.* říčka u Velie v Lukanii.

Haliacmōn, *onis, m.* [Ἁλιάκμων] řeka ústící do zál. soluňského, nyn. Bistrica.

haliaeetos, *ī, m.* (ἁλι-αίετος) orel mořský.

Haliartus, *ī, f.* [Ἅλιαρτος] město u již. břehu jez. Kopaiského v Boiotii; **Haliartiī,** *ōrum, m.* Haliartští.

Halicarnassus a **Halicarnāsus,** *ī, f.* [Ἁλικαρνασσός] dorské město na pobř. Karie naproti ostr. Kou, rodiště dějepisce Herodota; adj. **Halicarnassēus,** *ei, eos, m.* z Halikarnassu; obyv. **Halicarnassii,** *ōrum* neb **Halicarnassēnsēs,** *ium, m.* Halikarnasští.

Halicyae, *ārum, f.* [Ἁλικύαι] městečko v záp. Sicilii u Lilybaia; adj. **Halicyēnsis,** *e* halicijský: *civitas C*; obyv. **Halicyēnsēs,** *ium, m.*

Halieutica, *ōn, n.* [ἁλιευτικός] ‚báseň o rybách', přičítaná Ovidiovi.

hālitus, *ūs, m.* [*hālō*] dech, výdech, výpar, pára.

hālō, *āre, āvī, ātum* dýchati, vydechovati; voněti: *horti halantes V*; *arae sertis halant V.*

Halus, *ī, f.* město v Assyrii, nyn. Chala.

Halyattēs viz *Alyattes.*

Halys, *yos, m.* [Ἅλυς] řeka v M. Asii tekoucí do moře Černého, nyn. Kissil-Irmak.

Hamadryas, *adis, f.* [Ἁμα-δρυάς] víla stromová, básn. víla vůbec.

Hāmae, *ārum f.* místo nedaleko Kum.

hāmātus, *a, um* [*hāmus*] háčky opatřený: *harundo O* šíp se zpětnými háčky; ostnitý: *sentes O*; hákovitý, zahnutý: *ensis O, ungues O, corpora C*; přenes. vnadicí: *viscata et h. munera Plin* [obr. z chytání ptáků a ryb].

Hamilcar, *aris, m.* 1) vojevůdce karthag. 308 př. K. na Sicilii proti Agathokleovi; 2) *H. Barcas,* otec Hannibalův, vojevůdce za 1. války punské, podmanitel Hispanie; 3) jakýs šlechtic v městě Leptis; 4) vojevůdce zajatý 218 na Maltě; 5) vojevůdce v sev. Italii padlý za povstání gallského 197.

Hammōn, *ōnis, m.* též **Ammōn** [Ἄμμων], bůh libycký, jenž měl věštírnu na oase po něm nazvané (nyn. Sivah), Římanům známý pode jmenem Juppiter Ammon. Vypodoboval se s hlavou beraní.

hāmus, *ī, m.* hák 1) pův. *ferreus Cs, lorica conserta hamis V* z háčků, háčková; absol. *hami O* zpětné háčky hrotu šípu; *ferrum curvo tenus abdidit hamo O* až po (srpovitý) hák; 2) zvl. háček udice: *hamo pisces capere C*; *decurrere ad hamum H*; meton. háček s vnadidlem, nástraha, vnadidlo: *solebat hamis decipere pisces O*; *praeroso hamo fugere H.*

Hannibal, *is, m.* 1) vojevůdce karthaginský v bitvě u Liparských ostrovů, obhájce Agrigenta proti Římanům; 2)

syn Hamilkara Barky, nejslavnější vojevůdce karthag., úhl. nepřítel Římanů; 195 uprchl k Antiochovi Syrskému, odtud 190 k Prusiovi do Bithynie. Aby nebyl vydán Římanům, otrávil se r. 183.

Hannō, *ōnis, m.* 1) Karthagiňan, objevitel záp. pobřeží afrického 510; 2) správce Libye a původce jejího povstání kol. 240 př. K.

hara, *ae, f.* chlívek pro vepře; meton. *immundae cura filelis harae O* = vepřů.

harēna, *ae, f.* též **arēna** a) písek: *fulvae nimbus harenae V*; *numero carens h. H*; b) písčina: *in sicca spatiatur harena H*; *harenam aut paludem emere C*; *orbis in extremi iaceo harenis O* ve stepi; *vix perviae arenae T*; c) písčitý břeh mořský, dno mořské: *in ignota iacebis harena V* na neznámém břehu; *laeti advertuntur harenae V* ku břehu doplují; *furit aestus harenis V* zuří příboj na dně mořském; d) zápasiště *populum extrema exorare harena H*; *cervus periturus harena O*; *opus arenae promittere T* vystoupiti jako gladiator.

harēnāria, *ae, f.* [sc *fodina*] pískový důl.

harēnōsus, *a, um* písčitý: *ager S*, *humus S*, *litus V*.

hariolātiō, *ōnis, f.* hádání, věštění.

hariolor, *ārī, ātus sum* hádati, věštiti.

hariolus, *ī, m* [srov. *haru-spex*] hadač. věštec.

Harmodius, *iī, m.* [Ἁρμόδιος] spolu s Aristogeitonem vrah Hipparchův.

harmonia, *ae, f.* [ἁρμονία] souzvuk; personif. **Harmonia,** *ae, f.* dcera Martova a Veneřina, choť Kadmova, matka Semelina a Inoina.

harpagō, *ōnis, m.* [ἁρπαγή, ἁρπάζω] 1) hák na dřev. tyči, 2) zvl. ve voj. hák k zachycování lodí.

Harpalus, *ī, m.* pokladník Alexandra Vel. uprchlý se zpronevěřenými penězi do Athen.

Harpalycē, *ēs, f.* [Ἁρπαλύκη] Thračanka žijící v lesích jako lupička; chycena konečně a zabita pastýři.

harpē, *ēs, f.* [ἅρπη srp] meč se srpovitým násadcem, jejž půjčil Hermes Perseovi k zabití Medusy.

Harpocratēs, *is, m.* [Ἁρποκράτης] egyptský bůh mlčení; přen. člověk mlčelivý.

Harpȳia, obyč. pl. *-yiae, ārum, f.* [Ἅρπυια od ἁρπάζω] báječné bytosti, zpola ženy, zpola ptáci, jež králi salmydeskému Fineovi jídlo buď uchvacovaly nebo znečišťovaly.

Harūdēs, *um, m.* Harudové, kmen germánský sev. od jezera Venetského, pův. snad na poloostr. jutském usazený, pomáhající Ariovistovi a s ním od Caesara přemožený.

harundifer, *a, um* rákos nesoucí, třtinou ověnčený: *caput O*.

haruspex, *icis, m.* [první složka v lat. nedoložena, druhá **specio*] vl. zkoumatel vnitřností, *haruspex,* t. j. hadač z vnitřností obětovaných zvířat: *cum haruspices ex tota Etruria convenissent C*; adj. **haruspicīnus,** *a, um* haruspický: *h. libri C*; subst. **haruspicīna,** *ae. f.* haruspicství, umění hádati z vnitřností obětních.

Hasdrubal, *alis, m.* Karthagiňan 1) syn Hannonův, vojevůdce na Sicilii proti Metellovi; 2) zeť Hamilkara Barky, vojevůdce v Hispanii † 221; 3) bratr Hannibalův † 207 u řeky Metaura; 4) otec Sofonisbin.

hasta, *ae, f.* 1) pův. hůl, hůlka, tyčka: *pampineis agitat velatam frondibus hastam O* = *thyrsum*; rovněž *foliis mollibus lentas intexere hastas V* = *thyrsos*; *hastae gramineae C* holé bambusové; 2) jako zbraň: dřevce, kopí, oštěp: *h. ferrata L*; *hastam dirigere in alqm O*, *mittere O*, *iacere T*, *proicere N*, *iactare V*; *hastā transfigere alqm C Cu*; obyč. ze dřeva jasanového: *h. fraxinea O*; *hasta pura S T* bez hrotu, vyznamenání za udatnost; — obr. *hastam abicere C* = mysli pozbýti, nemyslili na další obranu; — spec. *h.* jako odznak veřej. jednání, zvl. dražby: *sub hasta vendere L C* veřejnou dražbou prodati; *ad hastam publicam accedere N* účastniti se státních dražeb; odt. *hasta* = dražba: *illa infinita Pompei h. C* věčné dražby (pozůstalosti) P.; *ius hastae T* právo dražební.

hastātus, *a, um* [*hasta*] dřevcem opatřený, kopím ozbrojený

a) ob.: *acies hastata T*; subst. *X milia hastatorum Cu* (vojínů) kopiníků; b) zvl. **hastātī**, *ōrum, m.* kopiníci, první řada bitevní, jež pův. byla vyzbrojena (i s druhou řadou t. zv. *principes*) dřevcem naproti třetí řadě (*triarii*), která měla *pilum*; po válkách punských stáli hastati v druhé řadě; odt. adj. *primus, secundus, tertius ordo hastatus L* 1. 2. 3. oddělení hastatů; *ex primo hastato Cs* z 1. odděl. hastatů.

hastīle, *is, n.* [*hasta*] a) ratiště, dřevěná tyč kopí: *h. e silva recisum O*; *rasa hastilia aptare V*; přenes. *densis hastilibus horrida myrtus V* hustým a silným větvovím; b) házecí kopí: *Picus hastilia bina ferebat O*; *contortum hastile immittit V*; jako adj.: *arma hastilia Cu* zbraně metací.

haud, haut a **hau** (toto před souhl.) záporka ne, ne právě; pův. význ. subjekt. naproti objekt. *non*; 1) u sloves: *haud displicet res Tullo L* zamlouvá se; *cum haud paeniteret L* nebylo mu se styděti; *me haud paenitet* s inf. *L* nejsem proti tomu, schvaluji; u gerund.: *progenies haud infitianda parenti O* nepopíratelný, jehož nemůže zapříti; *haud paenitendus magister L* učitel, za kterého netřeba se styděti = veškeré vážnosti hodný; na nějž mohu býti hrd; u partic.: *haud dubitans cessit patriā C* bez váhání; – zvl. *haud scio, an C* nevím, zda = asi, tuším, nejspíše: *tibi tanti honores habentur, quanti haud scio an nemini C*; *h. s., an recte dixerim C*; 2) u adject.: *ingenium eius haud absurdum S* velmi vtipný; *haud alienus L* dobře se hodící, zcela přiměřený; *belli haud ignarus S* výborně znalý; *haud absurdum est S* ne nejapno; *haud dubius L* nepochybný, jistý; *haud magnus C* nehrubě veliký, skrovný; *haud leve decus T* ne bezvýznamný; *haud nescius T* dobře věda; 3) u zájm.: *h. quisquam L* sotva kdo; *h. alius L*; 4) u adverb.: *haud temere est visum V* bedlivě to pozorováno; *haud cunctanter L* zcela bez váhání; *haud gravatim L* beze vší těžkosti, velmi ochotně, rád; *haud procul L*; *Sabini haud parum memores L* velmi dobře pamatujíce; *haud facile L* nerad; *haud ita pridem H* není tomu tak dávno, co; *haud sane quisquam L* hrubě ani jediný; *haud minus quam L* právě tak jako; *haud secus LO* rovněž tak; 5) zvl. záp. větný: *neve ignorate Saturni gentem, haud vinclo nec legibus aequam V* = *aequam sine vinculo et legibus*; **hauddum** ještě ne: *h. quisquam hostium senserat L*; *Samnitem h. domitum L*; **haudquāquam** nikterak, docela ne: *h. mirandum est C*; *h. idem animus L*.

hauriō, *īre, hausī, haustum* (*hausurus V*) a) pův. α) čerpati, nabírati: *hausta unda O*; *lymphas de gurgite V*; *de dolio h. C*; přísl. *de faece h. C* ‚z kvasnic, z kalu nabírati' = uváděti řečníky chatrné; přenes. *illa ex quo fonte hauriam, sentio C*; *ex natura ipsa legem h. C*; *ex vano h. L* ze špatných pramenů čerpati; odt. β) (nabírati a) píti, sáti: *aquam Cu*; *lacus, quos si quis faucibus hausit O*; *pocula h. L, pateram V* vypíti, vyprázdniti; *alveus haurit aquas O* ssaje; – spec. prolévati, cediti: *sanguinem LC*; *veterem cruorem O*; b) o jin. věc.: *pulverem palmis h. O* nabírati; *terrae immurmurat haustae O* do vyhrabané země; *pulveris hausti cumulus O* nahrabaný; *cineres h. O* shrabati; *aurum ex gazis h. C* brátí; *lucem h. V* světlo světa uzříti = naroditi se; *auras h. V* dýchati; *suspiratūs h. O* zhluboka vzdychati; *caelum h.* (sc. *oculis*) *V* spatřiti; *strepitum h. V* naslouchati; *vocem auribus h. V* slyšeti; c) vyčerpati, vyprázdniti, až do konce snésti, přetrpěti: α) konkr.: *totiens haustus crater O*; β) obr.: *dolorem, calamitatem, voluptatem C* „číši rozkoše"; *supplicia V*; *medium sol orbem hauserat V* polovici dráhy urazil; d) pozříti, pohltiti, stráviti: *hauriuntur gurgitibus T*; *in gurgitem L*; *lapsos amnis hausit Cu*; *naves mari haustae L*; *limo L*; o ohni: *theatrum igni haustum T*; *vineas incendium hausit L*; *multos hausit flamma LT*; – spec. prohýřiti, promarniti: *sumptum C*; *sua h. T* svoje peníze; e) prokláti, probůsti: *ventrem L*; *iugulum T*; *latus gladio Cu*; *pectora ferro O*; *lumen O* oko vypíchnouti; obr. *pavor haurit corda V* proniká; f) pojímati do sebe: *ignes pectore h. O*; *spem animo h. V*; vnímati, (úplně)

chápati: *cogitatione h. alqd C*; *animo hauri V* uvaž v duchu; *quasdam artes h., omnes libare T.*

haustus, *ūs*, *m.* [*haurio*] a) čerpání: *aquaeductus, haustus ... a patre sumitur C* právo čerpání vody; b) věc načerpaná, nabraná: *h. aquarum V* načerpaná voda studničná; *h. harenae O* hrstka písku; *h. aquae O* doušek; *haustus Bacchi sumere alci O* na něčí zdraví píti; *h. sanguinis O*; *h. fontis Pindarici H* napití se z... = napodobení Pindara; *alium domi esse caeli haustum Cu* jinak se dýchá.

havē, havētō viz *aveo.*

Heautontimōrūmenos, *ī*, *m.* [*ἑαυτὸν τιμωρούμενος*] ‚Sebetrapič', název veselohry Terentiovy.

hebdomas, *adis*, *f.* sedm dní, týden; zvl. sedmý den nemoci *C.*

Hēbē, *ēs*, *f.* [*ἥβη* věk mladický] bohyně Mládí, dcera Junonina, zplozená bez otce (*Iovis privigna O*), číšnice bohů.

hebeō, *ēre*, —,— [*hebes*] býti tupý: *ferrum L*; přenes. *sanguis h. V* jest líná; *sensus h. O* jest mdlý; *ipsi hebent T* nic nedělají.

hebes, *tis*, abl. *-ti* tupý a) pův.: *telum C Cu*; *mucro O*, *gladius O*, *lunae cornua C*; b) o duchu: *ratio hebetem facit aciem C* otupuje bystrost duševní; *ingenium C* slabý; *hebes esse videtur O* slabomyslný, blbý; *quis adeo h. T* zpozdilý, hloupý; c) přenes. mdlý, slabý: *ictus O*, *color O*, *os O* bez chuti; *sensus L C*; *miles ad sustinendum laborem T* líný; *exercitus S* chabý, bez ohně.

hebēscō, *ere*, —, — [inch. k *hebeo*] tupnouti; ob. jen přenes. ochabovati, slábnouti: *sidera T*; *mentis acies C*; *virtus S* síly pozbývá.

hebetō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*hebes*] otupovati: *hastas L*; *ferrum L*; přenes. seslabovati: *visūs alci V*; *dies h. sidera O* zatemňuje, světlo odnímá; *flammas taurorum O* odnímati sílu.

Hebraeus, *a*, *um* [*Ἑβραῖος*] hebrejský, židovský.

Hebrus, *ī*, *m.* [*Ἕβρος*] hlav. řeka thrácká, nyn. Marica; meton. = Thrákie.

Hecatē, *ēs* n. *ae*, *f.* [*Ἑκάτη*] bohyně měsíce a kouzel, zloložňovaná s Artemidou, jindy s Persefonou: *dea triformis*, *triceps O* (vzhledem k fasím měsíce); adj. **Hecatēïus**, *a*, *um*: *carmina H. O* kouzelná říkadla; fem. **Hecatēïs**, *idis*: *herbae O* kouzelné byliny.

Hecatō, *ōnis*, *m.* [*Ἑκάτων*] Rhodan, žák Panaitiův; kromě jiných napsal spis o povinnostech.

Hecatompylos, *ī*, *f.* [*ἑκατόμ* — *πυλος*, sc. *πόλις*] město na hranicích parthských.

Hector, *oris*, *m.* [*Ἕκτωρ*] Hektor, syn Priamův a Hekabin, hlavní obhájce Troje, zabitý Achilleem; adj. **Hectoreus**, *a*, *um* Hektorův: *hasta O*; *coniunx V* = Andromache; *Mars O* boj s H.; *gens H. V* = Trojané; *amnes H. V* = trojské.

Hecuba, *ae*, *f.* [*Ἑκάβη*] Hekabe, choť Priamova, dcera Dymantova; po pádu Troje připadla za kořist Odysseovi. Pomstivši na Polymestorovi smrt svého syna Polydora, byla proměněna ve psa *O C.*

hedera, *ae*, *f.* též *edera* břečťan; *collecta capillos hederā O* věncem břečťanovým; plur. *hederae* úponky břečťanové; básn. *sacri hederae cultores O* ctitelé Bakchovi.

hēdychrum, *ī*, *n.* [*ἡδύχρουν*] vonný balsám.

Hēgēsiās, *ae*, *m.* [*Ἡγησίας*] 1) filosof nazvaný *Πεισιθάνατος*, z Kyreny, žil za krále Ptolemaia Filadelfa; 2) řečník a dějepisec z Magnesie, napsal spis o činech Alexandra Vel.

Hēgēsīnus, *ī*, *m.* filosof akademický, učitel Karneadův, v 2. stol. př. Kr.

hei v. *ei.*

hēia v. *ēia.*

Hēius, *ī*, *m.* bohatý občan mamertinský Verrem oloupený.

Helena, *ae*, (*-nē*, *ēs*), *f.* [*Ἑλένη*] dcera Diova a Lédina, choť spartského krále Menelaa, dle nevl. otce též zvaná *Tyndaris OH*, sestra Kastora a Polluka, unesená od Parida.

Helenus, *ī*, *m.* [*Ἕλενος*] syn Priamův, věštec; po pádu Troje s Neoptolemem přišel do Epiru.

Hēliades, *um*, *f.* [*Ἡλιάδες*] dcery Héliovy, sestry Faëthontovy proměněné v topole; z jejich slz prý vznikl jantar: *lacrimae Heliadum O.*

Helicē, *ēs*, *f.* [Ἑλίκη souvisí s ἑλίσσομαι vinu se, vl. závit, meton hlemýžď] 1) souhvězdí Velkého Vozu (nazvané tak podle svého otáčivého pohybu kolem pólu), = lat. *Septentriones*; 2) město na pobř. Achaie r. 372 po zemětřesení mořem pohlcené.

Helicōn, *ōnis*, *m.* [Ἑλικών] pohoří v Boiotii s chrámem Apollonovým a s hájem Musám zasvěceným; u něho město Thespie; *Heliconis alumnae O* = Musy; meton. *totum Helicona dedisset O* umění všech devíti Mus; adj. **Helicōnius**, *a*, *um* helikonský, u H.: *Tempe O*, *collis Cat.*

hēliocamīnus, *ī*, *m.* [ἡλιοκάμινος] světnice na výsluní.

Hēliodōrus, *ī*, *m.* [Ἡλιόδωρος] rhetor za doby Horatiovy.

Hēliopolis, *is*, *f.* město v dol. Egyptě.

Hellānīcē, *ēs*, *f.* [Ἑλλανίκη] sestra Kleitova, vychovatelka Alexandra Vel.

Hellē, *ēs*, *f.* [Ἕλλη] dcera Athamantova a Nefelina, sestra Frixova, jež na cestě do Kolchidy spadla do moře, jemuž dala jméno Hellespontos.

helleborus, *ī*, *m.* též **-um**, *ī*, *n.* [ἑλλέβορος] čemeřice; u starých lékem proti šílenství.

Hellēspontus, *ī*, *m.* [Ἑλλήσποντος] Hellespont, moře Hellino, nyn. úžina Dardanellská; meton. krajina u H. *N C Cu.*

hēlluātiō, *ōnis*, *f.* [*helluor*] hýření.

hēlluō, *ōnis*, *m.* [*helluor*] hýřil: *patrimonii C* mrhač dědictví otcovského, obr. i *patriae C.*

hēlluor, *ārī*, *ātus sum* hýřiti: *in exostra C*; *rei publicae sanguine C* koupati se v krvi; *quasi helluari libris C* ‚váleti se' v knihách, (o nemírném jich čtení).

Hellusiī, *ōrum*, *m.* sarmatský kmen u *T.*

helops, [ἕλλοψ] ryba mořská m e č o u n *O.*

Hēlōtae, **Hīlōtae**, *ārum*, *m.* [Εἵλωται] h e i l o t o v é, zotročení potomci pokořených původ. obyvatelů Lakoniky.

hēluor viz *helluor.*

helvella, *ae*, *f.* [demin. od *helus*] zelenina.

Helvētiī, *ōrum*, *m.* H e l v e t i o v é, národ gallský za doby Caesarovy sídlící v území nyn. Švýcarska; adj. **Helvētius**, *a*, *um* a **Helvēticus**, *a*, *um* helvétský.

Helvidius, *a*, rod římský: 1) *H. Rufus*, rytíř, přítel Cluentiův; 2) *H. Priscus* r. 51 po K. vojevůdce v Kappadokii; 3) *H. Priscus*, zeť Thrasey Paeta, za Vespasiana popravený.

Helviī, *ōrum*, *m.* H e l v i o v é, gallský kmen na prav. břehu dol. Rhodanu.

hem (*em*), interj. výraz podivu: a j!

hēmerodromus, *ī*, nom. pl. *-oe*, *m.* [ἡμεροδρόμος] běhoun, rychlý posel, kurýr.

hēmicillus, *ī*, *m.* [ἡμίκιλλος] poloviční osel, mezek (nadávka) *C.*

hēmicyclium, *iī*, *n.* [ἡμικύκλιον] polokruh; zvl. sedadlo tvaru polokruhu.

hendecasyllabī, *ōrum*, *m.* [ἑνδεκασύλλαβοι] verše jedenáctislabičné, logaoedické (saphický, alkajský, a zvl. falaecký u *Cat.*).

Hēniochī, *ōrum*, *m.* [Ἡνίοχοι] kočovný národ mezi Uralem a Kavkazem.

Henna, *ae*, *f.* též *Enna* [Ἔννα] město ve středu Sicilie (nyn. Castrogiovanni) s chrámem Cereřiným; vystavěno na výšině, odkud dle pověsti Persefone unesena; adj. **Hennaeus**, *a*, *um* henský: *moenia O*; **Hennēnsis**, *e*: *ager C*; obyv. **Hennēnsēs**, *ium*, *m.* Heňané.

Hēphaestia, *ae*, *f.* [Ἡφαιστία] Héfaistia, město na Lemnu.

Hēphaestiōn, *ōnis*, *m.* [Ἡφαιστίων] vojevůdce a důvěrník Alexandra Vel.

heptēris, *is*, *f.* [ἑπτήρης] sedmiveslice, s e d m i ř a d k a, t. j. loď se sedmi řadami vesel na každé straně *L.*

hera, **era**, *ae*, *f.* paní: *herae pensa rependere O* (jako otrokyně); *h. Fors Enn. u C* osud vládnoucí; *h. rapidi Tritonis Cat* = Minerva.

Hēraclēa (*īa*), *ae*, *f.* [Ἡράκλεια] H e r a k l e a, město Herakleovo 1) v Lukanii u zál. Tarentského, osada tarentská; 2) *H. Pontica* v Bithynii u Černého moře při ústí řcky Lyku, osada megarská; 3) *H. Minoa* na Sicilii, záp. od Agrigenta, osada foinická; 4) *H. Pelagonia* v Epiru, nyn. Prilép; 5) *H. Trachinia* záp. od Thermopyl, osada spartská; 6) *H. Sintica*, nyn. Melenik, v Makedonii na lev. bř. řeky Strumy. Adj. od 1) a 3) **Hēraclēēnsis**, též *Heracliensis*, *e*; plur. **Hēraclēēnsēs**, *ium*, *m.* Heraklejští; rec.

Hēraclēōtēs, *ae, m.* heraklejský: *Dionysius C*; pl. **Hēraclēōtae,** *ārum, m.* obyv. H.; **Hēraclēum,** *ī, n.* [*Ἡράκλειον*, sc. *ἱερόν*] chrám Herakleův, nejjižnější místo makedonské.

Hēraclīdēs, *ae, m.* [*Ἡρακλείδης*] potomek Herakleův, Herakleovec; jako jm. vl. *H. Ponticus*, filosof, žák Platonův a Aristotelův.

Hēraclītus, *ī, m.* [*Ἡράκλειτος*] 1) Efeský, filosof školy ionské, kol. 500, přijm. *σκοτεινός* (temný); učil, že oheň je pralátkou všech věcí a vysvětloval všecko dění z věčného přerodu (*πάντα ῥεῖ*); 2) H. Tyrský, filosof starší Akademie.

1. **Hēraea,** *ae, f.* [*Ἡραία*, sc. *πόλις*] tvrz na záp. hranicích Arkadie.

2. **Hēraea,** *ōrum, n.* [*τὰ Ἡραῖα*] slavnost Heřina.

herba, *ae, f.* [srov. *φέρβω, φορβή*] a) bylina, zelina, rostlina: *herbae agrestes C* divoce rostoucí; *h. sterilis Cu, h. inutilis* býlí, *h. palustres L* bažinné; *h. salutaris O* léčivá; coll. a plur. *ros in tenera herba V* na bylinách; *cervus equum communibus herbis pellebat H* s pastvy; *equus, immemor herbae fontisque V* = nechtějící ani se pásti ani píti; b) trávník, drn: *somnus in herba V*; *stratus per herbas*; *neque pecori fecundior herba est O* tráva, pastva; *multa h. H* hustá tráva; c) zvl. α) zelenina: *herbas condire C*; *h. lapathi H*; β) bylina kouzelná: *revocatus herbis et amore Dianae V*; *herbae potentes O*; γ) stéblo, stonek byliny: *primis segetes moriuntur in herbis O* v prvních stéblech; *graminis herba V*; *frumenta in herbis sunt C L* nevymetané; odt. přísl. *adhuc tua messis in herba est O* srovn. ‚tvá pšenice ještě nekvete' = spec. stébla travin jakožto posvátné byliny fetialů (jinak zv. *verbenae, sagmina*): *fetialis ex arce graminis herbam puram attulit L.*

herbēscō, *ere, —, —* [inch. k **herbeo*] do stébel vyrůstati: *semina L, viriditas herbescens C.*

herbidus, *a, um,* [*herba*] travnatý, zetený: *campus L, insula Plin.*

herbifer, *fera, ferum*; [*herba*] travonosný, na trávu bohatý; *colles O*; *Acis O.*

herbigradus, *a, um* trávou se ploužící [o hlemýždi] básn. u *C.*

Herbita, *ae, f.* [*Ἔρβιτα*] město na Sicilii na záp. od Etny; adj. **Herbitēnsis,** *e* herbitský: *ager C*; obyv. **Herbitēnsēs,** *ium, m.* Herbitané.

herbōsus, *a, um* [*herba*] travnatý, travou bohatý: *campus H, pascua O, flumen V.*

herbula, *ae, f.* [demin. od *herba*] bylinka.

hercīscō, n. *ercīscō ere, —, —* dědictví děliti: *arbitrum familiae herciscundae postulare C* za účelem rozdělení dědictví.

herctum, *ī, n.* dědictví: *h. ciere C* dědictví děliti.

Herculāneum, *ī, n.* 1) město v Samniu neznámé polohy; 2) v Kampanii u Neapole zasuté při zemětřesení r. 79. po K.; adj. **Herculāneus,** *a, um* herkulanský: *via H. C* mezi jezerem Lukrinským a mořem; **Herculānēnsis,** *e*: *fundus C*; jako subst.: *in Herculanensi C* v území h.

Herculēs, *is* n. zř. *ī, m.* [*Ἡρακλῆς*] syn Diův a Alkmény, vnučky Perseovy, héros proslavený silou a vytrvalostí; od jeho jména tyto odvozeniny: a) *hercules, hercule, hercle*; *mehercule, mehercle* původně při Herakleovi, pak = zajisté, v pravdě: *licet hercules undique omnes terrores impendeant V* třeba by přísám bůh ...; *neque ego hercule praetereo H*; *minime hercle* (*indiget mei Africanus*) *C* zajisté ne! *sed mehercule magis strenuus quam felix* (*exercitus*) *S*; b) adj. **Herculeus,** *a, um* herkulský, Herakleův: *artus, lacerti, vires, arcus O*; *labor H*; *gens O* = Fabiové; *hospes O* = Kroton; *arbor V* černý topol; *urbs C* = *Herculaneum.*

Hercȳnia *silva, Hercȳnius saltus,* též samotné *Hercȳnia, ae, f.* les Hercynský, nyn. Černý les, horstvo jihoněmecké až k Harcu, dle *Cs* od pramene Dunaje až do Dakie.

Herdonia, *ae, f.* [*Ἔρδονία*] město v Apulii, nyn. *Ordona.*

hērēditārius, *a, um* [*hereditas*] dědictví se týkající, dědický: *auctio C, ius C, societas C*; zděděný, dědičný: *cognomen C, quaestura C.*

hērēditās, *ātis, f.* [*heres*] dědictví **a)** abstr.: *hereditate possidere alqd C*; *odium hereditate relictum N* zděděná; **b)** konkr.: *hereditatem capere, adire C* ujmouti se dědictví, též *h. cernere C*; *h. procurare Cs* spravovati.

Herennius, *iī, m.* rod římský původu samnitského **1)** *C. Pontius H.* vítěz u Kaudia 321; **2)** *C. H.* neznámý rhetor, dle něhož nadepsán spis Ciceronův ‚*rhetorica ad Herennium*'; **3)** *T. H.*, kupec syrakuský, na rozkaz Verrův popravený; **4)** *H. Senecio*, životopisec Helvidia Priska, Domitianem popravený.

hērēs, *ēdis, mf.* dědic, dědička: *heredem facere C, instituere C, scribere C* dědicem ustanoviti; *h. omnium bonorum L* d. universální; *h. ex tertia parte C, quartae partis H*; *h. secundus C* d. na druhém místě, t. j. když první zemře nebo dědictví nechce; přenes. o hlavách hydry: *gemino cervix herede valentior O* dvojím novým nárostem.

herī a *here* adv. [srov. *hes-ternus*, χθές, gestern] včera; přenes. před chvílí, nedávno.

heri-fuga, *ae, m.* pánu utíkající.

herīlis, *erīlis, e* [*herus*] pánův, panin: *ad nutus aptus heriles H*; *mensae assuetus herili V*; *peccatum h. H* paní.

Hērillus, *ī, m.* [Ἥριλλος] filosof stoický z Karthaginy, žák Zenonův, kladoucí nejvyšší dobro ve vědění; žáci jeho **Hērillīī,** *ōrum, m.*

Hermae, *ārum, m.* [Ἑρμαί] hermovky, t. j. čtyřhranné sloupy s hlavou Hermovou.

Hermāgorās, *ae, m.* [Ἑρμαγόρας] **1)** rhetor řecký na Rhodu za doby Cic.; **2)** rhetor za doby Augustovy.

Hermaphroditus [ἑρμαφρόδιτος] cvikýř, syn Hermův a Afroditin: *biformis O.*

Hermathēna, *ae, f.* sousoší Herma a Atheny; **Hermeraclēs,** *is, m.* sousoší Herma a Heraklea *C.*

Hermēs n. **Herma,** *ae, m.* [Ἑρμῆς] **1)** Hermes bůh; obyč. = hermovka; **2)** propuštěnec Plinia Ml.

Herminonēs, *num, m.* (šp. *Hermiōnes*) souhrnný název kmenů ve střední Germanii; patří k nim *Hermunduri, Semnones* a *Marcomani.*

Hermionē, *ēs, f.* [Ἑρμιόνη] **1)** dcera Menelaova a Helenina, nevěsta Neoptolemova; **2)** město v Argolidě v již. cípu, nyn. Castri.

Hermodōrus, *ī, m.* **1)** kníže efeský od spoluobčanů vypuzený za doby decemvirů řím.; **2)** filosof, žák Platonův; **3)** slavný stavitel ze Salaminy.

Hermogenēs, *is, m.* [Ἑρμογένης] *Tigellius H* znamenitý hudebník a hýřil za doby Horatiovy.

Hermundūrī, *ōrum, m.* germánský národ u Labe; odt. Durinky.

Hermus, *ī, m.* [Ἕρμος] řeka v Lydii.

hernia, *ae, f.* průtrž, kýla.

Hernicī, *ōrum, m.* staroitalský kmen v Latiu; adj. **Hernicus,** *a, um* hernický: *saxa V, ager L.*

Hērō, *ūs, f.* [Ἥρω] kněžka Afroditina v Sestu, milenka Leandrova.

Hērōdēs, *is, m.* [Ἡρῴδης] **1)** král judský †2 po K.; **2)** filosof athenský, učitel syna Ciceronova Marka.

Hērodotus, *ī, m.* [Ἡρόδοτος] slavný dějepisec řecký z Halikarnassu 484—404.

hērōicus, *a, um* [ἡρωικός] herojský, bohatýrský: *tempora, aetates, personae C.*

hērōīna, *ae, f.* rekyně, polobohyně *Pr.*

hērōis, *idis, f.* [ἡρωίς] polobohyně, rekyně: *veteres heroidas aequare O*; *mores heroisin* (dat. pl.) *aequi O.*

hērōs, *ōis, m.* [ἥρως] héros, rek, bohatýr, polobůh: *h. Theseius* = Hippolytos *O*; *h. Rhodopeius* = Orfeus *O*; *h. Neptunius* = Theseus *O*; *h. Laërtius* = Odysseus *O*; *h. Cythereius* = Aeneas *O*; přenes. výtečník, muž vynikající: *colloquium cum heroibus nostris C* = s Brutem a Kassiem.

hērōus, *a, um* [ἡρῷος] hérojský, bohatýrský; epický: *heroi versus C* = hexametry; též absol.: *Ponticus heroo clarus O* = *heroico versu.*

Hersē, *ēs, f.* [Ἕρση] dcera Kekropova, milenka Hermova.

Hersilia, *ae, f.* jedna z unesených Sabinek, choť Romulova, po smrti zbožněná jako *Hora Quirini O.*

Hertha viz *Nerthus.*

herus i erus, ī, *m.* 1) pán naproti otroku: *adhibenda saevitia est, ut heris in famulos C*; 2) pán = majitel něčeho: *propriae telluris H*; *fundus pascit erum arvo H*; 3) přenes. o bozích *H Cat.*

Hēsiodus, ī, *m.* [Ἡσίοδος] z Askry na úpatí Helikonu, v 8. stol. př. K., nejstarší básník řecký po Homerovi. Pod jeho jménem zachov. 1. Práce a dnové [Ἔργα καὶ ἡμέραι] v hlav. částech jednající o rolnictví; 2. Theogonie [Θεογονία], ep. bás. o vzniku všehomíra a vývoji božstev; 3. Ἀσπίς, štít Herakleův, líčení zápasu Herakleova s Kyknem; 4. zlomky z Κατάλογος γυναικῶν a Ἠοῖαι (rodokmeny héroů); adj. **Hēsiodēus,** *a, um.*

Hēsionē, ēs, *f.* [Ἡσιόνη] dcera trojského krále Laomedonta; osvobozena Herakleem od mořské obludy, kterou na Troju poslal Poseidon, a dána druhu Herakleovu Telamonovi.

Hesperia, *ae, f.* [Ἑσπερία sc. γῆ] Západ, země západní: *Hesperiam Grai cognomine dicunt V* = Italie; *Hesperia ab ultima H* = z nejzazšího západu.

Hesperiē, ēs, *f.* [Ἑσπερίη] dcera říčního boha Kebrena.

Hesperus, ī, *m.* [ἕσπερος, srov. *vesper*] večernice: *illam non Aurora videt, non Hesperus O*; adj. **Hesperius,** *a, um* na západě ležící, západní: *amnes, axis* (nebe), *fretum O*; *fluctus H*; *H. terra V* = Italie; **Hesperis,** *idis, f.* západní: *aquae V* = italské: subst. **Hesperidēs,** *um, f.* [sc. νύμφαι] Hesperidky, dcery Noci, jež na dálném Západě měly strom se zlatými jablky.

hesternus, *a, um* [*heri*] včerejší: *hesterno die*, též samotné *hesterno C* včera; *fercula inerant hesterna canistris H* od včerejška; *ignis in hesterno stipite parvus erat O* na dřevě již včera páleném.

hetaeria, *ae, f.* [ἑταιρία] sdružení, zvl. náboženské a politické.

hetaericē, ēs, *f.* [ἑταιρική] družina, vl. ‚přátelská': *ala equitum, quae h. appellabatur N.*

heu, interj. ach! běda! ó!: *heu me miserum! C*; *heu miser O*; *heu dedecus ingens O*; *heu stirpem invisam V*; *heu quam difficile est O.*

heus! interj. hle! hej! pozor! slyš!: *heus etiam mensas consumimus V.*

hexameter, *trī, m.* [ἑξάμετρος] hexametr, daktylský verš šestistopý.

hexapylon, ī, *n.* [ἑξάπυλον] brána v Syrakusách se šesti vchody.

hexēris, *is, f.* [ἑξήρης] šestiřadka, loď o šesti řadách vesel po každé straně.

hiātus, *ūs, m.* [*hio*] a) zející otvor; rozsedlina, propast: *telluris, terrenus O*; *terrarum C*; *spelunca vasto hiatu V*; *fons patulos incinctus hiatūs gramineo margine O* pramen mající koryto obrostlé travou; b) otvor úst, ústa otevřená, tlama: *atris hiatibus Hydra V* s černými tlamami; *auras captare hiatu O*; c) přenes. ‚velkohubé' slibování, chlubné ohlašování: *quid dignum tanto feret hic promissor hiatu H*; hltavost, chtivost něčeho: *h. praemiorum T*; gram. průzev (o styku dvou samohlásek) *h. et concursus vocalium C.*

1. Hibēr, ēris n. ērī, *m.*, plur. *Hibērēs, um* n. *Hibērī, ōrum, m.* [Ἴβηρες] Iberové, národ u řeky Iberu (nyn. Ebro, **Hibērus,** ī, *m.*) v Hispanii; adj. **Hibērus,** *a, um* iberský: *gurges V*, *flumen O* = okeán; *lorica H* z železáren u Iberu; *boves O V* = skot Geryonův; *pastor O* = Geryon; *piscis H* = makrela; **Hibēricus,** *a, um* hispanský: *funes H.*

2. Hibērī, *ōrum, m.* národ jižně od Kavkazu; jejich země **Hiberia,** *ae, f. T H.*

hībernāculum, ī, *n.* [*hiberno*] zimní stan, zimní obydlí; plur. zimní tábor, zimní ležení: *hibernacula lignea L*; *legiones in h. mittere L, deducere Cs.*

Hibernia, *ae f.* [Ἰέρνη] Irsko (kelt. Erin).

hībernō, *āre, āvī, ātum* [*hibernus*] přezimovati: *naves in sicco L*; *quemadmodum milites hibernent C.*

hībernus, *a, um* [*hiems* srov. χειμερινός] zimní; studený, bouřlivý: *menses, tempora C, soles V, annus H* roční doba; *imber V, grando O, ventus V*; *h. Alpes T* v nichž panuje zima; *h. mare H* bouřlivé; *h. expeditio L*; básn. *h. Lycia V*, v níž Apollon zimu tráví; *hiberna castra L*; odt. **hiberna,** *ōrum, n.* zimní tábor, zimní ležení; básn. *terna transierint hiberna V* tři zimy.

Hibērus viz *Hiber.*

hibiscum, ī, *n.* [ἰβίσκος] ibišek, rostlina léčivá i pleni: *gregem viridi compellere hibisco V* do ibišku zahnati; *gracili fiscellam texit hibisco V* košíček z jemného ibišku plete.

hibrida (*hybr.*), *ae, comm.* míšenec, pův. o psech: o lidech: *h. Persius H* pocházející z Římana a cizinky.

1. hic, haec, hoc (kde je *hoc* měřeno dlouze, je to délka poslední, vl. *hocc* z **hodce*, podle toho i mask. *hicc*) zájm. ukaz. tento; **a)** ukazuje **α)** na 1. osobu = já: *hunc hominem H* = *me*; *culpam hanc miserorum morte piabunt V* mou vinu; **β)** na osobu neb věc místně přítomnou: *hic Sextus Roscius C*; *saepenumero admirari soleo cum hoc C. Laelio C* s tímto zde přítomným; *hicine* (= *hicne*) *est Telamon C*; *hoc mare H* toto naše; **γ)** na předmět časem přítomný: *hoc triduo C* v posledních třech dnech; *his paucis diebus C* v těchto právě několika dnech, právě před několika dny; *haec tempora S* nynější; odtud pak t: *hic mos C* nynější; *hic ordo L* tento nynější řád; *haec Niobe O*; *in hoc aevi O* až do přítomnosti; *hac annona C* za nynější drahoty; *in hac magnificentia L* při nynější nádheře; *haec vita H*; *haec vituperare C* nynější poměry; *hi consules C* nynější; *in parva* (sc. *Roma*) *spes tamen huius* (sc. *Romae*) *erat O* tohoto nynějšího Říma; **δ)** na předm. významem, zájmem atd. nejbližší: *hae rationes C*; *hic tantus vir N*; *hi mature oppida habuere S*; *si haec relinquere voltis S* této cesty se spustiti; *hoc tantum boni C* tato tak veliká výhoda; *haec sequi S* touto cestou se bráti; **b)** v protivě ukazuje **α)** *hic* k bližšímu, *ille* ke vzdálenějšímu: *Caesar magnus habetur et Cato*; *ille misericordiā clarus factus est, huic severitas dignitatem addiderat S*; **β)** *hic* k věci v myšlénce bližší, *ille* k věci místně bližší, ale v myšl. vzdálenější: *cave Catoni anteponas Socratem*; *huius* (= *Catonis*) *enim facta, illius* (= *Socratis*) *dicta laudantur C*; *sic deus et virgo est*; *hic spe celer, illa timore O*; *Pisonem, non Sentium Syriae praepositum*: *huic legiones datas T*; někdy i spojeno: *hunc illum fatis profectum V* to že jest ten, jenž; **c)** s relat., když ukazuje na věc skutečně přítomnou (na rozdíl od *is, qui*): *omnes hi, quos vides adesse C* všichni přítomní, jež tuto vidíš; *quam quisque norit artem, in hac se exerceat C*; *facile his artibus retinetur, quibus initio partum est S*; **d)** = takový: *non hos in usus V*; *haec renuntiant Tullo L* takovou zprávu přinášejí; *nec umquam haec in foedera veni V* aniž pro takovouto smlouvu jsem přišel; *non hanc spem dedisti V*; *his parentibus H* z tak špatných, *quis non haec inter obliviscitur H* při takové zábavě; *haec est condicio vivendi H* tak tomu bývá v životě; **e)** *hoc est* **α)** vysvětlovací = t. j., totiž: *vos, hoc est populus Romanus S*; *pecunia data ad frumentum, hoc est ad necessitatem vitae C*; **β)** výsl. = to jest příčina, že = proto tedy: *hoc erat, quod me per tela eripis V*; **f)** *hic* ukazuje i k násl. i k předch.: *hoc erat in votis: H*; *in iis litteris haec fuerunt scripta: N*; *haec habui de amicitia, quae dicerem C*; **g)** význ. praegn.: *hoc brevissime dicam C* jen toto; *quod si haec vox saluti fuit C* tento můj; *ex hoc ipso C* z této právě okolnosti; *haec ipsa . . agam S* toto právě; *hoc illud est, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est C* to jest smysl toho; *hoc non desiderare dico esse iucundius C* právě toto totiž; *Ascanio ferat haec V* tuto radostnou zvěst; *aspice nos hoc tantum V* shlédni na nás nyní aspoň. — Někdy enall.: *his manibus V* = *horum manibus*; *hac fiducia virium L* = *harum virium fiducia*; *hanc suspicionem in Capitonem conferri C* = *huius rei* (sc. *caedis*). — Pozn. *-c* v tvarech *hic, haec, hoc, hunc, hoc* a p. je ukazovací částice *c-*(*e*), jež se vyskytuje druhdy i u tvarů jiných: na př. *huiusce, hisce, hosce.* S připojeným tázacím *-ne* vzniká *hicine, hiscine*, ale též *hicne.*

2. hīc, starší **hīce,** adv. (vl. lok. neutr. od *hic*) **a)** zde, na tomto místě: *hic impransi mecum disquirite H* zde, hned na místě; *hic in tanta multitudine civium Romanorum C*; *hic illic, ubi mors deprenderat O* zde a tam, zde a onde; **b)** časově: tu, na to: *hic illi flentes rogare coeperunt C*; *hic Postumius accensus irā L*; *hic Lacedaemonii legatos Athenas miserunt N*; *hic regina poposcit V*; **c)** modálně: při této příležitosti, za těchto

okolností: *hic mihi quisquam misericordiam nominat S* a tu mi ještě někdo; *hic tu tabulas desideras C* a tu ještě; *hic miramur hunc hominem C* a tu; *hic iam plura non dicam C* za těchto poměrů.

hīcine viz *hic* na konci.

Hicetās, *ae, m.* [Ἱκέτας] 1) filosof a fysik ze Syrakus; poznal první pohyb země; 2) samovládce leontinský.

hiemālis, *e* [*hiems*] zimní, bouřlivý: *tempus N, aquae hiemales S* zimní deště; *navigatio C; nimbi O.*

hiemō, *āre, āvī, ātum* [*hiems*] 1) zimu stráviti, přezimovati: *mediis h. mercator in undis H; hiemandi causa Cs* za účelem přezimování; 2) býti bouřlivý: *mare h. H.*

Hiempsal, *alis, m.* 1) král numidský snad jen domnělý, na nějž odvolává se *S* vzhledem k nejst. dějinám afr.; 2) syn krále numids. Micipsy, zavražděný Jugurthou; 3) král mauretanský, přítel Pompeiův.

hiems, *emis, f.* [srov. zima, *χεῖμα, χειμών*] a) zima jako roční čas: *in Gallia maturae sunt hiemes Cs* časně nastávají; *iam prope hieme confectā Cs* téměř již na samém konci zimy; *quamdiu hiems fuit N; hieme C* v zimě; *hieme et aestate C* v zimě v létě; synekd. = rok: *post certas hiemes H* po určených letech; b) jako počasí: zimní počasí, nepohoda, bouře: *hiemis perfugium C* útočiště před zimou; *Ilionei navem vicit hiems V* bouře; *agens hiemem turbo V* vichor ženoucí bouři na moři; *ex hieme navem servare N; pelago desaevit h. V* bouře zuří; *Eois intonata fluctibus hiems H* bouře [mořská] s hromobitím; *emissam hiemem sensit Neptunus V* = bouřliví větrové; *vis frigorum hiemumque C* zimních mrazů; c) přenes.: *hiems letalis O* mrazivá smrt, smrtící chlad; *h. amoris O* chlad lhostejnosti; — personif. jako bohyně: *glacialis Hiems O.*

Hierō, n. **Hierōn,** *ōnis, m.* [Ἱέρων] 1) samovládce syrakuský 477—467, jenž ozdobil sochu Jova Olymp. zlatým pláštěm, hostitel Simonidův; 2) král syrakuský, syn Hieroklův, 269—215, pův. stoupenec Karthagiňanů, později Římanů; adj. **Hierōnicus,** *a, um* Hieronův: *lex C frumentaria.*

Hierocaesarēa, *ae, f.* [Ἱεροκαισάρεια] město na sev. hran. Lydie; obyv. **Hierocaesariēnsēs,** *ium, m.* Hierocaesariané.

Hieroclēs, *is, m.* [Ἱεροκλῆς] 1) řečník za doby Caesarovy poch. z Alaband; 2) otec Hierona II. Syrakuského.

Hierōnymus, *ī, m.* [Ἱερώνυμος] 1) král syrakuský, syn Gelonův, vnuk Hierona II. 2) H. Rhodský, filosof peripat. známý učením, že nejvyšší dobro jest nemíti bolesti; žil za Ptolomaia Filadelfa.

Hierosolyma, *ōrum, n.* [Ἱεροσόλυμα] Jerusalem.

hilarē, adv. [*hilarus*] vesele: *vivere, loqui C; epulari T.*

hilaris, *e* a **hilarus,** *a, um* [ἱλαρός] veselý, bodrý: *vultus C; convivae C;* jako subst.: *oderunt hilarem tristes H* nemají rádi veselého smutní; *deos hilari pietate colere O* s radostnou zbožností.

hilaritās, *ātis, f.* veselost, veselá mysl, veselá nálada; *h. profusa C* bujná v.

hilarō, *āre, āvī, ātum* [*hilarus*] rozveselovati.

hilla, *ae, f.* [demin. od *hira* střevo] klobásek.

Hilōtae viz *Helotae.*

hīlum, *ī, n.* [snad k *filum* nit] maličkost, věc nepatrná, ‚zbloʻ; *neque hilum* = *nihil* ‚ani dost co máloʻ.

Himella, *ae, f.* říčka v Sabinsku u Reate, nyn. Imele.

Himera, *ae, f.* [Ἱμέρα] město sicilské téměř uprostřed sev. pobřeží, osada řecká (ze Zankle) založ. v pol. 7. stol; když Karthagiňany rozbořena, občané zbylí založili nedaleko na záp. město *Thermae.*

hinc, adv. [od zájm. *hic,* adv. **him* (srov. *olim*) s přikl. *c,* jako *istinc*] odtud 1) místně: *via quae est h. in Indiam C* cesta odtud do Indie; *h.* (sc. *de tumulo*) *celeriter deiecti Cs* = s něho; *qua pateat hinc exitus L* kudy by bylo lze odtud vyjíti; *perge h. L* pospěš odtud; *hinc canere incipiam V;* přenes. s této strany; zdvoj. *hinc-hinc, hinc-illinc* zde—tam: *hinc amnis, h. hostis Cu; hinc pudicitia pugnat, illinc stuprum C; hinc Venus, hinc spectat Iuno V* = *ab hac — ab illa caeli parte;* se spoj. *hinc atque hinc va-*

stae rupes minantur V s té i s oné strany, s obou stran; *multis h. atque i. vulneribus acceptis L* s obou stran navzájem, na obou stranách; *mutabile h. vel i. remigium T* kormidlo jest volné a lze je přendavati na tu neb onu stranu; pod. *hinc et inde, h. atque i., hincinde: quae h. i. iactata sunt Plin* co s té i s oné strany, s různých stran bylo prohozeno; **2)** časově: od této doby, na to, potom: *h. obliviscere Graios V* od nynějška; *h. ad capessendos magistratus in urbem digressus T* na to; *h. ferro accingor rursus V* na to opět; **3)** • původu neb příčině: odtud, proto: *h. sicae, h. venena, h. falsa testamenta nascuntur C* z tohoto pramene; *hinc totum odium C* odtud, z toho vzalo počátek; *hinc illa Verria nata sunt C*; — o závislosti: *hinc omnis pendet Lucilius H* = *ex istis* na těchto jest závislý.

hinnītus, *ūs, m.* [*hinnio* rzáti] rzání, řehtání: *equorum L; hinnitus edere O* zarzáti, zařehtati; pod. *tibi tollit hinnitum equa H* tobě řehtá.

(h)innuleus, *ēī, m.* [srov. *ἔνελος* jelen] jelínek, kolouch, laňka: *innuleo similis H.*

hiō, *āre, āvī, ātum* [srov. zívati] **1)** pův. ob. zeti, otvírati se, rozevírati se: *humus hiarit S*; *venae hiantes V* otevřené; pod. *concha hians C*; — spec. ústa otvírati: *ore hianti imbrem* [*aquam*] *captare Cu* otevřenými ústy; *Umber haeret hians V* umbrický pes jest mu v patách s otevřenou tlamou; *lupus Tiberinus h. H* kanic mořský se šklebí; — básn. přech. *carmen hiare Pr* zpívati; **2)** přenes. podivem, žádostí atp. ústa otvírati, čuměti na něco, hltati něco, dychtiti po něčem: *emptor hians H* dychtivý; *hiantes amicorum cupiditates T* nenasytná chtivost; *vulgus hiabat ad .. T* žasl nad ..; **3)** o řeči: býti nesouvislý: *hiantia loqui C*; *hians compositio T* neurovnaná; — zvl. o průzevu: *poetae saepe hiabant C* připouštěli průzev.

hippagōgī, *ōrum, f.* [*ἱππαγωγοί*] lodi k přeplavování koní.

Hipparchus, *ī, m.* [*Ἵππαρχος*] **1)** slavný mathematik a hvězdář kol. 160 př. K.; **2)** syn Peisistratův zavražděný Harmodiem.

Hippiās, *ae, m.* [*Ἱππίας*] **1)** syn Peisistratův, provázející Peršany do Řecka † 490 u Marathona; **2)** sofista z Elidy.

Hippō, *ōnis, m.* [*Ἱππών*] **1)** město v Numidii zv. *Regius*, nyn. Bona; **2)** *H. Diarrhytus* či *Zarytus* nyn. Benzert u Utiky; **3)** město v Hispanii nyn. Yepes u řeky Tajo již. od Toleda; **4)** město v Bruttijsku, lat. vlast. *Vibo* (viz toto).

hippocentaurus, *ī, m.* [*ἱπποκένταυρος*] kentaur, půl člověk, půl kůň.

Hippocratēs, *is, m.* [*Ἱπποκράτης*] slavný lékař z Kou kol. 440 př. K.

Hippocrēnē, *es, f.* [*Ἱπποκρήνη*] pramen na Helikonu Musám zasvěcený, vzniklý kopnutím Pegasovým.

Hippodamē, *ēs,* n. **-mīa,** *ae, f.* [*Ἱπποδάμη, Ἱπποδάμεια* = oře krotící] **1)** dcera krále elidského Oinomaa, choť Pelopova; **2)** choť Peirithoova, při jejíž svatbě vzplál boj Kentaurů.

Hippolytē, *ēs, f.* [*Ἱππολύτη*] **1)** královna Amazonek, jejíž pás odnésti bylo úkolem Herakleovým; potom stala se chotí Theseovou; **2)** choť Akasta, krále v Iolku; chtěla Pelea jako hosta nejprve svésti, pak zničiti.

Hippolytus, *ī, m.* [*Ἱππόλυτος*] syn Theseův a Hippolytin nástrahami nevl. matky Faidry otcem prokletý a vlastními koňmi k smrti uvláčený. Dle jiné báje vzkříšen Asklepiem a v Aricii byl uctíván jako bůh Virbius.

hippomanes, *is, n.* [*ἱππομανές*] ‚vzteklost koňská', **1)** sliz klisní; **2)** výrůstek na čele novorozeného hříběte, jehož se užívalo k čarování.

Hippomenēs, *ae, m.* [*Ἱππομένης*] **1)** syn Megareův, jenž zvítězil v běhu nad Atalantou, dcerou Schoineovou, a pojal ji za manželku; **2)** Atheňan, otec Limony, jež zove se odt. **Hippomenēis,** *idis, f.*

Hippōnax, *actis, m.* [*Ἱππῶναξ*] z Efesu, iambograf kol. 550 př. K., skladatel kousavých satir; odt. **Hippōnactēus,** *ī, m.* iambický verš zv. trimeter *σκάζων* čili chóliambos.

Hippotadēs, *ae, m.* [*Ἱπποτάδης*] potomek Hippotův: Aiolos, bůh větrů: *Hippotadae regnum O* = ostrovy Liparské.

hippotoxotae, *ārum, m.* [*ἱπποτοξόται*] jízdní lučištníci = *equites sagittarii.*

hīr, indecl. *n.* ruka (poruš. a nejisté čtení *Lucil.* u *Cic.*)

hircīnus, *a, um* [*hircus*] kozlí, z kozlí kůže: *folles H* měchy.

hircus, *ī, m.* kozel: *hirci transversa tuentes V* úkosem hledící; *hircum olere H* páchnouti jako k.; meton. zápach podpaždí.

hirnea, *ae, f.* nádoba na tekutiny; přen. pijan.

Hīrpīnī, *ōrum, m.* Hirpinové, národ samnitský v již. Italii s hl. m. Beneventem: *ex Hirpinis transit L* z Hirpinska; adj. **Hīrpīnus,** *a, um* hirpinský: *fundus C, ager C.*

hirsūtus, *a, um* **a)** ostnitý, bodlinatý: *bestiae spinis hirsutae C; vepres hirsutae V*; **b)** kostrbatý, drsný; ježatý, zježený: *hirsuti capilli O, comae Cu; barba O, supercilium V; canis O*; přenes. *nihil est hirsutius* (*Enni annalibus*) *O* kostrbatějšího.

Hirtius, *a* rod říms., z něhož pocházel *A. H.,* legát Caesarův, spisovatel 8. knihy války gallské, † 43 u Modeny.

hirtus, *a, um* štětinatý, ježatý: *comae Cu, canities O, crinis O; capella V; toga T* chlupatá, drsná; přen. *ingenium H* drsný duch.

hirūdō, *inis, f.* pijavice.

hirundō, *inis, f.* vlaštovka; *cum hirundine prima H* s příchodem první vlaštovky = jara.

hīscō, *ere,* — [inch. k *hio*] otevříti se, rozevříti se: *tellus, terra O*; zvl. ústa otevříti: *non hiscere audebat Cu* úst otevříti si netroufal; *adversus dictatoriam vim h. L* ozvati se proti; *nervis h. Pr* zpívati k lyře.

Hispalis, *is, f.* město v již. Hispanii na dol. Quadalquiviru, nyn. Sevilla; obyv. **Hispaliēnsēs,** *ium, m.* Hispalané.

Hispānī, *ōrum, m.* Hispánové, obyv. poloostrova pyrenejského; odt. tento **Hispānia,** *ae, f.* Dělila se na *H. citerior* [Přední] čili *Tarraconensis* a *ulterior* [Zadní]; obě části plur. *Hispāniae, ārum, f.*; adj. **1) Hispāniēnsis,** *e* hispánský: *mare C; legatus C, exercitus T* v Hispanii; *gladius L* na způsob hispánského; **2) Hispānus,** *a, um*: *populi L, gladius L; legio T.*

hispidus, *a, um* kostrbatý, zarostlý: *frons V; facies H; hispidi agri H* býlím zarostlá pole, drsnatá strniska.

Hister, *trī,* n. **Ister** *m.* [*Ἴστρος*] nyn. Dunaj na dolním toku svém; meton. *coniuratus H. V* národové bydlící u Istru, kteří se spikli proti Římanům.

historia, *ae, f.* [*ἱστορία*] **a)** pův. zkoumání, pátrání, badání: *in omni historia curiosum esse C; si quid est historia dignum in ea epistula C*; **b)** vypravování nějaké události: *amaras historias audire H*; = zvl. pověst, báje: *omnibus historiis se meus aptat amor O* = bájesloví; odt. často plur. *historiae* = **c)** dějepis: *h. magistra vitae C; Herodotus, pater historiae C*; též konkr.: *non vitam, sed historiam scribere N* nikoli životopis, nýbrž dílo dějepisné; *ut fieres nobis h. Pr* předmět vypravování.

historicus, *a, um* [*ἱστορικός*] dějepisný: *genus C* methoda: *homines litterati et historici C* lidé sčetlí a dějepisu znalí; subst. **historicus,** *ī, m.* dějezpytec, dějepisec.

Histrī n. *Istrī, ōrum, m.* [*Ἴστροι*] Istrové, Istriané, národ neznámého původu na hranicích Illyrie; odt. **Istria, Histria,** *ae, f.* Istrie a adj. **Histricus,** *a, um* istrijský: *bellum L.*

histriō, *ōnis, m.* [slovo etruského pův.] **a)** herec; **b)** spec. herec v pantomimu *T*; adj. **histriōnālis,** *e* herecký: *modi T; studium, favor T* záliba v hercích.

hiulcē, adv. [*hiulcus*] nesouvisle: *loqui C.*

hiulcus, *a, um* [*hio*] **a)** rozsedlý, rozpraskaný: *siti arva V*; **b)** nesouvislý: *voces C, verborum concursus C.*

hōc, kniss. **hūc** (v. t.) [srov. *hic*] sem, na toto místo: *hoc tunc ignipotens caelo descendit alto V; spectatumne hoc venimus? L.*

hodiē, adv. [z pův. *hō* (= *hōc*)*die*; proto arch. *hōdiē*] **a)** dnes, dnešního dne: *numquam omnes hodie moriemur inulti V; non, hodie si exclusus fuero, desistam H; hodie tricesima sabbata H*;

si cenas h. mecum H; – spec. praegn. *orabant, hodie meminisses reverti H* ještě dnes; zvl. až do dnes, podnes: *tria praedia ei traduntur, quae h. possidet C*; *manserunt hodieque manent vestigia ruris H* dosud trvají, jsou patrny; *quod h. quoque in Graecia manet L*: **b)** přenes. dnešního času, nyní, za nynější doby: *h. stat Asia C*; *quae mens est h., cur eadem non puero fuit H*; – zvl. teď hned, okamžitě: *non dices h., quorsum haec tendant? H.*

hodiernus, *a, um* [*hodie*, srov. *hesternus*] dnešní: *dies C, consultatio L*; *ad h. diem C* do dneška; *prima luce hodierna L* z rána dnešního dne.

holus, *eris* viz *olus.*

Homērus, *ī, m.* [Ὅμηρος] slavný epický básník řecký, neznámého původu, věku i osobnosti, skladatel Iliady a Odysseie; o jejichž složení byla a dosud bývají pronášena i odchylná mínění (t. zv. homerská otázka). V stanovení doby jeho jest rozdíl 400 roků (1000—600 př. Kr.). *H* nazývá jej *Maeonius, O Maeonides* = Lyd, pon. staří udávali za rodiště jeho Kolofon a Smyrnu; *vinosus H. H* přítel vína, pon. v jeho básních je mnoho rčení vína se týkajících; *magnus, insignis H., bonus H. H* výborný; adj. **Homēricus,** *a, um* homérský: *versus C, Agamemno C*; básn. [z metr. příč.] **Homēriacus,** *a, um*: *Achilles H.*

homicīda, *ae m.* [*homo, caedere*; srov. *parricida*] vrah; básn. mužebijce (*ἀνδροφόνος*): *Hector H.*

homicīdium, *iī, n.* vražda, zabití.

homō, *inis, m.* člověk **a)** jako pojem rodový naproti bohům a zvířatům: *qui teneant, hominesne fera sint, quaerit V* zda lidé či zvířata; *divum pater atque hominum rex V*; *genus hominum C* pokolení lidské; *hinc genus surget, quod supra homines ire videbis V* nade vše na světě; *qui hominem ex homine tollat C* lidskost; pod. *hominem exuere C* veškeru lidskost odložiti; ale *hominem exuere O* podobu lidskou odložiti; *post hominum memoriam C* pokud pamět lidská sahá; *si homo esset C* kdyby měl zdravý rozum lidský; *nec si retractatus erit, iam fiet homo H* nestane se ještě rozumným člověkem; **b)** jako pojem druhový: člověk, muž, plur. lidé: *litteras ad eum per homines fideles mittit S*; *homo clarissimus C*; *eum nihil hominis esse C* že není nic zvláštního; *Rudinus homo C* příslušník rudijský; *h. Thebanus N* Théban; – často místo *vir*: *unius hominis incredibilis virtus C* (pro kontrast s ‚*divina*‘); – ve význ. špat. *ut ille homo religioni suae pecuniam anteponeret C* ten chlap, ničema; odt. též *homines sicarii C* zákeřníci; *h. histrio C* herec; – zvl. *homo novus C* nově povýšený šlechtic (nemající tedy předků); *tui homines C* tvoji domácí; *homo Quinctii C* otrok; *treceni homines in colonias deducti sunt L* tři sta rodin; *triginta milia hominum et quattuor milia equitum L* 30.000 pěších **c)** ve význ. oslab. = zájmenu on: *aiunt hominem respondisse C* on prý odpověděl; *homo se erexit C* vztýčil hlavu; *tantum esse in homine sceleris C* v něm; *hunc hominem velles si tradere H* = mne; **d)** zvl. rčení: *paucorum esse hominum H* málo s lidmi se stýkati; *inter homines esse C* býti na živu; *inter homines agere desinere T* se světa sejíti, zemříti [kontrast s bohy]; *inter homines esse C* s lidmi se stýkati = svět znáti.

Homolē, *ēs, f.* [Ὁμόλη] hora v Thessalii.

homullus, *ī, m.* [demin. od *homo*] človíček.

homunculus, *ī, m.* [*homo*] človíček: *nos homunculi indignamur C* my ubozí lidé; *humilem homunculum a pulvere excitabo C* = človíčka nuzných poměrů životních (naproti tyrannu Dionysiovi).

honestās, *ātis, f.* [*honestus*] čest, čestnost **a)** vnější: důstojenství, čestné postavení: *odio alienae honestatis L* ke vznešenému postavení druhého; *alqm honestatis gratia nominare C* abychom mu vzdali úctu; *laudem et h. expetendam esse C* chvály a cti vyhledávati; plur. vyznamenání: *honestatibus alqm privare C*; odt. meton. konkr.: *omnes honestates civitatis C* (naše ‚honorace‘) lidé nejváženější; **b)** vnitřní: počestnost, důstojnost, váženost, ctihodnost; *hinc pudicitia, fides, pietas, honestas pugnat C*; *habes*

undique expletam et perfectam formam honestatis C úplný a dokonalý pojem čestné povahy.

honestē, adv. [*honestus*] důstojně, čestně, ctnostně: *mori Cu, se gerere C*; *in amicorum rebus fiunt honestissime C* které věci pro přátele konati jest nám největší ctí; *honeste factum S* ctnostný skutek.

honestō, *āre, āvī, ātum* [*honestus*] poctívati, vyznamenávati, cti dodávati: *formam pudor Cu, arma corpus Cu* zdobiti; *homines honore honestati S* poctami vyznamenaní; *arma honestabant L* byla ozdobou; *ille imperium honestavit C* dodal lesku.

honestus, *a, um* [*honos*] **a)** c t ě n ý, ú c t y p o ž í v a j í c í, v á ž e n ý, c t i h o d n ý: *clari magis quam honesti S* větší slávy než úcty požívající; *is mihi h. et honoratus videtur C*; *honesto loco natus N* z váženého rodu; jako titul jezdců: *honestissimo equite Romano C* velevážený; subst. **honestī,** *ōrum, m. C* lidé vznešení, váženi, urození, ‚honorace'; odt. *honestos* [sc. *parentes*] *fascibus sumere H* pro vysoké úřady cti požívající; **b)** č e s t n ý, ctnostný, cti dodávající, důstojný, slavný: *soror H*; *artes Cu*; *res S* věci k počestnému životu potřebné; *mors C T*; *exitus S*; *nomen H*; *officium H*; *dona H* čestné dary; *certatio C, postulatio C, pax C*; **c)** zevnějškem k r á s n ý, p ě k n ý, u š l e c h t i l ý: *caput, os, pectus V*; *honesta oratio C* (na poslech) pěkná; subst. **honestum,** *ī, n.* č e s t, c t n o s t, m r a v n o s t, k r á s n o: *bonum honestumque SC*; *si quid honesti est H* krása; *isti errori nomen virtus posuisset honestum H*; *qui turpi secernis honestum H*; *honestum a virtute divelli non potest C*; *omnia honesta atque inhonesta vendere S* vše na světě.

honor a **honōs,** *ōris, m.* **a)** č e s t = vzdávání úcty, ú c t a, pocta, vážnost, sláva: *honos alit artes C* uznání; *honorem habere alci C* poctu prokazovati; též *h. reddere L, dare O, praestare O*; *in Iunonis honorem H* na počest J.; *caeli honore dignari O* býti uznán za hodna na nebe vzetí; *triumphi honorem contemnere C* pohrdnouti čestným triumfem; *h. exilii T* čestné vyhnanství; *animus, qui vitā bene credat emi honorem V* jenž věří, že životem lacino se sláva kupuje; *honoris causā (gratiā) nominare alqm C* s pochvalou, s úctou; *honoris ergo* (arch.) *L* pro vyznamenání; *honorem praefari* n. *dicere C* ‚s odpuštěním' něco říci; záp. *h. non p.* = bez obalu, přímo; – spec. **α)** p o c t a p o h ř e b n í: *supremus h. V*; *sepulturae h. C* čestný pohřeb; *acervum nec honore nec numero cremant V* = *sine honore*; **β)** p o k l o n a, c h v á l a: *ut meros audiret honores H* samé vychvalování; – zvl. = s l á v a, vážnost: *quorum h. inveteravit C*; *multusque animo recursat genus h. V*; *alqd in honorem adducere C* vážnost něčemu zjednati; – person. b ů h c t i: *ad aedem Honoris L, in templo Honoris Virtutis*; **b)** konkr. **α)** vyznamenání, č e s t n ý ú ř a d, hodnost: *nomen et h. T* = *nominis h. H* čestný název; *militari honore appellare L* čestným titulem vojenským; *amplissimus h. C* nejvyšší úřad = konsulát; *homines amplissimis honoribus usi C* (*functi N*), kteří zastávali nejvyšší úřady; *cepimus primos aetatis honores O* (nižší) úřady; *aucti amplis honoribus H* povzneseni k vysokým důstojenstvím; přenes. *rapti Ganymedis honores V* čestný úřad (číšníka); *nostro successit honori O* na naše čestné místo; **β)** pocta bohům vzdávaná, čestná o b ě t, bohoslužba: *in honore deum medio V* uprostřed obětování; *templis indicit honorem V* = *sacrificia* děkovné oběti, děk. slavnost; *Lenaeum libat honorem V* = *libat vinum* ulévá za oběť vína; *aris imponere honorem V* čestné dary v oběť; **γ)** č e s t n ý d a r, č e s t n á c e n a, o d m ě n a: *honor medici C* honorář; *honoris alqd haberi C* čestný dar, pozd. *honorarium* = aby byli nějak odměněni; přenes. *primus iuventae h. T* první čestný dar mladého věku; *Baccho honorem dicere V* píseň na počest B.; *summus h. C* = triumf; *h. medius L* ovace; *praecipuos ductoribus addit honores V* čestné ceny (v závodech); *h. frondis aesculeae O* čestný věnec dubový; *perpetuos frondis honores gerere O* čestný věnec stále nositi; *honore carere O* věnce; **c)** p ů v a b; konkr. o k r a s a,

ozdoba: *oculis adflarat laetos honores V* očím vdechla půvab; *cocto num adest honor idem? H* zdoba (peří); *ne armentis quidem suus h. aut gloria frontis T* ani dobytčatům nedostává se náležité výzdoby čela, kterou se pyšní; *non semper floribus est h. vernis H* (půvab, vděk) nejsou stejně půvabny; *ruris honores H* ozdoby venkova = plodiny.

honōrābilis, *e* [*honor*] čestný, ke cti.

honōrārius, *a, um* pro čest, za účelem pocty, čestný: *frumentum honorarium nominare C* čestným darem; pod. *vinum C*; *honorariam amici operam requirere C* vyhledávati přátelské pomoci k vůli cti; *delectare honorarium est C* slouží ke cti (řečníku).

honōrātē, adv. [*honoratus*] čestně, se cti: *filium h. custodierant T = honoratā custodiā habuerant* v čestné volné vazbě v domě dekurionově.

honōrātus, *a, um* [vl. part. perf. od *honoro*] **a)** ctěný, vážený: *h. et potens N*; *Panaetius apud Scipionem C* ve vážnosti byl; *h. Achilles H* slavný; – o věcech: čestný: *cani honorati O* ctihodné šediny; *sedem honoratam ei fore T* že dostane se mu čestného sídla; *h. custodiā Atriam pervectus T = cum specie honoris militari custodia habitus* (na oko) čestnou stráží vojenskou; *decretum h. L., militia L*; *rus h. L* pozemek jako čestný dar; *adest dies, quem semper honoratum habebo V* za výroční svátek budu pokládati; **b)** čestné úřady zastávající, důstojný: *praetor, vir OC*; *h. senes T* staří hodnostáři; *honoratae comae O* vlasy hodnostářovy.

honōrificē, adv. [*honorificus*] uctivě, s úctou, ke cti.

honōri-ficus, *a, um* čestný, uctivý.

honōrō, *āre, āvī, ātum* [*honor*] ctíti, uctívati, poctíti: *laudibus h. alqm C*; *virtutem L*; *deos O* (obětí); *meque regnumque meum gloriā honoravisti S* mně a říši mé slávu a čest jsi zjednal; *tumulum genitoris O* úctu vzdáti; – spec. vyznamenati někoho: *alqm sella curuli L, donis Cu*; *diem h. L* oslavovati.

Hora, *ae, f.* choť Romulova Hersilia, mezi bohy vzatá.

hōra, *ae, f.* ὥρα] (určitá) doba, hodina **a)** pův.: *h. nona C* třetí hod. odpol. (Římané počítali hodiny od vých. slunce, takže o rovnodennosti naše 6.—7. hod. byla *h. prima*, 12.—1. *h. sexta* [srov. siesta], 5.—6. *h. undecima C* = poslední hodina před západem slunce); *quota hora est?* kolik jest hodin? *hora diei decima C* 10. hod. denní; *h. prima noctis C* 1. h. noční; *ad horam unam exspectare Cs in horam (exspectare) H* hodinu co hodinu, h. za hodinou; *in horas clavum mutare H* co hodinu; *in horam vivere C* žíti pro okamžik, ze dne na den; *nunquam . . . satis cautum est in horas H* předvídati pro jednotlivé hodiny; *h. novissima O* poslední hodinka (života); plur. *horae* hodiny: *ad horas mittere C* poslati podívat se na hodiny; *horae legitimae C* doba řečníku zákonitě k mluvení určená; **b)** čas, čas denní neb roční: *crastina hora V* zítřek; *terras variis temperat horis H* rozmanitostí, střídáním ročních počasí; *veri temporis h. H* jarní čas; *h. caniculae H* = psí dni; *h. sinistra O* nešťastná doba; – personif. *Hōrae, ārum, f.* Hóry, bohyně ročních časů, dcery Jovovy a Themidiny.

Horātius, *a*, rod římský, z něhož poch. tři Horatiové, známí ze souboje s Curiatii (jejich sestra Horatia); *H. Cocles*, obhájce dřev. mostu proti Etruskům; *M. Horatius* první konsul r. 509; *M. Hor. Barbatus* kons. r. 449 (*leges Valeriae Horatiae*); *Q. Hor. Flaccus*, lyr. básník římský 65—8 př. K.

hordeum, *ī, n.* [z **horsdeom*, srov. něm. Gerste] ječmen; též plur. *hordea VO*; *hordea tosti granei O* pražený ječmen.

hornōtinus, *a, um* [srov. *diu-tinus*] letošní: *frumentum C.*

hornus, *a, um* letošní: *vinum H, palea H, agnus Pr.*

horrendus, *a, um* [*horreo*] **a)** strašlivý, hrozný: *portitor V, clamores V, sonus O, monstrum V, Medusa O, sibila O*; se sup.: *visu h. V* na pohled; *dictu V, relatu O, aspectu H*; neutr. *horrendum* strašlivě: *stridere V, sonare V*; **b)** úctu vzbuzující, ctihodný: *horrendae secreta Sibyllae*

V; *h. virgo* (*Camilla*) *V* podivuhodná; (*Roma*) *horrenda late H* uctivou hrůzu široko daleko budící.

horreō, *ēre, uī*, — a) j e ž i t i s e, vzhůru státi, trčeti, býti drsný: *setae O, duris cautibus horrens Caucasus V* kostrbatý; *leo horrens V* se zježenou hřívou; *terga horrentia suum V* štětinaté hřbety; *comae O* (*capillus T*) zježené; přenes.: *ferreus hastis horret ager V, seges aristis V, regia Romuleo culmo V*; *h. umbra V* ‚ježatý stín' (od větví); *saxa h. silvis O*; *colla colubris V*; b) d ě s i t i s e někoho, něčeho, c h v ě t i s e před něčím α) absol.: *arrectis auribus horrent quadrupedes O*; *animo C*; *corpus horret O*; *terra horret O* zimou se chvěje, mrzne; *tempestas h. O* panuje zima; β) přech.: *Ariovisti crudelitatem Cs*; *pauperiem H* báti se chudoby; *horrent admotas vulnera cruda manus O* doteku rukou; *vanos strepitus V*; *mortem V*; též inf., acc. c. inf., ne, nepř. ot.; c) h l e d ě t i na něco: *quae horrere soleo C*; *divinum numen C* s úžasem mysliti.

horrēscō, *ere, uī*, — [inchoat. k *horreo*] a) z j e ž i t i s e: *saetis h. coepi O*; *comae horruerunt O*; *segetes horrescunt flabris V* počíná se vlniti; básn. *ensibus h. V*; b) z a c h v ě t i s e α) *visu subito Aeneas V*; *terrore mortis C*; *h. referens V* při vypravování; β) přech.: l e k n o u t i s e něčeho, d o s t a t i s t r a c h z něčeho: *procellas H*; *morsus futuros V*; *crimen C*.

horreum, *ī*, *n.* stodola, sýpka, zásobárna; básn. též o úlech včelích a kopkách mravenčích.

horribilis, *e* [*horreo*] strašný, hrozný, děsný.

horridē, adv. [*horridus*] drsně, neuhlazeně: *dicere C*; drsně = přísně: *alloqui T*; prostě: *vivere C*.

horridulus, *a, um* [demin. od *horridus*] jen přenes. trochu drsný: *orationes C*.

horridus, *a, um* [*horreo*] a) pův. j e ž a t ý, k o s t r b a t ý, d r s n ý: *barba CV*, *sus V*, *capillus C*; *corpus horridum C* zanedbaného zevnějšku; *myrtus hastilibus h. V* do výše trčící; *campus C*, *locus O*; b) přenes. d r s n ý, n e v z d ě l a n ý, d i v o k ý: *tribunus C*, *gens V*; *vir paulo horridior Plin*; *non ille te negleget horridus H* = *homo omnis urbanitatis expers* ‚neotesanec'; – spec. α) o řeči: drsný, nevybroušený: *oratio C*, *modus dicendi L*; β) j e d n o d u c h ý, p r o s t ý: *vita C* život venkovský; c) h r o z n ý, s t r a š n ý: *bellum*, *proelium*, *fata V*, *acies T*, *aspectus C*, *h. irā O*.

horrifer, *a, um* [*horror, fero*] a) mrazení působící = studený: *boreas O*, *aurae aquilonis C*; b) děsivý: *Erinys O*, *aegis V*.

horrificō, *āre, āvī, ātum* děsiti.

horrificus, *a, um* [*horror* a *facio*] strašlivý, děsivý.

horri-sonus, *a, um* strašně znící.

horror, *ōris*, *m.* [*horreo*] pův. zježenost, drsnost; odt. pak m r a z e n í, c h v ě n í: *tremulo ramos horrore movens O*; *frigidus h. membra quatit V*; dále h r ů z a, d ě s: *saevus h. V*; *h. animum subit T* ducha pojímá; – zvl. p o s v á t n á h r ů z a: *h. ingens spectantes perstringit L*.

hortāmen, *inis*, *n.* povzbuzení, pobídka, i konkr. prostředek povzbuzovací: *cibos et hortamina pugnantibus gestant T*.

hortāmentum, *ī*, *n.* prostředek ku povzbuzení; pobídka.

hortātiō, *ōnis*, *f.* povzbuzení, napomenutí, pobídka.

hortātor, *ōris*, *m.* povzbuzovatel: *alcis rei COV*; *isto hortatore C* na jeho podnět.

hortātus, *ūs*, *m.* povzbuzování, pobízení, napomínání: *his hortatibus O* na tyto pobídky.

Hortēnsius, *a* rod říms.: 1) *Q. H. Hortalus*, řečník a básník, vrstevník a sok Ciceronův; 2) *Q. Hortensius*, diktator 289, dle něho *lex Hortensia C*.

Hortīnus, *a, um* [od *Horta*, m. v Etrurii] h o r t i n s k ý: *classes V*.

hortor, *ārī*, *ātus sum* p o v z b u z o v a t i, p o b í z e t i, v y b í z e t i, domlouvati komu, napomínati alqm; k něčemu: alqd *CS*, ad alqd *C*, in alqd *L*, de alqa re *CsC*, inf. *O*, acc. c. inf. *H*, ut, ne *NCsC*, pouh. konj. *Cs*, *L*; – spec. ve voj. m í t i ř e č p o v z b u z o v a c í, osloviti za účelem povzbuzení: *milites NS*, *suos S*, *socios V*.

hortulus, ī, *m.* [demin. od *hortus*] zahrádka; plur. sady.

hortus, ī, *m.* [srov. *cohors*; χόρτος, ohrada, hrad, zahrada] zahrada ovocná i zelinář ká; plur. sady, park; přenes. zelenina.

hospes, *itis*, *m.*, **hospita,** *ae*, *f.* [srov. hospodář, δεσ-πότης] host a) *accipere hospitem C*; *vespertinus h. H*; *hospitem reperire S*; *turpius cicitur h. O*; b) hostitel: *devertere ad hospitem C*; *hospitem tanti facit N*; *non hospes ab hospite tutus O*; *Dionis hospita C*; *Iuppiter hospes O* [Ζεὺς ξένιος] jakožto ochránce pohostinství; c) cizinec, pocestný: *voluntate hospitem, necessitate hostem C*; *dic, hospes Spartae C*; *hospita tu terris erras O* jako cizinka; *puppis hospita erit* ● zavilá; *h. terra V* pohostiná; *unda h. plaustris V* led sjízdný vozům; — zvl. člověk neznalý něčeho: *huiusce urbis C*; *h. in agendo C.*

hospitālis, *e* [*hospes*] a) pohostinný, hostinný: *homo hospitalissimus C*, *domus C*, *deversorium L*, *Iuppiter C* jako ochránce pohostinství; b) hosta se týkající: *caedes L* vražda hostiného přítele; *cubiculum L* světnice hostinská; *h. mensa C* stůl hostiného přítele.

hospitālitās, *ātis*, *f.* pohostinost.

hospitāliter, adv. [*hospitalis*] pohostinsky: alqm *excipere Cn*, *vocare L*; *invitati h. per domos L* byvše pozváni a pohostinu přijati.

hospitium, *iī*, *n.* [*hospes*] a) pohostinství (poměr mezi hostinými přáteli): *iungimus hospitio dextras V*; *iure hospitii . . ius belli abstinuisse L* právem pohostinským; *in hospitio esse apud alqm L* (= *hospitio alcis uti Cs C*) požívati pohostinství někoho; *populi Rom. h. Cs* poh. s nár. říms.; b) konkr. pohoštění, přátelské přijetí: *hospitio prohibemur arenae V* odpírá se nám pohost. přijetí; *hospitio excipere L* (*accipere C*, *recipere CsO*) *alqm* pohostinu přijmouti; *agresti h. accipere C* po venkovsku pohostiti; plur. *hospitiis* (dat.) *animum solvere H* projevům pohostinství; c) přenes. místo pohostiné, hospoda, hostinný dům: *divisi in hospitia L*; *h. publicum L*; *ex hospitio discedere C*; *h. renuntiare C* hostinný pobyt vypověděti; *h. antiquum Troiae V* starý kraj pohostinný.

hospitus viz *hospes*, *hospita.*

hostia, *ae*, *f.* dobytče obětní, žertva: *hostias* n. *hostiis immolare C*; *humanis hostiis eorum aras funestant C* obětmi lidskými.

hosticus, *a*, *um* [*hostis*] nepříteli patřící, nepřátelský: *ager L*, *vindemia O*, *fama O*, *tellus O*, *moenia H*; subst. **hosticum,** ī, *n.* země, území nepřátelské.

Hostīlia, *ae*, *f.* obec u řeky Pádu jv. od Verony, nyn. *Ostiglia.*

hostīlis, *e* [*hostis*] a) nepříteli patřící, nepřátelský: *terra C*, *arma V*, *monumenta S*; *naves H*, *acies*, *exercitus T*, *agmen O*, *bellum S* s vnějším nepřítelem; *hostilem in modum cruciati sunt C* jako váleční nepřátelé; *metus h. S* strach před n.; b) nepřátelský = nepříznivý: *animus C*, *spiritus T*, *factum C*; subst. *hostilia audere L coeptare T pati L facere S* nepřátelství, činy nepřátelské.

hostīliter, adv. [*hostilis*] nepřátelsky, po způsobu nepřátelském: *sternit h. omne O*; *agrum h. depopulari L.*

Hostīlius, *iī*, *m.* rod říms. 1) *Tullus H.* třetí král říms.; 2) *L. H. Cato*, vojevůdce proti Antiochovi; 3) *C. H. Mancinus* vojev. proti Perseovi; od krále Tulla Hostilia pojmenována radnice na comitiu *curia Hostilia.*

hostis, *is*, *m.* i *f.* [srov. host, Gast] a) cizinec: *apud maiores nostros hostis is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus C*; *i, soror, atque hostem supplex affare superbum V*; b) nepřítel ozbrojený: *ne hostis populo Rom. fieret S*; *impetus hostium C*; c) přenes. nepřítel = protivník: *dis hominibusque C*; *sacrorum et religionum C*; *bonorum h. C* n. strany dobrých; *h. omnium C* s celým světem znepřátelený; *h. rei publicae* n státu, n. politický; fem. *capta hostis L* zajatá cizinka; *certa h. O* protivnice.

HS viz *sestertius.*

hūc adv. vedle *hōc* (v. t.), s částicí táz. *hūcine* [srov. *hic*] a) sem: *h. consul praesidium imposuit S*; *h. homines veniebant C*;

huc — illuc s e m — t a m: *corpora h. et i. agitare S*; *nunc h., nunc i. O* hned sem, hned tam; prolept. *huc ades V* = zde; **b)** přenes. **α)** k t o m u: *adde huc fontium perennitatem C*; *huc accedit timor C*; *huc adice O*; *adde huc H*; **β)** až sem, až tak daleko: *hucine beneficia tua evasere? S* až tak daleko došlo; *rem huc deduxi C*; *huc malorum ventum est Cu*; *huc confidentiae venisse T*.

huiusce-modī n. **huius-modī** viz *hic* a *modus*.

hūmānē, adv. [*humanus*] l i d s k y, p o l i d s k u, r o z u m n ě: *difficile est credere eos aliquid h. esse facturos C*; *morbos h. ferre C* = oddaně; *intervalla h. commoda H* hezky pohodlné (iron. o velikých vzdálenostech); lidsky = mírně, laskavě: *loqui C*.

hūmānitās, *ātis*, *f*. [*humanus*] **a)** p o v a h a l i d s k á, lidství, člověctví: *magna est vis humanitatis C*; *humanitatem exuere C*; *humanitatis non parum habes C* máš dosti lidské povahy, cítíš se dosti člověkem; **b)** l i d s k o s t (humánnost), mírnost, laskavost: *in alqm N*; *edictorum C*; *humanitate et misericordiā moveri C*; **c)** zvl. vyšší, jemnější v z d ě l a n o s t, vzdělání po str. rozumové i mravní: *h. et doctrina N*; *studia humanitatis C* snahy, zaměstnání ušlechtilé; *Belgae a cultu et h. provinciae longissime absunt Cs* jsou nejvíce vzdáleni vzdělanosti; *ab humanitate discrepare C* chybovati proti slušnosti.

hūmāniter, adv. [*humanus*] p o l i d s k u: *vivere C* života užívati; *litterae h. scriptae C* přátelsky, lidumilně,

hūmānus, *a*, *um* [*homo*] **a)** č l o v ě k u v l a s t n í, l i d s k ý: *facies O*, *species C*, *mentes O*, *animus H*, *vultus H*, *labores V*, *sors O*, *audacia C*, *imago O*; *genus humanum C* pokolení lidské; *res humanae O* osudy lidské; *leges humanae L* zákony lidskosti; *humano maior Romulus O* postavy nadlidské; *gentes humanae L* národové světa; **b)** lidský = l i d u m i l n ý (humanní), laskavý: *erga alqm C*; *humanius nihil fieri potest C*; **c)** jemný, v z d ě l a n ý, zdvořilý: *Syracusani homines periti et humani C*; *gens h. atque docta C*; subst. **hūmāna**, *ōrum*, *n.* věci, úděl, osud lidský.

humātiō, *ōnis*, *f*. [*humus*] pohřbívání.

hūmectō, *āre*, *āvī*, *ātum* navlhčovati, svlažovati: *flaventia culta V*, *guttis grandibus ora V*.

hūmeō spr. **ūmeō**, *ēre*, —, — býti vlhký: *arbor lacrimis O*; *locus aquā O*; *humens* v l h k ý: *capilli O*, *oculi O*, *h. Pado campi T* rovina Pádem svlažovaná; subst. *h u m e n t i a*, *ium*, *n.* vlhko, mokřina; *ultra h. T* na druhé straně močálů.

humerus spr. **umerus**, *ī*, *m.* [srov. *ὦμος*] horní část paže, rameno: *exserit haec humerum O*; obyč. plur. *humeri* p l e c e, r a m e n a: *humeris alqd gerere V*, *portare H ferre O* na ramenou nositi; *subire V* na r. vziti; *umeris sustinere alqd C* na r. unésti; též o zvířatech a přenes.

hūmēsco (*umesco*), *ere*, — [inch. k *humeo*] zvlhnouti: *equi spumis V*.

hūmidus, spr. **umidus**, *a*, *um* [*humeo*] v l h k ý, m o k r ý: *ligna C*, *materia Cs*, *humus O*; *vapor*, *aer O*, *nox VO*; *regna V* = říční; subst. **hūmidum**, *ī*, *n.* mokré místo, m o k ř i n a: *castra in humido locare Cu*; *humido paludum T* na mokrých místech bažin; přenes. v l h k o s t p ů s o b í c í, p ř i n á š e j í c í: *nubila O*, *solstitia V*.

hūmifer (*umifer*), *a*, *um* vlhký, vlhkost obsahující; *sucus C*.

humilis, *e* [*humus*, srov. *χαμαί*, *χθαμαλός*] ‚u země' **a)** n í z k ý: *turris Cs*, *statura N*, *casa V*, *arbores C*; *avis h. volat V* nízko (u země); *h. Myconius O* nízko ležící; *h. Italia V* nízké pobřeží italské; *fossa h. VT* mělký; **b)** přenes. nízký rodem, postavením, způsobem života atp.: sprostý, nepatrný, nuzný: *homo h.* (opak *consularis*) *C*; *obscuram atque humilem multitudinem L* lidi neznámého a nízkého původu; *homo humili loco ortus L*; *humiles manus O* = otroků; *h. cultus L* jednoduchý způsob života, prostota; *ars C* sprosté, obyčejné; pod. *vestitus N sepultura T*; *h. ordo Cu*, *stirps O*; *civitas Cs* nepatrná; **c)** v ohl. mravním nízký **α)** s p r o s t ý: *mulier non h. C* nikoli nízkého smýšlení; *animus*,

mens C; *Vitellius T* sprostě podlízavý; β) ponížený, pokorný: *h. supplexque V, animo demisso atque humili C*; *tuis humiles advolvimur aris Pr* s ponížeností.

humilitās, *ātis, f.* [*humilis*] **a)** nízkost, malá výška: *arborum S, siderum C, navium Cs, animalium C*; **b)** nízkost rodu, stavu: *humilitatem alci obicere L*; *generis S*; *h. inopiaque Cu*; *humilitatem cum dignitate contendere C* nízkost s důstojností; **c)** slabost, nepatrnost: *id se ex h. sua probare posse C*; *habet humilitatem metus C* ponížení (= snížení sebevědomí).

humiliter, adv. [*humilis*] nízce; *h. sentire C* poníženě.

humō, *āre, āvī, ātum* [*humus*] pohřbívati (= *humo tegere C*).

hūmor spr. **ūmor,** *ōris, m.* vlhkost, vláha, tekutina: *h. dulcis musti V* = *Massicus h. V* víno: básn. v různ. podobách: voda, slzy, mléko, vlhkost vzduchu i země.

humus, *ī, f.* [srov. země, *χθών, χαμαί*] země, **a)** prst, půda: *mortuos tegit C*; *graminea O*, pod. *resecanda falce... sanguine pinguis h. O* = obilí; *fundit humo victum tellus V* země z prsti své; jako plocha: *oculos attollere humo O*; *lumen figere in humo O* zrak upříti na z.; *aquae perspicuae ad h. O* až na dno; **b)** země = krajina: *Punica O, natalis O*; *media orbis O*; **c)** obr. nízkost: *humum vitare H, per humum repere H* plaziti se v prachu; meton. = podsvětí: *pretium vitae rependit h. Pr* starý lokál **humī** [srov. *χαμαί*] na zemi: *iacēre C, volvi V*; *fusus V, depressus S*; často i na ot. kam? *prosternere alqm OCu, procumbere O, abicere Cu, fundere V*; akk. **humum** nazem(i): *alqm sternere humum H*; obyč. s in; abl. **humō** se země: *surgere, se tollere O*; někdy na zemi: *sedere, iacere O*.

Hyacinthia, *ōrum, n.* [*Ὑακίνθια*] slavnost ve Spartě na počest Hyakinthovu.

Hyacinthus (*-os*), *ī, m.* [*Ὑάκινθος*] syn krále spartského Oibala od Apollona diskem usmrcený a v květinu stejného jména proměněný. Květina tato jest nějaký druh kosatce nebo stračka znamenaná (*Delphinium Aiacis*).

Hyadēs, *dum, f.* [*Ὑάδες* od *ὕω* pršeti, lat. *suculae* ‚prasátka' na zákl. nespr. etym. od *ὗς, sus*] Hyady, sedmihvězdí v hlavě Býka; jejich ranní západ přinášel deště, odt. *pluviae V. tristes H.*

hyaena, *ae, f.* [*ὕαινα* od *ὗς*] hyena.

Hyalē, *ēs, f.* [*Ὑάλη*] nymfa z družiny Artemidiny.

hyalus, *ī, m.* [*ὕαλος*] sklo; *color hyali V* barva zelenavá.

Hyampolis, *is, f.* [*Ὑάμπολις*] město ve vých. Fokidě.

Hyantēs, *um, m.* [*Ὕαντες*] předhist. národ v Boiotii, adj. **Hyantēus,** *a, um* boiotský: *Aganippe O*; **Hyantius,** *ī, m.* Boiotan: *Actaeon O*.

Hyarōtis, *idis, f.* [*Ὑάρωτις*] přítok Indu, nyn. Ravi.

Hyās, *antis, m.* [*Ὕας*] syn Atlantův.

Hybla, *ae, f.* [*Ὕβλη*] hora na vých. pobř. sicilském s městem stejnojmenným, proslulým včelařstvím; adj. **Hyblaeus,** *a, um* hyblejský: *apes V*; obyv. **Hyblēnsēs,** *ium, m.* Hyblané.

hybrida viz *hibrida*.

Hydaspēs, *is, m.* **a)** přítok Indu *VCu*; **b)** otrok indický *H*.

hydra, *ae, f.* [*ὕδρα*] vodní had **1)** saň lernská zabitá Herakleem: *Lernaea V O*; **2)** obluda, strážkyně podsvětí, matka Kerberova: *quinquaginta atris immanis hiatibus hydra V*; *Hydrā generatus canis C*.

hydraulus, *ī, m.* [*ὕδραυλος*] vodní píšťala, vodní varhany.

hydria, *ae, f.* [*ὑδρία*] džbán na vodu.

hydrōpicus, *a, um* vodnatelný; od **hydrōps,** *ōpis. m.* [*ὕδρωψ*] vodnatelnost.

hydrus, *ī, m.* [*ὕδρος*] vodní had, had vůbec.

Hydrūs, *untis. f.* n. **Hydruntum,** *ī, n.* město na vých. pobřeží Kalabrie, nyn. *Otranto*.

Hylaeus, *ī, m.* [od *ὕλη* les] **1)** Kentaur; **2)** pes Aktaionův.

Hylās, *ae, m.* [*Ὕλας*] průvodce Herakleův při plavbě Argonautů.

Hyllus, *ī, m.* [*Ὕλλος*] syn Herakleův a Deianeiřin.

Hȳmēn, *enis*, *m.* [Ὑμήν] bůh sňatku, přen. s. píseň svatební *O*; odt. **hymenaeus**, *ī*, *m.* píseň svatební i bůh svatby Hymenaios; přenes. svatba, sňatek (i o zvířatech).

Hymēttus, *ī*, *m.* [Ὑμηττός] pohoří jv. od Athen bohaté mramorem a medem; adj. **Hymēttius**, *a*, *um* hymettský: *mel H.*, *cera*, *O*, *trabes H.*

Hymnis, *idis*, *f.* [Ὑμνίς] ‚Zpěvačka', titul veselohry Caecilovy.

Hypaepa, *ōrum*, *n.* [Ὕπαιπα] městečko na již. úpatí Tmolu v Lydii.

Hypanis, *is*, *m.* řeka skythská, nyn. Bug.

Hypasis, *is*, *m.* přítok Indu, nyn. Sutlej.

Hypata, *ae*, *f.* [Ὑπάτη] městečko v Thessalii v údolí sperchejském; adj. **Hypataeus**, *a*, *um* hypatský: *exsul L*; **Hypataei**, *ōrum*, *m.* Hypaťané.

Hyperboreī, *ōrum*, *m.* [Ὑπερβόρειοι] Hyperboreané, národ nejzazšího severu; adj. **Hyperboreus**, *a*, *um* severní: *orae V.*, *glacies V.*, *Pallene O* thrácká.

Hyperīdēs, *is*, *m.* [Ὑπερείδης] řečník athenský, vrstevník Demosthenův.

Hyperīōn, *ōnis*, *m.* [Ὑπερίων] Titan, syn Nebe a Země, otec Héliův (Solův); přenes. = slunce *O*; **Hyperīonis**, *idis*, *f.* dcera Slunce = Aurora.

Hypermēstra, *ae*, *f.* [Ὑπερμήστρα] nejmladší dcera Danaova.

Hyphasis viz *Hypasis*.

hypocaustum (-on), *ī n.* [ὑπόκαυστον] síň potní, parní lázeň.

Hypsipylē, *ēs*, *f.* [Ὑψιπύλη] královna na Lemnu, dcera Thoantova; adj. **Hypsipylēus**, *a*, *um*: *tellus O* = *Lemnos*.

Hyrcānī, *ōrum*, *m.* Hyrkanové, národ na jv. Kaspického moře; země jejich **Hyrcānia**, *ae*, *f.* Hyrkanie; adj. **Hyrcānius**, *a*, *um* hyrkanský: *mare Cu.* moře kaspické.

Hyriē, *ēs*, *f.* [Ὑρίη] jezero v Boiotii, v něž dle báje se rozplynula matka Kyknova.

Hyrieus, *eī*, *m.* [Ὑριεύς] otec Orionův; adj. **Hyriēus**, *a*, *um* Hyriův: *proles O* = *Orion*.

Hyrtacus, *ī*, *m.* otec Nisův, jenž odt. **Hyrtacidēs**, *ae*, *m.* syn Hyrtakův.

Hystaspēs, *is* i *ī*, *m.* [Ὑστάσπης] otec Dareiův (I.).

I

Iacchus, *ī*, *m.* [Ἴακχος, ἰαχχή křik] jméno Dionysovo; meton. víno: *hesternus V.*

iaceo, *ēre*, *uī*, — [intr. k *iacio*] ležeti a) pův.: *humi C.*, *in lecto C.*, *saxo O.*, *in Tyrio ostro O.*, *sub platano H.*; *iacent sub arbore poma V.*; — spec. α) ležeti na loži: *ad quartam iaceo H* ležím až do deseti; β) u stolu: *ebrius iacebat C* ležel opilý; γ) nemocen: *dixit saepe iacenti O* churavému; *ne ego te iacente bona tua comedim C* za tvé nemoci; *Verania Pisonis graviter iacebat Plin* těžce nemocna ležela; δ) přemožen, obr. zničen, ztroskotán: *adversarium iacentem extollere C* přemoženého protivníka povznésti; *iacenti dextram porrigere C* přemoženému ruku podati; *victa iacet pietas O* leží přemožena; *domus iacens C* dům sbořený; *iacet Ilion ingens O* leží v troskách; obr. *iacet omnis ratio Peripateticorum C* ‚leží na hromadě' = padá celá soustava per.; ε) mrtev: *morte iacent meritā O* leží mrtvi, zemřeli smrti zaslouženou; *istic nunc iaces V*; *iacentem spoliare NL* mrtvolu; *iacentem trucidatum ostendit L* mrtvolu zavražděného; *Aeacidae telo iacet Hector V* jest zabit; *iacentibus insistere Cs* na padlé stoupati; ζ) = býti ubytován: *senator in vestro oppido iacuit C* přespal; b) o věcech: ležeti, rozkládati se: *terra sub ambobus polis O* pod oběma póly (nebeskými); *pars Asiae inter Taurum atque*

Hellespontum N; *gens iacet supra Ciliciam N* sídlo má, obývá; *planities in vertice montis V* prostírá se; — spec. nízko se rozkládati, ploše ležeti: *loca iacentia urbis T* nízko položená; *terrae penitus iacentes O* hluboko dole ležící; c) přenes. α) býti pohřížen v něčem: *in lamentis luctuque C* v nářku a zármutku; *in vino C* oddán; β) ležeti uvolněn: *lora O, crines O*; malátný, ospalý: *oculi O*; zkormoucený: *vultus O*; malomyslný, sklíčený: *iacens alqd agitare C* (naproti *stans*); *iacentem protegere C* v tísni jsoucího; *iacens animus C*; *iacet, diffidit C* malomyslní, vzdává se naděje; bezmocný: *iustitia C*; *virtutes voluptate dominante C*; *invidia iaceat in iudiciis C* buď bez vlivu; *in pace iacere C* v míru býti bez významu; nečinný: *in alienis terris C*; *iam septimum annum post praeturam C*; ležeti bez užitku, ladem: *pecunia C Plin*, *studium C*, *philosophia C*.

Iacetāni, *ōrum*, *m.* hisp. kmen v nyn. Katalonii.

iaciō, *ere*, *iēcī*, *iactum* [srovn. ἵημι trans. k *iaceo*] házeti, vrhati, metati a) *saxa*, *lapides C*, *aridam materiam in aggerem Cs*, *scyphum de manu C*, *fulmen C*, *saxcam pilam ponto V*; — o střelcích: *tela Hirt C*, *V*, *iacit plumbum funda O* prak vymrští olověnou kouli; *ancoram i. Cs* vyhoditi; *oscula i. T* hubičky posílati; — med. *se iacere* vrci se odněkud někam: *me in profundum C* do hlubiny; *se i. e culmine turris O*; *velox humili super arva fenestra se iacit O* oknem se vrhši přes pole utíká; — spec. α) nahazovati, klásti: *aggerem*, *vallum Cs L*; *fundamenta L* základní kameny klásti, základy položiti; *molem H Cu* stavěti; pod. *muros i. V*; β) vydávati: *poma*; rozhazovati, rozsévati: *semina VO*; b) přenes. o řeči: α) vrhati něco na koho, předhazovati něco někomu: *crimen*, *contumeliam*, *iniuriam C probra in alqm T* kydati hanu; *minas i. L* vyhrožovati; β) prohoditi, (mimochodem) se zmíniti: *ridiculum C*, *inter alias res iecit S* mimo jiné prohodil; *quaedam de habitu eius iecerat T* učinil jakousi poznámku o...; *per ambages de lacu Albano L* oklikami se zmíniti; *adulteria i. C* háziš (kolem sebe), chvástáš se...

iactāns, *antis* [*iacto*] chlubivý, honosivý: *epistulae Plin*, *paulo iactantior H* trochu (vl. hodně) honosivý.

iactanter, adv. [*iactans*] chlubně, honosivě; *nulli iactantius maerent* (*perisse G.*) *T* svůj zármutek nad smrtí G. více na odiv nestavějí.

iactantia, *ae*, *f.* [*iacto*] chlubivost, honosivost: *militaris T*; *i. verborum T* velkohubost.

iactātiō, *ōnis*, *f.* a) pův.: zmítání, házení, otřásání: *navis C*, *maritima L*; *ex magna i. prope terram videre C*; = po bouřlivé plavbě; *modica i. corporis C* mírné posunky (o řečníku); b) přenes. zakládání si na něčem: *nulla cultus iact. T* na úpravě; ješitnost, vynášení se, vychloubání; — spec. domáhání se přízně lidu: *popularis i. C*; *i. animi L* kolísavost, *C* rozčilení.

iactātus, *ūs*, *m.* mávání: *pennarum O*.

iactitō, *āre*, *āvī*, *ātum* [freq. od *iacto*] opět a opět nadhazovati, přednášeti: *ridicula L*.

iactō, *āre*, *āvī*, *ātum* [freq. od *iacio*] házeti, metati a) pův. α) *vestem de muro Cs*, *cinerem per agros V* rozhazovati; *fulmina O*, *florem O*, *lapides in orbem V*, *ardentes faces C*; *semina O* rozsévati; *odorem V* šířiti; β) pohazovati něco neb něčím, pohybovati, zmítati: *arma multa passim L*; *cervicem Cu*; *alis iactatis O* mávánim perutí; *corpus O*, *manus O*, *brachia Cs*; *cerviculam i. C* hlavou potřásati; *iactata fax O*, *comae O*; γ) se zájm. reflex. med. a pass. vrhati se dolů, seskakovati: *e muris semet ipsos Cu*; *iactor in turba C* jsem zmítán, strkán v davu sem tam; *aestu febrique iactantur C* horečka jimi třese; *ventis iactabar O* byl jsem zmítán; pod. *qui in hac tempestate populi iactamur C* sem tam jsme zmítáni; odt. *qui iactatus est variis casibus S* = dobrodruh; *per labores iactari L*; *multum ille et terris iactatus et alto V* (πολύτροπος) mnoho zmítán (honěn) po suché zemi i po moři; — spec. o lodi: *navis iactata*

flamine O zmítaná větrem; *tellus manibus iactata V* hnětena jsouc; obr. *nummus iactabatur C* cena peněz kolísala; b) přenes. α) řečí něco přetřásati, stále něco říkati: *rem in contione C, ea in senatu saepe iactata sunt C* o tom bylo často mluveno; *pluribus praesentibus eas res iactari nolebat Cs* nechtěl, aby o tom bylo jednáno; *iactamus iam pridem H* říkáme již dávno; *fabula* (doplňk.) *iactaris in urbe O* mluví se o tobě všeobecně; — zvl. *voces iactare V* slova pronášeti, hlasitě volati; *iactari voces audiebat L* že se ozývají hlasy; β) honositi se, chvástati se, chlubiti se (něčím: alqd, acc. c. inf.; vzhledem k čemu: *alqa re, de, in alqa re*): *quem ad finem sese effrenata iactabit audacia C* jak daleko se bude roztahovati tvá bezuzdná opovážlivost? *oratio se iactat C* řeč se roztahuje; γ) spec. *se iactare (in) alqa re C* zabývati se něčím: *actionibus tribuniciis L* úřední prací tribunskou; *in re publica C* státními záležitostmi; *in causis centumviralibus C*; *insolentius se iactarunt C* příliš nemírně (marnotratně) si vedli.

iactūra, *ae, f.* [*iacio*] pův.: odhození (obtížné přitěže s lodi): *si in mari iactura sit C* jest-li nutno na moři něco odhoditi; přenes. ztráta, škoda: *temporis L*; *quibus iacturis homines in provincias proficiscantur C* s jakými obětmi peněžitými jest spojen odchod jejich do provincií; *non magnā i. factā C* bez velkého nákladu; *i. honoris Cs* ujma na cti.

iactus, *ūs, m.* [*iacio*] hození: *pulveris V*; hod, vrh: *tesserarum L*; *extremus T*; úder, uhození: *fulminum C*; výstřel, dostřel: *sagittae, teli V* (*intra teli iactum* na dostřel); svržení: *se iactu dedit aequor in altum V* vrhl se do moře.

iaculābilis, *e* metací.

iaculātor, *ōris, m.* [*iaculor*] hazeč, vrhač, spec. střelec; **iaculātrīx,** *īcis, f.* střelkyně, lovkyně.

iaculor, *ārī, ātus sum* [*iaculum*] (házecí kopí) metati, mrštiti: *laudem consequi iaculando C* dosíci pochvaly házením kopí; pak vůbec něco vrhnouti: *ignes puppibus V*; *te ferro iaculabor O* skolím; *cervos i. H* loviti; *probra in alqm L* hanu kydati; *quid brevi fortes iaculamur aevo multa? H* proč, majíce tak krátký život, honíme se statně za mnohem?

iaculum, *ī, n.* [*iacio*] kopí házecí.

Iālysus (*os*), *ī, f.* [Ἰάλυσος] město na Rhodu nazv. po domn. svém zakladateli, synu Herakleovu, vnuku Solovu. Cicero viděl na Rhodu slavný obraz Protogenův tohoto héroa rhodského; adj. **Iālysius,** *a, um* = rhodský.

iam, adv. uvádějící děj současný nebo téměř současný: 1) již a) o přítomn.: teď již: *sunt duo menses iam C* jsou již tomu dva měsíce; *iam posse concedis C* teď již připouštíš; *stabat modo consularis, modo septemvir epulonum, iam neutrum Plin* nedávno konsulár a septemvir, nyní již ani to ani ono; *si iam ex patribus Albini aut Bestiae quaeri posset S* kdybychom teď se mohli otázati otce Albinova nebo Bestiova; b) o min.: *iam copias traduxerant Cs*; *cum iam advesperasceret C*; c) o budouc. = hned, co nevidět, v okamžiku: *nisi iam documentum mortalibus dedero L* nedám-li hned nyní; *iam intelleges C* a poznáš hned; *adgrediar iam ad ... C* přistoupím již; *iam te premet nox H* v brzku tě pohřbí noc (ani se nenaděješ); *iam carpe viam V* ihned se dej na cestu; 2) zprostředkuje přechod: dále: *humanitate iam tantā est C* lidumilnost jeho pak jest taková; *iam hortum ipsi agricolae succidiam alteram appellant C* dále pak zahradu sami rolníci nazývají druhou slaninou; *iam Saliare carmen qui laudat H* dokonce pak kdo chválí p. s.; *hic iam ter centum regnabitur annos V* zde potom budou pod vládou (rodu Hektorova) tři sta let; — stupňovací: docela pak: *iam vero Cn. Pompei virtuti quae potest oratio par inveniri? C* docela však kde lze nalézti slov vystihujících zdatnost Cn. P.; — zdvojeno **iam-iam** α) již již = v nejbližším okamžiku: *quos super atra silex i. i. lapsura V* nad nimiž černá skála již již na spadnutí; *Alfius i. i. futurus rusticus H* A. již již nastávající venkovan; *iam iamque esse moriendum C*

již v nejbližším okamžiku; β) o přítomn.: = *iam*: *i. i. intellego C*; γ) tvrdící: j i ž z a j i s t é, o p r a v d u: *i. i. minime miror C* j. o. se pranic nedivím; *i. i. ... laetandum magis quam dolendum puto casum tuum S* již zajisté mám za to, že ze smrti tvé jest se spíše radovati než jí želeti; – odděleno: *iam contento, iam laxo fune laborat H* b r z y napiatým, b r z y uvolněným; **iam cum** h n e d j a k, j a k m i l e j e n: *i. c. signum dabis L*; **iam diū** již dávno: *tibi i. d. notus C*; **iam-dūdum** již dávno, již drahný čas: *i. d. succensa cupidine tanto O* j. d. roznícena jsouc; *quod i. d. facio C*; – o budouc.: i h n e d, n e p r o d l e n ě: *i. d. sumite poenas V* potrestejte mě neprodleně (= což již dávno jste měli učiniti); *ardua i. d. demitte cornua O* vysoko vztýčená ráhna okamžitě spusť; **iam enim** vždyť hnedle již: *i. e. ipsius Catonis sermo explicabat C*; **iam hīc** *adero S* budu zde brzy zas; **iam inde** *Brutum sequuntur L* hned na místě, hned v tom okamžiku: *i. i. ab initio L* hned od počátku; **iam prīdem** j i ž d ř í v e: *ille i. p. ad exitium praeceps fuit C*; **iam prīmum** j i ž h n e d: *i. p. adulescens Catilina S* j. h. za mládí; *i. p. iuventus S* j. h. mládež.

iambus, ī, *m.* [ἴαμβος] i a m b, stopa ⏑ —; též b á s e ň i a m b i c k á; adj. **iambēus**, *a, um* iambický: *trimetri H.*

Iamidae, *ārum, m.* Iamovci, rod věštecký v Elidě.

Iāniculum, ī, *n.* neb **Iāniculus**, ī, *m.* (sc. *mons*) [od *Ianus*] pahorek římský na prav. bř. Tiberu.

Iānigena, *ae, comm.* syn n. dcera Janova: *Canens O.*

iānitor, *ōris, m* [*ianus, ianua*] vrátný; *i. carceris C* žalářník; *Cerberus i. immanis aulae H* strážce strašlivé říše (podsvětí).

iānua, *ae, f.* [*Ianus*] d v é ř e: *fores in liminibus profanarum aedium ianuae nominantur C* dvéře ve vchodu domů světských; pak vůb. v c h o d: *i. inferni regis* n. *Ditis V* do podsvětí; *i. gemini maris O* = Bosporus; přenes. vchod = ú v o d: *causae C.*

Iānuārius, *a, um* [*Ianus*] ‚dle Jana pojmenovaný': *mensis C* n. samot. *Ianuarius* l e d e n; *Calendae, Nonae, Idus Ianuariae* 1., 5., 13. ledna; ob. *Cal. Ian.* = Nový rok.

Iānus, ī, *m.* staroitalský bůh, pův. asi bůh oběhu a světla slunečního, pak vchodu a začátku vůbec; proto po něm nazván měsíc leden. Vyobrazován se dvěma obličeji. Chrám jeho na foru (vl. průchodní oblouk) byl stále otevřen, zavírán jen za míru (celkem 5krát). odt. jako appellat. **iānus**, ī, *m.* průchodní oblouk, brána: *dexter i. portae L* pravý oblouk průchodní brány karmentské. zvl. čtyři iani na foru = tržnice; *i. medius* byl stanoviskem peněžoměnců: *postquam res mea ianum ad medium fracta est H* = co jsem přišel na mizinu u směnárníků; *haec i. summus ab imo prodocet H* = všichni peněžnici, všechen svět obchodní učí.

Iapetus, ī, *m.* [Ἰαπετός] I a p e t o s, syn Urana a Gaie, otec Prometheův a Atlantův, odt. tento nazývá se **Iapetīonidēs**, *ae, m.* Iapetovec.

Iāpydēs, *dum, m.* [Ἰάπυδες] I a p y d o v é, kmen illyrský; *Timavus Iapys V* T. iapydský t. j. v území I. pramenící.

Iāpyx, *ygis, m.* [Ἰάπυξ] syn Daidalův usadivší se v již. Italii; *Iapygis arva O* = Apulie; jako adj. *I. equus V* apulský; *Garganus V*; subst. = vítr sev.-záp. (vánoucí směrem k Řecku): *Iapyge ferri V, obstrictis aliis praeter Iapyga H* zaváže, upoutaje ostatní větry kromě I.; **Iāpygia**, *ae, f.* Iapygie = Apulie.

Iarba a **Iarbās** (*Hiarbas*), *ae, m.* král mauretanský, nápadník Didonin; odt. **Iarbita**, *ae, m. H* = Gaetul, Mauretan.

Iardanis, *idis, f.* I a r d a n o v n a, dc. Iardanova Omfale.

Iasidēs, *ae, m.* [Ἰασίδης] I a s o v e c, potomek Iasiův (*Palinurus V*); **Iasius**, *ĭī, m.* král v Argu, otec Atalantin.

Iāsōn, *onis, m.* [Ἰάσων] 1) syn Aisonův, vůdce Argonautů; adj. **Iāsonius**, *a, um* Iasonův: *remex O, carina Pr*; 2) samovládce ferský koncem 4. stol. př. Kr.

iaspis, *idis, f.* [ἴασπις] jaspis, drahokam zelené barvy; u *V fulva*, tedy snad = topas.

Iassus, ī, *f.* [Ἰασσός] staré obchodní město v Karii; obyv. jeho **Iassēnsēs,** *ium, m.* Iassané.

iātraliptа, *ae, m.* [ἰατραλείπτης] mastičkář.

Iāzygēs, *um, m.* [Ἰάζυγες] Jazygové, kmen sarmatský u dol. Dunaje.

Ibēr, Ibērēs etc. viz *Hiber, Hiberes.*

ibī, adv. 1) místně tam, tu, na tom místě; často spoj. s *ubi, unde, qua;* 2) časově tu, tehdy; spoj. s *ubi, cum; ibi infi L* tu začne mluviti; *ter conatus ibi collo dare brachia circum V* tu třikrát pokusil se kolem šíje ji obejmouti; **ibi vērō** *virtutem ostendere S* tu teprve, 3) přenes.: *ibi imperium fore, unde victoria fuerit L* že tam (= u toho národa) bude vláda, kde . .; *ibi nos quoque paratiores reperiet C* v tom případě také nás shledá . . .; *ibi Remus cecidit L* = při tom; *ibi ira est suppressa* (= *cum*) *L* tím rozhořčení bylo uklidněno.

ibī-dem, adv. tamtéž, na tomtéž místě; přenes. *laesit in eo Caecinam, sublevavit ibidem C* tím ublížil Caecinovi, avšak tím též mu pomohl; *demissae aures, incertus ibidem sudor V* svislé uši a při tom občasné pocení.

ībis, *is* a *idis, f.* [ἶβις] ibis, posvátný pták egyptský; též název útočné básně Ovidiovy.

Ibycus, ī, *m.* [Ἴβυκος] Ibykos, lyr. básník z Rhegia kol. pol. 6. stol. př. K.

Īcarius, ī, *m.* [Ἰκάριος] syn Ikibala laked., otec Penelopin, jež odt. jmenuje se **Icaris,** *idis, f.* a **Icariōtis,** *idis, f.* = dcera Ikariova; též jako adj.: *nil opus est Icariotide telaO* není třeba tkaní (tkaniny) Penelopina.

Īcarus, ī, *m.* [Ἴκαρος] 1) Ikaros, syn Daidalův, jenž na útěku z Krety spadl do moře zvaného pak *Icarium;* (*Icarius fluctus H*); 2) Athéňan, jenž pohostiv Dionysa, dostal od něho vinnou révu. Když pak od opilých pastýřů byl zabit, oběsila se jeho dcera Erigona a oba vzati na nebe jako souhvězdí: *I.* = Bootes, *E.* = Panna; *Icarius canis* = *canis stella* = Velký Pes.

iccircō viz *idcirco.*

Icelos, ī, *m.* [ἴκελος] bratr Morfeův, bůh snu.

Icēnī, *ōrum, m.* národ britský na okrouhlém poloostrově sev.-vých. od nyn. Londýna.

ichneumōn, *onis, m.* [ἰχνεύμων] ichneumon čili promyka, ssavec egyptský podob. kuně.

Icō n. **icīō,** *ere, īcī, ictum* (praes. ob. *ferio*) udeřiti, uhoditi a) pův. *lapide ictus Cs; in turba ictus L; ilex icta securibus V; telo venenato ictus C;* — zvl. *fulmine* (*e caelo C*) *ictus L* b eskem byv zasažen, udeřen; *foedus i. L C* (poraženým žertvy) smlouvu učiniti; *Horatiae sepulcrum, quo loco corruerat icta, constructum est L* Horatii byl postaven náhrobek na místě, kde pod ranou klesla; *ictus longis ululatibus aether O* rozechvěný táhlými skřeky vzduch; *ictae dapes T* bleskem zasažené; pod. *icta domus O;* b) přenes. *metu ictus L* bázní zaražen, jat; *patria icta desideriis H* jatá bolem věrné touhy; *conscientia i. L* znepokojován, trápen; *pestifero sidere L* jat zhoubnou zaslepeností; *ictum caput* (*vino*) *H* ‚trknutý'; *domestico volnere T* postižen.

Iconium, *iī, n.* [Ἰκόνιον] město v Lykaonii, nyn. Kuniah.

1. ictus, *a, um* viz *ico.*

2. ictus, *ūs, m.* [*ico*] úder, úhoz, rána, náraz a) pův.: *uno ictu pilorum Cs; corporum C, gladiatoris C, pollicis H, fulminis C, cuspidis V, i. irritus* n. *falsus* (*caecus L*) *T* ‚slepá', chybná rána; *i. sagittarum L, lapidum Cs; sub ictum dari T* na dostřel se dostati (o vojsku); vůb.: v nebezpečí upadnouti; obr.: *fervidi i. solis H* žhavé paprsky sluneční; pod. *i. Phoebei O;* b) zvl. v hudbě a básn. úder, ráz, pak = stopa, takt: *senos ictus reddere H* míti šest stop; c) přenes. α) rána = neštěstí, nebezpečí: *fortunae i. Cu, i. novae calamitatis C;* β) = ráz: *continuo et velut uno ictu rem publ. exhausit T* takořka jedním rázem odstranil; *singulis ictibus bella transigere T* několika jednotlivými rázy; γ) moc, síla: *non illum habet ictum, quo pellat animum C* aby vzrušil ducha.

Īda, *ae* n. **Īdē**, *ēs*, *f.* [*Ἴδη*] 1) pohoří v Troadě; adj. **Īdaeus**, *a*, *um* idský, fryžský, trojský: *iudex O*, *pastor C* = Paris; *silva V*, *parens deum V* = *Cybele*; *pices V* kousky smůly idské; *chori V* družina Kybelina; *naves H* ze dřeva idského; 2) pohoří na Kretě, kde Zeus vychován: *mons Idaeus V*; *ardua Ide O*; *Idaeis sub antris O* v jeskyních idských; *Idaei Digiti C* (*Δάκτυλοι Ἰδαῖοι*) božstva, jimž připisováno první zpracování železa (jmenovali se Kelmis, Damnameneus, Akmon).

Īdalium, *iī*, *n.* [*Ἰδάλιον*] horské město na Kypru s kultem Venušiným; adj. **Īdalius**, *a*, *um*: *Venus V*; *vertex Pr*; **Īdaliē**, *ēs*, *f.* = Venus, odt. *Idalium astrum Pr* = Caesar Venuší ve hvězdu proměněný.

idcircō (*icc.*), adv. [*id* a abl. od *circus*] proto, z té příčiny (při větě kaus. neb podmín.); proto = za tím účelem (při větě účel.).

īdem, *eadem*, *idem*, pron. demonstr. [*is—dem*] týž, táž, totéž a) samost. jako subst.: *idem velle atque idem nolle S* totéž chtíti a totéž nechtíti; *amicus est tamquam alter idem C* přítel jest takořka totožná (s jinou) druhá osoba = druhé já; *cum convenissent iidem, qui solebant C* když se sešli též (lidé) jako obyčejně; *distat idem* (neutr.) *O* stejně daleko; s dat. týž jako: *idem facit occidenti H;* b) jako adj.: *eodem die C*, *idem animus V* = neměnící se, stejný; *eadem causa C; qui in eadem causa erant L* = spoluvinníci; *egreditur castris miles generosus ab isdem O* z jednoho tábora; *sex item alias centurias sub iisdem quibus inauguratae erant, nominibus fecit L* utvořil šest jiných setnin s týmiž názvy, které měly původně; *nunc eadem convivia quaerit V* nyní zase; c) spoj. se zájm.: *ego idem confirmo C* já opětně; *eadem Asia et idem iste Mithridates C* právě ta A. a právě ten M.; *quod idem in ceteris artibus non fit C* což právě při ostatních uměních se neděje (nebývá); *eundemque te acerbissime... tulisse C* a že také právě ty nejtíže jsi nesl; *ille idem ex Hispania amicus Plin* opět onen přítel hispanský; d) značí spojení neb jednotu: *quidquid honestum est, idem est utile C* co jest mravně dobré, jest zároveň též užitečné; *in proelio consultor idem et socius S* a spolu také druh; *quem Iulum eundem Iulia gens auctorem nominis sui nuncupat L* kteréhožto Iula rod Iulský prohlašuje zároveň zakladatelem svého jména; *idem et auctor et nuntius Cu* sám jako původce a posel (v jedné osobě); *ad Pharnabazum satrapem... eundemque generum regis N* k satrapovi... jenž byl zároveň zetěm královým; *stulti, qui iidem miseri sunt C* kteří jsou zároveň také nešťastni; — někdy však i adversat.: *inventi sunt, qui vitam profundere parati essent, iidem gloriae iacturam facere nollent C* nalezeni byli lidé, kteří byli ochotni život položiti, avšak způsobiti ujmu své slávě nechtěli; *idem voltis a dis immortalibus hominibus dispertiri somnia C* a přece chcete tomu, že bohové rozdělují lidem sny; — též při srov.: *earum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna atque condicio, quae illorum, qui externa bella gesserunt C* činům, které já jsem vykonal, nejsou údělem tytéž poměry jako činům těch, kteří...; *non idem ipsis expedire et multitudini N* že prospěch jejich (satrapů) není totožný s prospěchem lidu.

identidem, adv. [*idem et idem*] opět a opět, opětovně, znova a znova, vždycky zase.

id-eō, adv. proto (příčin. i účel.) s nást. *quod*, *quia*, *quoniam*; *ut*, *ne*, *quo*, *quin*; též absol.: *atque ideo ad Pompeium contendit Cs* a proto spěchal za P.: *nec ideo iram eius lenivit T* avšak proto přece hněv jeho nezmírnil.

idiōta, *ae*, *m.* [*ἰδιώτης*] vl. soukromník, odt. (naproti odborníku) neznalec (laik), nevědomec (ignorant).

Idistavīsō *campus T* ‚louka čarodějnic', rovina mezi Veserou a Leinou.

Idmōn, *onis*, *m.* [*Ἴδμων*] otec Arachnin, jež odt. **Idmonia** *A.* Idmonova A.

īdōlum (*on*), *ī*, *n.* [*εἴδωλον*] vl. obraz, pak obraz v duši = představa *C*; zvl. duch (= zjevení, strašidlo): *mox appa-*

rebat i.: *senex macie et squalore confectus Plin* brzo objevil se duch: stařec hubený, špínou zmořený.

Īdomeneus, *eī, m.* (acc. — *ēa*) [*Ἰδομενεύς*] král kretský, syn Deukalionův, rek ve válce trojské.

Īdomenius, *a, um* idomenský: *montes Cat* (dle města maked. Idomene).

idōneē, adv. [*idoneus*] vhodně, náležitě.

idōneus, *a um* **1)** vhodný, schopný, příhodný: *locus ad aciem instruendam Cs* místo vhodné k sestavení šiku; *locus castris i. Cs*; *i. bello H*; *puellis i. H* u dívek se uplatňuje; *i. non est, qui impetret C* není hoden, aby dostal; *fons rivo dare nomen i. H* pramen dosti velký, aby dal jméno potoku; *alia aquae idonea S* jiné nádoby na vodu; *idonea provinciarum T* vhodná místa v p.; **2)** dostatečný, spolehlivý: *auctor i. C, testis i. C*; *vos idoneos habitos C* že vás za dosti dobré pokládali; též jako subst. *idonei C L T* lidé vhodní.

Idūmē, ēs, n. **Idūmaea,** *ae, f.* část Palestiny u již. Mrtvého moře; adj. **Idūmaeus,** *a, um* idumský, palestinský, židovský: *palmae V.*

Īdūs, *uum, f.* Idy, střed měsíce (15. den břez., květ., července, října, 13. u ostat.); jakožto lhůta splatných úroků *diem pecuniae i. Novembres esse C* platební den; *omnem redegit idibus pecuniam H* všecky peníze (od dlužníků svých) sebral o idách.

Īdyia, *ae, f.* [*εἰδυῖα* znalá] matka Medeina, choť Aietova.

iecur (též *iocur*) *iecoris* (též *iocineris*) *n.* [srov. *ἧπαρ*] játra dle starých jednak sídlo života (kromě srdce a mozku), jednak vášní; domin. **iecusculum,** *ī, n.* jatérka.

iēiūnē, adv. [*ieiunus*] suše, suchopárně (‚nemastně, neslaně'): *disputare, dicere C.*

iēiūnitās, *ātis, f.* vl. lačnost; obyč. jen přenes.: *bonarum artium C* neznalost; o řeči: suchopárnost: *inopia et i. C, i. et siccitas C, i. et fames C.*

iēiūnium, *iī, n.* a) lačnění, půst: *ieiunia indicere H* půst uložiti; *i. Cereri instituere L* ke cti Cereřině; *i. ponere O* půst skončiti; b) hlad: *i. pascere, placare O* hlad ukojiti; obr. *ne invalidi patrum referant ieiunia nati V* aby slabá mláďata neukazovala, jak špatně byli otcové krmeni.

iēiūnus, *a, um* a) lačný, hladový: *plebecula C, lupus H, corpus L, canis C, fames O*; b) suchý, suchopárný: *agri C*; *glarea, arena V*; ubohý, ničemný: *calumnia C, animus C* prázdný; — o řeči: suchý, nudný: *oratio, concertatio verborum C.*

Īgilium, *iī, n.* ostrůvek v moři Tyrrhenském, nyn. Giglio jv. od Elby.

igitur, spoj. výsl. [z *agitur* v příkladném postavení, na př. *quid agitur* = co se děje?] tedy (slabší než *ergo*); uvádí: α) důsledek logický; β) pokračování myšlenky nedopověděné; v tomto příp. stává často na zač. věty; γ) shrnutí a zakončení; v tomto příp. lze přeložiti zkrátka, zkrátka a dobře.

ignārus, *a, um* [*gnarus*] **1)** akt. neznalý něčeho, neobeznámený s něčím, (nic) netušící: *physicorum i. C* fysiky; *ante malorum V* dřívějších nehod; *formica haud i. futuri H* dobře znalý budoucnosti; *magna pars Pisonis ignari T* mnozí Pisona neznající; *i. casūs suī C* netušící svůj osud; *i. hostium S* nemaje tušení o nepřátelích; *subit Rhoetum Abarimque ignaros* (sc. *periculi*) z nenadání; *i. fors O* slepá náhoda; *me ignaro C* bez mého vědomí. Vazby: gen., de s abl. nepř. ot., acc. c. inf.; **2)** pass. neznámý *i. lingua, regio S*; *per occulta et vigilibus ignara T* místy skrytými a strážcům neznámými; *proles i. parenti O* potomek otci neznámý, *montes i. V.*

ignāvē, adv. [*ignavus*] zbaběle, bázlivě: *ne quid ignave . . . faciamus C*; líně: *herbas carpere V*; *i. multa fatetur H* mdle (nedosti rozhodně).

ignāvia, *ae, f.* lenost, bázlivost, zbabělost: *socordia et i. S*; *contraria fortitudini ignavia C* opak statečnosti; *timiditas et i. C*; *per ignaviam S* konkr. pomocí zbabělců.

ignāvus, *a, um* [(*g*)*nāvus*] **1 a)** mdlý, malátný: *senectus O*; *preces O* bezmocné; *gravitas V* nehybná; b) líný, nečinný, neúčinný: *canis adversum lupos V*; *hostis ad muniendum L* líný

k opevňování; *i. nemus V* neplodný; *laboris i. T* k práci; **c)** zbabělý, bázlivý: *ignavissimi homines .. fortissimi viri S*; *miles C*; *i. animo T*; básn. *ignava fata timentes O* smrti neslavné; subst. *ignavus* zbabělec; **2)** akt. mdlobu, malátnost atp. působící: *ignavi aestus O* mdlá parna, *i. frigus O*; *ignavum letum O*; *ratio C* pohodlný závěr.

ignēscō, *ere*, — inchoat. chytnouti, zapáliti se: *mundus C*; přenes. o vášních: vzplanouti: *irae V*.

igneus, *i*, *m.* [*ignis*] ohnivý: *sidera C*, *sol V*, *i. vis C* = oheň jako živel; oheň chrlící: *Chimaera H*; horký, žhavý: *aestas H*; *arces igneae H* ‚světlé výšiny'; bleskurychlý: *virgo*, *Tarchon V*; přenes.: *i. furor O* planoucí; *i. est ollis vigor V* z ohně jest jejich síla životní.

igniculus, *ī*, *m.* [demin. od *ignis*] ohníček; obr. jiskra (jakožto zárodek něj. stavu dušev.).

igni-fer, *a*, *um* ohněnosný: *axis O* (vůz sluneční).

igni-gena, *ae*, *m.* [*ignis* a *gigno*] v ohni zrozený: *Bacchus* (pon. matka jeho Semele ohněm zahynula).

igni-pēs, *dis* ohněnohý: *equi O*.

igni-potens, *tis* pán ohně: *Vulcanus*, *deus V*; též jako subst.

ignis, *is*, *m.* (abl. sg. ob. -ī) [srov. oheň] oheň **a)** konkr.: strážné ohně: *ignes fefellit H*; *ignibus significabantur castra Cs*; *ignes fieri prohibuit Cs*; požár: *in medios i. se iniecit C*; vrhl se doprostřed p.; *is annus igni urbem adfecit T*. toho roku stihl město požár; *ignem inferre templis C* zapáliti; pochodeň: *i. e manibus extorquere C*; ohniště: *turdos versare in igne H* na rožni péci; ohně mučicí: *ignes admoveri C* přikládati; ohně pohřební, hranice: *conde faces et ab ignibus atris aufer O* od hranice zčernalé; *ignes supremi O*; blesk: *missis abrumpitur ignibus aether O* vrženými blesky rozráží se vzduch; pod. *igni nubila dividens H* bleskem mraky rozštěpuje; *fulsere ignes V*; *Iovis ignibus ictus O* bleskem zasažený; hvězdy: *luna inter i. minores H*; — meton. lesk ohně, praskot ohně: *i. ob os offusus C* červeň kolem úst; *per moenia clarior i. auditur V* jest slyšeti jasněji praskot ohně; *stella ostendit ignem suum H* lesk, světlo; *lunae curvati i. H* světlý srpek měsíce; *Phoebei i. O* žár sluneční; **b)** obr. o dušev. jevech: nadšení: *aetherios ignes conceperat animo O* božské vzněty; vášeň, hněv: *exarsere ignes animo V*; *medio in igni V* uprostřed vášně (vášnivého horlení); *pestifer i. convaluit O*; láska: *trahit inscius ignes O* lásky žár; *caeco carpitur igni V* slepou vášní lásky; — meton. *saepe suos solitus (est) recitare Propertius ignes O* písně ohnivé lásky; i konkr.: *vixisti, dum tuus i. eram O* předmět tvé lásky; **c)** nemoc: zánět, růže: *sacer ignis V*.

ignītus, *a*, *um* [*ignis*] žhavý, ohnivý: *liquor C*.

ignōbilis, *e* [*in* a (*g*)*nobilis*] **a)** neznámý: *civitas C*, *medicus C*, *inglorius atque i. C*; neslavný: *i. otium V* zaměstnání n. (tot. básnictví, jímž nelze dosíci slávy); odt. *non i.* známý, významný, slavný; **b)** neurozený, nízkého rodu: *familia*, *locus C T*; *virguncula Cu*; *vulgus V* nízký.

ignōbilitās, *ātis*, *f.* **a)** neznámost, neslavnost; **b)** neurozenost, nízký původ.

ignōminia, *ae*, *f.* [*nomen* s privat. *in*] ‚ztráta dobrého jména', bezectí, pohana **a)** pův. v právn. a voj.: *ignominia notare alqm C* označiti za bezectného; *animadversio censoris i. dicitur C* pokárání censorské slove i. (srov. *infamia*, *contumelia*); **b)** ob. pohana, potupa, hanba: *ignominiam a familia deprecatus est C* prosil za odvrácení oné hanby od své rodiny; *i. amissarum navium Cs* h. utrpěná ztrátou lodí.

ignōminiōsus, *a*, *um* potupný, hanebný, nečestný: *dominatio C*, *fuga L*, *dicta H*; jako subst. člověk bezectný *T*.

ignōrābilis, *e* neznámý, nepoznatelný.

ignōrantia, *ae*, *f.* [*ignoro*] nevědomost, neznalost (s gen. subj. i obj.).

ignōrātiō, *ōnis*, *f.* nevědomost, neznalost (= pouhé nevědění, nikoli nečestné) s gen. obj. nebo de s abl.

ignōrātus, *a*, *um* [part. perf. od *ignoro*] neznámý: *sepulcrum Archimedis C*;

nepoznaný: *i. evasit T*; nepozorován: *i. aggreditur S.*

ignōrō, *āre, āvī, ātum* nevěděti, neznati něco, býti neznalý něčeho (alqm, alqd, de alqa re, acc. c. inf., např. ot. též absol.); *vobis ignorantibus* (dat.) *animus non avertitur L* vy nic netušíce neodvracíte svou pozornost; *neve ignorate Latinos V* i poznejte v nás L.; *aviis itineribus ignoratus Romanos repente aggreditur S* nejsa pozorován učiní nenadále na Ř. útok; *benevolentiam i. C* ‚ignorovati', nevšímati si (zř.); litot. *non n. minime ignorans* dobře znalý, dobře věda.

i-gnōscō, *ere, nōvī, nōtum* [*in* a (*g*)*nosco*, srov. *συγ-γιγνώσκω*] odpustiti, prominouti (*alci, alci alqd*; zř. *alqd* n. absol.); *alcs delicto i. C.* prom. přestupek něčí n. někomu; pod. *eorum silentio i. C* promíjím jim jejich mlčení; *ignoscendus* prominutelný, odpustitelný.

1. ignōtus viz *ignosco.*

2. ignōtus, *a, um* [priv. *in* a (*g*)*notus*] **a)** pass. neznámý: *homines i. et repentini C*; *gens longinqua eoque ignotior L* vzdálený a tím méně známý; *i. loca, montes, regio, dii O*; *i. heres H* (jemuž se dědictví dostalo neočekávaně), *ignotum tragicae genus camenae H* n. druh básnictví tragického; *iter i. hostibus Cu*; též jako subst. člověk neznámý, po příp. cizinec; *sacra i. O* nové; *forma i. N* nezvyklá; *ignota tauris illigaturum iuga H* = *insueta* nezvyklý pluh; – spec. nízkého původu, nízký, sprostý: *mater H, Achivi O, Phryx C*; *naso suspendis ignotos H* (= *ignobiles*) ohrnuješ nos nad lidmi nízkého rodu; **b)** akt. neznalý, neznající: *ignoti faciem eius cum intuerentur N* lidé neznající ho na něj pohlížejíce; *corporis simulacra ignotis nota faciebant C* lidi neznalé seznamovali s . . .; *flebant Germanicum etiam ignoti T* oplakávali G. též lidé, kteří ho neznali.

Īguvium, *iī, n.* město v Umbrii, nyn. Gubbio; adj. **Īguvīnus**, *a, um* iguvijský, plur. Iguvijané; též **Īguīnātēs**, *ium, m.*

īle viz *īlia.*

Ilerda, *ae, f.* město v Hispanii Tarrac. u řeky Sicoris, nyn. Lerida.

Ilergāones n. **Illurgāvonēnsēs**, *ium, m.* národ hisp. na vých. poli. od ústí Ebra na jih; hl. město **Ilergāonia**, *ae, f.*; adj. **Illurgāvonēnsis**, *e* illurgavonský (z Illurgavonů se skládající): *cohors Cs.*

Ilergētēs, *um, m.* Ilergetové, národ hisp. mezi Ebrem a Pyrenejemi.

īlex, *icis, f.* česky nepojmenovaný druh dubu (*quercus ilex L.*), strom větevnatý, hustý, s listy vždy zelenými a žaludy jedlými (nikoli křemelák ani svída!). Staří výslovně jej rozeznávají od dubu, na př. Plinius, a Horatius praví „*quercus inter et ilices*", „*si quercus et ilex*"; *i. procera H* vysoký, *ramosa O* větevnatý, *arguta V* šumící, *corusca V* mihotavý.

īlia, *ium, pl.* **a)** střeva, útroby, vnitřnosti: *dura messorum i. H* otužilé (pon. snesou česnek); *rostro trahit i. vultur O*; *i. rhombi H* osrdí kambalí (jako lahůdka); **b)** slabiny: *solve equum, ne ilia ducat H* aby z hluboka neoddychoval (což zříti na slabinách); *ut rumpantur invidiā ilia Codro V* aby závistí pukl, *i. substricta O* vtažené, vpadlé.

Īlia, Īliacus, Īliades, Īlias viz *Īlium.*

īlicet, adv. [*ire licet*] vl. ‚jest dovoleno jíti': v nejst. době pronášeno při ukončení obřadů obětních, pohřebních neb úkonů soudních; potom: ihned, bez prodlení, v okamžiku: *obruimur numero V*; *ignis ad fastigia volvitur V*; *fugit i. V.*

īlicō (*illicō*), adv. [*in loco*] pův. místně: na tom místě; potom časově: ihned, v tom okamžiku: *ad praetorem ire C.*

Īlīensēs viz *Īlium.*

īlignus, *a, um* [*ilex*] dubový: *canalis V, glans H.*

Īlion, *iī, n.*, **Īlios**, *iī, f.*, a **Īlium**, *iī, n.* [*Ἴλιον*] město homérské Troia; adj. **Īlius**, *a, um* ilijský, trojský: *tellus V*; *matres H*; jako subst. **Īlia**, *ae* = Trojanka = Rhea Silvia; odt. **Īliadēs**, *ae, m.* syn. I. Romulus; (od Ilion) = Trojan = Ganymedes; **Īlias**, *adis, f.* **a)** Trojanka; **b)** báseň Homerova Ilias [sc. *ποίησις*]; adj. **Īliacus**, *a, um: classis, lobores V, carmen H* = *Ilias*; *orae, fata, Penates V*; **Īlīensēs**, *ium, m.* obyv. Ilia **a)** v Troadě; **b)** na Sardinii.

Īliona, *ae,* n. **-nē,** *ēs, f.* [*Ἰλιόνη*] nejstarší dcera Priamova, choť Polymestorova; její osud látkou kom. Pakuviovy (viz *edormire*).

Īlioneus, *eī,* *m.* [*Ἰλιονεύς*] 1) Trojan, druh Aeneův; 2) syn Niobin.

Īlīthyia, *ae, f.* [*Εἰλειθυῖα*] lat. *Lucina,* bohyně porodu *H.*

Iliturgis, *is, f.* město v Hispanii Baet.; adj. **Iliturgitānus,** *a, um,* obyv. **Iliturgitānī,** *ōrum, m.* Ilituržané.

illa viz *ille.*

il-labefactus, *a, um* nezviklaný, neochvějný, pevný: *concordia, vincula O.*

il-lābor, *ī, lāpsus sum* vklouznouti, vsunouti se: *equus Troianus urbi V* do města; padnouti, sesouti se: *si fractus illabatur orbis H* kdyby sesutý svět se naň řítil; — obr. *ad sensus voluptas i. C* r. do smyslů vniká; *animis illabere nostris V* do duší našich sestup = osvěť nás.

il-labōrō, *āre* pracovati na něčem, o něčem: *domibus T* namáhati se stavbou domů.

illāc, adv. [*illā-c*] onudy; onde, na oné straně: *ire, reverti O; circumfundi nunc hac nunc illac O* oviječi se hned zde, hned onde.

il-lacessītus, *a, um* nedrážděn.

il-lacrimābilis, *e* slzami neobměkčitelný: *Pluto H* = nelítostný; neoplakaný: *omnes i. ignotique H.*

il-lacrimō (*-or*), *āre* (*-āvī*) plakati při něčem, nad něčím, oplakávati něco: *Socratis morti C, sorti humanae L;* absol. *illacrimans C* s pláčem; acc. c. inf.: *i. illum cecidisse T* nad jeho pádem.

il-laesus, *a, um* neporušen, bez úrazu.

il-laetābilis, *e* neutěšený, smutný.

il-laqueō, *āre, āvī, ātum* zaplésti (v léčku).

il-laudātus, *a, um* nepochválen, bez chvály, neslavný(ě): *gubernator . . . i. subit portum Plin;* chvály nehodný: *Busiris V.*

ille, *a, ud* (od km. *ollo-* se vyskytují v starobylé a básn. řeči tvary *ollī* (dat. sg. a nom. pl.), *ollīs, olla*), zájm. ukazovací a) onen, ona, ono, ukazuje k předm. vzdál. (proti *hic*): *non antiquo illo more, sed hoc nostro C* nikoli dle onoho starého mravu, nýbrž dle nynějšího; — se subst.: *ille vultus, illa vita C ille gener V;* se zájm.: *huic illi legato C, hoc illud est C; ille ego, qui fuerim O;* samost.: *ne illi sanguinem nostrum largiantur S* ať nejsou štědří krví naší; — *hic et ille* ten (zde) a onen (tam); *num ille aut ille defensurus esset C* zda ten či onen bude hájiti; *illorum poenam in se vertit L* trest, jenž ony stihnouti měl; *quota pars illi rerum periere mearum! O* jak veliká jimi část říše mé zhynula!; *illis temporibus doctissimum C* na ony doby velmi učeného (omez.); — spec. *illud* onen výrok, ona výpověď, myšlenka, náhled, mínění: *Solonis i., i. Aristippeum O, i. Catonis C; praeclarum quidem illud eiusdem Plin* výtečný zajisté jest také ten čin její; — s důrazem onen slavný, známý: *magnus i. Alexander C, Xenophon Socraticus ille C* X. onen slavný žák S.; *vafer Sisyphus H* onen pověstný chytrák S.; — s vedl. ponětím čas.: *domos suas ultimum illud visuri L* aby domy své tehdy naposled spatřili; *C. Marium, sextum iam illum consulatum gerentem C* jenž tehdy již šestý konsulát zastával; b) ukazuje s důraz. k následu: ten, jenž: *beatus ille, qui procul negotiis H* blahoslaven ten, jenž; *illud te hortor C* k tomu tě vyzývám; *illud acerbissimum est, quod . . C* nejtrpčí jest ta věc, že; c) bezdůraz. = on, jež lze často vynechati: *multum ille terris iactatus V; ad eum filiam eius adduxit, ut ille . . . partem maeroris sui deponeret C* přivedl k němu jeho dceru, aby (on) aspoň částečně zármutek zapudil; *multi illam petiere O* mnozí se o ni ucházeli; — zvl. ve spojení s *quidem*: on (jenž) sice, on však: *severitas habet illa quidem gravitatem, sed . . .C* přísnost má sice (svůj) význam, avšak . . .; *illa quidem . . . hydrum non vidit V* ona však . . .; *quae sordidissima est illa quidem ratio C* kterýžto způsob (štědrosti) jest zajisté nejšpinavější. Adverb. **illā** [abl. fem., sc. *parte, viā*] onudy, onou (tou) stranou: *i. rupturus T; ipsum Oceanum i. temptavimus T* i o sám okeán s té strany jsme se pokusili; *revertebar illa, qua O* vracel jsem se tudy, kde; **illim**

[srov. *interim*] odonud, odtamtud: *fugit i. C*; i časově: *illimque usque ad nostram memoriam S* od té doby až po náš věk; též o osobách: od něho: *omnem se amorem abiecisse i. C* (od oné); ost. bývá častěji *illinc*; **illō** onam, tam: *neque temere i. adit quisquam Cs* neboť tam na zdař bůh nikdo necestuje; *i. tribunus venit T*; *eodem i. pertinere, ut Cs* k jednomu a témuž konci směřuje, totiž aby.....

illecebra, *ae, f.* [*illicio*] nástraha, vnadidlo, vnada (k čemu: gen.); *i. iuventutis in eo fuit C* měl dar mládež sváděti.

1. il-lēctus, *a, um* [*in* a *lego*] nepřečtený.

2. illectus, *a, um* [*illicio*] přivábený, svedený.

il-lepidē, adv. [*illepidus*] nepěkně, nechutně: *compositum poema H.*

il-lepidus, *a, um* nepěkný, nevkusný, nechutný: *deliciae Cat*; *parens C* neochotný, hrubý.

il-lībātus, *a, um* nezmenšený, neztenčený, neporušený: *divitiae C, imperium L, gloria T.*

il-līberālis, *e* svobodného občana nedůstojný: *quaestus C*; nízký, sprostý: *labor, iocandi genus C*; adv. *valde illiberaliter C* velmi špinavě.

il-līberālitās, *ātis, f.* jednání nedůstojné (svobodného občana), špinavost, hamižnost *C.*

1. illīc, *illaec, illuc* n. *illoc* [*ille, -ce*] zájm. ukaz. onen tam, ten tam (jako zájm. jen u Pl a Terentia); odt. adv. *illāc* (viz toto); **illinc** odonud: *abire, exportare C*, onde, tam: *i. cupiditatem pugnasse, hinc veritatem C*; **illūc** onam, tam: *redire H, venire O, reverti C*; *huc et illuc* sem tam; též přenes. *illuc intenderat T* šel za tím cílem; *an tu i. confugies C* či uchýlíš se k té výmluvě;

2. illīc, adv. onde, na onom místě tam: *negotiari Cs, stativa habere Cu, adsidere C*; *profana i. T* = u nich, *belli initium i. fuit T* od něho (Vitellia) vzala válka počátek; pod. *non isto modo vivimus i. H* u něho (Maecenata) nežijeme tak jak ty si myslíš.

il-liciō, *ere, lexī, lectum* přivábiti, přilákati, svésti: *spes rapinarum eos ad bellum S*; *illo praemio illectus S* dav se zlákati, svésti touto odměnou; pod. *Gallorum fraude illectus H*; *illiciente Vitellio T* když V. je sváděl, aby; *coniugem inlexe C* (= *illexisse*) že manželku svedl.

il-licitātor, *ōris, m.* spolupodavač, přihazovač (na oko) při dražbě (aby vyhnal cenu do výše).

il-licitus, *a, um* nedovolený, nepřípustný.

illicō viz *ilicō.*

illīdō, *ere, īsī, īsum* [*laedo*] vrážeti, narážeti (*ad alqd C, in alqd Cu*; básn. dat.); rozbíti, roztříštiti: *serpens illisa C.*

il-ligō, *āre, āvī, ātum* **a)** přivázati, uvázati, upevniti: *antennas funibus L* ráhna lany; *emblemata in aureis poculis C* vypuklé ozdoby na zl. poháry; *tauris iuga H* býkům jha u.; *in currus quadrigarum L* k vozům čtyřspřeží; *manus post tergum L* ruce za záda; **b)** poutati, zaplésti, zamotati (a tím volnému pohybu brániti): *se impeditis locis T* = zdržovati se, *praedā T, lento veneno T*; **c)** přenes. *sententiam verbis C* zachytiti; *non i. iis condicionibus L* není vázán těmi podmínkami: *familiari amicitia plerique illigati Philippo erant L* důvěrným přátelství byli vázáni, spojeni s F.; *bello i. L* do války zaplésti.

illim viz *ille.*

il-līmis, *e* [*limus*] bahna prostý: *fons O.*

illinc viz *illic*

il-linō, *ere, lēvī, litum* natříti, potříti (*alqd alci*): *aurum vestibus H* šat zlatem protkaný; *collyria oculis H* oči natříti mastí; *quodcunque semel chartis illeverit H* co jednou na papír načmárá; (*alqd alqa re*): *hiems nives illinet agris H* potáhne pole sněhem; pod. *pocula ceris O, faces pice L* potříti, *navem bitumine Cu.*

il-liquefactus, *a, um* rozpuštěný, tekutý.

il-litterātus, *a, um* neučený, bez vyššího vzdělání.

illō viz *ille.*

il-lōtus [*lavo*], *a, um* neumytý, nesmytý: *sudor V*; nečistý, špinavý: *tora-*

lia; *echinus H* nevypláchnutý (aby zůstala příchut mořské vody).

illūc viz *illic*.

il-lūcēscō, *ere*, *luxī*, — počíti svítiti, zasvitnouti: *sol C*; *i. dies C V*, též samot. *illucescit L* rozednívá se; *illucescet ille aliquando dies C* zasvitne.

il-lūdō, *ere*, *lūsī*, *lūsum* **a)** hráti si s něčím: *ubi quid datur oti, illudo chartis H* = načrtnu to na papír; — zvl. zahrávati si s něčím: *dignitati i. C* z. si s vážností; *ut semper gaudes i. rebus humanis H* jak ráda si zahráváš s osudem lidským; **b)** šašky, žerty si tropiti z něčeho: vysmívati se něčemu, dobírati si něco: *i. capto V* úsměšky si tropiti ze zajatce; *contemni se putant .. illudi C* myslí, že jsou terčem úsměšků; s acc. alqd: *virtutem V*, *artes O*, *voces Neronis T*; naráželi na něco: *in Albucium C*; **c)** klamati, podváděti, zablázna míti: *illusis Cretensibus N*, *illusi pedes H* = nemohoucí státi; — zvl. zhanobiti: *matri eius Caesar T*; *pueritiae eius T*, *Vari corpus T*; *pecuniae i. T* svévolně vyhazovati; — básn. *illusae auro vestes V* koberce pestře zlatem protkané.

il-lūminātē, adv. jasně: *dicere C*.

il-lūminō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*lumen*] osvětlovati: *luna a sole C*; ozdobiti: *coronam gemmis C*; lesku dodati: *orationem sententiis C*; *illuminatus* osvícený: *sapientia C*.

il-lūnis, *e* [*luna*] beze světla měsíčního: *nox Plin*.

Illurgavonēnsēs viz *Ilergaones*.

Illuricus viz *Illyrii*.

illūsiō, *ōnis*, *f*. výsměšek, ironie (fig. řečn.).

il-lūstris, *e* [*lustrare*] **a)** osvětlený, jasný, světlý, zářící: *domicilia*, *stella C*, *dies Cu*, *solis candor C*; **b)** obr. jasný: *factum i. notumque C*, *res C*, *exemplum C*; **c)** metaf. stkvělý, výtečný, znamenitý, slavný: *causae C*, *Themistoclis nomen C*, *adulescens Cs*, *res illustrior C* trochu významnější; vznešený, vážený: *familia*, *homo C*, *i. loco natus Cs*.

il-lūstrō, *āre*, *āvī*, *ātum* **a)** osvětlovati: *sol oras H*; **b)** na světlo přivésti, pass. na světlo přijíti: *consilia*, *maleficium C*; **c)** přenes. objasňovati, vysvětlovati: *philosophiam*, *ius obscurum*, *veritatem O*, *translata verba C*; **d)** činiti slavným, oslavovati něco, slávu zjednávati, pass. slavným se stávati: *populi Romani nomen C*, *tuam amplitudinem C*, *Musam pedestrem H* (= *sermones repentes per humum*, satiry).

il-luviēs, *ēī*, *f*. [*luo*] **a)** špína, nečistota: *vellera illuvie peresa V* vlna svrabem rozežraná; *i. ac squalore obsitus T* pln špíny a nečistoty; **b)** voda vylitá, zátopa: *placida i. T* klidná kaluž vody; *currus illuvie haerebant Cu* v bahně.

Illyriī, *ōrum*, *m*. = [*Ἰλλύριοι*] Illyrové, obyv. sev. záp. části poloostr. balkánského, jejich země **Illyria**, *ae*, *f*. neb **Illyricum**, *ī*, *n*. (jako prov. říms.); adj. **Illyricus**, *a*, *um* illyrský: *mare C*, *sinus V*, *undae H*, *pix O*; **Illyris**, *idis*, *f*. illyrská: *ora O*; jako subst. = Illyrie.

Īlōtae, **Īlluricus**, **Īllurii** viz *helotae*, *Illyrii*.

Īlus, *ī*, *m*. [*Ἴλος*] **1)** syn Troův, otec Laomendontův, zakladatel Ilia; **2)** syn Aeneův Julus.

Ilva, *ae*, *f*. ostrov, nyn. Elba.

Imachara, *ae*, *f*. městečko na vých. Sicil., nyn. Maccara; adj. **Imacharēnsis**, *e* imacharský: *ager C*; subst. **Imacharēnsēs**, *ium*, *m*. Imachařané.

imāginārius, *a*, *um* [*imago*] zdánlivě jsoucí, zdánlivý, domnělý: *fasces L* moc, *militia L*.

imāginātiō, *ōnis*, *f*. představa: *secretis imaginationibus T* v myšlenkách tajně. . .

imāginor, *ārī*, *ātus sum* [*imago*] představovati si: *pavorem eorum T*.

imāgō, *inis*, *f*. [příb. *imitor*] **a)** obraz, podobizna (malba, socha, poprsí, rytina i práce vypuklá): *picta C* malovaný, *cerea H* z vosku (loutka k čarování), *ex aere C* kovové poprsí, *in anulo C* vyrytý, *imagines deum T* sochy bohů: **b)** (voskové) obrazy předků, jež ukládány v atriu a nošeny při pohřeb. průvodech; právo na ně měli pouze úředníci kurulští: *funus imagines ducant triumphales tuum H* obrazy předků, kteří slavili triumf nechť vedou (kráčejí

v čele) tvůj pohřeb; právo na takovýto obraz *ius imaginis C*; *famosae i. C* začazené (bývaly u krbu); *homo multarum i. S* s dlouhou řadou předků; **c)** vzor, ideál: *quam multas nobis imagines scriptores .. reliquerunt! C* jak mnohé vzory nám zůstavili; *i. antiquitatis C*; **d)** o mrtvých: stín: *vana i. H* netělesný, prázdný stín; *mei imago V* můj stín (duch); **e)** chlas, ozvěna: *vocis i. V O* ozvěna, *iocosa i. H* laškovná o.; *resonat tamquam i. C* zvučí jako o.; **f)** obraz v řeči, podobenství: *hac ego si compellor imagine H* jsem-li oslovován tímto podobenstvím; *haec i. non ad te adludit H* toto p. na tebe nenaráží; **g)** vidina, přelud, přízrak, zdání: *decipior imagine somni O* viděním ve snu, snem; *nocturnae imagines Tib* noční přízraky; *i. ludit alqm H* šálí přelud; *falsis i. ludere V* klamnými přeludy šáliti; *nota maior i. V* přízrak ‚nadživotní velikosti'; *i. cogniticnis T* zdánlivé vyšetřování; **h)** podoba, tvářnost, zjev: *plurima mortis i. V* přerozmanité podoby smrti, smrt v přer. podobách; pod *omni imagine mortium T* ve všech způsobech smrti; *superat serpentis imagine saxum O* v podobě hada; *sine imagine moles O* beztvárná hmota; *i. formatur O* zevnější podoba se vytváří; praegn. *exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia credebat T* myslil, že vojsko představou vzezření padlých a nepohřbených bude váhavé vzhledem k boji; **i)** představa. *poenae in imagine tota est O* myšlenkou na pomstu zcela jest zabrána; *illius noctis i. O* představa oné noci; *magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo Plin* vel. část nocí probdím myslí na tebe.

imbēcillē, adv. [*imbecillus*] slabošsky, tupě: *dolorem horrere C, assentiri C.*

imbēcillitās, *ātis*, *f.* **a)** slabost, křehkost tělesná: *virium C, valetudinis C* slabé zdraví; **b)** o věcech: *i. materiae Cs* malá síla (tloušťka) dřeva; **c)** slabost vůbec: *generis humani C, animi C; ingenii Plin*; absol. *propter i. amicitiam desiderare C* ze slabosti, z nedostatečnosti; *neque illos imbecillitatis damnandos T* že je nesmí zatracovati pro jejich slabého (měkkého) ducha; *superstitio hominum imbecillitatem occupavit C* pověra se zmocnila lidské slabosti.

im-bēcillus, *a, um*, zř. **-is**, *e* [*baculum* hůl, tedy vl. = *sine baculo*] **a)** slabý, bez síly: *senex C, aetas i. H* = věk dětský; jako subst. *valentes imbecillum non superant C* **b)** o věcech: slabý, nedostatečný, vratký; *regnum S, medicina C, simulacra T; incidia C* bezmocná; **c)** o duš. slabý duchem, málo rázný: *animus, consilium C, animo imbecillior C.*

im-bellis, *e* [*bellum*] neválečný, nebojovný **a)** o živ. předm.: *Indus V, cervi V, columba H, turba L, i. dii O* = *Venus et Amor*; zbabělý: *imbelles timidique C, ignavus et i. L*; — přenes. o věc. př.: *lyra, cithara H* bojů neopěvující; **b)** o věc.: klidný, pokojný: *Tarentum H, Asia L, annus L*; slabý: *telum V, lacerti O.*

imber, *bris*, *m.* [srov. ὄμβρος] déšť **a)** obz.: *magnus et assidus C; edax H, largi imbres O; effusi i. V* lijáky; *i. maximus C* nejhorší počasí; *caeruleus i. V* tmavomodrý bouřný mrak; — plur. *imbres* = deštivé počasí: *imbrium divina avis imminentum H* pták jenž věští nastávající d. p.; *imbres nivesque H, acerbum frigus et imbres H*; ale i sing. *venerat convivа per imbrem H* za dešt. p., v zimě; **b)** zvl. *i. lapideus aut sanguineus C* d. kamení neb krvavý; *lactis i. C, telorum et ferreus i. V* d. střel; — meton. voda dešťová: *collectosne bibat imbres H* nachytanou v. d.; *piscinae cisternaeque servandis imbribus T* na jímání vody d.; (*naves*) *accipiunt imbrem V* voda mořská vniká do lodí; *imbre per genas cadente O* any slzy stékají po lících.

im-berbis, *e*, n. **-us**, *a, um* [*barba*] bezvousý.

im-bibō, *ere, bibī*, — vpíjeti, vssáti; jen přenes. vštípiti si, pojmouti: *malam opinionem C, spem C, tantum certamen animis imbiberant L* tak byl duch jejich naplněn ...; — spec. předsevzíti si něco, ustanoviti se na čem: *illum ad suas condiciones perducere C; memor eius, quod initio consulatus imbiberat L* pamětliv svého předsevzetí na poč. kons.

imbrex, *icis*, *f.* [*imber*] prohnutá taška (ke svádění vody dešťové): *angusti imbrice tecti V* pod úzkou střechou prejzovou.

imbri fer, *a*, *um* dešťonosný, deštivý: *auster O*, *ver V*.

Imbros (*-us*), *ī*, *f.* [Ἴμβρος] ostrov v moři Aeg. nedal. Lemnu, nyn. Embro; adj. **Imbrius**, *a*, *um* imberský: *terra O*.

imbuō, *ere*, *buī*, *būtum* a) pův. napájeti, navlhčovati, kropiti, svlažovati: *imbuti sanguine gladii C* krví zbrocené; *sanguis novus i. arma V* třísní; *testa est imbuta H* džbán nasákl; *tela imbuta veneno O* střely napuštěné jedem; *oscula i. Venus H* skrápí, svlažuje; b) naplniti: *pectora pietate L* srdce zbožností; *sermonibus aures T* sluch řečmi; poskvrniti: *gladium scelere C*, *caede manus O*; *sociale bellum macula sceleris imbutum C* válka spojenecká jest poskvrněna zločinem; nakaziti: *imbuti et infecti Romanis delenimentis L* nakaženi vnadidly říms.; *superstitione C* pověrou; c) zvykati někoho něčemu, uváděti, zasvěcovati někoho v něco, seznamovati s něčím, poučovati, vzdělávati: *se studiis C*; *dialecticis imbutus C* povrchně znalý logiky; *servilibus vitiis L*, *castrensibus stipendiis Plin* ve službu v táboře zasv., uvád.; *deos contemnere T* učiti; *nemo est tam immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio C*, jenž by neměl nějaké ponětí, nějakou představu o bozích; — zvl. zasvěcovati = počínati, první sám něco činiti: *praeuns opus O*; *sanguine bellum V* krveprolitím válku zahájiti.

imitābilis, *e* [*imitor*] napodobitelný: *exemplar vitiis imitabile H* vzor, jehož vady snadno lze napodobiti; *non i. fulmen V* nenapodobitelný.

imitāmen, *inis*, *n.* a **imitāmentum**, *ī*, *n.* a) konkr. napodobenina: *somnia, quae veras aequant imitamine formas O* sny, jež jsouce pouhé napod., rovnají se skutečným zjevům; pod. *antiquae imitamina vitae O*; b) abstr. napodobení: *veterum Romanorum imitamenta praeferre T* staré Římany okázale napodobiti; *peractis tristitiae i. T* pokrytecké projevy smutku.

imitātiō, *ōnis*, *f.* [*imitor*] napodobení (*alcis rei*).

imitātor, *ōris*, *m.* [*imitor*] napodobitel (*alcis rei*); *imitatores, servum pecus H* ‚opičáci'; **imitātrix**, *īcis*, *f.* napodobitelka: *fama i. gloriae C*, *boni C*; *ales O* = papoušek.

imitor, *ārī*, *ātus sum* [srov. *imago*, *aemulus*] napodobiti, napodobením vytvářeti (*alqd alqa re*): *luctum penicillo C* smutek štětcem naznačiti; *cornua lunam imitata O* rohy podobné měsíci; *ut picturam ac lineamenta colorum imitetur T* že vypadá jako malba a barevná kresba; *ingredior curru laetos imitante triumphos O* jedu na voze jako v radostném triumfu; *maestitiam voltu i. T* smutek tváří lháti; part. perf. **imitātus**, *a*, *um* ve význ. pass. napodobený: *simulacra C*, *voluptas O*; — zvl. nahrazovati něco: *putre solum arando V* půdu oráním kypřiti; *ferrum sudibus obustis V* oštěp n. opáleným kyjem; *pocula vitea acidis imitantur sorbis V* víno nahrazují kyselými oškerušemi.

im-madēscō, *ere*, *maduī*, — zvlhnouti: *genae O*.

immāne, adv. [*immanis*] hrozně, strašlivě: *leo hians V*, *sonat fluctus V*; *spirans i. V* nehorázně oddechuje; *i. quantum discrepat H* naprosto se liší; *i. quantum suis pavoris indidit T* (srov. *mirum quantum*) ohromný postrach u svých způsobil; *i. q. aucto animo T* nesmírné srdnatosti nabyv.

immānis, *e* [srov. *Manes*] a) strašlivý, hrozný, divoký, zuřivý: *i. natura C* sveřepá, nelidská (bestiální): *facinus i. C*; *coepta V*; *orae i. V* divoké pobřeží; *ianitor aulae V*; *bestiae C* (naproti krotkým); b) vzhledem k zevnějšku: ohromný, obrovský: *corporum magnitudo Cs*; *antrum, spelunca, telum, volnus, pondus V*; *pocula, pecunia, praeda C Caesaris acta O*.

immānitās, *ātis*, *f.* a) divokost, ukrutnost, nelidskost; *tanti facinoris i. C* tak úžasný zločin; *i. naturae C* divoká povaha; též konkr. = netvor: *in hac tanta immanitate C* mezi tak velikými

netvory; *cum omni i. barbariae C* s divokými hordami barbarskými; b) obrovitost, úžasná velikost (pozd.).

im-mānsuētus, *a, um* nezkrocený, divoký.

im-mātūritās, *ātis, f.* ukvapenost, přenáhlenost, přenáhlený spěch.

im-mātūrus, *a, um* a) pův. nezralý, nedospělý: *fīlius H, puella Pr*; b) předčasný, nevčasný, nevhodný: *rem immaturam aperire L* předčasně prozraditi; *consilium i. praecipere L* záměr předčasně pojmouti; *i. amor L* nevčasná.

im-medicābilis, *e* nezhojitelný, nevyléčitelný: *vulnus O; telum V* nezhojitelně poraňující.

im-memor, *oris* nepaměťlivý (*alcs rei* něčeho); *cum i. in testando nepotis . . . decessisset L* nevzpomenuv vnuka v závěti zemřel; *praedae immemores T* nemyslíce na k.; absol. *galea Euryalum prodidit immemorem V* přilbice prozradila E., jenž na to nepomyslil.

im-memorātus, *a, um* nezmíněný, nevypravovaný, nový: *immemorata H* (= *non ante dicta*) noviny, nové věci.

immēnsitās, *ātis, f.* nesmírnost, nesmírná rozlehlost: *latitudinum, camporum C.*

immēnsus, *a, um* [*metiri*] nezměrný, nesmírný, nedohledný, nekonečný a) jako adj.: *i. vorago* (= bezedný), *mare, aër* (nekonečný), *i. ruit profundo ore H* nedohledně hlubokým ústím se valí; *i. sitis cruoris O* neukojitelná krvežíznivost; b) subst. neutr. **immēnsum** nesmírný prostor, nekonečnost atp.: *i. obtinere loci L* náramnou prostoru zaujímati; *in i. altitudinis L* do nesmírné hloubky; *per i. actus O* širým vzduchem; *i. est dicere O* nemělo by konce; též ve význ. adv.: *i. vigere T* chromné vážnosti požívati.

im-merēns, *entis* nezasluhující (trestu), nevinný: *dominus H.*

im-mergō, *ere, mersī, mersum* a) pův. ponořiti, vnořiti, potopiti (*alqd alqa re, alci rei* n. *in* s acc. něco něčím, do něčeho); b) přenes. *se i. in consuetudinem alcs C* vlouditi se, dotříti se v přízeň něčí.

immeritō, adv. nezaslouženě, bez viny; *nec i.* plným právem.

im-meritus, *a, um* a) akt. jenž si něčeho nezasloužil, něco nezavinil, nevinný: *gens V; vestis, paries, agnus H*; *i. mori H* smrti nezasluhující; b) pass. nezaviněný, nezasloužený: *laudes haud i. L* chvála plným právem zasloužená; *i. triumphus L.*

immersābilis, *e* neponořitelný: *rerum i. undis H* jejž vlny nehod nemohly potopiti.

im-mētātus, *a, um* neohraničený, neomezený: *iugera H.*

im-migrō, *āre, āvī, ātum* nastěhovati se někam, do něčeho: *in alqd.*

im-mineō, *ēre,* — a) vyčnívati, přečnívati, sklánětí se nad něco, strměti, čníti nad něčím: *nemus desuper, collis plurimus urbi L V* pahorek veliký nad městem; *belua ponto i. O* vyčnívá nad moře; *pinus villae H, caelum orbi O; imminente luna H* za svitu měsíčního: *tumulus moenibus L*; b) hraničiti s něčím, býti vedle n. blízko něčeho: *carcer i. foro L* při samém náměstí; *tergo fugacis O* jest v patách prchající; pod. *imminent duo reges toti Asiae C* tísní, ohrožují celou Asii; *Aegina Piraeo C, Parthi Ciliciae C, insulae Italiae L* vojensky ovládají; též bez předn. *agmen Caesaris imminebat Cs* voj C. doléhal, útočil; c) usilovati o něco, číhati na něco: *i. exitio coniugis O* číhá na smrt manželčinu; *occasioni i. alloquendi eum Cu* na příležitost . . .; též *in occasionem L*; *in nostras fortunas C* měla namířeno na můj majetek; d) časově: blížiti se, hroziti: *i. periculum, bellum S*; *mors C, imbres H, malum Cu*; *imminens princeps T* nastávající, budoucí panovník; plur. **imminentia,** *ium, n.* hrozící budoucnost *T.*

im-minuō, *ere, uī, ūtum* a) zmenšovati, zkracovati: *copias C, aestivorum tempus C, verbum C*; *quantum hinc imminuet H* kolik odtud vezme?; b) seslabiti, ztenčiti, kaziti, ničiti: *ut Bocchо pacem imminueret S* aby Bokchovi naději na mír kazil; *id imminutum ego laetor S* to že mi bylo ztenčeno; *ius i. C* porušiti právo; *bellum imminutum est C* válka pozbyla význa-

mu; *mens imminuta T* omezený duch, omezenost; *Agrippa discidio domum imminuerat T* A. rozvodem dům seslabil; *Augusta se imminui querebatur T* A. si stěžovala, že se s ní nevážně jedná.

im-minūtiō, *ōnis, f.* zmenšení, ztenčení: *dignitatis C*; *corporis C* zkomolení.

im-misceō, *ēre, miscuī, mixtum* v míšiti, přimíšiti, připojiti: *summis immiscuit ima O* smísila, zamíchala vrch se spodkem; *immiscent manus manibus V* = střetnou (v zápase pěstním) ruce navzájem; obyč. refl. *se i.*: *mediis se i. armis V* [*μῖχτο δ' ὁμίλῳ*] vmísil se v boj; *nocti se i. V* do noci zmizeti; pod. *nubi se i. V*; *bello se i. L* pustiti se do v.; *colloquiis se i. L* dáti se do r.; med. *maculae incipient immiscerier igni V* počnou-li se skvrny přiměšovati; — zvl. zařaditi: *vos meorum militum corpori Cu* do sboru svých v.; *veteribus militibus tirones L* nováčky zař. mezi . . .; *alqd cum alqa re L* něco s něčím spojiti; *alqm necessitudinibus sibi i. T* zavázati, připoutati si svazky . . . někoho; *affinitatibus immisceri T* dotříti se do . . .; *periculis T* účastmíti.

im-miserābilis, *e* bez slitování (pass.): *perire H.*

im-misericors, *dis* neznající slitování, nemilosrdný.

im-missiō, *ōnis, f.* rostění, pěstování: *sarmentorum C* (opak *amputatio*).

im-mītis, *e* trpký: *uva*; přenes. nevlídný, nelaskavý, drsný, tvrdý: *tyrannus V, Parcae Pr, fata O*; o věcech: *venti Tib, caelum Plin, insula Gyarus T*; přenes.: *ara O, oculi O, caedes L* hrozná seč, *nidi i. V* nebezpečná (včelám).

im-mittō, *ere, mīsī, missum* **a)** pův. ob. vpustiti a tomu odp. vypustiti: *aquam canalibus Cs* vodu do stok, *alqm in urbem C, gladiatores in forum C, iuvencos in Romanos N, pila in hostes Cs* vypustiti, vymrštiti, *tigna in flumen Cs* jehly do řeky zapustiti; *naves in classem Pomponianam Cs* lodi pustiti, poručiti plouti na . . .; *corpus i. in undas O* vrhnouti se; refl. *se i. in medios hostes L C* pustiti se, vrhnouti se, vpadnouti; též pass. *undis immitti O* do vln se v.; *flammis i. alqm O* do plamenů hoditi; *filis aurum i. O* vetkati; **b)** zvl. rostiti, nechati růsti: *barbam V, capilli immissi O* vlasy nestříhané; *plantas i. V* štěpovati, (vštěpovati, vočkovati); *in meu bona quos voles i. C* dosaditi; *canes i. CV* poštvati; *Tarquinium a Cicerone immissum S* že byl poštván Ciceronem; pod. *servos ad spoliandum fanum C*; *percussorem i. T* nastrčiti; *equos in alqm L* popohnati; *habenas, frena V* popustiti, povoliti; *furit immissis Vulcanus habenis V* plnou silou; *classi immittit habenas V* loďstvu volného běhu dopřává; *rudentes i. Plin* a *velis i. rudentes V* lana povoliti = plachty napnouti; *immissae rotae Pr* rozjetá kola, r. vůz; též *palmes immissus habenis V* bujně vzrostlý; **c)** přenes.: *immisit fugam Teucris V* vnukl myšlenku na útěk; *corrector immittit scenarium C* (nevědomky) připouští senár = uklouzl mu senár; *id immittitur ex cura omnium L* všichni to vypouštějí vylučují ze své snahy = vzdávají se cíle své snahy.

immō, adv. **a)** jakožto potvrzení a sesílení výpovědi: ano, ba docela, dokonce ještě: *causa igitur non bona est? immo optima C*; *nullane habes vitia? immo alia . . . H*; *non conficit tabulas? immo diligentissime! C* ó ano, a to co nejbedlivěji; spojeno s *etiam, vero, mehercule*: *vivit? immo vero etiam in senatum venit C* ba dokonce ještě také . . .; **b)** ve sm. odporov.: ba ne, naopak; nikoli, spíše; právě naopak: *debebat? immo in suis nummis versabatur! C* měl dluhy? naopak: měl jmění; *egebat? immo locuples erat C* žil v nouzi? nikoli: byl bohat!; někdy i sesil. *quin*: *quin immo fortasse Plin* ba docela ještě snad; *illos quin immo . . . locupletes venire ad pauperem T* ba že docela i oni boháči přicházejí k chudému.

im-mōbilis, *e* nehybný, nepohnutý; *militum phalanx L* pevně stojící; *i. precibus T* prosbami nepohnutelný = prosbám nepřístupný; *Ausonia i. V* nečinná, klidná.

im-moderātē, adv. **a)** nepravidelně: *animal movetur C, vox i. profusa C* hlas

n. vyražený; b) nemírně, nespořádaně, nezřízeně: *vivere, casum ferre C.*

im-moderātiō, *ōnis, f.* nemírnost, přehánění: *verborum C.*

im-moderātus, *a, um* a) bez míry, nezměrný, nesmírný: *aether C*; b) nezřízený, nemírný: *mulier, homo, tempestas, intemperantia C, res i. O*; c) nespořádaný: *oratio C.*

immodestē, adv. neskromně: *gloriari L.*

immodestia, *ae, f.* neskromnost, drzost: *histrionum T, publicanorum T* přehmaty; nekázeň: *militum N.*

im-modestus, *a, um* neskromný, drzý: *genus iocandi C, fautores histrionum T.*

im-modicē, adv. nemírně: *gloriari L, lingua i. libera L* nadmíru, *alqa re i. uti L.*

im-modicus, *a, um* nemírný, míru převyšující, velikánský a) co do rozměrů: *rostrum, frigus O* ohromný; b) eth. nemírný, bezuzdný, přepjatý: *imperium, homo L, oratio Plin, i. in augendo numero L* jenž příliš přehání; *i. animi S T* duchem, *lingua L*; *laetitiae et maeroris T* neznaje míry ani v radosti ani v žalosti.

im-modulātus, *a, um* nerythmický, nezpěvný: *poemata H.*

immolātiō, *ōnis, f.* obětování; obět: *i. nefandae T* (kouzelné).

immolātor, *ōris, m.* obětník.

immōlītus, *a, um* [*immolior* srov. *demolior*] vystavěný, vybudovaný, *loca L.*

im-molō, *āre, āvī, ātum* [*mola* tluč obětní], ‚tlučí obětní posypati', obětovati, v obět zabíti: *hostias, vitulum Dianae, bovem Musis C, agnum H*; též s abl. *Iovi singulis bubus L*; básn. *Pallas te hoc volnere i. V* smrti zasvěcuje.

im-morior, *morī, mortuus sum* (*moriturus*) zemříti v něčem n. na něčem: *aquis O* ve vodách; *sorori O* na mrtvole sestřině; *studiis H* k smrti se upracovati.

im-moror, *ārī, ātus sum* prodlévati při něčem, zabývati se něčím: *honestis cogitationibus* (dat.) *Plin.*

immorsus, *a, um* [part. perf. od *immordeo*] nakousnutý: *collum Pr* pokousaný; podrážděný: *stomachus H.*

im-mortālis, *e* nesmrtelný a) jako adj.: *animus, natura, dii i. C*; b) jako subst. = bůh: *hoc nobis ab immortalibus datum est L*; c) přenes. nesmrtelnosti hodný: *opera L*; bohorovný (= blažený): *i. ero, si . . .; fiam i. in illis Pr*; d) nepomíjející, věčný: *memoria et gloria C, meritum, virtus C*; *tributa T* bez konce; *amicitia C*; **immortālitās,** *ātis, f.* nesmrtelnost. *immortalitates hominum C* nesmrtelná přirozenost lidská; *immortalitatem consequi C* nesmrtelného jména dosíci; *immortalitati tradere alqd C* věčné paměti dochovati.

immortāliter, adv. jen přenes. nesmírně, nekonečně: *gaudeo C.*

im-mōtus, *a, um* a) nepohnutý, nehybný: *frondes O, arbor V L, aquae O, dies T* klidný (bez větru); *lumina O, immotam cervicem praebere L* nastaviti krk bez hnutí; *stetit i. acies L* stanul nepohnutě; *portus ab accessu ventorum i. V* = *tutus* přístav bezpečný před návalem větrů; b) přenes. nepohnutý, pevný: *vultus O, pax T, mens V, fata V*; *immotum fuit Tiberio T* bylo pevným úmyslem T., T. byl pevně rozhodnut; *immotas aures praebet mugitibus O* jeho sluchem nezachvěje bučení.

im-mūgiō, *īre, iī,* — zavzníti, ozvati se, zaduněti.

im-mulgeō, *ēre, sī, sum* dojiti do něčeho: *teneris immulgens ubera labris V* vydojuje vemena do útlých rtíků.

im-mundus, *a, um* nečistý, špinavý: *popinae H, cinis, sudor V*; *canis H, Sabinae H*; *contactus Harpyiarum V* znečišťující dotek; *i. dicta H* drsná, sprostá slova.

im-mūniō, *īre, īvī,* — opevniti: *praesidium immunivit T* vystavěl tam pevnost.

im-mūnis (*immoenis*), *e* [*munia*] a) pův. prostý povinností (služeb, břemen, dávek): *civitates i. C* ne poplatné; *piratas immunes, socios vectigales habemus C* mořské lupiče máme za svobodníky, spojence za poplatníky; *centuria i. militiā L* prostá povinnosti vojenské; *ceterorum immunes nisi propulsandi hostis T* jiných služeb prosti, jen povinni proti nepříteli bojovati; *virtus i. C* povinnosti nedbalá; *i. sedens . . . fucus V* bez práce sedící . . . trubec; *non ego te meis im-*

munem meditor tinguere poculis II nehodlám tebe zadarmo (bez vzájemného daru) napájeti; *immunem Cinarae placuisse H* aniž jí něco dal, bez daru se zalíbil; *terra i. O* nejsouc vzdělávána; **b)** přenes. a obr. neúčasten něčeho, prost, svobodný: *urbs i. belli V, mali (boni) i. O, bos i. aratri O* jenž nezakusil jha; *i. manus II* čistá ruka, *i. aequoris arctos O* moře neúčastná, do m. se neponořující.

im-mūnitās, *ātis, f.* osvobození od povinností, dávek, služeb: *omnium rerum habent i. Cs* jsou ode všeho osvobozeni; *libertate et i. donare Cu* dáti svobodu a bezpoplatnost; – plur. *immunitates venibant C* výsady byly prodávány; – absol. svoboda: *immunitatem dare alci C.*

im-mūnītus, *a, um* [*munio*] neopevněný, neohražený: *Sparta O, oppidum L*; o cestě neražený, nesjízdný: *via C.*

im-murmurō, *āre* pošeptati, všuškati něco něčemu: *terrae atrae O, undis O*; *auster i. silvis V* šumí, šepotá v lesích; – absol. *agmen i. O* dává se do mručení (proti mně).

im-mūtābilis, *e* nezměnitelný, neproměnný.

immūtābilitās, *ātis, f.* nezměnitelnost (nemožnost změny).

immūtātiō, *ōnis, f.* záměna.

1. immūtātus, *a, um* nezměněný.

2. immūtātus, *a, um* part. perf. pass. od násl.

im-mūtō, *āre, āvī, ātum* změniti, zaměniti, přeměniti: *verborum ordinem C, figuram, O consuetudinem C.*

im-pācātus, *a, um* neuklidněný, nepokojný, neklidný, bojovný.

im-pār, *paris* **a)** nerovný, nestejný: *boves et uri V, i. modi O* nest. rozměr = šestiměr a pětiměr (pod. *versus impariter iuncti H*); *pes mensae O* (= menší, kratší); *acer coloribus i. O* = pestrý; *i. sibi II* neschopen své okamžité nápady opanovati; pod. *i. animi H*; **b)** lichý: *numerus par aut i. C* sudý neb lichý; *Musae impares H* liché (pon. jich 9); *ludere par i. H* hráti sud a lich; **c)** nejsoucí s něco, slabší než . . , nižší rodem, postavením a p.: *tibi miles i. H* tobě se nerovnající; *levissimis curis i. T* nemohoucí snésti; pod. *i. dolori T*; *bello impares T* nejsouce s válku (= nemohouce se dáti do války); *viribus* (abl.) *i. O* silou slabší; pod. *numero i. T, consilio et viribus i. L*; – o věcech: *pugna i. V* nerovná (= jim nepříznivá), *certamen C O.*

im-parātus, *a, um* nepřipravený: *in alqm imparatum incidere CsC* nepřipravena někoho napadnouti; *i. aggredi ad dicendum C.*

impariter, adv. [*impar*] nestejně: *versus i. iuncti H* = eleg. distichon.

impartiō viz *impertiō.*

im-pastus, *a, um* nenasycený, hladový.

impatibilis (*impetibilis*), *e* nesnesitelný: *dolor C.*

im-patiēns, *entis* neschopný něco snášeti, netrpělivý, choulostivý; předm. v gen.: *vulneris V* nemocha snésti ránu; *viri O* nestrpící; *viae O* nejsoucí s cestu; *societatis T* vyhýbající se společnosti; *veritatis Cu* nemohoucí snésti pr.; *irae L O* hněvu nesnadno vzdorující = k h. náchylný; *gubernaculi Cu* neposlušný; – absol. *i. animus O* netrpělivý; – zř. bezcitný: *latus O.*

im-patienter, adv. netrpělivě: *iuvenem requirere Plin*; s nevolí: *indolescere T* (= nemile byl dotčen); *captivitatem impatientius timent T* které jim připadá daleko nesnesitelnější; *dolet ut qui impatientissime Plin* bolest cítí jako lidé nejchoulostivější.

impatientia, *ae, f.* neschopnost, nemožnost snésti něco: *silentii T* n. mlčeti; absol. *ad i. delabi T* upadnouti ve změkčilost, přílišnou citlivost.

impavidē, adv. neohroženě.

im-pavidus, *a, um* bez bázně, neohrožený, srdnatý: *leo V, Gradivus O, sonus O, pectus L*; *impavidum ferient ruinae H* prostého bázně.

impedīmentum, *ī, n.* [*impedio*] **a)** ob. překážka, závada; s dat. *magno erat impedimento Cs* k veliké překážce, velikou závadou bylo; *impedimenta naturae C* přirozené př.; *nisi quid impedimenti in via passus est Plin* leč nezdrželo-li jej něco na cestě; *i. afferre T* pře-

kážku činiti, překážeti někomu; b) term. techn. ve voj.: plur. zavazadla a též místo, kde zav. složena, i část voje, jež zav. vezla, ‚záškodníci', vozatajstvo: *ad i. pugnare Cs*: *impedimentorum pars cecidit L.*

impediō, *īre, īvī*, n. *iī, ītum* [op. *expedio* v. t.] 1) pův. a) poutati, zaplésti, zamotati: *crura, pedes O*; *cornua sertis O* ovinouti, oplésti; pod. *caput myrto H, crus pellibus H* obaliti; *vitta impedit crines Tib* poutá; *amplexu i. O* obejmouti; *septenos orbibus orbes impediunt V* sedm vrstev na sebe (vrstvu na vrstvu) připojují; b) o místě: neschůdným, nepřístupným činiti: často u *Cs locum i.*; *saltum L*, zvl. s part. perf. (viz toto); 2) přenes. a) zaplésti, zamotati, zmásti: *ipse te impedies C* sám se zapleteš; *mentem dolore i. C* pohřížiti ducha v . . .; *causam interrogationibus i. C*; b) překážeti někomu, ztěžovati, zdržovati, mařiti, znemožniti, zameziti, překaziti něco (alqm n. alqd; pass. alqa re impediri; ab alqa re, ab alqo; ne, quin, quominus, inf., též absol.); *fugam i. L* stěžovati útěk, možnost útěku odníti; *solutio impeditur C* placení vázne; *impedior religione C* brání mi; *aetas impedit C* jest na závadu, vadí; *nihil impedio C* nikterak ti nebráním; leckdy lze pass. přeložiti aktivně: *consules impediebantur lege C* zákon bránil konsulům.

impedītiō, *ōnis, f.* překážka: *animus liber omni i. curarum C* prost všech zabavujících starostí.

impedītus, *a, um* [vl. part. perf. od *impedio*] a) obtížený něčím, pontaný, zabavený, zaměstnaný: *itinere Cs, malis domesticis C*; *animus inopiā C*; *nomina impeditiora C* dluhy těžko dobytelné; *impeditissimae orationes T* velice neobratné; *quid horum non impeditissimum? C* co z těchto věcí nebylo největší překážkou?; b) o místě: nepřístupný, neschůdný: *locus, silvae, palus Cs, ripa Cu, saltus L, itinera Cs*; c) term. tech. voj. zavazadla nesoucí a tím k boji nehotový: *milites C, agmen L, hostes L*; *comitatus Milonis C*; d) zapletený, zmatený: *rei publ. tempora C* = zmatky; *bellum T* = těžká.

im-pellō, *ere, pulī, pulsum* a) pův. udeřiti v něco, tepati, báti do něčeho: *chordas Tib*; *impulsum (me) manu O* udeřiv mne rukou; *maternas aures V* dotknouti se sluchu; *auras mugitibus O* rozechvíti; *marmor remis V* vesly tepati do moře = plaviti se; *arbores impulsae L* mírným nárazem; *cuspide montem impulit in latus V* udeřil v bok hory; *impellit aequora remis O* = *pulsat* pere do. . .; *spargitur impulsā caerula puppis aquā O* jest postříkána zpěněnou vodou; – zvl. v pohyb uvésti něco: *navem V*; *i. remos V* začíti veslovati; *vomerem i. V* pluh vésti; *Zephyris impellentibus undas V* jakmile hýbati počnou z. vlnami; *sagittam nervo O* vystřeliti; *arma V* v zbraň udeřiti (aby zazvučela); *ratem O* odraziti, popohnati; *segetes i. O* zvlniti; *hominem clipeo i. Cu* poraziti; – k ústupu přiměti, zahnati: *aciem L, hostes L, in fugam C* na útěk obrátiti; b) přenes. pohnouti, pohánět, pobádati, popouzeti, podněcovati někoho k něčemu: *in fraudem C, ad scelus C, ad iniuriam faciendam C, ut ita crederem C* k té víře; *ut versus facerem H*; *his cingi telis V, nando capessere fugam L*; *nullo impellente C* bez cizího podnětu; – zvl. poslední ránu dáti, dorazit: *animum labantem V, praecipitantem C* toho, jenž již padá; *impulsae imperatoris res T* upadající.

im-pendeō, *ēre*, — a) viseti nad něčím: *gladius cervicibus C, saxum Tantalo C*; *montes impendentes L* převislé; b) hrozivě strmět, hroziti, nastávati: *terrores et pericula C*; *quae impendent C* = co nás očekává; *bellum i. S* válka hrozí vypuknouti; *vento impendente V* má-li nastati větrné počasí; pod. *pluvia impendente V*; *tempestas impendens C* hrozící bouře.

impendiō, adv. [vl. abl. od *impendium*] o hodně, značně, velice: *senatum odisse C.*

impendium, *iī, n.* [od *impendo*] ‚vyvážení' (zlatem), náklad: *impendio privato, publico L* nákladem vlastním, státním; *sine i. C*; ztráta, škoda: *tantulo impendio victoria stetit Cu* tak

malou ztrátou, tak lacino bylo vykoupeno; *parvo i. Cu* bez veliké škody.

im-pendō, *ere, endī, ēnsum* vážiti, odvažovati; odt. vynakládati a) peníze: *pecuniam in alqd C, de pecunia C* ze svých p. vyn.; b) jiné věci *laborem C nihil sanguinis O, vitam T* (vazba *ad alqd* n. dat.).

im-penetrābilis, *e* neproniknutelný, neprostupný: *silex ferro* (dat.) *L, tegimen adversus ictus T* pokryvka kterou rány neproniknou; *quae impenetrabilia essent T* kudy nebylo lze projíti; nepřístupný, nepřemožitelný *pudicitia T.*

impēnsa, *ae, f.* [vl. part. perf. pass. od *impendo*, sc. *pecunia*] vynaložené peníze, náklad: *impensā eius L* jeho nákladem, *magnā i. C, sine i. C* bez vydání; *impensam facere C* náklad činiti, nésti; plur. *impensae cenarum H* náklad na hostiny; *augetur animus ad impensas L* chuť k výdajům se zvyšuje; přenes. obětování, vynaložení něčeho: *cruoris O*; *officiorum L*; *tantorum impensis operum V* vynaložením takových námah.

impēnsē, adv. nákladně: *impensius venerari numina O* s větší okázalostí; *milites i. retinere L* mimořádně podržeti (ve službě); *impensius modo S* jen ještě naléhavěji; *tanto impensius est V* tím značněji, tím více; *indignitas crescit L* prudčeji, značnou měrou nevole vzrůstá.

impēnsus, *a, um* [part. perf. od *impendo*] a) nákladný, drahý; *impenso pretio Cs* za drahé peníze, draho; *lusciniae impenso coëmptae H* slavíci draho skoupení; b) značný, veliký, prudký: *cura impensior O* větší; *voluntas L* veliká ochota.

imperātor, *ōris, m.* [*impero*] a) pův. velitel, vojevůdce (samostatný): *imperatorem deposcere C* žádati si za vojevůdce; *summus i. C* dokonalý; *bonus i. C*; b) čestný titul vojevůdců vítězných: *exercitūs conclamatione imp. appellatur Cs* od vojska byl provolán imperatorem; též senát udělával tento titul; c) název císařů římských kladený před jméno: *i. Augustus T*; d) velitel, pán vůbec: *binos imperatores sibi fecere S* představené; *dux et i. vitae S*; přijm. Jovovo: *I. imperator*; *i. populus T* národ světovládný.

imperātōrius, *a, um* a) vojevůdcovský, velitelský, vojevůdci patřící: *manubiae, laus, labor, nomen, consilium C, forma N* (= majestátní); *partes i. Cs* hodnost voj. (= hráti si na v.); *haud imperatorium ratus T* že jest nedůstojno vojevůdce; b) císařský, císařův: *uxor T.*

imperātrīx, *īcis, f.* velitelka, paní.

imperātum, *ī, n.* rozkaz, nařízení: *i. facere, ad i. non venire Cs.*

im-perceptus, *a, um* nepostřehnutý, neodkrytý: *mendacia O.*

im-percussus, *a, um* bezúderů, tichý *O.*

im-perditus, *a, um* neusmrcený.

im-perfectus, *a, um* nedodělaný, nedokončený: *pons Cs, pars V, liber Hirt*; nedokonalý, nedonošený: *infans O.*

im-perfossus, *a, um* neprobodnutý.

imperiōsus, *a, um* [*imperium*] a) mocně vládnoucí, mocný: *populus C*; *sibi i. H* sebe ovládající, pán sebe; *virga i. O* = *fasces*; b) ve šp. sm. panovačný, despotický: *consul C, dictatura L*; *i. aequor H* divoké; *familia i. L* panská; příjmení L. a T. Manlia Torquata *C L.*

imperītē, adv. nezkušeně, neobratně, nevhodně; *non i.* velmi případně: *dicere, fingere alqd C.*

imperītia, *ae, f.* nezkušenost, neznalost, nevědomost: *legati, hostium S, iuvenum T.*

imperitō, *āre, āvī, ātum* [freq. k *impero*] (trvale) vládnouti, veleti (vyšší svou mocí, obyč. vojenskou), ovládati něco: *equis H, magnis legionibus H, nemori V*; pak sesl. význ. = *imperare*: *aequam rem i. H* věc spravedlivou poroučím; avšak *superbe victis imperitatum esse L Cu* že vláda nad přemoženými byla zpupná.

im-perītus, *a, um* nezkušený, neznalý, nevědomý, obyč. předm. v gen., ale též absol. *imperiti homines C, imperitissimi C* lidé zcela nezkušení.

imperium, *iī, n.* [*impero*] a) rozkaz, nařízení: *praesentis i. neglegere Cs* nedbati rozkazu, jejž osobně dal; *edictum atque i. tyranni C*; *se imperio subigi L* že daným rozkazem jsou k tomu nuceni;

imperio parere L rozkazu poslechnouti; *i. abnuere L* (*recusare C*) poslušnost odepříti; *imperio Iovis V* na rozkaz; b) moc rozkazovati, vláda, svrchovaná moc: *i. domesticum C*, *i. in suos C* nad...; *reges in ipsos i. est Iovis H* nad samotnými králi vrchní vládu má J.; *imperio regit H* mocí svou řídí; *i. iudiciorum C* vrchní správa soudů; *de imperio certare C* o nadvládu; *i. agitur* jde o nadvládu, nadvl. se vydává v sázku; *nondum maturus imperio Ascanius L* k vedení vlády ještě nezralý; *Euander ... imperio regebat loca L* skutečnou, opravdovskou vládou; *pro imperio palam interfici non poterat L* vedle (vzhledem k) moci vladařské; *imperio ac potestati alcis se dedere C* vzdáti se na milost a nemilost někomu: – spec. α) vláda státní, politická: *populi Romani i. Cs*, *orbis terrarum C* vláda světová; β) velitelství vojenské, vrchní velení: *summum i.* n. *summa imperii Cs N L*, *i. maritimum C* na moři; *i. navium C* nad loďstvem; *cum imperio esse C* býti vrchním velitelem; *milites modesto imperio habiti S* v mírné kázni držení; γ) zvl. moc úřední, úřad: *consulare i. C* hodnost konsulská, *insignia imperii C* (liktoři a svazky prutů); *magistratus cum imperio* za doby republ. = konsulové, praetoři a diktátor, v mimoř. příp. i osoby neúřední; odt. pak c) konkr. α) osoba mající imperium, osoba úřední: *erat plena lictorum et imperiorum provincia Cs*, *vacua ab imperiis Sardinia Cs* na S. nebylo osob vládních; β) stát, říše, zvl. římská: *urbes inimicissimae huic imperio C* úhlavní nepřátelé naší (římské) říše; *imperium Oceano qui terminet V* jenž ohraničí říši okeanem = rozšíří až k...; pod. *imperii fines propagare C*; *Britannos imperio adicere H* připojiti k říši; γ) doba úřadování, rok úřední: *carcer ille in istius imperio domicilium civium fuit C* za doby jeho úřadování.

im-periūrātus, *a*, *um* při němž se křivě nepřísahá: *aqua O*.

im-permissus, *a*, *um* nedovolený, zapovědený.

imperō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*paro*] a) rozkazovati, nařizovati, poroučeti; α) absol.: *nec imperante nec sciente domino C* bez rozkazu a vědomí pánova; *imperandi vis C*; β) s akk.: *ut imperet hoc natura potens H* jak velí to přirozenost mocná; *quae imperarentur, facere dixerunt Cs* pravili, že rozkazy vykonají, pod. *imperata facere Cs*; *imperata detrectare L* rozkazu se zpěčovati; *ad imperatum Cs* na rozkaz; γ) s větou s *ut*, *ne* neb pouh. konjunkt.; δ) s inf. obyč. pass., zř. akt., též tak s akk. c. inf., *in lautumias deduci imperantur C* dají je odvésti do dolů; *haec ego procurare imperor H* mám rozkaz to obstarati; *iungere equos Titan velocibus imperat horis O* káže Hórám koně zapřáhnouti; – spec. uložiti něco (dávku, práci) někomu: *obsides*, *classem*, *pecuniam*, *arma*, *equites*, *decumas*, *frumentum Cs C*, *cenam C* obstarání oběda; *sola terrae seges imperatur T* pouze obilí se vyžaduje od země; b) vlásti něčemu, ovládati něco: *cupiditatibus C*, *nobismet ipsis C*; *irae O* (neovládá zaníceného hněvu); (*Ceres non nequiquam spectat eum*) *qui imperat arvis V* kdo role ovládá; *animo L dolori Plin*; c) spec. ve voj. a stát. veleti, velení míti, býti vladařem: *omni Numidiae S* nad celou N.; *omnibus gentibus ac nationibus C*, *dis te minorem quod geris*, *imperas H* pon. si vedeš skromně vůči bohům, máš vládu.

im-perspicuus, *a*, *um* neprůhledný, nejasný, nezřetelný: *iudicum ingenia Plin* (nezbadatelný duch).

im-perterritus, *a*, *um* nezastrašený, beze strachu.

impertiō, *īre*, *īvī* a *iī*, *ītum* [*partio(r)*] uděliti, přidělití, propůjčiti, dáti něco někomu: *civitatem C* právo občanské; *laborem hominum periculis sublevandis C* práci věnovati zmenšování nebezpečí; *se i. alqm = se praebere C* prokázati, ukázati se nějakým; *unum diem festum C* dopřáti jediného svátku; *indigentibus de re familiari impertiendum C* nuzným z majetku jest uštědřovati; *tantum temporis huic studio C* věnovati tolik času; *viro forti laus impertitur C* chvály se dostává; *salutem alci C* pozdrav

vzkazovati; *pro his impertitis L* za tyto ústupky, vymoženosti; *si quid novisti ... imperti H* víš-li něco ... sděl se o to se mnou.

im-perturbātus, *a, um* nerušený, klidný: *os O.*

im-pervius, *a, um* neschůdný: *iter T*; nepřekročitelný: *amnis O*; neproniknutelný: *lapis ignibus* (dat.) *T* ohnivzdorný.

impete, impetibilis viz *impetus, impatibilis.*

im-petō, *ere, īvī, —* napadnouti (*alqm*).

im-petrābilis, *e* dosažitelný: *pax, omnia, triumphus L; i. votum Pr* snadno splnitelný.

impetrātiō, *ōnis, f.* [*impetro*] vymoženost.

impetrō, *āre, āvī, ātum* [*patro*] dosíci něčeho: dostati něco, obdržeti něco, dojíti něčeho; (pův. význ. ‚provésti něco', v klass. lat. vymizel) **α)** absol.: *facile impetrat C* snadno (toho) dosáhne; *indigni erant, qui impetrarent C* nebyli hodni, aby dosáhli (splnění své žádosti); *haec si tecum patria loquatur, nonne i. debeat? C* zda by neměla býti vyslyšena?; *Hersilia orat, ut det veniam ..; facile impetratum L* snadno toho dosáhla; **β)** s akkus. předm.: *civitatem a Caesare C, pacem H, pecuniam, multo iniquiora, errati veniam C*; **γ)** *de* s abl.: *de indutiis Cs* příměří, *de sua salute Cs* svou záchranu; *de agro restituendo L* dosaženo toho (prorazil návrh), aby území bylo vráceno; **δ)** věta s *ut, ne, ut ne* (*C*), zř. s akk. s inf., abl. absol.: *impetrato, ut manerent L* když jim bylo dovoleno zůstati.

impetus, *ūs, m.* (abl. *impete O* od nom. **impes*) [*peto*] úsilný pohyb za něj. cílem **a)** nával, náraz, náběh: *ventorum Cs*; *fluminis L* mocné proudění; *maris Cs* příboj mořský; *navis praelata impetu L* silou setrvačnosti; *magno impetu L* velikou prudkostí; *suum impetum habere C* míti vlastní pohyb, moci se pohybovati; *continenti impetu alqd petere C* nepřetržitým během někam mířiti; = též obr. a přenes.: *i. belli constitit C* bouře válečná se zastavila u ...; *omnia uno impetu ... tollenda curare C* jedním rázem, najednou; *non impetu potius bella quam perseverantiā gerat L* ne tak náhlostí jako vytrvalostí; *i. famae T* rozmach pověsti; *i. actionis Plin* síla, působivost; výbuch **b)** spec. útok, přepadení: *impetum facere in alqm* útokem hnáti; *fusi primo impetu L* poraženi již při prvním útoku; *ex transverso impetu facto* prudkým útokem se strany; *in bona alcis i. facere C* statek přepadnouti; *nocturno i. C* nočním přepadením; *i. gladiorum Cs* ú. meči; **c)** o jevech duš. *ex hoc cursu atque i. animorum C* touto snahou a prudkou touhou po pravé slávě; *ad nostras se tulit i. artes O* nadšení se obrátilo k našemu umění; *est mihi i. O* žene, pudí mne to; *i. in oratione, i. dicendi C* vzlet řeči; *divino i. C* vnuknutím božím; *quo trahat i. illam O* kam ji vábí pud lásky = srdce pudí; *compressus (est) omnis i. V* všecko nepřátelství potlačeno.

im-pexus, *a, um* [*pecto*] nečesaný: *barba V, porrigo H, capilli O*; *tegumen leonis V* huňatý, kosmatý; přenes. neuhlazený: *antiquitas T.*

impiē, adv. bezbožně, nesvědomitě, zločinně: *facere, committere alqd C, ingratum esse C, dicere C, regem deserere Cu*; *impie factum S* bohaprázdný čin.

im-pietās, *ātis, f.* bezbožnost, bohaprázdnost; nedostatek úcty (k rodičům, k panovníku); *defertur impietatis in principem T* jest udán ‚z urážky Veličenstva."

im-piger, *pigra, pigrum* nikoliv líný, neliknavý, čilý, křepký, přičinlivý, bedlivý, vytrvalý, podnikavý, energický; *i. hausit pateram V* bez váhání, rázem vyprázdnil; vazba: ad alqd, alcis rei, inf., abl.

im-pigrē, adv. bedlivě, pilně; čile, rázně; statečně, bez váhání, odhodlaně (u *S* a *L* též *haud i.* = *i.*).

impingō, *ere, pēgī, pactum* [*pango*] **a)** naráželi, vráželi, hnáti: *agmina muris V* tísniti na zdi, ke zdem; *caput parieti Plin* hlavou o zeď; *in vallum T*; **b)** „vraziti" někomu něco vnutiti, podati: *epistulam C*; *calicem C.*

im-pius, *a, um* bezbožný, bohaprázdný, zločinný: *numero impiorum haberi Cs* býti počítán k bezbožníkům;

poenae in impios C; miles, gens V, cohors Gigantum H; – o věcech: *manus, mens, scelus C, ferrum C, arma V; Tartara V* jakožto sídlo bezbožníků; *i. venenum O* jehož zločinci užívají; *i. dii T* božstva zločinu (kouzel); *coniuratio, bellum i. C* jakožto porušení povinné lásky k vlasti; nešlechetný, nedobrý.

im-plācābilis, *e* nesmiřitelný (o osob. i věcech); *i. motus T* neuklidnitelný.

im-plācātus, *a, um* neukojený, neutišený; *i. gula O* nenasytná žravost.

im-placidus, *a, um* neklidný; *furis implacidae fores Pr = implacidi furis* příbytek divokého zloděje; *genus i. H* bojovný.

im-plectō, *ere, exī, exum* vplésti, zaplésti něco do něčeho: *angues crinibus implexae V* mající vpleteny hady do vlasů; obr. *vidua implexa luctu T* pohřížená ve smutek.

im-pleō, *ēre, ēvī, ētum* naplniti **a)** pův. ob. (něco něčím *alqd alqa re,* zř. gen.) *pateram mero V, totum volumen oraculis;* **b)** zvl. potravou n. = nasytiti: *veteris Bacchi V* starým vínem; *ingenti Achille O* oplodniti; o míře, počtu, obvodu, obsahu atd. vyplniti, doplniti: *conchylia lunae H, luna orbem, catervas H, manum pinu i. V* vezme do ruky; *venae vino impletae L* naběhlé; **c)** přenes.: *urbem tumultu L, regnum sanguine C; dolorem suum lacrimis T* ukojiti; *adulescentem temeritatis i. L* zaslepenou odhodlaností hruď jinochovu naplniti; *Turnum i. nuntius V = occupat;* pod. *aures i. L; vestigia alcis i. Plin* ve šlépějích něčích kráčeti; *non posse i. alqd C* nemoci splniti něco; pod. *fata i. L, spem Plin; munia sua T* zadost učiniti, provésti, pod. *consilium; annum sexagesimum i. Plin* dokončiti, pod. *finem vitae T* život skončiti.

implicātiō, *ōnis, f.* [*implico*] splet: *nervorum C* tkáň nervová; zapletení, zmatek: *rei familiaris C.*

im-plicātus, *a, um* jako adj. [*implico*] spletitý, zmatený: *pars orationis C; nec in sermone quidquam i. fuit C* nebylo nic zmateného.

implicitē, adv. zapleteně, spleteně, změteně.

implicitō, *āre* [frequent. od *implico*] splétati, proplétati: *orbes Plin.*

implicitus viz *implico.*

im-plicō, *āre, cāvī, cātum* (u básn. i v pozd. prose též *implicui, implicitum*) **a)** vplésti, zaplésti něco do něčeho, splésti něco s něčím (*alqd alqa re, alqd in alqd*): *remis implicari L* zaplésti se do vesel; *laqueis; ordines (stipitum) inter se implicati Cs* řady (stromů) dohromady spletené; *incertos implicat orbes V* v matném běhu se zaplétá; *totas implicuere inter se acies V* celé šiky navzájem propletli; – obr. *defensione sua implicari C* zaplésti se svou obranou; *ossibus implicat ignem V* zlobou naplňuje nitro; *homo litibus implicitus H* zapletený v soudy; *alienis (rebus) implicari C* býti zaplétán do cizích záležitostí; *qui nostris familiaritatibus implicantur C* kteří přátelské svazky s námi navazují; *necessitudinibus i. Plin* svazky přátelskými býti spojen; *morbo implicari Cs L T in morbum N* v nemoc upadnouti; – zvl. másti, ve zmatek uváděti: *ira implicavit animos L, eum responsis implicantes L; tanti errores implicant temporum* (sc. *quaerentem*) *L* takové omyly v letopočtu matou; **b)** opletati, oviječi, objímati něco: *crinem auro V, hedera arborem i. Cat; brachia collo O;* (*aquila*) *i. pedes V* zaťal drápy (do hada), *serpens amplexus uterque implicat* (*corpora*) *V* oba hadi ovinou se kolem . . .; *Canidia implicata viperis crines H* majíc hady ovinuty kol vlasů.

implōrātiō, *ōnis, f.* prosebné volání, dovolávání se, volání o pomoc (s gen. subj. i obj.).

im-plōrō, *āre, āvī, ātum* **a)** s pláčem volati někoho, dovolávati se něčeho, plačky prositi (absol. i s předm. *alqm, alqm ad alqd*); *populo Romano implorante C* na prosby nár. říms.; – přenes. o věc.: *vestram misericordiam* atp. *C* dovolávati se milosrdenství; *nomen filii i. C* plačky volati; **b)** prositi snažně, žádati plačky za něco: *auxilium ab alqo Cs C; caelestes aquas H* za déšť.

implūmis, *e* [*pluma*] neopeřený, holý.

im-pluō, *ere, uī,* — **a)** napršeti; **b)** deštěm skropiti něco: *silvas O.*

impluvium, *iī, n.* [*impluo*] nekrytý, čtyřstranný prostor uprostřed říms. domu s nádržkou na vodu, obyč. obklíčený sloupovými chodbami, vodojem.

impolītē, adv. neuhlazeně: *dicere C.*

im-polītus, *a, um* neuhlazený; nevzdělaný; nehotový, do konce nevypracovaný.

im-pollūtus, *a, um* neposkvrněný

im-pōnō, *ere, posuī, positum* **a)** s důr. na *in-*: vložiti, naložiti něco do něčeho n. na něco: *nati membra sepulcro O* do hrobu; *praesidium arci Cu* posádku do tvrze; *alqm caelo O* na nebe vzíti; *alqm cymbae H* naložiti na loďku; — spec. ve voj. na lodi naložiti: *legiones in naves Cs* neb absol. *quo maior numerus militum posset imponi Cs* aby tím větší počet vojínů mohl býti naložen (= na lodi se vešel); *clam imponere C, militibus impositis Cs*; **b)** naložiti něco (na povrch něčeho), vložiti na něco: *Metellum in rogum C, iuvenes rogis V* na hranici; *Pelion Olympo H* Pel. na O. položiti; *saxis Anxur H* na skalách založiti, vystavěti; *artus mensis O* na stůl položiti, *dona aris V*; *milites in equos Cs* posaditi; *imposito fratri relanguit ore O* (= *osculans fratrem*) vtisknuvši polibek bratru sklesla; též absol. *imposita Aetna H* (sc. *Encelado*); *montes insuper altos imposuit V* (sc. *speluncis*) navrch položil; *castellum insuper imponunt L* (sc. *ponti*) a tvrz nad ním postaví, zbudují; **c)** uložiti něco někomu, vložiti něco na někoho (jako břímě, povinnost, úkol atp.): *clitellas bovi C*; *stipendium victis Cs*; *leges civitati per vim C* násilně vnutiti; odt. obr. *i. alci* věšeti někomu bulíka na nos, šáliti, klamati: *simulata deditione praefectis imposuit N*; oslňovati někoho, „imponovati“ někomu: *quibus luxuria specie liberalitatis imponit T*; **d)** někoho na úřad atp. dosaditi, ustanoviti: *Atheniensibus triginta viros S*; *quasi nullo imposito S* jako by nikoho k tomu nebyl ustanovil; *Masinissam in Syphacis regnum L* dosaditi; **e)** spec. *nomen i. alci rei C* jméno dávati, jmenovati; *iniuriam i. C* bezpráví učiniti; *vulnera alci i. C* rány zasaditi; *extremam manum bello V* posl. ruku přiložiti; *finem orationi i. L* řeč skončiti; *modum rei i. L* cíl stanoviti; *modum dolori i. Plin* míru ukládati, mírniti se v ...; *belli invidiam consuli S* = zodpovědnost svaliti, zodpovědným činiti konsula za ..

im-portō, *āre, āvī, ātum* **a)** pův. přinášeti, přivážeti: *vinum*; *quae ad effeminandos animos pertinent C* předměty, zboží přepychové; *frumentum Cs*; **b)** přenes. přivoditi, býti příčinou: *miserrimam pestem importaturam esse regibus C* že (tvůj výrok) způsobí nejsmutnější pohromu; *quid incommodi C*; *odium libellis H*; *periculum L*; *aegritudines C.*

importūnē, adv. dotěravě, bezohledně: *insistere C.*

importūnitās, *ātis, f.* **a)** pův. nevhodnost, nevhodná poloha; **b)** spec. eth. nezpůsobnost, dotěrnost, nestoudnost, drzost: *homo incredibili importunitate C* neobyčejně drzý; *i. omni aetati molesta est C* mrzoutství; *sceleris i. C* příkrý, křiklavý zločin.

im-portūnus, *a, um* [*portus*] bez přístavu, pro plavbu nezpůsobilý: *Caphareus O*; obyč. **a)** nepřístupný: *locus S, Armenia T*; **b)** těžký, obtížný: *patriam regere S*; *pauperies H* tísnivá ch.; *clades civitatis C* těžká, neblahá; *canit importuna per umbras V* houká neblahé zvěsti temnem; pod. *mors O, sitis H*; **c)** spec. eth. příkrý, bezohledný, necitelný: *tyrannus C, hostis C*; *dives et i. mitiget avarum H* boháč nedávající si pokoje; *i. Cupido transvolat H* bezohledně přelétá; *curule ebur dabit i. H* bez okolků udělí stolici kurulskou; *i. natura* příkrá povaha.

im-portuōsus, *a, um* [*portus*] chudý přístavy, bez přístavů: *mare S T, litus Plin.*

im-potēns, *entis* **a)** bezmocný, slabý: *homo C*; absol. *i.* člověk slabý, slaboch; *inulta cesserat i. H* bezmocně ustoupila; též s gen. věc.: *irae L* neovládající, *amoris T laetitiae L*; — zvl. *i. sui Cu* sebe neovládající, bez sebe; *i. animi Cu* nejsa pánem svého hněvu; odt. pak **b)** absol. sebe neovládající, bezuzdný, vášnivý, nezkrotný: *homo impotentissimus C* nejvášnivější; *dominatio i. N*

despotická vláda; *quidlibet i. sperare H* nezkrotný ve všelikých nadějích, *aquilo i. H* prudký, nemírný; pod. *postulatum L*; *laetitia, animus C, mulierum iussa T.*

im-potenter, adv. [*impotens*] bezmocně: *elephanti impotentius regi L* jichž nebylo možno říditi; *captivitatem impotentius timent T* prudčeji, vášnivěji se bojí, prudčí strach mají před . . .

im-potentia, *ae, f.* **a)** bezmocnost; **b)** bezuzdnost, nevázanost, vášnivost: *animi C, muliebris T, militum T*; *astri i. H* nezkrotné, nemírné vedro.

impraesentiārum (*inp.*), adv. [*in praesentia harum*] prozatím, na ten čas.

im-prānsus, *a, um* [*prandeo*] bez snídaně, lačný; ‚na lačný žívot' (*disquirere H*).

im-precor, *ārī, ātus sum* přáti někomu, zvl. něco zlého; *diras i. T* proklínati, kletby svolávati.

impressiō, *ōnis, f.* [*imprimo*] **a)** dojem, vjem: *inter impressiones nihil interest C* není rozdílu mezi vjemy; výraz: *explanata vocum i. C* zřetelná výslovnost hlásek; **b)** vniknutí, vpád, útok: *i. facere Hirt* vpád učiniti; *i. dare L* napadnouti; nátlak: *vi atque impressione C.*

imprīmīs, adv. [*in primis*] ‚mezi prvními', zvláště, obzvláště, především.

im-primō, *ere, pressī, pressum* **a)** pův. vtisknouti, vtlačiti: *vestigia C, in cera sigilla C, epistulae* (dat.) *anulum Cu* list zapečetiti, *signa tabellis H, signum pecori V, notam labris dente H* kousnutím poznamenali rty; *os impressa toro V* tisknouc tvář do lůžka; ▬ pass. *impressā tellurem reppulit hastā O* vzepřev se o kopí, odrazil se od země = vymrštil se do výše; *cratera impressum signis* (abl.) *V* ozdobený obrazy vypuklými; *non imprimitur animus quasi cera C* nevtiskují se dojmy do ducha jako do vosku; **b)** obr. vtisknouti, otisknouti: *fortitudinis vestigia C*; *horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia impressit C* stopy těchto hanebností vtiskl tento člověk všem municipiím; *notionem in animis C* vštípiti pojem; *memoria tabulis impressa C* památka v deskách zaznamenaná; *dedecus alci i. C* hanbu způsobiti.

im-probātiō, *ōnis, f.* neschvalování, zavrhování: *frumenti C* neuznávání obilí za dobré.

improbē, adv. [*improbus*] nehodně, špatně: *multa i. facere C* mnoha špatností se dopustiti; *i. mentiri C* hanebně lháti; *i. quidem accipere alqd Plin* neskromně vzíti; pod. *decerpere oscula Cat.*

im-probitās, *ātis, f.* nehodnost, špatnost; *i. simiae C* nestydatost.

im-probō, *āre, āvī, ātum* neschvalovati, zavrhovati, za špatné uznávati, haněti něco: *frumentum, iudicium*; *legem, foedus C*; *testem C* odmítati; *testamento improbari C* býti vyděděn.

im-probus, *a, um* **a)** nehodný, nedobrý, špatný: *homo i. SC* = hříšník; *fugit i. H* čtverák, šelma; *certam quatit i. hastam V* zlý škůdce nechybujícím mává kopím; pod. *equitum levia arma praemisit V*; *anus i. H* zlá; o věcech: *defensio, testamentum O, amor H*; *rumor C*; *divitiae H* špinavé, pod. *lucrum, quaestus C*; **b)** nestoudný, nestydatý, drzý: *improbi C* o lidech povahy zlé, nestydaté a opovážlivé; *civis i., leno C*; *puer V* = *Amor*; *advena V* bojechtivý; *i. urget H* urputně naléhá; o věc.: *os, appellatio, confessio, furtum C*; *carmina O*; *fortuna V* vrtkavá; **c)** vzhl. ke kvant.: prudký, úsilovný, zuřivý, strašlivý: *i. anser V* žravá husa; *aquila V* dravý orel; *anguis, lupus, V* žravý; *labor V* úsilná práce; *i. rabies ventris V* zuřivý hlad; *i. Hadria H* (bouřemi) hrozný, bouřlivý.

im-procērus, *a, um* nevysoký, neúhledný: *pecora T* zakrnělý.

im-prōmptus, *a, um* nepohotový; *linguā L* těžkopádný v řeči.

im-properātus, *a, um* neurychlený = pomalý, zdlouhavý: *improperata vestigia referre V* pomalu zpět kráčeti.

im-prōsper, *a, um* nešťastný, neštěstí přinášející.

imprōvidē, adv. neprozřetelně, neopatrně: *se in praeceps dare L* v nebezpečí se vydávati.

im-prōvidus, *a, um* **a)** nepředvídající, netušící: *improvida pectora V* nic netušící; pod. *i. hominum mentes C* neprozíravý; též s gen. obj.: *futuri certaminis L*; **b)** neopatrný, bezstarostný, nestarající se o . .; *aetas i. C* bezstarostný; *hostes L, tela improvida feruntur Plin* na zdařbůh letí; s gen. *i. futuri T* nestarající se o budoucnost.

imprōvīsō, adv. nepředvídaně, netušeně, nenadále.

imprōvīsus, *a, um* nepředvídaný, netušený, nenadálý; leckdy lze přel. adv.: *improvisi adsunt V* nenadále; *quo i. gravior accideret S* aby naň z nenadání tím tíže dopadl; subst. *ad improvisa T* pro nepředvídané případy; *de (ex) improviso* neočekávaně, nenadále.

im-prūdēns, *entis* **a)** nic netušící, nepředvídající: *milites inermes et i. Cs*; *i. atque inopinantes hostes Cs*; *ab amicis imprudentes prodimur C* jsme zrazováni nemajíce o tom tušení; *nunquam imprudentibus imber obfuit V* prolept. nikdy déšť neškodí, tak aby ho lidé netušili = déšť lze předvídati a proti němu se zařídit; **b)** neznalý něčeho, nevědoucí o něčem; *omnia imprudente Sulla facta sunt C* vše se stalo bez vědomí S.: s gen. obj. *i. tantorum malorum, legis C*; *belli, laborum L*; *i. praeterisse videris C* zdá se, že nevědomky jsi pominul; *non i. Cu* dobře věda; **c)** neúmyslně: *si quis quem i. occiderit C* zabil-li by kdo n. někoho; *i. vulnerare O*; *i. evaserat hostes V* nestaraje se (o Euryala); **d)** nerozumný, pošetilý: *i. orbem tollere properabat O* pošetilec spěchal diskos vymrštiti; *sapiens ab imprudenti differt T*.

im-prūdenter, adv. z neznalosti, nevědomosti: *illud i. fit C*; nerozumně: *non i. feceris N*.

im-prūdentia, *ae, f.* **a)** neprozíravost: *tua, quae tanta est i. C*; **b)** neúmyslnost, neopatrnost: *facta aut consilii sunt aut imprudentiae C* činy jsou buď úmyslné buď neúmyslné; *per imprudentiam e carcere emissus est C* z nedopatření; **c)** nevědomost, neznalost; *tantusque ab i. eventūs utraque castra tenuit pavor L* takový strach pojal oba tábory pro nevědomost výsledku; *quod saepe per imprudentiam fit C* co se stává často z nevědomosti; **d)** nerozumnost: *i. dicnis N*.

im-pūbēs, *eris*, básn **im-pūbis**, *e* nedospělý; též o věcech: *corpus VH*, *genae O* bezvousé; *anni O* mladá léta; subst. *impuberes Cs impubes L* děti.

im-pudēns, *entis* nestoudný, nestydatý: *homo, mendacium, furtum, calumnia C*.

im-pudenter, adv. nestoudně, nestydatě; *i. mentiri S* v hrdlo lháti.

im-pudentĭa, *ae, f.* nestoudnost, nestydatost, drzost.

im-pudīcitia, *ae, f.* necudnost.

im-pudīcus, *a, um* necudný; *nec ulla deinde impudica vivet L* žena, byla-li cti zbavena.

impugnātiō, *ōnis, f.* napadení, přepadení.

im-pugnō, *āre, āvī, ātum* **a)** pův. vojen. útočiti, útokem hnáti na něco: *terga hostium L*; absol. *acrius i. coeperunt Cs*; **b)** přenes. útočiti na něco, bojovati proti něčemu, napadati něco: *regem S*, *nostra H*, *fidem O*, *sententiam T*.

impulsiō, *ōnis, f.* **a)** konkr. náraz: *impulsione labefactari C*; **b)** obr. popud, podnět, pud: *i. est quae sine cogitatione facere alqd hortatur C*.

impulsor, *ōris, m.* [*impello*] pobízeč, ponoukatel; *Caesare impulsore C* z návodu, z popudu Caesarova.

impulsus, *ūs, m.* [*impello*] **a)** náraz: *scutorum C*, *pectoris O*, *alienus C*; **b)** popud, podnět: *impulsu alcis deficere Cs* na podnět někí odpadnouti; *impulsu deorum C* dopuštěním božím.

impūne, adv. [*poena*] **a)** beztrestně, nepotrestán: *i. interficere, occidere alqm, quaelibet facere C*; *iniuriam i. accipere S* bez odvety snésti, pod. *alqd i. ferre O*, *maleficium i. habere T* nechati bez trestu; **b)** bez nebezpečí, beze škody: *aequor revisere H*; *emicat hic i. putans Turnus V* nic zlého netuše, mysle, že jest bezpečen; *per silvas errare V*; *alterius ramos i. vertere in alterius V* bez závady štěpovati ratolesti jednoho stromu na strom druhý.

impūnitās, *ātis, f.* beztrestnost, jistota před trestem (*alcis rei*, zvl. gerund.); o řeči: nekázanost.

impūnītē, adv. beztrestně, bez nebezpečí: *dolere i. licere C.*

im-pūnītus, *a, um* beztrestný; po přip. bez trestu.

impūrē, adv. nečistě, špinavě: *facere O*; neřestně: *vivere C.*

im-pūritās, *ātis, f.* neřestnost; *omnes impuritates C* všecky druhy neřestí.

im-pūrus, *a, um* **a)** nečistý, špinavý: *lues, corpus O*; **b)** eth. nečistý, neřestný: *omnes impuri impudicique C*; *homo, adulescens, heluo, latro, parricida C*; *persona, convivium, legatio C*; *animus S, mores Cat, historia O, sermo, vox C.*

imputātus, *a, um* [*in* a *puto*] neořezaný: *vineae H.*

im-putō, *āre, āvī, ātum* přičítati, počítati (někomu na účet, obr. za zásluhu n. za vinu): *nec data imputant nec acceptis obligantur T* ani nepočítají, co dali, ani přijatými dary necítí se zavázáni; *mortem senioribus i. annis O* smrt odložiti na starší léta; *bellum ambiguam fortunam Vespasiano T* za vinu klásti; pod. *exercitui moras belli T* protahování války; *quis mihi plurimum imputet T* ‚kdo u mne má býti nejlépe zapsán' (vzato ze živ. obch. ‚k dobru připsati').

īmulus, *a, um* [demin. od *imus*] nejnižší.

īmus viz *inferus.*

1. in, praep. [stlat. *en*, srov. řec. ἐν a εἰς z ἐνς, něm. *in*; odt. starolat. *endo, indu*, srov. ἔνδο] **I** s abl. **a)** místně v, ve, na na ot. kde? **α)** ob. *in campo S* na rovině, *in collibus L, in montibus V* na horách, *in agro, in foro O, in eorum finibus Cs* v jejich území; *in scaena C* na divadle, *in contione, in consilio C* ve shromáždění, v radě, *in terris C* na zemi, na tomto světě; *in barbaris Cs* u barbarů, mezi b; – zvl. při *locus*: *in eo loco C* na tom místě, *in quo loco C, in aequo et plano loco C, in locis idoneis Cs* a naproti tomu *aequo loco Cs, locis opportunis Cs*; *in loco CH* na pravém místě; při *via*: *in via Appia C* na silnici Appiově, *in via fornicata L* v ulici průjezdní; naproti tomu *via Lavicanā erat L, Gabinā viā considere L*; – u jmen měst vlivem vedl. vazby: *Antiochum in Syria, Ptolemaeum in Alexandrea esse L, in monte Albano Lavinioque L*; při appellat. *in oppido Athenis N*; *Leontinis, misera in civitate C, Albae, in urbe opportuna C*; u jmen statků: *in Tusculano C, in Perusino Plin*; – při *totus*: *in Sicilia tota C*; při *domus*: *in illa domo C*; – o knihách: *in Originibus, in Synephebis C* (na některém jen místě jejích), kdežto: *responsum est eo libro C* = celou knihou; **β)** obr.: *in eo loco sunt res nostrae N* v tom stavu; *in animo habere alqd C* zamýšleti něco; *in manibus habere C* ve své moci míti; *in matrimonio habere C* za manželku míti; *in medio L* uprostřed; *multam in medio plebem subit V* jak se mu namanuli, napořád; *in publico proponere L* veřejně vystaviti; *in vinculis esse L* býti spoután; **b)** časově: *in hoc tempore C N O T* za této doby; *in tali tempore S* za tak vážné doby; *in tempore C L O T* v pravý čas; *in illa aetate C* za oné doby; *in his annis C* za těchto let; *in omni aetate C* za každého věku; *in omni vita* (*nihil aliud egi*) *C* po celý život; *in vita C* co živ, jaktěživ; *in tam multis annis N* za tak dlouhá léta (= během); *in tam longa aetate C* za tak dl. věk (= prodlením); *tres in anno stati dies L* za rok, ročně tři pevně stanovené dni; *ter in anno C, bis in die C* dvakrát za den; *in singulis annis C* = *quotannis* každoročně (*binas reversiones facit sol*); – při jiných pojmech časových: *in pace S* za míru, v čas míru; *in civili bello C* za války obč. (= pokud trvala); *in vino C* při pitce, za pitky; *in magistratu C* za doby (svého) úřadu; *in paucis tempestatibus S* za krátkou dobu; – *in praesentia Cs C* prozatím, zatím, na ten čas; *nec longum in medio tempus V* ne dlouhý mezitím čas (uplynul), ne dlouho to trvá; — při gerund. *in bellis gerendis C* vedouce války; *in oppido oppugnando N* při dobývání, dobývaje města; **c)** na označ. celku n. množství, do něhož něco patří: *in hoc numero N* v počtu těchto, mezi nimi; *in summis ducibus haberi C* býti kladen, počítán mezi . . . k; *in his omnibus C* mezi těmito všemi; **d)** na označ. poměrů **α)** vzhledem k nimž se něco vypovídá: *qui magno in acre*

alieno maiores etiam possessiones habent C kteří při tom, že mají značné dluhy, mají ještě větší statky; *movet iuveni animum comploratio sororis in victoria sua L* = že ačkoli zvítězil, sestra přece naříká; *principes in salute optimatium temeritatem multitudinis pertimescebant C* při záchraně optimatů = budou-li o. zachráněni; *in insperatis pecuniis se iactarunt C* nabyvše neočekávaně jmění vedli si zpupně; pod. *rebus in arduis H* za nepříznivých poměrů, v neštěstí; *in eodem homine praeficiendo C* kde jde o ustanovení téhož muže; *in salute communi C* = *ubi de salute c. agebatur* kde šlo o blaho obecné; β) absol. *stetit acer in armis V* stál tu s mečem napřaženým; *in angusto esse Cs* býti v úzkých, *res est in integro C* věc jest nerozhodnuta, po přip. míti volnost rozhodnutí v něčem; *copias in expedito habere L* vojsko míti pohotově: *in. e. esse Cu* pohotově býti; *in incerto habere S* býti na váhách; *in summo beneficio impetratum est C* jako největší úslužnosti dosaženo; *in propatulo habere alqd S* na prodej míti; *in timore, periculo esse C*; e) spec. na označ. vztahu urč. způsobu n. připoušt.: *cum crudelissimi iudicati sint in hoste C* v z h l e d e m k, v ů č i nepříteli; pod. *lenis in hoste O*; *avidus in pecuniis locupletium C* chtivý, pokud se týče . . .; *constans in vitiis H*; *exercitatus in re militari C*, *admirabilis in dicendo C* podivuhodný řečník; *mirum est in senibus C* při starcích; *in iudice spectari debet C* p ř i soudci, u soudce jest hleděti k . .; *non multum habet laudis in rege C* není příliš chvály hodno u krále: u sloves: *gratulari alci in alqa re C* blahopřáti k něčemu; *admirari alqm in alqa re C* vzhledem k n. v něčem; *aestuare* (*uri*) *in alqo O* planouti láskou k. . .; – *in fidibus fecisse C* při hře loutnové n. se hrou; *in atroci negotio S* při hrozném činu; *in aliis gloriari licet L* pokud jde o ostatní (způsoby trestu) můžeme se chlubiti; *deriguit visu in medio V* trne hledíc; – připoušt. *tamen in re tam clara error manet L* přece přes to, že věc jest tak jasná; *paucissima in tam numerosa gente adulteria T* ač národ jest tak četný; *in rege tamen pater est O* ač jest králem; f) na označ. vlastnosti n. znaku něj. předm.: *erat in eo summa humanitas N* = měl, vynikal; *haec magnitudo animorum in maioribus nostris fuit C* předkové naši vynikali; II s akkus. a) místně α) při pohybu dovnitř něčeho d o: *in urbem, in castra, in mare, in medios hostes* atp.; – u jmen měst: *Thalam pervenit in oppidum S* do města Thaly; *in urbem Romam L*; β) k označ. směru: *in meridiem L in septentriones Cs, in orientem, in occidentem T* n a jih atd.; *in omnes partes* na vše strany, *in utramque partem C* na obě strany = pro i proti; spoj. s *versus*: *in Galliam versus S* s m ě r e m k e G.; *saltu in contraria facto O* na různo se rozskočivše; γ) k označ. rozlohy: *in longitudinem Cs* zdéli, *in altitudinem Cs* zvýši; *in immensum pertinens S* do nedozírna se táhnoucí; *in medium procedunt L* doprostřed; δ) přenes.: *in sententiam alcis ire C* přidati se k mínění, návrhu někoho; *in ius vocare H* před soud volati, *in rem praesentem venire C* na místo události samé se dostaviti; *animas nostrum in nomen ituras expediam dictis V* jež přijmou jméno naše, našeho rodu; *in pravum abstrahere S* svésti k špatnosti; *in medium discenda dabat O* všem zjevoval; b) časově α) k označ. meze, po kterou děj trvá: a ž p o, a ž d o, d o: *in multum diei L* dlouho do dne; *in noctem Plin* až do noci; *primam* (*somnus*) *in horam H* až do 7. hodiny; *in lucem dormire H* až do bílého dne; β) k označ. doby, na kterou, pro kterou, děj určen: p r o, n a: *in posterum diem invitare* (*differre*) *C* na druhý den; *in annum proximum C* na příští rok; *in posterum* (*differre*) *C* na budoucí čas; *in reliquum tempus Cs* pro budoucnost; *scaena in tempus structa T* pouze na krátký čas; *indutiae in triginta annos L* příměří na 30 let; *in aeternum L* na věky, pro věčné časy; *in diem alqd reservare C* na pozdější dobu ponechávati; *in horam vivere C* pouze pro okamžik; – spec. o dnech v kalendáři: *in ante diem VI Cal. Sext. C* na 27. července; *in ante diem V Cal. Nov. C* na 28. října; – o dobách opětovaných: *silvae mutantur in annos H* lesy se mění c o

rok; *minorem in diem urbem faciunt L* d e n o d e d n e město zmenšují; *panem in dies mercari S* na jednotlivé dni (na každý den zvlášť); *numquam satis cautum est in horas H* nelze předvídati jen pro jednotlivé hodiny (t. j. vždy na dobu jedné hodiny); **c)** distributivně: *censores binos in singulas civitates C* po dvou censorech p r o každou obec; *in annos singulos C* na jednotlivá léta, každoročně; *terna medimna in singula iugera C* po třech měřicích z každého jitra; **d)** účelově: *pecunia in rem militarem data C* n a vojsko; *legio in praesidium missa L* jako posádka; *sumptum in prandium facere C* náklad činiti na snídaní; *dederis in carmina vires O* síly ke skládání písní; *rictu in verba parato O* ústy k slovům nastrojenými; *nocturna in lumina V* k nočnímu osvětlení; sem patří též frase: *in dicionem redigere alqm L* podrobiti si někoho, *in fugam (se) dare Cs* na útěk (se) obrátiti; *vitulus iuvenescit in mea vota H* dorůstá k vyplnění mého slibu; **e)** modálně: *servilem in modum C* jako otroci; *latus exesum in antrum V* bok (pahorku) vyhloubený v jeskyni; *in hanc sententiam scribere C* v ten rozum, v ten smysl; *bonam in partem accipere alqd C* v dobrou stránku vykládati; *in haec (munera) uxor accipitur T* (ἐπὶ τούτοις) na základě, za tyto dary; *in numerum brachia tollunt V* v taktu zdvihají ramena; *equum pellis aënis in plumam squamis tegebat V* šupinami na způsob peří zrobenými; ▪ adverb.: *in orbem consistere S* do kola se postaviti; *in incertum L* na nejisto; *in tantum V* tak vysoko; *in maius S* z míry, přespříliš; *in deterius T* na horší stránku, k horšímu; *in universum L* všeobecně, v celku: **f)** vztahově: *impietas in deos C* neúcta k bohům, *voluntas grata in parentes C; ius sacrum etiam in exteras gentes T* právo posvátné i vzhledem k . . .; *in deos legem valuisse L* že i na bohy měl platnost; *in foedera testes esse deos O* aby (bohové) byli svědky úmluvy; *homines in regis mores formare L* dle povahy královy; *in spem futurae magnitudinis L* z naděje v budoucí velikost; **III** vazby od češtiny odchylné: **a)** v lat. ablat., v češt. ponětí kam? do čeho? *alqm in cubili collocare C* na lože položiti; pod. *in latebris collocare V* do úkrytu; *anulum in mari abicere C* do moře hoditi; *adscribere diem in epistula C* připsati do listu datum; *in aliis civitatibus adscriptum esse C* býti připsán do jiných obcí; *adnumerari patronorum in grege C* počítán býti k obyčejným obhájcům; *in parte tertia posuere S* za třetí díl položili; **b)** v lat. akkus., v češt. ponětí kde? v čem? na čem? *in dextram aurem dormire Plin* na pravém uchu; *in utrumque auctores sunt L* obojího jsou doklady; *in hanc rem testem totam Siciliam citabo C* za svědka té, v té věci; *condiciones, in quas pax fieret L* za kterých; *in senatum adesse C* = do senátu se dostaviti a v něm býti přítomen; někdy jest vazba obojí: *in omnibus legibus non adscriberetur C* nebylo to v e všech zákonech připsáno a *adscripsisse in eandem legem C* připsati do téhož zákona. Pův. adverb. význam má *in* ve slož. **a)** při pojmech klidu: *incolere, inesse; ingens, ingenitus, insignis* (v = uvnitř); **b)** při pojm. pohybu: *incidere, includere, impellere*; inchoat. *ingravescere, indolescere*; *ingressus, initium, inscriptio* atd.

2. in privativum [starší *en*, srov. *ἀ- ἀν*, č. ne, něm. un-] n e- při tupuje k adj., subst i slovesům od nich odvozeným: *improbus, indoctus, insipiens; improbitas, infamia; ignorare, improbare, insanire*; u básn. též odlouč.: *inque salutatum linquo V* (= *insalutatum*).

inaccessus, *a, um* nepřístupný; subst. **inaccessa,** *ōrum, n. T* nepřístupná obydlí.

Īnachus, *ī, m.* [*Ἴναχος*] král v Argu, otec Ioin, pův. jako bůh řeky Inachu, nyn. Najo u Argu ústící; adj. **Īnachius,** *a, um* Inachův: *I. urbes V* = řecká města; **Īnachidēs,** *ae, m.* potomek Inachův: *Perseus, Epaphus O;* **Īnachis,** *idis, f.* Inachův, inachovský: *ripae O*; jako subst. = dcera Inachova = Io n. *Isis O.*

inadsuētus, inadtenuātus viz *inassuetus, inattenuatus.*

in-adūstus, *a, um* nespálený: *corpus O.*

in-aedificō, *āre, āvī, ātum* **a)** postaviti, vystavěti něco na něčem, v něčem: *in domo sacellum C;* **b)** zastavěti, zatarasiti, zabarikádovati: *vicos plateasque C, portas L.*

in-aequābilis, *e* nestejnoměrný: *motus O,* nerovný: *solum L.*

in-aequālis, *e* nerovný: *loca T;* odt. enall. *curatus inaequali tonsore capillos H* maje vlasy od holiče nerovně ostříhány (vlastně od h. neumějícího rovně stříhati); nestejný co do velikosti, síly, počasí atp.: *procellae H; portus O; autumni O* nestálé.

inaequāliter, adv. nestejně, nestejnoměrně: *campus sinuatus L, rupes eminentes L, i. sinuatur T.*

in-aequātus, *a, um* nestejný: *onus Tib.*

in-aequō, *āre* vyrovnati: *fossas cratibus C.*

in-aestimābilis, *e* **a)** neodhadnutelný, neposouditelný: *animi* (nom.) *multitudinis L* nevypočítatelný; **b)** neocenitelný, neobyčejný; *gaudium L; acervi mortuorum L* jichž počet nelze odhadnouti; **c)** nestojící za ocenění, bezcenný *C.*

in-aestuō, *āre* vzkypěti v něčem: *bilis praecordiis H* žluč v útrobách.

in-amābilis, *e* milování nehodný = nenáviděný: *regnum* (podsvětí) *O, locus O, palus V* (*Styx*).

in-amārēscō, *ere, māruī,* — [*amarus*] zhořknouti: *epulae H.*

in-ambitiōsus, *a, um* ctižádosti neznající; *rura O.*

in-ambulātiō, *ōnis, f.* přecházení, sem tam pocházení (o řečníku *C*); básn. kolísání: *lecti Cat.*

in-ambulō, *āre, āvī,* — sem tam choditi, přecházeti: *neque consistens in loco, sed inambulans C.*

in-amoenus, *a, um* neutěšený, bez půvabu, smutný: *regna O* (podsvětí).

in-animātus, *a, um* neoduševnělý, neživý.

in-animus, *a, um* bez ducha, neživý, neživotný.

inānis, *e* bez obsahu, prázdný **a)** pův. absol. i s gen. *alcis rei* = bez něčeho; *basis C* bez nápisu; *agri C* neosetá; *equus C* bez jezdce; *laeva H* bez prstenu; *arbor O* dutý; *litterae C* bezobsažný; *tumulus V* (*κενοτάφιον*) prázdná mohyla; *corpus C* bez ducha, mrtvé; *vulgus O* = mrtví; *regna, Tartara O* = říše mrtvých; *lumina O* prázdné důlky oční; *vulnus O* hluboká, zející rána; *galea V* jež se nedává na hlavu; *cerae V* plástve bez medu; subst. *inania O inane V* prázdný prostor; *in infinito inani C* v nekonečném prostoru; *sese per inania nubila librant V* ve vzdušných mracích udržují rovnováhu, houpají se; *i. profugere C* s prázdnýma rukama; *civitas C* chudá obec; *fratres i. C* chudí; *funus H* bez mrtvoly; *Sicilia C* vypleněná; *inanis siccus H* hladová žízniv; **b)** přenes. *causa V* bezpodstatná; *spes C* marná, lichá; *voces inanes fundere C; delectamenta C* neužitečné; *opera H* bezvýsledný, daremný; pod. *negotium S; decus H* lichá; pod. *rumor C minae C* nicotné, malomocné; *crimen C* bezpodstatné nařčení; *cupiditates C* ješitné, pod. *homo i. S, ingenium L animus C; oratio C* řeč myšlenek prázdná; *doli circum haec frangentur inanes V* (metaf. od vln) v nic se rozbijí na nich lsti marné; *inanes lacertos O* zbědované; subst. *inania tramittuntur T* liché cetky se stranou nechávají; *inania captare H* za přeludy se honiti; *inania nobilitatis C* prázdný zvuk; *inania honoris T* liché pocty; *specie inanium* (neutr.) *validus T* okázalou ješitností.

inānitās, *ātis, f.* prázdný prostor; prázdnota (vl. i obr.).

ināniter, adv. naprázdno, marně

in-arātus, *a, um* neoraný.

in-ārdēscō, *ere, ārsī,* — zapáliti se; *vestis Herculis humeris H* vzňal se na plecích H.; vzplanouti, zardíti se: *nubes solis radiis* (abl.) *V;* přenes.: *cupidine T, amor O.*

in-ārēscō, *ere, āruī,* — uschnouti: *bitumen T; lacrimae Cu;* přenes. *liberalitas Plin* vyschnouti (obr. od pramene)

Inarimē, *ēs, f.* [*εἰν Ἀρίμοις*] ostrov na pobřeží kampanském = *Aenaria.*

in-assuētus, *a, um* nezvyklý, nepřívyklý.

in-attenuātus, *a, um* neseslabený; *fames O* neukojený.

in-audāx, *ācis* neodvážný, bázlivý, nesmělý.

in-audiō, *īre, iī* doslechnouti něco.

in-audītus, *a, um* [*in* priv. a part. perf. od *audio*] **a)** neslyšený = co nebylo slyšeno: *nemini inauditum C* = každý o tom slyšel; *sacra maribus invisa et i. C* jichž muži ani neviděli ani neslyšeli; přenes. neslýchaný = neznámý, nový; *novum et i. genus O, quod novum aut cuiquam inauditum C* co nového a někomu neznámého; *clementia C, sacra C*; **b)** nevyslyšený, bez výslechu: *i. et indefensus T, i. rea T.*

in-augurātiō *L* viz *auguratio.*

in-augurātō, adv. po předchozích auguriích.

in-augurō, *āre, āvī, ātum* **a)** augurie zaříditi, hledati znamení z letu ptačího, zaříditi pozorování posvátného ptactva, auguriemi se dotazovati, věštiti: *ad inaugurandum templa capere L* místa zaujmouti ke konání augurií; *inaugura L* = zeptej se ptáků; **b)** auguriemi zasvětiti, vůb. posvětiti: *templum C locum L, centurias L* zasvětiti = vytvořiti; o lidech: *flaminem L, te C, regem sacrificum L.*

inaurō, *āre, āvī, ātum* [*aurum*] pozlatiti: *vestis inaurata O* zlatem protkaný.

inauspicātō, adv. bez auspicií, bez zpytování věštného ptactva.

in-auspicātus, *a, um* auspiciemi neschválený: *lex L.*

in-ausus, *a, um* čeho se kdo neodvážil: bez pokusu nechaný: *ne quid inausum sceleris fuisset V* aby nějaký zločin nenechal nepokusiv se oň; *quid i. nobis? T* neodvážili jsme se všeho?

inb . . . viz *imb . . .*

incaeduus, *a, um* [*caedo*] sekerou netknutý: *silva O.*

in-calēscō, *ere, caluī,* — [inchoat. od *caleo*] rozpáliti, roznítiti se, pův. i přenes.: *sol L, vino L, mero Cu*: absol. o stav. duš.: vzplanouti láskou: *incaluit O*; radostí: *laetitiā incaluisse T*; rozehřáti se, do ohně se dostati: *Cicero raro incalescit T.*

in-calfaciō, *ere, fēcī, factum* rozehřáti, otepliti něco.

incallidē, adv. neobratně; *non i. C* velmi obratně.

in-candēscō, *ere, canduī,* — rozžhaviti se: *plumbum, ara O, tempestas V*; zběleti: *spumis unda Cat.*

in-cānēscō, *ere, cānuī,* — [inchoat. od *caneo*] zšedivěti, zběleti: *ornus flore piri V.*

incantātus, *a, um* [part. perf. od *incanto*] včarovaný: *incantata lacertis vincula H* čarovné uzly na pažích (zauzlené vlněné niti různých barev).

in-cānus, *a, um* našedivělý: *labra O, menta V, crines Cat; saecula Cat* šedé věky.

incassum viz *cassus*: *i. fusos labores V* = *profusos* marné.

in-castīgātus, *a, um* nekáraný.

incautē, adv. neopatrně: *pugnare, murum subire L, progredi Plin, incautius subit Cu* nemaje se dosti na pozoru.

in-cautus, *a, um* [*caveo*] **1)** akt. **a)** neobezřelý, neopatrný, nemající se na pozoru: *patronus C*; *homo i. et rusticus C* = dobromyslný (prostý) a venkovský; před čím, vzhledem k čemu: *a fraude L*; *i. futuri H* nestarající se o budoucnost (*non i.* velmi starostlivý); **b)** nic netušící: *incautum opprimere Cu, incautos perducere in loca invia Cu* aniž by co tušili; **2)** pass. nechráněný, nezabezpečený: *iter T* (= neobsazený), *agri S.*

in-cēdō, *ere, cessī, cessum* **1)** nepřech. **a)** ob. kráčeti, vykračovati: *per ignes suppositos cineri H* po plamenech doutnajících pod popelem; *per suburbana T* letohrádky; *incedunt per ora vostra magnifici S* honosně si vykračují; *passu inerti (tardo) O, in silvam T*; **b)** zvl. ve voj. táhnouti, pochod konati: *qua duxit praedae spes L* kudy je vedla naděje na kořist; *agmen i. coepit L*; — spec. za účelem útoku: *in aciem hostium L in hostes L* vytrhnouti proti . .; odt. básn. *iaculo incedit melior V* oštěpem dobře útočí; **c)** o čase: přicházeti, nastávati, dostaviti se: *tenebrae, annus T*; *commutatio incessit S* změna nastala; *vis incedebat T* objevovalo se; — o zprávě: *nuntii incedunt T* zprávy docházejí;

rumor i. T šíří se; **d)** o stav. duš. vzejíti, šířiti se, vzniknouti: *timor Cs L, lascivia atque superbia S, religio L, cura alci L, cupido Cu*; **2)** přech. **a)** kráčeti po něčem, někdy vkročiti do něčeho: *maestos locos, fontem T*; **b)** o stav. duš.: *cupido i. animos L* touha zachvacuje ducha, zmocňuje se d.; *timor me i. S* bázeň mne pojímá; *admiratio i. L* jímá; *legiones seditio incessit T* vzpoura zachvátila l., rozšířila se mezi l.; *valetudo adversa i. alqm T* nemoc zachvacuje někoho.

in-celebrātus, *a, um* (s pochvalou) nevytknutý, nezmíněný: *ab aliis incelebrata T* ty věci, o nichž se jiní (chvalně) nezmínili.

incendiārius, *iī*, *m.* palič.

incendium, *iī*, *n.* požár, založení požáru; *i. legionum T* p. tábora legií: *i. absumit Plin* p. stravuje; *incendio hauriri Cu* popelem lehnouti; *oblatum i. C* založený požár; – přenes.: **α)** = oheň: *socios incendia poscit V, iactas i. dextrā O*; **β)** o vášních: oheň, žár: *invidiae i., cupiditatum C, i. movere O* rozněcovati někoho; **γ)** o jin. věc.: *i. belli civilis C, fortunarum C* = zkáza, pohroma, pod. *i. civitatis C.*

incendō, *ere, endī, ēnsum* [srov. *candeo*] **a)** zapáliti, spáliti: *naves C, pontem L, munitiones, opera N, odores V*; *agros V* = obilí, *aras V* oheň na oltáři; osvětlovati, ozařovati: *anguis, cui maculosus auro squamam incendebat fulgor V* zlatopestrý lesk šupiny ozařoval; *cui notae terga incendebant V* jemuž se svítily na zádech temné skvrny; *sol incendit aurum O* ohně, lesku dodává; **b)** přenes. roznítiti, vznítiti (o vášních): *odio, libidine, cupiditate C, amore, furiis V*; pass. lze též přelož. slov. vzplanouti; *imperator incensus ad rem publ. bene gerendam O* horující pro . .; *illam incendentem luctūs corripiunt V* ji, ana rozněcovala nářky . .; *incensa cupiditas, libido C* horoucí, žhavá.

in-cēnsiō, *ōnis*, *f.* zapálení, spálení, požár.

1. incēnsus, partic. perf. od *incendo*.

2. in-cēnsus, *a, um* [*in* priv. a *censeo*] neodhadnutý, odhadu nepodrobený, kdo k odhadu se nedostavil, odhadu se nepodrobil.

inceptiō, *ōnis*, *f.* začetí, počátek: *operis C.*

inceptum, *ī*, *n.* [*incipio*] dílo počaté, podnik; *nunc ad i. redeo S* k úkolu svému se vracím; *incepto desistere, discedere L* od úmyslu svého upustiti, ú. se vzdáti; *contra i. suum venisse S* aby zakročili proti jeho záměru; *ab incepto H* od začátku.

inceptus, *ūs*, *m.* počátek.

in-cernō, *ere, crēvī, crētum* (vl. sítem vsypati), smíchati: *piper cum sale H.*

in-certus, *a, um* **a)** nejistý, neurčitý, pochybný, nerozhodný: *eventus belli L, exitus pugnae C, iter Cs*; *pater C* o němž se neví určitě, je-li skut. otcem; *i. sudor V* nestálý (t. j. chvilkami vyrážející a zase mizející); *incertae umbrae V* prchavé stíny; *i. securis V* sekera nejistě vedená (nejistá rána); *sedes i. S* neurčitá, nevymezená sídla; *spes i. C* pochybná naděje; *honores i. H* nejisté, nestálé; subst. **incertum**, *ī*, *n.* věc nejistá, nejistota: *incerti auctor L*; *in incerto esse L*; *ad inc. revocari bona C* majetek jest pochybný; *multitudinis ex incertissimo sumentis animos L* dav, jenž nabývá zmužilosti z věci nejméně jisté: *i. noctis S* noční nejistota; plur. **incerta**, *ōrum*: *belli L* nejistý průběh války; *fortunae L Plin* nejistá štěstěna; *maris T* nejisté moře; **b)** nespolehlivý, víry nezasluhující: *testis C, vulgus C*; **c)** akt. v nejistotě jsoucí, nevědoucí: *i. haereo S* nevím, jak jsem v tom (na čem jsem); *fatis incerta feror V* zmítá mnou nejistota osudu; *scinditur incertum vulgus V* nerozhodný; *i. animi L* nevěda si rady; *incerti, quid potissimum facerent S* jsouce v nejistotě co činiti; *i. ultionis T* nevědouc, dostane-li se jí pomsty; *i. rerum suarum L* v nejistotě stran svého stavu.

in-cessō, *ere, sīvī*, — [freq. k *incedo*] nastupovati na někoho, napadati někoho, útočiti: *telis O, pilis L*; *muros V*; přenes. *dictis O, conviciis Cu, criminibus T*; *uxorem Vitellii T* obviňovati.

incessus, *ūs*, *m.* [*incedo*] chůze, chod: *tacitus V, tardus S, erectus T,*

Turbonis H, iumentorum L; přitržení, příchod někam, vjezd: *turbidus T* hlučný, *barbarus T* jako barbaři mají ve zvyku; *Parthorum T* vpád; *tres incessus T* tři linie pochodové; konkr. *incessum claudere T* příchod, přístup uzavříti.

incestē, adv. necudně, hříšně, bezbožně: *uti alqa re C*; *i. sacrificium facere L* s nečistýma rukama (poskvrněnýma) obět konati.

incestō, āre, āvī, ātum zneuctíti; přenes. poskvrniti.

in-cestus, *a, um* [*in, castus*] nečistý, necudný: *iudex H, manus L, os C, amor H, flagitium C, nuptiae T, sermo L, voces O*; subst. **incestum,** *ī, n.* (zvl. plur.) smilstvo, zvl. krevní; *an bidental moverit incestus H* či zda bezbožně, rouhavě pohnul bleskovou obrubní.

incestus, *ūs, m.* smilstvo, krvesmilstvo

inchoātus n. **incohātus,** *a, um* [vl. part. perf. od *inchoo*] začatý, nedokončený: *inchoatum alqd abrumpere Plin*; *mentio inchoata affinitatis L.*

in choō n. **incohō,** *āre, āvī, ātum* [*cohus* bud vyhloubenina na jhu, do níž se vkládal hřídel pluhu, nebo řemen, kterým se svazoval hřídel se jhem] (vl. zapřáhnouti do pluhu) začínati, počínati: **a)** absol. o řeči začíti mluviti: *Caesare inchoante T, versibus i. C* počíti líčiti; *nuper inchoasti de oratoribus C* začaljsi mluviti o ..; **b)** s předm.: *proelium L, facinus Cu, partem statuae C*; *nocturnas aras V* noční oběti začíná (páliti).

in-cidō, *ere, cidī, —* [*in-cado*] **a)** padnouti na něco, do něčeho: dopadnouti (*in alqd, alci rei, ad alqd, super alqd*): *ruinae capitibus L, belua in foveam C, ictus ad terram V, missilia ramis Cu* padají do větví = zasahují větve; pod. *ictus clipeo T*; *quos inciderat T* na které padla; — spec. o čase: padnouti, připadnouti: *in Calendas Ianuarias C*; *in nostram aetatem C*; **b)** vpadnouti do něčeho, někam, upadnouti v něco, mezi něco: *exercitus portis L*; *in hostes, in latrones C* mezi lotry, *flamma in segetem V* na obilí; *in insidias C*; *in manus alcis C*; *in quem quaeque inciderat L* do čí rukou která padla; *incidit huic filius V* s ní se utkal; — spec. o řekách: vpadati, ústiti: *duo amnes flumini L*; **c)** přenes. **α)** o nemocech: upadnouti do: *in morbum N, in valetudinem L*; padnouti na něco, přepadnouti: *pestilentia in urbem L, valetudo* (sc. *tibi*) *H* stihne-li tě nemoc; *morbus per urbem L*; **β)** o stav. duš. upadnouti, dostati se do něčeho: *in superbiam Cu, in insaniam C, in speciem ambitionis Plin* up. ve zdání marnivosti; — spec. o strachu: *tremor manibus H, terror exercitui Cs* na vojsko padl; **γ)** vůbec: *in aes alienum C* do dluhů upadnouti, *in honoris contentionem C* dostati se ve spor (usilování) o čestný úřad; *in suspicionem C, in Scyllam H, in invidiam N*; **δ)** padnouti (o slově), státi se: *de uxoribus mentio L* stala se zmínka o ..; *bellum civile N* vypukla mezitím; *scelus par T* stejný zločin se stal, vyskytl; — zvl. neos. *incidit, ut L* stalo se, že ...

in-cīdō, *ere, cīdī, cīsum* [*in-caedo*] **a)** vřezati, vrýti, vtesati: *fagi incisae O* do nichž jména vřezána, *marmora notis incisa H* (anal. dle *inscriptus*) mramorové pomníky se vtesanými nápisy; *epigramma in basi C, in pila N*; *sepulcro summam H* (sc. *patrimonii*) výčet jmění na náhrobek dáti vyrýti; vazby: alqd alci rei, in alqd, in alqa re; při pass. alqa re; **b)** naříznouti: *pulmo incisus C, venas T* = otevříti; *nervos L, funem V*; **c)** vyřezávati (řezáním hotoviti): *faces V, dentes O* (zuby pily); **d)** přerušiti: *sermonem L, lites V, ludum H*; *spem i. L* naději zničiti, zmařiti, vzíti.

incīle, *is, n* [*incīdō*] odvodňovací příkop, strouha.

in-cingō, *ere, cinxī, cinctum* opásati, ovinouti: *aras verbenis O, angue incingi O, cinctu Gabino L* (viz *cinctus*), *mitrā capillos incincta O* majíc ovinuty; *pellibus incinctae V* majíce přehozeny kůže; *vestibus i. horae O* oděné; *lauro i. O* ověnčiti.

incinō, *ere, —* [*in-cano*] zapěti, zazpívati: *modos Pr.*

incipiō, *ere, cēpī, ceptum* [*in-capio*] **a)** přech.: začíti, počíti něco **α)** absol. bez předm. (doplň infinitiv): *incipe* (sc. *sapere*) *H*; *incipio* (sc. *dicere*) *super*

his V (srov. *τοῖσι δ' ἦρχ' ἀγορεύειν*) začnu k nim mluviti; zvl. gerund. a supin.; β) s akkus.: *auspicia T, bellum, proelium S, pugnam L, iter V, sementem V* setbu; *oppugnationem Cs, sacra V*; γ) s inf.: *canere V, dormire H, diffidere C*; δ) abl. s předl.: *a Iove, a civitate C, a tantis O*; **b)** nepřech. počínati, počátek míti: *aestas, quies V, unde nexus inciperet Cu* kde má uzel začátek; *anni principium T*; *incepto opus est S* jest potřebí začátku.

incīsē a **incīsim**, adv. [*incīdō*] úryvkovitě, v krátkých odstavcích: *dicere C.*

incīsum, ī, *n.* [*incīdō*] úsek jakožto nejmenší díl periody = *articulus*, řec. *κόμμα* n. *ἄρθρον.*

incitāmentum, ī, *n.* [*incito*] pobídka, podnět, popud; k čemu: gen. neb *ad.*

incitātē, adv. rychle, hbitě: *fluere C.*

incitātiō, *ōnis*, *f.* [*incito*] ve sm. pass. ‚popohnání', vzmach, prudkost: *sol fertur tanta incitatione C*; přenes. *i. animi Cs, mentis C* vnitřní pud.

incitātus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *incito*] jako adj. zrychlený, rychlý, kvapný, spěšný: *cursus Cs C, latronum impetus C, mundi conversio C*; *amnis pluviis L* následkem dešťů prudčeji tekoucí.

in-citō, *āre*, *āvī*, *ātum* **a)** pův. v rychlý pohyb uvésti, pohnati, pobídnouti: *navigium, lintres, equos Cs, currentem C* (jenž toho nepotřebuje); **b)** refl. *se ex castris i. Cs* pospíšiti si s odchodem z tábora; *stellarum motus incitantur C* pohyb hvězd se zrychluje; **c)** přenes. pobídnouti, ponuknouti, podrážditi α) absol. *nullo incitante C* beze vší pobídky; *sic sum incitatus C* tak jsem rozčilen, *incitata mente C* v rozčilení; β) s předm. *studium i. C* vzbuditi; *ad spem novarum praedarum C* byli podněcováni k naději, nadějí . . ; *Pythiam i. C* u vytržení uváděti; *i. alqm in alqm* n. *ad alqd C* poštvati někoho na někoho n. k něčemu

in-citus, *a*, *um* [*in*, *cieo*] rozehnaný, rychlý: *hasta, ungula V.*

in-clāmō, *āre*, *āvī*, *ātum* vzkřiknouti, zavolati (absol. neb alci na někoho; alqm někoho); dovolávati se někoho: alqm.

in-clārēscō, *ere*, *clāruī*, — slavným se státi (*alqa re*).

in-clēmēns, *entis* nelaskavý, bezohledný, tvrdý: *dictator, verbum L.*

in-clēmentia, *ae*, *f.* bezohlednost, tvrdost.

in-clīnātiō, *ōnis*, *f.* [*inclino*] **a)** pův. nakloněnı́, sklon, ohnutí *C*; *inclinationes trepidantium T* pohyby (klácení se) zmatkem rozčilených; **b)** přenes. sklon, změna: *ad meliorem spem C, ratio atque i. temporum C* duch a sklon (proud) času; *inclinationes temporum* a *rerum inclinationes C* změna poměrů; = zvl. sklon přízně, přízeň: *senatus, principum* (*in alqm*) *T*; *variae i. T* (Vitellius střídavě hned tomu, hned zase onomu dával na jevo svou přízeň).

inclīnātus, *a*, *um* [vl. part. perf. od *inclino*] nakloněný, klonící se; *inclinato die C* na sklonku dne; *domus i. V* pádem hrozící; o hlase: snížený, hluboký *C*; o duchu: nakloněný (někomu *ad alqm, ad alqd*); *fortuna i. C* k pádu se klonící.

in-clīnō, *āre*, *āvī*, *ātum* [srov. *clivus*, *κλίνω*] **a)** nakloniti, sklon iti: *genua O, malos L* stožáry; *cursum O* v oblouku letěti; *aquas ad litora O* svésti; o slunci a dni: skláněti se: *sol se i. L, inclinato die C Cu Plin, inclinat dies T* den se chýlí ke konci; *inclinare meridiem sentis H* že den se sklání do odpoledne; **b)** zvl. ve voj.: *acies inclinatur L* šik se začíná kolísati, couvá, ustupuje; *acies inclinatae T* k ústupu se chýlící; *in fugam i. L* na útěk se obrátiti; *legiones inclinantes T* ustupující; **c)** přenes.: *onera i. in alqm L* břemena uvaliti, *culpam L* svalovati, *vires L* přichýliti, přikloniti mysl, moc k něčemu, někam; *opes ad Sabinos inclinantur L* Sabinové nabývají moci; *eunt inclinatis ad credendum animis L* jsouce nakloněni všemu víru dáti; *fortuna omnia inclinat L* k pádu přivádí; *fortuna se i. Cs* štěstí obrací se (k zlému); *inclinata res est L* boj se rozhodl; *se i.* a pass. přikloniti se k něčemu myslí, přízní atd. (*alqa re*; *alci* n. *ad alqm*); *sententiae inclinabant L* klonila se; *finis inclinat T* mění se k horšímu, jest špatný (‚všelijaký').

inclitus (*inclutus*), *a*, *um* [od *clueo*, srov. *κλυτός*, čes. slouti, sláva] slav-

ný, známý, slovutný: *Ulixes H, Hector O, Mavors, vir, moenia V, urbs S., i. disciplina Lycurgi L* proslulá, pod. *leges Solonis L* a *i. iustitia religioque L* na slovo braná, proslulá.

in-clūdō, *ere, ūsī, ūsum* [*in-claudo*] **a)** uzavříti: *domi inclusus C, alqm carcere L, armatos in cella C*; *Heracleam L* do H., *se Heracleae L* v H. se uz.; *corpora caeco lateri V* v temný bok; *lucum colles V* obkličovati; — obr. vložiti, vsaditi, pojmouti, skrýti: *orationem in epistulam C*; *senatus consultum inclusum in tabulis C* (t. j. jež se neprovádí, v. *tabula*); *odium inclusum sensibus C*; *sententia versibus H* obsažená ve verších; pod. *tempora fastis i. H, oratio libro L* do knihy vložená; *Phidias sui similem speciem inclusit in clupeo C*; **b)** uzavřením překaziti, zameziti, zadržeti něco: *spiritum, viam L, vocis iter V, vocem C, includor Plin* jsem zdržován, vadí mi; **c)** uzavříti = ukončiti: *actionem vesper Plin* řeč obhajovací večer přerušil; *crastina dies fata Pr* zítřejší den ukončí (náš) životní úděl.

inclūsiō, *ōnis, f.* [*includo*] zavření: *M. Bibuli C.*

inclutus viz *inclitus.*

incoctus viz *incoquo.*

in-cōgitō, *āre*, — vymysliti něco proti někomu: *fraudem socio H.*

in-cōgnitus, *a, um* **a)** nepoznaný, neznámý: *rem incognitam approbare C, incognita videre Cu* věci neznámé spatřiti; *tertio* (sc. *die*) *incognita sub hasta veniere L* = věci, k nimž se nikdo nehlásil, byly v dražbě prodány; *i. orbis terrarum L* neznámý svět; *res i. animos turbat V* = kterou si nedovedli vysvětliti; *gentes C, insulae T, sagitta V* nepozorovaný; vazba: dat.; **b)** právn nevyšetřený: *causā incognitā S C Cu* = *re i. C* bez vyšetření.

incohātus, incohō viz *inchoatus, inchoo.*

incola, *ae, comm.* [*incolo*] obyvatel, obyvatelka; tuzemec; *totius mundi i. C* světoobčan; *aquilones i. H* domácí; pod. *i. turba O.*

in-colō, *ere, coluī, cultum* **a)** přech. obývati něco, bydliti někde (vl. „místo vzdělávati"): *agros C, Asiam N, terras L, regionem N, fines H*, odt. pass. *terra, quae incolitur C* země obydlená; **b)** nepřech. sídlo míti, sídliti: *cis Rhenum Cs, circa locum L, inter mare et Alpes L.*

in-columis, *e* [srov. *calamitas*] neporušený, nedotknutý, bez úrazu; *imperium i. mansit L* vláda bez ujmy se dochovala, zůstala netknuta; *incolumi Agrippina T* za živobytí A., pokud by byla A. na živu.

incolumitās, *ātis, f.* neporušenost, dobrý stav, zachovalost, dobré zdraví.

in-comitātus, *a, um* nedoprovázený, bez průvodu.

in-commendātus, *a, um* nedoporučený; *tellus* (*ventis*) *O* v šanc vydaná.

in-commodē, adv. nepohodlně; *signa i. opposita L* sochy nevhodně postavené; *i. venire C* nevhod přijíti; *mecum incommodius actum est C* mně se stalo méně přiměřeně; *incommodissime C* zcela nevčas.

in-commoditās, *ātis, f.* [*incommodus*] nevhodnost, nepřiměřenost: *temporis L*; věc nepříjemná *C.*

in-commodō, *āre, āvī, ātum* obtěžovati někoho, býti na obtíž někomu (*alci*).

in-commodum, *ī, n.* nevhodnost, nepohodlí; nehoda, neštěstí (*patriae, sociorum C*); *incommodis affici C* nehodami býti postižen, *nihil i. capere C* nic zlého neutrpěti.

in-commodus, *a, um* nepohodlný, nevhodný, obtížný, nepříjemný; o lidech: nepříznivý, nepřátelský, nelaskavý.

in-commūtābilis, *e* nezměnitelný.

in-compertus, *a, um* nezbádaný, neznámý.

incompositē, adv. [*incompositus*] nespořádaně, v nepořádku: *fugere Cu, venire L.*

in-compositus, *a, um* nespořádaný, v nepořádku: *hostes, agmen* (synon. *sparsi Cu, inordinati L*); neurovnaný, bez pravidel: *motus V* (o neuměl. tanci); *incomposito pede H* neurovnaným, klopýtavým krokem.

in-cōmptus, *a, um* neupravený, nečesaný: *capilli O, caput, coma H, homo T*; nepěstěný, zanedbaný: *ungues C*; ne-

upravený, bez ozdoby: *signa T*; jednoduchý, prostý: *apparatus, sensus T*; neumělý: *versus H, oratio L.*

in-concessus, *a, um* nedovolený, zapovězený.

in-concinnus, *a, um* neladný, nemotorný, neohrabaný: *asperitas H*; *non i. H* velmi obratně.

in-concussus, *a, um* neotřesený: *fratres T*; nerušený: *pax T.*

inconditē, adv. [*inconditus*] bez pořádku, zmateně: *fundere, cogitare C*; neuměle, prostě: *dicere C.*

in-conditus, *a, um* nespořádaný, neurovnaný, v nepořádku: *res, acies, multitudo L, agmen Cu*; v řád neuvedený: *libertas L*; *ioci inconditi S* hrubé; *carmina, versus L* neumělé, bez ladu a skladu; *haec incondita V* tyto neumělé výlevy.

in-congruēns, *entis* nevhodný, nepřiměřený: *sententia Plin.*

in-cōnscius, *a, um* nevědoucí: *Saguntinis L* (jne čt ní *insciis*) bez vědomí Sagunťanů.

in-cōnsīderantia, *ae, f.* [*in-considero*] nerozvážlivost.

in-cōnsīderātē, adv. nerozvážlivě: *agere, dicere, concludere C.*

in-cōnsīderātus, *a, um* **a)** nerozvážený, nepromyšlený, ukvapený: *cupiditas, temeritas C*; **b)** nerozvážlivý (o lidech).

in-cōnsōlābilis, *e* neutěšitelný, bezútěšný, útěše nepřístupný.

in-cōnstāns, *antis* nestálý, kolísavý, nedůsledný.

in-cōnstanter, adv. nestále, nepevně, nedůsledně: *nomen suum in iudicium mittere C* lehkomyslně; *iactantibus se opinionibus i. et turbide C* bez pořádku; o řeči: nedůsledně: *loqui, dicere C.*

incōnstantia, *ae, f.* nestálost: *rerum, multitudinis C;* nedůslednost **α)** vzhled. k myšlení: *stultitiae i. C, orationis C* (nelogičnost); **β)** vzhled. k jednání: *inconstantiae famam vereri C* nedůslednosti, lehkomyslnosti.

in-cōnsultē, adv. nerozvážně, nepředloženě, neopatrně.

in-cōnsultus, *a, um* **a)** neotázaný: *inconsulto senatu L* bez dotazu, otázání se senátu; **b)** bez rady: *inconsulti abeunt V;* **c)** nerozvážený, nerozvážlivý: *homo C, turba L, i. haberi H.*

in-cōnsūmptus, *a, um* nespotřebovaný: *pars turis Tib*; nepomíjející: *iuventa O.*

in-contāmināta, *a, um* neposkvrněný, čistý.

in-contentus, *a, um* [*in-contendo*] nenapjatý: *fides C* nenaladěná lyra.

in-continēns, *entis* nezdrželivý, nestřídmý, neovládající se, chtivý, neskromný.

incontinenter, adv. nezdrželivě: *facere alqd C.*

incontinentia, *ae, f.* nezdrželivost.

in-conveniēns, *entis* neshodný, nepodobný.

in-coquō, *ere, coxī, coctum* **a)** zavářeti: *inulas i. H* oman zavářeti do jíchy; *cruor herbis incoctus H* krev do bylin zavařená, *radices Baccho V* kořínky do vína; **b)** barviti: *vellera Tyrios incocta rubores V* vlna tyrským červcem zbarvená.

in-corrēctus, *a, um* neopravený: *opus* (= *carmina*) *O.*

incorruptē, adv. ‚nepodplaceně', nestranně: *iudicare C.*

in-corruptus, *a, um* **a)** nezkažený, neporušený: *sanguis, sanitas C, templum L*; **b)** o lidech: čistý: *virgo C*; nepodplacený, nepodplatitelný: *testis C, adversus blandientes i. T* lichocení nepřístupný; **c)** přenes. o věcech: *i. fides H* ryzí věrnost, *animus S* nepomíjející; *incorruptis monumentis traduntur L* dle n., na základě neporušených památek; subst. *incorrupta perferre Cu* pravdivě povědět.

in-crēbrēscō, *ere, crēbruī,* — n. **incrēbēsco,** *ere, crēbuī,* — častým se stávati, šířiti se, mohutněti, sesilovati se: *proverbio increbuit L* stalo se obecným příslovím.

in-crēdibilis, *e* neuvěřitelný, víře nepodobný; *i. cursus C* až k neuvěření rychlá plavba; se sup.: *i. memoratu S, dictu N* = k víře nepodobno (vypráví-li se to).

in-crēdulus, *a, um* nevěřící.

in-crēmentum, *ī, n.* [*incresco*] **a)** růst, vzrůst; plur. jednotlivá stadia vzrůstu:

i. commemorare C; b) přirůstání, přibývání, vzmáhání se: *urbis L, ducum Cu, in incremento rerum decessit L* když se moc jeho vzmáhala, zemřel; *summo bono afferre incrementum diem C* že čas dovede stupňovati nejvyšší dobro; c) konkr. potomstvo: *Iovis V*; přírůstek: *incremento renovare exercitum Cu. i. multitudinis C*; prostředek k rozmnožení: *dentes, populi incrementa futuri O* = sémě.

in-crepitō, *āre, āvī, ātum* [frequ. k *increpo*] hlasitě volati na někoho: *Bitiam V* pozývajíc jej (k pití); hlasitou výčitku činiti, spílati někomu, obořiti se na někoho alqm alqa re n. alci alqd (pro něco).

in-crepō, *āre, uī, itum* I nepřech. zaznīti, zazvučeti, zařinčeti: *arma L, clipeo V, malis V* zaskřípati čelistmi; *quidquid increpuit C* při každém šustotu; — zvl. o řeči: *verbis i.* prudká slova pronášeti; *quid terroris L, increpuit suspicio C* ozvalo se; II přech. a) s akkus. věci: rozezvučeti něco (udeřiti v něco): *atras nubes O, unda latus V* bok lodní; hlučně dorážeti *lyram O, manus i. O* tleskati pochvalu; — *terribilem sonitum* (akk. vnitř. předm.) *increpuit V* strašlivým hlasem se ozvala; *Sabella pectus increpare carmina H* že sabelské písně prsa rozechvívají; b) s akkus. osoby: obořiti se na někoho, láti, vyčítati; hanlivými, trpkými slovy se dotýkati, vyčítavě mluviti: *Caesarem C; in regem L, Caecinam ut captivum T* Caecinu nazývá zajatým; *desertorem proditoremque i. T* spílající mu zrádců; *alii alios increpantes timidos vocant S* druh druha plísní a spílá mu bázlivců; vazba: alqm alqa re, acc. c. inf., quod, nepř. ot., básn. též věta vybíz.; odt. i o věci: *senium atque avaritiam Galbae i. T* urážlivě mluviti o stáří a lakomosti G.

in-crēscō, *ere, crēvī,* — vrůstati do něčeho: *cuti squamae O*; vzrůsti: *insula O*; přenes. vzmáhati se, vzrůstati: *audacia L, valetudo, tussis Plin; certamen L; ira V, dolor O, ferrea telorum seges iaculis increvit acutis V* = *in iacula acuta V* vyrostla (na mně) v ostrá kopí.

incrētus viz *incerno.*

in-cruentātus, *a, um* nezkrvaven, krví nepotřísněn: *manet O.*

in-cruentus, *a, um* nekrvavý: *proelium, victoria L, pax T, urbem incruentam intrare T* vtrhnouti do města bez krveprolití; *incruento exercitu T* aniž prolil krev vojska; *haud i. milite L* vojsko jeho mnoho krve prolilo.

in-crustō, *āre* [*crusta*] vrstvou, povlakem potahovati: *sincerum vas H* pošpiniti.

in-cubō, *āre, cubuī, cubitum* ležeti: *utribus Cu* na měších, *pellibus V, cortici L, nox atra ponto V*; spec. spáti v chrámě za přič. věštebných snů: *in Pasiphaae fano C*; přenes. ležeti na něčem = hlídati: *pecuniae C; auro defosso V; istos incubantes publicis thesauris ex praeda clandestina evolvas L* abys odňal kořist pokoutnou těm, kteří se uvázali v obecní poklady.

in-cūdō, *ere* kouti; jen part. perf. pass. **in-cūsus** *lapis i. V* okřesaný mlýnský kámen.

in-culcō, *āre, āvī, ātum* [*calco*] pův. zašlapati něco do něčeho; přenes. do řeči vplétati: *Graeca verba C; inculcatus* ‚našlapaný'; o spise: doplněný: *crebris locis i. et refertus C*; vtlačiti, vtisknouti, vštípiti: *animo, oculis C; inculcarisne* (= *inculcaverisne*), *ut C* nenamluvil jsi mu, nevnutil jsi mu, aby . .

in-culpātus, *a, um* [*culpa*] bezúhonný: *vita O.*

in-cultē, adv. nevzdělaně, zdivočile, nepořádně: *agere S, vivere C*; beze vkusu, bez ozdob: *dicere C.*

in-cultus, *a, um* a) nepěstěný, nevzdělávaný: *genus agrorum, insula, via C* (v pořádku neudržovaná, zanedbaná), *regiones C, silvae H, ager L*; **inculta,** *ōrum, n.* nevzdělávaná země, pustina; *canities V; corpus C* nepěstěné, *homines i. L* zdivočilí, *sentes V* divoké trní; b) přenes. divoký, nevzdělaný, drsný: *homo C, mores S, ingenium H, Gaetuli S; versus H.*

in-cultus, *ūs, m.* nepěstění, zanedbanost: *carcer incultu terribilis S*; nevzdělávání: *incultu torpescere S per*

incultum ac neglegentiam L zanedbáváním a netečností.

in-cumbō, *ere, cubuī, cubitum* a) ulehnouti na něco: opříti, podepříti se o něco: *toro V*; *humero V*, *baculo, olivae V* o hůl, *remis LVCu* do vesel se opříti, dáti se do veslování; *equus eiecto V* padnouti na svrženého jezdce; vazby: dat., in alqd, ad alqd; b) naléhati, doléhati, dotírati, doráželi, stíhati prudce n. ohrožovati: *in gladium C* na meč nalehnouti, mečem se prokláti; *incumbens hastā Terea V* prudce stíhajíc; *in hostem L, in litus Cu, sagittariis T*; *silex ad amnem V* balvan nad řeku se skláněl; přenes. *febrium terris incubuit cohors H* četa nemocí na zemi ulehla, padla; *in me inclinatio communium temporum C* změna poměrů na mne dolehla, mne postihla; *tempestas sibis V, invidia mihi T*; *ira militum in alqm T*; c) dáti se do něčeho, oddati se něčemu, usilovati o něco: *ad salutem rei publ. C, ad id bellum Cu, ad ulciscendas iniurias C* (u. o pomstění křivd); *cogitationi T*; *stilo Plin* dáti se do psaní; *aratris V* orbě se o.; mínění, smýšlením se přikloniti: *eodem i. municipia C*; absol. *illi ocius incubuere* (sc. *operi*) *V* rychle dali se do díla.

in-cūnābula, *ōrum, n.* pův. plénky, pl. kolébka; přenes. rodiště: *Iovis i. Creta O, ad i. nostra pergere C*; dětství: *ab incunabulis T*; původ, počátek: *doctrinae, deorum C.*

in-cūrātus, *a, um* neléčený: *ulcus H.*

in-cūria, *ae, f.* [*in-cura*] nedostatek péče, nedbalost; *incuriam vitare C* lehkomyslnosti se stříci; pass. zanedbanost: *milites incuria consumpti C* vysíleni, zmořeni; předm. v gen.: zanedbávání něčeho.

incūriōsē, adv. bez náležité péče, nedbale: *castra ponere L*; lehkomyslně, bezstarostně: *pueritiam agere T.*

incūriōsus, *a, um* a) akt. bezstarostný, nedbalý, lehkomyslný; *pace i. T* následkem míru bezst.; *filius T*; nestarající se o něco: *famae T, proferendi imperii T*, s dat. *melioribus T*; b) pass. zanedbaný: *emptio agrorum exercita (est) acribus initiis, incurioso fine T* prodávání pozemků bylo vykonáváno z počátku přísně, ke konci nedbale.

in-currō, *ere, currī* (zř. *cucurrī*), *cursum* a) pův. vbíhati, zabíhati někam, do něčeho, naběhnouti na něco: *agri in publicum Campanum C* pole, jež vbíhala, zabíhala, táhla se do obec. pozemků kampanských; *per saxa torrens incurrit Cu* po skaliskách proudí; *in columnas i. C.* hlavou naraziti na . .; *in alqm i. C.* naběhnouti, padnouti na někoho (náhodou), *in oculos i. C* padnouti do oka; b) ve voj. do země vpadnouti: *in Macedoniam L, in agrum L*; napadnouti, útočiti na někoho: *in Romanos (Romanis) T, in hostes S*; *ursi armentis O*; přenes. *in tribunos L* (slovy); též absol. *incurrentes N* útočící; c) přenes. α) o čase: připadati, padnouti na . .: *id i. in eum diem C*; *etsi incurrunt tempora C* ač do toho zasahují; *navigatio in etesias C*; β) o stavu: uběhnouti, padnouti v něco, připadnouti na něco, propadnouti něčemu: *casus in sapientem C* přip., přihoditi se mudrci; *in memoriam notam necessario i. C* chtěj nechtěj připadám na věci známé; *in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico C* jak se vydáváte na pospas vtipu smíšků; *in fraudem, in crimen C, in perniciem Cu* dostati se, upadnouti v . .; *in reprehensionem C* propadnouti haně, výtce.

incursiō, *ōnis, f.* [*incurro*] náběh: *atomorum C* shluknutí: *armatorum C* útok; vpád: *hostium C*, obr. *seditionis C.*

in-cursō, *āre, āvī, ātum* [freq. od *incurro*] vbíhati, nabíhati: *delphines ramis O* vrážejí do . .; *Cyclops rupibus O*; — zvl. voj. útočiti, napadati (opět a opět): *in agmen Romanum, in hostem, in aciem L, in latera T*; — přech. *agros L* vpády činiti; *aciem T, transversos T*; *agmen incursatum ab equitibus L* znepokojovaný výpady jezdců.

incursus, *ūs, m.* [*incurro*] nával, náraz: *undarum, aquarum O*; přenes. náběh, nápad, nával: *timendi O, i. varios animus habet O*; voj útok: *equitum C.*

in-curvēscō, *ere*, — prohýbati se: *rami bacarum ubertate C* větve pod úrodou ovoce.

incurvō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*incurvus*] ohýbati, křiviti; *arcus i. V* = napínati.

in-curvus, *a*, *um* zahnutý, křivý, zakřivený, ohnutý; *i. proceritas T* ohnutá vysoká postava.

incūs, *cūdis*, *f.* [*in-cudo*] kovadlina; *positis incudibus V* založivše kovárny; přenes. *incudi reddere versus H* opět na kovadl. položiti, přepracovati; *iuvenes in studiorum incude positi T* ještě ležící na k., vzdělávaní.

incūsātiō, *ōnis*, *f.* [*incuso*] obvinění, výtka.

incūsō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*in* a *causa*] žalovati na někoho, obviňovati někoho, vytýkati něco, vyčítati, stěžovati si: *quem non incusavi hominum? V*, *iniurias Romanorum L*; *eum ob defectionem L*; pozd. *alqm alcis rei T.*

incussus, *ūs*, *m.* [*incutio*] náraz: *armorum T.*

in-custōdītus, *a*, *um* nestřežený; *amor T* netajená; akt. neopatrný: *i. et incautus Plin.*

in-cūsus viz *incudo*.

in-cutiō, *ere*, *cussī*, *cussum* [*in-quatio*] a) vrážeti: *scipionem in caput L*; *incutiebantur puppibus prorae Cu* vrážely do .., narážely na ..; b) mrštiti, hoditi: *tela*, *saxa*, *hastas T*; vmetnouti: *minas O*, *nuntium L*; c) přenes. vnuknouti, nahnati, způsobiti, vzbuditi něco: *incute vim ventis V* opatři větry mocnou silou; *metum L* strach pustiti, strachu nahnati; *curam*, *sollicitudinem*, *formidinem Cu* vzbuditi, způsobiti; *desiderium*, *pudorem H.*

indāgātiō, *ōnis*, *f.* [*indago*] jen přenes. stopování něčeho, pátrání po něčem: *veri C.*

indāgātrīx, *īcis*, *f.* stopovatelka, slídilka: *virtutis C.*

indāgō, *āre*, *āvī*, *ātum* [srov. *indago* subst.] slíditi, stopovati: *ad indagandum canem esse natum C* pes jest zrozen k slídění (po zvěři); přenes. pátrati po něčem: *alqd CO.*

ind-āgō, *inis*, *f.* [*ind*(*u*) a *ago*] (vl. vhánění do léče), obklíčení zvěře, kolo honců: *colles indagine claudere Tib*, *saltus indagine cingere V* kolem obklíčiti; přenes. o nepřiteli: *indagine capi T* do sítí padnouti.

inde, adv. [*in-* z **im* acc. k *is*; srov. *inter-im*] ‚od toho počínaje' I místně: odtud; *i. loci C* s toho místa; *hinc — inde T* zde — tam; obr. *ut inde oratio mea proficiscatur C* aby odtud východisko vzala, počala; leckdy lze přel. zájm. *in Macedoniam*, *inde .. L* a z ní, z ní pak, z té pak; II časově: a) odtud, od té doby: *i. usque repetens C* až do té doby, až tam zalétaje myšlenkami svými; *i. deinceps L* potom po řadě, pomalu; obyč. *inde ab ..*; *iam i. ab ..* již od ...; b) potom, pak: *largitio ... i. praedaeque L* tu pak následovalo hojné rozdílení kořisti; *i.*, *cum omnes degustavissent S* potom pak, když ..; *i. damnatus est N*; zvl. ve výčtu: *Agrippa i.*, *post Agrippam Silvius regnat L*; potom A., poA. pak S.; III přísl. a) přič. následkem toho, proto: *inde ego te .. voco C* proto tě nazývám; *i. foedum certamen coortum L* z toho vzešel; *i. cognomen factum est Poplicolae L* z toho, proto vzniklo příjmení P.; b) látk.: *i. plerisque sunt vestes Cu* z té látky (tot. ze lnu) většina má šat; *partem dimidiam i. Roscio solvam C* polovici z toho; *pars i. cavis exultat aënis O* = *membrorum* z nich jedna část .. druhá .. (možno však též, že *i.* = potom); *ternae i.* (sc. *de decem legionibus*) *datae consulibus L* tři z nich; *vastas i.* (sc. *ex ea terra*) *solitudines facere L* z té krajiny učiniti poušť; c) o osob.: *nihil i. praesidii Cu* = *a Dareo*, když od něho žádná pomoc nepřicházela.

in-dēbitus, *a*, *um* nepříslušející, nepatřící, nezasloužený: *praemia O*, *regna V.*

in-deceō, *ēre*, — neslušeti; *iuvenes confusa quaedam non indecent Plin* mladým lidem dobře sluší trochu nepořádku.

in-dēclīnātus, *a*, *um* nezměněný, trvalý, pevný: *amicitia O*; o lidech: věrný, stálý: *qui i. perstas amico O* jenž věrně vytrvávaš s přítelem.

in-decōrē, adv. [*indecorus*] nepěkně, neslušně: *facere C*; *actae* (sc. *remis*)

lintres sagulis versicoloribus haud i. pro velis (= *quae pro velis essent*) *iuvabantur T* = člunům velmi pěkně slušely pestré pláštíky na místo plachet.

in-decoris, *e* [nom. sing. se nevyskytuje] k necti: *non erimus regno indecores V* nebudeme říši k n.; *genus* (acc. vztah.) *non i. V* ze slušné, řádné rodiny.

in-decorō, *āre* zohyzďovati: *culpae bene nata* (accus.) *H* vady hyzdí dobré vlastnosti (většina rukop. má čteni *dedecorant*).

in-decōrus, *a, um* a) nepěkný, ošklivý: *forma T, habitus Cu, motus L*; b) neslušný, nečestný, hanebný: *pulvis H, Trebellius T.*

in-dēfēnsus, *a, um* nehájený, nechráněný; *indefensum se hostium telis praebere C* bez obrany v šanc se vydávati; *indefensum populus rapit T* nedav mu možnosti se hájiti; *indefensa coniunx T* jež se nemohla hájiti.

in-dēfessus, *a, um* nezemdlený, neunavný.

in-dēflētus, *a, um* neoplakaný.

in-dēiectus, *a, um* nesmetený, nesbořený: *domus O.*

in-dēlēbilis, *e* nezničitelný, nepomíjející (věčný).

in-dēlībātus, *a, um* netknutý, neporušený.

indemnātus, *a, um* [*in* a *damnatus*] neodsouzený, bez soudu.

in-dēplōrātus, *a, um* neoplakaný.

in-dēprēnsus, *a, um* [*prehendo*] nepochopitelný: *error V* jemuž nelze na kloub přijíti.

in-dēsertus, *a, um* neopuštěný.

in-dēstrictus, *a, um* neškrábnutý, neporušený, netknutý.

in-dētōnsus, *a, um* neostříhaný, dlouhovlasý.

in-dēvītātus, *a, um* neuvarovatelný, jemuž nelze se vyhnouti: *telum O.*

index, *icis, m.* [*in* a *dico*] a) pův. ukazovatel, udavatel, udavač, oznamovatel: *rerum indices et testes T* očití svědkové a zpravodajové; b) spec. vyzvědač, zrádce; c) o věcech: prozrazující něco: *oculi indices sunt animi C* oči prozrazují, ukazují ducha; *indice te* (*Fama!*) *didici O* zvěstí tvou; většinou lze přelož. větou. — spec. *digitus i. H* ukazováček; d) ukazatel, nápis, seznam, obsah: *legis, libri C, orationis, tabulae L*; e) kámen zkušební *O.*

Indī, India, Indicus viz *Indus.*

in-dīcēns, *entis,* jen. abl. abs. *me indicente L* aniž bych to říkal.

indicium, *iī, n.* [*index*] a) udání, výpověď; *de Sulla* (= zpráva); zvl. v soudn.: *i. facere, deferre, edere CT* u. učiniti, udati; *i. profiteri, offerre S T Cu* výpověď nabídnouti, nabízeti se za vývodního svědka; vazba gen. subi. i obi.; b) odměna za udání: *indicii partem accipere C*; *i. postulas dari C* žádáš za odměnu . . ; c) důkaz, známka, úkaz o něčem svědčící: *i. libidinis, veneni* (otrávení), *communis exitii, voluntatis, sceleris, virtutis C*; *domus indicio erat tui dominatūs C* byl důkazem tvé vlády; *ei rei indicio sunt . . N* toho důkazem jsou.

indicō, *āre, āvī, ātum* [*index*] udati, udání, výpověď, oznámení učiniti, oznámiti: acc. c. inf., alqd alci, de alqa re, nepř. ot.; *bellum i. alci C* válku vyhlásiti, vypověděti; — spec. cenu určiti, odhadnouti: *fundum C*; *agrum L*; prozraditi: *rem omnem dominae C, participes sceleris Cu*; b) přenes.: ukazovati, býti důkazem, prozrazovati: *census i. eum se gessisse pro cive C*; *quae indicarent voluntatem C* aby to bylo d. dobré vůle; *vultus i. mores C* prozrazuje povahu.

in-dīcō, *ere, dīxī, dictum* a) oznámiti, ohlásiti, vyhlásiti: *comitia, spectacula L*, (a zároveň k nim pozvati) *supplicationem, bellum C*; acc. c. inf.; ut; meton. *Acestes indicit forum V* zřizuje soud; b) ohlásiti jako povinnost, uložiti: *multam L, tributum T, servorum numerum T*; *exercitum Aquileiam L* vojsko do A. svolati. Ale *me indicente L* viz *indicens.*

indictus, *a, um* [*in* priv. a *dico*] a) nevyslovený, neřečený: *revocare non posse, ut indicta sint L* aby to nebylo řečeno; *carminibus i. V* neopěvaný; b) ve spoj. s causa: *indictā causā LC* bez vyšetření sporné věci (nebyv vyslechnut a nemoha se hájiti), bez výslechu.

indidem, adv. [*inde-dem*] právě z: *i. Ameriā C*; rovněž z: *i. ex Achaia L,*

i. Thebis N; rovněž odtamtud: *ea oriuntur C*; *venena i.* (= *ex eadem officina*) *C.*

in-differēns, *entis* nijaký, (t. j. ani dobrý ani zlý), lhostejný.

indigena, *ae, comm.* [*indu* = *in* a *gigno*] domorodý, tuzemský; jako subst. domorodec, tuzemec.

indigentia, *ae, f.* [*indigens*] a) potřeba: *ab i. orta amicitia C* z potřeby vzniklo př.; b) nenasytnost: *i. est libido inexplebilis C* n. jest chtíč neukojitelný.

ind-igeō, *ēre, guī, —* [*indu* = *in* a *egeo*] a) míti nedostatek, nouzi, v nouzi býti α) absol.: *utrumque per se indigens S* obé samo osobě nedostatečné; subst. *indigentes C* chudáci, lidé nuzní; β) s gen. n. abl.: *armorum i. N* míti nedostatek zbraně; *adulescentia indiget bona existimatione C* mládí se nedostává vážnosti; b) potřebí míti, potřebovati něčeho: *bellum celeritatis C, opum N, consilii; medicinā N, auxilio S*; — spec. po něčem toužiti: *auri, argenti C; quorum indiget usus V* čeho potřeba vyžaduje, co jest nutně potřebno.

1. indigēs, *etis, m.* tuzemský, národní, kmenový bůh n. heros: *i. deus Tiberinus*; *indigitem Aeneam deberi caelo V*; (*di*) *indigetes* bozi domácí (= ἐπιχώριοι), opak proti *di novensides* (= bozi přijatí od Řeků).

2. indigēs, *is* [*indigeo*] nuzný básn. n *C.*

in-dīgestus, *a, um* [*digero*] neroztříděný, nespořádaný, změtený: *moles O* (hmota).

indignābundus, *a, um* nevoli na jevo dávající.

indignāns, *antis* [partic. praes. od *indignor*] nevrlý, mrzutý, rozmrzelý.

indignātiō, *ōnis, f.* [*indignor*] rozhořčení, nevole; plur. projevy nevole.

in-dignē, adv. [*indignus*] a) nehodně, nedůstojně, nečestně: *mori C, cervices civium frangere C, obtrectari C*; b) s nevolí, nerad: *ferre, pati CN* = býti rozhořčen nad něčím.

indignitās, *ātis, f.* [*indignus*] a) jako vlastnost lids. nehodnost, ničemnost, špatnost: *indignitate servos vincere L* podlostí otroky překonávati; *tua summa i. C*; b) přenes. o věcech: nedůstojnost, neslušnost, hanebnost: *rei, iniuriae, calamitatis C*; plur. *indignitates C* hanebné, potupné činy, potupa, hanba; *indignitatibus compelli ad alqd C* rozmanitými nepřístojnostmi býti dohnán k; urážlivé zacházení, urážka, pohanění: *indignitatem ferre L* nedůstojné postavení; c) nevole, odpor, nechut: *impensius iis crescit i. L*; *cum multa indignitate L* s velikým odporem, nechutí; *tacita i. C* n. v duchu.

indignor, *ārī, ātus sum* [*indignus*] shledávati něco nedůstojným, nehodným, horšiti se nad něčím, z něčeho: *vicem suam L, id factum N, casum V*; *pontem indignatus Araxes V* mostu nechtějící snésti, strpěti; *vestis lecto non indignanda saligno O* pokrývka, do níž nemusila si stěžovati pohovka vrbová (nad níž nemusila ‚ohrnovati nos'); s inf.: *ind. quidquam reprehendi H* nemohu snésti, kárá-li se něco, že . . .; jiné vazby: *si* (*Cu*), *quod* (*L V*), *quandoque* (*H*), acc. c. inf. (*S Cs*); absol. *fremitus indignantium L* (křik lidí rozhořčených) křik nevole se ozýval.

in-dignus, *a, um* a) nehodný něčeho, nestojící za něco; vazby: gen., abl., sup. II., *ut* n. *qui*, inf. (básn.) i absol.; — spec. nezasluhující něčeho: *data Romanis venia est i. poetis H* básn. římským dostalo se nezaslouženého prominutí; *i. heres H* nehodný = nezasluhující si toho; *indignae genae, palmae O* nevinné (*immeritae*); *novum exemplum ab dignis* (sc. *poenā*) *ad indignos* (sc. *poenā*) *transfertur S* s viníků na nevinné nový trest se přenáší; *indignae manus Pr* ruce nehodné, špatné; b) nehodný, neslušný, nepřiměřený, nedůstojný, potupný, hanebný, urážející: *indignum in modum mulcare L* nedůstojně, hanebně ztlouci; *i. amor V, caedes, facinus C*; *mors L C* nezasloužená, potupná smrt; *populo res i. videtur C* občanům zdá se to býti pohoršlivé; *causa mortis indignior L* strašnější, hnusnější; neutr. *indignum* hanebnost, hanba, potupa, urážka: *quod magis vos fecisse quam illis accidisse indignum est S* což abyste vy učinili, bylo by spíše nedůstojno, než aby je stihlo; *indignum! O* hanba; *indigna pati*

V perpeti N věci nehodné, nezasloužené; *misera magis quam indigna esse L* že jest to spíše neštěstím než potupou, hanbou; *pro indignissimo habere L* za největší hanbu, urážku míti; *i. est a pari vinci C* nedůstojno, nectí jest býti přemožen rovným; – spec. drsný: *hiems V*; nevhodný, nemístný: *non indignum videtur S* nezdá se nemístným.

indigus, *a, um* [*indigeo*] potřebný něčeho: *opis nostrae V T*; *i. effectus O* chatrný.

in-dīligēns, *entis* nedbalý; *non i.* pečlivý.

indīligenter, adv. nedbale: *praesidia servare Cs.*

indīligentia, *ae, f.* nedbalost, netečnost: *Aeduorum Cs*; *i. veri T* nestarající se o pravdu.

indipīscor, *ipīscī, eptus sum* [*ind(u)* a *apiscor*] jen arch. u *L* dostihnouti, dohoniti: *navem, triremes.*

in-dīreptus, *a, um* nevyplněný: *Capitolium T.*

in-discrētus, *a, um* a) nerozdělený, neroztříděný, dohromady smíšený: *voces T* směsice hlasů; *sanguis T* nerozlučný (o dětech); b) nerozeznatelný: *proles i. suis* (dat.); c) bez rozdílu: *indiscreti ineunt locos T*; *indiscretum est T* jest jedno, stejné.

in-disertus, *a, um* nevýmluvný; *indiserte,* adv. nevýmluvně.

in-dispositus, *a, um* nespořádaný, změtený.

in-dissolūbilis, *e* nerozpojitelný, nerozlučitelný.

in-distīnctus, *a, um* změtený, nejasný.

in-dīviduus, *a, um* [*divido*] a) nedělitelný: *corpora C*; subst. **indīvidua,** *ōrum, n.* atomy; b) nerozlučný: *familiares T.*

in-dō, *ere, didī, ditum* a) pův. vložiti, položiti, dáti něco do něčeho n. na něco: *cervicem vinclo fasciae T* šíji do smyčky vl.; *virus potioni Cu* jed do nápoje naliti; *inditus lecticae est T* byl položen do (přenosné) lenošky; *vincla alci i. T* pouta dáti; *custodes T* dáti strážce; b) přenes. dáti: *nomen alci L*; *facta cognomen indiderunt L* činy přijmení .. zjednaly; pod. *vocabulum T*; *novos ritus T* zavésti, dáti nové obřady; – způsobiti, vzbuditi: *odium T, pavorem suis T.*

in-docilis, *e* a) neučelivý, těžko se učící: *i. et tardus C*; *i. grex H*; *indocili collo iugum trahentes H* nepoddajnou šíjí; *i. pauperiem pati H* nedoveda, nemoha se vpraviti do .., nemoha snésti představy, že by měl žíti v chudobě; b) pass. nenaučitelný: *viae Pr* neukazatelné; *disciplina C*; c) neznalý, neučený, nezkušený, neumělý: *genus V, numerus O* (nápěv), *guttur O.*

in-doctē, adv. neučeně; *non i. C* učeně.

in-doctus, *a, um* a) neučený (naproti *doctus* a *eruditus*); nevyškolený: *Themistocles .. indoctior C* (t. ve hře na citeru); *i. pilae H* nevycvičený ve hře v míč; *i. iuga ferre H* jenž se nenaučil nositi jho; b) nevzdělaný, nezkušený: *vulgus O, multitudo O, homo* (ve spoj. s *ignarus* a *rusticus*); subst. n. *indoctum canet H* nic uměleckého, neuměle bude pěti.

in-dolentia, *ae, f.* [*in-doleo*] necitelnost k bolesti (*ἀνωδυνία*).

indolēs, *is, f.* [k *alere,* srov. *adolesco, suboles*] vrozená vlastnost, povaha: *frugum L*; nadání, vlohy, zdatnost: *animi L, bona O, tanta L, praeclara, segnis T*; *i. pueri Cu* náklonnost; *specimen indolis dare Plin* vzor zdatnosti podati.

in-dolēscō, *ere, doluī,* — [inch. k *doleo*] pův. začíti bolest cítiti, boleti; přenes. nevoli, zármutek pocítiti, zarmoutiti se. (absol., abl., acc. s inf., inf., quod)

in-domitus, *a, um* [*domo*] a) nezkrocený, divoký: *iuvencae O, pastores Cs, i. ager T* nevzdělávaný; *integri et i. T* netknutí a nepřemožení, pod. *dextra O, nationes T*; b) přenes. nezkrocený = bezuzdný: *animi cupiditates, furores, libido C, ira O, licentia, rabies H*; nezkrotný, nezkrotitelný, nepřemožitelný: *Mars V, mors H, amor O.*

in-dormiō, *īre, īvī* (*iī*), — spáti na něčem: *cubilibus, saccis H*; přenes. zaspati něco: *huic tempori C, tantae causae C*;

malis Cu (vl. spáti na něčem nevěda o tom).

in-dōtātus, *a, um* [*doto,dos*] bez věna, nevybavený: *soror H, Andromeda O*; bez darů pohřebních: *corpora dantur in altos indotata rogos O.*

in-dubitātus, *a, um* nepochybný

in-dubitō, *āre* pochybovati o něčem: *viribus suis V.*

in-dubius, *a, um* nepochybný: *innocentia T.*

in-dūcō, *ere, dūxī, ductum* 1) táhnouti, vésti něco na něčem, přes něco, potáhnouti něco něčím: a) *victima inducta cornibus aurum O* žertva mající rohy zlatem potaženy, pozlaceny; *barba candida inducto gelu O* vous lesknoucí se povlakem jíní; *limum i. O* přikládati (na oteklou tvář); *scuta pellibus Cs* štíty kožemi potahovati; *taedae sulphure inductae O* pochodně sírou potažené; *inducite fontibus umbras V* = nasázejte při pramenech stinných stromů; *varias i. plumas membris* (dat.) nanášeti na údy peří (t. j. vytvořiti postavu peřím oděnou); b) spec. natáhnouti, obléci, na se vzíti: *tunicam in lacertos C, caestus manibus V; facies inducitur illis una O* berou na se jednu tvářnost; *tunica inducitur (senior) artūs* (acc.) *V* tuniku obléká na údy, tunikou údy své odívá; c) rozprostříti: *caliginem terris O, terris umbram H, noctem O; fugant inductas* (sc. *terris*) *flamina nubes O* větry rozhánějí shluklé mraky; *pulvisque . . velut nube inducta omnia impleverat L* a prach vše naplnil, jako by mrak se nad tím vznášel; d) meton. potáhnouti voskem = vymazati, zrušiti: *nomina C, senatus consultum C, locationes L* — obr. *simulationem ingenii i. L* (jako škrabošku) přetvářením povahu na se vzíti, na oko jeviti ducha; 2) uvésti, zavésti a) *alqm in curiam C, in insidias N, messorem arvis V* žence do rolí; též absol.: *Martianus inductus est Plin* uveden, předveden byl (před soud); pod. *ut Nominatus induceretur Plin; alqm in regnum Plin* na trůn dosaditi; b) spec. α) předváděti, dávati vystoupiti (na jevišti n. zápasišti): *fabula quem miserum inducit H* jejž kus (Terentiův) předvádí jako bídně živořícího; *gladiatores i. C; iuvenes armatos L*; β) do domu jako manželku uvésti, přivésti: *Liviam penatibus suis T*; absol. *Lolliam T*; jako macechu: *novercam alci Plin* γ) jako mluvící osobu uváděti: *Gyges inducitur a Platone C, hominem deterrimum i. C; furentes inducuntur C* jako šílenci vystupují; *sermonem urbanum, orationem C* uváděti; δ) voj. vojsko vésti někam, proti někomu: *exercitum in agrum L, turmas in milites Cu*; c) přen. navésti, pohnouti, zlákati k něčemu: *promissis i.* (*ad eadem*) *alqm C; alqm ad bellum renovandum C*; též ut (*C*) a inf. (*T*); *inductus consuetudine C* ze zvyku; *gloriā inductus C* ze ctižádosti; svésti n koho: *ab hominibus nequam inductus C; falsa spe i. C; in errorem inductus C* v omyl uveden; *amici iacentem animum excitare inducereque in spem cogitationemque meliorem C* povznésti kleslou mysl přítelovu a vzbuditi v něm lepší naději i myšlenky; absol. zaváděli = klamali: *socios induxit C*; d) o věcech: zaváděti něco: *novam consuetudinem O, morem Plin, aliud genus dominationis C, novum verbum in linguam C; pecuniam in rationem C* v účet uvésti = „k dobru připsati" (jakožto zaplaceno); *agrum ingenti pecunia i. C* za pole ohromné peníze počítati; 3) zvl. *animum* n. *in animum i.* předsevziti si něco, odhodlati se k čemu; *a. i., ut naturam ipsam vinceret C* odh. se samu přirozenost potlačiti; (*in*) *animum non inducebat L* nemohl se odhodlati, spřáteliti s myšlenkou, nebyl ochoten; vazby: *id*, inf., *ut* a *ne, quin*, acc. c. inf. (v tomto příp = přesvědčení nabýti).

inductiō, *ōnis, f.* [*induco*]: *aquarum C* vedení, přivádění vody; *iuvenum L* vystupování (v cirku); *personarum C* uvádění; *erroris C* svedení k; *in. animi C* vůle, odhodlání.

inductū [def. abl. od * *inductus* popud] popudem, na popud: *alcis C.*

inductus, *a, um* [vl. part. perf. od *induco*] hledaný, nepřirozený, umělkovaný (o řeči *Plin*).

indulgēns, *entis* [vl. part. praes. od *indulgeo*] shovívavý, laskavý: *in alqm L*; *peccatis i. C* shovívavý k hř., promíjející; *irarum* (sc. *multitudinis*) *i. ministri L* přisluhovači hněvu (lidu) hovějící; *spei suae i. Cu* oddávaje se naději; jakožto titul císařů *indulgentissimus Plin* nejlaskavější.

indulgenter, adv. shovívavě, laskavě; *bestiae multa faciunt i. C* z lásky.

indulgentia, *ae, f.* shovívavost, laskavost (in alqm); *caeli i. V* mírnost podnebí n. mírná zima; *i. filiarum* (obj.) *C* laskavost k..; *i. matris T* něžná laskavost; *i. nostra L* oddaná, láskyplná péče; *i. principis* přízeň, milost.

indulgeō, *ēre, dulsī.* — (poklass. *dultum*) a) hověti, shovívati, shovívavý býti k čemu, promíjeti něco: *alci Cs CN Cu*; *sibi i.* býti k sobě sh., příliš si dovoliti; *irae L* hověti, povolovati hněvu; pod. *animis* (žádostem), *animo O* (přání), *amori, precibus Plin*; b) oddávati se (přílišně, horlivě) něčemu: *dolori N, novis amicitiis C, vino V, somno T, luxuriae Cu*; *aleae S* býti náruživým hráčem; *i. choreis V* náruživě tančiti; *i. labori V* = horlivě pracovati; *i. hospitio V* činiti zadost povinnostem hostitelky; *si aviditati indulgeretur L* kdyby se povolilo jejích hrabivosti; *valetudini C* pečovati o..: c) povoliti, obětovati něco: *qui iam nunc sanguine meo sibi indulgeri aequum censet L* jenž již nyní za hodno uznává, aby mu krev moje byla obětována; *largitionem T* dary povoliti (opak *abnuere*).

induō, *ere, uī, ūtum* [srov. *exuo*, č. obouti] a) pův. obléci, odíti: *alqd alci*; *anulum C* navléci; *torquem C* na krk vziti; *scalas O* na ramena vziti; part. perf. **indūtus,** *a, um alqa re*, básn. *alqd* oděný něčím, oblečený v něco, mající oblečeno něco; *arbos se pomis induit V* pokrývá, plní se ovocem; *cratera coronā V* ověnčiti; *frondem i. O* listím se odívati; *induitur aures aselli O* dostává uši; *in nubem i. C* v mrak zahaliti; *vallis se i. Cs* dostávati se, zaplétati se do zásek, *stimulis Cs, hastis L* nabodnouti se; *toris lacertos O* obemknouti lalok; b) přenes. α) na se vzíti: *formam hominum C, figuras hominum O*; *novum sibi ingenium L* vzíti na se novou povahu; *proditorem T* hráti si na zrádce; *percussoris speciem L* vzíti na se podobu zákeřníka; *alci latronis speciem L* dáti vystoupiti někomu jako loupežníku; *personam iudicis C* dávati si masku soudce, hráti si na..; pod. *philosophi pers. i. C*; *spem L* oddati se naději, pod. *falsos pavores T, magnum animum T* vzíti na se; *novum imperium L, munia ducis T* převzíti; *hostilia T* v nepřátelství vejíti, n. počíti; *diversa T* býti rozličného smýšlení; β) zaplésti do něčeho: *se in laqueos C* do léček, *sua confessione indui C* svým vlastním přiznáním se zaplésti.

in-dūrēscō, *ere, dūruī,* — ztvrdnouti, ztuhnouti: *virga tactu induruit Medusae O*; *saxo oculorum induruit humor O* v kámen ztuhla vláha očí; *trunco induruit C* ve kmen ztvrdl; otužiti se: *corpus O*; v náklonnosti se utvrditi: *milites pro Vitellio T* (k V.)

in-dūrō, *āre, āvī, ātum* ztvrditi, tvrdým učiniti, ztužiti: *Boreas nivem O*; *ora cornu indurata O* ústa v roh ztvrdlá; přenes. otužiti: *hostium timor induratus est L* nepřátelé dříve bázliví se otužili; *ut induraverat vultum T* jak obličeji tvrdého výrazu dodal.

Indus, *ī, m.* [*Ἰνδός*] 1) řeka v Indii; 2) pohraniční řeka mezi Karií a Frygií; adj. **Indus,** *a, um* indický: *dentes O Cat* slonovina = *Indum ebur V*; jako subst. Ind, pův. obyvatel Indie, přenes. *Nilus devexus ab Indis V* od Ethiopů přitékající; *turifer I. O* = Arab; **India,** *ae, f.* Indie, země Indů; adj. **Indicus,** *a, um* indický: *scuta Cu, ebur H.*

industria, *ae, f.* [*industrius*] činnost, pracovitost, přičinlivost, pilnost; *civium i. et virtus C* přičinliví a řádní občané; *industriā, ob industriam, de* n. *ex industria* úmyslně, schválně.

industriē, adv. [*industrius*] přičinlivě, pilně.

industrius, *a, um* [*indu* z *endo* a *struo*] (vl. uvnitř strojící), přičinlivý, činný, pilný, horlivý

indūtiae, *ārum*, *f.* příměří: *XXX diērum i. C*; přenes. o nevoj. věc.: *brevibus indutiis Plin* za krátkého příměří (o soudním jednání a hlasování, kdy věc ještě nerozhodnuta.).

Indutiomārus, *ī*, *m.* kníže treverský.

indūtus, *ūs*, *m.* [*induo*] jen dat. *indutui* za oděv, oblek: *vestis quam i. gerebat T.*

in-edia, *ae*, *f.* [*in-edo*] zdržování se od jídla, půst. hladovění.

in-ēditus, *a*, *um* nevydaný: *iuvenes, quorum i. cura est O*, jejichž spisy, básně nevydány.

in-ēlegans, *antis* nevkusný, nejapný: *orationis non i. copia C* bohatost řečnická se vkusem spojená; *physica ratio non i. C* ne nevědecký názor o přírodě.

in-ēleganter, adv. nevkusně, nejapně: *historiam non i. scripta C* dějiny psané nikoli bez vkusu; *divisit i. C* rozdělil nelogicky.

in-ēluctābilis, *e* čemu nelze se vymaniti, uniknouti; jen přenes.: *fatum, tempus V* neodvratitelný.

in-ēmorior, *morī*, — při něčem zemříti: *spectaculo H.*

in-ēmptus, *a*, *um* [*emo*] nekoupený: *dapes V H* (jehož hospodářství samo poskytuje); *corpus i. O* bez výkupného; *consulatus T* za peníze nezískaný.

in-ēnarrābilis, *e* nevypověditelný, nevypsatelný: *labor, tabes L.*

in-ēnōdābilis, *e* ‚nerozuzlitelný', nerozřešitelný: *res C.*

in-eō, *īre*, *iī*, zř. *īvī*, *itum* I nepřech. a) vcházeti, vejíti, vtáhnouti někam: *in urbem L, ovans T*; b) počínati, začátek míti: *ineunte vere C* na počátku jara, *ab ineunte adulescentia, aetate N C T* od časného mládí; part. p rf. ve význ. akt.: *inita aestate, hieme Cs* na počátku . .; II přech. a) vejíti, vstoupiti do něčeho: *urbem L, domum C, proscenia V, scenam, curiam, stationem T, tectum, templum, Athenas, parvos penates O, lucidas sedes H*; pass. *nemus initur equis O* koně vcházejí, vjíždějí do lesa; *Hispania prima Romanis inita L* do níž Ř. nejprve vstoupili; *fretum i. O* dáti, pustiti se na moře; *viam LC, iter Cu* cestu nastoupiti; *somnum i. V* usnouti; *rationem i. L C* najíti způsob, chopiti se prostředků, prostředek najíti, ustanoviti způsob; *rationem quaestus i. C* vypočítati výtěžek, *remissionum rationem i. Plin* slevu odhadnouti, vypočítati; *de agro Campano rat. i. C* rozvážiti; *consilium i. C* záměr pojmouti (*alcis rei, de*, inf.); = spec. o zvířatech: pojímati se, běhati se: *vacca inita L* oběhnutá; b) začíti, počíti něco, přistoupiti k něčemu, nastoupiti něco: *sacrum L* oběť; *suffragium L* k hlasování přist., počíti hlasovati; *magistratum, consulatum, sacerdotium C* nastoupiti, uvázati se v . .; pod. *munera V* úkol něčí na se vzíti; *proelium, pugnam, certamen LCVO* dáti se do . .; *interregnum initur L* nastává, zavádí se mezivládí; *novi alqd initur consilii S* kuje se cosi nového; c) činiti, zjednávati něco, vcházeti v něco, uzavírati něco: *gratiam i. LC* zjednati, získati si přízeň, zavděčiti se, obliby dojíti (*apud alqm, ab alqo*); *societatem i. C, foedus i. V; nexum i. L* zavázati se.

ineptē, adv. nejapně, pošetile, titěrně, zpozdile.

ineptiae, *ārum*, *f.* [*ineptus*] hlouposti, zvrácenost, pošetilost, nesmysly; *i. seniles C* babské povídačky.

ineptiō, *īre* hlouposti dělati *Cat.*

ineptus, *a*, *um* [*in* a *aptus*] nezpůsobilý, nevhodný; nejapný; *charta i. H* nepotřebný; *ioca inepta C* nechutné žerty.

in-equitābilis, *e* k jízdě (na koni) nezpůsobilý, nesjízdný; *campi Cu.*

inermis, *e* a **inermus**, *a*, *um* [*arma*] beze zbraně, neozbrojený, bezbranný: *milites Cs, latro S*; kollekt. *parcitur inermi L* šetří se bezbranných; *puer i. O* = Bacchus; obr. *legati T* bez vojska, *provinciae T* nechráněné, pod. *ager L*; místo; přenes.: *carmen O* neškodná; pod. *amor Tib*; *in philosophiae altera parte i. C* ‚málo kovaný'.

in-errāns, *antis* [*in* privat. a *erro*] nebloudící, pevně stojící; o hvězdách: stálice *C.*

iners, *ertis* [*in*, *ars*] a) neumělý, neobratný, nemotorný: *scriptor H, versus H, poëta C* (jenž své věci nerozumí, opak: *sollers*); b) líný, nečinný, zahálčivý (opak: *navus, acer*): *pecus V.*

pater, senectus, otium C; i. aqua O stojatá voda; *glebas inertes rastro frangere V* neplodné hroudy kopáčem tlouci; *terra i. H* nehybná; *stomachus O* = netrávící; *tineae H* líní, sprostí (= dávající se do látek nehybně ležících); *caro H* = nevzbuzující žádné zvláštní chuti; *oculi V* nehybné, tupě zírající; *nota i. L.* známka lenosti (t. j. lenost něčí označující); *pigrum et i. videtur C* zdá se býti znakem lenosti a netečnosti; **c)** zbabělý: v souvisl. s *imbellis T*, opak *fortis C, strenuus T*; *inertia corda Teucrum V*; metat. *leto moriturus inerti O* nemocí neslavnou (t. morem); **d)** nečinným činící, k nečinnosti svádějící, zmalátňující: *frigus O, bruma H* (netečná); *inertibus horis ducere oblivia vitae H* v hodinách pohodlné prázdně, ve chvílích oddechu.

inertia, *ae, f.* [*iners*] neobratnost, nemotornost; nechuť k práci: *i. laboris C*; línost, nečinnost, lenivost; *inertiae deprecatio Hirt* odmítání z lenivosti.

in-ērudītus, *a, um* nevzdělaný, neobratný.

in-escō, *āre, āvī, ātum* [*esca*] navnaditi.

in-ēvītābilis, *e* jemuž nelze se vyhnouti n. ujíti, nevyhnutelný, neodvratitelný: *sors Cu, fulmen O, crimen T.*

in-excītus, *a, um* (*cieo*) nevzrušený, klidný: *Ausonia V.*

in-excūsābilis, *e* omluvy nepřipouštějící: *tempus O*; neomluvitelný, bez omluvy: *i. absis H.*

in-exercitātus, *a, um* nevycvičený: *homo, miles, histriones C, copiae N*; *eloquentia, sapientia T.*

in-exhaustus, *a, um* nevyčerpaný, nevyčerpatelný.

in-exōrābilis, *e* neuprosný (contra, in, adversus alqm, alci rei); *disciplina T* přísná; *odium O* nesmiřitelné.

inexpeditus, *a, um* příliš spletitý, těžký: *pugna L.*

in-experrēctus, *a, um* [*expergiscor*] neprobuditelný.

in-expertus, *a, um* **a)** akt. nezkusivší, neznalý, nezkušený něčeho: *lasciviae T*; *bonis i. et insuetus exercitus* (dat. *bonis* k *insuetus*) *L*; abs. *dulcis inexpertis cultura potentis amici H* lidem nezkušeným (viz *cultura*); **b)** pass. nevyzkoušený, neosvědčený: *ne quid i. relinquat* bez pokusu, aniž se o to pokusil; *legiones bello T*; *inexpertum scaenae committis H* látku dosud nezpracovanou; *remedia Cu* nevyzkoušené; *exercitus, fides L*; *genus quaestionis Plin, supplicia T.*

in-expiābilis, *e* **a)** neodčinitelný, nenapravitelný: *religio, scelus, poenae C*; **b)** nesmiřitelný: *odium L, bellum C, homo i.* alci *C* vůči někomu.

in-explēbilis, *e* nenasytný, neukojitelný: *libido C T, cupiditas C*; *i. laudis L* po slávě stále bažící.

in-explētus, *a, um* nenasycený, nenasytný.

in-explicābilis, *e* nerozmotatelný, nerozvazatelný: *vinculum Cu*; přenes. *res i. C* nerozřešitelná, nevysvětlitelná; *via i. L* neschůdná; *bellum T* nekonečná; *facilitas L* bezvýsledná.

in-explōrātus, *a, um* nevypátraný, neznámý: *vada L*; *inexplorato L* bez předchozího prozkoumání (zvědy).

in-expugnābilis, *e* nedobytelný, nepřemožitelný; *gramen O* nevyhubitelné býlí; *via L* neschůdná.

in-exspectātus, *a, um* neočekávaný.

in-exstinctus, *a, um* neuhašený, neuhasitelný: *ignis O*; (přenes.) *nomen O* nepomíjející, nesmrtelné; *libido O* nenasytný, neukojitelný.

in-exsuperābilis, *e* nepřekročitelný: *Alpes, ripa palus, saltus, munimentum L*; nepřemožitelný: *vis fati L*; *inexsuperabilibus vim afferre L* chtíti vynutiti nemožné.

in-extrīcābilis, *e* nerozuzlitelný: *error V* (o klikatých chodbách labyrinthu).

īn-fabrē, adv. neuměle.

īn-fabricātus, *a, um* nezpracovaný, neotesaný: *robora V.*

īn-facētiae, *ārum, f.* nejapnosti, hrubství.

īn-facētus (*inficētus*), *a, um* nevtipný, nemotorný, zpozdilý, nezpůsobný.

īn-fācundus, *a, um* nevýmluvný, neobratný v řeči.

īnfāmia, *ae, f.* [*infamis*] zlá, špatná pověst, hanba, bezectí: *i. duarum legi-*

onum C zlá pověst vzešlá Pompejovi zadržením dvou legií; *istius vituperatio atque i. C* jednání trestu hodné a hanebné; *infamiam inurere C* pohanění, nečestnou známku vpáliti; přenes. o osob.: *Cacus, Scylla O* hanba, skvrna.

in-fāmis, *e* beze cti, bezectný, zlopověstný; *ea infamia habentur N* za nečestné, zneuctívající se pokládá; *carmen O* kouzelné říkadlo; vazba alqua re n. ob (per) aliqd.

in-fāmō, *āre, āvī, ātum* [*infamis*] v zlou pověst uvésti: *Alcibiades infamatus N, dea O* = Kirke; *Iuppiter infamat seque suamque domum Pr* J. sobě plodí hanbu; obviňovati, očerňovati: *secretis criminationibus T.*

in-fandus, *a, um* [srov. *ne-fandus*] a) nevyslovitelný, nevýslovný: *dolor, amor, labor V*; *infanda* (acc. pl. n.) *furens V* nevýslovně, neslýchaně zuřící; b) ohavný, ohvzdný, hnusný, mrzký: *omnia infanda facere L* všecky ohavnosti; *infandum indicium V* bohaprázdné udání; *dies infanda V* den zlořečený, proklatý; pod. *caput, bellum V.*

īnfāns, *antis* a) nemluvící, němý: *infantes statuae H, i. pudor H* nemluvná ostýchavost; b) nemluvně, dítě (jako adj. *m.* i *f.*, subst. *m.*); c) přenes. dětský i o věc.: *ossa, pectora O*; *umbrae O*; d) nevýmluvný: *homines diserti et infantes C, Lentulus C*; *infantissimus C* úplně bez řečnického nadání.

īnfantia, *ae, f.* pův. nemožnost mluviti; nedostatek výřečnosti: *accusatorum C*; dětství: *prima ab i. T.*

īnfarciō (*inferciō*), *īre, sī, sum* n. *tum*; cpáti něco do něčeho: *verba C.*

in-fatuō, *āre, āvī, ātum* [*fatuus*] ohloupiti, omámiti.

in-faustus, *a, um* a) nešťastný: *dies T, nomen V, faces, gradus O*; b) štěstím neprovázený, nemající štěstí: *puppes V, bellis i. T.*

īnfector, *ōris, m.* barvíř.

1. in-fectus, *a, um* [vl. part. perf. od *facio* a priv. *in-*] a) nevykonaný, nestavší se; nehotový, nedokonaný: *facta atque infecta canere V* co se stalo i nestalo; *omnia pro infecto sint L* vše budiž jako by se nestalo; *qui non moderabitur irae, infectum esse volet H* kdo nebude hněv ovládati, pozdě bude bycha honiti; *factum infectum reddere H* co se stalo, učiniti, aby se odestalo; *re infecta, rebus infectis* s nepořízenou; *infecto bello L* nedokončiv válku, *infecta pace L* neučiniv mír; *infecta sacra O* nedokončená oběť; *foedus precantur infectum V* žádají, aby smlouva byla učiněna neplatnou; — spec. nezpracovaný: *aurum V argentum L*; b) nevykonatelný, nemožný: *rex nihil iam infectum Metello credens S* že Metellovi není nic nemožného.

2. īnfectus, *a, um* [vl. part. perf. od *inficio, in-* předl.] napuštěný: *arma sanguine infecta V* zbrocená; *faces infectae, aquae i. sanguine O* krví zbarvené; přenes. *blandimentis infectae epistulae T* list napuštěný (jako voňavkou) lichotkami; *hostium artibus infectus T* nakažený; jako barva vpuštěný, vbarvený; *infectum eluitur scelus V* poskvrnění zločinem způsobené.

īn-fēcunditās, *ātis, f.* neplodnost.

īn-fēcundus, *a, um* neplodný, neúrodný.

īnfēlīcitās, *ātis, f.* neštěstí, nešťastnost, bědnost.

īn-fēlix, *īcis* a) neplodný, bezezdaru: *tellus frugibus i. V* plodů nedávající; *lolium V* planý, škodný; zvl. o stromech: neplodný, planý, nesoucí ovoce nejedlé; na takové věšeni odsouzenci: *infelici arbori suspendito L C* aut. m. šibenice; *i. oleaster V, i. lignum C*; b) o lidech: nešťastný, nebohý, samost. nešťastník; s gen. *i. animi V* na duchu, duchem; c) o věcech: nešťastný, neblahý, k neštěstí sloužící: *forma, consilium L*; *thalamus, balteus, fama, exsilium V*; *dolor, cura O.*

īnfēnsē, adv. rozhořčeně, s nenávistí, nepřátelsky: *invectus T, pugnare L, caedere T.*

īnfēnsō, *āre,* — znepokojovati; obr. *infensantibus diis T* jakoby ho bohové nenáviděli.

īnfēnsus, *a, um* [vl. part. perf. od * *in-fendo*, srov. *de-fendo*] rozezlený, rozhořčený, rozlícený, rozjitřený: *ira L*;

infenso animo C s nepřátelským smýšlením; *infensi arma expediere T* nevraživě jali se k boji chystati; *tum Drances idem infensus surgit V* tu D. opět jako odpůrce povstane; *i. servitium T* tísnivé, *i. valetudo T* špatné; *infensum corripit ignem V* rozhořčeně uchopí pochodeň.

īnfer viz *inferus.*

īnferciō viz *infarcio.*

īnferiae, *ārum, f.* [*inferi*] obět mrtvým, tryzna.

īnferior viz *inferus.*

īnfernus, *a, um* [*inferus*] a) dolní, spodní: *partes C*; b) podzemní: *dii L* (naproti *superi*), *canes, tenebrae H, numina T, gurges O; rex, tyrannus O* král podsvětí = Pluto; *i. luno V* = Proserpina; *i. palus O* = Styx; *i. aspectus T*; jako subst. **īnfernī,** *ōrum m.* obyvatelé podsvětí meton. podsvětí.

īn-ferō, *ferre, tulī, lātum* a) v n é s t i, z a n é s t i, p ř i n é s t i něco někam, do něčeho: *spolia templo L, (imperatorem) castris infert T* dá zanésti; *ignes tectis C; fontes urbi T* prameny do města z a v é s t i; *animam astris O* v z n é s t i k hvězdám; *Prometheus gentibus ignem intulit H* oheň na zemi lidem přinesl; *alqm in equum i. Cs* na koně v y s a d i t i; *alqd in ignem Cs* do ohně vhoditi; *scalas ad moenia L* žebříky k hradbám přistavovati; b) spec. α) *pedem i. LCCu, gressum V* k r á č e t i, j í t i, *gradum hostibus L* kráčeti, táhnouti proti nepř.: — refl. *se i.* ubírati se, odebrati se někam, kráčeti, jíti: *infert se sacptus nebulā V* = *ingreditur* kráčí jsa zahalen v oblak; *equus se campo i. V* vykračuje si; kam? *in alqd, per alqd; in vitae discrimen se i. C* vydávati se v nebezpečí života; *stantibus se i. L* udeřiti na stojící; — medial.: *in ignes medios inferri L* vrhnouti se doprostřed ohně; *flumen mari infertur L* řeka do moře se vlévá; β) ve voj.: odznaky a zbraně do středu nepřátel nésti = ú t o č i t i, napadnouti, ú t o k u č i n i t i: *aquilam Cs, signa C*; — spec. *bellum, arma i. alci* proti někomu do pole se vypraviti, válku zdvihnouti, do války se dáti, válečně stíhati někoho (též *contra patriam C*); *pugnam i. L* do boje se dávati proti někomu; *manus i. alci C* ruku na někoho vztáhnouti; γ) o pohřbu: p o c h o v a t i někam, do něčeho: *sepulcro i. alqm C, monumentis maiorum Cu*; δ) o b ě t p ř i n á š e t i, o b ě t o v a t i mrtvým (viz *inferiae*): *piacula manibus O. spumantia cymbia V, honores V* ε) do knih, n a ú č e t z a p s a t i, včítati, přičísti: *sumptum C, falsas rationes C*; ζ) z p ů s o b i t i, vzbuditi, učiniti: *terrorem, metum C* strachu nahnati; *spem, misericordiam C* vzbuditi; *vim i. alci L* násilí učiniti; *crimen alci C* obviňovati; *moram L* obmeškání způsobiti; *cladem L* porážku způsobiti; *iniurias, periculum C; causam belli C* příčinu války uvaliti na někoho; η) z a v á d ě t i: *nefas Cu*; ϑ) o řeči: u v á d ě t i, přednášeti: *sermonem C; mentionem Cu* učiniti zmínku, *causam C* za příčinu udávati.

īnferus (arch. též *infer*), *a, um* I posit. a) ob. d o l n í, spodní: *mare inferum C* = moře Tyrrhenské (naproti superum = Adriatické); *loca infera C*; b) spec. p o d z e m n í: *di superi inferique CL* bohové nebeští i podzemní; subst. **īnferī,** *ōrum, m.* p o d s v ě t í (jako místo i jako obyvatelé jeho): *apud (ad) inferos C* v podsvětí; *ab inferis C* z podsvětí: *ab i. exsistere L* z mrtvých vstáti;

II kon. pár. **īnferior,** *ius* a) místně n i ž š í, n í ž e p o l o ž e n ý: *ripa Cu, locus, sublicarum pars Cs, labrum Cs* spodní ret; *ex inferiore loco dicere C* mluviti s rovné země (nikoli s vyvýšeného řečniště); *Germania superior et i. T*; *caelum sidet inferius* (doplňk.) *mari H* nebe se ssedne pod moře; jako subst. **īnferiōra,** *um, n.* nižší místa: *ad i. penetrare Cu; non inferiora secutus V* ne horší stránku vyvoliv; sing. *in inferius ferri O* do hlubiny dolů; adv. *inferius* n í ž e, příliš nízko: *currere O; alqd persequi O* = dále doleji, později; b) časově: p o z d ě j š í, následující, mladší: *aetate inferiores C*; c) kvant. neb kvalt. s l a b š í, méně četný, h o r š í, špatnější: *numero navium Cs, copiis N, poenis H, industriā C, homines inferiores loco C* níže postavení, pod. *magistratus L, ordines O; i. animo C*

méně bojovný; *belli laude i. C.* ve válce méně proslavený; *inferiorem esse CCu* podlehnouti, býti přemožen; *i. discedere C* s bojiště odejíti jako poražený, bitvu prohráti; *armis i. Pr* horší zbraň mající, v boji slabší;

III superl. **īnfimus a)** nejnižší, nejdolejší, nejspodnější: *terra C*; obyč. partit. nejnižší část něčeho: *i. mons N* pata hory, *i. collis C*; *nomen i. C* konec jména; *i. auricula C* lalůček ušní; *i. ara C* spodek oltáře; subst. **īnfimum**, *ī*, *n.* nejspodnější část, *ab infimo Cs* zespod, *collis infima apertus Cs* na úpatí volný; *infima aequora H* dno mořské; **b)** přenes. nejnižší, nejhorší: *genus, locus, multitudo, faex populi C, plebs L Cu, gens H, infimi N* (naproti *principes*) nejnižší z lidu; *urbes ex infimo nasci L* města vznikají z malých počátků;

IV superl. **īmus a)** nejnižší, nejhlubší, nejspodnější: *sedes C, conviva H* (na posledním místě ležící; srov. *lectus imus*); *vox H* nejhlubší zvuk; obyč. partit. *sub imo corde V* v hloubi srdce; *ab imo pectore V* z hloubi prsou; *imae medullae O* vnitřek morku; *per ima cucurrit ossa tremor V* morkem proběhl mráz; *ima solvuntur latera V* nejspodnější části boků (schnouce) mizejí; *instabiles* (sc. *aures*) *imas facit O* při kořeni činí je pohyblivými; *ima terra O* okraj země, *ima cauda O* špice ocasu; *de dolio imo C* ze dna sudu; *ab imis unguibus C* od konečků prstů (na nohou); ▬ spec. **īmum**, *ī*, *n.* a plur. nejnižší místo, hlubina, dno: *equos in gurgitis ima condidit O* do hlubiny víru, *fruges iaciuntur in ima O* ke dnu, na dno; *aquae imo perspicuae O* voda až na dno průhledná; *ima petunt pisces O* ke dnu plovou; *ima cornuum L* kořeny rohů; *ab imo suspirare O* z hluboka; *qui regit ima O* vládce podsvětí; **b)** časově: *imus mensis O* poslední; *ad imum servare H* až do konce zachovati; *medio ne discrepet imum H* s prostředkem ať konec souhlasí; *ad imum Thraex erit H* naposled; **c)** kvalit.: nejnižší: *superi et imi deorum HO*; *ima summis mutare H* nejnižší vyměniti za nejvyšší, nejn. nejvýše povznésti.

īn-fervēscō, *ere*, *ferbuī*, — vříti: *hoc ubi inferbuit H* když se to zavařilo, povařilo.

īnfestē, adv. nepřátelsky: *facere L.*

īnfestō, *āre*, *āvī*, *ātum* znepokojovati, napadati: *munitiones Hirt.*

īn-festus, *a*, *um* **a)** nejistý, ohrožený, *via, iter C, civitas, regnum L, vias infestas habebant C* stále znepokojovali; *salus, vita C* ohrožený; *libertas, vectigal C*; *omnia serpentibus S* pro množství hadů; pod. *terra colubris O*; **b)** akt. znepokojující, nepřátelský: *mater filio C*; *exercitus S*; *tibi infesto nigris H* jenž sočíš, nevražíš na černé; *qui omnes familiae nostrae infesti sunt S* kteří všichni na náš rod zanevřeli; *i. inimicus S* lítý nepřítel; *infestum facere alqm S* popuditi; *urbes huic imperio infestissimae C* města naší vládě na smrt nepřátelská; *manus infestas alci admovere C* na někoho nepřátelsky sáhnouti; *i. odium C* nevraživé záští; *animus dis hominibusque i. S* duch nevražící na bohy i na lidi; **c)** k útoku připravený, k boji hotový: *infesto exercitu in agrum Albanum pergit L* s vojskem k b. h. spěchá do...; *infestis armis L* napřaženou zbraní; *infestae frameae T* nastavená kopí; *infestis signis Cs C* k boji připraveni; *infesto spiculo L* s napřaženým, k vymrštění hotovým; subst. **infestum**, *ī*, *n.* strast, trud *O.*

īnficētē, īnficētus, īnficētiae viz *infacete* atd.

īn-ficiō, *ere*, *fēcī*, *fectum* [*in*, *facio*] (vnořiti do něčeho) **a)** barviti: *Pallantias inficit orbem O* jitřenka zbarví obzor; *aequor sanguine H* moře krví zbarviti; *diem O* zatemniti; *Britanni se vitro inficiunt Cs* B. se natírají borytem; *ora pallor inficit H* bledost pokrývá tváře; ▬ přenes. *puer infici debet artibus C* hochu musí býti vštěpovány vědy; **b)** otravovati, nakaziti: *tempestas infecit pabula tabo V* nezdravé povětří nakazilo píci; *halitus inficit vitiatas auras* výpar otravuje nakažený vzduch; *dictamno amnem* (= *aquam*) *inficit V* vodě propůjčuje sílu třemdaly; *mores i. Plin* mravnost nakaziti;

pod. *animum deliciis C*; *luxu infici Cu*, *cupiditatibus C*.

in-fidēlis, *e* nevěrný, věrolomný.

īnfidēlitās, *ātis*, *f.* nevěrnost, věrolomnost, nepoctivost.

in-fīdus, *a*, *um* nevěrný, nespolehlivý, nejistý (o osobách i o věcech); *ob infidam societatem regni L* pro nespolehlivost každé společné vlády; *omnia infida atque infesta facere L* všechnu věrnost podkopati a samé nepřátelství zploditi.

in-fīgō, *ere*, *fixī*, *fixum* vraziti, vetknouti něco do něčeho: *hastam portae*, *stomacho V*, *hominem scopulo V* člověkem o skálu praštiti; *sagitta infigitur arbore V* zarazí, vetkne se pevně do stožáru; *gladium in pectus i. C*; *pila in tergis infixa L* v zádech vražený, vězící; *infixum volnus V* zasazená rána; přenes. vštěpovati: *quae sunt infigenda Plin*; *infixum est mihi T* mám pevný úmysl, jsem pevně odhodlán; ‒ *infixus*, *a*, *um* pevně tkvící, vštípený.

īnfimus viz *inferus*.

in-findō, *ere*, *fidī*, *fissum* vříznouti, vkrájeti: *sulcos telluri V*.

īnfīnitās, *ātis*, *f.* nekonečnost, nekonečný prostor.

īnfīnītē, adv. nekonečně, bez mezí: *perorare C*.

īnfīnītiō, *ōnis*, *f.* nekonečnost [*ἀπειρία*].

in-fīnītus, *a*, *um* [*finio*] neomezený, bez mezí, nekonečný, bez konce **a)** pův. **α)** místně: *altitudo*, *modus*, *locus C*; **β)** časově: *ab i. tempore C* od věčnosti; *bellum N*, *dimicatio C*, *hasta C* věčné, nekonečné dražby; *odium*, *spes* (s cílem nedohledným) *C*; **γ)** kvantit. a kvalit.: *multitudo*, *pecunia C*; nesčetný: *scelera*, *crimina*, *facta C*, *copiae Cu*; bez míry: *magnitudo Cs*, *largitio*, *cupiditas C*: *dicere infinitum est C* nemělo by konce; **b)** přenes. neohraničený, nevymezený, neurčitý, nejistý, všeobecný: obyč. neutr. *infinitum est* n. *videtur C*.

īnfirmātiō, *ōnis*, *f.* [*infirmo*] seslabování, zlehčování, rušení: *rerum iudicatarum C* (‚annullování').

in-firmē, adv. slabě; nevelice, nepříliš: *socios animatos esse C*.

īnfirmitās, *ātis*, *f.* [*infirmus*] **a)** slabost, bezmocnost: *corporis*, *iuvenum*, *puerorum C*. *naturae S*; obr. slabá žena, slabé pohlaví: *patiendum huic infirmitati est L*; **b)** zvl. slabost duševní a mravní: *i. animi C* malomyslnost; *ingenii C*; *i. consilii C* nestálost, *iudiciorum C* nespolehlivost; *i. Gallorum Cs* vrtkavost.

in-firmō, *āre*, *āvī*, *ātum* [*infirmus*] seslabovati: *legiones commeatibus T* sesl. přílišným množstvím dovolené; *tormenta C*; *filem alcis C*; *veritatem i. C* vyvrátiti, pod. *i. ac. diluere*, *testes i.*, *nutu alqd i. C*; za neplatné prohlásiti, zrušiti: *leges*, *beneficium Pompei C*.

in-firmus, *a*, *um* **a)** nesilný, nepevný, slabý: *senex L*, *homo C*, *caput*, *valetudo C*, *civitas Cs*, *artus*, *aetas*, *corpus O*; *i. sum CPlin* churav, chorý; *infirmae oves H* slabé, bezbranné; **b)** duševně slabý, bojácný, nesmělý: *animus*, *reus C*; ‒ nespolehlivý: *multitudo*, *fides reconciliatae gratiae C*; *sum paulo infirmior H* nejsem tak silného ducha (jako ty); **c)** bezvýznamný, nepatrný: *causa*, *res ad probandum C*, *senatus consultum T*; *cautiones C*.

īnfit verb. defect. začíná (mluviti); obyč. n. sl. přímá řeč.

īnfitiālis, *e* popíravý, záporný.

īnfitiae, *ārum*, *f.* [*in* a kmen *fateŏr*] jen ve vazbě *infitias* (akk. směru) *ire* zapírati, popírati.

īnfitiātiō, *ōnis*, *f.* popírání, zapírání, vylhávání (s gen. subj. i obj.).

īnfitiātor, *ōris*, *m.* popěrač, lhář; *infitiatores lenti C* houževnatí zapěrači (t. j. lidé vyhledávající vytičky, když mají platiti) = dluhy špatně platící.

īnfitior, *ārī*, *ātus sum* [**infitiae*] popírati, zapírati: *fama factis infitianda O*, *amicos*, *pretium O*, *amicitiam Cu*: *qualis Q. P. in foedere Numantino infitiando fuit C* jaký byl neuznávaje smlouvy; *non infitior* s acc. c. inf. *C* nemohu, nechci zapírati, že . .; *non est infitiandum N* nelze popříti, že. .

īnfīxus viz *infigo*.